

**ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЗАҢ ФАКУЛЬТЕТІ**

**КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ
ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**AL –FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF LAW**

**I ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ
Алматы, Қазақстан, 2014 жыл 2-12 сәуір**

**«ФАРАБИ ӘЛЕМІ» атты студенттер мен жас ғалымдардың халықаралық
ғылыми конференциясының материалдар жинағы, 2014 жыл 8-11 сәуір
ТОМ-IV**

**I МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ
Алматы, Казахстан, 2-12 апреля 2014 года**

**Сборник материалов Международной конференций студентов и молодых
ученых «ФАРАБИ ӘЛЕМІ»
Алматы, Казахстан, 8-11 апреля 2014 года
ТОМ-IV**

**Collection of the International Conference of Students and Young Scientists
«FARABI ALEMI»
Almaty, Kazakhstan, 8-11 april 2014
ТОМ-IV**

Редакциялық алқа мүшелері:

Заң ғылымдарының докторы, профессор Д.Л.Байдельдинов
PhD докторы, доцент Е.Т.Нұрмағанбет
Заң ғылымдарының магистрі, оқытушы А.Т.Салыхбаева

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ» атты студенттер мен жас ғалымдардың халықаралық ғылыми конференция материалдары. Алматы, Қазақстан, 8-11 сәуір 2014 жыл. – 4 томдық. – IV том. – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 455 б.

ISBN

Ғылыми басылымда студенттер мен жас ғалымдарға арналған халықаралық ғылыми конференция материалдары енгізілген.

Жинақ ғылыми қызметкерлерге, оқытушыларға, студенттерге, магистранттар мен докторанттарға арналады.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Ежегодная международная научная конференция студентов и молодых ученых «ФАРАБИ ЭЛЕМІ» проходила в Казахском национальном университете имени аль-Фараби с 8 апреля по 11 апреля 2014 года.

В рамках концепции сочетания достижений юридической науки и потребностей юридической практики инициатором и организатором традиционно выступил Казахский национальный университет имени аль-Фараби. Основная цель конференции - анализ достижений и проблемных вопросов развития национального законодательства.

Все практические проблемы, озвученные в работе конференции имеют прямое отношение к юридической науке, которая формулирует предложения и рекомендации. Этому обязательно должна служить широкая общая дискуссия научных работников и практиков, преподавателей и студентов юридических вузов. Поэтому особенно интересной и важной в этом контексте есть взгляд и мнение студентов, чьи ум и сердце открыты к изучению проблем законодательства и юридической науки.

Привлечение студенчества к научным исследованиям является сегодня одним из приоритетных направлений деятельности юридического факультета Казахского национального университета имени аль-Фараби. Научная и научно-организационная деятельность университета усиливается проведением на высоком методологическом уровне фундаментальных и прикладных научных исследований из актуальных проблем современного государственно-правового строительства в Казахстане.

Международная студенческая научная конференция Казахского национального университета проходила в форме пленарных и секционных заседаний. Секционные заседания охватили двенадцать правовых блока - «Гражданское, семейное и предпринимательское право»; «Гражданский процесс и нотариат»; «Трудовое право и право социального обеспечения»; «Правовые проблемы формирования «зеленой» экономики в РК»; «Таможенного права и основы права»; «Финансово-правовых дисциплин»; «Актуальные проблемы уголовного права, уголовно-исполнительного права и криминологии»; «Актуальные проблемы судебной власти и уголовного процесса»; «Актуальные проблемы криминалистики и судебной экспертизы»; «Теоретико-правовая секция»; «Конституционно-правовая секция»; «Административно-правовая секция». Были заслушаны интересные и информативные доклады и сообщения. Немало освещаемых вопросов вызвали резкую научную дискуссию.

Любая научная конференция является не только возможностью обмена мнениями участников и применения своих теоретических наработок, но и удобным случаем для новых знакомств, неформального общения, получения неизгладимых впечатлений. Это важно для молодежи, в частности для студентов Казахского национального университета имени аль-Фараби, с целью их становления как исследователей юридической науки, будущих специалистов и достойных граждан своей страны.

ТОМ – IV

СЕКЦИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА И КРИМИНОЛОГИИ»

Абдрасил Д.,
заң факультетінің 2 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Халықты виктимизациялау үдерісі және нарықтық экономика жағдайындағы оның негізгі факторлары

Негізінде қылмысты саралауда қылмыстық заңмен қарастырылатын нақты қылмыс құрамы жатыр. Нақты қылмыс құрамы қылмыстық заңда бірден анықталмай, түрлерінің белгілері арқылы анықталады. Қылмыс құрамының белгілері - бұл бір сөзбен (терминмен) немесе сөз тіркесімен (терминдердің сөз тіркесімен) айтқанда, қылмыстық заңда көрсетілген, сонымен қатар басқа заңда және басқа нормативтік құқықтық актілерде немесе халықаралық шарттағы оқиғалар кезіндегі түсінік.

Мысалы, қылмыс құрамының белгілері - бұл тор негізгі тұтастық организмде жатқан, өзіне қылмыс құрамын ұсынатын, сонымен қатар тор осы элемент құрамына сәйкес келетін, блок болып келетін, біртектес тобын құрайтын және организм бөлігі. Қылмыс құрамы - бүтін организм, көрсетілген тор мен блоктан тұрады. Қылмыс құрамы белгілері қылмыстық заңмен белгіленген ұстаныммен бірге және олармен арақатынаста және қылмыс құрамынан негізгі қатарда сараланып қалуы мүмкін.

Осы міндетті және факультативті белгілерден басқа сол негіздер болып мыналар табылады: 1) нормативтік деректеме (источник), 2) қылмыстық-құқықтық деректеме, 3) қоғамға қауіптілік дәрежесі, 4) гносеологиялық негіз, 5) анықтылық, 6) тұрақтылық дәрежесі және 7) заңдағы терминологиялық сипаттама негізі. Нормативті қайнар-көзі секілді критерий бойынша қылмыс құрамының белгілері, біріншіден, көрсетілген қылмыс түріне жауаптылық тағайындайтын ҚР ҚК Ерекше бөлімінің бабында; екіншіден, аталған бөлімде және осы ҚК-ң Ерекше бөлімінің тарауларында; үшіншіден, ҚК-ң Жалпы бөліміндегі аталған баптарда; төртіншіден, ҚР-ң басқа (қылмыстық емес) заңдарда және басқа нормативтік құқықтық актілерде ҚР ҚК Ерекше бөлімінің бланкеттік диспозициялық баптарына сілтеме жасалынғандар; бесіншіден, ҚР халықаралық шарттарында, ескерілген ҚК-ң Ерекше бөлімінің бланкеттік диспозициялық баптарына сілтеме жасалынғандар көзделген. ҚР ҚК-ң Ерекше бөлімінің баптарының диспозицияларында нақты қылмыс құрамының белгілерін жекелендіретін және осы құрамды басқа қылмыс құрамынан айыруға мүмкіндік беретін, сондай-ақ объективтік жақтың барлық белгелерін және олар болған жағдайда факультативтік белгілерді анықтауға мүмкіндік беретін белгілер көрсетілген жоғарыда айтылғандардан басқа осы ҚК-ң Ерекше бөліміндегі баптарының диспозицияларында қылмыс объектілерін, қылмыстың субъектісін (мысалы, 131б, 132б, 176б, 307б.) және субъективтік жағын (мысалы, 96 б., 103 б. және ҚР ҚК басқа да баптары) сипаттайтын ерекше белгілер көзделген. Сонымен қатар, нақты қылмыс құрамының объективтік жағының белгілері тек қана ҚР ҚК Ерекше бөлімінің диспозициялық баптарында көзделген.

ҚР ҚК Ерекше бөлімінің біршама баптары, біріншіден, қылмыс құрамының жалпыға бірдей объектісін, субъектісін, субъективтік жағын сипаттайтын; екіншіден, аяқталмаған қылмыс құрамына тән белгілерді көрсетеді - қылмысқа дайындалушылық және қылмысқа қатысушылық болып табылмайтын - ұйымдастырушы, айдап салушы және кеңес беруші, және, үшіншіден, жасалған іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын белгілер. Сонымен, ҚР ҚК 2 б. 1 т-да қылмыстық-құқықтық қорғаудың бірнеше

объектілері көрсетілген: адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтары, меншік құқығы, қоғамдық тәртіп, қоғамдық қауіпсіздік, қоршаған орта, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы, азаматтардың қауіпсіздігі мен достастығы. Бұл объектілер тізбесі – шамамен берілген, ал толыққанды тізбесі қазіргі ҚК-ң Ерекше бөлімінде және аталған бөлімдерде қамтылған. ҚР ҚК қылмыс субъектісі анықталады, ал 15 б. 1 және 2 б. және 16 б. оның мынадай белгілері нақтылана түседі: жасы және есі дұрыстығы. Аталған ҚК-ң 19 б. 1б. кінәнің нысандары анықталады, ал 20, 21 және 22 баптарында кінәнің қасақаналық, абайсыздық нысандары нақтыланған. ҚР ҚК 24 б. 1б. аяқталмаған қылмыс құрамы анықталған, ал 30 б. 1 және 3 т. оның кезеңдері нақтыланған: қылмысқа дайындалу және қылмыс жасауға оқталу.

Аталған ҚК-ң Ерекше бөлімінің баптарында аяқталмаған қылмыс құрамының кейбір белгілері көрсетілмеген, мысалы ҚР ҚК Ерекше бөлімінің баптарында көзделген қылмыстың объективтік жағының айыпкердің жағдайынан тәуелсіз болу салдарынан толық немесе ішінара орындалмауы .

Сонымен, қазіргі ҚК 19 б. 4б. тиісінше «іс-әрекет, тек абайсыздықпен істейтін, қазіргі кодекстің Ерекше бөлімдегі баптарында тиісінше арнайы көзделген жағдайлардағы қылмыс деп табылатын» нормалар бар. Бұл норма негізінде қылмыс құрамының субъективтік белгілері сияқты кінәлілік тек қана абайсыздықпен шектеледі (осы ҚК-ң 22 б. бойынша қылмыс қасақана болса кінәліліктің екі формасы болуы мүмкін).

Негізінде ҚР ҚК-ң 24б. 2б. сәйкес, «қылмыстық жауаптылық тек ауыр немесе аса ауыр қысмысқа дайындалғандық үшін болады». Көрсетілген норма мазмұнында ауыр емес және ауырлығы орташа қылмысқа дайындалғандық үшін қылмыс құрамы болмайды. ҚР ҚК-ң Ерекше бөлімінің бланкеттік диспозициялық баптарында қылмыс құрамының белгісі көздесе де, қылмыс құрамы белгісі көзделмесе де барлығы осындай белгілер емес. Тиісінше толық немесе ішінара қылмыс құрамының белгілері басқа (қылмыстық емес) заңдарда және басқа да нормативтік құқықтық актілерде не болмаса халықаралық шарттарда, көрсетілген диспозициясы барларға сілтеме жасалғандарды анықтайды. 1959 жылғы ҚазССР Қылмыстық кодексімен салыстырғанда, 1997 жылғы Қылмыстық кодексте көрсетілген диспозициялар елеулі көбірек болды.

ҚР ҚК Ерекше және Жалпы бөліміндегі баптарында қылмыс құрамының барлық белгілерін тіркеу көрсетілген, сонымен қатар басқа (қылмыстық емес) заңдарда және басқа нормативтік құқықтық актілерінде, халықаралық шарттарында кез-келген әрбір нақты қылмыс құрамында және сот-тергеу тәжірибесінде қылмысты саралауда анықталуға міндетті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ной И.С. Методологические проблемы криминологии. – М., 1999. – 106 с.
2. Советский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энци., 1981. – 1029 с.
3. Психология. Педагогика. Этика: учебник для вузов. – М., 1999. – 257 с.

Абуов Н.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Виктимология түсінігі

Виктимология – қылмыстардың құрбандары жайында кең тұрғыда түсінік беретін, сондай-ақ бақытсыз жағдайлардың табиғи және техногендік апаттардың эпидемиялардың басқа да әскери даулар мен соғыстардың саяси қарама-қайшылықтардың негізінде туындаған дауды шешу барысында құрбандардың бет-бейнесі туралы оқытатын пән.

Виктимология латынша **victima** (құрбан) және грекше – **logos** (ілім) деген екі сөзден тұрады, яғни құрбан туралы ілім дегенге келеді. Бірақ осы ілімнің табиғаты туралы ғылымда пікіралуандығы да жоқ емес. Бұл туралы үш түрлі көзқарас бар:

- 1) Виктимологияны криминологияның саласы деп есептейтіндер;
- 2) Виктимологияны криминологиямен қатар өмір сүретін салааралық ғылым деп санайтындар;
- 3) Виктимологияны жалпы барлық құбылыстардың құрбандары туралы ғылым деп санайтындар.

Криминологияның саласы ретіндегі виктимология төмендегідей құбылыстарды зерттейді:

- қылмыс құрбандарының моральдық-психологиялық және әлеуметтік сипаттамалары (қандай қасиеттеріне қарай адам жәбірленушіге айналды?)
- қылмыскер мен жәбірленушіні байланыстыратын қатынас (бұл қатынастар қылмыстың жағдайын туғызуға қаншалықты әсер етті?)
- қылмыстың алдындағы және қылмыс үстіндегі ситуация (жәбірленушінің әрекеті не әрекетсіздігі қылмысқа қаншалықты ықпал етеді?)
- құрбанның қылмыстан кейінгі мінез-құлқы (құқық қорғау органдарына жүгінді ме, әлде ақиқатты анықтауға кедергі келтірді ме?)
- профилактикалық сипаттағы шаралар (жәбірленушілердің қорғану мүмкіндіктері қандай?)
- қылмыс арқылы келтірілген зардаптың орнын толтыру жолдары.

Кей уақыттарда виктимологияның пәнін қысқаша қылмыс жәбірленушілерінің тұлғасы мен мінез-құлқы деп те айта салуға болады.

Криминологияда **victima** (құрбан) түбірінен тұратын үш түрлі ұғым қолданылады. Олар – виктимология, виктимизация және виктимділік. Оның виктимологиясы құрбан туралы ілім екенін айттық, ал виктимизация болса, адамның қылмыс құрбанына айналу процесін білдіреді.

Виктимділік – өзіне тән қасиеттерге не атқаратын қызметіне байланысты тұлғаның қылмыс жәбірленушісіне айналып кету бейімділігі. Ол бейімділік оның өз мінез-құлқына да тәуелді бола алады немесе оған тәуелсіз объективті де өмір сүре алады.

Виктимология пәні– қылмыстардан қандай жағдайларда тұлғалардың құрбан болғандығын анықтау үшін жәбірленушінің құқықтық, әлеуметтік, психологиялық және басқа да сипаттамаларын анықтайтын пән.

Виктимология пәні криминология ғылымындағы қоғамға қарсы мінез құлық жүріс тұрысымен ерекшеленген тұлғаларға қарсы профилактикалық шараларды атқаруға бағытталған.

Виктимологиялық зерттеулер аясы криминология ғылымының шегінен шығып өзінше дербес ғылым ретінде оқытылу қажет деп санайды, бірқатар Ресей оқымыстылары (В.И. Половинский, Э.Э. Цинтров, К.И. Мьяцауа)

Осы көзқарастардың қай қайсысы болса да заңды және өмір сүруге құқығы бар. Мысалға, оны криминологияның ғана саласы деп есептейтін алғашқы пікірдің қалыптасуы виктимологияның дәл қазір тек қана криминологияның құрылымында (және өзге ешқандай да ғылымға қатысы жоқ) тұруымен түсіндіріледі.

Әлбетте, тақыр жерден ғылым пайда болмайды, ол өзге ілімнің қоластынан белгілі бір қажеттіліктер туындағанда бұр жарып шығады. Сол сияқты виктимология саласының пайда болуы да қылмыстылықтың себебін анықтау мен оның алдын алу үшін тек қылмыскерлерді емес, оның құрбандарын, яғни жәбірленушілерді де зерттеу қажеттілігінен туындаған. Оның негізін қалаушы неміс ғалымы Ганс фон Хенттинг (1948 жылы «Қылмыскер және оның құрбандары» деген еңбек жариялаған).

Осыған қарағанда виктимология ілімінің мамандары криминолог ғалымдардың ішінен шығатындығы да заңды да. Бірақ бұл уақытша құбылыс, ғылым бір орында тұрмай оның жинақтаған көзқарастары мен идеялары қордаланып тек қана қылмыс

құрбандарымен ғана шектелмей өзге де құбылыстардың құрбандары туралы да жүйелі білім жинақталып, күндердің бір күнінде виктимологияның криминологиядан бөлініп шығу қажеттігі де туындайды. Осы кезде жоғарыда айтқан үшінші көзқарас та екінші көзқарас та жүзеге асады. Бірақ осыған бола дәл қазір осы үш пікірді текетірістіріп, қызылкенірдек болудың қажеті жоқ. Ғылым аспаннан түспейді, алдымен оның алғышарты пайда болады, содан соң ол әлі нақты кесіп айтар ережесі жоқ болжал күйіндегі теорияға айналады, содан соң ілімге, содан соң нақты бұлтартпас ережелері бар ғылым саласына айналады. Виктимология да осы жолдан заңды түрде жүріп келе жатыр. Түптің түбінде, өз алдына бөлек ғылым болатыны аян.

Адамбектегі А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Некоторые вопросы противодействия коррупции в зарубежных странах

Механизма противодействия коррупции демократических правовых государств, как свидетельствует анализ, ориентирован на комплексное применение широкого спектра мер правового, организационно-кадрового и просветительско-воспитательного характера. Причем не только с целью подавления, но прежде всего для выявления первопричин и зон наиболее серьезных коррупционных рисков, предупреждения и профилактики возможных коррупционных проявлений: силовое пресечение такого рода правонарушений и привлечение к юридической ответственности виновных – дело само собой разумеющееся. И все это в рамках всеобъемлющих национальных стратегий антикоррупционного действия.

Международное сообщество и правительства многих стран давно усвоили, что коррупция причиняет колоссальный и невосполнимый материальный, политический и моральный вред обществу, что коррупционеры всегда профессиональнее и гибче законопослушного труженика. Поэтому уделяют вопросам борьбы с коррупцией повышенное внимание, понимая, что победить коррупцию можно только при наличии твердой политической воли и только масштабными системными мерами.

Многие зарубежные авторы делят коррупцию на три типа: приватизация государства, покровительство и административная коррупция. В соответствии с данной типологией разрабатывают маршрутные карты выявления зон повышенного коррупционного риска и нейтрализации уязвимых коррупционных мест.

С высокой долей уверенности можно констатировать, что Казахстан многие из общепринятых в мире элементов организационно-правового механизма противодействия коррупции взяла на вооружение, но, к сожалению, в ряде случаев действуют они слабо, нередко, если даже и предусмотрены нормативно, реализуются малоэффективно. Об этом свидетельствует динамика роста объемов отечественного коррупционного рынка, который по оценкам Международного центра «TransparencyInternational» превысил 300 млрд. долларов, запредельное великое разнообразие тяжких коррупционных преступлений. Суммарный объем взяток чуть ли не сравнялся с ВВП.

В этом смысле изучение зарубежного опыта противодействия коррупции и реализации (адаптированных соответствующим образом) предусмотренных международным правом нормативных правовых установлений и апробированных антикоррупционных стандартов поможет создать более надежные предпосылки (механизмы) эффективной борьбы с коррупцией и, главное, разрушения причин, ее порождающих.

Наиболее существенные успехи на этом направлении, как свидетельствуют исследования отечественных и международных научных центров, достигнуты правовыми системами Дании, Финляндии, Швеции, Новой Зеландии, Канады, Нидерландов, Норвегии, Австралии, Сингапура, Люксембурга, Швейцарии, Ирландии, Германии, Великобритании, Израиля, Франции, Соединенных Штатов Америки, Австрии.

Формы, методы и способы борьбы с коррупцией здесь весьма разнообразны: от создания эффективного антикоррупционного законодательства, отладки мониторингового научного анализа и обобщения тенденций в сфере коррупционной преступности до пропаганды законопослушного высоконравственного поведения служащих и формирования здоровой нравственной атмосферы общественных отношений. Коррупция отслеживается тотально, причем на всех уровнях и во всех ее аспектах, антикоррупционная практика носит одновременно и глобальный, и «заземленный» характер, ориентирована на укрепление правопорядка и оздоровление морально-психологического климата в обществе.

Сингапур. Одним из первых среди современных индустриальных стран активную борьбу с коррупцией начало правительство Сингапура и в достаточно короткие по историческим меркам сроки добилось впечатляющих успехов. Сегодня Сингапур одна из самых благополучных с точки зрения коррупционной болезни стран. Здесь создано сильной антикоррупционное законодательство, высоким авторитетом пользуется власть, эффективно функционирует Бюро по расследованию случаев коррупции (агентство по борьбе с коррупцией). В его компетенции расследование и пресечение коррупционных проявлений, причем как в государственной сфере, так и частном секторе экономики, проверка информации и о коррупции в среде чиновников, разработка эффективных методов идентификации зон коррупционного риска и оценки коррупциогенности системы управления. Бюро подотчетно непосредственно правительству страны, что гарантирует его самостоятельность в принятии решений и независимость от стороннего «давления».

Адамбектегі А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаев Б.А.

К вопросу о причинах коррупции

В криминологии общепринято, что причины и условия преступности социальны как по происхождению, так и по своей сущности. Вместе с тем, в литературе назывались разные и довольно многочисленные классификации причин и условий преступности и преступлений, но все криминологи единодушны во мнении, что преступность – явление социальное. Жизнь убедительно показывает, что причины преступности определяются теми реальными, жизненными условиями, в которых действуют люди. В их основе лежат противоречия, существующие в обществе, при этом наметилось смещение ценностных ориентаций отдельных слоев общества в сторону криминальных структур, коррумпированных сообществ.

Вместе с тем, криминологические исследования показывают, что существуют специфические причины и условия, способствующие коррупционным правонарушениям. Учитывая то обстоятельство, что в современный период особо отмечается рост экономических преступлений, то в числе главных причин этого явления можно назвать: несовершенство рыночных отношений в экономике; пробелы в законодательстве; издержки в формировании нравственной позиции граждан.

В качестве первоочередной задачи по искоренению экономических преступлений является разработка мер борьбы с коррупцией государственных служащих (запрещение заниматься предпринимательской деятельностью, в том числе вступать в какие-либо сделки с частными компаниями и фирмами или принимать участие в их деятельности). Коррупция стремится порою к установлению монополии с государственными служащими в какой-либо конкретной отрасли хозяйства, промышленности.

Коррупция в государственном аппарате, слабость правоохранительных органов создают подходящие условия для действий преступных элементов, а это, в свою очередь, ведет к росту преступности и сокращению законных путей достижения общественно приемлемых целей.

Безусловно, не правы те специалисты, считающие, что коррупция характерна только для стран рыночного, переходного периода. Например, в США в каждом организованном преступном формировании фиксировалась как минимум одна должность корруптера, которые и подкупают, и запугивают чиновников. Коррупция тесно связана с организованной преступностью. Еще известный американский криминолог Сатерленд отмечал, что беловоротничковые преступники - это «заслуживающие уважения лица, занимающие высокое общественное положение и совершающие преступления в процессе осуществления своей «профессиональной деятельности» без применения насилия». По мере глобализации экономики существенно изменились как лицо «беловоротничковой» преступности, так и проблемы, которые она ставит перед контролирующими органами.

Преступники постоянно приспосабливаются к изменяющейся ситуации, стараясь использовать возможности, появляющиеся в процессе технологических, политических и экономических изменений, в то же время избегая внешнего контроля. Рост мировой экономической системы открывает новые возможности для совершения коррупционных преступлений. Простое мошенничество, основанное на завоевании доверия жертвы, или коммерческого мошенничества могут пересекать границы государств, благодаря широкому распространению новых средств связи. Полиция и следственные органы в регионах и в развивающихся странах не имеют средств, экспертов и других ресурсов, необходимых для расследования подобных дел. Даже богатые страны вынуждены производить выборочные расследование преступлений.

Как известно, коррупция снижает темпы экономического роста и таким образом со временем способствует распространению бедности. В то же время бедность страны не может выделить достаточно средств для создания и соблюдения эффективной законодательной базы, либо потому что нуждающиеся люди более склонны не считаться с моральными принципами. Исследователи стали изучать связь между уровнем оплаты труда государственных служащих и степенью распространенности коррупции. Было предложено, что обеспечение рационального уровня заработной платы является необходимым, хотя и не самодостаточным условием для предотвращения коррупции.

Кроме того, в ходе либерализации внешнеэкономической деятельности были существенно расширены права предприятий различных форм собственности и сняты многие из ранее существовавших ограничений на осуществление подобной работы. Представители зарубежной и отечественной организованной преступности пытаются установить контроль за проведением экспортно-импортных операций.

Адамбектегі А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.

К вопросу о понятии взяточничества

Понятие взяточничество в уголовно - правовой литературе соотносится с обеими сторонами преступления - как дачей, так и приемом взятки. В данном исследовании будет рассмотрено получение взятки, так как данная сторона преступления является наиболее опасной. Именно у получателей имеется больше полномочий для изменения социальных, деловых и правовых отношений в обществе.

В первую очередь рассмотрим определения понятий «взятка», «взяточничество», «получение взятки». Словарь В. Даля определяет взятку как «срыв, поборы, приношения, дары, гостинцы, приносы, бакшиш, магарычи, плата или подарок должностному лицу во избежание стеснений или подкуп его на незаконное дело». Взяткой считается то, что уже фактически взято, а не обещано. То, что обещано, но не взято, есть посул.

Взятничество, будучи достаточно широко распространенным криминальным и негативным социальным явлением, пожалуй, наиболее емко воплощает в себе все то, что характеризует феномен коррупции.

Взятничество - понятие комплексное, включающее два аспекта, криминологический и уголовно - правовой. Каждый из них, взятый в отдельности не может исчерпать содержание этого понятия. При изучении уголовно - правового аспекта взятничества, основное внимание уделяется юридическому анализу элементов конкретных составов преступлений, объединяемых этим понятием.

Получение взятки является корыстным преступлением по службе, суть которого состоит в получении должностным лицом незаконного материального вознаграждения за его служебное поведение или в связи с занимаемой должностью. При этом диспозиция ч. 1 ст. 311 УК РК построена как описательная, с указанием наиболее важных признаков, характеризующих это преступление - это получение должностным лицом лично или через посредника выгоды в виде денег, ценных бумаг, иного имущества или выгод имущественного характера за действия (бездействие) в пользу взяткодателя или представляемых им лиц, если такие действия (бездействие) входят в служебные полномочия должностного лица либо оно в силу должностного положения может способствовать таким действиям (бездействию), а равно за общее покровительство или попустительство по службе.

Редакция выше указанной статьи УК РК существенно детализирует предмет взятки, объективную и субъективную стороны преступления, устанавливает ответственность за квалифицированный и особо квалифицированный состав.

Ранее УК РК вообще не расширявала понятие «взятка», говоря лишь о ее получении «в каком бы то ни было виде». В действующем уголовном законе законодатель конкретизирует понятие взятки, указывая, что она может быть «в виде денег, ценных бумаг, иного имущества или выгод имущественного характера».

Принципиально новым являлось положение: «а равно за общее покровительство или попустительство по службе». Отсутствие последней фразы ранее порождало трудности на практике. В процессе следственной работы встречались разветвленные, «эшелонированные» системы дачи и получения взяток, когда собиралась своеобразная «дань» вышестоящим руководителям от нижестоящих и так далее. Причем в большинстве случаев дача и получение взяток не обуславливались выполнением или невыполнением каких – либо конкретных действий, а давались как - бы «просто так», потому, что «так принято», «иначе не дадут работать».

Следовательно, понятие «получение взятки» охватывает абсолютно все незаконные получения должностными лицами любых материальных ценностей и не выраженных материально выгод имущественного характера. Невозможно дать исчерпывающее определение данному явлению, так как формы взятничества, порядок передачи ценностей от одного лица другому (например, через цепь подставных лиц) в каждом конкретном случае очень индивидуализирован. Дав исчерпывающее определение, законодатель тем самым поставит себя в условие, когда необходимо будет периодически и постоянно вносить изменения в перечень. В то же время, данное определение - получение взятки - содержит все необходимые признаки для квалификации деяния.

Родовым объектом целой группы преступлений, в которую входит и ст. 311 УК РК, является совокупность общественных отношений, обеспечивающая нормальную деятельность органов государственной власти. Такой вывод можно сделать, основываясь на названии Главы 13. Коррупционные и иные преступления против интересов государственной службы и государственного управления (ст.307-316). Государственная власть упомянута и как возможный видовой объект посягательства, где к таковому отнесены также интересы государственной службы и службы в органах местного самоуправления. Интересы государственной и муниципальной службы заключаются, прежде всего, в четком, полном и своевременном выполнении задач публичного управления, стоящих соответственно перед каждым государственным органом и органом местного самоуправления.

Представляется, что упоминание в названии главы 13 УК РК в качестве видового объекта посягательства при совершении преступления, предусмотренного ст. 311 УК РК, помимо интересов службы, ещё и государственной власти, вызвано тем, что лица, занимающие государственные должности РК или государственные должности субъектов РК (государственные должности категории «А»), не считаются несущими государственную службу. Они непосредственно исполняют государственную власть, поэтому совершаемые ими злоупотребления являются посягательством против государственной власти.

Таким образом, видовым объектом для преступлений, включенных в главу 13 УК РК, являются общественные отношения, регламентирующие деятельность органов государственной власти, государственной службы. Иначе говоря, нормальная деятельность публичного аппарата управления в лице государственных органов законодательной, исполнительной, судебной власти, а также аппарата управления в Вооруженных Силах, других войсках и воинских формированиях РК по выполнению стоящих перед ними задач.

Адамбектегі А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

К вопросу о понятии «коррупционная преступность»

Коррупционная преступность - традиционный и достаточно распространенный вид преступности в большинстве стран мира.

Понятие коррупционной преступности не тождественно понятию коррупции, поскольку феномен коррупционной преступности есть лишь часть явления коррупции вообще, хотя и наиболее опасная с точки зрения общественных интересов. Вместе с тем анализ содержания рассматриваемого вида преступности невозможен без изучения существенных признаков коррупции.

Под коррупцией (от лат *coiurptio* - разламывать, портить, повреждать) как социально-правовым явлением обычно понимается подкупаемость и продажность государственных чиновников, должностных лиц, а также общественных и политических деятелей вообще.

Изучение дошедших до нас памятников истории и права позволяет заключить, что явление коррупции хорошо известно с древнейших времен и, по-видимому, было присуще всем государствам в любые периоды их развития. Однако нетрудно заметить, что распространенность и общественная опасность этого явления скачкообразно возрастают в периоды крупных социальных потрясений (Л.Н. Гумилев приводит любопытный пример механизма распространения коррупции в Китайской империи (I в.), способствовавший ее падению: «Все желали получить как можно драгоценного товара, чтобы, продав его, ублажить своих дочерей и жен. Естественно, у китайцев развилась система, при которой все делалось, как бы сегодня сказали, «по блату». Все жены и наложницы императора стали протаскивать своих родственников на должности правителей и начальников. Эти родственники, получив право на управление какой-либо областью, немедленно начинали прижимать крестьян, чтобы добыть деньги на взятки. Их преступления, естественно, не могли оставаться секретом для правительства: китайцы все время писали друг на друга доносы, благо среди них было много грамотных. Наместников время от времени казнили. Но те, предвидя горькую судьбу, закапывали в землю клады, сообщая места своим детям. И потому правительство, хорошо зная права соотечественников, стало казнить не только преступника, но и всю его семью», нередко сопровождавшихся почти полным разрушением законности и одновременным ростом зависимости народа от произвола государственных служащих Казахстан в этом смысле не исключение.

Сущность коррупции как социально-правового явления, на мой взгляд, двуединая. С одной стороны, она выражается в использовании лицом, осуществляющим те или иные

государственные функции, своего официального статуса в целях получения незаконных преимуществ (продажность), а с другой - в предоставлении лицу таких преимуществ заинтересованным субъектом (подкуп).

Разделять, а тем более противопоставлять друг другу эти стороны коррупции для поиска наиболее эффективной модели ограничения ее распространенности нецелесообразно.

Тем не менее традиционно считается, что в противоречивом единстве рассматриваемых сторон доминирует (в том числе, с точки зрения большей общественной опасности) продажность лиц, осуществляющих государственные функции.

Содержание коррупции определяется совокупностью разнообразных деяний (действий или бездействия), выражающихся в незаконном получении имущества, услуг или льгот лицом, уполномоченным на осуществление государственных функций, а также в предоставлении ему таких преимуществ.

Формами проявления коррупции выступают специфические виды нарушения этических и правовых норм лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций. Примером этических нарушений может служить совершение государственным служащим действий, которые могут отрицательно повлиять на общественное мнение о состоянии законности на государственной службе, хотя прямо и не запрещены законом или иным нормативным актом (систематическое присутствие на банкетах, проводимых организациями, контроль за деятельностью которых входит в компетенцию данного лица, бесплатное пользование услугами, подлежащими оплате, при отсутствии признаков правонарушения).

Коррупционные правонарушения в отличие от аморальных коррупционных проступков запрещены нормами права и предусматривают юридическую ответственность. Выделяются три основных вида коррупционных правонарушений:

- 1) гражданско-правовые деликты;
- 2) административные проступки;
- 3) преступления.

К гражданско-правовым коррупционным деликтам относятся:

а) принятие в дар работниками государственных и муниципальных учреждений, учреждений социальной защиты и иных подобных учреждений подарков (имущества или имущественных прав) от граждан находящихся в них на тчении, содержании или воспитании супругами и родственниками этих граждан; а также дарение таким работникам подарков в связи с указанными обстоятельствами;

б) принятие в дар и дарение подарков государственным служащим и служащим органов муниципальных образований в связи с их должностным положением или с исполнением последними служебных обязанностей, - при условии, что стоимость любого подарка во всех случаях превышает пять минимальных размеров оплаты труда.

К административным коррупционным проступкам относятся:

а) собственно административное правонарушение, ответственность за которое предусмотрена Кодексом об административных правонарушениях (мелкое хищение государственного имущества путем злоупотребления служебным положением);

б) дисциплинарные проступки (вид административных правонарушений), выражающиеся в нарушении государственными и муниципальными служащими законодательства о государственной службе и (или) принятых в соответствии с ним иных нормативных актов (например, осуществление работником полиции предпринимательской деятельности).

Коррупционные преступления - это предусмотренные УК РК общественно опасные деяния, непосредственно посягающие на авторитет публичной службы, выражающиеся в незаконном получении государственными или муниципальными служащими каких-либо преимуществ (имущества, прав на него, услуг или льгот) либо в предоставлении последним таких преимуществ.

Адамбектегі А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Некоторые вопросы противодействия коррупции в США

Вся практика противодействия коррупции в этой стране основана на признании прав и свобод человека и гражданина как базовой нормы устройства демократической государственной власти; на сочетании мер по предотвращению коррупции с мерами по ее пресечению и привлечению к уголовно-правовой ответственности каждого, совершившего коррупционное преступление; на строгом определении ограничений, запретов и гарантий, связанных с поступлением и прохождением государственной и муниципальной службы.

В США нормативно определены и уже на протяжении многих лет действуют обязательные для всех чиновников принципы служебной деятельности и этического поведения. Принципы представляют собой конкретные юридические и морально-этические требования, исключающие из служебных отношений какие бы то ни было частные материально-финансовые интересы (даже скромные подарки), препятствующие качественному исполнению служебных обязанностей. Нормативно закреплены такие понятия, как «коррупционное правонарушение», «конфликт интересов», «индекс восприятия коррупции», «антикоррупционный мониторинг».

Антикоррупционный контроль осуществляют соответствующие комитеты и комиссии Сената и Палаты представителей Конгресса США. Комитеты поддерживают связь с федеральными министерствами и ведомствами, проводят слушания и даже парламентские расследования деятельности органов исполнительной власти и должностных лиц высшего социального ранга, замеченных в коррупционных связях. Иногда слушания проводятся на совместных заседаниях комитетов обеих палат.

Кроме того, каждое ведомство содержит специального сотрудника, который контролирует соблюдение должностными лицами внутриведомственных норм этики, осуществляет связь с Главным контрольно-финансовым управлением и с Управлением по этике при Правительстве США. Главная задача последнего – толкование нормативных документов с точки зрения закона о служебной этике; обеспечение декларирования доходов, расходов, имущества и ценных бумаг чиновников; организация антикоррупционного всеобуча, расследование наиболее «деликатных» коррупционных ситуаций.

Особое место отводится Федеральному бюро расследований (ФБР). В мероприятиях по предотвращению коррупции и наказанию коррупционеров участвуют судебные органы, прокуратура, министерство юстиции, специальные подразделения полиции, институт независимых прокуроров (расследование уголовных дел высших должностных лиц). Названные органы активно используют так называемый закон о «свистунах»: любой гражданин США может сообщить в министерство юстиции об известных ему фактах коррупции и получить за такую информацию часть суммы, предусмотренной в виде наказания для нарушителя. Далеко не последнюю роль играют «телефоны доверия» и «горячие линии».

Сегодня в США борьба с коррупцией стала одним из приоритетов государственной политики. Ее основа – «Акт об этике поведения государственных служащих США» (1978 г.), «Принципы этического поведения правительственных чиновников и служащих (1990 г.) и «Закон о зарубежной коррупционной практике» (1997 г.). Основным постулатом государственной службы являются моральные устои и принцип материального стимулирования, которые позволяют чиновникам чувствовать себя уверенно, рассчитывая на достойный уровень жизни. Не говоря уже о стабильности государственного аппарата и его укомплектованности высококвалифицированными кадрами. Предусматривается также ограничение «деловой активности» бывших высокопоставленных государственных должностных лиц и чиновников после их ухода из органов власти.

Служащим предписывается в обязательном порядке направлять своим руководителям информацию о своих «длящихся» коммерческих интересах; о наличии движимой и недвижимой собственности; о всех компаниях, бизнес-фирмах, кредиторах, общеобразовательных учреждениях и т.д., с которыми служащий непосредственно или через жену, несовершеннолетних детей или других членов семьи поддерживает финансово-деловые связи. И все это помимо специальных деклараций.

И вообще госслужащие США «не должны участвовать в финансовых операциях, при введении которых предполагается использование закрытой правительственной информации или использовать такого рода информацию в личных целях». Служащим категорически запрещается поощрять подношения, подарки и благодарности в любых материально осязаемых формах от лица, добывающегося совершения каких-либо выгодных для них (или невыгодных для других) служебных действий. Наказание следует мгновенно и очень серьезное. Служащему грозит частичная или полная дисквалификация, понижение в должности, запрет «конфликтных связей», потенциально провоцирующих коррупцию.

С 1946 года в стране действует Закон «О федеральном регулировании лоббистской деятельности». В соответствии с его нормами любая организация, оказывающая влияние на конгресс, обязана регистрировать лоббистов и сообщать о своих интересах в законодательной сфере. Каждый лоббист обязан ежеквартально публиковать в «Ведомостях конгресса» отчет о своей деятельности. Государство исходит из того, что неурегулированный лоббизм неизбежно ведет к принятию решений, выгодных для ограниченного круга лиц, и, как следствие, — к коррупции. Усиливает такие позиции и принятый в 2007 году закон «О частном руководстве и открытом правительстве». Его задача: расширение прозрачности конгресса, установление срока, по истечению которого бывшие сенаторы могут заняться лоббистской деятельностью, запрет лоббистами руководствоваться исключительно партийной солидарностью, запрет служащим и конгрессменам получать от лоббистов каких-либо подарков и коррупционных услуг.

С 2006 года в США реализуется новая стратегия борьбы с коррупцией. Ведущим стало декларирование активов политиков и чиновников до их назначения на должность; отказ в убежище коррумпированным чиновникам из других стран; восстановление нарушенных прав, конфискация коррупционных доходов и надлежащее их перераспределение; предотвращение коррупционной практики за рубежом; применение механизма добровольного раскрытия коррупционной информации; активизация антикоррупционного надзора со стороны институтов гражданского общества.

Аманбаев Ш.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Избасова А.Б.

Қылмыстық құқықтағы қылмыстың арнаулы субъектісі

Кейбір қылмыстар үшін қылмыстың субъектісі болуға есі дұрыстық, заңда белгіленген жасқа толу жеткіліксіз, ондай құрамдарға субъект болу үшін осы көрсетілген белгілердің үстіне басқа да қосымша белгілер болуы қажет. Мысалы, сайлау құжаттарын, референдум құжаттарын бұрмалау және дауысты қате есептеу қылмысының (147-бап) субъектісі болып тек қана осы бапта арнайы көрсетілен — арнаулы адамдар ғана бола алады. Мемлекеттің құпияны жария ету (172-бап) субъектісі болып тек сол құпия сеніп тапсырылған адам танылады. Еңбек туралы заңдарды бұзудың (148-бап) субъектісі болып лауазымды адамдар танылады. Аталған қылмыс құрамының ерекшелігі сол, мұндай қылмыстарды арнаулы, атағы, лауазымы, белгілері жоқ кез келген адам істей алмайды. Жоғарыда айтылған сайлау комиссиясының мүшелері, лауазымды адамдар немесе дәрігерлік атақтар, арнаулы

белгілерді көрсетеді. Сонымен, қылмыстың арнаулы субъектісі дегеніміз объектінің жалпы белгісімен (есі дұрыстық, белгілі бір жасқа толу) бірге ҚК-тің Ерекше бөліміндегі тиісті нормаларда көрсетілген қосымша-арнаулы белгілері бар адамдарды айтамыз [1, 89 б.].

Жаңа Қылмыстық Кодексте қылмыстың арнаулы субъектісі туралы жалпы ұғым берілмеген. Қылмыстың арнаулы субъектісін сипаттайтын белгілер Қылмыстық Кодекстің Ерекше бөлімінің тиісті қылмыстық құқық нормаларының диспозицияларында көрсетілген. «Арнайы субъект» ұғымы қылмыстық құқық теориясында ашық айтылып, ғалымдар өздерінше анықтама береді.

Арнаулы субъект түсінігін бөліп қарастырсақ, белгілі бір адамдар шеңберіне мемлекет міндеттер жүктейді, оны санаулы түрде орындамау немесе тиісінше орындамау ауыр салдар туғызуы мүмкін.

Осы қылмыстың арнайы субъектісі орнына әр түрлі ғалымдар өздерінше анықтама береді. Бірақ кейбіреулерінің анықтамасы арнайы субъект мәнін толық ашпайды.

В.С. Орлованың монографиясында осы мәселеге байланысты былай делінген: «Кеңестік қылмыстық құқықта ерекше ұғым - қылмыстың арнайы субъектісі түсінігінің болуы адамдардың тек қана белгілі бір қызметімен байланысты жасалатын қылмыстың кейбір түрлерінің ерекшелігімен шатастырады, яғни осы тұлғалармен заңмен жүктелген белгілі бір міндеттерді орындауға байланысты» [2, 78].

Бұл анықтамада ұғымның екі жағы айтылады: қызмет сипаты және тұлғаға міндет жүктеу сипаты. Арнайы субъектіні тек осы екі белгі ғана сипаттамайды. Мысалы, бұл анықтамада кінәлінің демографиялық қасиеті белгісі есепке алынбайды.

Қылмыстың арнаулы субъектісі ұғымын толығырақ және нақтырақ анықтама Н.С.Лейкина мен Н.П. Гробовскаяның еңбегінде деп ойлаймыз. Онда: «Арнаулы субъект деп баптың диспозициясында бекітілген нақты ерекшеліктерге ие субъектілерді айтамыз» [3, 67 б.].

С. Молдабаев арнаулы субъектіні мынадай белгілері бойынша топтастырады:

- тұлғаның мемлекеттік – құқықтық жағдайын сипаттайтын белгі (шетел тұлғалары немесе азаматтығы жоқ тұлға);
- кәсіби жағдайын сипаттайтын белгі;
- лауазымды жағдайын сипаттайтын белгі;
- демографиялық белгі – жынысы, жасы, өз туысқандық қатынасы.

Заң әдибиеттерінде осындай белгілерге байланысты жіктелістерді басқада ғалымдар берген.

Әдебиеттерде қылмыстың арнайы субъектісі бойынша қылмыстардың жіктелісі орын алған. Мұндай қылмыстар белгілерінің үш тобын көрсетеді:

1) тұлғаның әлеуметтік мәртебесін, құқықтық жағдайын сипаттайтын белгі. Оған, азаматтардың азаматтығы, лауазымдық жағдайы, істелген жұмысының сипаты, сот процесінің қатысушысы немесе сотталған, соттылығы бар, аса қауіпті рецидивист;

2) тұлғаның физиологиялық және демографиялық қасиеттерін сипаттайтын белгі – жыныс, жас, денсаулық жағдайы;

3) субъектінің жәбірленушімен мен өзара қатынасын сипаттайтын белгі – туысқандық, қызметтік және басқада қатынастар.

Профессор Е.К. Қайыржанов мынадай жіктелістерді ұсынады:

жынысы бойынша – орындаушы тек қана 18 жасқа толған;

әскери адам - тек қана әскери қылмыстарды жасаушы;

кәсіби міндетіне байланысты – ішкі істер қызметкерлері, медиктер т.б. (куә, жәбірленуші, сарапшы, аудармашы);

басқа тұлғаларға қатысты жүктелген міндеттер бойынша (қауіпті жағдайда қалдыру, балаларды тәрбиелеуден немесе қамтамасыз етуден жалтару);

атқарылған жұмыс сипатына байланысты (мемлекеттік құпияны жария ету, мемлекеттік құпиясы бар құжаттарды жоғалту);

тұлғаның лауазымдық жағдайы бойынша (билікті теріс пайдалану немесе өкілеттігін асыра пайдалану);

меншікке қатысы бойынша тұлғаның белгілі бір жағдайы (меншікті қорғауда ұқыпсыз қарау);

жәбірленушіге қатысты тұлғаның (өзін өзі өлтіруге дейін жеткізу) [4, 326 б.].

Кейбір жағдайларда заң шығарушылық арнаулы субъектісі бар қылмыстық құқықтық нормалары жеке тұлғаларға біріктірілген, сондай-ақ ҚК Ерекше бөлімінің нақты нормаларында арнаулы субъектінің белгілерін көрсеткен. ҚР ҚК Ерекше бөлімінде мұндай екі түрлі тараудың аты көрсетілген: 13-тарау – мемлекеттік қызмет мүдделеріне қарсы қылмыстар және 16-тарау - әскери қылмыстар. Мемлекеттік қызмет мүдделеріне қарсы қылмыстардың ерекшелігі сол, мұндай қылмыстарды тек қана мемлекеттік органның лауазым иесі немесе қызметшісі болып тағайындалған адамдар ғана қызмет бабын пайдалану арқылы істей алады. Бұл санатқа жатпайтын адамдар қызмет бабындағы қылмыстардың объективті жағының белгіленрін орындауы мүмкін емес. Әскери қылмыстардың субъектісі болып тек қана әскери қызметшілер, әскери қызмет атқаруға міндеттілер ғана саналады. Кейде арнаулы субъектінің белгісі ҚК Ерекше бөлімінің нақты нормаларында көрсетілгенмен, ондай белгіні заңды грамматикалық, логикалық, жүйелі түсіндірудің негізінде анықтауға болады. Мысалы, ҚК 118-бабы, науқасқа көмек көрсетпегені үшін қылмыстық жауаптылық көрсетілген. Ол «заңға сәйкес немесе арнайы ереже бойынша көмек көрсетуге міндетті адамның» деп көрсетілген. Тиісті заң немесе ереже бойынша барлық медицина және дәріхана қызметкерлері, дәрігер, акушер, фельдшер, медбикелер адамдарға кез келген жерде жәрдем көрсетуге міндетті. Заңды түсіндіру жолымен біз бұл жерде қылмыстың арнаулы субъектісіне тән белгіні анықтаймыз. Кейбір нормалар бойынша қылмыстың арнайы субъектісін анықтау үшін заң шығарушы белгілі бір мемлекеттік жүйе қызметкерлерге тән сипаттаманы береді. Мысалы ҚК Ерекше бөлімінің 15-тарауы бойынша сот төрелігіне және жазалардың орындалу тәртібіне қарсы қылмыстардың бірнеше нормалары әділсоттылыққа қоса осы органның лауазымды адамдарының анықтаушы, тергеуші, прокурор, судья істейтін қылмыстары туралы көрсетіп, олардың қылмыстық жауаптылығын белгілеген.

Қылмыстық құқықтың жалпы ережесі бойынша қылмыстың субъектісі болып ҚР азаматтары, сондай-ақ шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар танылады. Арнаулы субъектілік қылмысқа бірге қатысып істегенде оның орындаушысы тек қана арнаулы субъект, ал басқа қатысушылары жай субъект болады. А.Н. Ағыбаев пікірі бойынша арнайы субъектіні мынадай белгілері бойынша топтастырады:

1) мемлекеттік құқықтық жағдай бойынша – ҚР азаматы, шетелдіктер, азаматтығы жоқ адамдар (ҚК 165-166 бб.);

2) демографиялық белгілері бойынша – кінәлінің жынысына қарай еркек (120-б.), әйел (121-б.), жас мөлшері (131,132-бб.);

3) отбасылық туыстық қатынастары бойынша – ата-аналар (136-б.), жұбайлар (140-б.), қамқоршы (139-б.), денсаулық жағдайы- ВИЧ, ЖҚТБ, соз ауруымен ауыратын адамдар (115-116 б.);

4) әскери міндетке қатысы жөніндегі міндетті әскери қызметке шақырушылық (326-б.), әскери қызметкерлер және әскери қызмет атқаруға міндеттілер (366-393-б.);

5) қызмет жағдайы жөніндегі адамдар (307-316 б.)

6) арнаулы мемлекеттік жүйеде лауазымдық жағдайына байланысты қызмет атқаратындар – прокурор, судья (339, 365 б.)

7) кәсіби міндетіне қарай - дәрігер (144-б.), медицина қызметкерлері;

8) атқарған қызметінің немесе жұмысының мәніне қарай және жұмыс бабын өзіне сеніп тапсырылған мемлекеттік құпияны жариялау (172-б.), теміржол, су, кеме және әуе көлігі қызметкерлері (295-б.), сайлау комиссиясының мүшесі (147-б.), сауда қызметкерлері (223-б.);

9) азаматтың мемлекет алдындағы борыштық міндетіне қарай;

10) адамның жәбірленуші жөніндегі ерекше жағдайлына байланысты – жәбірленушіге қамқорлық жасауға міндетті адам (119-б.), жәбірленушінің сол адамға материалдық және басқа тәуелді болуы (202-б.)

11) адамның бұрынғы істеген қоғамға жат әрекетін (әрекетсіздігі) сипаттайтын белгілері бойынша бұрын адам өлтірген адамның адам өлтіруі (96-б. 2-б., 2-т.), бұрын сотталған адам (117-б., 3-б.) [1, 90].

Арнайы субъектінің белгілері – ол қылмыс құрамының қосымша белгілері болып табылады. Ол қылмыс құрамының басқа да элементтерін (объективтік және субъективтік жағы) сипаттайтын факультативті белгісі ретінде келесілердей көрініс табады: онсыз құрам болмайтын, қылмыс құрамының конструктивті белгісі болады. Мысалы, банкроттық кезінде құқыққа қайшы әрекеттің субъектісі болып тек қана ұйымның борышқор басшысы немесе меншік иесі болып табылады. Егер бұл әрекет ұйымның басқа тұлғаларымен жасалса, онда қылмыс құрамы болмайды; ауырлататын жағдайда қылмыс құрамын құрайтын саралау белгісі ретінде қарастырылады. Егер кінәліге сеніп тапсырған мүлікті иеленіп алу көбіне қызмет бабын пайдалану арқылы жасалады. Сондықтан бұл әрекет ҚК 176-б., 2-бөлігінің, «в» - тармақшасымен сараланады; ауырлататын және жеңілдететін жағдай ретінде жазаны немесе жауаптылықты индивидуализациялау үшін маңызды. Мысалы, жауаптылықты ауырлататын жағдай ретінде қызмет бабын пайдалана отырып жасаған қылмыстар үшін тек қана сол адам тартылады.

Бұл мәселе дұрыс көзқарас деп Р.Орымбаевтың пікірін айтуға болады. Ол «жалпы субъектінің түсінігінде ҚК-тің нақты нормаларымен бекітілген маңызды белгілері (есі дұрыстық және жасы) болу керек. Сондай-ақ қылмыстың субъектісі – ол есі дұрыс, белгілі бір жасқа толған және ҚК-тің Ерекше бөлімінің нақты нормаларымен бекітілген белгілері бар тұлға [5, 74 б.].

Одан кейін ол қылмыстың арнайы субъектісіне түсінік берді. Бірақ онымен келісе алмаймыз. Бұл мәселені шешу үшін арнайы субъектінің бір белгісі ретінде лауазымды тұлға түсінігінің мазмұнын ашуға тоқталамыз.

Әлеуметтік өмірдің өзгеруі, қоғамның саяси және экономикалық жүйесінің қайта құрылуы, демократизациялау процесі лауазымдық қылмыс пен лауазымдық тұлға түсінігін қайта қарау мәселесін басқа мәселелермен қатар өзекті етті.

Орыс және кеңестік қылмыстық заңнама тарихына аз ғана шолу жасайық. Ресейде 1917 ж. революцияға дейін әрекет еткен атқарушылық және қылмыстық жазалар туралы Уложенияның 5-бөлімінде «мемлекеттік және қоғамдық қызметтер бойынша» теріс қылықтыр мен қылмыстардың үлкен тобы бекітілген. Ресей заңгерлері қызметті мемлекеттік басқару тәртібіндегі жұмыс ретінде, яғни заңнамалық, атқарушылық, соттық басқару түсінігінде қарастырған. Бұл Уложенииде «қылмыстың жалпы субъектісі» анықтамасы берілмеген. Олар аталды: шенеунік, қоғамдық және мемлекеттік қызметте тұрған тұлға, лауазымды тұлға т.с.с.

20-жылдары құқық ғылымдарының өкілдері лауазымды тұлға ретінде мемлекеттік кәсіпорында мен мекемелерде алатын орындарына қарамастан барлық қызметкерлерін таниды. Кеңестік кезеңде кез келген қызметкер қандайда бір орынға ие бола отырып белгілі бір жалпы мемлекеттік сипаттағы міндеттер атқарады.

Мұнда даулы сұрақ мемлекеттік емес ұйымдар мен бірлестіктердің қызметкерлерін лауазымды тұлға ретінде тану. Жаңа экономикалық саясат көптеген кооперативтер, серіктестіктер және акционерлік қоғамдардың пайда болуына әкелді. Мемлекеттік емес ұйымдардың қызметкерлері лауазымды тұлға ретінде саналады, егер

де олар жалпы мемлекеттік міндеттерді орындаса. РСФСР-дің 1926 ж. ҚК 109-бабының ескертпесінде лауазымды тұлға ретінде кооперативтік өндірістің және тұрғын үй серіктестігінің (ревизиялық комиссиясының, басқармасының, президиумның төрағасы, комитет мүшелері т.б.) қызметкерлері саналады.

Жалпы мемлекеттік міндеттерді орындайтын ұйымдар мен бірлестіктер А.Н. Траинин үлкен нарықта қызмет ететін шаруашылық есептік кәсіпорын және мемлекеттік билік жоспарымен реттелетін және қатаң жүзеге асырылатын құрлыс шаруашылығын жатқызады.

А.А.Жижиленконың пікірі бойынша лауазымды тұлға ретінде мемлекетпен бірігіп жеке және кооперативтік капиталдың қатысуымен серіктестердің және акционерлік қоғамдардың қызметкерлерін жатқызды. Басқаша пікірді айтқан А.Я. Эстрин «жеке капиталдардың өкілдері және акционерлік қоғамдардың басқару органдарының қызметкерлері – олар жеке тұлға болып қалады да, ал акционерлік қоғамның басқару органдарында мемлекеттік мүддені білдіретін тұлғалар лауазымды тұлғалар болып табылады».

20-сыншы жылдары лауазымды тұлғалардың жауаптылығы мәселесін зерттеуде маңызды өзгерістер болды. Әкімшілік-команділік жүйенің қалыптасуы және міндет артатын ресми идеологияның әсер етуі кеңестік мемлекеттік аппараттың буржуаздық мемлекеттік басқару аппаратынан түбірімен ерекшеленді.

1925 ж. «РСФСР қылмыстық құқығы оқулығының 1 - басылымында А.Н. Траинин былай деп жазды: «лауазымды тұлғалар қатарына мемлекеттік органда қандайда бір қызмет атқаратын, заңмен жүктелген мемлекеттік функцияны орындайтын субъектілерді жатқызды. Оның пікірі бойынша жалпы ережеге қатысты кәсіп одақ аппаратына жататын азаматтар, кооперация қызметкерлері лауазымды тұлға деп саналмайды. Ол тек мемлекеттің тапсырысы бойынша белгілі бір бұқаралық-құқықтық қызметті орындағаннан кейін ғана лауазымды тұлға ретінде саналады (мысалы, мемлекеттің тапсырысы бойынша кооперация нан дайындау операциясын жүзеге асырса). А.Н.Траинин оқулығының келесі басылымында осы көзқарасын қалыптастырып бекітті. «Онда ол: қоғамдық ұйым бұқаралық-құқықтық функцияны жүзеге асырса және оны нақты орындаса сонда ғана оны лауазымды тұлға ретінде таниды», - дейді [6, 56 б.].

Оның көзқарасы А.А. Пионтковскийдің пікірімен сынға ұшырады. Оның пікірі бойынша лауазымды тұлға болып қоғамдық ұйымдардың аппаратына кіретін қызметкерлер табылады (кәсіподақтар, кооперация, тұрғын үй шаруашылығы). Тек жалпы мемлекеттік міндеттерді орындайтын кооперативтік бірлестіктердің адамдары лауазымды тұлға ретінде қарастырмайды, сонымен қатар діни ұйымдарға жататын тұлғалар да саналмайды, өйткені олар мемлекеттік міндетті атқармайды.

Пионтковскидің осы еңбегінде жалпы ереже бойынша партиялық аппаратқа кіретін адамдарды лауазымды тұлға ретінде қарастырмаған. Ұйымдарды, мекемелерді және кәсіпорындарды «мемлекеттендіруде» қылмыстық заңнама оған әсер етпей қоймады.

1959-1962 жылдар аралығында қабылданған республикалар қылмыстық кодекстерінде лауазымды қылмыстардың субъектісі ретінде лауазымды тұлғалардың анықтамасы былай делінді: қандайда бір мемлекеттік немесе қоғамдық кәсіпорында, мекемеде, ұйымда ұйымдастырушылық-өкімдік немесе әкімшілік-шаруашылық міндеттерді орындаумен байланысты қызмет атқаратын тұлғалар лауазымды тұлғалар деп саналды. Осы мәселеге қатысты 1982 ж. 19-сәуірде қабылданған Қазақ ССР ҚК-сі де ерекшеленді. Оның 140-бабының ескертпесінде былай делінген: лауазымды тұлға ретінде мемлекеттік және қоғамдық мекемеде, кәсіпорында, ұйымда тұрақты немесе уақытша жұмыс істейтін немесе оларды әкімшілік-шарушылық және ұйымдастырушылық-өкімдік міндеттер атқаратын қызметкерлер саналады.

Сол кезде Қазақстанда әрекет ететін ҚК-дегі лауазымды тұлға түсінігі, республикада соттық – тергеу практикасында біршама қиыншылықтарға әкелді. Ондай

қиыншылықтар мынадан байқалды: мемлекеттік немесе қоғамдық мекеме, кәсіпорын және ұйымдардың қарапайым жұмыскерлерін басқару органдарының қызметкерлерінен айырмашылығын ажыратуда еді. Осындай қателіктерден ҚазССР сот органдарымен лауазымды тұлға ретінде қойшы, аспазшы, слесарь, жүргізуші-шопрлар сотталған.

Сондықтан осы лауазымды тұлғалар шеңберін шектеу негізінде Қазақ ССР ҚК-нің 143-бабына, 1982 ж. 19-сәуірде және 19 желтоқсанда Қазақ ССР-і Жоғарғы Кеңес президиумының жарлығымен өзгеріс енгізді. Ол жарлыққа сәйкес лауазымды тұлға ретінде мемлекеттік немесе қоғамдық мекеме, кәсіпорын және ұйымның әкімшілік-шаруашылық міндетті орындаумен байланысты немесе осы міндеттерді арнайы өкілеттік бойынша тұрақты немесе уақытша жүзеге асыратын тұлғалар саналды. АҚШ, Жапония, ФРГ, Швейцария, Голландия, Австрия, Грецияның қылмыстық кодекстерінің Жалпы бөлімінде қоғамдық немесе мемлекеттік қызмет бойынша кінәліге берілген құқықтар мен өкілеттіктерді пайдалана отырып жасаса қылмыстың субъектісі ретінде «бұқаралық лауазымдық тұлға», «бұқаралық тұлға деп таныған».

Тәжірибеде қылмыстың арнайы субъектісі белгілерін дұрыс анықтаудың маңызы зор. Бұл белгілердің жоқ болуы жауапкершіліктің де жоқ болуына әкеледі. Сондықтан соттар кінәлінің барлық қылмыстық белгілерін және тұлғалық белгілерін, оның қызметтік жағдайын дұрыс тексеруі қажет.

Сонымен, арнайы субъектінің белгілері – ол қылмыс құрамының қосымша белгілері. Оның мәні қылмыс құрамы элементтерін сипаттайтын факультативті белгі ретінде мыналардан көрініс табады:

онсыз қылмыс құрамы болмайтын, қылмыс құрамының конструктивті белгісі ретінде. Мысалы, (ҚК 218-б.) бухгалтерлік есеп ережелерін бұзуда тек қана бухгалтер немесе басшы, кәсіпкер субъект ретінде таныла алады. Егер бұл әрекеттер басқа қызметкерлермен жасалса қылмыс құрамы болмайды;

ауырлататын жағдайда қылмыс құрамын құрайтын саралау белгісі ретінде. Мысалы, егер тұтынушыларды алдау алдында осы әректі үшін соттылығы бар адам жасаса, онда бұл әрекет ҚР ҚК 223-б. 2-бөлігінің «а» тармағымен сараланады.

ауырлататын және жеңілдететін жағдайлар ретінде жазаны жекелендіру үшін маңызы зор. Мысалы, ҚР ҚК 54-б. 1-бөлігінің «н» тармағында ауырлататын жағдайлар ретінде адамның өзі қабылдаған антын немесе кәсіби антын бұза отырып қылмыс жасау.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім: Оқулық. Өңделген толықтырылған, 2-басылымы. - Алматы: Жеті жарғы, 2003. – 560 б.
2. Орлова В.С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. –М.: Госюриздат, 1958. – 344 с.
3. 3 Лейкина Н.С, Грабовская Н.П. Субъект преступления // Курс советского уголовного права. Общая часть. Т. 1. – Л., 1968. – 321 с.
4. Каиржанов Е. Уголовное право Республики Казахстан. - Алматы, 1998. – 426 с.
5. Орымбаев Р. Специальный субъект преступления. –Алма-Ата, 1975. – 174 с.
6. Крылова Н.Е. Уголовная ответственность юридических лиц во Франции: предпосылки возникновения и основные черты// Вестник Московского Университета. Серия 11. - Право, 1998. -№3. – С. 76.

Әлібай М.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Криминологиялық ілім ретіндегі виктимологияның түсінігі

Қылмысты саралау дегеніміз – «қылмыстық құқық нормасымен қарастырылған, жасаған әрекеті мен қылмыс құрамының арасындағы тура сәйкестікті орнату және заңды түрде бекіту». Қылмысты саралау түсінігі қылмыстық құқық теориясында бұрыннан қалыптасқан. «Қылмысты саралау» және «қылмыстарды саралау» сөз тіркесі болып келеді, «қылмыс» сөзінің жекеше және көпше түрінде жазылуына байланысты айырмашылығы бар, ал заң әдебиеттерінде синоним ретінде қолданылады.

Қылмысты саралау түсінігі 4 компоненттен тұрады. Біріншісі, қылмыстық саралаудың заңдық бағасы әрекет болып табылғандықтан, кем дегенде қылмыс құрамының біреуі қылмыстық заңда көрініс табуы керек. Қылмыс болып табылмайтын әрекетті, қылмысқа ешбір нақты дәлелдемелерсіз жатқызбауын қарастырған кезде қылмысты саралау орын табады. Егер де заңдық баға бойынша әрекет қылмыс болып табылмаған жағдайда, яғни ешқандай қылмыс құрамы болмаған кезде, қылмыстық заңмен қарастырылғанда онда бұл баға «қылмыс құрамы» деген ұғым болмайды, не Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімінің қай бабымен болмасын қылмысты саралау мүмкін емес [1, 22 б].

Мұндай жағдайлар да қылмысты саралау ұғымымен сәйкес келмейді, өйткені ол оң жақты болып табылады, мұндай жағдайларда қылмысты дұрыс саралаудың заңдық бағасы болмайды және жасалған әрекет қылмыс ретінде сараланбайды. «Квалификация» саралау термині екі латын: «gualis» - сапа, сапасы қандай; және «facere» - жасау ұғымдарының бірігуінен туындаған. Яғни, қандай да болмасын құбылыстың, процесстің сапалық бағасы, оның мәнді жақтарын әлеуметтік маңыздылығы белгілі басқа құбылыстармен салыстыра отырып тану. Қылмыстық құқық теориясында қылмысты саралау ұғымына қатысты бірнеше көзқарастар орын алған. А.Н. Ағыбаев қылмысты саралауға келесідей анықтама береді: «Қылмысты саралау дегеніміз – қоғамға қауіпті, қылмыстық заңға қайшы істелген іс-әрекетті нақты бір қылмыс құрамына жатқызу және осы әрекетке қылмыстық кодекстің Ерекше бөліміндегі тиісті баптар бойынша құқықтық баға беру».

С.М.Рахметовтың көзқарасы бойынша, қылмысты саралау деп – қоғамға қауіпті іс-қимылды, қылмыстық заңда қарастырылған қылмыс құрамының белгісі бар бапқа жатқызу. Б.А.Куринов бойынша, қылмысты саралау, біріншіден, қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің нормаларында көрсетілген қылмыс құрамының белгілерінің нақты қылмысқа қолданылуын; екіншіден, қоғамға қауіпті іс-әрекетке құқықтық баға беру. А.В.Наумов «Қылмысты саралау қылмыстық заңның Ерекше бөлімінің баптарын қолдану» - деп көрсетеді. В.Н.Кудрявцевтің пікірінше, қылмысты саралау дегеніміз – қоғамға қауіпті іс – қимылды Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлім баптарына дәлме-дәл жатқызу арқылы, оған құқықтық баға беру. А.А. Герцензон «Қылмысты саралау – нақты іс – қимылдың белгілерінің қылмыстық заңда қарастырылған белгілерге сәйкестігін анықтаудан тұрады», - деп көрсетеді. Кейбір авторлардың пікірі бойынша, қылмысты саралау – қылмыстық заңның сәйкес бабын көрсетуден тұратын, нақты қылмыстық – құқықтық баға, құқық қолданушы жасаған логикалық қорытынды болса; екінші жағдайда – қылмысты саралау ретінде, осындай қорытынды жасауға бағытталған қызмет түсіндіріледі [2, 30 б.].

Осы айтылғандарды қорытындылай келе қылмысты саралау – қылмыстық заңды қолданудың аралық кезеңі деп айтуымызға болады. Жасалынған іс – қимылдың заң мәтініне толығымен сәйкес келуі, өз кезегінде жауаптылықтың мазмұнын, жазаның түрі мен мөлшерін анықтайды. Сондықтан да, құқық қолданудың бұл сатысында жіберілген қателіктер заңдылық режимін бұзып, кінәлілердің және жәбірленушілердің тағдырын өзгертуді, азаматтардың қылмыстық юстицияға деген жағымсыз қатынасын туындатады. Қылмысты саралау бір мезгілде әрі процесс және құқықтық қызметтің нәтижесі ретінде түсіндірілуі мүмкін. Жасалынған іс – қимылдың жеке белгілерін заңда көрсетілген қылмыс құрамымен салыстыруға байланысты интеллектуалдық қызмет, процесс болып

табылады. Құқық қолданудың нәтижесі ретінде қылмысты саралау жасалынған іс – қимылға берілген қылмыстық – құқықтық бағаны білдіреді. Техникалық жағынан ол – Ерекше бөлімнің бабына немесе оның бөліміне, кейде Қылмыстық кодекстің Жалпы бөлімінің ережелеріне сілтеме түрінде көрінеді. Мысалы, ірі мөлшерде ұрлық жасауға оқталу – ҚК-тің 175 бабының 3 тармағының «б» тармақшасы және 24 бап; жай контрабанда – ҚК 209 б. 1т.; жасы толмағанды зорлауға көмектесу – ҚК 120б. 2 т. «д»т. және 28б.

Қылмысты саралау – бір сәттік акт емес, қолданылатын қылмыстық – құқықтық норманың мәнін айқындауға және жасалынған іс – қимылда нормада көрсетілінген белгілерді анықтауға бағытталған кезектілікпен жүргізілетін логикалық процесс. Қылмыстық – құқықтық саралауды жүзеге асыратын тұлғаның әрекеттерінде келесі құрылымдық элементтерді ажыратамыз: саралаудың мақсаты, яғни әрбір нақты жағдайда қолданылуға жататын нақты баптарды, оның тармақтарын, тармақшаларын анықтау; саралаудың объектісі, яғни, жеке алынған іс – қимыл; саралау негізі, яғни қолданыстағы қылмыстық заң; қылмыстық – құқықтық бағаның сипаты (жалпы түрде, анықталған норманың позициясынан іс – қимылды қылмысты немесе қылмысты емес деп танудан көрінеді; нақтырақ – іс – қимылды кісі өлтіру, ұрлық, тону деп танудан көрінеді) [3, 18 б.].

Саралау ұғымының негізгі материалдық – құқықтық мазмұны мынада – қылмыс жасаған адамның қылмыстық жауаптылығы салдар болып табылатын, реттеуші қылмыстық– құқықтық қатынастарды туындататын заңи айғақтардың болуын ресми түрде танитын бірден бір негіз саралау болып табылады. Қылмыстық құқық теориясында қылмысты саралау екі түрге бөлінеді. Атап айтқанда, олар: ресми (легалды) саралау және бейресми (доктриналық) саралау (ғылыми).

Ресми саралау – қылмыстық істің барлық сатысында жүргізіледі (қылмыстық істі қозғаудан бастап, сотта қарау тәртібіне дейін). Ресми саралау тергеу, сот, прокуратура органдары арқылы нақты қылмыстық іске байланысты жүргізілетіндіктен ресми сипатқа ие де, заңи күші бар. Ғылыми саралау – ғылыми еңбектер, монографиялар, оқулықтар, ғылыми мақалалар т.б. еңбектерде жүзеге асырылады. Ғылыми саралау - оқиғаларды, құбылыстар мен фактілерді сипаттап қана қоймайды, сонымен қатар оларды түсіндіреді, ішкі табиғатын, мәнді жақтары мен маңызды байланыстарын ашып көрсетеді, яғни даму заңдылықтарын түйіндейді. Қылмысты дұрыс саралау – құқық қорғау органдарының қызметтік борышы, негізгі міндеті. Әділ және тиімді жаза шарасын таңдап алудың негізгі алғышарты – жасалынған қылмыстың белгілері сәйкес келетін, Ерекше бөлімнің баптарын дұрыс анықтау, яғни дұрыс саралау болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Антонов Г.В., Романовский А.А. Мотов А.А. «Виктимность и нравственность» //Вопросы борьбы с преступностью, вып. 33. 1980. – С.40-46.
2. Александров Ю.В. Половые преступления: преступники и потерпевшие. – Киев, 1976.
3. Минская В.С., Чечель Г.И. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения. – Иркутск, 1988.

Баимбетова Д.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Причины и условия совершения преступления несовершеннолетними

Преступность среди несовершеннолетних - это серьезная проблема, с которой борется наше государство. Суть этой проблемы заключается не только в том, что совершено преступление, но и в том что субъектом совершенных преступлений являются несовершеннолетние, по сути, еще дети, жизнь для которых только началась.

Преступность несовершеннолетних, имеет свои причины. Причины – это негативные социально-психологические детерминанты, включающие элементы экономической, политической, правовой, бытовой психологии на разных уровнях общественного сознания, порождающие преступность как следствие [1].

Рассмотрим несколько точек зрения на классификацию причин преступности. Так, например А.А. Герцензон подразделял их на материальные и идеологические.

Г.А. Аванесов выделял три класса причин: связанные с противоречиями социального развития; искаженно мировоззренческие; связанные с конкретной личностью. В.Н. Кудрявцев рассматривал три категории причин: причины, лежащие в сфере общественного сознания; причины, лежащие в области общественного бытия; причины, обусловленные внешними противоречиями между двумя противоположными социально-экономическими системами – социализмом и капитализмом [2].

Малков В. делит причины преступности несовершеннолетних на две большие группы: отражающие недостатки общественного устройства; связанные с личностными особенностями несовершеннолетних. К первой группе факторов относятся экономический кризис, обнищание широких слоев населения, повсеместное ослабление семейных устоев, утрата старшим и младшим поколениями моральных ценностей, алкоголизм, наркомания и целый ряд других. Говоря о второй группе факторов, необходимо отметить, что подросткам свойственны такие качества как неполнота сформированности собственных нравственных установок, недостаток жизненного опыта, повышенная эмоциональность, впечатлительность, внушаемость и некоторые другие. Указанные возрастные особенности нельзя рассматривать как собственно криминогенные, они лишь усиливают средовые влияния. Определяющую роль в поведении несовершеннолетних играет формирующаяся система ценностей личности, собственная социальная практика, образцы поведения, усвоенные в семье и ближайшем окружении [3].

Среди причин и условий преступности и преступлений несовершеннолетних, прежде всего нужно назвать социально негативные явления и процессы. Кроме того, возрастные особенности личности включаются и начинают действовать в механизме преступного поведения, причем не автоматически, а когда наличие этих особенностей не учитывается в воспитании и контроле несовершеннолетних, что приводит к возникновению безнадзорности, конфликтных ситуаций. Тем не менее, значительная часть преступлений несовершеннолетних рассматривается окружающими как проявление возрастной незрелости, озорства.

К ним относят небольшие кражи, хулиганские действия в среде подростков, отбирание денег у младших. Поэтому о многих преступлениях не сообщается в правоохранительные органы, и тем самым увеличивается латентность преступлений несовершеннолетних.

В совершении преступления несовершеннолетних играют значительную роль факторы или условия:

1) отрицательное влияние семьи. Существенные дефекты семейного воспитания проявляются в большинстве случаев искаженного формирования личности и последующего перехода на преступный путь конкретных подростков. По выборочным данным, примерно каждая десятая семья оказалась криминогенно неблагополучной. В 30-40% случаев преступлений, совершенных несовершеннолетними, установлено наличие прямого отрицательного влияния правонарушающего поведения со стороны родителей и других старших членов семьи (злоупотребление алкоголем, грубость и жестокость, тунеядство, образ жизни, не соответствующий легальным доходам, и т.п.)

2) отрицательное влияние в ближайшем окружении бытовом, учебном, производственном и так далее со стороны сверстников или взрослых. Они оказываются особенно значимыми в связи со стремлением несовершеннолетних включиться в группу для совместного время проведения. Дорожа пребыванием в такой группе, они стремятся подражать лидерам и быть на них похожими по внешнему виду и поведению.

Наряду с прямым разлагающим воздействием пьяниц, хулиганов т.п., отрицательное влияние на поведение подростка могут оказать: наблюдение подростком действий и ситуаций, порождающих у него неправильное представление о "допустимости" и безнаказанности преступных действий определенного вида; действий, свидетельствующих о разрыве между словами и поступками воспитателей.

3) подстрекательство со стороны взрослых преступников, которое, по данным выборочных исследований, имеет место не менее чем в 30% случаев. Оно нередко связано с предварительным вовлечением в пьянство, другие формы "до преступного" антиобщественного поведения. Такое вовлечение может явиться и самостоятельной причиной преступлений несовершеннолетних, поскольку как бы дает толчок процессу моральной деформации личности или усиливает его.

4) длительное отсутствие определенных занятий у несовершеннолетних, оставивших учебу, также обуславливает возникновение антиобщественных взглядов и привычек [4].

Наряду с отмеченными факторами формированию криминогенной мотивации и ее проявлению в преступности несовершеннолетних существенно способствуют следующие условия:

1) безнадзорность, как отсутствие должного контроля со стороны семьи за поведением, связями, время проведением несовершеннолетних. Безнадзорность может быть следствием неумения, нежелания родителей выполнять свои обязанности по воспитанию детей, может возникнуть и в силу объективной невозможности, состояния здоровья родителей, неполной семьи и т.д.

2) безнадзорность будущих несовершеннолетних потерпевших, содействующая созданию ситуации и поводов для преступлений. Значимость названного фактора еще более возрастает с учетом возрастных особенностей преступников, которые «накладываются» в таких случаях на ситуацию. Например, выборочные исследования показывают, что по делам о преступлениях против личности, совершаемых несовершеннолетними, в 20-50% случаев негативное поведение потерпевшего предшествовало преступлению. Это - неразборчивость в знакомствах, совместные выпивки, использование для встреч чердаков, сараев, подвалов, развязное поведение, агрессивность и т.п.

3) недостатки учебно-воспитательной работы общеобразовательных школ и профессионально-технических учебных заведений (проявления формализма, отказ от индивидуального подхода и т.д.), в результате чего не реализуется должным образом задача формирования чувства гражданской ответственности учащихся, учащиеся не получают должной «закалки» против антиобщественных влияний и неблагоприятных ситуаций, не закрепляют навыков правильной самооценки, управления своим поведением либо отчуждаются от учебного коллектива, утрачивают интерес к учебе. Контингент несовершеннолетних преступников пополняется за счет подростков, бросивших школу, второгодников, отстающих. Указанные обстоятельства приводят к тем же последствиям, что и безнадзорность в семье: ослабляются и разрываются социальные связи, облегчается контакт с источниками отрицательных влияний. Кроме того, низкий общеобразовательный уровень большей частью влечет запросов и интересов личности, ослабляет самоконтроль и искажает самооценку.

4) недостатки в организации трудоустройства и воспитания в трудовых коллективах. Речь идет о несвоевременном устройстве лиц в возрасте от 14 до 18 лет, оставивших или окончивших школу и не продолжающих учебу; о недостатках профориентации, неправильном отношении к работающим несовершеннолетним (нарушение законодательства об условиях труда, отсутствие заботы об их вовлечении в вечерние и заочные учебные заведения и в профессиональную учебу, в жизнь коллектива). Все эти явления - особенно с учетом того, что контроль семьи за работающим несовершеннолетним ослабляется, в его распоряжении оказываются личные деньги и он

стремится доказать свою «взрослость», - способствуют бесцельному времяпрепровождению в свободное время, контакту с источниками, отрицательных влияний.

5) недостатки в организации досуга, например слабое развитие сети клубов, кружков, спортивных секций, отсутствие заботы о вовлечении и закреплении в них несовершеннолетних, находящихся в неблагоприятных условиях жизни и воспитания. Существование этих недостатков в определенной степени связано с упущениями в социальном планировании в районах, городах, областях, когда вопросы роста количества мест в учреждениях, организующих культурный досуг несовершеннолетних, а равно их профиля и дислокации, решаются без должного учета динамики несовершеннолетнего населения, его возрастной структуры, интересов [5].

Эти причины и условия негативно сказываются на психологическом состоянии несовершеннолетнего. Таким образом, можно сделать вывод, что противоправное поведение подростков является специфическим этапом социальной дезадаптации. Ослабляются социально полезные связи (семья, школа, социализированные сверстники), приобретаются пагубные привычки (злоупотребление спиртными напитками) и усваиваются модели асоциального поведения.

Список использованной литературы:

1. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М.: МГУ, 1984.
2. Герцензон А.А. Введение в советскую криминологию. М.: Юридическая литература, 1965.
3. Криминология: Учебник /под ред. проф. Малкова В.Д. – М.: ЗАО Юстицинформ, 2004.
4. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2004.
5. Забрянский Г.И. Преступность несовершеннолетних: состояние, функции, последствия, социальный контроль // Российский криминологический взгляд. 2009. № 3.

Беркалиев А.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Виктимология және оның негізгі категориялары мен түсінігі

Виктимді мінез-құлық деген термин негізінен криминалды виктимолгия шегінде пайда болып отыр. Виктимолгия сөзінің негізгі тікелей мағынасы «құрбанды зерттеу» (латын тілінен *viktima*-құрбан. грек тілінде *logos*-ғылым).

Ең алғашында бұл сөз халық шығармашылығының элементі болса, кейін 20ғ. 40-50 жылдары ғылым ретінде кең өріс жайған болатын. Көп уақыттан бері виктимология тек әлеуметтік талапқа сай және криминология саласындағы бағытта дамыса қазір ол қылмысты алдын алу бағытында қолға алынды.

Осы саланы дамытуда көптеген шетел ғалымдары үлес қосты. Мысалы бір топ ғалымдар оны криминологияның институты деп қарастырса (Алексеев А.И., Антонян Ю.М., Васильев В.Л., Мамайчук И.И., Гизляев Ф.Г., Гулевич О.А., Коновалов В. П., Полубинский В. И., Ривман), кейбір ғалымдар оны адамның жеке психологиясы мен әлеуметтік қатнастарының жиынтығы деп қарастырады (Васильев В.Л., Мамайчук И.И., Догадина М. А., Пережогин Л. О., Прозументов Л.М., Франк Л.В.), психопатологии (Асанова. Н.К., Рыбальская В.Я., Спиваковская).

Виктимолгия институтын қолға алып оны актуалды проблемаға айналуы оны құрбанның жеке мінезінің ерекшелігіне байланысты болып отыр. Себебі құрбанның жеке мінезі қылмысқа түрткі болады. Сондықтан мамандардың есепке алу керек

элементтерінің құрбанның жеке басы, әлеуметтік-психологиялық жағдайы, мінезі (агрессивті, пассивті, психологиялық ауытқулар).

Негізінен құрбанның жеке басын психологиялық дәрежеде зерттеуін үлкен көңіл бөлген Л.В. Франк (1971ж.) және оны қолдаушылар И. Полубинский (1977, 1979, 1980); В. П. Коновалов (1982); В. Я. Рыбальская (1983, 1984); Ситковский А.Л. (1998); болып табылады.

Л.В.Франктің пікірі бойынша адамның жеке басының қалыптасуы ұзақ процесс ол оң және теріс те болуы мүмкін. Оған негізінен әсер етеді оның ата-анасы, тума-туысқандар, оқу орнындағы ұстаздар және достары. Сондықтан оның қылмыстың құрбаны болуы тек емес. Ғылыми тұрғыда бір субъектінің екінші субъектіге әсер ету арқылы қылмыстың туындауы. (Мыс. құрбанның айыпкерге негативті балағаттайтын сөздер айтып қорлауы).

Қазіргі таңда виктимологиялық тұрғыда негізінен екі түсінік бар құрбан болудың :

1. Ол құрбанға тікелей немесе жанама түрде зиян келтіру
2. Құрбанға материалды және моральды зиян келтіру

Сонымен қатар құрбандардың түрлерін сипаттасақ:

1. Құрбандарға қасақана қылмыс жасауы
2. Психикалық тұрақсыздығына байланысты қылмыс жасауы
3. Құрбанның өзінің жағымсыз мінез-құлқына байланысты оларға зиян келуі
4. Әр түрлі қоғамдағы жағдайларға байланысты.

Біздің мемлекетіміз бұл құқық институтын енді қолға алып, жас мамандарымыз оны гүлдендіріп келе жатыр. Алдағы уақытта біздер зор табысқа жетеміз деген ойдамын.

Досалыев Д.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Жасөспірімдер арасындағы қылмыстар туралы

Қылмысқа барған жасөспірімдердің арасында әртүрлі қылмыстың терең тамырлануы кімді болса да, алаңдатпай қоймайды. Құқықтық мемлекетке қадам басқан шақта қоғамға саналы адам қалыптастыру мемлекетіміздің басты міндеттерінің бірі болатын болса, ол міндетті іске асыруға басты мақсат жасөспірімді жана рухта, жаңа көзқараста тәрбиелеуден айқын көрінеді.

Бесіктен белі шықпай жатып, әрбір оғаш қадамына селт етпей сергек қараған жасөспірімдердің қылмыстық әрекетке баруына байланысты себеп не? Кім кінәлі? Қоршаған орта ма? Әлде мектеп пе? Әлде жүре түзеліп кетер, деп қылмыстық әрекеттер істеген баласының әрекетіне немқұрайлы қарайтын ата-ана ма?

Олардың әртүрлі іспен шұғылданбауы немесе жан-жағындағы қоршаған ортасының, айналасындағы достарының немесе біреудің қорқытуы, үрейлетуінің итермелеуі арқылы қасақана қылмыс жасауға түсіп кетуі көп болып жатады. Осыған орай қазіргі кезде біздің жасөспірімдеріміз рухани азып тозбау үшін қазақ отбасындағы мәдени құндылықтар дамуының мазмұнына аса маңызды көңіл аудару керек. Бүгінгі таңдағы экономикалық әлеуметтік жағдайлар отбасы жағдайына үлкен ықпал етіп отыр. Қоғамдағы жұмыссыздық, күн көріс көзінің төмендеуі отбасы тәрбиесінің әлсіреуіне әкеліп отыр.

Қылмысқа барған жасөспірімдердің есейе келе, өздерінің жасаған қылмыстық әрекеттері үшін үлкен өкінішпен қарау жағдайы көп болып тұрады. Қылмысқа барған жасөспірімдердің қылмыстық әрекеті өмірде болып жатқан нақты жағдайларына тікелей байланысты емес. Ол белгілі бір ортаға кездейсоқ немесе жоспарланған түрде тамырлануы. Жасөспірімдердің қылмыстық әрекеттерді көбінесе қалада жасауы, әлеуметтік тұрғыдан көптеген себептермен түсіндіріледі. Жасөспірімнің өзіне, қоғамда

пайдалы іспен айналыспауынан уақыттың көптігі, ауылдық клубтың жабылуы, күні бойғы бос сандалыс, көше кезулер, қылмыстық әрекеттің алғы шарты бола алады. Осындай толып жатқан себептер жасөспірімнің таңғажайып оқиға жасауға ұмтылуына, керемет көрінуге, болашақта істейтін қылмыстық әрекетке жоспар құруына немесе топтасып қылмыс істеуге жол ашады. Көбінесе жасөспірімдер бойынан, санасынан мықты орын алған қиялы ойша жетіліп арманын іске асыратын не асыруға асығатын жасөспірімдер айналасындағыларды таң қалдыратындай етіп істеуге талпынады [1].

Қылмыс жасаған жасөспірімдер ісі жөніндегі комиссия мен милиция орындарында тәрбиені дұрыс жүргізбейтін жанұяны дер кезінде анықтап, тәртіпке шақырмаушылық көптеп кездесіп жатыр. Қылмысқа барған жасөспірімдерді қайта тәрбиелеу процесін ұйымдастыруда психологтар жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктерін ескере білулері қажет. Себебі, қандай да бір психолог ықпалдар жасамасын, олар жасөспірімнің ішкі жан дүниесімен сабақтасып жатуы тиіс.

Қылмысқа барған жасөспірімдердің қылмыс жасаулары, көбінесе олардың ересектерге еліктеуімен анықталады да, жалпы қылмыстың өсіп отырғанын осымен байланыстырамыз.

Қылмысқа барған жасөспірімдердің қылмыстық әрекетке қадам басуына басты себеп әлеуметтік-экономикалық факторлардың әсер етуі. Адамның қоғамдық белсенділігі оқуға, спортқа, көркем өнерге деген қызығушылықтарын күннен-күнге арттырады. Ал, осындай қоғамдық жұмыспен айналыспайтын жасөспірімдер қылмыстық істерге жақын жүреді. Қоғамнан, ондағы қайнаған қызу өмірден шеттеп қалу, қылмысқа барған жасөспірімдердің қылмысқа баруының бірден-бір себебі болып табылады.

Қылмысқа барған жасөспірімдерге топ құру, топ болып әрекет ету тән. Осындай жасөспірімдер ересек кісілермен салыстырғанда жалғыз өзі қылмыс жасауға өте сирек баратындығы практикалық тұрғыдан дәлелденген. Бұдан олардың өз-өзіне сенбеуі ғана емес, сонымен қатар олардың достық жөніндегі түсініктері теріс бағытқа ие болуына қарамастан, осындай достыққа ұмтылуын да байқауға болады.

Қылмысқа барған жасөспірімдерге қоғамдық өмірде болып жатқан жаңалықтардан бейхабарлығы, не нәрсені болса да білуге ұмтылуы, қызығу-талпынуларының өте төмендігі тән болады. Жалпы қылмысқа барған жасөспірімдерді қоғамдық іс-шараларға тарту арқылы, көркем өнер мен мәдениеттілікке қызығушылығын дамыту арқалы, көптеген пайдалы іспен айналысуға итермелеу арқылы қайта тәрбиелеп, қылмысқа барған жасөспірімдердің қылмысын азайтуға кішкене болса да ықпалын тигізуге болады.

Көп жағдайда тасыған күштері бойына сыймай, алып-ұшып тұратын жасөспірімдер көбінесе өз маңайына өзіне бейім келетін жасөспірімдерді жинап, топтасып қылмыс істеуге, бұзақылыққа әуес болады. Қылмыстың кіші жасөспірімдік шақтың арасында көбеюі, олардың қылмыстық жауапкершілікке тартылмауынан болады.

Жасөспірімдердің қылмыстық жолға түсуінің тағы бір себебі, олардың ішімдікке әуес болуы болып табылады. Жалпы ішімдікке әуестік жасөспірімді дұрыс жолдан тайдырып, қылмыстық әрекетке итермелейді. 13-14 жастағы жасөспірімдердің басым көпшілігінің талап — тілектері шектен шығып кеткендігі, олардың ішімдікке құмарлануынан көрінеді. Осыған байланысты А.Вайсберг – қылмыс істеп айыпталған жасөспірімдерді зерттей келе, олардың 41-пайызы, қылмысты мас күйде істеген деген тұжырым жасайды. Осы көрсеткіште қылмысқа барған жасөспірімдер қылмысының күннен-күнге ұлғаюын және олардың қылмыстық әрекеттерге көп жағдайда мас күйінде баратындығын көреміз.

Қылмысқа барған жасөспірімдерді өз міндеттерін саналы түрде орындауға тәрбиелеу, олардың бойына жеке жауапты болу сезімін сіндіру қылмыстың алдын алу ісінде және түзету мекемесінде аса маңызды болып саналады. Бұл сипаттағы алдын алу шараларын жүзеге асыру барысында, яғни жасөспірімдерді өзінің әрбір әрекеті мен қылығы үшін жауапты болу сезіміне тәрбиелеу үшін олардың арасында психолог, педагог, құқық қорғау қызметкерлері белсенділік танытуы қажет. Әңгіме барысында өмірлік

мысалдар келтіру, тіпті бұрын сотталып, қазір түзелу жолына түскен азаматтарды осындай әңгімелерге қатыстыра отырып, олардың өз аузымен баяндауы, және де қылмысты жасамандар деп айтқан, ақыл-кеңестері жасөспірімдердің сана сезіміне өзгеше әсер беріп, олардың мұндай жолға түсуіне бөгет болуы мүмкін.

Жасөспірімдердің қылмыстары арасында қатыгездік пен зорлық – зомбылық әдетті іске айналып бара жатыр. Сонымен қатар жасөспірімдер зорлық- зомбылықты шегінен асырып жасайды. Жасөспірімдер қылмыс жасау барысында келеңсіз жағдай бола қалса адам өлтіру, ауыр дене жарақатын, қарақшылық жасауға дейін барады. Жастар арасындағы қылмыстар ер балалар мен қыз балалардың нашақорлық, таксикомания және алкагольдық әсерімен жасалады. Қазіргі таңда мастықпен жасалатын қылмыстар айтарлықтай жиі кездеседі. Әрбір 5 – ші қылмыс жасөспірімдердің алкагольдың немесе нашаның әсерімен жасалады. Қазіргі таңда қыз балалардың қылмыс жасауы жиі кездесіп жатады [2].

Қылмыстың жасалуына себепші болып табылатын жағдайларды жоюдың, онымен күрес жүргізудің маңыздылығына қарамастан, кәмелетке толмаған жасөспірімдер қылмысының алдын алудың маңызды құралы ретінде қылмысқа барған жасөспірімдердің бойында идеялық нанымды, ғылыми көқарастарды және дүниетанымды қалыптастыру шешуші мәнге ие болып табылады. Ал, жасөспірім бойында идеялық нанымды, ғылыми көқарастарды және өмірге деген жағымды дүниетанымды қалыптастыру ісіндегі жетістіктерге психологтың комплексті әрекеті негізінде қол жеткізуге болады.

Қылмысқа барған жасөспірімнің саналы түрде өзін-өзі тәрбиелеуі үшін – өмірде алға қойған мақсатына қол жеткізу, әрі жоғары деңгейде әрекет етуге дайын болу қабілеттігі мен қасиеттерін, моральдық және физикалық күштерін, ақыл-ойын дамыту үшін ерікті, белсенді түрде әрекет ету тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Копыстынский Е.А.Этот опасный возраст. – М.:Знание, 1982. – 93 с.
2. Ерменбетова Л. Кәлетке толмаған жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын—алудағы құқықтық тәрбиенің рөлі.

Досымжан Ә.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: оқытушы Дүзбаева С.Б.

Кәмелет жасқа толмағандардың қылмыс жасау себептері мен оларды жасауға әсер ететін факторлар

Өркениетті елдің болашаған сомдайтын бүгінгі жасөспірімдер екені белгілі. Келешек өмірдің тізгінін ұстайтын олардың алдағы атқарар іс – әрекеттерінің бастауы бүгінгі күнмен тығыз байланысты.Кәмелетке толмаған жасөспірімдер еліміздегі тұрғындардың он бесінші бөлігін құраса да, бүкілқылмысты әрекеттердің бестен бірін жасайды [1]. Жасөспірімдердің қауіптіжолға түсуі барып тұрған қасіретті құбылыс. Жасөспірімдер қылмыс жасай отырып өз басына ғана емес қоғамға өз отандастарының мүддесіне, өзінің туған туысқандарына үлкен зиян жасайды. Жасөспірім қылмыскер ең бірінші кезекте өзінің отбасына қасірет болып табылады.

Бүгінде қай жерде болсын теледидар экранынан, баспасөз беттерінен жасөспірімдер колониясындағы балалар өмірін суреттейтін материалдар көп беріліп жүр. Жас қылмыскер өмірі жайлы шындықты оқыған, көрген сайын жағанды ұстайсың, таңданасың, бүгініміз бен болашағымызды ойлап қорқасың. Өмірге келген сәбиді ертең қылмыскер, қанішер болып өседі деп кім ойлар.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығының алдын алуда мемлекет, жасөспірімдерді қадағалаусыз қалдырумен қатар ересектердің құқық бұзушылық әрекеттерінің жасөспірімдерге кері әсер беруі сияқты жәйттермен күресуде.

М.Н.Гернет айтқандай «Жас ерекшелікте белгілі бір күштердің даму деңгейі келісілген, интеллект, әуестік сияқты, сол себептен «физикалық» жағдайына байланысты белгілі бір қылмыстар жасауы мүмкін» [2]. Мемлекетіміздің болашағы, тірегі жасөспірімдер дейтін болсақ, не алатын сапалы білімі, не тиянақты тәлім-тәрбиесі болмаса, олардан не қайыр, не үміт? Осындай себептермен соңғы кездері жасөспірімдердің қылмысқа ұрынулары күрт көбейіп кетті. Кәмелетке жасы толмаған адам деп қылмыс жасаған кезге қарай он төрт жасқа толған бірақ, он сегізге толмаған адамды айтамыз [3]. Бүгінгі таңда жастар арасында криминалды белсенділік өте жоғары деңгейде. Әсіресе кәмелетке толмағандар арасында қылмыстылықтың өсуі алаңдатады, өйткені олар ересектерге қарағанда тәжірибесі мен білімінің жеткіліксіздігінен көптеген проблемаларды шеше алмайды.

Кәмелетке толмаған сотталушының ақыл-ойдан кемшін екендігін куәландыратын деректер болса, сот қылмыстық іс жүргізу заңдарына сәйкес кәмелетке толмаған адамның ақыл-есі қаншалықты толық емес екендігін анықтауға міндетті, оның әрекеттерінің мағынасын сезіне алып, оларына басшылық жасауының шегін белгілеуі керек. Статистикалық мәліметтерге қарағанда, кәмелетке толмағандар қылмысының деңгейі уақыт өткен сайын өсіп барады. Мәселен, қарақшылық шабуылдардың 74,3% суық қару түрлері қолданылған. Оқты қару –жарақ мұндай шабуылдардың 7% –да пайдаланылған. Қарулы қарақшылық шабуылдардың 44,8% –ы көшеде, 41,3% –ы тұрғын жайға басып кіру арқылы алынады екен. Қорқытып алушылық 2013 жылы 75 рет жасалған болса, сол қылмыс саны 2014 жылы 221 –ге, қарақшылық 268 –ден 327 –ге, адам тонау қылмысы 618-ден 961 –ге, ал ұрлық 3330 –дан 4562 –ге жеткен.

Жасы кәмелетке толмағандардың 90-95%-ы – ер балалар. Жасөспірімдердің қылмысына не себеп? Дегенге келсек, бұлардың көпшілігі оқуға, адал еңбекке ынта қоймайды, бос уақыттарын көбінесе қаңғыбастықпен, құмар ойындарға, ішімдікке, нашакорлық және басқа да есеңгіртетін заттарды пайдалануға, ойынханаларда жат музыка тыңдауға, жыныстық немесе нәсіпқұмарлық іс -әрекеттермен айналасуға арнайды.

Қылмыс жасаған жасөспірімдердің бір бөлігі ақыл ойының кемістігі барлар, жүйке ауруымен ауыратындар болып отыр. Бұлардың көпшілігі тәрбиенің, бақылаудың жоқтығынан ерте бастан ішімдікке, есірткілік заттарды тұтынуға үйренген, қаңғыбастықпен, үйден қашып, кездейсоқ қылмыстық элементтермен байланыс жасағандар. Жасы кәмелетке толмағандар арасында қылмыстық кәсіпті, қылмыстық нормалар мен дәстүрлерді жете меңгергенде кездеседі.

Көптеген жасөспірім қылмыскерлерінің күнделікті іс-әрекеттеріне отбасы, оқу орындары, еңбек ұжымдары ешқандай бақылау болмағандықтан, соңы қылмыстық әрекетте ұласатынын тәжірибе көрсетіп отыр. Кәмелетке толмағандар жасайтын қылмыстардың арасында пайдакүнемдік және пайдакүнемдік-зорлық пиғылмен жасалатын ауыр қылмыстардың үлесі өте жоғары. Ондай қылмыстарға көбіне аса қатыгездік пен тағылықтың (вандализм) сипаттары тән болып келеді [4]. Жасөспірімдер жасайтын қылмыстың келесі түрі–ұрлық олардың үлесіндегі қылмыстың 53 %-ын, тонау 10 %-ын, қырықшылық шабуыл 15% –ын құрап отыр. Бұл тұста да бала санасының мейірімнен жұрдай бола бастағанын байқауға болады. Қылмысқа баруы ықтимал балалардың тағы бір тобы кезбелікпен күн кешуде. Кейбір деректерге сүйінсек, мектепке бармай, отбасынан алшақ қалған қараусыз жасөспірімдердің саны жүз мыңнан асады.

Бұлардың көпшілігі түзеу мекемелері мен балалар үйінің бұрынға түлектері. Социологиялық зерттеудің бір қыры – «Жасөспірімдердің теріс жолына не ықпал етеді?» деген сауалға төмендегідей жауаптар алынған. Олардың 7,5% –ы теріс жолға түсуіне туыстарының жасаған қылмысы әсер еткенін айтса, ал 14,1%-ы отбасы мүшелерінің ішімдікке салынуын тілге тиек етеді. Үйдегі жанжал, көзге шөп салуға

байланысты бұзылдым деушілердің көрсеткіші – 2,3% көшенің ықпалы тиді деушілердің саны саны -73,6% болып отыр.Отбасындағы қолайсыз жағдай үшін республикада жыл сайын 25 мың бала үйінен кетіп қалады. 10 мың бала мектеп –интернаттарын тастап кетеді [5].

Кәмелетке жасқа толмағандардың қылмыс жасауына әсер ететін факторларды негізгі бес факторға бөліп қарастыруға болады. Оларды жекеше қарастыратын болсақ:

1. Биологиялық факторлар – баланың әлеуметтік бейімделуіне кедергі жасайтын физиологиялық және анатомиялық жағымсыз ерекшеліктер. Оларға мыналар жатады:

- ұрпақтан-ұрпаққа берілетін немесе ананың жүкті болғанда дұрыс тамақтанбауы, арақ-шарап, нашақорлы заттарды пайдалануы, темекі тартуы, ананың физикалық, психикалық т.б. сырқаттары себеп болатын генетикалық факторлар: ақыл-ой дамуының бұзылуы, есту, көру кемшіліктері, жүйке жүйесінің зақымдауынан пайда болған денедегі кемшіліктер.

- психофизиологиялық факторлар: психофизиологиялық күш, дау-жанжал, келіспеушілік жағдайлар, адам организмдеріне кері әсер ететін, қоршаған ортаның химиялық құрамы, соматикалық, аллергиялық, токсикалық ауруларға душар ететін энергетикалық технологияның жаңа түрлері;

- физиологиялық факторлар: сөйлеу дефекттері, адам бойындағы соматикалық кемшіліктер.

2. Психологиялық факторлар. Бұған баладағы психопатологиялар мен мінездегі кейбір қасиеттердің басым болуы т.б. жатады. Бұл ауытқушылықтар жүйелік-психикалық ауруларда, психопатияда, неврастенияда т.б. көрінеді. Акцентуациялық сипаттағы мінезді балалар өте ашушаң, дөрекі болады. Оларға міндетті түрде әлеуметтік-медициналық реабилитация, сонымен қоса, арнайы ұйымдастырылған тәрбиелік жұмыстар жүргізу керек. Баланың әрбір даму сатысында, олардың психикалық қасиеттері, тұлғалық және мінездегі ерекшеліктері қалыптасып, дамып отырады. Бала даму барысында әлеуметтік ортаға бейімделуі немесе керісінше бейімделмей, жатсынып кетуі мүмкін.

3. Әлеуметтік-педагогикалық факторлар. Олар мектептік, отбасылық, қоғамдық тәрбиедегі кемшіліктердің нәтижесінде, баланың оқудағы үлгермеушілігіне байланысты. Мұндай балалар көбінесе мектепке дайындығы жоқ, үйге берілген оқу тапсырмаларына және бағаларға парықсыз қарайтындар. Бұның бәрі баланың оқудағы бейімсіздігін көрсетеді. Оқушының оқудағы бейімсіздігінің (дезадаптация) қалыптасуы мынадай сатылардан өтеді:

- оқудағы декомпенсация – баланың жалпы мектепке деген қызығушылығы жоғары, бірақ бір немесе бірнеше пәнді оқуда қиыншылықтарға тап болуынан;

- мектептік бейімсіздік (дезадаптация) – бала сабаққа үлгермеуімен қатар, оның мінез-құлқы өзгеріп, мұғалімдермен, сыныптастарымен қарым-қатынасы бұзылып, сабақтан қалуы көбейеді немесе мектептен біртіндеп қол үзе бастайды;

- әлеуметтік бейімсіздік – баланың оқуға, мектепке, ұжымға деген қызығушылығы жойылады, асоциалдық топтармен араласып, алкогольге, нашақорлыққа қызыға бастайды;

- криминалдылық – кейбір отбасындағы әлеуметтік жағдайдың өте төмен болуы, балаларды да өз ортасындағы әлеуметтік теңсіздікке әкеледі, ал мектеп оқушысы, жасы жетпегендіктен жұмыс істей алмайды, содан барып олар қылмысты іс-әрекеттермен айналыса бастайды.

Баланың психоәлеуметтік дамуындағы ауытқушылықтардың негізгі факторы - ата-ана. Баланың бойындағы асоциалды мінез-құлықты қалыптастыратын отбасы қатынасының бірнеше жағымсыз стилдері бар:

- дисгармонды стиль - бір жағынан ата-ана баланың барлық тілектерін орындайды, үлкен қамқорлық жасайды, екінші жағынан конфликті жағдайларға баланы итермелейді;

- тұрақсыз, конфликті стиль – толық емес отбасындағы, ажырасу кезіндегі, ата-ана мен балалар бөлек тұрған жағдайдағы тәлім-тәрбиелік кемшіліктерден туындайды;

• асоциалды стиль - ата-ананың арақ ішуі, нашақор заттарды пайдалануы, криминалды іс-әрекет, аморальді өмір сүру жағдайы, отбасылық қаттыгездік, зорлаушылық жатады.

Балаға көрсетілген қатыгездік қатынасқа жататындар: қинаушылық, физикалық, эмоционалды, жыныстық зорлық-зомбылық. Қатыгездік үйде, далада, мектепте, балалар үйлерінде, ауруханада көрсетілуі мүмкін. Мұндай іс-әрекетке душар болған балалар қалыпты түрде даму көрмей, қоршаған ортаға бейімделе алмай қалады. Соның әсерінен, бала өзін жаман, керексізбін деп сезінеді. Баланың қаттыгездікке жауап беру түрі баланың жасына, тұлғалық ерекшелігіне, әлеуметтік тәжірибесіне байланысты.

4. Әлеуметтік-экономикалық факторлар. Әлеуметтің теңсіздігі, қоғамның кедей және бай болып бөлінуі, жұрттың кедейленуі, жұмыссыздық, инфляция, әлеуметтік кернеу, т.б.

5. Моралді-этикалық факторлар. Қазіргі қоғамның адамгершілік қасиеттерінің деңгейі төмен болуы, рухани құндылықтардың бұзылуы.[6]

Қорыта келгенде бала тәрбиесіндегі басты нәрсе – оның бойында жоғары өнегелік, қасиеттерді қалыптастыру, оларды нақты нанымға, өзін саналы түрде ұстаудың үлгісіне айналдыру болып табылады. Олай болса, кәмелетке толмағандар қылмысының алдын алу жолдарының біріне жас ұрпақтың бойында құқықтық мәдениет, құқықтық сана қалыптастыру саналады. Сондықтан біздің елімізде кәмелет жасқа толмағандардың қылмысын азайту мақсатында келесідей іс-шаралар жүзеге асырылуы керек:

- Кәмелетке толмағандардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру мақсатында белгілі бір жеңілдіктермен мәдени, спорттық кешендер салу;

- Ата-аналардың құқықтық сауаттылықтарын арттыру мақсатында арнайы құқықтық білім беру орталықтарын ұйымдастыру;

- Көше тәртібін қадағалауға сол кәмелетке толмағандардың өзін «Жас сақшылар» деген құқықтық ұйымдар ұйымдастыру арқылы тарту;

- Ішкі істер органдары мен мектептердің, ата-аналардың байланысын одан әрі нығайту;

- Оқушыларға, жалпы жасөспірімдерге арналған құқықтық басылымдар шығару.

Еліміздің ертеңі нұрлы болсын десек, осы бастан мемлекеттің болашағы жастарды түзу жолға салып, өркениетке бағыттауымыз қажет.

Қазіргі уақытта жасөспірімдерге, жастарға деген көзқарас әсіресе құқық бұзушылықтың алдын алу, оны туғызатын себептер мен шарттарды жою тұрғысында өте күшейтілуі тиіс. Өйткені, қылмыс дегеніміз - әлеуметтік дерт, ал жасөспірімдердің қылмыстылығы - өте үлкен дерт, жасөспірімдер қылмыс жасап отырған кезде мұндай құбылысқа төзуге болмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Антолян Ю.М. Причины преступного поведения. – М., 1992.
2. А.В. Наумов, Қылмыстық құқығы. – Астана, 2001.
3. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. – М.,1980.
4. А.Н. Ағыбаев, Қылмыстық құқық, жалпы бөлім. – Алматы: «Жеті Жарғы», 2001.
5. <http://myuniversity.ru/> сайты.
6. Ветров Н.И. Профилактика правонарушений среди молодежи. – М.,1980.

Жанболат М.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Қылмыстардың виктимологиялық алдын алуының түсінігі

Адамның істеген кез келген іс-әрекеті сыртқы дүниеде белгілі бір өзгеріс туғызады. Қоғамға қауіпті іс-әрекеттер де қоғамға зиянды өзгерістер туғызуға немесе соны болдыру қаупін туғызуы мүмкін. Іс-әрекет арқылы келтірілген нақты зиянды анықтау арқылы материалдық өмірге нақты қандай өзгерістер келтірілгенін білеміз. Қылмыстық зардап - бұл қылмыстық заңда көрсетілген қоғамдық қатынастарға әрекет немесе әрекетсіздік арқылы келтірілген зиян болып табылады. Қолданыстағы қылмыстық заңның Ерекше бөлімінде көрсетілген нормаларға талдау жасап, іс-әрекетті істеу арқылы заң қорғаған, Қылмыстық кодекстің тиісті бабының диспозициясында бейнеленген қоғамдық қатынастарға қандай өзгерістер келтірілетінін анықтаймыз.

Мысалы, мемлекеттік қылмыстарды істегенде мемлекеттің конституциялық құрылысын, егемендігін және мемлекеттің қауіпсіздігін реттейтін қоғамдық қатынастарға теріс өзгерістер келтіріледі. (Меншікке қарсы қылмыстарды істегенде меншік иесіне тікелей материалдық залал келтіріледі. Жеке адамға қарсы қылмыстардан әр түрлі зардаптар — адамның өмірін жою, әр түрлі дәрежеде жаракат келтіру жыныстық немесе адамгершілік қатынастарды бұзу зардаптары келтіріледі. Қоғамға қауіпті зардап, адам баласының әрекеті, жүріс-тұрысы, қылығы негізінде қалыптасады.

Адамның осындай белсенді іс-әрекеті, тіпті, қарапайым дене қозғалысы қоршаған сыртқы ортаға белгілі бір өзгеріс алып келеді. Қоршаған ортада адамның іс – әрекетімен пайда болатын салдар өте көп, оларды шартты түрде екі санатқа бөлуге болады: әлеуметтік маңызды және әлеуметтік сипаты жоқ [1, 12 б.].

Әрине, екінші түрі құқық аясынан мүлде тыс жатыр. Ал бірінші түрі, яғни, әлеуметтік маңызды салдар, өз алдына әлеуметтік пайдалы және әлеуметтік қауіпті деп екіге бөлінеді. Қылмыстық құқық шеңберінде әлеуметтік зиян (қауіп) туралы айтылады. Қылмыстық салдар, басқаша айтатын болсақ, субъектімен жасалған қылмыстық іс-әрекет нәтижесінде пайда болатын объектіге келтірілген зиянды өзгеріс. Кейбір шетел заңгерлері әрекет және зардап ұғымдарын нақтылы ажыратпайды. Мысалы, Ф.Листтің айтуы бойынша: «Әрекет ұғымы әрі қарай сыртқы ортадағы өзгерісті талап етеді. Бұл өзгерісті біз зардап деп атаймыз. Осыған сәйкес, зардап әрекет ұғымының құрамдас бөлігін құрайды». Кейбір ғалымдар нәтиже қатарына «сыртқы зардаппен» қоса, адамның дене қозғалысын да, яғни адамның ішкі еркі болып табылмайтын нәрселердің барлығын жатқызады. Кісі өлтіруден кейін болған зардапқа, тек қана адам өлімі емес, сонымен қатар мылтықпен жәбірленушіні көздеу, мылтық шүріппесін басу, яғни адамның жасаған барлық «дене қозғалысы» жатады деп көрсетеді».

Бірақ та, дене қозғалысы нәтиже болып табылады деген пікірмен келісуге болмайды. Адамның ерікті жүріс – тұрысы дегенде, біз оның ішкі және сыртқы жақтарының бірлігін түсінеміз. Ал, қылмыстық нәтиже туралы айтқанда, қылмыстық құқықпен қорғалатын объектіге келтірілген қоғамға қауіпті өзгеріс туралы айтамыз. Осы орайда А.С. Михлин былай деп дұрыс көрсеткен: «Әрекет пен нәтиже бір-біріне қаншалықты жақын тұрғанымен, нәтиже әрекетке жатпайды. Әрекеттің мазмұны объектіге әсер ету процесін құраса, ал нәтиже, объектідегі сол әсер етудің нәтижесі болып табылады». Қылмыстық құқық әдебиеттерінде істелген қылмыстардың барлығында қоғамға қауіпті нәтиже бола ма, жоқ па деген мәселеге заңгерлердің әртүрлі көзқарастары бар. Заңгерлердің бір тобы (Н.Д.Дурманов, В.И.Курляндский), кейбір қылмыстарда қоғамға қауіпті нәтиженің болуы міндетті емес деп көрсетеді [2, 10 б.].

Осыған сәйкес, олар қылмыс құрамын материалды және формальды деп екіге бөледі. Ғалымдардың айтуынша, қоғамға қауіпті нәтиже орын алмаса да, заң тарапынан белгілі бір әрекет немесе әрекетсіздік жазалануға жатады. Ол қылмыстық құқық теориясында формальды қылмыс құрамы деп аталады. Сонымен қатар, іс-әрекеттің арқасында туындайтын нәтиже қылмыс құрамында көрсетілсе, ондай қылмыс құрамын материалдық қылмыс құрамы деп атайды. Мұндай қылмыс құрамы әрекет немесе әрекетсіздік жасалған уақыттан бастап емес, заңда көрсетілген қылмыстың нәтижесі

болған уақыттан бастап аяқталған деп саналады. Бірқатар заңгерлер, қылмыс зардабы болу үшін, нақтылы зиян тигізумен қатар, зиян тигізу мүмкіндігін де атап көрсетеді.

Бұл пікірге Н.Ф.Кузнецова, В.Н.Кудрявцев, А.С.Михлин, Т.В.Церетели және тағы басқа заңгерлер қосылады. Мәселен, Н.Ф. Кузнецованың айтуынша: Қылмыс нәтижесі дегеніміз, қылмыстық құқық қорғайтын объектілерге келтірілген қоғамға қауіпті зиянды өзгеріс. Қол сұғылған объектіге өзгеріс, объектілерге нақтылы зиян келтірумен және сол объектілерге зиян тигізу қаупін тудырудан көрінеді [3, 15 б.].

Қоғамға қауіпті өзгеріс әр түрде көрініс табады. Бір жағдайда заңмен қорғалатын объектіде орын алған қоғамға қауіпті өзгеріс нақты зиян тигізеді. Мысалы, кінәлі сағат 5 шамасында мас күйінде ұйықтап жатқан өгей баласы басынан темір қазықпен бірнеше рет ұрып, қасақана өлтірген. Кінәлінің қылмыстық әрекеттері ҚРҚК 96 бабының 2 бөлігімен сараланып, жазасын жалпы режимдегі түзеу колониясында өтеу белгіленген. Екінші жағдайда, қылмыстың нәтижесі нақтылы зиян тигізбей, зиян тигізу мүмкіндігін туындатады. Кейде зиян тигізу мүмкіндігін тудыру қылмыстық құқық нормасының диспозициясында тікелей көрсетіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алауханов Е.О. Пайдақорлық қылмыстардың алдын алудың криминологиялық проблемалары, дис. – Алматы, 2004. – 38 б.
2. Франк Л.В. Остроумов С.С. О виктимологии и виктимности // Советское государство и право-1975. №9. – 75 – 89 бб.
3. Сердюк Л.В. Насилие. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 2002. – 384 б.

Жетписбаева А.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Виктимдендіру мәселесі

Виктимология дегеніміз - қылмыс құрбаны туралы, яғни жәбірленуші туралы ғылым. Ал виктимизация - адамның қылмыс құрбанына айналу процесі. Көптеген жағдайларда қылмыстың құрбанына айналуға адамдардың өздері мүмкіндік жасайды. Олар әртүрлі әрекеттерден көрініс табуы мүмкін.

Мысалы, абайсыздықтан немесе қатал әрі адамгершіліксіз қатынас жасаудан не қоқан-лоқы көрсету нәтижесінде адамдар қылмыс құрбанына айналады. Кейбір жағдайларда жәбірленушілердің өзі қылмыстың жасалуына толық кінәлі болады. Осыған орай, жан күйзелісі жағдайында болған адам өлтіру (98-бап) және денсаулыққа жан күйзелісі жағдайында зиян келтіру (108-бап) қылмыстарында жәбірленушінің күш қолдануынан, қорлауынан немесе ауыр балағаттауынан не өзге де заңға қарсы немесе моральға жат іс-әрекетінен (әрекетсіздігінен) кенеттен пайда болады.

Сонымен қатар, көп жағдайларда тікелей халыққа қызмет көрсетуші органдардың қызметкерлерінің виктимизациясы да өте жоғары. Себебі адамдар мінезі әртүрлі болады және мұндай қызметкерлердің олардың өтініштерін қанағаттандырмауы немесе абайсызда әдепсіз не балағат сөздер айтуы оларды жан күйзелісі (аффект) жағдайына түсіріп, олардың қызметкерге қарсы зорлық жасауы үшін мүмкіндік тудырады [1, 21 б.].

Виктимизация туралы неміс ғалымдары оны бірнеше деңгейге бөледі. *Бірінші деңгейдегі виктимизация* - ол жәбірленушінің қылмыстан тікелей шеккен материалдық, тәни, моральдық, психикалық зардаптары. Ал *екінші деңгейдегі* болса, ол - қылмыстан жанама келетін зиян түрлері, атап айтқанда, жәбірленушіге қылмыс жасаудан кейінгі қоршаған ортасының, құқық қорғау органдарының, дәрігерлердің көзқарасының өзгеруі жатады. Осы неміс ғалымдары үшінші дәрежедегі виктимизацияның әлі де

зерттелмегенін айта келе, оны (Баурман) жәбірленушіні өз мақсаттарында қолдана отырып оларға келген зиянды есепке алмастан зерттеушілер мен лауазымды тұлғалардың өзіне жүктелген міндеттерін асыра пайдалану процесі деп түсінеді (карьер, сол уақыттағы қылмыстық саясат). *Төртінші дәрежедегі виктимизация* - құқық қорғау органдары мен өзге тұлғалардың тарапынан саналы түрде жабылған жаласынан жәбірленушілерге зиян келтіру процесі (мысалға, зорланған адамды олардың таққан айыбы жалған деп бетке шіркеу ету, зорлық жасаған күйеуін қылмыстық жауаптылыққа тартпай жәбірленушіні бұзылуына ықпал етеді).

Сонымен қатар, виктимизацияны бастапқы және жоғары деп екіге бөліп қарастыруға болады. Бастапқы виктимизацияда ең бірінші орынға тиісті ынталандырулар, яғни бұрын сотталған адаммен қатынасқа түсу (бірге спирт ішімдіктерін ішу, ақшалай жұмыстарды жүзеге асыру және дауларға әкеп соқтыратын өзге де жеңілтек байланыстар). Мұндай виктимизация негізінен бұрын сотталмаған жәбірленушілерге тән болып келеді [2, 18 б.]. Жоғары виктимизация бұл негізінен жәбірленушілердің тұрақты қалыптасқан мінез-құлқы, өмір салты мен жағдайларына байланысты әрқашанда адамдармен қарым-қатынасы даулы болып, олар зорлық құрбанына айналуға өте бейім келеді. Мұндай тұлғаларға жезөкшелерді, ұрыларды, қаңғыбастар мен қайыршыларды, алқаштар мен нашақорларды және өзге де жәбірленушілер жатады. Виктимизация процесі кезіндегі де қылмыстық болашақ жәбірленушілерінің мінез-құлқын да топтастыруға болады. Оларды қылмысқа дейінгі, қылмыс үстіндегі және қылмыстан кейінгі деп жіктеуге болады.

Жәбірленушінің *қылмысқа дейінгі* мінез-құлқын үш топқа бөлуге болады:

а) қоздырушы - тұлға өз әрекеті арқылы криминогендік ситуацияны жасайды
ә) белсенді - өзі криминогендік жағдайды туғызбайды, бірақ оның туындауына елеулі түрде ықпал етеді

б) бәсең (пассивті) - жәбірленушінің мінез-құлқы мен қылмыскердің оны таңдауында ешқандай байланыс болмайды.

Жәбірленушінің *қылмыс үстіндегі* мінез-құлқы да үшке бөлінеді:

а) қылмыстық ниетті жүзеге асыруға жәрдемдесетін;

ә) қылмыстық ниетпен байланысы жоқ "бейтарап" мінез-құлқы;

б) қылмыстық ниетті жүзеге асыру кезінде қандай да бір дәрежеде қарсылық көрсететін мінез-құлқы. Кейбер зерттеулерге қарағанда жәбірленушілер 26,5%-нде қарсылық көрсетсе, 29,4%-нде бейтарап мінез-құлқы танытқан, 33,4%-нде қылмысқа қолайлы жағдай туғызған, ал 10,7%-нде қылмыс жасауды өздері қоздырған. Әйел жынысты адамды зорлау қылмысындағы жәбірленушілер мінез-құлқынның жөні бөлек. 38,6%-нде жәбірленушілер алкогольдік мас күйінде болған, олардың ішіндегі 92,8%-і болашақ қылмыскермен бірге ішкен. Олардың мінез-құлқында маңызды болып адамдармен танысудағы кездейсоқтық, сақ болмау, жеңіл мінез табылады. Зорлау қылмыстарының 13%-нде қылмыскерге жәбірленушінің тиісуі, алдын ала уәде беру сияқты итермелейтін жағдайлар болған [3, 14 б.].

Мысалға, пайдақорлық зорлықшыл қылмыстардан зардап шегушілердің виктимдік мінез-құлқы әр қилы болуы мүмкін. Жәбірленушінің бейтарап мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына қалай да болса әсер етпейтін, сондай-ақ қарсылық көрсетпеумен байланысты емес мінез-құлқы түрі. Жәбірленушінің жағымды мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болмайтын, жағдай туғызбайтын, сондай-ақ жағдайға қарай абай, мұқият болуы және қылмыскер(лер)ге қарсылық көрсететін мінез-құлқы. Жәбірленушінің жағымсыз мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болатын әрекеті не әрекетсіздігі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алауханов Е.О. Пайдақорлық қылмыстардың алдын алудың криминологиялық проблемалары, дис. – Алматы, 2004. – 38 б.

2. Франк Л.В. Остроумов С.С. О виктимологии и виктимгости // Советское государство и право-1975. №9 – 75 – 89 бб.
3. Сердюк Л.В. Насилие. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 2002 – 384 б.

**Жумаханова Х.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Қорқорды қорғайтындар «қор» болды

Кальян сатып, қыруар қаржы тауып жүрген кәсіпкерлер бас қосып, «табысымыз күрт төмендеп, банкроттықтың алдында тұрмыз» және «біздің құқығымыз тапталуда» деп еңірегінде етегі жасқа толды. Олардың тыныш өмірінің астан-кестенін шығарған – Қазақстанның Бас санитарлық дәрігерінің «Қоғамдық орындарда кальян шегуге тыйым салу туралы» №6 қаулысы. Бұл қаулы 14 наурыздан бастап өз күшіне енген. Содан бері кәсіпкерлердің айтуынша, кальян өнеркәсібінің кірісі бірнеше есе төмендеп кетіпті.

Осы қаулы күшіне енген күннен бастап, Алматы мен Астананың 70-ке жуық кәсіпкерлері қауымдастық құрып, өз көзқарастарын қорғамаққа бекінген. Олардың пайымдауынша, мұндай тыйым елдегі орта және шағын кәсіпкерлікті тұралатып,

20 мыңға жуық адамды жұмыссыз қалдыратын көрінеді. Сонымен қатар ел қазынасы салықтан түсетін үлкен қаржыдан да қағылмақ. Мәселен, шетелден кальян темекісін әкелумен айналысатын кәсіпкердің айтуынша, ай сайын Қазақстанға 10 тонна кальян темекісі әкелінеді екен.

Кез келген кафе, клуб, мейрамхананың табысының 20 пайызы кальян сатудан құралады. Ай сайын Қазақстанға 10 тонна кальян темекісі импортталады. Ал бір келі темекінің құны – 1990 теңге. Яғни кіріс салығы мен брокерлік қызметті есептемегеннің өзінде, біз ай сайын 19 миллион 900 мың теңге қазынаға құйып отырмыз дейді. Сондықтан мұндай түбегейлі шешімнен бас тартып, «қауіпсіз» кальяндың санитарлық талаптарын жасайық деп ұсыныс тастады кәсіпкерлер. Ең сорақысы сол, бұл бизнестің ел нарығына енгеніне 10 жылға жуықтаса да, оларға қойылатын талаптар мен санитарлық нормалар әлі айқындалмаған көрінеді. Осы орайда су жаңа қауымдастық төрағасы Нұрболат Сейпішев «кальян қызметіне қойылатын бірыңғай талаптарды әзірлеп, кальян қызметін лицензияланатын қызмет түріне енгізу, ақылы негізде лицензия беру, бір рет пайдаланылатын құбыршектерді қолдану қажет» деп пайымдайды.

Ендігі жерде кәсіпкерлер осындай санитарлық талаптарға сай келмейтін орындарды ғана жауып, басқаларына тиіспеу қажеттігін алға тартады. Алайда өздері құбыршектерді қандай ерітіндіге салып жуатындарын да нақты айта алмады. Тіпті келесі бір есімді кәсіпкер кальян туралы дәрігерлер айтып жүрген «аңыздардың» бетін аша келе, «кальян бұл шығыстық үлкен мәдениеттің белгісі, баяғыда ақсақалдарымыз кальян тартып отырып, келелі әңгіме құрған» деп салды. Рас, Шығыста кальян тарту бағзы заманнан келе жатқан дәстүр болар, алайда ол кездегі кальян мен бүгінгі кальяндың құрамын салыстыруға мүлдем келмейді емес пе?

Менің ойымша, кәсіпкерлердің бұлай зар қағуы -кальян өнеркәсібі өкілдерінің тек коммерциялық мүдде ғана. Оларға керегі – халықтың кальян шеккені. Ал кальян дегеніміз – түрлі жұқпалы аурулар, канцерогендер, токсиндер, темекіге тәуелділік. Бұл жерде тек қана тыйым салу болуы керек дегенге келісемін.

Кальян қондырғылардан алынған 455 сүртіндінің 91-де өте нашар көрсеткіш шықты. Яғни олардан ішек таяқшасы, стафилакокк таяқшаларын анықтады. Олардың барлығы өте қауіпті. Әзірге тура кальян тартудан ауруға шалдыққандар жөнінде мәлімет жоқ, алдағы уақытта осы бағытта мониторинг жасалынады.

Шетелдердің көпшілігі кальян шегуге тыйым салып жатыр. Неге? Өйткені оның зиянына көздері жеткен. Ұлыбритания ғалымдары кальянды 1 рет тарту 60 дана темекі шеккенмен тең деген қорытындыға келіпті. Яғни оның құрамы өте улы канцерогендер мен токсиндерге толы. Кәсіпкерлердің «клиенттерді жоғалттық» деп шу шығаруы өте ыңғайсыз. Одан да қаржыларын қоғамдық спортты дамытуға салсын, денсаулыққа пайдалы өнім шығаруға ат салыссын деп өз баяндамамды түйіндеймін.

Кадырова Ж.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Әлемдік экстремизм туралы

Экстремизм мәселесі соңғы жылдары әлемдік сипат алып отыр. Зорлық-зомбылыққа, өшпенділікке толы бұл құбылыспен күрес көпшіліктің күшін жұмылдырып жүргізуді қажет етеді.

«Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес, экстремизм және оның түрлері болып келесі әрекеттерді ұйымдастыру және (немесе) жасау болып табылады:

- жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдардың атынан іс-әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы;

- жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің мынадай экстремистік мақсаттарды: Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіруді, өкіметті күшпен басып алуды немесе өкіметті күштеп ұстап тұруды, заңсыз әскерлендірілген құрылымдарды құруды, оған басшылық жасауды және қатысуды, қарулы бүлік ұйымдастыруды және оған қатысуды, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыруды (саяси экстремизм); Нәсілдік, ұлттық және діни алауыздықты, соның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты алауыздықты қоздыруды (ұлттық экстремизм); Діни өшпенділікті немесе алауыздықты, соның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты алауыздықты қоздыруды, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына, имандылығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қатер төндіретін кез келген діни практиканы қолдануды (діни экстремизмді) көздейтін іс әрекет ұйымдастыруы және (немесе) жасауы.

Жеке және (немесе) заңды тұлғаларды, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестіктерін экстремистік мақсатта қаржыландыру экстремизмді қаржыландыру, деп танылады [1]. Оның ішінде қаржылық капитал, жылжымайтын мүлік, оқу полиграфиясы және материалдық-техникалық базаны, телефон, факсимильдік және басқа байланыс түрлері, ақпараттық қызмет, сонымен қатар басқа да материалдық-техникалық құралдырды ұсыну жолымен жүзеге асады. «Экстремизм» терминінің жалпы және кең тараған түсінігі болып оның сөзбе сөз аудармасы («extremus» латын тілінен – «шеткі», «шектен тыс» деген мағынаны білдіреді) табылады.

Осыдан экстремизмді қоғамда қалыптасқан және кең тараған нормалар мен ережелерді радикалды түрде жоққа шығаратын шеттен тыс көзқарасар мен әрекеттерде ұстану деп анықтама беруге болады. Жоғарыда экстремизмге берілген анықтамасы өзінің мазмұны жағынан жеңіл және нақты болып көрінсе де, бұған қарамастан сарапшылар ортасында бұл құбылысқа әртүрлі түсінік орын алады. Бірақ, айтуға жөн болатына жәйт, «экстремизм» анықтамасына біркелкі позициясының жоқ болуы бүкіләлемдік сарапшылар

қоғамына тән және осы мәселе бойынша бүгін де, әрқашан да өткір пікір-сайыстар орын алады. Шарттың мағыналы үлесімен сарапшылар ортасын екі топқа бөлуге болады. Бірінші топ - өзінің экстремизм түсінігі мен анықтамасында оны жеткілікті негізде бір мағыналы ешқандай шартсыз анықтайды, сонымен қатар оны, яғни «экстремизмді» тек негативті және әлеуметтік қауіп бар құбылыс деп санайды.

Осы дефиницияны жақтаушылар – көпшілік және оларды, шартты түрде, «консерваторлар» деп белгілеуге болады. Алайда, жоғарыда айтылған мәселеге анағұрлым дифференциалды түрде келу арқылы ынталанатын белгілі-бір зерттеушілер тобы экстремизм түсінігінің жалпылама маңынасынан шығатын болса, бұл құбылыс біржақты кері болып анықтала амайды, деген пікірді ұсынады [6]. Оларды шартты түрде «либералдар» деп белгілеуге болады. Жекелеп алып қарайтын болсақ, адам құқықтары жөнінде Ресей институтының сарапшысы Лев Левинсонның пікірінше, «экстремизмнің бір мағынаға ие бола алмау себебі, ең алдымен, бұл феномен түсінігіне кіретін түрлі мінездегі әрекеттер аясының өте кең болуында. Сондықтан экстремизмнің нақ өзіне тиым салудың мағынасы жоқ. Экстремизм – бұл қылмыс емес. Бұл «Гринпис» та, әлем марштары да, бір сөзбен айтқанда жалпы қабылданған тәртіптен тыс болатын әрекеттер».

Демек, экстремизмге тек негативті, қауіпті құбылыс сияқты берген анықтамалардың бәрі объективті болып қарастырылуы мүмкін емес және айтылған күрделі әлеуметтік феноменнің толық бағасына үміткер бола алмайды. Либералдардың көзқарасы бойынша экстремизм түсінігін кең ауқымда қарастыру мәселесі және осыған орай туындайтын терминнің бір мағыналы болмауы, сонымен қатар оның жанама құбылыс болуы түрлі коллизиялырының саяси, саясаттанушылық, моральдық-этикалық қайшылықтардың туындауына негізгі себепкер болып табылатын басты сәт екенін ұмытпауымыз жөн. Жоғарыда айтылған құбылыстың антиәлеуметтік және антиқұрылымдық сипатқа ие екенін мақұлдай отыра, сонымен қатар экстремизм феноменінің әрмағыналы түсініктерді жақтаушылардың айтылған қорытындыларының даулы екенін де растай отыра, олардың келтірген дәйектерінде белгілі-бір сау логика бар екенін мойындау керек. Жалпы, бұл көзқарасқа сүйенетін болсақ бір шынайы маңызды қауіп бар. Яғни мемлекет тарапынан басқа да мүдделі субъектілер тарапынан да өз мақсаттарын жүзеге асыру үшін экстремизм терминінің кең мағынасын, пайданы көздейтін бір мақсатқа бағытталған талқылауды кері пиғылмен қолдану болып табылады.

Экстремизм анықтамасын әртүрлі талқылаудың бірден-бір себебін нақты емес, түсініксіз және жүйесіз дефиницияның кең таралуымен түсіндіруге болады. Осыдан экстремизмді классификациялауда адамадар әрбір орныққан тәртіптен тыс шығатын әрекеттерді жасауды кіргізе алады. Сөйтәп оларға өз ықпалын тигізетін саяси оппоненттерін жоюға және тағы да басқа пайда табу мақсаттарына жетудегі байланыс, көбінесе, авторитарлы және тотаритарлы нысандағы басқару жүйелерінде, мемлекет тарапынан экстремизмді өздерінше талқылау мен оны пайдалыну қазіргі таңда әлемдік саяси тәжірибеде көрініс табады. Дегенмен, шынайы өмірде орын алған әртүрлі саяси экстремистік қйымдар нақты басқару режиміне қауіптілігін көрсеткенімен, әлеуметтік қауіпті немесе деқұрылымдық элементтері бар критерийлерді көтере алмайды. Осылайша «либералдық» позицияны жақтаушылар белгілі-бір субъектінің әрекетінде экстремистік сипаты бар депсыныптаған жағдайда нақты қарсы ісер етуші құрал жоқ екендігін дәйекті түрде көрсетеді.

Талқыға салған экстремизм түсінігін кең көлемді қарауын қорытындылайтын болсақ, «консерваторлар» да, «либералдар» да өздерінің аталмыш терминге берген анықтамалырында өте маңызды қателер бар екеніне көзіміз жетеді. Экстремизм феноменін қарастыруда жоғарыда ұсынылған ерекше тәсілді кең мағынада түсінуге бағытталғанымен, шектен тыс әдістер мен көзқарасты ұстанушылардың әрекеттерін қабылдауы ақталмайды және оны ерекше саяси дефиниция ретінде қарастыруға мәні жоқ.

Экстремизмнің бұл мағынасын оның түп тамырына жетіп талқыға салу барысында ең алдымен, бұл күрделі әлеуметтік құбылыстың пайда болуын мұқият қарастыру

барысында және оның түсінігін нақты белгіленген шектерге дейін қарастыру арқылы негізгі, біржақты және нақты критерийлерді анықтау жолымен біз мынадай қауіпті құбылысқа ықпалды түрде қарсы тұра аламыз. Сонымен қатар, бұл терминнің түсінігін заңсыз пайдалануға мүмкіндік беретін жолдарды атап кете аламыз.

Экстремизмнің жандану себептері әр қоғамға және мемлекетке ерекше тұрғыдан әртүрлі болуы мүмкін. Жандану себептері субъективті және объективті жағдайларға тәуелді болады. Әлбетте экстремизмнің жандануы мен таралуының базистік шарттары бар және олар іс жүзінде барлы қоғамдар мен мемлекеттерге тиесілі. Мысалға, Д.Ольшанский қазіргі таңдағы экстремизмнің жандануы мен тарлуының негізгі факторларын бөледі: өлеуметтік-экономикалық тапшылық, азаматтардың ауқымды үлесінің өмір сүру деңгейінің күрт төмендеуі, билік құрылымдары мен саяси институт деформациясы, олардың қоғамдық даму мәселелерін шеше алмауы, саяси режимнің тоталитарлы нысаны, билікті оппозицияның басуы, басқаша көзқарастарды ұстанушыларды құдалау, ұлттық толқындар, жекелеген топтардың өз мақсаттарын тезарада шешуге ынталары, көшбасшылардың саяси амбициясы және т.б. [7].

Әрине, бұл факторлар жиынтығын қолдану арқылы белгілі бір экстремистік актінің пайда болуын түсіне алмаймыз, себебі, жеке жанданған экстремизм нақты мемлекетте, қоғамда өзіндік спецификалық факторларға әсер етеді. Бірақ, дегенмен жоғарыда ұсынылған факторларға қорытынды беретін болсақ, бұл тізім бізге қазіргі замандағы экстремизм себептері туралы анықтаманы айқындайды. Экстремизмнің жандануы мен әрекет етуін анықтайтын жоғарыдағы негізгі факторларды жалпылағанда экстремизм жалғаспалы саяси тұрақсыздық кезеңінде, мемлекеттік институттардың әлсіздігі кезінде, сонымен қатар экономикалық тапшылық жағдайында белсенді болады деген қорытындыға келеміз [5].

2007 жылдың қарсаңында әлемде соңғы жылдар бойы байқалып тұрған тенденция - экстремизм және терроризм – жаңа мыңжылдықтың апокалипсисі екендігінде ешкімнің күмәні жоқ. Дүниежүзі АҚШ, Ресей, Палестина, Израиль, сонымен қатар әлемнің тағы басқа аймақтарында орын алған оқиғалардан таң қалуда. Әлемдік қауымдастық аталмыш жаһан мәселесін шешу жолында: әйгілі саясаткерлер, құқықтанушылар, социологтар әлемнің әрбір азаматына тиесілі ең үлкен қасіретті шешуге бет бұрды. Қазақстан Республикасы ланкестік оқиғалардың ошақтарынан тыс аймақтарда орналасқанымен, ланкестер күштеріне қарсы тұру іс – қимылдарының белсенді қатысушылары болып келеді. Қазақстан Республикасы тәуелсіз, егемен мемлекет бола тұра, әлемдік қауымдастықтың мүшесі болып табылады да, терроризмді сынаумен қатар, онымен күресуде белсенді шаралар қабылдады [3].

Көріп отырғандай, Орта Азия аймағында экстремизм және терроризмге қарсы тұру іс шаралары жеткілікті деңгейде әрекет етеді. Алайда, оларды әрі қарай дамыту мәселелері анағұрлым өзекті болып табылады. Демократияның еркін нарық жолына түскен, адам және азамат құқықтары мен бостандықтары маңыздылығын мойындай тұра, сонымен қатар басқа да мемлекеттік және қоғамдық институттардың қалыптасуын қолдай тұра, Қазақстан егемен ретінде Конституциямен бекітілген азаматтардың бостандықтары мен заңды мүдделерінің қорғаушысы және кепілі болып табылады. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету - адам және азамат құқықтары мен бостандықтарын қорғаудағы мемлекеттің бірден бір негізгі бағыты болып табылады. Сонымен қатар, әлемнің барлық аймақтарында негізгі құқықтар мен бостандықтарға, яғни өмір сүру, денсаулық, қоршаған ортаға, қоғамдық және мемлекеттік істерге арласу мен тағы басқа құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асырудың кепілі – мемлекет, халықаралық қауымдастық және халықаралық ұйымдар мен т.б.

Сонымен діни экстремизм мәселесі жаңа заман жағдайында, яғни конфессиялық топтардың саяси қайшылықтары кезінде ерекше маңызға ие және оны шешу жолдары Қазақстан және Орта Азия мемлекеттерінің саяси-құқықтық құрылымының ұлттық ерекшеліктерін есепке ала отырып жүзеге асырылуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Терроризм, сепаратизм және экстремизммен күресу жөнінде Шанхай Конвенциясы (Шанхай, 2001 жыл 15 маусым).
2. Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының мүше мемлекеттері Антиланкестік орталықты құру туралы Шешімі (2000 жылы 1 желтоқсан, Минск). Қара: 2000 жылы 1 желтоқсандағы Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының мүше мемлекеттері Антиланкестік орталықты құру туралы Шешімін орындау барысы жөнінде бекітілген ақпаратты (Минск, 2001 жыл 1 маусым).
3. ҚР Қылмыстық Кодексі, 1997 жыл, 16 шілде.
4. ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы» Кодексі,
5. ҚР «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңы 2005 жылдың 18 ақпаны №31-III ЗРК (08.07.05 ж. өзгертулер енгізілді).
6. «Терроризм мен экстремизм көріністерінің алдын алу және тыю жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы, № 332-10.02.2000 ж.

Калиаскарова А.,
заң факультетінің 2 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Шет мемлекеттердегі виктимологиялық алдын алу жүйесі

Виктимология ХХ ғасырдың 40-жылдарында Германияда пайда болды. Қылмыс құрбандарына арнаулы жеке зерттеулер, қылмыстық тәртіптің қызметіндегі құрбанның рөлі ХІХ ғасырдың аяғында орын алса да, виктимологиялық зерттеулердің қайнар көздеріне 1948 жылы жарық көрген неміс ғалымы Ганс фон Гентингтің «Қылмыскер және оның құрбаны» деген кітабын жатқызамыз [1, 713-765 б].

Құқықтық мінездің қызмет көрсетуі, оның ішінде, сот істері және тергеудің жүргізілуі уақытында жәбірленушілерге қамқорлық көрсетудің жүктелуі, қажетті медициналық және психологиялық көмектің көрсетілу шараларына, материалдық қолдауға мұқтаж жандарға, қылмыс құрбандарына мамандандырылған көмек көрсетілетін бағдарламалар АҚШ, Германия, Жапония және бірқатар елдерде әрекет етуде. Ресейде отбасылық күштеулердің виктимологиялық алдын алуы көбінесе полицияның қызметкерлеріне жүктеледі.

Учаскелік инспекторлар әйелдердің (сондай-ақ ер адамдардың) өмірдің ассоциалды бейнесін сүруіне, ережеге сәйкес, жұбайларына, балаларына және басқа туыстарына қарым-қатынасында әйелдер тарапынан зорлық көрсетілетін қолайсыз отбасылардың есебіне байланысты жұмыстарын жүргізеді. Сот тәжірибесінің көрсетуінше, полиция қызметкерлері көбінесе отбасылық жанжалда әйелдің өзінің немесе көршілердің жіберілген бірнеше хабарламаларын ести тұра келмеуін, ішкі отбасылық қатынастар деп түсіндіреді. Ұзақ психотравмалық жағдайдың нәтижесінде әйел өзінің отбасының мүшелеріне дене жарақатын тигізеді немесе осы жағдайда кісі өлімі орын алады [2, 15 б].

Осы уақытқа дейін отандық жүйеде құқық бұзушылықты алдын алуда қылмыс құрбанына тиісті көңіл бөлінбегендігін атап өтуіміз керек. Ал әлемдік қоғамдастықтың осы ағымды жүргізуіне жарты ғасырдан астам уақыт өтті. Виктимологияның қарқынды дамып жатқан елдерін (АҚШ, Германия, Канада, Швейцария, Жапония, Италия) және виктимологияның теориялық мәселелерін белсенді зерттеу орталықтарын ғана емес, сондай-ақ құқық бұзушылықтың алдын алуының виктимологиялық бағытының тәжірибелі аспектілерін ерекше атап көрсеткеніміз жөн. АҚШ-тың кейбір университеттерінің ғылыми орталықтары халықтың түрлі виктимизациялық көрсеткіштеріне зерттеу жасайды және арнайы виктимологиялық клиникаларды құрады, ұйымдастырады.

Германия полициясының оқу бөлімдерінде виктимологияның негіздерін оқытатын арнайы курс бар, осы курстың жағдайларын полицейлік тәжірибеде қолдану нысаны бойынша дәрістер оқытылады және семинарлар жүргізіледі. Белгілі бір дәрежеде әлемдік виктимологияның дамуына Жапонияның да қосқан өз үлесі бар. Яғни, оны жеке адам немесе жәбірленушілердің тәртібін, олардың зардап шеккен шығындарын, құрбанның қылмыскермен арақатынасын зерттейтін психологияның тәлім-тәрбиелік жұмысының арнаулы зертханалары арқылы біле аламыз. ҒЗИ полициясы және кешенді заңдық ғылыми зерттеу институты виктимологиялық зерттеулермен айналысады.

Халықаралық семинарлар, симпозиумдар, конгресстер кезең сайын өткізіледі. Қылмыс құрбандарына материалдық, яғни әлеуметтік көмек көрсету және қылмыстық-құқықтық қорғау туралы заңнама жүзеге асырылады. Отандық заңгер-ғалымдар біршама теориялық және практикалық тәжірибелерін жинақтады, виктимологияның концептуалды мәселелерінің біртума жұмыстарының қатарын әзірледі, жеке адамның немесе қылмыс құрбанының тәртібін зерттеудің мәселелерін ашты. Қылмыс жәбірленушісінің мәселесі криминология, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу, криминалистика, сот психологиясы мамандарымен оқытылады. Жеке адам немесе жәбірленушінің тәртібіне «жәбірленушінің кінәсіне» байланысты сұрақтарда белгілі бір назар аударылады. Бұл елде өзін-өзі өлтіруді зерттеу әлеуметтік бейне ретінде көрініс табады. Соған орай, жәбірленушіні қорғау және оған көмек беретін әлеуметтік қызметтер, түрлі ұйымдар, қылмыс құрбандарын қорғау ассоциациялары құрылды [3, 195 б].

Бүгінгі күні анағұрлым негізгілерінің бірі қылмысты ескертудің виктимологиялық бағыты болып табылады. Ол үлкен материалдық шығынды қажет етпейді, барлық адамдарға тән өзін-өзі қорғауға деген талпынысты іске асырады. Осылайша, Жапонияда қазіргі уақытта профилактикалық бейіндегі әр алуан қоғамдық қозғалыстардың тармақталған желілері жұмыс істейді. Олардың ішіндегі ең белгілісі – қылмысты ескерту ассоциациясы. Барлық жерлерде полицияның мектептермен және өнеркәсіп корпорацияларымен байланысы жөніндегі комитеттер жұмыс істейді. Осындай алдын алу шараларының нәтижесінде Жапонияда «түрме халқының» көрсеткіші 100 тұрғынға 50 тұтқыннан, бұл әлемдегі ең төменгі көрсеткіш. Жоғарыда атап айтқанымыздай, Батыс Еуропаның барлық оқу орындарында, бастауыш мектептерден бастап жоғарғы оқу орнына дейін, полицейлердің қатысуымен қолданбалы виктимология бойынша дәрістер өткізіледі, оның нәтижелері бойынша ниет білдірушілер өзін-өзі қорғау тәсілдерін игеру және экстремалдық жағдайларда оңтайлы мінез-құлық дағдыларын үйрену мақсатында арнайы тренингтерден өте алады [4, 9 б.].

Шет мемлекеттердегі виктимология құрбан мен қылмыскердің арасындағы қарым-қатынасты, қылмыстық сот ісінің жүйелері, анықтап айтсақ, полиция, сот, түзету мекемесінің қызметкерлері мен құрбанның өзара әрекеттестігін, сонымен қатар БАҚ, бизнес және әлеуметтік қозғалыс секілді әлеуметтік топтар мен институттардың құрбанмен байланысын зерттейді. Қазіргі уақытта дүниежүзілік виктимология криминология ауқымынан тыс дербес кешенді әлеуметтік ғылыми тәртіп бойынша белгілі бір нысанға келеді [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шестаков Д.А. Частная криминология
2. Состояние преступности в России. – М.: ГИАЦ МВД России, 2012.
3. Аванесов Г.А. Криминология: Учебник для вузов. Издание 4. – М.: Юнити-Дана, 2011.
4. ҚР құқық бұзушылық профилактикасының 2011-2013 жылдарға арналған бағдарламасы
5. <http://ru.m.wikipedia.org/>, «Виктимология»

Кенжегулов А.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Нашақорлық және есірткі бизнесіне қарсы күрес және есірткінің адам денсаулығына зияны

Нашақорлық бүгінгі таңда адамзатты алаңдататын, әлемдік деңгейге көшкен проблемалардың бірі. Құқық қорғау органдарының нашақорлық дертін алдын алуға бағытталған шараларының жүргізілуіне қарамастан, бұл дертке ұшыраған адамдардың, сондай-ақ есірткіге байланысты қылмыстардың саны жылдан жылға өсіп келеді. Есірткіге байланысты қылмыстарды бір сөзбен наркобизнес немесе наркомафия деп айтуға болады, өйткені нашақорлық дерті ең алдымен есірткіні өндіруден және оны заңсыз тасымалдаудан, сатудан бастау алады. Есірткі бизнесімен әлемнің іргелі елдерінің барлығы күресуде және ешбір ел халықаралық бірліксіз есірткі бизнесіне қарсы күресте айтарлықтай табысқа жете алмайды. Сондықтан есірткі бизнесімен күресті күшейту мақсатында арнайы халықаралық ұйымдар жоспарларын, тапсырмаларын қабылдауда және жүзеге асыруда. Өз кезегінде ол әр елде құрылған есірткі бизнесіне қарсы күрес комитеттерін, ұйымдарын, мекемелерін бірігіп жұмыстануына әкелуде.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 12 сәуірдегі № 451 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында нашақорлыққа және есірткі бизнесіне қарсы күрестің 2012 - 2016 жылдарға арналған салалық бағдарламасы жүзеге асырылып жатыр. Бағдарламаның басты мақсаттары мен міндеттері Қазақстан Республикасында нашақорлық пен есірткінің заңсыз айналымына қарсы мемлекеттік және қоғамдық іс-қимылдың қалыптастырылып жатқан жүйесін жетілдіру, нашақорлықтың алдын алу, халықтың нашақорлықпен ауыру деңгейін төмендету [1].

Нашақорлық және есірткі бизнесіне қарсы күрес тақырыбында айта келе, Қазақстан Республикасы қылмыстық құқығының тиісті нормаларының тиімділігін нығайту мәселесін де қозғап кету керек. Қазіргі уақытта республикамызда әрекет ететін заңнама әр дайым заңсыз есірткі айналымының экономикалық аспектілерін есепке ала бермейді. Есірткі қылмыстарының экономикалық базасын кесу, қылмыскерлердің заңсыз әрекетін жасау мақсатында пайдаланатын қаражат құралдарын және өзге де материалдық құндылықтарын алу арқылы жүзеге асыру қажет. Біздің республикамыздың Қылмыстық кодексінің халық денсаулығына және адамгершілікке қылмыстар тарауында көзделген кейбір баптарының санкцияларында, атап айтсам, Қылмыстық кодекстің 261 б., 262 б. 2-т., 263 б., 264 б, жазаның тек бас бостандығынан айыру түрі ғана қолданылады. Тәркілеуді аталған баптарға қосымша жаза ретінде қолдануын ұсыныс етемін [2].

Есірткі – табиғи гормондарды еліктіретін химикаттар. Есірткілердің әсеріне ағзаның жауап беру тәсілдерінің бірі - есірткі әсеріне қарсы әрекет ететін гормондарды бөлу. Мысалы, кокаин жүйке қызметін қоздырған кезде, ағза өзінің қызметін тежейтін гормондарды бөле бастайды. Есірткінің есеңгірететін әсері аяқталғаннан кейін ағза біраз уақытқа дейін есірткі әсеріне қарсы гормондарды бөлуді тоқтатпайды. Ағза қызметін табиғи гормондардың әлсірету нәтижесінде адам тыныштандырғыш дәрі ішіп алған сияқты көрінеді. Егер есірткі ағзаға түспесе (қанағаттану орталығының тежелуі, жоғары сезімталдық, есірткіні қолдануды тиган кездегі науқастық), науқас ауыр жағдайда болады, ауыр физикалық және психикалық бұзылулар пайда болады, ұстама аурудың, естің бұзылу психозы, галлюцинация, сандырақтаудың пайда болуы мүмкін. Ағза жүйесінің барлық функциялары бұзылып, қан қысымы төмендеп, тамыр соғуы жиіленеді. Бұлшық ет қысым әсерінде болады, қатты бұлшық ет аурулары, қалшылдау, селкілдеу және сіңір тартылуы болуы мүмкін, науқастар ыңғайлы жағдайды таба алмай, тынымсыз қозғалыста болады, бұл тез әлсіреуге және қозғалмай қалуына әкеледі, науқастар қантамырларындағы жиі қышудың болуына наразылық білдіреді. Есірткіге тек психологиялық, теориялық қана тәуелді болған адам өз-өзіне зақым келтірмесе, мұндай жағдайға төзуі мүмкін. Кокаин және апииннің әсерінен пайда болған физикалық тәуелділік келесідей сезіледі. Заталмасу бұзылып, ағза өзгереді және есірткісіз қызмет ете

алмайды. Мұндай жағдайларда науқастарға аз мөлшерде есірткі белгіленеді. Мысалы, героинге тәуелділікке кейбір жағдайларда өмір бойғы жаңа әдістік емдеу белгіленеді (инсулинді алатын диабетпен ауратындарды салыстыруға болады) [3].

Героин өз атауын «батырлық» («героический» сөзінен алынған) қасиеті үшін алды. Ғалымдар героин физикалық тәуелділікті туғызбайды деген қате пікірде болған. Уақыт өте келе есірткінің басқа түрлерін тұтынушыларға қарағанда, героинды қолданушыларда физикалық тәуелділік тез пайда болатындығы анықталды. Яғни, героин-есірткілердің ішіндегі ең қауіптісі. Оған деген тұрақты тәуелділік күнделікті қолданғанда 10 күн ішінде пайда болатындығы белгілі. Героиннің үлкен мөлшерін күре тамыр ішіне еккеннен кейін, нашақор 15-30 секунд бойы тәтті ләззат сезімінде болады, содан соң эйфориялық жағдайға түседі (яғни, себепсіз қайырымдылық, шектен асқан көңілді күй сезімдері), оған қоршағандар ең қайырымды адамдар ретінде көрінеді, нашақор барлық мұқтаж адамдарға көмектесуге дайын болады. Нашақор адамда өз күшіне деген абсолютті сенімділік пайда болады. Есірткіші пайдаланғаннан кейін 6-8 сағат өткен соң өткір абстиненцияға ұшырайды. Нашақор бұлшық еттерінде және буындарында қатты ауырсынуды сезінеді, жүрегі айниды, ұйқысыздық пайда болады. Бұл жағдай есірткінің кезекті мөлшерін қабылдаған уақытқа дейін жалғасады. Абстиненцияның шегі 2-3 күнге келеді [4].

Наркологтарда «наркогендік» деген түсінік бар. Наркогендік – бұл құмарлықты тудырудағы есірткі күші. Немесе кәсіби тұрғыдан алғанда – есірткі әсерінен ағзаның физикалық және психикалық тәуелділігі. Психикалық тәуелділік бірінші-екінші егуден кейін болатын, ал физикалық тәуелділіктің барлық белгілері үшінші-бесінші егуден кейін байқалатын есірткілер бар. Психикалық тәуелділікте өте бұзушылық қасиетке ие. Есірткі қолдануда физикалық тәуелділік нашақормен аурудың ауыр белгісі ретінде сезіледі. Есірткіден айырғаннан кейін нашақор өзін жайсыз сезінеді. Психикалық жабырку, өзін-өзі өлтіру амалдарындағы депрессия, не отыра алмауда, не жата алмауда, өзіндік денесін ұстай алмаудағы жоғары абыржылық. Нашақордың бозарған, жүдеу түрі көзге түседі. Ішек-қарын жолындағы жайсыздық, қанды іш өтуі де болуы ықтимал. Есірткі қолданудың көптеген түрлеріне - жастың және сілекейдің ағуы, жөтел, тұмау және түшкіру тән. Нашақорлардың ең ауыры тәбеттің болмауы, ауыр ұйқысыздықтың болуы, сыздау. «Сыздау» - барлық бұлшық еттердегі, барлық денедегі қатты және азапты ауру [3].

Қортындылай келе, үрей туғызатындығы, жастардың нашақорларға көзқарасы өзгерді, оларға деген көзқарастары төзімді. Алдын алудың басты мақсаты – «кайф алуға» деген алғашқы талапқа қарсы позицияны тәрбиелеу. Ол үшін барлық мұғалімдердің, ата-аналардың, милицияның, заңгерлердің бірігіп күш жұмылуы қажет. Әуесқойлық, еліктеу рефлекстері көптеген жастарды тұңғыққа, қараңғылыққа итермелеуде.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Республикасында нашақорлыққа және есірткі бизнесіне қарсы күрестің 2012 - 2016 жылдарға арналған салалық бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 12 сәуірдегі № 451.
2. ҚР Қылмыстық құқығы (ерекше бөлім).
3. Сердюкова Н. Б. Наркотики и наркомания. – Ростов н/Д., 2000.
4. Баландин А., Баландина Л., Джанибеков В. Самые опасные наркотики. — Изд. «Гроссмедиа», 2008.

Кенжеев Б.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Әскери қылмыстардың құқықтық сипаты жөнінде

Еліміздің Қарулы Күштері – оқшауланған әлеуметтік тетік емес, ол қоғамның негізгі ажырамас бөлігі болып танылады. Әлеуметтік қайшылықтар қатты шиеленістен ыдырау процестері ұдайы асқынып жаатқан жағдайда әскерилер еңбегінің беделі мен қадірі шұғыл төмендеп әскерилер еңбегінің беделі мен қадірі шұғыл төмендеп әскери қызметшілердің құқық бұзушылық жасауы арта түседі

Қылмыстық заңнама Қазақстан Республикасының Қарулы күштерін құрудағы жаңа үрдістерді және қазіргі жағдайда әскери құқық тәртібін нығайту қажеттілігін көрсетеді. Ол Қазақстан Республикасы Конституциясының әскери құрылысты реттейтін ережелеріне Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің жалпы әскери жарғыларына, мысалы ҚР 1993 жылғы 9 сәуірдегі Қорғаныс және Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері туралы заңына; Қазақстан Республикасының 1993 жылғы 19 қаңтардағы II-1897 Жалпыға бірдей әскери міндет және әскери қызмет туралы заңына және ҚР 1993 жылғы 20 қаңтардағы Әскери қызметшілер және олардың отбасы мүшелерінің мәртебесі мен әлеуметтік қорғалуы туралы заңына және 2001 жылғы 20 наурыздағы Келісім-шарт бойынша әскери қызмет туралы заңына сәйкес келтірілген.

Қылмыстық құқық пен әскери заңнаманы бөліп қарастыруға болмайды. Бұл ерекшелік әскери қылмыстық заңнамаға қылмыстық құқықтың міндеттері мен принциптері туралы ережелердің, қылмыстық жауапкершілік негіздерінің толық таралатынымен түсіндіруге болады.

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінде көзделген барлық қылмыс құрамдары бар іс әрекет қана қылмыстық жауапкершілікті тудырады. Қылмыстық заңда берілген қылмыс, кінә және оның нысандары түсінігі, іс әрекеттің қылмыстылығын жоққа шығаратын мән-жайлар, аяқталмаған қылмыс, қылмысқа қатысуы үшін жауапкершілік жағдайлары бүкіл қылмыстық заңнама үшін біртұтас болып келеді.

Қылмыстық және әскери қылмыстық заңнаманың біртұтастығы әскери қылмыс ұғымынан көрінеді.

Қазақстан Республикасы ҚК 366-бабында қылмыстың жалпы белгілері қайталанбай, тек қана әскери қылмыс объектісі мен субъектісінің ерекшеліктері көрсетіледі.

Қазақстан Республикасын қарулы агрессиядан қорғау мемлекеттің ең маңызды функцияларына жатады және бүкілхалықтық іс болып келеді. Конституцияның 36-бабының 1-бөлігіне сай Қазақстан Республикасын қорғау, ұлтына, әлеуметтік тегіне, тұрғылықты жеріне, мүліктік және лауазымды жағдайына, нәсіліне, тіліне, біліміне, дінге қатынасына, кәсібінің тегіне және мінезіне, саяси және өзге сенімдеріне, қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктерге жатуына қарамастан, оның әр азаматының ардақты борышы және міндеті болып келеді [1].

Қазақстан Республикасының азаматтары әскери қызметті заңмен белгіленген тәртіпте және түрлерде атқарады (Конституцияның 36-бабының 2-бөлігі).

Қарулы Күштердің әскери жарғылары әскери бөлімдері, басқармалары, мекемелері және ұйымдарының әскери қызметшілері әскери қызметті атқаруының қатаң тәртібін тұралап анықтаған. Әскери тәртіпті бұзу, құқық бұзушылықтар жасау үшін әскери қызметшілері тәртіптік, материалдық, әкімшілік және қылмыс жауапкершілігін көтереді.

Әскери қызметшілерінің қылмыстарды жасағаны үшін жауапкершілік Қазақстан Республикасының ҚК 16-тарауында (әскери қылмыстар) анықталған.

ҚК 336-бабына сай: «Әскерге шақыру бойынша не келісім шарт бойынша Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, Қазақстан Республикасы басқа да әскерлері мен әскери құрамаларында әскери қызмет атқарушы әскери қызметшілердің, сондай-ақ запастағы азаматтардың жиындардан өту кезінде әскери қызмет атқарудың белгіленген тәртібіне қарсы осы тарауда көзделген қылмыстарды жасауы әскери қылмыстар деп танылады».

Заңның мазмұнынан әскери қылмыстар болып, әскери қызметті атқару тәртібін реттейтін қатынастарға (әскери қылмыстардың тектік объектісі) қиянат ететін қоғамдық қауіпті іс-әрекеттер болып табылады [2].

Әскери қызметшілерінің әскери қызметті атқарудың белгілі тәртібіне озбырлық жасамайтын құқыққа қайшы іс-қимылды жасауы, мысалы: қарақшылық, зорлау, бұзақылық және с.с. әскери қылмыстарға жатпайды және жауапкершілікті ҚК басқа тиісті тарауларының баптары бойынша тудырады.

Бөлек әскери қылмыстарының нақты объектісі болып – әскери қызметті өтудің бір немесе өзге жақтарын орнататын қатынастар келеді. Нақты объектісі бойынша әскери қылмыстарды алты топқа бөлуге болады:

1. Әскери қызметкерлерінің арасындағы бағынушылық тәртібіне және жарғылық қарым-қатынастарға қиянат жасайтын қылмыстар: бұйрыққа бағынбау немесе оны өзгедей орындамау (ҚК 367-бап); бастыққа қарсылық көрсету немесе оны қызметтік міндеттерін бұзуға мәжбүр ету (ҚК 368-бап); бастыққа қарсы күш қолдану әрекеттері (ҚК 369-бап); бір-бірінің бағыныштық қатынастары болмаған кезде әскери қызметшілердің арасындағы өзара қарым-қатынастардың жарғылық ережелерін бұзу (ҚК 370-бап); әскери қызметшіге тіл тигізу (ҚК 371-бап);

2. Әскери қызметті өту тәртібіне қиянат жасайтын қылмыстар: бөлімді немесе қызмет орнын өз бетімен тас-тап кету (ҚК 372-бап); қашқындық (ҚК 373-бап); дене мүшесіне зақым келтіру жолымен немесе өзге тәсілмен әскери қызметтен жалтару (ҚК 374-бап);

3. Арнайы қызметті атқару тәртібіне қарсы бағытталған қылмыстар: жауынгершілік кезекшілікті атқарудың ережесін бұзу (ҚК 375-бап); шекаралық қызмет атқарудың ережесін бұзу (ҚК 376-бап); қарауыл (вахта) қызметін атқарудың ережелерін бұзу (ҚК 377-бап); ішкі қызмет атқарудың және гарнизонда патруль болудың жарғылық ережелерін бұзу (ҚК 378-бап); қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша қызмет атқарудың ережелерін бұзу (ҚК 379-бап);

4. Қаруды, оқ-дәрілерін, өзге әскери мүлікті күтіп ұстаудың тәртібіне және әскери техниканы пайдалану ерекшеліктеріне қиянат жасайтын қылмыстар: құрып бара жатқан әскери кемені тастап кету (ҚК 382-бап); әскери мүлікті қасақана құрту немесе бүлдіру (ҚК 387-бап); әскери мүлікті абайсыздықта құрту немесе бүлдіру (ҚК 388-бап); әскери мүлікті жоғалту (ҚК 389-бап); айналадағыларға қауіп туғызатын қару-жарақты, сондай-ақ заттар мен нәрселерді ұстау ережелерін бұзу (ҚК 390-бап); машиналарды жүргізу немесе пайдалану ережелерін бұзу (ҚК 391-бап); ұшу немесе оған даярлану ережелерін бұзу (ҚК 392-бап); кеме жүргізу ережелерін бұзу (ҚК 393-бап);

5. Әскери басқарудың қалыпты қызмет етуіне және Қарулы Күштердің мәртебесіне қиянат жасайтын қылмыстар: билікті теріс пайдалану, биліктің асыра қолданылуы немесе әрекетсіздігі (ҚК 380-бап); қызметке селқос қарау (ҚК 381-бап); жауға соғыс жүргізу құралдарын беру немесе тастап кету (ҚК 383-бап); әскери сипаттағы құпия мәліметтерді жария ету немесе әскери сипаттағы құпия мәліметтері бар құжаттарды жоғалту (ҚК 386-бап);

6. Қарулы Күштердің беделіне және әскери тәртіпке қарсы бағытталған қылмыстар: тұтқынға өз еркімен берілу (ҚК 384-бап); тонаушылық (ҚК 385-бап).

Әскери қылмыстардың объективтік жағы әрекеттерден, мысалы бастыққа қарсы күш қолдану іс-әрекетінде (ҚК 369-бап), әскери қызметшіге тіл тигізуде (ҚК 371-бап) немесе әрекетсіздіктен, мысалы: қызметке селқос қарағанда (ҚК 381-бап) тұруы мүмкін.

Өзінің құрылысы бойынша әскери қылмыстардың құрамдары – формальды (ҚК 373-бап), материалды (ҚК 390-бап) немесе формальды-материалды болуы мүмкін (ҚК 376-бап).

Көптеген әскери қылмыстардың субъективтік жағы қасақана кінәмен сипатталады, мысалы: бөлімді немесе қызмет орнын өз бетімен тастап кету (ҚК 372-бап), қашқындық (ҚК 373-бап), әскери мүлікті қасақана құрту немесе бүлдіру (ҚК 387-бап) және басқалары.

Кейбір әскери қылмыстар абайсыздықтан да жасалынуы мүмкін, мысалы: әскери мүлікті абайсызда құрту немесе бүлдіру (ҚК 388-бап). Бөлек қылмыстар қасақана да, абайсыз да жасалынуы мүмкін, мысалы: бұйрыққа бағынбау немесе оны өзгедей орындамау (ҚК 367-бап), жауынгершілік кезекшілікті атқарудың ережелерін бұзу (ҚК 375-бап).

Бөлек жағдайларда субъективтік жақтың қосымша сипаттары болып қылмысты жасау мақсаты мен себебі келеді, мысалы: дене мүшесіне зақым келтіру жолымен немесе өзге тәсілмен әскери қызметтен жалтару (ҚК 374-бап), жауға соғыс жүргізу құралдарын беру немесе тастап кету (ҚК 383-бап) және с.с.

Әскери қылмыстардың субъектісі арнайы, яғни әскерге шақыру бойынша не келісім шарт бойынша Қазақ-стан Республикасының Қарулы Күштерінде, Қазақстан Республикасының басқа әскерлері мен әскери құрамаларында әскери қызмет атқарушы адам, осымен қатар жиындарды өтіп жатқан азаматтар.

1992 жылғы 22 желтоқсаннан Қазақстан Республикасының «Қорғаныс және Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері туралы» Заңының 4-бабына сай Қарулы Күштер өзіне: әскери басқару органдарын, Қарулы Күштердің түрлерін – құрлық әскерлерін, ауаға қарсы қорғаныс әскерлерін, әскері – ауа күштерді, тылды, әскери - құрылыс бөлімдерін, әскери-оқу орындарды кіргізеді [3].

Өзге әскери құрылымдары ретінде шекаралық және ішкі әскерлер, Республикалық Ұлан, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің әскерлері, азаматтық қорғаныстың басқару органдары мен бөлімдері.

Қазақстан Республикасының ҚК Ерекше бөлімі қарастырған құқыққа қайшы әрекеттерден әскери қылмыстар екі ерекшеліктермен – сұғынушылықтың ерекше объектісімен және қылмыстың арнайы субъектісімен айырылады.

Әскери қылмыстарды соғыс уақытында немесе жауынгершілік жағдайда жасау бағалау жағдайы болып келеді және өлім жазасына дейін көтеріңкі жауапкершілікті тудырады.

Қарулы Күштердің әскери жарғылары әскери бөлімдері, басқармалары, мекемелері және ұйымдарының әскери қызметшілері әскери қызметті атқаруының қатаң тәртібін тұралап анықтаған. Әскери тәртіпті бұзу, құқық бұзушылықтар жасау үшін әскери қызметшілері тәртіптік, материалдық, әкімшілік және қылмыс жауапкершілігін көтереді.

Әскери қызметшілерінің қылмыстарды жасағаны үшін жауапкершілік Қазақстан Республикасының ҚК 16-тарауында (әскери қылмыстар) анықталған.

ҚК 336-бабына сай: «Әскерге шақыру бойынша не келісім шарт бойынша Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, Қазақстан Республикасы басқа да әскерлері мен әскери құрамаларында әскери қызмет атқарушы әскери қызметшілердің, сондай-ақ запастағы азаматтардың жиындардан өту кезінде әскери қызмет атқарудың белгіленген тәртібіне қарсы осы тарауда көзделген қылмыстарды жасауы әскери қылмыстар деп танылады».

Заңның мазмұнынан әскери қылмыстар болып, әскери қызметті атқару тәртібін реттейтін қатынастарға (әскери қылмыстардың тектік объектісі) қиянат ететін қоғамдық қауіпті іс-әрекеттер болып табылады.

Әскери қызметшілерінің әскери қызметті атқарудың белгілі тәртібіне озбырлық жасамайтын құқыққа қайшы іс-қимылды жасауы, мысалы: қарақшылық, зорлау, бұзақылық және с.с. әскери қылмыстарға жатпайды және жауапкершілікті Қылмыстық Кодекс басқа тиісті тарауларының баптары бойынша тудырады.

Әскери қылмыс ұғымы, әскери қылмыстылық заңнаманы жалпы қылмыстық заңнамаға кіргізілуіне де қарамастан салыстырмалы түрде дербес екенін көрсетеді. Сонымен бірге әскери қылмыстылықтар заңнама әскери қылмыстардың нақты құрамымен қатар өзінің ерекше жалпы бөлімі - әскери қылмыс түсінігін де қамтиды.

Өзіндік әскери қылмыстар қызмет жағдайына тән, мысалы, қарауыл қызметін атқарудың жаорғылық ережелерін бұзу, өз бетімен бөлімді немесе қызмет орнын тастап кету, апатқа ұшыраған әскери кемені тастап кету және т.б.

Салыстырмалы әскери қылмыстар жалпы қылмыстық заңнамада көзделген қылмыстарға ұқсас қылмыстар, бірақ бұлар әскери құқық тәртібіне қол сұғушылық болатынымен сипатталады сол себепті еліміздің қарулы күштеріне ерекше қауіп төнеді. Егер арнаулы әскери қылмыстарды жіктеу аса қиын болмаса қылмыстар мен салыстырмалы ара жігін ажырату қажет болғанда бұл мәселе айтарлықтай күрделене түседі.

Әскери қылмыстарға тағайындалатын жаза түрлері олардың қоғамдық қауіпін сипаты мен дәрежесіне, сондай-ақ жазаның тәрбиелеу мақсатына қарай белгіленген. Ал әскери қылмыстардың қоғамдық қауіптілігі қол сұғу объектісіне қарай келтірілген зардаптарға жасалған әрекеттердің сипаты мен басқа да мән жайларға байланысты болып танылады. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі әскери қылмыстарға арналған 16 тараудың әрекеті қоғамдық қауіптілігіне қарай ғана емес кінәлі адамның жеке басы ерекшеліктеріне, сондай-ақ жеңілдететін және ауырлататын мән жайларды барлық ескертуіне мүмкіндік беретін қылмыстық жазалау шаралары көзделгендігін атап өтуіміз қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995.
2. ҚР Қылмыстық кодексі. 1997.
3. Молдабаев С. Әскри қылмыстар. Практикалық оқу құралы. – Алматы: Өркениет. 2003. – 260 б.

Көпбаев Н.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Денсаулыққа қасақана зиян келтіру жөніндегі қылмыстар туралы

Дүниежүзілік қауымдастықта лайықты орын алуды мұрат ете отырып, Қазақстан Республикасы өзінің ең қымбат қазынасы ретінде адамның өмірін, құқықтары мен бостандықтарын атайды, ол өз азаматтарының туа біткен ажырамас құқықтары мен бостандықтарын қорғап, белгілі бір кепілдіктер береді. Адамды оның өмірі мен денсаулығын басқада игіліктерімен заңды мүдделерін қауіпті қол сұғушылықтардан қорғау міндеті қылмыстық құқықтың мойнына жүктелген. Бұл міндетті жүзеге асыру жолында қылмыстық заң адамның игіліктеріне нұқсан келтіретін іс-әрекеттері қылмыс деп танып, қылмыскерге қатаң жаза қолдану мүмкіндігін көздейді.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 103-бабында көзделген денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіргендігі үшін жауаптылық белгіленген. Әрбір жеке адамның денсаулығы - ол адам өміріндегі айтарлықтай орын алатын фактор болып табылады. Себебі адам денсаулығы - оның негізгі байлығы. Осыған байланысты адам денсаулығын қорғау мәселесі - жалпы дүниежүзілік мемлекеттердің сонымен қатар, Қазақстан Республикасы мемлекет қоғамның әрбір азаматтық негізгі борышы болып табылады. Кез - келген мемлекетті жеке тәуелсіз мемлекет деп тану үшін оның өзіндік белгі - нышандары бар, яғни аумағы, халқы, ән-ұраны, жалауы, гербі және тағы басқа. Осы жерде атап кеткендей, адам егерде мемлекет тарапынан халқына қатысты қауіпсіздік шараларын жасамаса, онда халқы жойылып, мемлекеттің жойылуына әкеп соғады. Жалпы жоғарыда айтылып кеткен ойды қортындылай отырып, адам денсаулығына зиян келтіру көбінесе оның мемлекет пен қоғам алдындағы азаматтық міндеттерін атқару, яғни сол міндеттерін нақты орындау мүмкіндіктерінен айырады. Мысалы, адам денсаулығына зиян келуі оның міндетті әскери қызметке шақырылуына кедергі келтіруі мүмкін, сондай ақ әскери немесе басқа да арнайы қызметтерді атқаруына зиянды әсерін тигізуі мүмкін. Адамды денсаулығынан айыру салдарынан оның өміріндегі, қоғамдағы еңбек және

басқада қызметтеріндегі байланысы үзіледі, оның еңбекке, қоғам қызметтеріне белсенді түрде қатысуына көбінесе мүмкіндік бере бермейді.

Сондықтан да, адам денсаулығына қарсы қылмыстарды жасау тек жәбірленушінің денсаулығына зиян келтіру ғана емес, сондай-ақ оның жақын туыскандарына белгілі бір көлемде материалдық немесе моральдық үлкен залал алып келу болып табылады.

Денсаулыққа қарсы қылмыстардың түсінігін қарастырмас бұрын ең алдымен «денсаулық» деген сөздің мәнін ашсақ, адам организмінің дұрыс қалыпты жұмыс істеуін айтамыз. Яғни адам организмінің дұрыс, әрі қалыпты жұмыс істеуі барысында әрбір органы, әрбір мүшесі сол жаратылған калпында сақталып, оның дұрыс, әрі қалыпты түрде белгілі бір функцияларды атқаруы.

Денсаулыққа қарсы қылмыстар дегенде оның қоғамға қауіптілігі ең өзекті мәселесі болғандықтан, қылмыстарды жасаған кезде бір адам екінші бір адамның денсаулығына қасақана немесе абайсызда зиян келтіреді, яғни кінәлі қоғамға қауіпті іс-әрекетте сондай-ақ денесінің тұтастығына қол сұғу, адамға жан ауруын әкелетін кез келген әрекеттеріне бой ұрындырады. Әрекетті жасай отырып, адам өмірі үшін ең қымбатты болып табылатын адам денсаулығына заңсыз түрде қол сұғады.

Бұл мәселеде көптеген пікірлер, ойлар, ұсыныстар бар. Әсіресе, пікірлердің әртүрлілігі негізінен денсаулыққа зиян келтірудің объектісі денсаулық (немесе адам денесіне қол тигізбеу, сонымен қатар ұру, соққылау және басқа да күштеу әрекеттері адамның денесін жарақаттау объектісіне жатама? жатпайма? деген сұрақтар төңірегінде болды.

Ізденіс барысында мен өзімнің алған тақырыбымды кең мағынада ашу үшін кітапханадан алынған кітаптардың ішіндегі ең құнды мәліметтерді жан-жақты зерттей келе, Н.С. Таганцев осы тұрғыда «адам денесін ауыртатын немесе қасірет әкелетін барлық жағдайларды денеге зиян келтіргендік деп қарау керек» - дейді. Ал С.В. Познышев «Денеге зиян келтіруге басқа бір адамға ұзақ мерзімді кесел келтіру ғана емес, сонымен қатар қысқа мерзімге болса да кесел келетін денсаулықты бұзуға бағытталған жан сырқатын салу да жатады» - дейді. Сол сияқты И.Л. Фойницкий, денсаулыққа зиян келтіруді жеке адам құқығына күш көрсетумен бірге сондай-ақ денесінің тұтастығына қол сұғу, адамға жан ауруын әкелетін кез келген әрекеттері деп көрсетеді.

Көптеген авторлар денсаулыққа қарсы зиян келтіруге жай ұруды, соққы беруді немесе басқалай да кішігірім әрекеттерін жатқызбайды. Бұл пікір бір жағынан алғанда дұрыс та сияқты, өйткені заңда белгіленген дәрежеге сай келмейтін, қауіптілігі шамалы жеңіл - желпі ұрып соғу, қол тигізудің барлығы, онша елеусіз болғандықтан денсаулыққа зиян келтіруге жата бермейді. Сонымен дененің зақымдалуын екінші бір адамның денсаулығына келтірілген зиян деп анықтаған жөн. Бұл мәселе адам денесінің немесе оның тканьдерінің бір қалыпты қызмет атқаруын бұзумен бағалануға тиіс. Денсаулықтың ауытқушылыққа ұшырауы, адамның психикасына теріс әсер ететіні белгілі. Адам ағзасының жалпы жағдайына, оның психикасына теріс әсер ететіні белгілі. Адам ағзасының өзгеріске түсуі де ізсіз қалмайтынын ескерген жөн. Оқыс оқиғалар, тікелей көзбен көрген немесе естіген, басылым кітаптардан оқыған жағдайлар, сол сияқты өмірге қауіп қатер төндіріп келе жатқан қорқыныштар, балағаттаулар, қаһар көрсетулер, жақын адамдардың апат болуы жөніндегі күтпеген хабарлар, тағы басқа адамдарға күшті психикалық әсер беруі мүмкін. Денсаулыққа зиян келтіру әртүрлі күш қолданулардан немесе неше түрлі сыртқы әсер етулер әсерінен жүзеге асырылады. Сонымен, денсаулыққа зиян келтіру туралы түсініктің өзіне тән белгілеріне мыналар жатады:

1. Денсаулыққа зиян келтіру ұғымы, денеге жарақат келтіру ұғымынан кең ұғым;
2. Денсаулыққа зиян келтіруге кез келген адам денесіне жарақат келтіру арқылы оның органдарының анатомиялық және функционалдық қызметін бұзу.
3. Адам организмінің потологиялық күйін әртүрлі механикалық, химиялық, биологиялық факторлар арқылы бұзу.

4. Көрсетілген денсаулыққа зиян келтірудің қоғамға қауіпті іс әрекеттерімен және қылмыстың заңға қайшы, кінәлі түрде жүзеге асырылуы.

Қылмыстық кодекстің баптарына талдау жасайтын болсақ, онда денсаулыққа келтірілген зиянның жіктеу негіздері болып оның қылмыстық дәрежесі екендігіне ешбір күмән келтірмейді. Осыған байланысты қазіргі Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі денсаулыққа зиян келтіруді ауыр, ауырлығы орта, жеңіл деп үш түрге бөледі.

Денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру дегеніміз адамның өміріне қауіпті немесе көруден, тілден, естуден, қандай да болсын органнан айырылуға немесе органның қызметін жоғалтуға немесе бет-әлпетінің қалпына келтіргісіз бұзылуына әкеп соққан денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру, сондай-ақ өмірге қауіпті немесе еңбек қабілетінің кемінде үштен бірін тұрақты түрде жоғалтуға ұштасқан немесе еңбек қабілетін немесе түсік тастауға психикасын бұзуға, есірткімен немесе уытты умен ауыруға душар еткен, денсаулықтың бұзылуын тудырған, денсаулыққа өзге зиян келтірген қасақана ауыр зиян келтіру.

Қылмыстық кодексте денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіргендік үшін ауырлататын мән жайларсыз (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 103-бабының 1 бөлігі), ауырлататын мән-жайларда (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 103-бабының 1,3 бөліктері) және жеңілдететін мән - жайларда (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 108-бабының 2 бөлігі, 109-бабы, 110-бабы) жауаптылық көзделген.

Денсаулыққа қарсы қылмыстардың ең қауіптісі - Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 103-бабында көзделген қылмыс - денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру болып табылады. Бұл қылмыстың объектісі - басқа адамның денсаулығы. Қылмыстың міндетті нышандары - қоғамға қауіпті іс - әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік), басқа адамның денсаулығына заңсыз ауыр зиян келтірудің зардабы, сонымен қатар қылмыстық іс-әрекетпен болған зардаптың арасындағы себептік байланыс.

Денсаулыққа ауыр зиян келтіргенде күш психикалық қысым (қорқытып немесе үрейлендіріп жүрек ауруына ұшырату) жасалуы да мүмкін. Кінәлі әрекетсіздік көрсету арқылы денсаулыққа ауыр зиян келтіргенде, ол басқа адамның денсаулығына келетін ауыр зиянды тойтарып қалатын, өзі жасауға тиісті және жасауға тиісті және жасауға мүмкіндігі болған әрекеттерді жасамайды. (мысалы, дәрігерлердің науқас адамға уақытылы дәрі бермеуі нәтижесінде оның денсаулығының нашарлауы). Жәбірленушінің денсаулығына ауыр зиян келтіргендігі іс-әрекетте қасақаналық сипат болуы мүмкін; ал болған зардапқа - жәбірленушінің өліміне абайсыздық түріндегі кінә тағылады. Ал қылмыс субъектісі - жасы 14-ке толған есі дұрыс адам.

Денсаулыққа келген зиянның ауырлығын сот - медициналық тұрғыдан бағалаудың ережелерінде» берілген: «Денсаулыққа өмір үшін қауіпті зиян деп - келтірген кезде жәбірленушінің өміріне қауіп төндіретін немесе өздерінің қалыпты өрбу барысында өлімге алып келетін дене жарақаттарын да, патологиялық жағдайды да санау қажет. Дәрігерлік көмек көрсету нәтижесінде өлімнен алып қалу зиянның өмір үшін қауіптілігін бағалағанда есепке алынбауы тиіс».

Сот - медициналық сараптама бет - әлпеттің қалыпқа келгісіз бұзылу фактісін анықтайды, себебі бұл түсінік медициналық емес. Сарапшы қалыпты белгілерге сүйене отырып, беттегі жарақаттың сипатын ғана анықтайды, сонымен қатар жарақаттан кейін ешқандай хирургиялық көмексіз біртіндеп тартылып немесе тегістеліп кетуі мүмкін екендігін анықтайды. Егер жарақаттың ізін жою үшін оперативтік ем (косметикалық операция) керек болса, онда беттегі жарақат қалыпқа келгісіз деп саналады. Бұл жарақаттың сол адамның бет-әлпетін бұзатын немесе бұзбайтындығын алдын ала тергеу орындары мен сот анықтайды.

Жалпы еңбек қабілетін тұрақты жоғалту дегеніміз - оның кемінде үштен бірін (33 пайызын) жоғалту. Жарақат алғанда еңбек қабілетін қаншалықты тұрақты жоғалтқаны жарақат зардабы анықталғаннан кейін, объективтік мәліметтерге сүйене еңбек, халықты

әлеуметтік қорғау министрлігі дайындаған еңбек қабілетін жоғалтудың проценттер кестесіне сәйкес белгіленеді. Еңбек қабілетін кемінде үштен бірін тұрақты түрде жоғалту деп жалпы еңбек қабілеті, мамандықты талап етпейтін еңбекке қабілеттік айтылады. Еңбек қабілеттің үштен бірін жоғалту зардап шеккен адамның жалпы еңбек қабілеті мен оның жоғалту көлемін онша өзгермейтін жарақат зардаптарының біршама жақсаруы организмдегі өзгерістермен бірге байланысты. Еңбек қабілетін жоғалту тек тұрақты болады. Жалпы еңбек қабілетінің 33 пайыз мөлшерін ауыр дене жарақаты ретінде бағаланады. Ал керісінше денсаулыққа жеңіл зиян келтіру нәтижесінде денсаулық қысқа уақытқа бұзылса немесе жалпы еңбек қабілеті айтарлықтай емес тұрақты жоғалса бұл - денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру деп танылады.

Тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің басты міндеттерінің бірі өз азаматтарының бостандықтары мен заңды құқықтарын барынша қорғау болып табылады. Қазақстан Республикасы мемлекеті адам құқықтары мен бостандықтары жөніндегі халықаралық нормалары толық мойындамай отырып, оны бұлжытпай жүзеге асыруға толық кепілдік береді. Қазақстан Республикасының бүкіл халықтық референдум арқылы қабылданған Конституциясының бір бабында айтылып кеткендей адам өмірі жеке денсаулығы ең қымбат игілік болып табылады. Осы негізгі заңды ережелерді ескере отырып, Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінде көрініс тапқан қылмыстардың алдын алу үшін мемлекет өз тарапынан әртүрлі шаралар жасау қажет болып табылады.

Мемлекеттің басты қызметі - адам денсаулығын әртүрлі аурулардың алдын алу, яғни Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау Министрлігінің адамдардың денсаулығын жақсарту мақсатын қамтамасыз ету. Ел басымыз айтқандай кез келген мемлекеттің қуаты - оның халқында яғни денсаулығы мықты халық, болашағы жарқын ел. Сондықтан да кез келген мемлекет өздеріне жүктелген ең басты қызметтерін тұрақты жүзеге асыруы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 1999. – 72 б. (өзгертулер мен толықтыруларды қоса).
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. – Алматы: Жеті жарғы, 1998 (өзгертулер мен толықтыруларды қоса).
3. Уголовный кодекс. – М., 1924 – 909 с.
4. РСФСР-дің қылмыстық кодексі. (өзгертулер мен толықтырулармен). 1 шілде 1927 жылға дейін.
5. Қазақстан ССР-нің Қылмыстық кодексі (1971 жылдың 1 қараша айына дейін өзгерістер мен қосымшалар енгізілген ресми текст). – Алматы, 1972. – 211 б.
6. «Бас бостандығынан айыру жазасын тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының №15 Нормативтік Қаулысы // «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының бюллетені».- 2001.- № 10.

Килымжанова А.,

студентка 3 курса юридического факультета

Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Уголовная ответственность за насильственные действия сексуального характера

Человеческая сексуальность всегда была сферой повышенного внимания религиозных и светских властителей дум, полем борьбы представлений о дозволенном и недозволенном, «нормальном» и «девиантном». К XXI в. возобладала толерантность к различным проявлениям сексуальности. Занятие проституцией, добровольный гомосексуализм взрослых партнеров в большинстве цивилизованных стран перестали быть предметом уголовного и административного права. Все большее количество стран и

людей выступают за сексуальный плюрализм, происходит радикальное освобождение граждан от многих укоренившихся десятилетиями представлений и догм, в том числе и от традиционных стереотипов сексуального поведения. Сама сексуальность, стремление к сексуальному удовольствию постепенно освобождаются от обязательности чувств (любви), институтов (брака) и функций (репродуктивных). Однако сексуальный плюрализм одних граждан не должен ущемлять право других граждан на половую неприкосновенность и половую свободу. Сексуальные потребности при деформированных взглядах на сексуальные отношения нередко осуществляются противоправными, насильственными способами, что приводит к серьезным последствиям для личности и общества в целом. Особая опасность насильственных сексуальных преступлений состоит не только в том, что унижается человеческое достоинство потерпевших лиц и нарушается их право на половую свободу и половую неприкосновенность, но и в том, что возникает угроза для жизни и здоровья, а в случаях с несовершеннолетними - и для их нормального физического и психического развития [1].

Под *половой неприкосновенностью* обычно понимается запрет на совершение любых сексуальных действий. *Половая свобода* - имманентно присущее каждому человеку право самому решать, как и с кем удовлетворять свои сексуальные желания.

Общественная опасность насильственных действий сексуального характера заключается в том, что удовлетворение половой страсти достигается насильственным способом либо с угрозой его применения или же с использованием беспомощного состояния потерпевшего (потерпевшей). Законом не предусмотрена уголовная ответственность за добровольное мужеложство, лесбиянство или иные действия сексуального характера среди совершеннолетних лиц обоих полов.

Объектом рассматриваемого преступления является половая свобода и половая неприкосновенность мужчины - при мужеложстве, женщины - при лесбиянстве, женщины или мужчины - при иных сексуальных действиях.

Объективная сторона преступления заключается в мужеложстве, лесбиянстве или иных действиях сексуального характера с применением насилия или угрозой его применения к потерпевшему (потерпевшей) или к другим лицам либо с использованием беспомощного состояния потерпевшего или потерпевшей.

Мужеложство — половое сношение мужчины с мужчиной, при котором половой член активного партнера вводится в заднепроходное отверстие (прямую кишку) пассивного партнера. Иные гомосексуальные действия между мужчинами мужеложством не являются. Потерпевшим при насильственном мужеложстве является только мужчина. Мужеложство называют педерастия. Гомосексуализм – это удовлетворение половой страсти как мужчины с мужчиной, так и женщины с женщиной. Поэтому бывает как мужской гомосексуализм (мужеложство), так и женский гомосексуализм (лесбиянство). Применение физического насилия или угроз при мужеложстве следует понимать в том же смысле, как и при изнасиловании. Угроза как форма психического насилия при мужеложстве выражается в запугивании потерпевшего немедленным применением физического насилия к нему самому.

Лесбиянство (сапфизм, трибадия, корофилия) – удовлетворение половой страсти женщины с женщиной путем имитации полового акта, воздействие на эрогенные зоны партнера, удовлетворение сексуальных потребностей при помощи искусственных фаллосов, вибраторов, а также петинга, мастурбации, куннилингус и т.д. При насильственном лесбиянстве потерпевшей может быть только женщина.

К иным действиям сексуального характера (кроме мужеложства и лесбиянства) относят все другие насильственные действия между женщиной и женщиной или между мужчинами. К этим действиям относят оральное, анальное насильственное удовлетворение половой страсти в извращенных формах, что чаще имеет место между женщиной и женщиной [2, с. 446].

Действия сексуального характера в зависимости от способа можно разделить на две самостоятельные группы:

1. совершаемые в виде полового акта;
2. совершаемые путем воздействия на тело без признаков полового акта.

К действиям первой группы следует отнести: а) изнасилование, совершенное в извращенных формах; б) междубедренный коитус, т. е. осознанное совершение полового акта без введения полового члена во влагалище (анус). Такие преступления чаще всего совершаются при удовлетворении половой страсти в общении с маленькими детьми независимо от их пола.

К преступлениям второй группы относятся: а) удовлетворение половой страсти мужчины путем совершения садистских способов (без полового акта) обращения с женщиной. К нему можно отнести введение во влагалище руки, инородных предметов (судебная практика чаще всего называет палки, бутылки), вызывающих повреждение стенок влагалища, матки и иных внутренних органов; б) удовлетворение половой страсти путем истязания, сечения розгами, прижигания сигаретами, укусами. Половое возбуждение и оргазм у виновного наступают от самого процесса воздействия на тело жертвы без совершения полового акта. Для решения вопроса об отнесении тех или иных насильственных действий к сексуальным возможно проведение экспертизы с участием врача сексопатолога [3, с. 37].

Преступление считается оконченным в момент начала действий сексуального характера.

С субъективной стороны преступление предполагает вину лишь в форме прямого умысла. Виновный (виновная) сознает, что совершает мужеложство или лесбиянство либо иные действия сексуального характера с применением насилия, угрозой его применения либо с использованием беспомощного состояния потерпевшего (потерпевшей), и желает совершать эти действия.

Субъектом данного преступления может быть лицо, достигшее 14 лет. При мужеложстве субъектом может быть только мужчина, при лесбиянстве - только женщина, а при иных действиях сексуального характера субъектами могут быть как мужчина, так и женщина.

Квалифицированные признаки насильственных действий сексуального характера предусмотрены ч. 2 и ч. 3 ст. 121 УК РК.

Квалифицирующими в части 2 ст. 121 УК РК признаются следующие виды насильственных действий сексуального характера:

- а) совершенные группой лиц, группой лиц по предварительному сговору или организованной группой;
- б) соединенные с угрозой убийством, а также совершенные с особой жесткостью по отношению к потерпевшему (потерпевшей) или к другим лицам;
- в) повлекшие заражение потерпевшего (потерпевшей) венерическим заболеванием;
- г) совершенные неоднократно или лицом, ранее совершившим изнасилование;
- д) совершенные в отношении заведомо несовершеннолетнего лица.

Часть 3 ст. 121 УК предусматривает уголовную ответственность за особо квалифицированные виды насильственных действий сексуального характера:

- а) повлекли по неосторожности смерть потерпевшего (потерпевшей);
- б) повлекли по неосторожности причинение тяжкого вреда здоровью потерпевшего (потерпевшей), заражение его (ее) ВИЧ/СПИД или иные тяжкие последствия;
- в) совершены в отношении лица, заведомо для виновного, не достигшего четырнадцатилетнего возраста. Данные признаки рассмотрены при анализе состава преступления, предусмотренного ст. 120 УК РК [2, с. 455].

Главный и основной критерий отграничения насильственных действий сексуального характера от изнасилования состоит в объективной стороне, выражаясь в наличии или отсутствии полового сношения в традиционном его понимании как

естественного совокупления мужчины с женщиной, где потерпевшей является женщина. Если имело место насильственное половое сношение и потерпевшим лицом является женщина, то деяние, совершенное виновным, подлежит квалификации по статье 120 УК РК.

Соотношение насильственных действий сексуального характера от понуждения к действиям сексуального характера:

- при совершении насильственных действий сексуального характера виновное лицо применяет насилие, угрозы его применения либо использует беспомощное состояние потерпевшего. При понуждении к действиям сексуального характера виновное лицо использует только угрозы, причем исключаются угрозы применения насилия, и они менее интенсивны, носят иной характер. При понуждении виновный психически воздействует на потерпевшее лицо с целью заставить вступить в сексуальные контакты с ним против своей воли.

- угроза в составе насильственных действий сексуального характера связана с немедленным причинением вреда жизни и здоровью, при понуждении же угроза обычно должна быть реализована в будущем и высказывается в отношении причинения вреда законным интересам потерпевшего лица, но не его жизни и здоровью. При совершении насильственных действий сексуального характера угроза может быть высказана в адрес потерпевшего или любых других лиц, даже посторонних, при понуждении к действиям сексуального характера угроза должна касаться лишь интересов потерпевшего либо близких ему лиц.

Отграничения насильственных действий сексуального характера от полового сношения и иных действий сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста: установление в данном составе возрастного признака потерпевшего вместо термина «половая зрелость» является достижением правовой мысли. Наличие добровольности не исключает квалификацию по статье 121 УК РК, если лицо в силу своего возраста либо иных обстоятельств не понимало характер и значение совершаемых с ним действий, либо не могло оказать сопротивление виновному, который умышленно воспользовался данными обстоятельствами.

Отграничения насильственных действий сексуального характера от развратных действий: в юридической литературе отсутствует однозначное определение развратных действий. Таковыми могут быть:

- различные сексуальные действия в отношении лиц заведомо не достигших шестнадцатилетнего возраста (например, непристойные прикосновения к их половым органам);

- склонение их к совершению сексуальных действий в отношении виновного; сексуальные действия, совершаемые в их присутствии.

- эксгибиционизм (самообнажение), представляющее собой сексуальное отклонение, основанное на демонстрации собственных половых органов незнакомым лицам, чаще всего малолетним, с целью получения полового удовлетворения;

- склонение лиц, не достигших шестнадцатилетнего возраста, к совершению между собой действий, носящих сексуальный характер;

- ознакомление подростка с порнографической литературой, фильмами и предметами, циничные разговоры на сексуальные темы и т. п. [4, с. 142].

На основании анализа можно сделать вывод, что при разграничении составов преступлений, предусмотренных статьями 121 и 124 УК РК, необходимо основываться на отсутствии какого-либо физического или психического насилия при совершении развратных действий.

Список использованной литературы:

1. http://knowledge.allbest.ru/law/3c0a65625a3ac68a4c53b88421306c36_0.html

2. Борчашвили И.Ш. Комментарий к Уголовному Кодексу Республики Казахстан. - Жеті жарғы, 2012 г. – 992 с.
3. Блиндер Б.А. Половые сношения и медицина. - М.: Норма, 2006. – 142 с.
4. Коргутлова Т.А. Половые преступления: теоретические и практические аспекты. – М.: Юристъ, 2011. – 162 с.

Кыстыкбаева С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяв Б.А.

Информационная безопасность Республики Казахстан: ее принципы и формы реализации

Проникновение в жизнедеятельность человека современных информационных технологий является логическим следствием процесса информатизации общества. Этот процесс, охватывая материальное производство, социальную сферу и услуги, включает в себя: создание информационной техники и технологий, обеспечивающих производство, обработку и распространение информации; разработку инфраструктуры, способствующей применению и развитию средств и процессов информатизации; производство собственно информации, информационных продуктов и услуг.

Объектами процессов информатизации являются: машинообрабатываемая информация, существующая в виде сообщений, документов или массивов баз данных в устройствах памяти любой конструкции; информационные технологии; программные продукты; информационно-вычислительные системы и сети; информационные услуги.

Субъектами взаимодействия и отношений в области информатизации являются: физические и юридические лица; государственные органы и административно-территориальные образования, являющиеся авторами, накопителями, владельцами или потребителями машинообрабатываемой информации, программных продуктов, информационных систем, технологий или услуг.

Таким образом, информатизация означает повышение степени информированности общества и каждого его члена, формирование сознания на основе научно обоснованной и достоверной картины мира и соответственно материальных и духовных ценностей. Немаловажную роль в информатизации общества играет понятие компьютеризации. Компьютеризация представляет собой техническую реализацию автоматизации конкретных видов человеческой (производственной и управленческой) деятельности в определенной предметной области.

Негативным явлением всеобщей информатизации является факт возникновения компьютерной преступности. Так, доступность средств вычислительной техники и персональных компьютеров привела к распространению компьютерной грамотности в широких слоях населения, создав, тем самым, предпосылки для неправомерного вмешательства в деятельность государственных и коммерческих автоматизированных систем, чем наносится значительный ущерб субъектам информационных отношений.

Для предупреждения и устранения преступлений государство вырабатывает политику, которая реализуется в направлениях, формах и способах деятельности этого самого государства.

Под уголовной политикой государства в сфере противодействия компьютерным преступлениям следует понимать:

- 1) государственную политику борьбы с компьютерной преступностью, выраженную в соответствующих директивных актах;
- 2) научную теорию и синтез соответствующих политических, социологических и правовых знаний;

3) особый вид социальной деятельности, направленной на активное, наступательное противодействие компьютерной преступности.

Понимание и уяснение уголовной политики в сфере противодействия компьютерным преступлениям невозможно без знания формирующих ее принципов. К числу принципов политики государства в сфере противодействия компьютерным преступлениям следует, по-нашему мнению следующие: равенство граждан перед законом; демократизм; справедливость; гуманизм; неотвратимость ответственности; научность. Раскроем содержание каждого из них.

Принцип законности обычно понимается как идея, в соответствие с которой преступное деяние, его признаки, наказуемость и иные последствия совершения преступления определяются только законом. Никто не может быть подвергнут уголовному наказанию иначе как по приговору суда и в соответствии с законом.

Значение этого принципа состоит еще и том, что именно он реализует на деле верховенство права, верховенство закона по отношению к другим видам правового регулирования.

Принцип равенства граждан перед законом предполагает, что лица, совершившие преступления, равны перед законом и подлежат уголовной ответственности независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также других обстоятельств. Этот принцип образует фундамент правового статуса граждан в правовом государстве и демократическом обществе.

Принцип демократизма означает, прежде всего, широкое участие граждан и их объединений в реализации задач уголовной политики. В укреплении правовых основ государственной и общественной жизни необходимы как прямое участие граждан, так и их воздействие на деятельность государственного аппарата, постоянного учета общественного мнения, развития гражданского контроля.

Государство определяет основные направления борьбы с компьютерной преступностью. Однако его усилия могут увенчаться успехом только во взаимодействии с усилиями всех институтов гражданского общества, народа в целом и каждого гражданина в отдельности.

Принцип справедливости подразумевает, что наказание и иные меры уголовно-правового характера, применяемые к лицу, совершившему преступление, должны быть справедливыми, то есть соответствовать характеру и степени общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения и личности виновного. Никто не может нести уголовную ответственность дважды за одно и то же преступление.

Принцип справедливости означает, что суд при назначении наказания должен руководствоваться не эмоциями, не чувством мести, а объективной оценкой как совершенного преступления, так и личности виновного.

Принцип гуманизма предполагает, что уголовное законодательство обеспечивает безопасность человека и что наказание и иные меры уголовно-правового характера, применяемые к лицу, совершившему преступление, не могут иметь целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства.

Гуманизм – это нравственная позиция, выражающая признание ценности человека как личности, уважение его достоинства, стремление к его благу как цели общественного процесса.

Принцип неотвратимости ответственности означает, что всякое лицо, совершившее преступление, должно нести за него ответственность. Тем самым конкретизируются более общие по содержанию принципы законности и равенства граждан перед законом.

Принцип научности заключается в том, что при разработке стратегии и тактики борьбы с компьютерной преступностью исходить из объективных закономерностей,

фактического положения дел и реальных возможностей, обеспечивающих достижение максимально возможных результатов в борьбе с преступностью.

Политика государства в сфере противодействия компьютерным преступлениям реализована в нормах Уголовного кодекса Республики Казахстан. Так, статьи 227 и 227-1 УК РК предусматривают уголовную ответственность за совершение следующих видов преступлений:

1) Неправомерный доступ к охраняемой законом компьютерной информации, то есть информации на машинном носителе, в электронно-вычислительной машине (ЭВМ), системе ЭВМ или их сети, а равно нарушение правил эксплуатации ЭВМ, системы ЭВМ или их сети лицами, имеющими доступ к ЭВМ, к системе ЭВМ или их сети, если это деяние повлекло уничтожение, блокирование, модификацию либо копирование информации, нарушение работы ЭВМ, системы ЭВМ или их сети;

2) Создание программ для ЭВМ или внесение изменений в существующие программы, заведомо приводящих к несанкционированному уничтожению, блокированию, модификации либо копированию информации, нарушению работы ЭВМ, системы ЭВМ или их сети, а равно использование либо распространение таких программ или машинных носителей с такими программами;

3) Неправомерное без согласия производителя или законного владельца изменение идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, создание дубликата карты идентификации абонента сотовой связи;

Неправомерные создание, использование, распространение программ, позволяющих изменять идентификационный код абонентского устройства сотовой связи или создавать дубликат карты идентификации абонента сотовой связи.

Список использованной литературы:

1. Аратулы К. Что такое киберпреступность / Доклад в материалах VI международной научно-практической конференции «Теоретические и практические аспекты развития современной науки». Институт стратегических исследований. Москва 26-27 декабря 2012 года.
2. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. А.И. Долговой. - 3 - е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2007.
3. Батурин Ю.М., Жиджиский А.М. Компьютерная преступность и компьютерная безопасность. - М.: Юрид. лит., 2006.
4. Лысов Н.Н. Содержание характеристики компьютерных преступлений // Проблема криминалистики и методики ее преподавания. - М. 2004.
5. Франц Фон Лист. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. — Москва: Инфра-М, 2008.
6. Загородников Н.И., Стручков Н.А. Направления изучения советского уголовного права // Сов. гос-во и право. 1981. №7.
7. Беляев Н.А. Понятие советского исправительно-трудового права и основные принципы советской исправительно-трудовой политики // Вестник ЛГУ. Серия экономики, философии и права. 1958. №5. Вып. 1.
8. Дагель П.С. Проблемы советской уголовной политики. – Владивосток, 1982.
9. Исмаилов И.А. Преступность и уголовная политика (актуальные проблемы борьбы с преступностью). – Баку, 1990.
10. Миньковский Г.М. Политология борьбы с преступностью (вместо предисловия) // Исмаилов И.А. Преступность и уголовная политика.
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 г. № 167-І с изменениями и дополнениями по состоянию на 18.01.2011 г. – Алматы: ЮРИСТ, 2011.

**Кыстыкбаева С.,
студентка 4 курса юридического факультета**

Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Развитие информационных преступлений как угрозы информационной безопасности Республики Казахстан

Компьютерные преступления, как уголовно-правовое понятие, обозначающее группу конкретных преступлений, появилась впервые в Уголовном кодексе Казахской ССР.

13 июня 1997 года Законом Республики Казахстан «О внесении дополнений в некоторые законодательные акты РК» глава VI «Хозяйственные преступления» Уголовного кодекса Казахской ССР была дополнена статьей 165-4, предусматривающей уголовную ответственность за неправомерный доступ к компьютерной информации, создание, использование и распространение вредоносных программ для ЭВМ.

В этот же период времени Казахстан, являясь страной-участником СНГ, принял Модельный Уголовный кодекс для государств-участников Содружества независимых государств. Модельный Уголовный кодекс был разработан Межпарламентской Ассамблеей государств-участников СНГ и носил рекомендательный характер.

Модельный Уголовный кодекс в главе 30 «Преступления против информационной безопасности» содержал следующие составы преступлений, посягающих на безопасность компьютерной безопасности.

В принятом 16 июля 1997 года Уголовном кодексе Республики Казахстан нормы об уголовной ответственности за преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, были закреплены в главе 7 «Преступления в сфере экономической деятельности» в той же форме и по содержанию, что и в Уголовном кодексе КазССР. Изменение претерпели лишь санкции статьи в связи с тем, что в Уголовный кодекс Республики Казахстан были добавлены дополнительные виды наказания.

За весь период существования независимого Казахстана до принятия действующего Уголовного Кодекса не было зарегистрировано ни одного преступления данного вида, процессы информатизации и компьютеризации не регламентировались на законодательном уровне. Правовая наука ранее практически не изучала явление компьютерной преступности как одно из негативных последствий массовой компьютеризации общества. Казахстанские парламентарии при принятии названного нормативно-правового акта основывались только на предотвращении предполагаемой угрозы появления и последующего роста компьютерной преступности, а также на опыте борьбы с компьютерной преступностью в зарубежных странах.

Как мы видим, казахстанские правотворцы создали противоречие существующему в уголовном праве явлению, что сначала появляется новый вид преступления и приобретает массовый характер, а затем, как реакция государства на его совершение, законодательно закрепляется ответственность за него.

В преддверии нового тысячелетия Казахстан начинает формировать политику в области информационной безопасности. В связи с этим следует рассмотреть отдельные положения информационного законодательства, определяющие основные направления формирования уголовно-правовой политики в области защиты информации и обусловившие внесение изменений и дополнений в статью 227 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Закон Республики Казахстан от 26 июня 1998 г. № 233-1 «О национальной безопасности Республики Казахстан» в числе первых законодательно определил понятие «информационная безопасность», под которой понимается состояние защищенности государственных информационных ресурсов, а также прав личности и интересов общества в информационной сфере [17]. Помимо этого, Закон требует недопущения информационной блокады Республики Казахстан со стороны других государств и запрещает совершение действий, направленных на нарушение формирования и

бесперебойного функционирования информационного пространства Республики Казахстан.

В Концепции единого информационного пространства Республики Казахстан и меры по ее реализации в качестве типовых опасностей в информационном пространстве отмечаются следующие:

«Первая – контроль (извлечение) информационных ресурсов государства, то есть фактически информационный шпионаж. Информационное пространство было и остается сферой деятельности многочисленных разведывательных служб. Сегодня информационный шпионаж может быть осуществлен:

- несанкционированным проникновением в информационные и управляющие системы;
- легальным путем, за счет активного участия зарубежных фирм в создании информационной инфраструктуры Республики Казахстан.

Вторая – информационные взаимодействия с целью разрушения или дезорганизации информационных ресурсов. При современном уровне развития информационных технологий такие воздействия могут осуществляться и в мирное время. Эти взаимодействия могут привести или к разрушению ценной для государства информации, или к ее искажению, или к внедрению негативной информации в целях дезорганизации или принятия неправильных решений на соответствующем уровне государственного управления».

Формирование так называемого «информационного законодательства» означает, что государство на данном этапе своего развития начинает отдавать приоритеты производству, переработке, хранению и защите информации. Реализация принципов и задач, указанных в перечисленных нормативно-правовых актах, позволит обеспечить многоуровневую защиту государственных информационных ресурсов, составляющих основу единого информационного пространства, и будет способствовать его эффективному функционированию.

25 июня 2002 года Указом Президента Республики Казахстан было утверждено Соглашение о сотрудничестве государств-участников Содружества независимых государств в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации (г. Минск, 1 июня 2001 г.).

Соглашение устанавливает правовые основы сотрудничества правоохранительных органов стран-участниц СНГ в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации.

Таким образом, Соглашение обязывало все страны, присоединившиеся к нему, включить в свое национальное уголовное законодательство те преступления, которые указаны в ст.3 Соглашения. Напомним, что на тот момент из указанного перечня в Республике Казахстан уже были криминализованы неправомерный доступ к охраняемой законом компьютерной информации (ч.1 ст.227 УК РК); создание, использование и распространение вредоносных программ (ч.3. ст.227 УК РК) и нарушение прав интеллектуальной собственности (ст. 184 УК РК).

Выполняя международные обязательства, Парламент Республики Казахстан принял 21 декабря 2002 г. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы Республики Казахстан» № 363-III ЗРК. В соответствии с ним в ч.1 ст.227 Уголовного кодекса Республики Казахстан были внесены дополнения в части криминализации деяний, связанных с нарушением правил эксплуатации ЭВМ, системы ЭВМ или их сети лицами, имеющими доступ к ЭВМ, к системе ЭВМ или их сети.

Компьютерные преступления за свою непродолжительную историю существования претерпели определенную эволюцию.

Необходимо обратить внимание на уголовное законодательство зарубежных стран.

Начнем с уголовного законодательства Федеративной Республики Германия. Уголовный кодекс Германии не содержит самостоятельной главы, равно как и Уголовный

кодекс Республики Казахстан, предусматривающей уголовную ответственность за совершение преступлений, которые посягают на компьютерную информацию.

В рамках рассматриваемого вопроса Уголовный кодекс Германии предусматривает следующие три состава деяний.

§263а Компьютерное мошенничество. Компьютерным мошенничеством признают преступные корыстные действия, совершаемые путем причинения вреда имуществу другого лица, сопряженные с воздействием на результат обработки данных путем неправильного создания программ, использования неправильного создания программ, использования неправильных или неполных данных, путем неправомерного использования данных или иного неправомерного воздействия на результат обработки данных.

В этом случае в качестве объекта преступного посягательства выступают отношения собственности, а компьютер является орудием совершения преступления, поскольку формы реализации объективной стороны общественно опасного деяния, которые предусмотрены законодателем, являются способами достижения корыстной цели. При этом уголовная ответственность наступает вне зависимости от характера компьютерной информации, умышленно воздействуя на которую, виновное лицо совершает мошеннические действия, и наступивших в результате совершенного деяния общественно опасных последствий.

§303а Изменение данных. По указанной уголовно-правовой норме привлекается к ответственности лицо, которое противоправно аннулирует, уничтожает, делает непригодными или изменяет данные.

Во-первых, необходимо отметить, что по смыслу нормы предметом данного преступления является не только компьютерная информация, но и информация, закрепленная на иных носителях. Во-вторых, информация по правовому режиму охраны приравнена к имуществу. Свидетельством чему служит анализ санкции как нормы, предусматривающей ответственность за повреждение имущества (§303 УК Германии), так и нормы, предусматривающей ответственность за повреждение данных.

Касаясь объективной стороны, деяние выражается в противоправном аннулировании, уничтожении, изменении данных.

§303. Компьютерный саботаж. Подлежит ответственности лицо, которое нарушает обработку данных, имеющих существенное значение для чужого предприятия, организации или органа таким образом, что разрушает, повреждает, делает непригодной, устраняет или изменяет установку для обработки данных или носителя информации.

Объективные признаки состоят в том, что компьютерный саботаж подразумевает, помимо изменения данных, разрушение, повреждение, приведение в непригодность, устранение или изменение установки для обработки данных либо носителя информации. Необходимо обратить внимание на то, что указанная норма направлена на защиту интересов в данной сфере лишь определенного круга потерпевших, к которым относятся только: предприятия, учреждения или орган, сотрудником которого не является лицо, совершившее компьютерный саботаж. Потерпевшим же от изменения данных может быть любое лицо – как юридическое, так и физическое.

Таким образом, анализ криминализации, согласно законодательству ФРГ, дает основания утверждать, что уголовно-правовое противодействие компьютерной преступности лежит преимущественно в плоскости недопущения причинения вреда имущественным интересам потерпевшего. Подход к назначению наказания за указанные деяния, на наш взгляд, заслуживает внимания, поскольку правовые системы стран-членов Европейского Союза являются достаточно гуманными. В их карательной политике преобладают наказания, не связанные с лишением свободы. В то же время, устанавливая достаточно существенные сроки лишения свободы за преступления, сопряженные с использованием компьютерных технологий, УК ФРГ подчеркивает их значительную общественную опасность.

Таким образом, Казахстан, криминализовав в рамках отдельной уголовно-правовой нормы деяния, посягающие на безопасность компьютерной информации, признал существование нового самостоятельного вида преступлений.

Самостоятельность объекта уголовно-правовой охраны подтверждается тем, что уголовное законодательство отдельных стран дальнего зарубежья пошло по пути разграничения преступлений, посягающих на безопасность компьютерной информации, в зависимости от тех общественных отношений, на которые посягает виновное лицо.

Казахстанский законодатель при построении норм ответственности за преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, использовал достаточно четкие дефиниции, определяющие конкретное общественно-опасное деяние.

Список использованной литературы:

1. Республика Казахстан. Закон от 13.06.97 г. О внесении дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан // Казахстанская правда. – 1997. – 16 июня.
2. Модельный Уголовный кодекс для государств-участников Содружества независимых государств // www.medialaw.ru/exussrlaw/1/sng/05.htm.
3. Толеубекова Б.Х. Проблемы совершенствования борьбы с преступлениями, совершаемыми с использованием компьютерной техники: Дисс. д-ра юрид. наук. – Алматы, 1998.
4. Закон Республики Казахстан от 26 июня 1998 г. О национальной безопасности Республики Казахстан // Нормативные акты. – Алматы: Аян Эдет, 1998.
5. Соглашение о сотрудничестве государств-участников Содружества независимых государств в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации. Минск, 1 июня 2001 г. // Дипломатический курьер. – Астана, 2001. - №3.
6. Закон Республики Казахстан от 21 декабря 2002 г. № 363-ІІ ЗРК О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы Республики Казахстан // Казахстанская правда. – 2002. – 29 декабря.
7. Закон Республики Казахстан от 8 января 2008 О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного законодательства // Информационная система «Параграф».
8. Закон Республики Казахстан от 10 декабря 2009 О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного законодательства // Информационная система «Параграф».
9. Закон Республики Казахстан от 18 января 2011 О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный кодексы Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного законодательства // Информационная система «Параграф».
10. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д.Козочкина. – М.: Изд. «Зерцало», 1998.
11. Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. А.В.Серебренникова. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2001.

Кыстыкбаева С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Уголовное законодательство зарубежных стран о компьютерных преступлениях

Компьютерные преступления за свою непродолжительную историю существования претерпели определенную эволюцию.

Уголовное законодательство зарубежных стран о компьютерных преступлениях. Для нас представляет большой интерес анализ уголовного законодательства отдельных государств, предусматривающее ответственность за общественно опасные деяния, аналогичные предусмотренным в Уголовном кодексе Республики Казахстан, а также за иные преступления, совершаемые с использованием средств электронно-вычислительной техники.

Уголовное законодательство Королевства Нидерландов (Голландия). Уголовный кодекс Голландии, действующий с 1 сентября 1886 года.

1993 год ознаменован для Голландии принятием Закона о компьютерных преступлениях, дополнившего Уголовный кодекс Королевства Нидерландов новыми составами.

Здесь наблюдается схожесть с Уголовным кодексом Германии.

Рассмотрим данные составы по порядку. Статья 138а УК Голландии, находящаяся в разделе 5 «Преступления против общественного порядка», предусматривает три самостоятельных состава преступления. По части первой уголовная ответственность наступает за умышленное незаконное проникновение в компьютерное устройство или систему для хранения и обработки данных или часть такого устройства или системы посредством нарушения безопасности или получения доступа с помощью технологических средств, используя ложные сигналы или сложный ключ, или ложные полномочия.

Часть вторая регламентирует ответственность за неправомерное проникновение в компьютер, повлекшее копирование данных для личного использования или использования другим лицом.

Часть третья устанавливает ответственность за неправомерное проникновение в компьютер, совершенное через телекоммуникационную инфраструктуру или через телекоммуникационное устройство, используемое для обслуживания населения, если преступник использует обрабатывающую способность компьютерного устройства или системы с целью получения для себя незаконных доходов или получает доступ в компьютерное устройство или систему третьего лица через компьютерное устройство или систему, в которые он проник.

Раздел 27 «Уничтожение или причинение ущерба» содержит две статьи, предусматривающие ответственность за деяния, посягающие на компьютерную информацию.

Часть первая статьи 350а УК Голландии применяется в случаях, если лицо, которое умышленно и незаконно изменяет, стирает, делает непригодной или недоступной информацию, хранящуюся, обрабатываемую или передаваемую с помощью компьютерного устройства или системы, или вносит туда дополнительные данные. Квалифицированным признаком данного состава является незаконное вторжение через телекоммуникационную инфраструктуру или через телекоммуникационное устройство, используемое для обслуживания населения, в компьютерное устройство или систему и причинение серьезного ущерба хранящимся там данным. Часть третья статьи 350а УК Голландии предусматривает ответственность лиц, умышленно и незаконно делают недоступными или распространяют данные, которые направлены на то, чтобы причинить ущерб путем копирования в компьютерном устройстве или системе. Часть четвертая статьи 350а содержит норму, освобождающую от уголовной ответственности в случае, если лицо совершило деяние, предусмотренное частью третьей статьи 350а, с целью ограничить ущерб, возникающий вследствие такой информации.

Часть первая статьи 350и УК Голландии подлежит ответственности лицо, которое по небрежности или неосторожности незаконно делает доступными или распространяет

данные, предназначенные для причинения ущерба путем копирования в компьютерном устройстве или системе.

Помимо указанного, Уголовный кодекс Голландии в ряде уголовно-правовых норм, таких как вымогательство (ст.317 УК), кража (ст.362 УК), подлог банковских карточек (ст.232 УК) и других, предусматривает в качестве квалифицированного признака деяние, совершенное в отношении данных, хранящихся в компьютерном устройстве или системе.

Таким образом, УК Голландии достаточно широко регламентирует уголовную ответственность за совершение преступлений, посягающих на компьютерную информацию, предусматривая не только специальные нормы, но и квалифицированные признаки в традиционных составах преступлений.

Уголовное законодательство Республики Франция. В настоящее время во Франции действует Уголовный кодекс, принятый 22 июля 1992 года, пришедший на смену Наполеоновскому УК 1810 года.

Уголовный кодекс Франции регламентирует ответственность за следующие виды преступлений, посягающих на безопасность компьютерной информации:

Статья 323-1. Незаконный доступ ко всей или к части системы автоматизированной обработки данных или незаконное пребывание в ней;

Если результатом этого является уничтожение или изменение данных, содержащихся в системе, либо ухудшение работы этой системы;

Статья 323-2. Действия, направленные на воспрепятствование работе или на нарушение правильности работы системы автоматизированной обработки данных;

Статья 323-3. Ввод обманным способом информации в систему автоматизированной обработки данных или уничтожение или изменение обманным способом содержащихся в ней данных;

Статья 323-4. Участие в группе, созданной, или в сговоре устроенном, с целью подготовки, характеризующейся одним или несколькими конкретными действиями, одного или нескольких деяний, предусмотренных статьями с ст.323-1 по 323-3.

Наиболее специализированными из перечисленных составов являются преступления, предусмотренные ст.323-1 - 323-3 УК Франции. Ст.323-4 является квалифицированным составом и предусматривает ответственность за совершение указанных преступлений группой лиц.

Незаконный доступ ко всей или к части системы автоматизированной обработки данных по существу представляет собой неправомерный доступ к компьютерной информации. Единственное отличие состоит в том, что французский законодатель не использует понятия «компьютерная информация». Примечательным является то, что незаконный доступ по ч.1 ст.323-1 УК Франции относится к формальным составам преступлений и считается оконченным с момента осуществления непосредственно незаконного доступа. Ч.2 ст.323-1 УК Франции влечет более строгую уголовную ответственность за незаконный доступ ко всей или к части системы автоматизированной обработки данных, если это повлекло уничтожение или изменение данных, содержащихся в системе, либо ухудшение работы этой системы.

Состав преступления, предусмотренный ст.323-2 УК Франции, представляет собой компьютерный саботаж и является аналогом §303 УК ФРГ, который мы рассматривали ранее.

Статья 323-3 УК Франции предусматривает компьютерное мошенничество. То есть, как и в УК ФРГ компьютерное мошенничество представляет собой один из видов мошенничества, отличающегося от классического мошенничества только способом его совершения.

Уголовное законодательство стран СНГ формировалось на основе разработанного Модельного Уголовного кодекса. Раздел 12 «Преступления против информационной безопасности» Модельного Уголовного кодекса стран СНГ содержал в себе семь составов,

предусматривающих уголовную ответственность за преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации.

Однако не все страны-участники СНГ восприняли положения о преступлениях, посягающих на безопасность компьютерной информации, в том виде, в котором они закреплены в Модельном Уголовном кодексе.

Анализ криминализации рассматриваемых общественно-опасных деяний в странах СНГ позволяет выделить условно три группы.

Первая группа стран, к которым относятся Российская Федерация, Азербайджанская Республика, Республика Грузия, Кыргызская Республика, Республика Туркменистан и Республика Казахстан, в своих национальных уголовных кодексах, признавая преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, самостоятельным видом преступной деятельности, криминализировали следующие деяния:

- неправомерный доступ к компьютерной информации;
- создание, использование и распространение вредоносных программ для ЭВМ;
- нарушение правил эксплуатации ЭВМ, системы ЭВМ или их сети.

Объективные и субъективные признаки указанных составов преступлений, закрепленных в уголовных кодексах стран первой группы, полностью совпадают. Разницу составляют предусмотренные статьями санкции. В Уголовном кодексе Казахстана, в частности, преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, включены в главу преступлений в сфере экономической деятельности, в то время как остальные страны указанной группы выделили под такие преступления самостоятельную главу: либо «Преступления в сфере компьютерной информации» (Россия, Азербайджан), либо «Компьютерные преступления» (Грузия). Отмеченные деяния в Уголовном кодексе Республики Казахстан помещены в одну статью, причем неправомерный доступ к компьютерной информации и нарушение правил эксплуатации ЭВМ содержатся в одной части статьи, что является не совсем верным.

Вторую группу представляет Республика Украина, которая в разделе XVI «Преступления в сфере использования электронно-вычислительных машин (компьютеров), систем и компьютерных сетей» Уголовного кодекса закрепила следующие составы преступлений:

- незаконное вмешательство в работу электронно-вычислительных машин (компьютеров), систем и компьютерных сетей (ст.361);
- похищение, присвоение, вымогательство компьютерной информации или завладение ею путем мошенничества или злоупотребления служебным положением (ст.362);
- нарушение правил эксплуатации автоматизированных электронно-вычислительных систем (ст.363).

Первый из приведенного списка состав преступления представляет собой незаконное вмешательство в работу автоматизированных ЭВМ, их систем или компьютерных сетей, которое привело к искажению или уничтожению компьютерной информации или носителей такой информации, а также распространителей компьютерного вируса путем применения программных и технических средств, предназначенных для незаконного проникновения в эти машины, системы или компьютерные сети и способных повлечь за собой искажение или уничтожение компьютерной информации или носителей такой информации.

Как видим, в данном составе преступления присутствуют два самостоятельных и разных по характеру деяния: незаконное вмешательство в работу автоматизированных ЭВМ и распространение компьютерного вируса. В Уголовном кодексе Республики Казахстан ответственность за данные деяния предусмотрена двумя разными частями соответствующей статьи.

В отличие от Уголовного кодекса Республики Казахстан Уголовный кодекс Украины в ст.361 не раскрывает понятие «компьютерная информация».

Спектр общественно опасных последствий в составе «неправомерный доступ к компьютерной информации» в Уголовном кодексе Республики Казахстан представлен шире, включая не только искажение или уничтожение компьютерной информации, но и ее копирование, блокирование, а также нарушение работы ЭВМ, системы ЭВМ или их сети.

В ст. 361 Уголовного кодекса Украины законодатель оперирует понятием «компьютерный вирус», тогда как ч.3 ст.227 Уголовного кодекса Республики Казахстан использует понятие «вредоносная программа». Вредоносная программа для ЭВМ является собирательным понятием и включает в себя не только компьютерные вирусы, но и иные виды программ для ЭВМ, способных повлечь несанкционированное уничтожение, модификацию, блокирование, копирование компьютерной информации.

Уголовный кодекс Республики предусматривает уголовную ответственность не только за распространение вредоносных программ, но и за их создание и использование.

Отдельно следует выделить уголовное законодательство Республики Узбекистан, которое представляет третью группу. Узбекистан как независимое государство в числе первых принял свой Уголовный кодекс, где преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, в рамках одной статьи помещены в главу XI «Преступления, не связанные с хищением чужого имущества» раздела третьего «Преступления в сфере экономики». Таким образом, Узбекистан так же, как и Казахстан, отнес преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, не выделяя в самостоятельную главу, к разряду экономических.

Количество общественно-опасных деяний, посягающих на безопасность компьютерной информации, включенных в Уголовный кодекс Узбекистана, явно большее по сравнению с Уголовным кодексом Республики Казахстан.

Уголовный кодекс Узбекистана не использует понятия «компьютерная информация», воздействие при посягательстве на объект преступления осуществляется на информационные сети, что является не совсем верным. Информационная сеть представляет собой совокупность компьютеров, объединенных между собой линиями связи, и ее предназначение немыслимо без существования компьютерной информации, циркулирующей в ней. А лицо, осуществляя, например, несанкционированный доступ, непосредственно воздействует именно на компьютерную информацию, а не на информационную сеть.

Таким образом, Казахстан, криминализовав в рамках отдельной уголовно-правовой нормы деяния, посягающие на безопасность компьютерной информации, признал существование нового самостоятельного вида преступлений. Самостоятельность объекта уголовно-правовой охраны подтверждается тем, что уголовное законодательство отдельных стран дальнего зарубежья пошло по пути разграничения преступлений, посягающих на безопасность компьютерной информации, в зависимости от тех общественных отношений, на которые посягает виновное лицо.

Казахстанский законодатель при построении норм ответственности за преступления, посягающие на безопасность компьютерной информации, использовал достаточно четкие дефиниции, определяющие конкретное общественно-опасное деяние.

Список использованной литературы:

1. Уголовный кодекс Голландии / Под ред. Б.В. Волженкина. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.
2. Новый Уголовный кодекс Франции. – М.: Юридический колледж МГУ, 1993.
3. Уголовный кодекс Республики Украина // <http://www.crime-research.org/library/npkrus.htm>.
4. Уголовный кодекс Республики Узбекистан // <http://www.crime-research.org/library/spivak.htm>.

5. Уголовный кодекс Республики Беларусь // <http://ncpi.gov.by/win/indexwin.htm>.; Уголовный кодекс Республики Таджикистан // <http://www.crime-research.org/library/spivak.htm>.

6. Сеитов Т.Б. Международно-правовое сотрудничество государств в борьбе с компьютерной преступностью: Дис. канд. юр. наук. – Алматы, 2001.

Кыстыкбаева С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Психологические личностные особенности субъектов компьютерной преступности

К причинам компьютерной преступности следует отнести психологические личностные особенности того или иного индивида, совершившего компьютерное преступление, существование которых обусловлено конкретными условиями формирования личности.

К ним можно отнести:

- личностные характеристики, определяющие корыстную направленность компьютерной преступности на современном этапе и сопровождающиеся в ряде случаев жадностью, склонностью к «легкой» и «красивой» жизни с сопутствующим нежеланием работать, устойчивой частнособственнической психологией. В комплексе названные свойства личности определяют корыстную направленность совершаемых преступлений;

- иные личностные характеристики, в той или мере проявлявшиеся в ходе преступной деятельности либо чисто формальные моменты преступной деятельности: твердость в решениях, стремление к самовыражению, к подчинению своей воле, с другой стороны, наоборот, отсутствие или недостаток силы воли, конфликтность (бесконфликтность), скрытность, тяга к риску и пр.

Формирование названных личностных характеристик лица, совершившего компьютерное преступление, зависит от следующих факторов:

- неблагоприятной сферы семейно-бытовых отношений. Общеизвестно, что все качества человека как личности (в том числе отрицательные), все его задатки формируется в детском возрасте, а в последующем, при наличии соответствующих условий, только развиваются;

- условий труда и недостаточно развитой потребностью в труде. Влияние на индивида любой референтной группы, к которой он относится, в том числе и трудового коллектива, велико;

- проблем в образовательном, культурном уровне, интеллектуальном развитии, противоречивости мировоззрения, неразвитости потребностей и интересов либо их ограниченности;

- условий окружения и устойчивых связей с лицами, характеризующимися антиобщественным и противоправным поведением, либо группами таких лиц

Таковы основные причины и условия, способствующие проявлению компьютерной преступности.

Данные о личности преступника в настоящее время базируются на двух специфических группах информации. Первая включает в себя данные о личности неизвестного преступника как по оставленным им следам, так и по другим источникам с целью установления и приемов его розыска и задержания.

Вторая же группа включает в себя информацию, полученную с помощью изучения личности задержанного подозреваемого или обвиняемого с целью оценки личности субъекта. Такое разделение на группы данных помогает впоследствии выделить типовые модели категорий преступников, каким-то образом провести типизацию преступников.

Выделение типовых моделей разных категорий преступников, знание основных черт этих людей позволяет оптимизировать процесс выявления круга лиц, среди которых целесообразно вести поиск преступника и точнее определить способы установления и изобличения конкретного правонарушителя.

Зарубежный опыт свидетельствует, что сам факт появления преступлений в сфере высоких информационных технологий в обществе, многие исследователи отождествляют с появлением так называемых «хакеров» (англ. «hack» — рубить, кромсать) — пользователей вычислительной системы (обычно сети ЭВМ), занимающихся поиском незаконных способов получения несанкционированного доступа к данным с их несанкционированным использованием в корыстных целях. Кроме указанных выше «хакеров» компьютерных правонарушителей называют также «крэкерами» и «фрэкерами». Данные лица обычно обладают достаточно высокими специальными познаниями и практическими навыками в области новых компьютерных технологий. Как правило, это увлеченные компьютерной техникой школьники, студенты и молодые специалисты, совершенствующиеся на этом виде деятельности. Из публикаций, характеризующих этих лиц, следует, что хакер — очень способный молодой человек, работающий за дисплеем по 12-16 часов подряд, до полного изнеможения, питается урывками. блестяще знает все подробности операционной системы, языка программирования «Ассемблер» и особенности периферийного оборудования.

Их деятельность направлена на получение доступа к компьютерной информации, для чего они используют различные способы «взлома», обхода защиты и проникновения в сеть, в результате они похищают и заменяют данные, модифицируют файлы, блокируют работу сети и выводят из строя программное обеспечение. В этих целях они используют различные технические средства, в частности, специальное диагностическое оборудование, поставляемое вместе с оборудованием сети и предназначенное для поиска «слабых мест» в системе ее защиты, средства автоматического проникновения одновременно в несколько включенных в сеть компьютеров.

Третья группа, иногда называемая «информационные путешественники», специализируется на проникновении в чужие компьютеры и сети.

Четвертая группа — создатели троянских программ и компьютерных вирусов. Впрочем, этих уже нельзя назвать хакерами, так как «неформальный кодекс» хакеров запрещает использование своих знаний во вред пользователям.

Большинство хакеров — молодые люди в возрасте от 16 до 25 лет, преимущественно мужчины, хотя количество женщин-хакеров растет. В этом возрасте способность к восприятию информации наиболее высока, что особенно важно для компьютерных преступлений. Кроме того, в этом возрасте молодые люди активно ищут пути самовыражения, при этом одни начинают писать стихи, другие уходят из дома, третьи погружаются в мир компьютерных сетей.

Как правило, хакеры объединены в региональные группы, издают свои электронные средства массовой информации (газеты, журналы, электронные доски со срочными объявлениями и пр.), проводят электронные конференции, имеют свой жаргонный словарь, который постоянно пополняется и распространяется с помощью компьютерных бюллетеней. В таких «литературных» источниках имеются все необходимые сведения для повышения мастерства начинающего хакера — методики и способы проникновения в конкретные системы и взлома систем защиты. Отечественные хакеры тесно контактируют с зарубежными, обмениваются с ними опытом по глобальным телекоммуникационным каналам электросвязи.

Члены хакерских группировок действуют по принципу разделения труда. Группу возглавляет лидер, имеющий, как правило, своих заместителей (координаторов). Лидер осуществляет общее управление, ставит задачи, разрабатывает стратегию существования и развития группы. Заместители занимаются своими направлениями в четко

функционирующем механизме; рядовые члены выполняют приказы координаторов и лидера, специализируясь на определенном этапе «производственного процесса».

В такой структуре может присутствовать еще одна ступень — поставщики, которые поставляют хакерам особую информацию: идентификаторы и пароли для доступа в компьютерную сеть, методы обхода или нейтрализации систем безопасности, имеющиеся в них по небрежности или умыслу разработчиков «люки», «дыры» и другие слабые места. Обычно это сотрудники тех или иных фирм, недовольные своим служебным и (или) материальным положением. При этом предоставление информации может носить как разовый, так и долговременный характер.

Помимо профессиональных взломщиков компьютерных сетей и программ, в числе лиц, совершающих преступления в сфере высоких информационных технологий, выделяют лиц, не обладающих серьезными познаниями в области программирования и компьютерной техники, имеющих лишь некоторые пользовательские навыки работы с ЭВМ. Как правило, их действия направлены на уничтожение, блокирование, модификацию, копирование ничем не защищенной информации (например, если компьютер не имеет пароля доступа или пароль известен широкому кругу лиц).

Классификация личности субъектов компьютерных преступлений имеет определенную специфику. Лица, совершающие подобные преступления, разграничиваются различными учеными на категории группы. Так, исследуя данные о личностных свойствах субъектов преступлений в сфере компьютерной информации, ряд ученых разделяют следующие категории граждан:

1. Лица, состоящие в трудовых отношениях с предприятием, организацией, учреждением, фирмой или компанией, где совершено преступление (они составляют более 55 %), а именно:

- непосредственно занимающиеся обслуживанием ЭВМ (операторы, программисты, инженеры, персонал, производящий техническое обслуживание и ремонт компьютерных систем или обслуживающий компьютерные сети);
- пользователи ЭВМ, имеющие определенную подготовку и свободный доступ к компьютерной системе;
- административно-управленческий персонал (руководители, бухгалтеры, экономисты и т. п.).

2. Граждане, не состоящие в правоотношениях с предприятием, организацией, учреждением, фирмой или компанией, где совершено преступление (около 45 %). Ими могут быть:

- лица, занимающиеся проверкой финансово-хозяйственной деятельности предприятия, и др.;
- пользователи и обслуживающий персонал ЭВМ других предприятий, связанных компьютерными сетями с предприятием, на котором совершено преступление;
- лица, имеющие в своем распоряжении компьютерную технику (в том числе владельцы персональных ЭВМ, тем или иным образом получившие доступ к телекоммуникационным компьютерным сетям).

Окончательный вариант разделения преступников в сфере высоких информационных технологий на три основные группы представлен в следующем виде.

К первой группе преступников можно отнести лиц, отличительной особенностью которых является устойчивое сочетание профессионализма в области компьютерной техники и программирования с элементами своеобразного фанатизма и изобретательности. Характерной особенностью преступников этой группы является отсутствие у них четко выраженных противоправных намерений. Практически все действия совершаются ими с целью проявления своих интеллектуальных и профессиональных способностей.

Они весьма любознательны, обладают незаурядным интеллектом. При этом не лишены некоторого своеобразного озорства и «спортивного» азарта. Нарращиваемые меры

по обеспечению безопасности компьютерных систем ими воспринимаются в психологическом плане как своеобразный вызов личности, их способностям.

К числу особенностей совершения преступления данной категории лиц можно отнести следующие:

- 1) отсутствие целеустремленной, продуманной подготовки к преступлению;
- 2) оригинальность способа совершения преступления;
- 3) использование в качестве орудий преступления бытовых технических средств и предметов;
- 4) непринятие мер к сокрытию преступления;
- 5) совершение озорных действий на месте происшествия.

Во вторую группу входят лица, страдающие новым видом психических заболеваний — информационными болезнями или компьютерными фобиями. Изучением этих болезней в настоящее время занимается новая, сравнительно молодая отрасль медицины — информационная медицина. По данным специальной комиссии Всемирной организации здравоохранения, негативные последствия для здоровья человека при его частой продолжительной работе с персональным компьютером очевидны и являются объективной реальностью.

Преступления в сфере высоких информационных технологий могут совершаться лицами, страдающими указанным видом заболеваний. Скорее всего, при наличии подобных фактов в процессе раскрытия и расследования компьютерного преступления необходимо обязательное назначение специальной судебно-психиатрической экспертизы на предмет установления вменяемости преступника в момент совершения им преступных деяний. Это в свою очередь должно повлиять на квалификацию деяний преступника в случае судебного разбирательства (преступление, совершенное в состоянии аффекта или лицом, страдающим психическим заболеванием, и т. д.).

Можно сделать вывод о том, что преступления, совершаемые преступниками данной группы, в основном связаны с физическим уничтожением либо повреждением средств компьютерной техники без наличия преступного умысла, с частичной или полной потерей контроля над своими действиями.

Третью группу составляют профессиональные преступники, с ярко выраженными корыстными целями. Они характеризуются многократностью совершения преступлений с обязательным использованием действий, направленных на их сокрытие, и обладающие в связи с этим устойчивыми преступными навыками. Преступники этой группы обычно являются членами хорошо организованных, мобильных и технически оснащенных высококлассным оборудованием и специальной техникой (нередко оперативно-технического характера) преступных групп и сообществ. Это высококвалифицированные специалисты, имеющие высшее техническое образование. Именно эта группа преступников и представляет собой основную угрозу для общества, является кадровым ядром преступности в сфере высоких информационных технологий, как в качественном, так и в количественном плане.

По категориям доступа к средствам компьютерной техники их можно разделить на две подгруппы:

- внутренние пользователи (лица, которые имеют непосредственный доступ к необходимой информации);
- внешние пользователи (субъекты, которые обращаются к информационной системе или посреднику за получением необходимой им информации).

По мнению респондентов (специалистов), подавляющее число преступлений (87 %) совершается именно внутренними пользователями (обычно это рабочие и служащие фирм и компаний). Внешние пользователи — это лица, которые хорошо осведомлены о деятельности потерпевшей стороны. Круг внешних пользователей настолько широк, что не поддается никакой систематизации и классификации (ими может быть практически любой человек).

Раскрывая личность преступника, необходимо также во всех случаях при расследовании преступления выяснить мотив и цель. Это имеет важное значение не только для определения судом справедливого наказания за содеянное, но и способствует полному раскрытию преступления. Сведения о наиболее распространенных мотивах и целях совершения преступлений используются при выдвижении версий относительно субъекта и субъективной стороны преступления, а также при организации целенаправленного поиска преступника.

Список использованной литературы:

1. Вехов В.Б. Компьютерные преступления: способы совершения и раскрытия / под ред. Акад. Б.П. Смагоринского. – М.: Право и закон, 1996.
2. Букин Д. Хакеры. О тех, кто делает это // Рынок ценных бумаг. 1997. - №23.
3. Букин Д. Underground киберпространства // Рынок ценных бумаг. 1997. - №18.
4. Крылов В.В. Расследование преступлений в сфере компьютерной информации. Криминалистика / под ред. Н.П. Яблокова – М., 1999.
5. Минаев В.А., Саблин В.Н. Основные проблемы борьбы с компьютерными преступлениями в России. // <http://www.mte.ru/toim.nsf>.

Кыстыкбаева С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Противодействие информационной преступности уголовно-правовыми средствами и способами

Для успешной борьбы с компьютерной преступностью очень важное теоретическое и практическое значение приобретает выявление причин и условий, способствующих совершению и росту данного вида преступности.

В науке выделяются причины общей преступности, то есть те общественные явления, которые порождают преступления в конкретных социально-экономических условиях, причины видов и отдельных преступлений. Причины, порождающие преступность как социальное явление, способствуют возникновению причин конкретного преступления, то есть они взаимосвязаны.

Причины и условия, способствующие компьютерной преступности, безусловно, тесно связаны с общими причинами преступности в целом. По содержанию эти причины можно классифицировать на социально-психологические, политические, правовые, организационно-управленческие и прочие.

Главной предпосылкой появления роста компьютерной преступности в Казахстане явилась информатизация и компьютеризация общества, начавшаяся в последнее десятилетие прошлого века. Не утешительно, что Казахстан более защищен от компьютерной преступности в отличие от развитых стран мира вследствие существовавшего «холодного занавеса» и унаследованной от него информационной замкнутости и сравнительного технологического отставания.

Несовершенство действующего законодательства в области правового регулирования процесса информатизации и обеспечения информационной безопасности также накладывает свой негативный отпечаток на рост компьютерной преступности. Так, в настоящее время до сих пор не определен статус правовой информации.

Существующее «цифровое неравенство» в виртуальном мире порождает дефицит и дороговизну компьютерной техники. Лица, не имеющие возможность платить за услуги провайдеров сети Интернет, иной раз пытаются нелегально подключиться к сети путем похищения паролей или их подбора.

Не менее значительным для роста компьютерной преступности является тот факт, что книжные магазины за невысокую цену могут предложить издания, посвященные обучению приемам взлома и атаки информационных систем. Точки периодической печати продают газеты и журналы со статьями такого же содержания, чего стоит один только распространяемый в Казахстане журнал «Хакер». Интернет заполнен сайтами со свободным доступом, ориентированным на хакинг. Немаловажное значение играет в настоящее время и дороговизна лицензионного программного обеспечения, поэтому у пользователей компьютерной техники зачастую отсутствуют средства на ее приобретение, что вынуждает их искать пиратское программное обеспечение, ввозимое из Китая, России и других стран.

В.Б. Вехов дополнительно выделяет следующие причины и условия, способствующие проявлению компьютерной преступности:

1) Неконтролируемый доступ сотрудников к пульту управления (клавиатуре) компьютера, используемого как автономно, так и в качестве рабочей станции автоматизированной сети для дистанционной передачи данных первичных бухгалтерских документов в процессе осуществления финансовых операций.

2) Бесконтрольность за действиями обслуживающего персонала, что позволяет преступнику свободно использовать указанную в п.1 ЭВМ в качестве орудия совершения преступления.

3) Низкий уровень программного обеспечения, которое не имеет контрольной защиты, обеспечивающей проверку соответствия и правильности вводимой информации.

4) Несовершенство парольной системы защиты от несанкционированного доступа к рабочей станции и ее программному обеспечению, которая не обеспечивает достоверную идентификацию пользователя по индивидуальным биометрическим параметрам.

5) Отсутствие должностного лица, отвечающего за режим секретности и конфиденциальности коммерческой информации и ее безопасности в части средств компьютерной техники от несанкционированного доступа.

6) Отсутствие категоричности допуска сотрудников к документации строгой финансовой отчетности, в том числе находящейся в форме машинной информации.

7) Отсутствие договоров (контрактов) с сотрудниками на предмет неразглашения коммерческой и служебной тайны, персональных данных и иной конфиденциальной информации.

На основе данных, полученных в ходе анализа отечественной и зарубежной специальной литературы и публикаций в периодической печати по вопросам теории и практики борьбы с компьютерной преступностью, меры противодействия компьютерным преступлениям можно подразделить на технические, организационные и правовые.

К техническим мерам можно отнести защиту от несанкционированного доступа к системе, резервирование особо важных компьютерных подсистем, организацию вычислительных сетей с возможностью перераспределения ресурсов в случае нарушения работоспособности отдельных звеньев, установку оборудования и тушения пожара, оборудование для обнаружения воды, принятия конструктивных мер защиты от хищений, саботажа, диверсий, оснащение помещений замками, установку сигнализации и многое другое.

К организационным мерам отнесем охрану вычислительного центра, тщательный подбор персонала, исключение случаев ведения особо важных работ только одним человеком, наличие плана восстановления работоспособности центра после выхода его из строя, организацию обслуживания вычислительного центра посторонней организацией или лицами, незаинтересованными в сокрытии фактов нарушения работы центра, универсальность средств защиты от всех пользователей, (включая высшее руководство), возложение ответственности на лиц, которые должны обеспечить безопасность центра, выбор места расположения центра и т. п.

К правовым мерам следует отнести разработку норм, устанавливающих ответственность за компьютерные преступления, защиту авторских прав программистов, совершенствование уголовного и гражданского законодательства, а также судопроизводства. К правовым мерам относятся также вопросы общественного контроля за разработчиками компьютерных систем и принятие международных договоров об их ограничениях, если они влияют, или могут повлиять на военные, экономические и социальные аспекты жизни стран, заключающих соглашения.

К мерам предупреждения компьютерных преступлений также относится защита информации (данных).

Защита информации (данных) представляет собой деятельность по предотвращению утечки защищаемой информации, несанкционированных и непреднамеренных воздействий на защищаемую информацию, то есть процесс, направленный на достижение этого состояния.

Защита данных в сети. При рассмотрении проблем защиты данных в сети, прежде всего, возникает вопрос о классификации сбоев и нарушений, прав доступа, которые могут привести к уничтожению или нежелательной модификации данных. Среди таких потенциальных «угроз» можно выделить:

1. Сбои оборудования: сбой кабельной системы; перебои электропитания; сбой дисковых систем; сбой систем архивации данных; сбой работы серверов, рабочих станций, сетевых карт и т.д.

2. Потери информации из-за некорректной работы ПО: потеря или изменение данных при ошибках ПО; потери при заражении системы компьютерными вирусами.

3. Потери, связанные с несанкционированным доступом: несанкционированное копирование, уничтожение или подделка информации; ознакомление с конфиденциальной информацией, составляющей тайну посторонних лиц.

4. Потери информации, связанные с неправильным хранением архивных данных.

5. Ошибки обслуживающего персонала и пользователей: случайное уничтожение или изменение данных; некорректное использование программного обеспечения.

Шифрование данных может осуществляться в режимах On-line (в темпе поступления информации) и Off-line (автономно). Остановимся подробнее на первом типе, представляющем большой интерес. Наиболее распространены два алгоритма:

Стандарт шифрования данных DES (Data Encryption Standard) был разработан фирмой IBM в начале 70-х годов и в настоящее время является правительственным стандартом для шифрования цифровой информации. Он рекомендован Ассоциацией Американских банкиров. Сложный алгоритм DES использует ключ длиной 56 бит и 8 бит проверки на четность и требует от злоумышленника перебора 72 квадриллионов возможных ключевых комбинаций, обеспечивая высокую степень защиты при небольших расходах. При частой смене ключей алгоритм утвердительно решает проблему превращения конфиденциальной информации в недоступную.

Алгоритм RSA был изобретен Ривестом, Шамиром и Альдерманом в 1976 году и представляет собой значительный шаг в криптографии. Этот алгоритм также был принят в качестве стандарта Национальным бюро стандартов. DES, технически является симметричным алгоритмом, а RSA – асимметричным, т.е. он использует разные ключи при шифровании и дешифровании. Пользователи имеют два ключа и могут широко распространять свой открытый ключ. Открытый ключ используется для шифрования сообщения пользователем, но только определенный получатель может дешифровать его своим секретным ключом; открытый ключ бесполезен для дешифрования. Это делает ненужными секретные соглашения о передаче ключей между корреспондентами. DES определяет длину данных и ключа в битах, а RSA может быть реализован при любой длине ключа. Чем длиннее ключ, тем выше уровень безопасности (но становится длительнее процесс шифрования и дешифрования). Если ключи DES можно сгенерировать за микросекунды, то примерное время генерации ключа RSA – десятки

секунд. Поэтому открытые ключи RSA предпочитают разработчики программных средств, а секретные ключи DES – разработчики аппаратуры.

Физическая защита данных. Кабельная система остается главной проблемой большинства локальных вычислительных сетей: по данным различных исследований именно кабельная система является причиной более чем половины всех отказов сети. В связи с этим кабельной системе должно уделяться особое внимание с самого момента проектирования сети.

Наилучшим способом избавиться себя от "головной боли" по поводу неисправностей прокладки кабеля является использование получивших широкое распространение в последнее время так называемых структурированных кабельных систем, использующих одинаковые кабели для передачи данных в локальной вычислительной сети, локальной телефонной сети, передачи видеоинформации или сигналов от датчиков пожарной безопасности или охраны систем. К структурированным кабельным системам относятся, например, SYSTIMAX SCS фирмы AT&T, OPEN DECconnect компании DIGITAL, кабельная система корпорации IBM.

Системы электроснабжения. Наиболее надежным средством предотвращения потерь информации при кратковременном отключении электроэнергии является установка источников бесперебойного питания. Различные по своим технологическим и потребительским характеристикам, подобные устройства могут обеспечить питание по всей локальной сети или отдельных компьютеров в течение промежутка времени, достаточного для восстановления подачи напряжения или для сохранения информации на магнитные носители. Большинство источников бесперебойного питания одновременно выполняет функцию и стабилизатора напряжения, что является дополнительной защитой от скачков напряжения в сети. Многие современные сетевые устройства – серверы, концентраторы, мосты и др. – оснащены собственными дублированными системами электропитания.

За рубежом корпорации имеют собственные аварийные электрогенераторы или резервные линии электропитания. Эти линии подключены к разным подстанциям, и при выходе из строя одной из них, электроснабжение осуществляется с резервной подстанции.

Выбор надежного оборудования. Важнейшим фактором обеспечения надежности работы системы является подбор соответствующего оборудования. Практически все отечественные системные интеграторы рекомендуют заказчикам применять технику известных компаний, так называемый brand name. Такое оборудование проходит серьезный выходной контроль изготовителя, имеет высокий уровень совместимости и длительный срок гарантийного обслуживания.

Системы архивирования и дублирования информации. Несмотря на очевидность этой процедуры и ее относительную несложность, в некоторых организациях она производится недостаточно часто или игнорируется вообще. Опыт показывает: если содержимое системы копируется еженедельно в пятницу вечером, то все неприятности случаются в пятницу же, но в районе обеда. Резервное копирование должно сопровождаться целым рядом не менее очевидных организационных мероприятий. Носители - ленты или магнитооптические диски - должны храниться за пределами серверной комнаты. Поскольку носитель используется многократно, нужно знать стандарты на число допустимых перезаписей и тесты, позволяющие определить степень его изношенности. Широкий выбор устройств для копирования также может сыграть злую шутку с пользователями: о совместимости этих устройств следует позаботиться до того, как одно из них выйдет из строя.

Большое значение для безопасности информационной системы имеют такие акции системного администратора, как своевременное обновление программного обеспечения. Как правило, при выходе новой версии немедленно становится общедоступной информация об ошибках предыдущей (в том числе о недостатках системы защиты). Если

обновление не было вовремя произведено, вероятность взлома системы многократно возрастает.

Список использованной литературы:

1. Фролов И.Т. Философский словарь. – М.: Прогресс, 1986.
2. Мауленов Г.С. Криминологическая характеристика организованной преступности. – Алматы. 1997.
3. Криминология: Учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – 2-е изд., пераб. и доп. – М.:Юристъ, 2002.
4. Голубев В. Компьютерная преступность – угроза национальной безопасности // <http://www.crime-research.org/library/interv2.html>.
5. Гаврилин Ю.В. Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации. - М., 2001.
6. Панов В.П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями. - М., 1993.
7. Вечерский Д.А., Шалькевич И.И. Расследование компьютерных преступлений. – Минск 2001.
8. Анин Б. Защита компьютерной информации. – СПб.: ВНУ, 2000.

**Қалмырза А.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.**

Дін туралы білім мен тәжірибе – өмір соқпағында сүрінбеудің кепілі

Ислам құндылықтарын сақтау жолында үндеу тастаған өздерінің пікірлестерін діни принциптерді бұзушылар деген айыптаулармен кінәлайды. Діни-саяси экстремизм болса, әртүрлі діни пікірлерге негізделгеніне қарамай, олардың іс-әрекеттері қылмыстық кодекстің баптарына сәйкес келеді. Яғни, діни-саяси экстремизм - діндегі саяси мақсаттарына қол жеткізу үшін, дінді қалқан ете отырып әрекет етуші, дінге ешқандай қатысы жоқ іс-қимыл. Басқаша атағанда - терроризм (лаңкестік).

Мұндай әрекеттер көбіне мемлекеттің құрамын күшпен өзгертуге немесе үкіметті басып алуға бағытталады. Қауіпті жағдайға айналған осындай әрекеттерді іске асыру, көбіне қарулы топтар құрып, өзара өшіктіру әдістерін қолдану арқылы дін және ұлттық қайшылықтарды қоздырумен, сондай-ақ адам құнын жаппай бұзумен қатар жүреді. Мұндай шектен шыққан **экстремизм** әртүрлі мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіріп қана қоймай, дінаралық жағдайдың ушығуына да себепкер болуда. Экстремистер қай діннің атынан белсенділік танытса, бәрінен де көп зиян шегетін сол дін. Саяси экстремизм тек саяси мүддені ғана көздейді. Олар адамдардың дінге деген құрметі мен сенімін өз мақсаттарына кеңінен пайдалана отырып, дін үшін әрекет етіп жүргендей көрінуге тырысады

Ғылым және технология дамудың шырқау шегіне шыққанына және адамзат бірін-бірін оңайлықпен тани алатын мүмкіншіліктерге ие болғанына қарамастан, соңғы жылдары діни экстремизм мен терроризм тақырыптарды бұқаралық ақпарат құралдарында жиі орын алуда. Хақ дін Исламды да шарпып өтетін осы мәселенің мән-жайы хақында өзімнің ойларымды былайша түсіндіргім келеді. Исламият адам және табиғат жаратылысымен толық санасатын, адамның тумысынан пайда болған қажеттіліктерін жауыз санамайтын, оларды дұрыс һәм қажетті деп көретін нағыз орта жол. Мәселен, үйлену, жеп-ішу, жұмыс істеу, байлық тілеу, меншік жинау, араласу, ғылым іздену, тазалық, жыныси қажеттер т.т. осылардың күллісі де жұмыр басты пенденің бәріне қажетті нәрселер. Ислам жыныстық қатынасты шектемейді, не болмаса дін жолында жүрмек болғандар үйленбесін, жанұялы болмасын демейді, қайта, үйленуді,

балалы-шағалы болуды, жанұя мен қоғамды сақтауды насихаттайды. Тек адамның жаратылысымен пайда болған әр түрлі қажеттіліктерін халал жолмен табуды, қанағаттандыруды бұйырады. Сондықтан, зинақорлық, өсімқорлық, маскүнемдік, нашакорлық сықылды жат қылықтарды лағынеттейді.

Нағыз экстремистік топтардың тауқыметін батыс елдері көруде. Соңғы жылдары АБД, Еуропа елдерінде саңырау құлақша қаптап кеткен христиан фундаменталист ұйымдары мен түрлі-түрлі секталар салдарынан мыңдаған адамдар аянышты халде қаза тапты. Мәселен, АБД-нің Калифорния уиалатындағы (штатт) Сан Диего қаласында «Ұлық бұлақ» деп аталған сектаның 39 мүшесі 26 наурыз 1997 күні өздерін улап өлтірген. 18 қараша 1978 күні Оңтүстік Америкадағы Гуяна мемлекетінің Джеймстаун (Jamestown) қаласында «Халықтың храмы» деген сектаның 912 мүшесі циан газымен өз-өзін өлтірген. Фырансаның Сен Пиер қаласындағы «Күн храмы» сектасының 16 мүшесі 23 желтоқсан 1995 күні өз-өздерін өртеп өлген.

Осы сектаның Швейцарияның екі қаласындағы мансұбтары (мүшелері) 5 қазан 1994 күні өздерін өртеп өлді. Күн храмы сектасының Канададағы белсенділері де тыныш тұрған жоқ: шығыс аймақтағы Морин төбесі деп аталатын мекендегі 5 адам 4 қазан 1994 күні, ал, Сен Касмирдегі 5 адам болса 23 наурыз 1997 күні өздерін атып не өртеп өлтірген. Американың Тексас уиалатындағы Вако қалашығындағы «Давидиан» сектасына мүше 80 адамның 19 сәуір 1993 жылы өздерін өртеп өлтіргені әлем жұртшылығының әлі де есінде. Филипиндегі рұһбан (монах) Дату Мангайаның сектасының акциясында 19 қыркүйек 1985 күні 60 адам өзін улы газбен өлтірген [1]. Жуықта, Орталық Африкадағы бір мемлекетте католик шіркеуінің бірнеше мың мүшесі бірге жан қию рәсімін жасағаны есімізде. Мұның бәрі де адастырушылардың ісі, бейкүнә адамдарды жалған уағдалармен алдаушылық. Жалпы ел болып, осындай қауіпті секталардан сақ болуымыз, балаларымызға лайықты дәрежеде көңіл бөліп, кесірлі ағымдардың қыянаттығынан сақтауымыз керек.

Бүгінгі таңда діни экстремизм мен терроризм сөздерін естімеген адам аз шығар. Баспа немесе ғаламтор беттерінен шет елдердегі және Қазақстандағы діни ахуал, соның ішінде діни экстремизм мен терроризм тақырыптарына қатысты мәліметтер жетерлік. Бұл аталған мәселенің ғаламдық деңгейде орын алып отырғандығының белгісі. Қазақстан әлем елдеріне көптеген конфессиялар мен ұлт өкілдерінің бейбіт өмір сүру мекені ретінде танылғаны рас. Дегенмен, діни экстремизм мәселесі біздің елімізді де айналып өткен жоқ.

Қазірде діни экстремизм мен терроризм ұғымы ислам дініне таңылған қауіпті қосымша екендігі өкінішті ақиқат болып отыр. Ғасыр басындағы қарулы қақтығыстар жиі орын алған Ауғанстан, Ирак, Израиль-Палестина аймақтарындағы террактілік актілерді ислам атын жамылған радикалды топтардың өз мойындарына алуы ориенталистік бағыт ұстанушылардың «ислам терроризмі» теориясын іс жүзінде дәлелдеп бергендей болды. Бұл жағдай Қазақстандағы діни экстремизмнің табиғатын айқындай түседі. Өйткені, тәуелсіздік алғаннан кейінгі діни жаңару халықтың басым бөлігінің исламға бет бұруы ата дінімізге үлкен сұраныс туындатты. Кеңестік кезеңдегі діни мамандар дайындаудың тоқтатылуы, сәйкесінше қажетті мамандардың жетіспеуі ұлты, ұстанымы басқа шет елдік ислам мамандары мен уағызшыларының елге ағылуының басты себептерінің бірі болды. Мұндай уағызшылардың арасында радикалды бағыттағы, экстремистік көңіл күйдегі («Хизбут Тахрир», «Таблиғи жамағат», уахаббилер т.б.) топтардың өкілдері болды.

Діни экстремизм арнайы оқулықтарда діни экстремизм «басқа дін ұстанушылар мен дінді ұстанбайтындарға төзімсіздікті уағыздау, өзге діндерге нақты бір діни ілім шеңберінде қарау, бағалау. Басым жағдайларда діни экстремизм дінге қатысты болмай, саяси немесе өзге де мақсаттарға қол жеткізу үшін, нақты бір дін қағидаларын жамылғы ете отырып зиянды әрекет ету» деп көрсетіледі. Осы анықтамадағы сипаттамаларды негізге ала отырып қарастыратын болсақ жоғарыда айтылған дәстүрлі емес діни ағымдардың ұстанымдарын экстремистік деп бағалауға болады. Елімізде мұндай ағымдардың таралу аймақтары да әр түрлі. Сарапшылар пікіріне сүйенсек, жихадқа шақыратын экстремистік ағымдар еліміздің батыс өңірлерінде кең таралған. Олар бұл

үдерісті батыс өңірінің экономикалық қуатына, яғни мұнай шикізатына қызығушылық (аталмыш топ мүшелерінің мұнай құбырларынан мұнай ұрлау фактілері анықталды), Ресеймен шекараластық, әсіресе, «әлемдік жихад» экстремистік тобы әрекет ететін Астрахан облысымен шекараластық, сондай-ақ, халықтың дәстүрлі ислам қағидаларынан хабарсыздығын алға тартады.

Дін туралы білім мектеп қабырғасымен шектеліп қалмай, арнаулы және жоғарғы оқу орындарында жалғасын тапқаны жөн. Студент жастар арасында дінтану курсы қабылдауға ауыр, қажетсіз, әйтеуір баға үшін оқылатын курстар қатарында қалмауын қадағалау да маңызды. Осы орайда, рухани-интеллектуалды жастар тәрбиелеу үшін дінтану курсының қосымшасы ретінде дінтануға қызығушылар клубтарын құру қажет. Мұнда дін мәселесіне қызығушылық танытатын студент-жастар, дінаралық сұхбаттастықты нығайту, діни сауаттылықты көтеру, діни экстремизм мен терроризмнің алдын-алу секілді түйткілді мәселелерге өз қарастарын қалыптастырып, оларды шешу бағдарламаларының жобасын дайындау секілді мәселелермен айналысады. Клуб мүшелері дінтану курсының оқыту бағдарламасын толықтыру мен жақсарту бойынша да өз ұсыныстарын бере алады. Мұның бәрі дін туралы танымды кеңейтуді қызықты әрі қарапайым ете түспек.

Дін туралы білімге ие, сауатты кез-келген адам өзінің рухани бағдарын дұрыс таңдайды, өзгенің дін ұстану, ұлттық, тілдік ерекшелігіне сыйластықпен қарап, құрмет көрсетеді. Яғни, Қазақстанда қалыптасқан дінаралық келісім татулықты сақтау мен келер ұрпаққа жеткізуге өз үлесін қосар болса, өз кезегінде еркін, әрі қызығушылықпен жинақталған білім мен тәжірибе өмір соқпақтарында сүрінбеудің кепілі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Косиченко А.Г., Ашимбаев М.С. Современная Независимая газета.
2. Мұқанқызы С. Исламның арқауы-ізгілік //Егемен Қазақстан.
3. Жүнісов Т.А., Көбеева О. Дін.

Қасымбекова А.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Экологияның бұзылуы – бүкіл әлемдік мәселе

Жалпы экология табиғат, қоғам, адам және әлем қатынастарын зерттейтін құқықтың бір саласы деуге де болады. Жалпы табиғи ортаны қорғау – ең алдымен адамның өмірі мен денсаулығын сақтап ғана емес, болашақ ұрпақтың мүдделерін қамтамасыз етуге және табиғи ортаға қарсы зиянды іс-әрекеттер жасауға жол бермеуге үйретіп қана қоймай, табиғи тепе теңдікті сақтауды және қоршаған ортаны тиімді пайдаланудың мақсатын көздейді.

Экологияның бұзылуы бүкіл әлемдік шешуі қиын мәселе болып тұр. Экологияның бұзылуы бүкіл затқа әсерін тигізеді.

Экологияның бұзылуын алдын алу мақсатында Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексте орын алған. Осы себептен ҚР жаңа ҚК-нің 11-тарауы түгелік экологиялық қылмыстарға арналған. Ол 277-294 баптар аралық қамтиды және де қылмыстық кодексте ерекше орын алып тұр десек те болады [1]:

- шаруашылық және өзге де қызметке қойылатын талаптардың бұзылуы;
- ықтимал экологиялық, қауіпті химиялық, радиоактивті және биологиялық заттарды өндіру мен пайдалану кезінде экологиялық талаптардың бұзылуы;
- микробиологиялық немесе басқа биологиялық агенттермен немесе улы заттармен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік ережелерінің бұзылуы;
- ветеринарлық ережелердің және өсімдіктердің аурулары мен зиянкестеріне қарсы күресу үшін белгіленген ережелердің бұзылуы;

- суларды ластау, бітеу және сарқу;
- атмосфераны ластау;
- теңіз аясын ластау;
- Қазақстан Республикасының құрылыстық шельфі туралы және Қазақстан Республикасының айрықша экономикалық аймағы туралы заңдардың бұзылуы;
- жерді бүлдіру;
- жер қойнауын қорғау және пайдалану ережелерін бұзу;
- су жануарлары мен өсімдіктерін заңсыз алу;
- заңсыз аңшылық;
- жануарлар дүниесін қорғау ережелерін бұзу;
- жануарлар мен өсімдіктердің сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген түрлерімен заңсыз іс-әрекеттер;
- ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу;
- ормандарды жою немесе зақымдау;
- ерекше қорғалатын табиғи аумақтар режимінің бұзылуы;
- экологиялық ластау зардаптарын жою жөнінде шара қолданбау т.б. [2].

Қазіргі кезде экологияның бұзылуы тек Қазақстанда ғана емес, сонымен қатар әлемдегі ең маңызды проблемаға айналып отыр. Жалпы ғаламдық проблемалар бүкіл әлемді тұтас қамтитын құбылыстар болып табылады. Қазақстандағы айналадағы қоршаған ортадағы өзекті проблемаларды атап ететін болсақ:

- 1 Семей ядролық полигоны,
- 2 Ядролық сынақтар;
- 3 Каспий теңізінің экологиялық проблемасы;
- 4 Аралдың экологиялық проблемасы;
- 5 Балқаш проблемасы;
- 6 Үлкен қалалар мен өндіріс орталықтарында қоршаған ортаның ластануы т.б. шешілмеген проблемалар бар [3].

Экологияны қорғап оны дамыту Қазақстанның даму стратегиясында белгілі бір орынға ие және онда экологияны қорғауға көптеген шаралар бар. Қазіргі кезеңде экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және қоршаған ортаны қорғау мәселелері «2010-2014 жылдарға арналған «Жасыл даму» салалық бағдарламасында орын алған. ҚР 2004-2015 жылдағы экологиялық қауіпсіздігі тұжырымдамасында:

төтенше жағдайлардың алдын алудың және оларды жоюдың 2004-2010 жылдарға арналған мемлекеттік жүйесін дамыту;

2015 жылға дейін Қазақстан Республикасында қызған газдардың шығарындыларын төмендету;

- су үнемдеу;
- шөлейттенумен күрес жөніндегі іс-қимылдар;
- халықтың ішкі көші-қоны және экологиялық апат аймақтарының жерлерін шаруашылық мақсатқа пайдалану;
- байырғы ластануларды жою;
- өнеркәсіп және тұрмыстық қалдықтарды басқаруды жетілдіру;
- әскери-ғарыш және сынақ кешендері полигондары аумағының экологиялық жай-күйінің мониторингі жөніндегі бағдарламаларды іске асыру жоспарланғанын айта кету керек [4].

Бұл бағдарламалардың негізгі мақсаты көптеген мәселелерлі шешу болып табылады. Қоршаған ортаны экономикалық және қаржылық реттеудің тиімді болып отырған жоқ десе де болады.

Бұл бағдарламалардың барлығыда экономиканы шығынға батырмай экологияны қорғау болып табылады. Бағдарламалардың мақсаты қолайсыздықтарды азайтып , экологияға зиян келтірмей экологияны қорғау болып табылады.

Сонымен, экологияның бұзылуы тек біздің ғана емес бүкіл әлемнің проблемасына айналып отыр. Бұл проблемаларды шешуге барлығымыз бірдей қосылуымыз қажет өйткені бұл проблемалар тек бізге ғана емес болашағымызға да әсерін тигізбей қоймайды. Экологияның таза болуы зор денсаулықтың кепілі деуге де болады. Қазіргі кезде көптеген емі жоқ аурулар және адам өмірінің орташа жасының азайуы да осы экологияның таза болмауынан шығып отыр. Әр адам экологияны таза ұстап жүрсе ол экологияны қорғауға бір үлесін тигізді десекте болады.

Қазіргі кезде бала бақшаларда, мектептерде, жоғарғы оқу орындарында тазалық күніне барлығы да шығып айналып тазалауға зор үлестерін қосып жатыр дегенмен де, әлемдік мәселелер толық шешілмеген оларды шешу үшін табиғатты, Отанын сүйетін азаматтар болса бұл проблемаларды шешетініне көзім жетеді деуге де болады. Қазіргі кезде білім-ғылымның дамығын кезеңі экологияны қорғауға түрлі бағдарламалар да болып жатыр. Қылмыстық кодексте де ерекше орын алып тұр деуге де болады. Адамдар заңды бұзбай тазалықты ұстаса зор денсаулық пен жақсы болашақтың кепілі деуге де болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Биология: Жалпы білім беретін мектептің, 9-сыныбына арналған оқулық, 2-басылымы, өңделген/ М. Гильманов, А. Соловьева, Л. Әбшенова. – Алматы: Атамұра, 2009.
2. Қазақ энциклопедиясы, 10 том.
3. Экология (оқулық) – Алматы, 2008.
4. ҚР Статистика агенттігі.

Қуандықов Т.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Терроризммен күресті жұмылып жүргізейік

Қазіргі әлемде терроризм идеясының пайда болуы және оның таралуы бірден - бір қатер. Бұл идея мемлекеттің іргетасын шайқалтуға, түптеп келгенде, әр түрлі елдердің мәртебесін өзгертуге, қорқыныш туғызуға, саясатты күштеу әдістерімен өзгертуге бағытталған. Бүгінгі таңда қауіпті ауқымда қатерлі салдар тудыратын деңгейге жеткен терроризм саяси -құқықтық құбылыс ретінде ғаламдық күрмеуі қиын мәселеге айналды. Адамзат оған екі ғасырдың тоғысында кезікті.

Мәселенің мәнін қарастыруға кіріспестен бұрын терроризм ұғымын анықтап алған жөн сияқты. Терроризм - өзінің жалпы ұғымын және ерекшелікті белгілерін анықтауда объективтік тұрғыдан қиындық туғызады. Субъективтік сипаттағы қиыншылықтар мынандай себептерден шыққан. Біріншіден, терроризм құбылыс ретінде философиялық, саяси, тарихи, психологиялық, құқықтық, публистикалық және басқа қырлары арқылы зерттеледі. Зерттеушілердің бәрі (тарихшылар, саясаттанушылар, психологтар және т.б.) аталмыш құбылысты өз көзқарасы тұрғысынан қарастырып, «терроризм» ұғымына өз түсініктемесін берді. Сонымен қатар әдебиеттерде оны кәдімгі әдеттегі түсіндіру басым болды. екіншіден, терроризм ұғымын жасауға екі қоғамдық - саяси жүйенің жылдар бойы қордаланып қалған идеологиялық - саяси қарама - қайшылығы ықпал етті. Терроризм - көбінесе коммунистік және ұлт - азаттық қозғалыстары деп немесе керісінше, империалистік мемлекеттер мен олардың арнайы қызметтерінің зиянкестік әрекеттері деп түсіндіріліп келді.

Терроризм заң шеңберінен тыс жолмен, қорқыныш ұялату үшін зорлық көрсету актілерін жасау арқылы, қазіргі кезде территориялық және ұлтаралық қайшылықтарды шешу тәсіліне айналып барады. Біріккен Ұлттар Ұйымы органдарының бір маңызды

есебінде болашақ ғасырда адамзатқа екі үлкен қатер төнетін болады делінген. Осы қатердің бірі – экологиялық апаттар болса, екіншісі – терроризм екен.

Терроризмнің ортақ түсінігі жоқтығының және оны қалыптастыру қиындылығының екі маңызды себебі бар деп айтуға болады. Біріншісі, терроризм күрделі, сан қырлы теріс әлеуметтік құбылыс. Екіншіден, кейбір мемлекеттердің ұлттық мүдделерінің қақтығысу жағдайы және жекелеген ұлттар мен жалпы халықаралық қауымдастық мүдделерінің қарама-қайшылық жағдайының болуы. Терроризммен халықаралық күрес саласындағы мемлекет арасындағы ынтымақтастық құқықтық (конвенциялық) және ұйымдастырушылық (институционалдық) механизмді пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Терроризммен халықаралық күрестің құқықтық механизмі туралы айтатын болсақ, ол әмбебап сипаттағы халықаралық конвенцияларды; аймақтық халықаралық келісімдерді; екі жақты халықаралық қылмыспен күрес саласындағы шарттарды; Біріккен Ұлттар Ұйымы қарарларын, басқа да халықаралық ұйымдардың шешімдерін және мемлекеттердің ұлттық заңдарын қабылдау, оларды орындау арқылы жүзеге асырылады. Атап айтсақ, 1937 ж. Терроризмнің алдын алу мен оны жазалау туралы Конвенция алғаш рет қабылданған болатын. 1994 ж. Халықаралық терроризмді жою шаралары туралы халықаралық Конвенция; 1999 ж. ТМД мемлекеттерінің терроризммен күресінің ынтымақтастығы туралы Шарт; 2001 ж. Терроризм, сепаратизм және экстремизммен күрес туралы Шанхай Конвенциясы; 2001 ж. Біріккен Ұлттар Ұйымы Қауіпсіздік Кеңесінің № 1373 қарары және т.б. қабылданған болатын. 1996 ж. терроризммен халықаралық құқықтық күрес мәселелерін әлемнің жетекші мемлекеттері мен үкімет басшылары кең талқылаған болатын.

Осы кезден бастап, Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясы халықаралық, аймақтық және ұлттық терроризм туралы оннан астам қарарлар (резолуция) қабылдағанына қарамастан, алайда осы құбылыстың қандай да бір ортақ және тиімді пайдалануға болатын анықтамасын қабылдай алған жоқ [2, 73 б.].

Терроризмнің алдын алу үшін, оған тікелей әсер ететін келесі факторларды халықаралық деңгейде жою керек: әлем аймақтарының экономика жағынан диспропорциялық дамуы; кейбір мемлекеттердегі әлеуметтік тұрақсыздық және кедейшілік; миграцияны тиімді бақылау жүйесінің жоқтығы; террористік топтардың ұйымдастырушылық деңгейінің өсуі; терроризмнің идеологиялық негіздерінің нығаюы; террористік топ мүшелерінің қарулы күрес жүргізуді жетік меңгеруі; террористік әрекеттердің ақпараттық қамтамасыздандырылуы; террористік әрекеттерді қаржыландыру көздерінің болуы; террористік әрекетпен тұрақты, кәсіби түрде айналысатын адамдар топтарының қалыптасуы; есірткі бизнесі, қару-жарақ сату, контрабанда, адам саудасы сияқты басқа да қылмыс түрлерін террористік ұйымдардың өз қадағалауына алуы; терроризмнің таралуына геосаяси және мемлекеттік саяси факторлар әсер етеді.

Халықаралық терроризммен күрес саласында Қазақстан Республикасы ТМД, ШЫҰ елдерімен, басқа ұйымдармен тығыз ынтымақтастықта. Қазақстан Президентінің бастауымен Достастықтың Лаңкестікке қарсы орталығы құрылды, қазіргі уақытта ол белсенді жұмыс істеуде. Сондай-ақ, лаңкестік актілерімен күрестегі ынтымақтастық «Шанхай ынтымақтастық ұйымының» қатысушы-мемлекеттерінің арасындағы келісімдердің шеңберінде де жүргізілуде. Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан Президенттерімен лаңкестікпен, саяси және діни экстремизммен, трансұлттық ұйымдасқан қылмыспен және тараптардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне төнетін басқа да қатерлермен күрес бойынша бірлескен іс-қимылдары туралы Келісім-шартқа қол қойылды.

1998 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстан Республикасының Қылмыстық және Қылмыстық-процессуалдық кодекстерінің жаңа редакцияларын іс-әрекетке енгізу егемен мемлекетіміздің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп-қатер төндіретін қылмыстар ретіндегі лаңкестік пен экстремизмнің (ҚР ҚК 167-, 233-ші баптары және басқалары) алдын алу мен жолын кесудің әсерлі механизмдерін жасау барысында бастау алар нүктеге айналды. Осы

бағыттағы келесі қадам Қазақстан Республикасындағы лаңкестікпен күрестің, жеке меншік түрлеріне қарамастан, мемлекеттік органдар мен ұйымдардың қызметтері тәртібінің, сондай-ақ азаматтардың құқықтары, міндеттері мен кепілдіктерінің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін белгілеп берген 1999 жылдың 13 шілдесіндегі «Лаңкестікпен күрес туралы» ҚР Заңы болды. 2000 жылдың 10 шілдесінде Қазақстан Республикасы Президентінің мемлекеттік органдардың қызметтерін және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің үйлестірушілік ролін нақты белгілей отырып еліміздегі лаңкестікке қарсы біркелкі саясатты біртіндеп жүзеге асыруды қарастыратын «Лаңкестік пен экстремизм белгілерінің алдын алу және жолын кесу жолындағы шаралар туралы» Жарлығы шықты. Соның негізінде Қылмыстық және Қылмыстық-процессуальдық Кодекстерге, Қазақстан Республикасының «Лаңкестікпен күрес туралы» Заңына, Қазақстан Республикасының «Жедел іздестіру қызметі туралы» Заңына өзгерістер енгізілді, бұл өзгерістер лаңкестік әрекеттердің алдын алуда, анықтауда және жолын кесуде тиімді іс-қимыл жасауға септігін тигізеді.

Лаңкестікпен күрес саласында республикамыз ТМД елдерімен, сондай-ақ, ШЫҰ шеңберінде Қытаймен тығыз қарым-қатынас жасауда. Лаңкестікпен күрес ісіне қолда бар келісімдердің негізінде түркі тілді мемлекеттермен жасалып жатқан ынтымақтастықтар өзінің белгілікті үлесін қосуда. Соңғы жылдарда Қазақстанда 13 лаңкестік және 1 экстремистік ұйымның іс-әрекетіне тыйым салынды. Бұл жөнінде ҚР Бас прокуратурасының ресми өкілі Сапарбек Нұрпейісов өткен брифингте мәлімдеді. Ресми өкілдің айтуынша, соңғы 4 жыл ішінде Республикамыздың Бас прокурорының өтініші бойынша сот орындары: «Әл-Каеда», «Шығыс Түркістанның ислам партиясы», «Күрт халық конгресі», «Асбат-әл-Ансар», «Мұсылман бауырлар», «Талибан» қозғалысы, «Лашкар-и-Тайба» т.б. 13 лаңкестік және 1 экстремистік ұйымның іс-әрекетіне тыйым салды [3].

23 қараша 2002 ж. Мәскеу қаласында Шанхай ынтымақтастық ұйымының Сыртқы істер министрлердің Кеңес отырысы өткен, соның үстінде министрлер ШЫҰ механизмдерін тез іске қосу бойынша қарқынды жұмыс жүргізілетінін айтты. Бішкекте ШЫҰ Аймақтық терроризмге қарсы құрылымның штаб-квартирасын орналастыруға байланысты туындайтын мәселелерді шешуге жалпы амалдар дағдыланды [4, 576.].

ШЫҰ мүшелерінің шетел істер Министрлердің 11 қыркүйек 2002 ж. жасаған мәлімдемеде дүниежүзінде жүргізілетін терроризмге қарсы әрекеттермен қоса терроризмнің пайда болу себептерін сондай өте қауіпті қорқынышын түпкілікті жою мақсатта ойластырудың белсенді процесі жүргізілуі жайлы айтқан [6, 9-15б.]. Конвенцияға қатысушы мемлекеттерде ТМД шеңберінде әскери ынтымақтасу, терроризмге тойтарыс беру тәжірибесі бар екен. Бұл Тәжікстан-Ауғаныстан шекараларын қорғау, Ұжымдық қауіпсіздік туралы Шарттың (ҰҚШ) шеңберінде [7] халықаралық терроризм мен экстремизмге қарсы Орталық Азия аймағында жедел жаю бойынша Ұйымдық күштерді құру, әскери басқару органдарын және әскерлерін, аймақтағы мемлекеттердің өзге күш құрылымдардың қаражаттарын және күштерін халықаралық террористік құрылымдарға қарсы жасалатын бірлескен әрекеттерге дайындау.

Конвенция шеңберінде ынтымақтастықты жүзеге асырып және дамыту үшін жауапты органдар ретінде Жақтардың орталық құзыретті органдар болып келеді, олардың тізімін Жақ дипломатиялық каналдар бойынша жазбаша түрде депозитарийге ұсынады. Осы органдар тікелей бір-бірімен екі жақты және көпжақты нысанда (4 бап) көмек көрсету сауалдың негізінде, соған қоса бір Жақтың орталық құзыретті органның бастамасымен ақпарат беру арқылы (8 бап) әрекеттеседі. Орталық құзыретті органдар жедел байланыс желілерін құру және кезекті немесе кезексіз кездесулерді өткізулері мүмкін. Халықаралық және аймақтық деңгейлерде антитеррористік үйлестіруші құрылымдар құру ережелері белгіленген ережелері іс жүзінде баяғыда жүзеге асырылған. Солай Конвенцияға қатысушы мемлекеттер ТМД антитеррористік орталықтың қызметіне белсенді қатысуда. Конвенцияның 10 бабы қалыптасқан халықаралық тәжірибеге сәйкес

бөлек келісім–шарт және өзге қажетті құжаттардың негізінде Конвенцияның 1 бапта көрсетілген әрекеттермен тиімді күресу үшін Аймақтық терроризмге қарсы құрылымды (АТҚК) Бішкек қ. (Қырғыз Республикасы) орналастырып, құру мүмкіндігін белгілейді.

23 мамыр 2002 ж. Астанада Шанхай ынтымақтастық ұйымға қатысушы мемлекеттердің құқық қорғау органдары мен арнаулы органдардың бастықтары аймақтық терроризмге қарсы құрылым жайлы жобаны талқылап, мақұлдаған, және де оған қол қойып, одан әрі дамыту бойынша құжаттарды өңдеу қажеттілігі туралы айтты. Жоғары деңгейде 7 маусым 2002 ж. Санкт-Петербург қаласында қол қойылған Шанхай ынтымақтастық ұйымның Хартиясы [8] ШЫҰ–на халықаралық құқықсубъектілігін беріп, оның негізгі мақсаттары мен міндеттері терроризм, экстремизм және бөлінімпаздық (сепаратизм) оның барлық көріністерде тойтарыс беру, есірткі заттардың және қарудың заңсыз айналымымен, трансұлттық қылмыстық қызметтің басқа түрлерімен күрес жүргізуді растады. Терроризмнің таралуына конвенцияға қатысушы мемлекеттердің аумақтары арқылы Орталық Азия, Таяу және Орта Шығыс аймақтарынан заңсыз миграциясы әсер етеді, ал бұл Конвенцияға қатысушы елдерге террористік және экстремистік сипаттағы халықаралық ұйымдардың мүшелердің енуіне жол береді. Орталық Азия аймақта қалыптасатын жағдай ШЫҰ елдерінің заңсыз миграция каналдарына бөгет жасау бойынша келісілген әрекеттердің белсенділігінің артуын талап етеді.

Осы мәселе бойынша белгілі бір кепілдемелер БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесімен 28 қыркүйек 2001 ж. 1373 Резолюциясында көрсетілген еді: босқын мәртебесін алған уақытқа дейін ішкі мемлекеттік заңнама ережелері және халықаралық құқықтың ережелерін қолданылу қажет, соның ішінде адам құқықтары аясында халықаралық стандарттарын есепке алғанда, пана іздеуші тұлғалар террористік актілерді жоспарламағанын, оларды қолдамағанын, және оларға қатыспағанын анықтау мақсатында, халықаралық құқыққа сәйкес террористтік актілердің орындаушылары және ұйымдастырушылары немесе олардың көмекшілері босқын мәртебесін асыра қолдамағанына бақылау жүргізу және саяси себептерге сілтемелер терроризмге қатыстылығына күдікті тұлғаларды беріп жіберу туралы өтініштердің негіздері ретінде танылмайтынын қамтамасыз ету қажет.

Терроризммен күрестегі жетістікке тек жақтардың біріккен ынтымақтастығымен жетуге болады. Тәжірибе және ақпараттармен алмасу, бірлескен құрылымдар құру, ғылыми конференцияларды, терроризммен күрес бойынша мамандардың жиындарын, арнайы бөлімшелердің біріккен жаттығуларын дайындау және өткізу, бірігіп жұмыс жасау мақсатында терроризмге қарсы іс әрекеттер мәселелерін шешетін арнайы бөлімшелер мен ведомство бастықтарының, сарапшылардың екіжақты және көпжақты кездесулер негізінде өткізілуі септігін тигізеді.

АҚШ-тағы 11 қыркүйектегі оқиға террористтік ұйымдардың қызметіне әлем қауымдастығының реакциясын күшейтті. Атқарылған жұмыстың нәтижесі әлемдік антитеррористтік саясат жақсы жалғасу үшін мына талаптар орындалғаны дұрыс:

- Террористтік актілерді қаржыландырудың жолын кесу қажет;
- Террористтік актілерді жасау үшін қаржымен көмектескендерге қылмыстық жауапкершілік енгізу;
- Террористтік акттерді жасаған немесе жасағысы келген адамдардың қаржы активтерін, экономикалық ресурстарын жауып тастау;
- Террористтік актілерді қолдайтын, қаржыландыратын және жоспарлайтындарға баспана бермеу;
- Террористтік актілерді қаржыландыру және қолдауға қатысты қылмыстық іс жүргізуде көмек көрсету;
- Теракттердің алдын алу мақсатында екіжақты және көпжақты тетіктер және келісімдер шеңберінде барлық жақтардың ынтымақтастығы;
- Халықаралық терроризммен күрес туралы халықаралық конвенция және хаттамаларға қосылу;

• Қару жарактар, жарылғыш заттар сату, террористтік топтардың іс әрекеттері және қозғалыстары туралы жедел ақпараттармен алмасуды тездету мүмкіндігін табу;

Адамзат ХХІ ғасырға қадам аттағалы өткен жүзжылдықта шешілмеген көптеген мәселелерге ие болса, соның бірі – терроризм. Әлем қауымдастығының даму жолы мен басқа қиындықтарды шешу жетістігі осы мәселені шешу нәтижесіне байланысты. Антитеррористтік әрекеттердің нәтижелі болуы халықаралық қауымдастықтың барлық мүшелерінің осы мәселені шешуге талпыныстарымен анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зорин Г.А., Танасевич О.В. Понятие и основные признаки транснациональной преступности. – Гродно: Негос. ин-т современных знаний. 1997. – 32 б.
2. Антонян Ю.М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М.: Щит-М, 2001. – 73 б.
3. «Қазақстан Бүгін» Ақпараттық агенттігінің сайты: www.kt.kz
4. Илларионов С.И. Глобальная террористическая война. М. ПрофЭко, 2006. — 57 б.
5. Совместное заявление министров иностранных дел государств-участников Шанхайской организации сотрудничества (Пекин, 7 января 2002 г.) // «Дипломатический вестник», 2002 ж., N 2. – 37 б.
6. Кирсанов Г.В Шанхайская организация сотрудничества: правовые аспекты развития региональных антитеррористических институтов // «Журнал российского права», 2004, N 3. – 9-15б.б.
7. Договор о коллективной безопасности (Ташкент, 15 мая 1992 г.) // ЮРИСТ — справочная правовая система». – www.zakon.kz 15.05.2009 ж.
8. Хартия Шанхайской организации сотрудничества (Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г.) // ЮРИСТ — справочная правовая система». – www.zakon.kz 15.05.2009 ж.

Қыстаубай З.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасын белгілі бір мерзімдік жазамен алмастыру мәселесі

Өмір бойы бас бостандығынан айыру қазіргі кезде әлемдегі ең көп қолданылатын жазалау шараларының бірі болып табылады. Бұл жаза түрі өлім жазасымен ауыстырылады, яғни өлім жазасы жоқ елдерде өлім жазасының орнына, өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасы қолданылады. Менің ойымша өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасын жеңілдетудің қажеті жоқ. Себебі, бұл жазаның өзі өлім жазасын жеңілдетіп отырған жайы бар. Егер бұл жазаны жеңілдететін болсақ қоғам қазіргі кезденде қауіпті жағдайға түсуі мүмкін, сондықтан да жазаны жеңілдетудің қажеті жоқ. Өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасы жеңілдетілетін болса немесе бірнеше жылға қысқартылса онда қоғамда ала сапыран пайда болып, адам өлімі, терроризм, бандитизм, адамның ұрлау, тағыда сол секілді қоғамға қауіпті қылмыстардың көлемінің артуы мүмкін.

Бүгінде қоғамда өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасын белгілі бір мерзімдік жазамен алмастыру туралы ғалымдардың, саясаттанушылардың, жоғарғы өкілді атқарушы органдары өкілдерінің пікірлер қалыптас-ты. Заң ғылымының докторы, профессор Өмірәлі Қопабаевтің пікіріне келсек. Өткенде Қазақстан Республикасы өлім жазасына мораторий жария-лаған мемлекеттердің бірі. Соған байланысты қазірде қылмыскерге бірден өлім жазасын артпай, тек өмірбойы бас бостандығынан айыру жүйесін қолдап келеміз. Міне, бірнеше жыл қатарынан біз қылмыскерлерді бірден бақилық қылмай, тек оны өмір бойы темір торға отырғызуды жөн санап келдік. Енді келіп

осы жазаның түрін жеңілдеткіміз келеді. Байыптап қарасақ, өмір бойына бас бостандығынан адам тектен-текке айырылмайды. Ол адам қоғам үшін ең қауіпті қылмыскер болғандықтан, біремес, бірнеше адамның қанын мойнына жүктегендіктен, өмір бойы жазасын темір тордың ар жағында өтейді. Осыған орай, өз басым «қоғамға қауіпті адамға жеңілдік жасаудың қажеті жоқ» деп ойлаймыз. Егер біз өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасын мерзімдік жазаға алмастыратын болсақ, бұл үрдіс қоғамда ауыр қылмыстың өршуіне жол береді. Бұл ретте ешқандай жеңілдік болмауы тиіс. Тәртіптің де, заңның да қатаң сақталғаны абзал [1].

Иә, расында да заң ғылымдарының докторы, профессор Өмірәлі Қопабаевтің пікірі дұрыс сынды. Себебі, жоғарыда айтқанындай өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасының өзі жеңілдетілген жаза болып табылады. Өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасын жеңілдететін болсақ, адам өміріне, экономикаға, мәдениет кезалалын тигізіп, мемлекеттің беделін әлемдік аренада түсіруі мүмкін, онымен тоқтамай терроризмнің, бандитизмнің, қарақшылықтың т.б. қылмыс түрінің өршіп кетуі мүмкін.

Мәжіліс депутаты Ирак Елекеев өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасын жеңілдетуге қарсы. Қылмыс жасады екен, оны мойнымен көтерсін. Қазір қоғамда осындай бір дүрбелең ой туғызып, нақ осы пікір төңірегінде сөз таластыратындар көбейіп кетті. Бұл ретте өз тарапымнан айтарым, егер біз өмір бойы бас бостандығынан айырылғандарға жеңілдік жасап, олардың жазасын мерзімдік жазамен алмастыратын болсақ, онда заңымызда сапа да, салмақ та қалмайды. Мұндай әрекет жасар болсақ, заңды белден басатындардың қарасын көбейтіп аламыз. Әрине, дүниежүзінің бірқатар елдерінде өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасына жеңілдік берілген де шығар. Алайда, мұны алдыға кесе-көлденең тартудың қажеті жоқ. Жазаны жеңілдетудің еш мағынасы жоқ [1].

Қазіргі таңда расында да қоғам қауіпті. Әлемде адам өмірін қиып жатқан қылмыстарда жетерлік, сол себептен бұл кісінің айтқаны өте дұрыс. Өмірі бойы бас бостандығынан айыру жазасын бірнеше жылға қысқартсақ немесе күшін жойсақ, Қазақстан Республикасының әлемдегі қылмыскерлердің тығылатын орнына айналып кетуіде мүмкін. Бұндай жағдайлар көбінесе заңы әлсіз мемлекеттерде орын алып отырады.

Саясаттанушы Берік Әбдіғалиевтің пікірінше, қазір бүкіл әлемде гуманизация мәселесі көтеріліп жатыр. Осыдан барып қайсыбір елдер ату жазасын жеңілдетіп, өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасына айырбастады. Біле білсек, мемлекет заңы қылмыскерді өлім жазасына болмаса өмір бақи бас бостандығынан айыру жазасына тектен-текке кеспейді. Сондықтан бұл арада арнайы зерттеу-сараптама жұмыстары жүргізілуі керек. Ал бірден жазаны жеңілдету үрдісіне көшу дұрыс емес. Біз онсыз да ату жазасын жеңілдеттік емес пе? Енді нақ осы арада асығыс шешім қабылдап, дабыралату қажет емес. Қазірде қайсыбір мемлекеттер өмір бойы бас бостандығынан айырылғандарды мемлекет есебінен «асырауды» ауырсынып, оларға мерзімді жаза беріп, еңбекке араласуына жағдай жасауда. Әйтсе де олардың арасында қайта қылмыс жасап, темір торға қайтара тоғытылып жататындар көптеп саналады. Демек, бұл жерде темірдей тәртіп кемшін деген сөз. Тәртіп пен заң арасында қабысушылық болмаса, қоғам іштен іриді. Жазаны жеңілдетуді қолдамаймыз, керісінше, «жаза түрі қатаң бақылауға алынуы керек», деп есептейміз [2].

Өмір бойы бас бостандығынан айыру жазасын қолдану мемлекетке материалдық тұрғыдан қиындықтар тудырады. Алайда, қылмыскер өз қолымен жасаған іс-әрекеттерді мойнымен көтеріп, рухани құндылықтарды игере алатындай қоғамда жағдай орын алса, деген ниет білдіреміз. Бұл қылмыстық атқару саласында біршама шараларды қайта қарап, жұмыла шешуге қоғам, мемлекет болып ат салысуды қажет ететіні анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Айқын газеті (ғалым, саясаттанушы, мәжіліс депутаттарымен сұхбат). 14.12.2013ж.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі. – Алматы: ЮРИСТ, 2014. – 268 б.

Макрушин А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Арын А.А.

Запрет на курение кальяна в общественных местах

По заявлению Всемирной организации здравоохранения, кальян не является безвредной альтернативой сигаретам. Вдыхаемый дым содержит токсические вещества, приводящие к раку легких, заболеваниям сердца, и другим заболеваниям.

Однако большинство популярных представлений о вреде кальяна являются мифами. К примеру, «за один час курения кальяна человек вдыхает в 100—200 раз больше дыма, чем при выкуривании одной сигареты». Развенчание мифа состоит в том, что количество дыма не является показателем токсичности; кальянный дым состоит преимущественно из паров глицерина и воды, по набору компонент он значительно проще сигаретного — 142 компоненты в случае кальянного дыма против 4700 компонент в случае сигаретного, а температура формирования кальянного дыма — на сотни градусов ниже, чем сигаретного.

О риске заболевания раком: у людей, в течение десятилетий куривших исключительно кальян, и употребивших таким образом очень большие количества табака, риск заболевания раком был ниже, чем у традиционных курильщиков сигарет.

О возникновении зависимости от кальяна: 90 % людей, курящих кальян до 3-х раз в неделю, и 60 % людей, выкуривающих от 3 до 6 кальянов в неделю, не имеют никотиновой зависимости.

О содержании угарного газа: в 1000 мл кальянного дыма содержится 1,79 мг СО за одну сессию курения кальяна делается в общей сложности порядка 100 затяжек (при этом в курении обычно принимают участие несколько курильщиков). Итого, при курении кальяна за всю сессию вдыхается 179 мг угарного газа. Согласно тем же исследованиям, количество СО при выкуривании одной сигареты составляет 11,66 мг. Однако следует иметь в виду, что только за 30 минут пребывания на кухне, оборудованной газовой плитой, человек вдыхает от 200 до 800 мг угарного газа, что существенно снижает значимость исследований количества вдыхаемого угарного газа применительно к курению.

О вреде для окружающих: в отличие от сигарет, кальян практически не даёт «боковой струи» дыма — если сигарета продолжает дымиться в пепельнице, то кальян даёт дым только при затяжке. Когда курильщик вдыхает кальянный дым, тот очищается шахтой кальяна (на холодных стенках которой оседают содержащиеся в дыме примеси), водой, стенками колбы и шланга и, наконец, дыхательной системой самого курильщика.

Кальян обычно курится в компании, поэтому есть опасность передачи через слюну на мундштуке различных заболеваний, таких как герпес и гепатит. Вероятность передачи слюны существенно снижается при использовании персональных мундштуков. Широкое распространение в России имеют одноразовые пластиковые мундштуки.

Крайне не рекомендуется сочетать курение кальяна с употреблением алкоголя. Возможные последствия: сильная головная боль, головокружение, рвота [1].

14 марта 2013 года Министерство здравоохранения Казахстана ввело запрет на курение кальяна в общественных местах - после того, как появились результаты экспертизы курительных трубок, емкостей, кальянных жидкостей, курительных смесей. В 62 пробах, взятых с разных частей кальянных установок, которые предлагали посетителям в развлекательных заведениях Алматы и Астаны, обнаружено превышение бактерий группы кишечной палочки, а также синегнойная палочка, золотистый стафилококк, дрожжи. Это чревато серьезными заболеваниями. Не исключено, что при курении кальяна в общественных местах можно подхватить и туберкулез, и кожные заболевания, так как установки не обрабатываются, как положено [2].

В принципе запрет на курение в общественных местах для Республики Казахстан не является новшеством.

Курение запрещается в:

- 1) организациях образования, а также в организациях для отдыха несовершеннолетних;
- 2) организациях здравоохранения;
- 3) пунктах общественного питания;
- 4) кинотеатрах, театрах, цирках, концертных, смотровых и выставочных залах, на спортивных аренах и в других крытых сооружениях, предназначенных для массового отдыха, в том числе в ночных клубах, на дискотеках;
- 5) музеях, библиотеках и лекториях;
- 6) неустановленных местах в поездах местного и дальнего сообщения, на судах воздушного, морского и речного транспорта, а также в салонах городских, междугородних автобусов, маршрутных такси и городского электротранспорта;
- 7) зданиях аэропортов, железнодорожных, автомобильных и водных вокзалов;
- 8) государственных органах и организациях;
- 9) помещениях, являющихся рабочими местами;
- 10) подъездах домов [3].

Запрет был и раньше, поэтому, на мой взгляд, постановление Главного государственного санитарного врача Республики Казахстан Ж. Бекшина новшеством не внесло. В данном постановлении уточняется лишь вид курения:

Запретить курение кальяна в:

- 1) пунктах общественного питания;
- 2) кинотеатрах, театрах, цирках, концертных, смотровых и выставочных залах, на спортивных аренах, и в других крытых сооружениях, предназначенных для массового отдыха, в том числе в ночных клубах, на дискотеках;
- 3) музеях, библиотеках и лекториях;
- 4) неустановленных местах в поездах местного и дальнего сообщения, на судах воздушного, морского и речного транспорта, а так же в салонах городских, междугородних автобусам, маршрутных такси и городского электротранспорта;
- 5) зданиях аэропортов, железнодорожных, автомобильных и водных вокзалов;
- 6) государственных органах и организациях;
- 7) помещениях, являющимися рабочими местами;
- 8) подъездах домов [4].

Так что, гражданам, любящим курение кальяна не запрещено его курение в целом. Нужно руководствоваться законодательством Республики Казахстан – и никаких проблем не возникнет. Кальян можно курить у себя дома, но с учетом правил техники противопожарной безопасности. Волноваться по поводу запрета на курение кальяна в общественных местах остается лишь только предпринимателям.

Список использованной литературы:

1. Википедия.
2. Республиканская газета «Караван» от 5 апреля 2013. Елена Коэмец: «Покурил – и болен».
3. Кодекс Республики Казахстан от 18 сентября 2009 года № 193-IV «О здоровье народа и системе здравоохранения».
4. Постановление Главного государственного санитарного врача Министерства здравоохранения Республики Казахстан от 14 марта 2013 года № 6 «О введении запрета на курение кальяна в общественных местах».

**Мамыров А.,
заң факультетінің студенті**

Терроризм мен діни экстремизм – қоғамның кеселі

Терроризм мәселесі соңғы уақытқа дейін елімізде ұлттық қауіпсіздікке нақты қауіп төндіретіндей дәрежеде емес, ал ықтимал қауіп-қатер ретінде ғана қарастырылып келді. Сондықтан да болар, еліміздің ұлттық қауіпсіздік жүйесі басқа қатерлерге қарсы, айталық этносаралық шиеленіс, есірткі тасымалының жолын кесу, заңсыз миграция сияқты қауіп-қатерлерге төтеп беруге бейімделген еді. Қазақстандық және шетелдік сарапшылар да терроризм проблемасы Қазақстанға төніп тұрған нақты қауіп емес, ал Орталық Азиядағы жалпы ахуал аясында қарастырып келді (әсіресе, 1999 жылғы ақпандағы Ташкенттегі терактіден және 1999-2000 жылдары Қырғызстанның Оңтүстігіндегі Баткен оқиғасынан кейін). Қоғамдық пікірде де терроризм Қазақстанда негізінен сыртқы қауіп-қатер ретінде ретінде қабылданды.

Дегенмен аймақтағы басқа елдермен салыстырғанда Қазақстанда террористік және экстремистік іс-әрекеттерді анықтау және оның жолын кесу үшін заңнамалық және ұйымдастырушылық негіздерді жасау және жетілдіру жөнінде айтарлықтай жұмыстар атқарылды. 1999 жылғы шілдеде республикада терроризмге қарсы күрестің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін, мемлекеттік органдардың және барлық меншіктік формаларындағы ұйымдардың қызмет тәртібін, сондай-ақ терроризмге қарсы күресті жүзеге асырумен байланысты азаматтардың құқықтарын, міндеттері мен кепілдіктерін айқындайтын «Терроризмге қарсы күрес туралы» Заң қабылданды.

2003 жылғы желтоқсанда Президенттің жарлығымен терроризмнің және діни экстремизмнің көріністерімен күресте барлық қауіпсіздік қорғау құрылымдарының неғұрлым тиімді жұмыс істеуі үшін Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Терроризмге қарсы күрес орталығы құрылды және оған барлық арнайы құрылымдардың, құқық қорғау органдарының және өзге де ведомстволардың қызметін үйлестіру жүктелді.

2006 жылғы қазанда ҚР Бас Прокурорының мәлімдемесі бойынша ҚР Жоғарғы Сотымен келесі халықаралық ұйымдар террористік деп танылып, олардың Қазақстан территориясындағы қызметіне тыйым салынды: «Әл-Каеда», «Шығыс Түркістан ислам партиясы», «Күрд халықтық конгресі», «Өзбекістан ислам қозғалысы», «Әсбат-әл-Ансар»; «Мұсылман бауырлары», «Талибан» қозғалысы», «Боз Кұрт», «Орталық Азия моджахедтер жамағаты»; «Лашқар-и-Тәйба», «Әлеуметтік реформалар қоғамы».

Соңғы бір жарым жыл (2011 жыл 17 мамыр - 2012 жыл 21 қыркүйек) шамасында Қазақстан аумағында болған, «терроризмге қатысы бар» деген оқиғалар бойынша 74 адам (оның 12-сі - полицейлер мен арнайы жасақ сарбаздары) қаза тапқан.

Жоғарыдағы аталған заңнамалар мен орын алған қайғылы оқиғалар терроризм және діни экстремизм мәселесі Қазақстанда да күн тәртібіне шыққандығын көрсетеді. Енді қайтпек керек? Жол біреу. Халықты бек ұлдары мен пәк қыздары теріс жолға түсіп кетпеу үшін сақтандыру керек, дәстүрлі құндылықтарымызды барлығынан жоғары қоюға тәрбиелеуіміз керек. Бұлақ басынан бүлінсе, аға буын бас болып, іні буын қос болып бірлікте бүлінген бұлақты тұндыруымыз қажет. Және қазақтың мақтанышы, батыр Бауыржан Момышұлының «Тәртіпке бас иген құл болмайды, тәртіпсіз ел болмайды» қағидасын үнемі жадымызда ұстап, рухани тірегімізге айналдыруымыз тиіс.

Терроризм мен діни экстремизм жегі құрт сияқты қоғамның кеселі. Құрт ағзаның ауырған жерінде өсіп өнетін болса, терроризм мен діни экстремизм де қоғамның әлсіз тұстарын қапысыз бағып отырады. Терроризм мен діни экстремизмді аластап ортадан қуып отыратын бірден-бір күш рух мықтылығы. Рухы мықты ұрпақ ұлтына қауіп төндіретін мұндай кеселдердің алдын алып, жойып отыратыны сөзсіз. Рухымыз биік, мұратымыз асыл болу үшін алды-артымызды жүрек көзімен қалт жібермей сақтықты ұстансақ.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Алаш айнасы» газеті. 2011.
2. Интернет желісіндегі сайттар.

Мұстапа Қ.,
заң факультетінің 2 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент Бисенова М.Қ.

Терроризм туралы

Бүгінде әлемнің көптеген елдері үшін терроризммен күрес мәселесі аса өзекті болып отыр. Терроризм — қылышынан қаны тамып тұрған зұлмат. Терроризм барлық түрлері және көріністерімен, ауқымы және қарқындылығымен, зұлымдығымен қазіргі заманның ең өткір мәселесіне айналды.

Бүгінгі таңда лаңкестік әрекеттер ауқатты, дамыған елдерде де, жағдайы төмен кедей елдерде де орын алып отыр. Терроризмнің өріс алуы кез келген елдің әлеуметтік жағдайына қатысты емес, дінмен де үш қайнаса сорпасы қосылмайды. Ол — жауыздық індеті. Бұл жұқпалы «вирустан» аман қалған мемлекет жоқ. Барлық араб және Африка елдері, Азия құрлығы, Ресей, АҚШ, Англия, Франция, Испания, Норвегия, тағы басқа мемлекеттер терроризммен бетпе-бет келіп, зардап шегіп отыр.

Соңғы кездері экстремистер бейбітсүйгіштікке, ұстамдылыққа баулитын және өзге діни көзқарастарға түсіністікпен қарауға тәрбиелейтін ислам дінін ушықтыруға, басқа өркениеттермен қақтығыстыруға талпынуда, осы арқылы тек дінаралық татулыққа сызат түсіріп қана қоймай, сонымен қатар мұсылмандардың өз арасында да іріткі салуда.

Біздің пікірімізше, ислам фундаментализмі, яғни салафизм идеологиясы діни радикализмінің пайда болуына ықпал етіп отыр. Бұл жат идеологияны жақтаушылардың көзқарастары мен ұстанымдары зайырлы қоғамда емін-еркін өмір сүретін дәстүрлі исламмен сәйкес келмейді. Сондықтан фундаменталистер Ханафи мазхабындағы дәстүрлі дінімізді ұстанушылармен тіл табыспай, ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрімізден безіп, олардың айдауында өмір сүруді талап етуде.

Террористердің қауіптілігі сонда, қой терісін жамылған қасқыр іспеттес, қасиетті Құран аяттарының үзінділерін тілге тиек етіп, өздерінің арам пиғылдарын іске асыру үшін діни құндылықтарды бұрмалауда. Алайда терроризм және ислам — бір-біріне түпкі тамырынан бастап қарама-қайшы және бірін-бірі жоққа шығаратын құбылыстар. Дегенмен, бүгінгі таңда халықаралық терроризм исламмен байланыстырылады, осы арқылы ұлтаралық алауыздық және діни төзімсіздік туындап отыр.

«Терроризм» сөзі — араб тілінде «ирхаб», яғни «қорқыту, үркіту» деген мағынаны білдіреді. Терроризм өз нысанасы ретінде бейкүнә адамдарды таңдап, ананы — баладан, ал баланы анадан айырып, қасіретті, жетім етеді. Бүгінгі таңда халықаралық терроризм және діни экстремизм асыл дініміз — исламға да залалын тигізіп отырғаны өкінішті. Террористер — Құранның негізгі қағидаларын да білмейтін діни сауатсыз жандар. Зорлық-зомбылықтың барлық түрі Ислам нанымына қайшы келеді. Алла Тағала адамдарға өзі белгілеген шектен шықпауды бұйырды және зұлымдық жасауға, әділетсіздікке, зорлыққа, өлтіруге және қан төгуге тыйым салды. Қасиетті Құранда: «...Алла өзі қойған шектен шыққандарды ұнатпайды» деген аят бар.

Құранда өз-өзіне қол жұмсау да үлкен күнә болып саналады. Мұсылман ғұламалары беліне жарылғыш заттарды байлап, жазықсыз жандар арасында өзін-өзі жарып жіберетіндерді қатты айыптайды, өйткені Алла Тағала өзін-өзі өлтіруге ашық тыйым салған. Құранның «Ниса» сүресінің 29-аятында: «...өздерінді-өздерің өлтірмеңдер» деген әмір бар. Сондықтан, Аллаға деген сенімі зор және Құранның жолымен жүретін мұсылман баласы мұндай әрекетке еш уақытта бара алмайды.

Діни экстремизмнің алдын алу бағыттарының бірі — діни сауаттылықты арттыру. Бұған ерекше мән береміз. Қазақстандықтар, діни көзқарасының әркелкілігіне қарамастан, зайырлы елімізде имансыздық, діни ой-пікірлердің радикалдануы секілді шектен шығушылықтың таралуына жол бермеу мақсатында бірігулері керек.

Республикадағы діни ахуал, жалпы алғанда, тұрақты екенін атап өткен жөн. Дей тұрғанмен, еліміздің жекелеген аймақтарында діни экстремизм ошақтарының шоғырлануы байқалады. Дін санаға айла-шарғы жасаудың қолайлы құралына айналып, осыны деструктивті күштер пайдаланып отыр.

Мәселен, былтыр елімізде экстремистік сипаттағы 28 қылмыстық іс қозғалып, террористік топтың 24 қатысушысы қамауға алыныпты. Бұл туралы «Қазақпарат» агенттігі хабарлап отыр.

Парламент Мәжілісінде Үкімет сағатында баяндама жасаған ҚР Ішкі істер министрі Қалмұханбет Қасымовтың айтуынша, былтыр экстремистік сипаттағы қылмыстар бойынша 28 іс қозғалды. Астана мен Атырау қалаларында 3 террористік топ әрекетінің жолы кесіліп, олардың 24 қатысушысы қамауға алынған. Сонымен қатар, экстремистік сипаттағы ақпараттан тұратын 11,4 мың баспа өнімі, 1,2 мың электрондық тасымалдағыш, 13 компьютерлік техника тәркіленіпті.

Сондай-ақ, ұйымдасқан топ құру мен оған басшылық ету, бандитизм фактілері бойынша да 53 қылмыстық іс қозғалған. Ұйымдасқан криминалдық құрылымдардың елуден астам жетекшісі мен 230 қатысушысы жауапкершілікке тартылып, олардан көптеген қару мен есірткі тәркіленіпті.

Егер біз терроризмнің өткір де ауыр, жауыздық мәселелерін танып білсек, егер осы құбылысқа маңызды сұрақтарды үйлестіру келісімі қалса (саяси, заңды, әлеуметтік, әскери және басқа бағытта), ерекше өзектілікті терроризмді ғылыми зерттеу мен терроризммен күресудегі ғылыми негізделген жүйені өңдеу, не жаңа аралық тәртіпті және терроризмнің құрама ғылымындағы мақсатты білімді алға қояды.

Террология өзінің мәні мен мазмұны бойынша терроризмнің ерекше әлеуметтік феноемі ретіндегі ғылым болып табылады, терроризмнің себебі мен мақсаты, құрылымы, бір жақтылығы, мәні, терроризмнің эскалаторлық құрылысы, және оның жеке көрсетулері мен берілген осы құбылыс пен күресу жүйесі. Егер шынайы және мақсатты қарастырсақ, ғылыми негізбен негізделген шолумен терроризммен күрессек, немесе осы құбылыстағы бастамасын тану және оның бөлек актілерін, біз берілген құбылыстың заңдылықтарын тануымыз керек, оның объективтік мінезін зерттеуіміз керек. Бұған тек дербес междисциплинарлы ғылым қабілетті. Тиісті ғылыми тәртіпті және оның өңделгендігін жүзеге асыруды құру адамзаттың нығаюы мен тірі қалу сұрағы болып табылады.

Терроризм – латын тілінен terror (террор) қорқыту, өлім жазасына берумен үркіту, өлтіру және барлық сұмдық қаталдықтар (Даль сөздігі)

Терроризм – жарылыс істеу, өртеу не басқа әрекеттер, адамдардың апатына қауіп-қатер жасайтын, мүлікке зиян келтіру жасау немесе басқа қоғамдық қатерлердің болу ақыры, егер бұл әрекеттер қоғамдық қауіпсіздікті бұзуға мақсатталған болса, халықты қорқыту не басқарушы органдар шешіміне әсері, және де нұсқалған әрекеттерді сол мақсаттарда қауіп-қатер істеу.

Терроризм теориясы жалпы мәселе болып табылады, себебі ол ешбір террорист дұшпансыз әр бір адамды өзінің құрбаны ете алады.

Терроризмнің құралы ретінде қарсы жауға арналған психологиялық артықшылық болып табылады, ол: не, қайда, қашан, не үшін кезекті соққы болатының білмейді. Терроризм – ол оның ұзақ мезімді болашағына есептелген және оның іске асыруына глобалді қарқындалған жүйке соғысы. Терроризм, «өркениеттендірілген» соғыс ретінде, шайқас алаңында жеңбейді, ол адамның ішкі психика дүниесінде жеңеді. Адамның немесе үлкен адамдар тобының мінез-құлқын өзгерті үшін оларды өлтіріп, жарақаттау міндетті емес, тек олардың саналарының құрылымы мен күйін өзгерту керек.

Терроризм себептері:

Транснациональді қылмыстардың себептері – экономикалық, әлеуметтік, саяси және басқа да тәртіптер (билікке таласу, меншікке, нарық өтімінде, әсер ету ортасының шегі, әлеуметтік теңсіздік, информациялық қайта өндіру, бақылауға алынбаған ресурс өзгерістері);

Терроризмнің өршуі не бөлек террористік топтық актілердің (террористік ұйымдардың қалыптасуы, олардың жоғарғы әскери және басқа потенциалдары) себептері.

Терроризм – соғыстың өте белсенді және экономикалық хабарлары: ел-тұрғындарына қарсы максималды тұрақсыз қалпына минималды әскери шығындалады. Тұрақсыздық мақсатына жау елдің басшылығының ауысуы, жау елдің саяси бағытының ауысуы, жау елдің қорын өз қызығушылықтарында қолдану. Басты принциптер:

1) Әскери еш нарсе тасылмайды және өндірілмейді – террор тек азаматтық технологиялық орталы жүйелі әдістерді және жаудың қару-жарағын қолданады, қарсыластардың жерінде орналасқан жеңілу құралдарын қолданады.

2) Ешқай террористер ашылмайды – террористер қарсыластарының барлық территориясы бойынша ашық бөліп жайғастырылған.

3) Ешкім террористердің басшыларын байқай алмайды – жауынгерлік әрекеттерді басқаруда иерархиялық жүйелердің орнына өзін-өзі тәрбиелеу жүйесінің басқару торы құрастырылған.

4) Ештеме рөлді ашып тастамайды, атқарушы терактардың мақсаттарында – террористерде белгілі қызмет, атақ, ерекшелігін белгілері жоқ.

5) Террористер басқарудың қымбат «өркенделген» соғыстың әдістерін қолданбайды – оларда жалпы қамтылатын саяси идеологияға табиға қарсы тұратын көпжылдық идеология болып табылады.

6) Жаңа заман шынайлығына теріске шығару жоқ, оларды өздерінің қызығушылығында қолдану бар – ашық қоғам, шексіз әлем, ғылыми-техникалық революция кері бейнеде қолданылады, бірақ оны құраушы әлеуметтік және ғылыми-техникалық инновациялық елдерден жылдамырақ және белсендірек қолданады.

Терроризм деңгейлері

Терроризммен табысты күресудегі келесідей оның деңгейлерін (масштабтарын) анықтауға болады:

- мегатерроризм – жалпыға ортақ (кибертерроризм, биотерроризм, психологиялық терроризм, әлеуметтік, технологиялық);

- аймақ аралық – транснационалды терроризм (әлеуметтік, экономикалық, діни, идеологиялық);

- ұлттық, ресми (қылмысты істі);

Терроризмнің деңгейін анықтау оны болдырмау және бұлтартпауына бағытталаған шараларға маңызды.

Терроризмнің мақсаттары мен міндеттері.

Терроризмнің сипатты белгісі болып, жоғарыда айтып өткендей, оңшыл, солшыл, ультрареволюциялық және сепаратистік сияқты сәйкес келетін террористік ұйымдардың әр түрлі бағыттарын біріктіретін идеялық – саяси платформа, «террористік идеологияның» болуы табылады. Осы платформалардың мазмұны мен бағыттылығы әдетте белгілі бір террористік ұйымның жалпы сызығын және оның мақсаттары мен міндеттерін негіздейді.

Терроризм мақсаттары Террористік ұйым әрекеті қол жеткізуге бағытталған нәтижелермен сипатталады. Терроризм субъектісі мен оның әрекетінің бағыттылығына байланысты саясатшілік және сыртқы саяси терроризм мақсаттарын бөліп қарастыруға болады.

Саясатшілік мақсаттарға жатқызуға болады: мемлекеттің саяси режимі мен қоғамдық құрылымын өзгерту; демократиялық қайта құру немесе оны қиындатуды жою, қопару; билік автаритеттерін және халықтың олардың заңды құқықтары мен қызығушылықтарын қорғай алу мүмкіндігіне деген сенімді жоғалтуды жүзеге асыру;

саясатішілік құрылымды дестабилизациялау; билік және басқару органдарының немесе оларға қарсы келетін саяси партиялар немесе ұйымдардың әрекетін қиындату немесе қайта ұйымдастыру; Мемлекеттік билікте отырғандарға халыққа көмектесе алатындарына халықтың көз алдында дәлелдеу немесе террористтердің авторитетін көтеру; билік және басқару органдарының белгілі бір өткізілетін іс- шарасын бұзу.

Сыртқы саяси мақсаттарға мыналар жатады: халықаралық байланыстар немесе елдердің шет ел мемлекеттерімен қатынасын әлсірету; халықаралық немесе саясатішілік шиеленістерді шешуге байланысты жүргізілетін акцияларды бұзу; шет ел мемлекеттеріндегі мекемелер мен оның азаматтарының әрекеттері үшін қолайсыз жағдайларды туғызу; халықаралық аренада немесе мемлекет ішінде белгілі бір акцияларға қарсы шығу; дүниежүзілік қауымдастық көз алдында мемлекет компрометациясын халықаралық терроризм қайнар көзі ретінде көрсету т.б.

Терроризм мақсатының масштабы мен мазмұнына байланысты террористік ұйымдар стратегиялық (мысалы, қазіргі биліктің мазмұнын жою мақсатында жағдайлар жасау, елдегі құрылымды дестабилизациялау, терроризмді мемлекет және халық тарапынан мықты саяси күш ретінде таныту, және т.б.) және тактикалық (террористік ұйымдар идеялары мен мақсаттарын атақтандыру, ұйымның өзінің мүшелерінің біріктірілуін қамтамасыз ету, оның әрекетінің ары қарай жалғасуы үшін материалдық қамтамасыз ету, террористтерді жазалау, елдің жеке көшбасшыларына, құқық қорғау органдары мен қарулы күштерге немесе ұйымдарына қарсы пікірді қалыптастыру) болады.

Терроризмнің стратегиялық және тактикалық мақсаттарына негізделген нақты террористік акцияны ұйымдастыру үшін экстремисттік құрылымдар терроризмнің белгілі бір бағыттағы саясатішілік және сыртқы саяси мақсаттар олардың сол мақсатқа жетуіне жағдай жасайды және тапсырмаларын анықтайды.

Террористік әрекет объектілерін екіге бөлуге болады:

Объектілердің бірінші тобын белгілі бір әлсірету және жою мақсатында болатын жалпы объектілер.

Объектілердің екінші тобы- адамдар өмірі мен әр түрлі материалдық объектілердің қауіпсіздігі: өмір, денсаулық, нақты адамдардың немесе персоналды анықталмаған топтардың еркіндігі; белгілі бір құралдар мен қарулардың физикалық толықтығы мен қанағаттанарлық қызмет етуі (мысалы; терроизацияланатын адамдар, мекемелер ие болған мүлік). Бұл объектілер тікелей күштеу объектілері болып табылады. Әр түрлі образдарды қабылдай отырып, олар өздерінің мақсаттарына жету жолында көптеген адамдар мен ұйымдар өмірін құрбан етеді.

Мысалы, жоғары билік өкілдерін өлтіру арқылы террористтер мемлекеттік басқаруды қайта ұйымдастыру мақсатына қол жеткізеді.

Терроризм және саяси экстремизм

Қазіргі жағдайда терроризм қоғамда бар және соңғы өмірдің негізгі сферасына қатысты әр түрлі қайшылықтарға негізделген, көлемді және кең таралған әлеуметтік – саяси құбылысқа өзгерді; ол ең алдымен оның әр түрлі деңгейінде(мемлекетаралық, ұлттаралық, кластық, топтық)саяси қатынас аймағын қозғай отырып, күрделі құрамға және айыр форма жүйесіне ие,

саясаткерлер негізсіз, қазіргі кезде адамға трансұлттық қылмыс пен халықаралық терроризм сияқты еш нәрсе қауіп төндіріп тұрған жоқ.

Саяси зерттеулерде, ХХІғ. дәстүрлі шиеленіс (әскери, этникалық), зорлаудан(физикалық, қылмыстық) жаңа құрамды жаңа сапаға көшті, деп танылған.

Сид Ахмет Шанас (Египет) атты саясаткер негізді түрде, қару-жарақтың, әскери технологиялардың айтарлықтай өсуін ескеретін технологиялық дамуды абсурдты деп таниды. Бірінші орынға саяси қылмыстық және әскери терроризм шықты.

Әскери іс-әрекеттер өз мәні бойынша, өз параметрлері бойынша терроризмді еске түсіретін акция формаларын сақтайды. Бір жағынан зорлау қылмысының дәстүрлі

формаларында терроризм элементтері бар. Ендеше, терроризм интенсивті түрде және кері айналмай біздің өмірімізге кіреді.

11 қыркүйектегі жағдайдан кейін, терроризм қоғамдық қауіпті, негативті болып табылатынын ескеру керек. Бірақ терроризмнің саясатқа қандай қатысы бар?

Саясат және терроризм.

Қазіргі жағдайда терроризм саяси немесе әлеуметтік, экономикалық, құқықтық, әскери және басқа да ұлттық немесе трансұлттық процестердің аясынан алшақ емес. Терроризм осы түсініктің кең мағынасында саяси сұрақтарды шешетін қылмыстық құрал болып табылады. Сонымен қатар саяси үкімет, оны ұстау үшін күрес – бұл белгілі бір экономикалық қызығушылық үшін күрес; ресурстар, өтім нарығы; меншікті қолдану құқығы; белгілі бір аймақты қолдану; спецификалық амалдарды шешуге арналған кеңестік(есірткі заттарын өсіру). Көбінесе қазіргі кездегі терроризм саясаттан және саяси іс-әрекет аясынан негіз алады.

Теңестіре алмау және әлеуметтік теңсіздік, ұлттық қызығушылық немесе діни сенім мәселелерін шеше алмау. Терроризм саясат әлсіз жерде байқалады.

Әлеуметтік құбылыс ретінде терроризм көп жоспарлы. Оған экстремистік, террористік идеология, террористік көрініс формасындағы саяси зорлауды іске асыратын сәйкес мекемелер, сонымен қатар террористік іс-әрекет практикасы сияқты негізгі элементтер кіреді.

Әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде терроризм қоғамда болатын процестермен және ең бірінші оның әр түрлі аймағындағы қайшылықтармен ескеріледі. Терроризмнің пайда болып, дамуына ұзақ уақытты қоғамдық қайшылықтармен қатар, тез пайда болатындары да әсер етеді.

Қандай да бір мемлекеттің немесе аймақтың дамуын сипаттайтын жағдайлардан, терроризмнің пайда болуын немесе бар болуын ескеретін немесе оған қолайлы болатын факторлар бөлінеді.

Терроризм, зорлау формалары мен әдістерін қолдануды ұсынатын саяси күрес аймағына жатады.

Саяси экстремизм – қазіргі заманғы адам дамуына ғана тән емес, сонымен қатар саяси үкімет пайда болғаннан бастап бар қоғамдық өмір құбылысы. Саяси экстремизм әр түрлі саяси топтардың саяси қызығушылықтарын қанағаттандыруға бағытталған көзқарастар мен әрекеттерді қамтиды. Саяси экстремизмнің сәйкес белгісі – саяси күрестің негізгі әдісі ретінде әр түрлі формада зорлауды легитимсіз қолдану. Саяси күрестің жалпы схемасында бүтін және өзіндік жүйе болатын саяси экстремизм саяси мақсаттарға қол жеткізу үшін зорлауды қолдануды ақтайтын көзқарастар мен концепциялардың тарауын, зорлау актілерін дамытуға арналған саяси құрылымды қалыптастыруды ұсынады.

Әр түрлі саяси жағдайда саяси экстремизмнің нақты құрамы өзгерді. Бұл оның идеологиясы мен экстремистік құрылымының ұйымдасуына және сәйкес әлеуметтік топтарда саяси қызығушылықтарда зорлауды қолданудың тәжірибелі жағына да қатысты. Саяси тарихтың қазіргі кезеңіне әлем бойынша саяси экстремизм көзқарастары мен концепцияларын кең көлемде тарату сәйкес келеді.

Саяси экстремизм позициясында тұрған және оның субъектісі болып табылатын ұйымдасу құрылымы әр түрлі. Бұл құрылымдар экстремистік іс-әрекетке көптеген халықты тартуға, саяси зорлаудың әр түрлі формаларын қолдануға және әр түрлі жағдайлардағы қарсы тұруларға икемсіз.

Саяси экстремизм субъектілерінің қызығушылықтарына, олардың мінез-құлықтарына және саяси күрес жағдайына байланысты оның мақсаттары мен амалдары қалыптасады. Олар саяси қарсыластардың әлсіреуін, түсуін және жойылуын, соңғы ішкі және сыртқы саяси курстардың өткізілуіне қарсылықты ескере алады.

Саяси экстремизм объектілері жиі шетел мемлекеттері мен ұйымдары, сонымен қатар халықаралық ұйымдар, халықаралық құқықтық тәртіп пен қауіпсіздік болады.

Саяси экстремизмнің мақсаттары мен амалдары зорлау әсерін көрсету мақсатында кең көлемде әдістерді қолданумен іске асады. Оларға ұйымдасу түріндегі, физикалық және моральды-психологиялық әсер әдістері мен пропагандалық әсер әдістері жатады.

Қазіргі жағдайда саяси экстремизмге зорлауға көптеген саяси қозғалыстың саяси күресінің әдісі ретінде қарау сәйкес келеді.

Саяси экстремизмнің қазіргі тәжірибесі оның негізгі өткір зорлау қылмыстық-жазалық формалары мен әдістерінің кең қолданылуымен сипатталады.

Сонымен қатар қазіргі заманғы саяси экстремизмге қарсы тұратын жаққа мықты күш көрсету үшін халықтың көптеген бөлігін саяси зорлау акциясына тартуға есептелген формаларды қолдану практикасы тән.

Саяси экстремизм жүйесінде орталық орынды терроризм алады. Ол қоғамға ең бір қауіпті саяси экстремизм түрі болып табылады.

Терроризмге белгілі бір жағдайда терроризм актілерімен жүретін, саяси экстремизмнің басқа да түрлері жақын. Бірақ өзге түрлердің әрқайсысының өз спецификасы бар.

Осымен байланысты терроризммен қатар, соңғы санақта мақсаттар, мемлекеттік институттарға, саяси ұйымдарға және мекемелерге, оларды ликвидациялау және күш жұмсау арқылы қарсы тұруға бағытталған зорлау актілерімен келісілуі мүмкін.

Терроризмді әлеуметтік құбылыс ретінде зерттей келіп, оның маңызды белгілеріне көңіл аудару керек.

Сонымен, оны әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде көрсететін мән, терроризмнің негізгі белгілеріне: 1. Ерекше өткір формалар мен әдістерді қолдану арқылы іске асатын зорлау мен қорқытуды қолдану; 2. саяси мақсатқа жетуге, қарсыластарды әлсіретуге бағыттылық; 3. адам өміріне қауіппен байланысты жоғары қоғамық қауіп-қатер; 4. конспирацияны қолдану.

Қорыта келгенде терроризм – бұл мемлекеттік органдарды, халықаралық және ұлттық мекемелерді, мемлекеттік және қоғамдық қайраткерлерді, жеке азаматтарды немесе олардың тобын террористердің пайдасына келетін қандай да бір істі аяқтауға итермелейтін саяси мақсаттарға қол жеткізу үшін зорлауды қолдану жүйесі.

Мырзашер Ш.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Қылмыстылықтың себептері туралы негізгі теориялар

Адамзат тарихында қылмыс себептері туралы ойланбай кеткен ұрпақ жоқ. Көне адамдар сүйеніп келген көне діни кітаптардың барлығы адамзаттың атасы Адам ата мен Хауа ананың пайда болған кезеңінен бастап олардың балалары Қабыл қызғаныштан өз бауыры Абылды өлтірген. Осы проблема қандай ұрпақ буынын болса да айнылып өткен емес. Қылмыстардың себептері туралы көзқарастарды әр түрлі теориялардың маңына шоғырландыруға болады [1, 12 б.].

1. Қылмыстылықтың себептері туралы негізгі теориялар.

Профессор Е.І.Қайыржановтың ізімен жүрсек, оларды биологиялық, генетикалық, психологиялық және социологиялық деп топтастыруға болады, сондай-ақ бұдан басқа да теологиялық, астрологиялық, астрономиялық т.б. теориялар бар.

а) Биологиялық теориялар.

Жоғарыда аталғандар теориялардың ішінде антропологиялық (биологиялық теорияның айқын көрінісі) зерттеулердің қоғамдық жаңғырығы да қатты шықты. Тіпті, оның атын М.Әуезовтың «Абай жолынан» қаладан келген Әбіш пен Абайдың әңгімесінен де кездестіруге болады. Қылмыстылық мәселесі бойынша антропологиялық мектептің негізін қалаушы - австриялық френолог Галль (1758-1828) болатын (1825 ж.).

2. Қылмыс жасайтын тұлғалардың бірнеше топқа бөлінуі

Ол қылмыс жасайтын тұлғаларды үш топқа бөлді:

- қылмыскерлер, яғни тумысынан болатын қылмыскерлер, әйтпесе олардың ішкі рухы мықты және анау-мынау үгітке көне бермейді. Олар қылмыс жасаса біреудің айтауымен емес, өз қалауымен жасайды және ішкі қасиеттерін қаласа заңмен ғана емес, одан жоғары идеалдармен сәйкестендіре алады.

- табиғатынан жұрдай боп туғандар, яғни ішкі рухы жоқ, тек қылмысты біреулердің азғыруымен, итермелеуімен жасайды.

- жоғарыда айтылған екеуінің арасындағы дүбара адамдар. Оларға табиғат жақсы мен жаманды қатар берген, олардың қылмыстық жолға түсуіне сыртқы ортаның үлесі зор. Ары қарай криминологияның тарихында антропологиялық мектептің өкілі ретінде түрме дәрігері, Турин Университетінің профессоры Чезаре Ломброзо (1835-1909ж.ж.) келді.

Ол қылмыскерлердің негізгі үш типін қалыптастырды:

1) кісі өлтіргіштер - қанталаған салқын көзді, төмен тартқан қошқар мұрында болып келеді; 2) ұрылар - көзі мен қолы сұғанақ, қысық көзді, сирек сақалды қысық мұрын; 3) зорлықшылар - жарқыл көзді, ат жақты, ерні дүрдиген нәзік денелі боп келеді.

ә) Генетикалық теориялар.

Бұл теориялардың екі ағымы бар: бірі «қылмыстық ген» деп аталса, келесісі «артық хромосома» деген айтарға ие. Қылмыстық ген теориясын арнайы теория болмай тұрып-ақ та қазақ арасында кең тараған, яғни қылмыскер гендік ақпаратын алған ата-аналарында (не одан да бұрынғы тегінде) шартты түрде «қылмыстық» деп атауға болатын ген болады. Осы генді алған тұлғаның қылмыскер боп кету шансы көбірек [2, 14 б.]. Генетикалық теориялардың келесі ағымы «артық хромосома» туралы. Оның негізін қалаушы американдық биолог Морган Томас Хант (1866-1945ж.ж.). Осы ағым бойынша қарапайым адамда 23 жұп, яғни 46 хромосома болатын болса, кейбір генетикалық тұрғыдан ауытқып туғандарда артық 47-ші хромосома болады. Осындай адамдардың үлесі қылмыс жасамаған адамдарға қарағанда қылмыс жасағандардың ішінде 80 есе көп.

б) Психологиялық теориялар.

Қылмыстылықтың себептері туралы психологиялық теориялардың да екі ағымы бар: бірі - психопатиялық ағым, келесісі - психоаналитикалық. Психопатиялық ағымның негізін қалаушы неміс психиатры Курт Шнейдер өз еңбегінде (1923 ж.) психопаттардың он типін бөліп, оның кем дегенде жетеуі қылмыс жасауға бейім деп есептейді [3, 21 б.].

Психоаналитикалық ағымның негізін қалаушы австриялық психолог Зигмунд Фрейд (1856-1940). Оның айтуынша адамның екі негізгі қоғаушы инстинкті бар: бірі - өзін өзі қорғау инстинкті, екіншісі - жыныстық инстинкт (либидо).

в) Социологиялық теориялар

Негізінен ХУІІІ - ХІХ ғ.ғ. аралығында қалыптасты. Утопиялық социализмнің негізін қалаушылар Томас Мор (1478-1535) біреулердің кедейшілігі мен екіншілердің паразиттік өмірінің қылмыстылықпен бірлікте екендігін атаса, Томазо Кампанелла (1568-1639) да осы текте көзқараста болып қоғамды «әділдік пен теңдік» принципіне сүйеніп қайта құрмаса, ештеңе өзгермейтіндігіне меңзейді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Антонов Г.В., Романовский А.А. Мотов А.А. «Виктимность и нравственность» //Вопросы борьбы с преступностью, вып. 33. 1980. – С.40-46.
2. Александров Ю.В. Половые преступления: преступники и потерпевшие. – Киев, 1976.
3. Минская В.С., Чечель Г.И. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения. – Иркутск, 1988.

**Нариманов Ә.,
заң факультетінің 4 курс студенті**

Қазақстан Республикасында терроризммен күресудің шаралары

Терроризм мәселесі соңғы уақытқа дейін елімізде ұлттық қауіпсіздікке нақты қауіп төндіретіндей дәрежеде емес, ал ықтимал қауіп-қатер ретінде ғана қарастырылып келді. Сондықтан да болар, еліміздің ұлттық қауіпсіздік жүйесі басқа қатерлерге қарсы, айталық этносаралық шиеленіс, есірткі тасымалының жолын кесу, заңсыз миграция сияқты қауіп-қатерлерге төтеп беруге бейімделген еді. Қазақстандық және шетелдік сарапшылар да терроризм проблемасы Қазақстанға төніп тұрған нақты қауіп емес, ал Орталық Азиядағы жалпы ахуал аясында қарастырып келді (әсіресе 1999 жылғы ақпандағы Ташкенттегі терактіден және 1999-2000 жылдары Қырғызстанның Оңтүстігіндегі Баткен оқиғасынан кейін). Қоғамдық пікірде де терроризм Қазақстанда негізінен сыртқы қауіп-қатер ретінде ретінде қабылданды [1]. Дегенмен, аймақтағы басқа елдермен салыстырғанда Қазақстанда террористік және экстремистік іс-әрекеттерді анықтау және оның жолын кесу үшін заңнамалық және ұйымдастырушылық негіздерді жасау және жетілдіру жөнінде айтарлықтай жұмыстар атқарылды. 1999 жылғы шілдеде республикада терроризмге қарсы күрестің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін, мемлекеттік органдардың және барлық меншіктік формаларындағы ұйымдардың қызмет тәртібін, сондай-ақ терроризмге қарсы күресті жүзеге асырумен байланысты азаматтардың құқықтарын, міндеттері мен кепілдіктерін айқындайтын «Терроризмге қарсы күрес туралы» заң қабылданды [2].

2003 жылғы желтоқсанда Президенттің жарлығымен терроризмнің және діни экстремизмнің көріністерімен күресте барлық қауіпсіздік қорғау құрылымдарының неғұрлым тиімді жұмыс істеуі үшін Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Терроризмге қарсы күрес орталығы құрылды және оған барлық арнайы құрылымдардың, құқық қорғау органдарының және өзге де ведомстволардың қызметін үйлестіру жүктелді. 2006 жылғы қазанда ҚР Бас Прокурорының мәлімдемесі бойынша ҚР Жоғарғы Сотымен келесі халықаралық ұйымдар террористік деп танылып, олардың Қазақстан территориясындағы қызметіне тыйым салынды: 1. «Әл-Каеда»; 2. «Шығыс Түркістан ислам партиясы»; 3. «Күрд халықтық конгресі»; 4. «Өзбекістан ислам қозғалысы»; 5. «Әсбат-әл-Ансар»; 6. «Мұсылман бауырлары»; 7. «Галибан» қозғалысы»; 8. «Боз Кұрт»; 9. «Орталық Азия моджахедтер жамағаты»; 10. «Лашқар-и-Тәйба»; 11. «Әлеуметтік реформалар қоғамы».

Кейін Астана қаласы сотының шешімімен сондай-ақ «Хизб-ут-Тахрир-әл-ислами», «Аум Синрике» және Шығыс Түркістанды азат ету ұйымы ұйымдарының қызметіне тыйым салынды. Көріп отырғанымыздай, аталмыш «қара тізімге» енгізілген барлық ұйымдар халықаралық террористік құрылымдар болып табылады, олардың қызметі көбінесе Қазақстанның айналасына, көрші елдерге қарсы бағытталған болатын. Бұл жағдай олардың бізден гөрі сыртқы елдерге төніп тұрған қауіп-қатер екенін растағандай болды [3].

Осы тұрғыда Қазақстан ТМД Терроризмге қарсы күрес орталығы, Шанхай Ғылым-техникалық ұйымы Терроризмге қарсы аймақтық құрылымы сияқты ұйымдардың мүшесі бола отырып, терроризм мен экстремизмге қарсы күрес желісінде халықаралық ынтымақтастықты белсенді түрде дамытты және дамытып келеді [4].

Егер бүгінгі террористік белсенділік жоспарлы сипатта болатындығы туралы сарапшылардың тұжырымы дұрыс болса, онда террористік қауіп-қатердің артуына жол бермеу мақсатында арнайы кешенді іс-шаралар қолдану қажет.

Алдын алу шаралары:

– террористік қауіп-қатерлердің алдын алу түрлері мен әдістерін жетілдіру қажет. Бұған дейін терроризм қауіпі болуы ықтимал құбылыс ретінде қарастырылып келсе, ал бүгінде арнаулы қызметтерге шынайы жағдайда терроризммен күресте практикалық тәжірибесі мен дағдыларын шыңдау қажет.

– стратегиялық инфрақұрылым объектілерін (мұнай-газ құбырлары, су-жылумен қамту кәсіпорындарын), сондай-ақ мемлекеттік маңызы бар басқа да объектілерді ғана қорғауға ерекше ден қоймай, сонымен қатар терроризмнің салдарынан болған төтенше жағдайларда тұрғындарды да қорғауға бағытталған шараларды да қатар күшейту. Мәселен жер сілкінісі секілді стихиялық апат кезіндегідей, азаматтардың өздері де, тиісті қызметтер де дағдарысты жағдайда қалай әрекет ету керектігін білуі тиіс.

– уақытылы және білікті түсіндіру жұмыстарын жүргізу бойынша жүйені ретке келтіруге ерекше назар аудару қажет. Себебі объективті, уақытылы және теңгерімді ақпарат беру түрлі деңгейдегі қауесеттердің орын алуына және басқа да арандатушылыққа жол бермеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 1997 ж. ҚР Қылмыстық кодексі.
2. www.egov.kz (заңдар).
3. www.adilet.kz
4. www.google.kz

Нәрікбай Н.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Виктимология оқу пәні ретінде

Көптеген жағдайларда қылмыстың құрбанына айналуға адамдардың өздері мүмкіндік жасайды. Олар әртүрлі әрекеттерден көрініс табуы ықтимал. Мысалы, абайсыздықтан немесе қатал әрі адамгершілікке жатпайтын іс-әрекет жасаудан, не қоқан-лоқы көрсету нәтижесінде адамдар қылмыс құрбанына айналып жатады.

Виктимология дегеніміз - қылмыс құрбаны туралы, яғни жәбірленуші туралы ғылым. Ал виктимизация - адамның қылмыс құрбанына айналу процесі.

Кейбір жағдайларда жәбірленушілердің өздері қылмыстың жасалуына толық кінәлі болады. Осыған орай, жан күйзелісі жағдайында болған адам өлтіру (ҚР Қылмыстық кодексінің 98-бабы) және денсаулыққа жан күйзелісі жағдайында зиян келтіру (ҚР Қылмыстық кодексінің 108-бабы) қылмыстарында жәбірленушінің күш қолдануынан, қорлауынан немесе ауыр балағаттауынан не өзге де заңға қарсы немесе моральға жат іс-әрекетінен (немесе әрекетсіздігінен) кенеттен пайда болады.

Сонымен қатар, көп жағдайларда тікелей халыққа қызмет көрсетуші органдардың қызметкерлерінің виктимизациясы да өте жоғары. Себебі адамдар мінезі әр түрлі болады және мұндай қызметкерлердің олардың өтініштерін қанағаттандырмауы немесе абайсызда әдепсіз не балағат сөздер айтуы оларды жан күйзелісі (аффект) жағдайына түсіріп, олардың қызметкерге қарсы зорлық жасауы үшін мүмкіндік тудырады [1, 32 б.].

Виктимизация туралы неміс ғалымдары оны бірнеше деңгейге бөледі. *Бірінші деңгейдегі виктимизация* - ол жәбірленушінің қылмыстан тікелей шеккен материалдық, тәни, моральдық, психикалық зардаптары. Ал *екінші деңгейдегі* болса, ол – қылмыстан жанама келетін зиян түрлері, атап айтқанда, жәбірленушіге қылмыс жасаудан кейінгі қоршаған ортасының, құқық қорғау органдарының, дәрігерлердің көзқарасының өзгеруі жатады. Осы неміс ғалымдары *үшінші дәрежедегі виктимизацияның* әлі де зерттелмегенін айта келе, оны (Баурман)жәбірленушіні өз мақсаттарында қолдана отырып оларға келген зиянды есепке алмастан зерттеушілер мен лауазымды тұлғалардың өзіне жүктелген міндеттерін асыра пайдалану процесі деп түсінеді (карьеря, сол уақыттағы қылмыстық саясат) [2, 34 б.]. *Төртінші дәрежедегі виктимизация* – құқық қорғау органдары мен өзге тұлғалардың тарапынан саналы түрде жабылған жаласынан жәбірленушілерге зиян келтіру процесі (мысалға, зорланған адамды олардың таққан

айыбы жалған деп бетке шіркеу ету, зорлық жасаған күйеуін қылмыстық жауаптылыққа тартпай жәбірленушінің бұзылуына ықпал етеді).

Сонымен қатар, виктимизацияны бастапқы және жоғары деп екіге бөліп қарастыруға болады. Бастапқы виктимизацияда ең бірінші орынға тиісті ынталандырулар, яғни бұрын сотталған адаммен қатынасқа түсу (бірге спирт ішімдіктерін ішу, ақшалай жұмыстарды жүзеге асыру және дауларға әкеп соқтыратын өзге де жеңілтек байланыстар). Мұндай виктимизация негізінен бұрын сотталмаған жәбірленушілерге тән болып келеді. Жоғары виктимизация бұл негізінен жәбірленушілердің тұрақты қалыптасқан мінез-құлқы, өмір салты мен жағдайларына байланысты әрқашанда адамдармен қарым-қатынасы даулы болып, олар зорлық құрбанына айналуға өте бейім келеді. Мұндай тұлғаларға жезөкшелерді, ұрыларды, қаңғыбастар мен қайыршыларды, алқаштар мен нашақорларды және өзге де жәбірленушілер жатады [3, 34 б.].

Виктимизация процесі кезіндегі де қылмыстық болашақ жәбірленушілерінің мінез-құлқын да топтастыруға болады. Оларды қылмысқа дейінгі, қылмыс үстіндегі және қылмыстан кейінгі деп жіктеуге болады.

Жәбірленушінің *қылмысқа дейінгі* мінез-құлқын үш топқа бөлуге болады:

а) қоздырушы - тұлға өз әрекеті арқылы криминогендік ситуацияны жасайды;
ә) белсенді - өзі криминогендік жағдайды туғызбайды, бірақ оның туындауына елеулі түрде ықпал етеді;

б) бәсең (пассивті) - жәбірленушінің мінез-құлқы мен қылмыскердің оны тандауында ешқандай байланыс болмайды [4, 28 б.].

Жәбірленушінің *қылмыс үстіндегі* мінез-құлқы да үшке бөлінеді:

а) қылмыстық ниетті жүзеге асыруға жәрдемдесетін;
ә) қылмыстық ниетпен байланысы жоқ «бейтарап» мінез-құлқы;
б) қылмыстық ниетті жүзеге асыру кезінде қандай да бір дәрежеде қарсылық көрсететін мінез-құлқы.

Кейбер зерттеулерге қарағанда жәбірленушілер 26,5%-нде қарсылық көрсетсе, 29,4%-нде бейтарап мінез-құлқы танытқан, 33,4%-нде қылмысқа қолайлы жағдай туғызған, ал 10,7%-нде қылмыс жасауды өздері қоздырған.

Әйел жынысты адамды зорлау қылмысындағы жәбірленушілер мінез-құлқының жөні бөлек. 38,6%-нде жәбірленушілер алкогольдік мас күйінде болған, олардың ішіндегі 92,8%-і болашақ қылмыскермен бірге ішкен. Олардың мінез-құлқында маңызды болып адамдармен танысудағы кездейсоқтық, сақ болмау, жеңіл мінез табылады. Зорлау қылмыстарының 13%-нде қылмыскерге жәбірленушінің тиісуі, алдын ала уәде беру сияқты итермелейтін жағдайлар болған. Мысалға, пайдақорлық зорлықшыл қылмыстардан зардап шегушілердің виктимдік мінез-құлқы әр қилы болуы мүмкін [5, 20 б.].

Жәбірленушінің бейтарап мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына қалай да болса әсер етпейтін, сондай-ақ қарсылық көрсетпеумен байланысты емес мінез-құлқы түрі [6, 22 б.].

Жәбірленушінің жағымды мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болмайтын, жағдай туғызбайтын, сондай-ақ жағдайға қарай абай, мұқият болуы және қылмыскер(лер)ге қарсылық көрсететін мінез-құлқы.

Жәбірленушінің жағымсыз мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болатын әрекеті не әрекетсіздігі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. – Ленинград. – 1975. – 176 б.
2. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. – СПб., 2002.
3. Алауханов Е.О. Пайдақорлық қылмыстардың алдын алудың криминологиялық проблемалары, дис. – Алматы, 2004. - 38 б.

4. Сердюк Л.В. Насилие. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 2002 – 384 б.
5. Франк Л.В. Остроумов С.С. О виктимологии и виктимности // Советское государство и право-1975. №9 – 75 – 89 б.
6. Антонов Г.В., Романовский А.А. Мотов А.А. «Виктимность и нравственность» // Вопросы борьбы с преступностью, вып. 33. 1980. – С.40-46.
7. Сердюк Л.В. Насилие. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М., 2002. – 384 б.

Нұржұма Е.,
заң факультетінің 2 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Виктимологияның даму тарихы

Виктимологияның түсінігі. Атам заманнан ғылым пайда болғаннан бастап онда екі түрлі процесс жүріп жатыр. Бірі – дифференция (бөліну) және интеграция (бірігу). Бұл дифференция құбылысы бөліну қызық болғандығы үшін жүрмейді, оның зерттеу пәні мен зерттеу әдісі ажырай бастағанда, неғұрлым нақтылана бастағанда және оған идеялардың, білімдердің, көзқарастардың қоржыны жеткілікті болғанда жүзеге асады. Дәл сол сияқты ғылымда интеграция процесі де жүріп жатады, оның қажеттілігі жалғыз ғылым біржақты кететіндіктен өзі толық шешуге қабілетті болмағандықтан өзге ғылымдармен біріге отырып шешу керек болғанда туындайды. Криминология ғылымдардың интеграциясы нәтижесінде дүниеге келді, ол құқық, социология, психология, биология, статистика, астрономия т.б. ғылым салаларының тоғысуынан туындады. Бірақ, дүниеге жаңа ғана келіп, буыны бекімей жатып, өзінің құрсауынан жаңа бір ғылым саласын қанаттандырмақшы [1, 21 б].

Ол – виктимология. Виктимология латынша *victima* (құрбан) және грекше – *logos* (ілім) деген екі сөзден тұрады, яғни құрбан туралы ілім дегенге келеді. Бірақ осы ілімнің табиғаты туралы ғылымда пікірталандығы да жоқ емес. Бұл туралы үш түрлі көзқарас бар:

- 1) Виктимологияны криминологияның саласы деп есептейтіндер;
- 2) Виктимологияны криминологиямен қатар өмір сүретін салааралық ғылым деп санайтындар;
- 3) Виктимологияны жалпы барлық құбылыстардың құрбандары туралы ғылым деп санайтындар.

Осы көзқарастардың қай қайсысы болса да заңды және өмір сүруге құқығы бар. Мысалға, оны криминологияның ғана саласы деп есептейтін алғашқы пікірдің қалыптасуы виктимологияның дәл қазір тек қана криминологияның құрылымында (және өзге ешқандай да ғылымға қатысы жоқ) тұруымен түсіндіріледі. Әлбетте, тақыр жерден ғылым пайда болмайды, ол өзге ілімнің қоластынан белгілі бір қажеттіліктер туындағанда бұр жарып шығады. Сол сияқты виктимология саласының пайда болуы да қылмыстылықтың себебін анықтау мен оның алдын алу үшін тек қылмыскерлерді емес, оның құрбандарын, яғни жәбірленушілерді де зерттеу қажеттілігінен туындаған. Оның негізін қалаушы неміс ғалымы Ганс фон Хенттинг (1948 жылы «Қылмыскер және оның құрбандары» деген еңбек жариялаған). Осыған қарағанда виктимология ілімінің мамандары криминолог ғалымдардың ішінен шығатындығы да заңды да. Бірақ бұл уақытша құбылыс, ғылым бір орында тұрмай оның жинақтаған көзқарастары мен идеялары қордаланып тек қана қылмыс құрбандарымен ғана шектелмей өзге де құбылыстардың құрбандары туралы да жүйелі білім жинақталып, күндердің бір күнінде виктимологияның криминологиядан бөлініп шығу қажеттігі де туындайды. Осы кезде жоғарыда айтқан үшінші көзқарас та екінші көзқарас та жүзеге асады. Бірақ осыған бола дәл қазір осы үш пікірді текетірестіріп, қызылкенірдек болудың қажеті жоқ. Ғылым

аспаннан түспейді, алдымен оның алғышарты пайда болады, содан соң ол әлі нақты кесіп айтар ережесі жоқ болжал күйіндегі теорияға айналады, содан соң ілімге, содан соң нақты бұлтартпас ережелері бар ғылым саласына айналады. Виктимология да осы жолдан заңды түрде жүріп келе жатыр. Түптің түбінде, өз алдына бөлек ғылым болатыны аян. Сол кездерде виктимология кем дегенде мынандай салалардан тұруы әбден ықтимал:

- криминалдық виктимология немесе криминологиядағы виктимология (қылмыс құрбандарын зерттейтін сала);
- травмалдық виктимология – криминалдық емес травмотизмді зерттейтін сала;
- психиатриялық виктимология – психикалық ауытқығандарды олардың өздері қосқан үлесті ескере отырып, зерттейтін сала;
- катастрофалардың, экологиялық және табиғи апаттардың виктимологиясы;
- техникалық қауіпсіздік виктимологиясы (еңбек қауіпсіздігін, өрт қауіпсіздігін т.б. бұзумен байланысты виктимдік мінез-құлықты зерттейтін сала);
- саяси жүйе виктимологиясы. Саяси жүйе құрбандарын зерттейді.
- құрбандардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің бағдарламалары мен шаралары, виктимологиялық профилактиканың жүйесін ұйымдастыру [2, 11 б.].

Криминалдық виктимология нені зерттейді? Кеңес одағында жүргізілген кейбір зерттеулерге орай қылмыс оқиғаларының 29%-нде жәбірленуші қылмыстық әрекетке өзі ықпал еткен. Неміс ғалымдарының жүргізген зерттеулері бойынша кісі өлтіру оқиғалары бойынша қылмыскер мен жәбірленушінің арасында субъектілік-объектілік қатынастар 80%-нде, ал денсаулыққа зиян келтіру мен зорлау қылмыстары бойынша 70%-нде тән болған. Ал қарақшылық жасау әрекеттері бойынша мұншалықты жоғары көрсеткіш тән емес, әдетте олардың жәбірленушісі бейтаныс адамдар болады. АҚШ-тың зорлықшыл қылмыстардың себептері мен олардың алдын алу жөніндегі Ұлттық комиссияның мәлімдеуінше тек әйел жынысты адамды зорлау қылмыстарының 4%-нде ғана жәбірленуші өзі қылмысқа үлес қосқан.

Вайстың айтуы бойынша және осы нәтиженің неміс полиция органдарында бірнеше мәрте расталғанындай зорлау қылмысы бойынша 35-56%-нде қылмыскер мен жәбірленуші қандай да бір қатынаста болған (Криминология. Словарь-справочник. Пер. с нем. (Составитель-Х.Ю.Кернер). М., 1998. С.25.). Және неғұрлым қылмыскер мен жәбірленушінің таныстық дәрежесі көтерілген сайын қылмыс туралы жәбірленушінің полицияға хабарлауға деген дайындық дәрежесі төмендейді. Осы нәтижелерді кейде криминология, соның ішінде виктимологиялық профилактика ғана емес, криминалистика да қолдана алады. Мысалға, кісі өлтірушіні бірінші кезекте таныстардан іздесе, тонау мен қарақшылық жасаушыны кездейсоқ адамдардың қатарынан да іздестіре алады.

Криминологияның саласы ретіндегі виктимология төмендегідей құбылыстарды зерттейді:

- қылмыс құрбандарының моральдық-психологиялық және әлеуметтік сипаттамалары (қандай қасиеттеріне қарай адам жәбірленушіге айналды?)
- қылмыскер мен жәбірленушіні байланыстыратын қатынас (бұл қатынастар қылмыстың жағдайын туғызуға қаншалықты әсер етті?)
- қылмыстың алдындағы және қылмыс үстіндегі ситуация (жәбірленушінің әрекеті не әрекетсіздігі қылмысқа қаншалықты ықпал етеді?)
- құрбанның қылмыстан кейінгі мінез-құлқы (құқық қорғау органдарына жүгінді ме, әлде ақиқатты анықтауға кедергі келтірді ме?)
- профилактикалық сипаттағы шаралар (жәбірленушілердің қорғану мүмкіндіктері қандай?)
- қылмыс арқылы келтірілген зардаптың орнын толтыру жолдары [3, 16 б.].

Кей уақыттарда виктимологияның пәнін қысқаша қылмыс жәбірленушілерінің тұлғасы мен мінез-құлқы деп те айта салуға болады. Криминологияда *victim* (құрбан) түбірінен тұратын үш түрлі ұғым қолданылады. Олар – виктимология, виктимизация және

виктимділік. Оның виктимологиясы құрбан туралы ілім екенін айттық, ал виктимизация болса, адамның қылмыс құрбанына айналу процесін білдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Бакаев А.А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних:учеб. пособие для вузов рек. МВД РФ . – М.: Логос, 2010.
- 2.Варчук Т.В. Криминология: Учеб. Пособие. – М.: Инфра-М, 2012.
- 3.Гилинский Я.И. Криминология: учебник. – СПб., 2011.

Нұртаза Г.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Терроризм – дүниежүзілік басты проблема

Қазіргі кездегі терроризм адамзат баласына үрей мен қауіп төндіріп отырған ғаламдық процесстердің біріне айналды. Қазіргі терроризм ұйымдастырылған құрылымы бар, өзінің қаржы жүйесі бар және бір қарағанда міндеті мен мақсаты мүлде басқаша болып көрінетін, көптеген террористік ұйымдардың қызметін үйлестіріп отыратын эксаумақтық штаб — пәтері бар бұқаралық сипат алып отыр. Терроризм мен экстремизм халықаралық интернационалдық сипат алып отырған жағдайда әлемдік қауымдастықтың аймақтық және ғаламдық қауіпсіздігіне қатер төндіріп отырған осы құбылыспен күресте тек қана халықаралық үйлестірім тиімді болып табылады [1].

Терроризмнің тамыры тереңде жатыр. Бірақ оның «гүлдену» дәуірі өткен ХХ ғасырдың басталған еді. Оның дәлелдері 1972 жылы 5-маусымда АҚШ-тың Лос-Анджелес театрында Украинаның би ансамблінің гастролі кезінде театрға жарылғыш зат қойылған. Ал 1975 жылы БҰҰ жанындағы КСРО-ның тұрақты өкілдігі атқыланды. Тек 1981 жылдың үш айының ішінде Нью-Йоркте, Вашингтонда бес рет террористік әрекет жасалды. Бірақ мұның бәрі «кеңестік антисемитизмге қарсы күрес», «еврейлердің құқын қорғау» деп аталды [2].

Осылайша қоғамның дамуында ұлтаралық қатынастардың дұрыс шешілмеуінен, халықтың әлеуметтік проблемаларының заңды түрде толық шешімін таппағандығынан күштеу, зорлау, үрейлендіру әрекеттері әлі бәсеңдемей жалғаса беруде.

Қазіргі кезде ақпарат құралдары да, көптеген саясаткерлер терроризмді ХХІ ғасырдың апаты деп бағалауда. Бірақ оның белең алуына байланысты туындаған ой шығар. Ал шын мәнінде оның түпкі тамыры жоғары да көрсеткеніміздей тереңде жатыр. Қазақстан президенті Н.Назарбаев «Терроризмнің айдаһары қашан да болған және өз қарсыластарына ұдайы арамзалықпен соққы беріп отырған. Алайда дәл қазіргідей ашық та ауқымды болып көрген емес. Халықаралық терроризм осы уақытқа дейін болған және қазіргі бар аламдық өңірлік қауіпсіздіктің бәрін торпедалап бітті», дейді [2].

Ал қазіргі кездегі терроризм кешегі терроризм емес. Оның көптеген анықтамасы бар. Біреулер терроризмді әлеуметтік құбылыс деп санаса, келесілері басқа пікір айтады. Ал бүгінгі терроризм белгілі мақсат пен міндетті жүзеге асыру үшін күш көрсету идеологиясын тұғыр етеді. Терроризм көзқарастар мен идеялардың емес, әрекеттердің жүйесі, өйткені ол қара басының қамын күйттемейді. Ол өзінен-өзі әлеуметтік құндылық бола алмайды, алайда қызмет көрсетудің бір түрі ретінде айтарлықтай әрекетшілдік пен сұранысқа ие.

Терроризмнің таралуына дүмпу қарымы сақталынып отырған нәсілшілдік пен ұлтшылдық идеялары нәр беруде. Ұлтшылдықтың кез келген түрі терроризмнің таралуына қолайлы негіз болатынына ешқандай күмән жоқ. Бір ұлтқа екінші ұлттың үстемдігін орнату үшін ұлтшылдар терроризмді қолжаулық етуі әбден мүмкін.

Бүгінгі өмірде дүние жүзі аймақтарының дамуында сәйкессіздік бел алып бара жатыр. Осы ахуал әлсіз дамыған мемлекеттерде әлеуметтік қозғалыстардың етек алуына көп ретте қолайлы жағдай туындатып отыр. Әлеуметтік қорғансыздық терроризмнің пайда болуы мен таралуына дем беретін фактор болып табылады. Атап айтсақ, оның нақты көріністері: жұмыссыздықтың биік деңгейі, табыстың төмендігі, болашақтың бұлыңғырлығы, әлеуметтік шиеленістің ширыға түсуі және т.б.

Оның үстіне қазіргі кезде терроризмнің таралуына террористік топтар ұйымдарының молығуы, насхаттауы әсер етеді. Терроризмді қаржыландырушылар да, демеушілері де баршылық. Осылайша, терроризм әлемге тарады. Террористік қызметтің жаһандануының салдары онымен тұрақты айналысатын адамдардың айрықша топтарының қалыптасуына алып келіп отыр. Сондай-ақ терроризмнің пайда болуы мен таралуында мемлекеттік-саяси және геосаяси факторлардың да өз орны бар.

Сонымен терроризм өткен ғасырдың ойлап тапқаны емес. Оның демі адамзат тарихын қашанда улаумен келеді, ол алғаш рет екі мыңжылдықтың тоғысында қаһарлы да ауқымды кейіпке енді. Ең бастысы-терроризмнің түркі себебі дамудың теңсіздігінде жатыр. Осыған қарсы террористер агрессивті жауап беруде. Оның салдары жазықсыз адамдардың құрбан болуы, материалдық байлықтардың бұзылуы, психологияның бүлінуі, ой-өрістің күрделенуі, үрейдің, қорқыныштың, шарасыздықтың басым бола түсуі т.б. Осылардың барлығы таңдалған терроризм тақырыбының қазіргі кездегі тарих ғылымының көкейтесті, өзекті мәселелерінің бірі екендігін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының президенті Н.Назарбаевтың «Сындарлы он жыл» деген еңбегі жарық көрді. Онда қазіргі кезде белең алып бара жатқан терроризмнің пайда болуына, таралуына, ғаламдық сипатына жан-жақты талдау жасайды. Сонымен бірге еңбекте Орта Азия аймағында терроризммен бірлесіп күрес жүргізу мен қауіпсіздікті сақтау жолдарын нақтылап айқындайды. «Терроризммен күресті үйлестіру жұмыстары халықаралық деңгейде көптен бері жүргізіліп келеді және бұл ретте, дүние жүзінде бүгінгі таңда терроризмге қарсы әрекет ететін айтарлықтай тәжірибе жинақталған.

Дүниежүзілік қауымдастық терроризммен күресті тиімді және жүйелі жүргізеді. «Қырғи қабақ соғыс» жылдарында қарама-қарсы екі жақ экстремистік және террористік топтарды қаржыландырды, қаруландырды. Ол қарсы тұрудың құрамды бір бөлігі болып табылды. Ол кезде саясаткерлер экстремизм мен терроризмді «солшыл», «оңшыл», деп табына қарай бөлді. Қазіргі кезде осының нәтижесінің салдарын екі жаққа сезуде. АҚШ та, Ресей де терроризмнің жою күшіне тап келді. Сондықтан осы елдер бірігіп қазіргі терроризммен күресуі қажет. 11 қыркүйек 2001 жылы АҚШ-та жасалған терактіден кейін терроризммен күресте күш арасалмағы өзгерді. Дүниежүзілік қауымдастық антитеррористік коалиция құра алды. Оған ислам мемлекеттері де кірді. Қазіргі кезде дүние жүзінің барлық мемлекеттері терроризммен күресті негізгі проблема деп санап онымен күресуде [3].

Қазіргі кезде ақпарат құралдары және көптеген саясаткерлер терроризмді ХХІ ғасыр апаты деп атап жүр. Ол адам баласына қарсы жасалатын жауыздықтың бұл түрінің молайып кетуінен туған болар. Саясаткерлер, қоғам қайраткерлері әр нәрсеге біліктілікпен әділ баға беріп, әр кезеңнің саясаты мен идеологиясын салыстырып отырып талдау жасауы қажет. Сонда бүкіл әлем арандатушылықтан, үрейден қауіпсіз де, қатерсіз де болар еді [4].

Қазақстан Президенті Н.Назарбаев өзінің «Сындарлы он жыл» деген еңбегінде терроризмге қарсы күресте дүниежүзінің бірігуін ұсына отырып Қазақстандағы жағдайды былай деп көрсетеді: «Қазірге дейін экстремизм мен терроризм анық-қанық көрініс табуына орын келтіртпей отырған себеп Қазақстандағы тұрақтылықтың тегеуріні, мұның өзі бүгінгі мәртебені сақтап қалудың өзіндік қалқаны болып отыр. Ең соңында, қазақстандық көп ренкті конфессионализм мен ұлтаралық келісім ақуалы да діни экстремизм мен сепаратизммен қанат жаюына белгілі дәрежеде тосқауыл болуда».

Бірде-бір мемлекет қандай құдіретті болса да терроризмнің пайда болуынан сақтана алмайды. Көптеген елдердің, әсіресе дамушы елдердің экономикасының нашар дамуы, жұмыссыздық, кедейшілдік наразылықты туғызбай қоймайды. Сондықтан да ең бастысы, әлемдегі кедейшілікпен күресу қажет. Терроризмнің негізін жою, оның алдын-ала алу, оны басталар кезінде жою жұмыстары бірден бола салмайды. Ол табанды да, ұзақ жүргізілетін процесс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Терроризм- қасірет. Ана тілі.
2. Назарбаев Н. Сындарлы он жыл. – Алматы, 2003.
3. Президент Джордж Буш, 11 октябрь 2001 г. Террористическая сеть.
4. Назарбаев Н. Сындарлы он жыл. – Алматы, 2003.

Омарбек Р.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Криминологиядағы виктимология

Виктимологияның түсінігі. Атам заманнан ғылым пайда болғаннан бастап онда екі түрлі процесс жүріп жатыр. Бірі - дифференцияция (бөліну) және интеграция (бірігу). Әуелгіде мифологиядан соң тек философия ғана ғылым болып қалыптасты. Ол әрі дами келе дифференцияцияға ұшырады, яғни екі негізі бағытқа (жаратылыстану және қоғамтану) ажырады. Жаратылыстану - астрономия, физика, химия, биология, ботаника т.б. деп бөлінсе, қоғамтану - тарих, социология, құқық, филология т.б. деп бөлшектенді. Тіпті олардың әрқайсысынан да жаңа ғылым салалары бөлініп шықты. Мысалға, құқықтың өзі де конституциялық, азаматтық, қылмыстық, әкімшілік т.б. деп бөлінсе, азаматтық құқықтың өзінен де кәсіпкерлік, міндеттемелік т.б. деп, экологиялық - жер, су, атмосфералық құқық деп бөлшектеніп кетті.

Бұл дифференцияция құбылысы бөліну қызық болғандығы үшін жүрмейді, оның зерттеу пәні мен зерттеу әдісі ажырай бастағанда, неғұрлым нақтылана бастағанда және оған идеялардың, білімдердің, көзқарастардың қоржыны жеткілікті болғанда жүзеге асады. Дәл сол сияқты ғылымда интеграция процесі де жүріп жатады, оның қажеттілігі жалғыз ғылым біржақты кететіндіктен өзі толық шешуге қабілетті болмағандықтан өзге ғылымдармен біріге отырып шешу керек болғанда туындайды.

Мысалға, жаратылыстанудан - физикалық химия, биологиялық химия, гендік инженерия, кибернетика т.б.; құқыққа қатысы бар ғылымдардан - құқықтық психология, құқықтық статистика, құқық социологиясы т.б. ғылымдар осындай бірігуден туындаған ғылым салалары. Осындай гәпті криминология ғылымы бойынша да айтуға болады. Криминология ғылымдардың интеграциясы нәтижесінде дүниеге келді, ол құқық, социология, психология, биология, статистика, астрономия т.б. ғылым салаларының тоғысуынан туындады. Бірақ, дүниеге жаңа ғана келіп, буыны бекімей жатып, өзінің құрсауынан жаңа бір ғылым саласын қанаттандырмақшы (дифференцияция). Ол - виктимология. Виктимология латынша *victima* (құрбан) және грекше - *logos* (ілім) деген екі сөзден тұрады, яғни құрбан туралы ілім дегенге келеді. Бірақ осы ілімнің табиғаты туралы ғылымда пікіралуандығы да жоқ емес. Бұл туралы үш түрлі көзқарас бар: 1) Виктимологияны криминологияның саласы деп есептейтіндер; 2) Виктимологияны криминологиямен қатар өмір сүретін салааралық ғылым деп санайтындар; 3) Виктимологияны жалпы барлық құбылыстардың құрбандары туралы ғылым деп санайтындар.

Кенес одағында жүргізілген кейбір зерттеулерге орай қылмыс оқиғаларының 29%-нде жәбірленуші қылмыстық әрекетке өзі ықпал еткен. Неміс ғалымдарының жүргізген

зерттеулері бойынша кісі өлтіру оқиғалары бойынша қылмыскер мен жәбірленушінің арасында субъектілік-объектілік қатынастар 80%-нде, ал денсаулыққа зиян келтіру мен зорлау қылмыстары бойынша 70%-нде тән болған. Ал қарақшылық жасау әрекеттері бойынша мұншалықты жоғары көрсеткіш тән емес, әдетте олардың жәбірленушісі бейтаныс адамдар болады. АҚШ-тың зорлықшыл қылмыстардың себептері мен олардың алдын алу жөніндегі Ұлттық комиссияның мәлімдеуінше тек әйел жынысты адамды зорлау қылмыстарының 4%-нде ғана жәбірленуші өзі қылмысқа үлес қосқан. Вайстың айтуы бойынша және осы нәтиженің неміс полиция органдарында бірнеше мәрте расталғанындай зорлау қылмысы бойынша 35-56%-нде қылмыскер мен жәбірленуші қандай да бір қатынаста болған. Және неғұрлым қылмыскер мен жәбірленушінің таныстық дәрежесі көтерілген сайын қылмыс туралы жәбірленушінің полицияға хабарлауға деген дайындық дәрежесі төмендейді. Осы нәтижелерді кейде криминология, соның ішінде виктимологиялық профилактика ғана емес, криминалистика да қолдана алады. Мысалға, кісі өлтірушіні бірінші кезекте таныстардан іздесе, тонау мен қарақшылық жасаушыны кездейсоқ адамдардың қатарынан да іздестіре алады. Криминологияның саласы ретіндегі виктимология төмендегідей құбылыстарды зерттейді:

- қылмыс құрбандарының моральдық-психологиялық және әлеуметтік сипаттамалары (қандай қасиеттеріне қарай адам жәбірленушіге айналды?)
- қылмыскер мен жәбірленушіні байланыстыратын қатынас (бұл қатынастар қылмыстың жағдайын туғызуға қаншалықты әсер етті?)
- қылмыстың алдындағы және қылмыс үстіндегі ситуация (жәбірленушінің әрекеті не әрекетсіздігі қылмысқа қаншалықты ықпал етеді?)
- құрбанның посткриминалдық мінез-құлқы (құқық қорғау органдарына жүгінді ме, әлде ақиқатты орнықтыруға кедергі келтірді ме?)
- профилактикалық сипаттағы шаралар (жәбірленушілердің қорғану мүмкіндіктері қандай?)
- қылмыс арқылы келтірілген зардаптың орнын толтыру жолдары.

Кей уақыттарда виктимологияның пәнін қысқаша қылмыс жәбірленушілерінің тұлғасы мен мінез-құлқы деп те айта салуға болады.

Виктимизация туралы неміс ғалымдары оны бірнеше деңгейге бөледі. Бірінші деңгейдегі виктимизация - ол жәбірленушінің қылмыстан тікелей шеккен материалдық, тәни, моральдық, психикалық зардаптары. Ал екінші деңгейдегі болса, ол - қылмыстан жанама келетін зиян түрлері, атап айтқанда, жәбірленушіге қылмыс жасаудан кейінгі қоршаған ортасының, құқық қорғау органдарының, дәрігерлердің көзқарасының өзгеруі жатады. Осы неміс ғалымдары үшінші дәрежедегі виктимизацияның әлі де зерттелмегенін айта келе, оны (Баурман) жәбірленушіні өз мақсаттарында қолдана отырып оларға келген зиянды есепке алмастан зерттеушілер мен лауазымды тұлғалардың өзіне жүктелген міндеттерін асыра пайдалану процесі деп түсінеді (карьер, сол уақыттағы қылмыстық саясат). Төртінші дәрежедегі виктимизация - құқық қорғау органдары мен өзге тұлғалардың тарапынан саналы түрде жабылған жаласынан жәбірленушілерге зиян келтіру процесі (мысалға, зорланған адамды олардың таққан айыбы жалған деп бетке шіркеу ету, зорлық жасаған күйеуін қылмыстық жауаптылыққа тартпай жәбірленушіні бұзылуына ықпал етеді). Виктимизация процесі кезіндегі де қылмыстық болашақ жәбірленушілерінің мінез-құлқын да топтастыруға болады. Оларды қылмысқа дейінгі, қылмыс үстіндегі және қылмыстан кейінгі деп жіктеуге болады. Жәбірленушінің қылмысқа дейінгі мінез-құлқын үш топқа бөлуге болады:

а) қоздырушы - тұлға өз әрекеті арқылы криминогендік ситуацияны жасайды (мысалға, «еркек емессің деп» қайрау).

ә) белсенді - өзі криминогендік жағдайды туғызбайды, бірақ оның туындауына елеулі түрде ықпал етеді (жоғарыдағы троллейбустағы қыздарды еске түсіріңіз).

б) бәсең (пассивті) - жәбірленушінің мінез-құлқы мен қылмыскердің оны таңдауында ешқандай байланыс болмайды.

Жәбірленушінің қылмыс үстіндегі мінез-құлқы да үшке бөлінеді:

а) қылмыстық ниетті жүзеге асыруға жәрдемдесетін;

ә) қылмыстық ниетпен байланысы жоқ «бейтарап» мінез-құлық;

б) қылмыстық ниетті жүзеге асыру кезінде қандай да бір дәрежеде қарсылық көрсететін мінез-құлық. Кейбер зерттеулерге қарағанда жәбірленушілер 26,5%-нде қарсылық көрсетсе, 29,4%-нде бейтарап мінез-құлық танытқан, 33,4%- нде қылмысқа қолайлы жағдай туғызған, ал 10,7%-нде қылмыс жасауды өздері қоздырған. Әйел жынысты адамды зорлау қылмысындағы жәбірленушілер мінез-құлқынның жөні бөлек. 38,6%-нде жәбірленушілер алкогольдік мас күйінде болған, олардың ішіндегі 92,8%-і болашақ қылмыскермен бірге ішкен. Олардың мінез-құлқында маңызды болып адамдармен танысудағы кездейсоқтық, сақ болмау, жеңіл мінез табылады. Зорлау қылмыстарының 13%-нде қылмыскерге жәбірленушінің тиісуі, алдын ала уәде беру сияқты итермелейтін жағдайлар болған.

Мысалға, пайдақорлық зорлықшыл қылмыстардан зардап шегушілердің виктимдік мінез-құлқы әр қилы болуы мүмкін. Жәбірленушінің бейтарап мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына қалай да болса әсер етпейтін, сондай-ақ қарсылық көрсетпеумен байланысты емес мінез- құлық түрі. Жәбірленушінің жағымды мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болмайтын, жағдай туғызбайтын, сондай-ақ жағдайға қарай абай, мұқият болуы және қылмыскер(лер)ге қарсылық көрсететін мінез-құлқы.

Жәбірленушінің жағымсыз мінез-құлқы - бұл жәбірленушінің виктимологиялық қауіпті жағдайдың тууына себепкер болатын әрекеті не әрекетсіздігі:

- адам мас күйінде адамсыз жерлерде ұйықтап қалып, тонау мен қарақшылықтың жәбірленушісіне айналатын жағдай; ол күйінде, әлбетте, қылмыскерлерге қарсылық көрсете алмайды;

- адам мас күйінде қылмыскердің оңаша жерге шығу туралы ұсынысына келісіп, дйттеген жердегі кінәлінің сыбайластарына ұрынатын жағдай; көп адамға қарсылық көрсете алмайды;

- адам өзіне жаңа таныстарды белсенді түрде іздеп, оларды өз үйіне шақырып, спирт ішімдіктерін ішіп, қылмыс жәбірленушісіне айналады; әрине, мас күйінде қарсылық көрсете алмайды;

- адам есік қағып тұрған адамның кім екендігін анықтамай немесе оның айтқан өтірігіне иланып, есік ашып, сол жерде шабуылға ұшырайтын жағдай; • қылмыскерге сенгендігінен қаражат туралы ақпараттарды айтып немесе ақша тұрған жерлерді көрсететін жағдай;

- адам өзін бай етіп көрсетіп, бай адам есебінде әсер қалдырып, қылмыскерлердің назарын аударып алатын жағдай;

- адам қарақшыға не тонаушыға қарсылық көрсете алатын мүмкіндігі бола тұра қорқақтық танытып, қылмыскерлерге орай туғызатын жағдай.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Антонов Г.В., Романовский А.А. Мотов А.А. «Виктимность и нравственность» //Вопросы борьбы с преступностью, вып. 33. 1980. – С.40-46.
2. Александров Ю.В. Половые преступления: преступники и потерпевшие. – Киев, 1976.
3. Минская В.С., Чечель Г.И. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения. – Иркутск, 1988.
4. Полубинский В.И. Виктимологические аспекты профилактики преступлений. – М., 1980.
5. Франк Л.В. Потерпевшие от преступлений и проблемы советской криминологии. – Душанбе, 1977.

6. Рыбальская В.Я. Виктимологические исследования в системе криминологической разработки проблем профилактики преступлений несовершеннолетних «Вопросы борьбы с преступностью». Вып. 33, 1980. – С.32-39.
7. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. – СПб., 2002.

Онгарбаева Г.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Бұзақылықтың тағылықтан айрмашылығы

Бұзақылықтың қоғамдық тәртіпке, азаматтардың тыныштығына зардабын тигізетін, қайсыбір жағдайларда, одан гөрі ауыр қылмысқа итермелейтін қауіпті құқық бұзушылық екеніне дау жоқ. Бұзақылық жасаған адам қоғамдық тәртіпті, адамгершілік салты өрескел бұзатын, көбінесе себепсіз немесе болар-болмас себепті пайдаланып қоғамды мейлінше сыйламаушылықтан көрінетін, қоғамдық тәртіпке ашық қарсыласуымен, өзін айналасындағыларға қарсы қоюымен, оларға немқұрайды қарым-қатынасымен әдейі жасалған әрекеттері арқылы көрініс табады. Бұзақылық-тұрмыс салты мен қоғамдық тәртіптің бірден-бір жауы.

Қылмыстың тікелей объектісі-қоғамдық тәртіп, ал қосымша объектісі-адамның денсаулығы, ар-намысы немесе меншігі болып табылады. Осы қылмыстың жәбірленушісі кез келген адам болуы мүмкін. Өкімет өкіліне қоғамдық тәртіпті бұзушылықты тыюға құзыретті барлық лауазым адамдары жатады. Қоғамдық тәртіпті бұзуға тыйым салушы өзге адамдар деп- өкімет өкіліне немесе ұйымдық тәртіпті қорғау жөніндегі міндетті атқаруға жатпайтын басқа адамдардың азаматтық борышын өтеп қоғамдық тәртіпті сақтауға қатысушыларды айтамыз.

Қоғамдық тәртіп дегеніміз-қоғамдық тыныштықтың, азаматтардың, қоғамдық орындардағы лайықты мінез-құлқының, ұйымдардың, мекемелердің, кәсіпорындардың, қоғамдық немесе жеке көлік құралдарының бір қалыпты жұмысының, азаматтардың жеке басына қол сұғылмаушылықты қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастардың жиынтығы болып табылады.

Бұзақылық іс-әрекет бөтеннің мүлкін жоюмен немесе бүлдірумен байланысты болса, онда бөтеннің мүлкі оның заты болып табылады.

Объективтік жағынан бұзақылық қоғамды анық құрметтемеуін білдіретін, азаматтарға қарсы күш қолданумен не оны қолданамын деп қорқытумен, сол сияқты бөтеннің мүлкін жоюмен немесе бүлдірумен не ерекше арсыздықпен ерекшеленетін әдепсіз іс-әрекет жасаумен ұштасқан қоғамдық тәртіпті тым өрескел бұзушылық әрекеттер арқылы сипатталады. Бұзақылық үшін заңда көрсетілгендей қоғамдық тәртіпті тым өрескел бұзушылық орын алуы керек.

Осы белгі арқылы қылмыстық жолмен жасалынатын бұзақылық ұсақ бұзақылықтан ерекшеленеді. Кінәлының күш қолданумен немесе оны қолданамын деп қорқытумен, сол сияқты бөтеннің мүлкін жоюмен немесе бүлдірумен не ерекше арсыздықпен ерекшеленген әдепсіз іс-әрекеттер жасауымен ұштасқан әрекеттері қоғамдық тәртіпті тым өрескел бұзған бұзақылық деп саналады. Күш қолдануға денсаулықтың қысқа мерзімді бұзылуына немесе еңбек ету қабілетінің болмашы ғана жоғалуына ұласқан денеге жеңіл жарақат салу жатады. Қорқытуға жәбірленушінің сана-сезімі мен еркіне әсер ететін түрде күш қолданамын деген әрекеттер жатады. Қорқытудың мазмұны сан алуан, ол сабаймын, өлтіремін, өртеймін деген айбат жасаулар арқылы көрініс табуы мүмкін.

Бұзақылықта бөтеннің мүлкін жою немесе бүлдіру арқылы материалдық залал келтірілуі мүмкін. Залалдың мөлшерін анықтау нақты фактілерге байланысты болады. Қоғамдық көрінеу, анық құрметтемеу деп кінәлының көпе-көрінеу, көпшілікті, қоғамдық тәртіпті құрметтемейтін, өзін қоғамға және оның мүдделеріне ашық қарсы қоятын мінез-

құлықтарын айтамыз. Бұзақылықта қоғамды анық құрметтемеушілік көпшіліктің көзінше жүзеге асырылады. Демек, қоғамдық тәртіпті өрескел бұзу және қоғамды анық құрметтемеушіліктің жиынтығы басқа да белгілермен бірге бұзақылықтың объективтік жағының қажетті белгілері болып табылады.

Бұзақылық формальдық-материалдық қылмыс құрамына жатады. Ол қоғамдық тәртіпті өрескел бұзу және қоғамды анық көрінеу құрметтемеушілік әрекеттерін істеген уақыттан бастап аяқталған деп танылады. Бұзақылық қоғамдық тәртіпті өрескел бұза отырып, әдетте, қоғамдық орындардан (көшеде, мекемелерде, көліктерде, қоғамдық тамақтандыру немесе көпшілік орындарда) басқа, байланыс адамдарға, жас балаларға, келіп-кетушілерге қарсы жария түрде жасалады. Адам өз әрекеттері арқылы қоғамдық тәртіпті өрескел бұзып, қоғамды көрінеу құрметтемегендігін біледі және осы әрекеттерді істеуді тілейді.

Бұзақылықтағы қылмыстың ниетіне қоғамды көрінеу сыйламаушылықтан туындаған эгоистік көзқарастар, бостандықты теріс түсінушіліктен болған жағдаяттар жатады.

Бұзақылық ниетке-қоғамды көрінеу құрметтемеушілікті білдіретін әр түрлі дәрежеліктер, өктемдіктер, қатыгездіктер, тентектік пен арсыздық, ұятсыздық көріністері жатады. Бұзақылықтың мақсаты қоғамдық тәртіпті өрескел бұза отырып, жәбірленушіге күш көрсету, қорқыту, оның бойына қорқыныш туғызу, мүлкін жою, бүлдіру болып табылады.

Отбасында, пәтерде туған-туыскандарын, таныстарын балағаттау, ұру, денесіне жарақат түсіру және жеке бастың араздығынан, жәбірленушінің теріс және жеке бастың араздығынан, жәбірленушінің теріс қылығынан болған осыған ұқсас әрекеттер жеке адамға қарсы қылмыс жасағаны үшін жауапкершілік көрсетілген Қылмыстық кодекстің баптарымен саралануы тиіс. Егер мұндай әрекеттер қоғамдық тәртіпті өрескел бұзумен ұласса және қоғамды көрінеу құрметтемеушілікті білдірсе, онда кінәлының әрекеті бұзақылық ретінде сараланады. Қылмыстың субъектісі-жалпы, 16-ға (254-баптың 1-тармағы) және 14-ке (257-баптың 2,3-тармақтары) толған есі дұрыс адам.

Ал тағылық - үйлерді немесе өзге де ғимараттарды жазулармен немесе суреттермен немесе қоғамдық адамгершілікті қорлайтын өзге де іс-әрекеттермен қорлау, сол сияқты көлікте немесе өзге де қоғамдық орындарда мүлікті қасақана бүлдіру болып табылады.

Бұрынғы Қылмыстық кодекс бойынша мұндай әрекеттер бұзақылық деп бағаланатын. Тағылықтың бұзақылықтан өзгешелігі: тағылықты құрайтын қылмыс құрамының әрекеттері қоғамдық адамгершілік және эстетикалық нормаларды бұзу арқылы жүзеге асырылады, тағылық қоғамдық тәртіпті бұзумен ұштасады. Бұзақылықтың заты-бөтеннің мүлкі болса, тағылықтың заты-үйлер, өзге де ғимараттар, қоғамдық орындардағы мүлік болып табылады.

Тағылықтың объектісі-қоғамдық тәртіп, қосымша тікелей объектісі адамгершілік нормалары болады.

Объективтік жағынан бұзақылық қоғамдық тәртіпті өрескел бұзумен, қоғамды көрінеу қадірлемейтін әрекеттермен ұштасса, ал тағылықтың объективтік жағы үйлерді немесе өзге де ғимараттарды жазулармен, суреттермен немесе қоғамдық адамгершілікті қорлайтын іс-әрекеттермен, сол сияқты көлікте немесе өзге де қоғамдық орындарда мүлікті қасақана бүлдіру арқылы сипатталады.

Әдетте, бұлар порнографиялық суреттер салу, әдепсіз, ұятсыз сөздер жазу арқылы жасалады. Өлгендердің мәйіттерін және олар жерленген жерлерді, құлпытас құрылыстарын немесе жерлеуге немесе толарды еске алуға байланысты рәсімдер өткізуге арналған зират үйлерін жою, бүлдіру немесе аяққа басу әрекеттері үшін жауаптылық көзделген. Көлікте немесе өзге де қоғамдық орындардағы заттарды-жарық беру құралдарын, орындықтарды, төсеніш құралдарын, олардың жамылғыларын, сондай-ақ таксофон аппараттарын, әр түрлі қоршаулар мен есік-терезе құрылғыларына едәуір емес мөлшерде залал келтіруді мүлікті қасақана бүлдіру деп айтамыз.

Тағылық қылмысы формальдық-материалдық құрамға жатады. Қылмыс кейбір реттерде заңда көрсетілген әрекеттерді жүзеге асырған уақыттан бастап, ал басқа жағдайларда істелген іс-әрекеттер материалдық залал келтірілген уақыттан бастап аяқталған деп табылады.

Субъективтік жағынан тағылық қылмысы тікелей қасақаналықпен істеледі. Қылмыстың субъектісі жалпы-14-ке толған, есі дұрыс кез келген адам.

Тағылық пен бұзақылыққа тән жоғарыда аталған белгілерді қылмыстық әрекеттерді саралауда ескерудің маңызы бар.

Орынбасаров М.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Суицид туралы

Қазіргі таңда бүкіл әлем бойынша ең маңызды проблемалардың бірі ол – суицид. Суицид дегеніміз – өзін-өзі өмірден қасақана айыру.

Бүкіл әлемдік денсаулықты сақтау ұйымының деректеріне сәйкес, жылына 500 мың адам өзін-өзі өлтіруге барады екен.

Криминалистикада өзін-өзі өлтірудің бірнеше түрлері бар:

1. Қорытынды өзін-өзі өлтіру (өзін-өзі өлтірер алдында өз әрекеттеріне есеп беретін, бірақ кінәсіз қиын жағдайдаға түскен, ойлану нәтижесінде болашақтың жоқтығына көзі жеткен адамдардың өзін-өзі өлтіруі, қаржының жоқтығы, жазылмайтын ауру және т.б.);

2. Ашық қарсыласу түріндегі өзін-өзі өлтіру (бақытсыз махаббат, ажырасу т.б. себеп болатын жан күйзеліс әрекет);

3. Аяқ астынан өзін-өзі өлтіру (жаман хабар алғаннан кейін, отбасындағы не жұмыстағы ойда жоқта пайда болған қиыншылықтан кейін өзін-өзі өлтіруге аяқ астынан бел буу);

4. Психикалық ауырған кезде өзін-өзі өлтіру [1].

Суицид, көбінесе жастардың арасында орын алады. Оның себебі әртүрлі болы мүмкін. Суицид әдетте, емтиханнан өте алмай қалу, өзінің сүйген жігітінен немесе сүйген қызынан айырылу, жастайынан жазылмайтын ауруға шалдығу, айналасындағы адамдардан жәбірленушілік көру, ата – анасымен келіспей қалу және тағы басқа жағдайларда жиі орын алады.

Суицид мәселесі - XX ғасырдан бастап дүние жүзін толғандырған мәселе болды. Осы кезде бұл проблеманың өршіп кеткені соншалық, Францияда 1 жылда жасалатын суицид саны 1 жылда жол апатына ұшырап қайтыс болған адамдардың санына теңескен екен [2].

Әр бір жас кезеңдеріне сай суицидальді белсенділік тән болады.

- Балалық шақ – 12 жасқа дейін;
- Жеткіншектік кезең – 12-17 жас;
- Жастар арасы - 17-29 жас;
- Ересектер арасы – 30-35 жас;
- Қарттық кезең – 55-70 жас [2].

Жалпы айтқанда суицид 15-24 жас аралығында жиі кездеседі. Өйткені олар суицид жасамас бұрын, суициденттердің көбі – суицидалды кезеңнен өтеді, ол адамның бейімделу қабілетінің төмендеуімен сипатталады. Ол қызығушылық деңгейінің төмендеуі, қарым-қатынастың шектелуі, мазасызданғыш, эмоционалды тұрақсыз болуы т.б.

Г.Блэйннің айтуынша, жастардың арасындағы жүгенсіздік бейбастықтық, имансыздық пен бүлікшіл көңіл күйдің өсуі отбасындағы тәрбиенің кемшіліктерінен болады [3].

Қазақстандағы суицид мәселесіне келетін болсақ елімізде өзін - өзі өлтіру өте жиі кездеседі. Мысалы, дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметі бойынша, Қазақстанда 100 мың тұрғынға шаққанда 53 кісі өзіне қол салып қаза болады екен. Бұл көрсеткіш Орта Азия елдері бойынша Қазақстанда ең жоғары деңгейде екен [4].

Соңғы бірнеше жылда осындай қаза бойынша көш басында Оңтүстік Қазақстан облысы (72 оқиға), Ақтау (64-67 оқиға) және Солтүстік Қазақстан облысы (100 мың тұрғынға шаққанда 57 адам өз-өзіне қол жұмсаған). Бір атап өтерлігі – елде адам өлтіргендерге қарағанда өз-өзін өлтіргендер саны әлдеқайда көп екен [4]. Мысалға айта кететін болсақ, Батыс Қазақстан облысындағы Атырау қаласындағы 16 жасар қыз отбасындағы жағдайға байланысты өзіне - өзі қол жұмсаған және Ақтау қаласындағы 16 жасар қыз бен 17 жасар бала қыздың жүкті болып қалғанын үйдегілерге айтуға қорыққандықтан іштегі нәрестемен бірге өздеріне - өзі қол жұмсапты.

Айта берсек мұндай мәселелер өте көп. Осы сияқты қауіптің алдын алу үшін не жасау керек? Психологтардың айтуы бойынша кез келген ата – ана жасөспірім баласын кемінде 3 рет психологқа көрсетуі керек. Өйткені кез келген жеткіншек өз - өмірінде болп жатқан проблемаларды ата анасына айта бермейді. Сол себепті ол проблемалармен психологтар бөлісіп, одан шығатын жол айтуы керек дейді мамандар.. Әрине бұл пікірді менде қолдаймын.

Мемлекетіміздің ең құнды қазынасы – адам және оның өмірі. Ендеше сол қымбат қазынамызды бар жан тәнімізбен қорғап жүрейік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі (топтама) / Заңтану топтамасы. – Алматы: «Мектеп», 2002.
2. http://kk.wikipedia.org/wiki/өзін-өзі_өлтіру.
3. <http://malimetter.kz/suicid-aleumettik-masele-retinde/>
4. http://www.azattyq.org/content/Kazakhstan_suicide_children/1819157.html

Орынбасаров М.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Түзеу жұмыстары мен айыппұл салу

Қоғамда әр адам өзінің жеке жасаған әрекеті үшін жауап береді. Егер жасаған әрекеті қоғамға немесе субъектілерге қайшы болған жағдайда қылмыс саналады. Тиісінше осыған сәйкес жаза қолданылады. Жазаның мақсаты әлеуметтік әділдікті қалпына келтіру, сондай – ақ сотталған адамды түзеу және сотталған адамның да, басқа адамдардың да жаңа қылмыстар жасауынан сақтандыру. Жалпы жаза дегеніміз соттың үкімі бойынша тағайындалатын мемлекеттің мәжбүрлеу шарасы делінген Қылмыстық кодекстің 38 бабының 1 тармағында. Осы кодексте көрсетілгендей жазаның түрлерінің бірі түзеу жұмыстары және айыппұл салу [1].

Кейбір жазалардың орындалуы кезінде қайшы әрекет жасаған субъектіні тікелей еңбекке араластыру қажет және кейбіреулеріне айыппұлдың мөлшерін көбейткен дұрыс. Алғашқысына тоқталсақ, жасаған қылмысының деңгейіне байланысты қылмыскерді-сотталушыны түзеу жұмыстарына тартқанда, еңбек ақысынан белгіленген пайызын мемлекеттік бюджетке төлеп, сонымен қатар қоғамға пайдалы еңбекке баулытылса, яғни белгіленген аумақты сыпыру, жуу, тазалау, жеңіл жұмыстарды атқару, өзінің бүлдірген объектісін тікелей өзі қалпына келтіру және тағы басқа жұмыстарды сотталушы атқарса. Бұл қазіргі кезде Америка Құрама Штаттарында қолданылып жүрген негізгі тиімді жазалау шараларының бірі болып табылады. Бұл жазалау шарасы қазіргі кезде

Украинаның Қылмыстық Кодексінің 3214 бабында 2013 жылы көрініс тапқан [2]. Бұл демократиялық мемлекетте қолданылатын осындай тиімді әдісті қолдану біздің мемлекетке қажет. Себебі, біріншіден, екінші рет жеңіл қылмыс жасауға итермелеуге кедергі болады. Екіншіден, әлеуметтік мемлекетке, яғни кедей және бай ретінде таптарға бөлмейтін мемлекетке сай жазалау шарасы қолданысқа енеді. Өйткені, бай болсын немесе кедей болсын, кез келген адам құқығына қайшы әрекеттер жасаған адамға қолданылады. Яғни, басқа әдістер арқылы жазадан құтыла алмайды.

Сондай-ақ айыппұлдардың мөлшерін кейбір жағдайларға байланысты көбейткен орынды. Бұл мемлекеттің жеке бюджетіне қосымша миллиардтаған қаржы әкелудің бірден – бір тиімді жолы. Сонымен қоса, тәртіптің қатаң сақталуына септігін тигізетіні сөзсіз. Мысалға, көлікпен жол жүру ережесіне енгізілген қосымша өзгертулерге сәйкес, жол жүруде көліктегі белбеуді тағу немесе ұялы телефонмен сөйлесу мәселелері қаралып, айыппұлдың мөлшерін көбейткен болатын. Осыған сәйкес статистика сүйенсек, бұл жағдайлар тиісінше азайды [3]. Сондықтан кейбір әкімшілік құқық бұзушылыққа, басқа да қоғамдағы сырттай жеңіл болып көрінген, бірақ маңыздылығы орасан зор құқық бұзушылықтарға айыппұлдың мөлшерін өсіру керек.

Әлемдегі алдыңғы қатарлы дамыған мемлекеттерде қоғамға қайшы жасалған әрекетке қолданатын осындай жазалар қолданылып келеді және де өз нәтижесін беруде. Мемлекетіміздің демократиялығын және әлеуметтік мемлекеттің ұстанымдарын анықтай отырып, еліміз халықтық, әлеуметтік екендігін дәлелдей түседі. Халыққа ауыр тиетін салық арқылы мемлекеттік бюджетті толтырғаннан, әділ түрде жазаны айыппұл арқылы орындатып, мемлекеттік бюджетті толтырған дұрыс.

Түзеу жұмыстары мен айыппұл түріндегі жазаларды қоғамға қауіптілігі онша ауыр емес, ауырлығы орташа қылмыстар үшін орнымен, қажетіне сай кеңінен қолданысқа енгізу қажет. Бұл елде тәртіптің сақталуына, құқықбұзушыларды еңбекқорлыққа баулиды. Елдегі қатаң тәртіп адамдардың өмірі мен құқықтарының сақталуын қамтамасыз етеді. Сонымен, қоғамдағы қылмыстылықпен күресу барысында «әділ жаза, азаматтық қоғамды» қалыптастыруға барынша ұмтылуымыз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Қылмыстық Кодекстің 3 бөлім, 13-15 бет.
2. Economics.unian.net сайты
3. www.ktk.kz «Рәлде телефонмен сөйлескендер ...», old.kaztrk.kz

Рахманова Д.,

заң факультетінің 1 курс магистранті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

XXI ғасырдағы киберқылмыстылықтың алдын алу

Американдық криминалист Д.Б. Паркердің мәліметтері бойынша компьютерлік қылмыстармен байланысты қылмыстар бірізгіде 1940 жыл шамасында компьютерлік техниканың пайда болуымен байланысты болды.

Кеңес Одағында компьютерлік деп танылған қылмыс алғаш рет 1979 жылы Вильнюста тіркелді. Қылмыс барысында келтірілген шығын 74584 рубльге бағаланды.

«Компьютер» сөзі шын мәнінде бізге ежелден белгілі. «Компьютер» сөзіне латындар «есептеу», «есептеп шығару» сөзінің мағынасын берген. Тек жақында 40-50 жыл бұрын ғана «компьютер» сөзінің мағынасы күрделі машина, техникамен байланыстырылды. Бірінші есептеу машинасын Блез Паскаль 1642 жылы ойлап тапқан. Бұл жаңалық компьютерлік техниканың дамуына жол ашқан үлкен қадам болды.

Ғылыми - техникалық прогрестің қазіргі заманғы жағдайларға сәйкес дамуы компьютерлендіру тенденциясымен, электронды-есептеу машиналары, жүйелер және

компьютерлік желілерден тұратын деректерді өңдеудің тармақталған жүйесін жасаумен айқын ерекшеленеді. Қолданушыларының саны ұдайы өсетін Интернеттегі жағдайдай, мұндай бағытталушылық мемлекеттік және қоғамдық өмірдің барлық дерлік жақтарын қозғайды. Бұл жағдайда ақпараттық ресурстар, деректерді өңдеу жүйелері және компьютерлік желілер мемлекеттің ұлттық ішкі құрылымының ең осал бөлігі болады.

Интернет бұрынғысынша ешкіммен бақылауға алынбайтын, виртуалды еркін кеңістік болғандықтан, қазіргі ақпараттық технологиялар мүмкіндігін қылмыстық қоғамдастықтар белсенді пайдалануға тырысуда, нәтижесінде қылмыстық әрекеттердің жаңа түрлері – киберқылмыстар пайда болды. Атап айтсақ, электронды-есептеу машиналары жұмысына заңсыз қатысу, компьютерлік ақпаратты ұрлау, иемдену және күшпен алу, ақпараттық ресурстарға қашықтан шабуыл жасауды ұйымдастыру, ақпаратты жою, жинау және өзгертуді жүзеге асыратын компьютерлік вирустарды («логикалық бомбалар», «трояндық аттар» деп аталатын және басқа ақпараттық қарулар түрі) жасап, өңдеу.

Бұл қылмыстың түрлерін механизміне, жасалу және және жасыру тәсілдеріне байланысты белгілі бір ерекшелігі бар және жоғарғы деңгейлі жасырындылығы (латенттілігі) мен төменгі деңгейлі ашылуымен сипатталады.

Ақпараттық технологиялар мен компьютерлік желілерді трансұлттық лаңкестік және экстремистік ұйымдармен игерудің, киберлаңкестіктің шығуына себепші болғандығы жөнінде фактілер бар. Батыстың арнайы қызметтер мен құқық қорғау ұйымдарының өтініштері бойынша, «Аль-Каеда», «Хезболла», «Абу Нидаль» секілді және тағы басқа лаңкестік ұйымдар Интернет мүмкіндіктерін белсенді қолданады. Қазақстандағы оперативті-іздеу шараларын жүргізу барысында алынған деректерді ескере отырып оларға мүшелері республикада ұсталынған «Орталық Азияның Жамаат моджахедтері» мен «Өзбекстандағы мұсылмандық қозғалыстарды» жатқызуға болады.

Олар Интернетті қолданып ақпараттық кибершабуылдар, экстремистік ойларды насихаттаулар, нәсілшілдік, діншілдік және басқа төзімсіздіктерді жүзеге асырды, сондай-ақ, жаңа мүшелерді еліктіру, қаржыландыру, тиімді және конспирацияланған байланыс жүргізеді.

Қазіргі таңда АҚШ, Ұлыбритания, Германия және басқа Батыс елдеріне халықаралық лаңкестер тарапынан кибершабуылдың аса қатерлі шабуылдары төніп тұр. Сарапшылардың мәлімдемелері бойынша, қазіргі уақытта зардабы өлім жазасына келісілгендер, жарылғыштар және т.б. қолданылып жасалған дәстүрлі лаңкестік актілердің зардабынан кем түспейтін мемлекеттік ақпараттық жүйелерге жасалатын шабуылдар саны шұғыл өсіп кетті. Мұндай шабуылдар атомдық және басқа да маңызды объектілердің, мұнай және газ құбырларының, электр станцияларының, темір жолдардың, әуежайлардың, сумен жабдықтау объектілерінің басқару жүйелерін қатардан шығаруы мүмкін. Сондықтан да киберлаңкестікті кейде ядролық, бактерия қолданылатын және химиялық қарулар әрекетінің қолдану әсерімен салыстырады.

2001 жылғы 11 қыркүйекте болған оқиғада Нью-Йорк әуежайының навигациялық жүйесіне кибершабуылдар қоса жүрді. Ресейде 2000 жылы белгісіз қаскөйлер «Газпром» РАҚ компьютерлік желісін бұзды және біраз уақытқа газ ағындарын бөлу орталық бөлімінің толық бақылауын алды. 2002 жылдың мамыр және маусым айларында жеке әрекет жасаушы британдық және австриялық хакерлер стратегиялық ядролық күштермен басқару жүйесі мен АҚШ әскери күштерін ғарыштық барлау Орталығының кодын бұзды. Егер мұндай акциялар лаңкестік мақсаттарда жүргізілетін болса, онда олардың зардабын елестету қиын.

«Ирландия Республикалық Армиясы» (ИРА) осы ИРА әрекеттерін қаржыландыру үшін банк есептерін бұзу және ақша ұрлау тапсырмаларын орындайтын, сондай-ақ, болашақ терактілерге Желіде ақпарат жинақтайтын арнайы хакерлер топтарын құрды.

Югославиялық «Қара қол», пәкістандық «Unix Security Guard» немесе палестиналық «Unix Security Guard» сияқты көптеген хакерлік топтар, бірде-бір атыс

жасамай-ақ, өздерінің кибершабуылдарымен көптеген мемлекеттердің мемлекеттік басқару институттарына айтарлықтай маңызды зиян келтіріп, лаңкестік ұйымдар тізімінде «лайықты» орын алды.

Интернеттегі лаңкестік және экстремизмді насихаттаумен күрес мәселесі айтарлықтай өзекті болуда.

Тәжірибе көрсеткендей, лаңкестік және экстремистік ұйымдар өзінің сайттарында мәліметтерді үш типті тыңдаушыларға бағыштайды:

- белсенді мүшелер мен қолдаушыларға;
- жанашырлар мен сәйкес пікірді қалыптастыруға арналған халықаралық қоғамдастықтарға;
- қарсыластарға, оларды азғындау мақсатымен.

Аймақтық лаңкестікке қарсы құрылымының мәліметтері бойынша, егер 1998 жылы лаңкестік және экстремистік ұйымдар Интернетте 12 сайт ұстаса, онда олардың саны қазіргі уақытта 4800-ге дейін артты.

Оның ішінде 40-қа жуық сайт орыс тілді болып табылады. РАТС эсперттерінің пікірінше, Интернетте терактілерді ұйымдастыруға арналған 80%-ға дейінгі ақпарат бар.

Желіде лаңкестердің идеологиясы мен мәлімдемелерін, насихаттық мәліметтерді, терактілерді жүргізудің әдістері мен тәсілдерін, террор құралдарын, күнделікті қолданыстағы материалдардан қарулар мен жарылғыштар дайындауды және т.б. егжей-тегжейлі баяндайтын ақпараттардан тұратын, өте көп ақпараттық ресурстарды бар. Шартты түрде мұндай сайттарды 3 негізгі топтарға бөледі:

1. Экстремизм мен лаңкестік идеяларын тікелей таратушы сайттар.
2. Халықаралық лаңкестік құрылымдарды ақпараттық және қаржылай қолдауды жүзеге асыратын ақпараттық ресурстар.
3. Құқыққа қайшы әрекеттерге тура шақырмайтын, анықтауыш сипаттағы Интернет-ресурстар. Көп жағдайларда мұндай сайттар сансыз көп, тұрақты емес және домендік атауларын жиі өзгертеді.

Бұдан басқаша, Интернетті лаңкестік және батыл экстремистік топтар байланыс құралы ретінде қолданады.

Сонымен бірге, олардың веб-сайттардан басқа, жақтаушылары араласа алатындай, форумдары, хабарландыру тақталары бар. Интернеттегі толып жатқан чаттар мен форумдар шифрланған жолдауларды беруге тамаша бейімделген, ал қазіргі технологиялар Желіде карталар мен бейнелерді жеңіл таратуға мүмкіндік береді. Лаңкестер өздерінің хат-хабарларын стеганография әдісін қолданып шифрлайды, бұл үшін спорттық және порно-сайттарды кеңінен қолданады. 1998 жылы Нью-Йорк қаласындағы Бүкіләлемдік Сауда Орталығында жарылысты ұйымдастырушы Рамзи Юсев шифрланған нұсқауларды тікелей өзінің дербес ноутбүгінде қабылдаған. 2002 жылы Мәскеу қаласындағы Дубровкадағы театр орталығын басып алу барысында Бараев бандылары шешен сепаратизмінің идеологы Мовлади Удуговтың веб-сайтында нақты уақыт режимінде лаңкестер әрекеттері жөнінде ақпарат орнастырған, «Революциялық жалғасу бірлестігі» деп аталатын ұйым мүшелерімен тұрақты байланыс жасап отырған. Сол кезде ресейлік арнайы қызметтер бұл сайттың жұмысын тосқауылдай алды.

Бұдан, лаңкестер үшін Интернет географиялық бытыраңқылықты игерудің ерекше тәсілі, лаңкестік идеологиясын алға бастырудың және қылмыстық қоғамға жасырын байланыстың тиімді құралы болып табылды.

2001 жылғы 23 қарашада Еуропа, АҚШ, Канада және Жапон елдерінің Кеңес мүшелерінің өкілдері Еуропа Кеңесінің «Киберқылмыс туралы» Конвенциясына қол қойды. ЕО Кеңесінде арнайы «Ақпараттық қауіпсіздік» агенттігі құрылды.

Сонымен бірге, туындаған мәселелердің салыстырмалы жаңалығы бара-бар қарама-қарсылық пен осы әлеуметтік-құқықтық болмыстармен күреске дайындықсыз, құқық қорғау және арнайы ұйымдарды қапыда қалдырды. Бүгінде компьютерлік қылмыстың

және киберлаңкестіктің мәселесі құқық қорғау ұйымдарының бақылау шегінен шығып кетті және маңызды мемлекеттік және халықаралық мәселелерге ұласуы төніп тұр.

Осыған байланысты, көптеген елдерде аталған қатерлерге қарсы тұру шаралары қолдануда, біртіндеп олармен күрестің оң тәжірибесі жинақталып жатыр.

АҚШ үкіметі елдің ақпараттық жүйесінің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі бағыты халықаралық лаңкестік мен ұйымдасқан қылмыс қауіптерін айқындау мен залалсыздандыру, бәрінен бұрын мемлекеттік басқару, арнайы қызметтер, құқық қорғау ұйымдары мен шаруашылық қызметтерінің (мемлекеттік немесе дербес) субъектілерімен өзара көмек көрсетіп, қызмет жасау болып табылатындығы көрсетілген, киберкеңістік қорғанысының Ұлттық стратегиясын бекітті.

АҚШ ТФБ (ФБР) электрондық қылмыстармен күрес жасау үшін, зияткерлік жеке меншіктің бұзылуын, сондай-ақ жоғарғы технологиялық саладағы және компьютерлік қылмыстарды тергеумен айналысатын құрылымды бөлім құрды.

Ұлыбритания «электрондық поштаға» және Интернетті қолдану ережелерін сақтауға қатал бақылау қойды. Мысалы, Ағылшын елінде күдікті адамдардың «электрондық пошталарын» бақылау мерзімі 60-тан 300 күнге дейін артты, ал Интернет желісінің провайдерлері құқық қорғау ұйымдарының мүдделеріне арналған ақпаратты құпия сақтауы керек.

Бұдан басқа, ағылшын елінде, стратегиялық болжауларды жасау, тергеу жүргізу, құқық қорғау ұйымдарының қызметтерін үйлестіру және олар үшін ұсыныс хатты дайындайтын жоғары технологиялар саласындағы ұйымдасқан қылмыспен күрестің Ұлттық орталығы құрылды.

Италияда 2005 жылдың 31 шілдесінде № 155 Заң қабылданды. Осы Заңға сәйкес байланыс операторларының міндеттеріне:

- барлық телефон қоңырауларын, соның ішінде сөйлесу болмаған кезде тіркеу ;
 - Интернет-кафе, жұртшылық қолданатын орындарда жұмыс жасау барысында қолданушылар деректерін тіркеу;
 - жасалған байланыс деректерді тіркеу және сақтау (24 ай ішінде);
- Бас прокуратура келісімімен сақтау мерзімін тағы да 24 айға созуға болады.
- ұялы байланыс абоненттерінің деректерін тек ғана сим-карталарды алғанда ғана емес, есепшоттардың толығы кезінде де тіркеу енгізілді.

Заң сондай-ақ қылмыстың дайындығы жөнінде ақпарат беруге дайын адамдар үшін виза беру және біршама қаржылай көмектесуді қарастырады. Заңсыз бір елден екінші елге қоныс аударушыларды және құқыққа қарсы әрекеттері байқалған ел азаматтарын қудалау тәртібі қаталданып, жеңілдетілді.

Берілген заңға сәйкес, кибершабуылдардан қорғау көлемінде мүдделі ұйымдар өздігінен өмірлік маңызды сыншыл ішкі құрылымдарды анықтап, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету талаптарын орындауды талап етуге құқылы. Қажет жағдайда, рұқсат етілмеген қолданулар мен компьютерлік шабуылдарға орай өз уақытында әсер ету мақсатында мемлекеттік ұйыммен бірлескен жедел орталық құрылады. Бұдан басқа, берілген нормативті актімен жағымсыз және экстремистік сипаттағы ақпараттар орналасқан сайттарды жабу тәртібі жеңілдетілді.

Қытайда киберлаңкестікке қарсы әрекет бойынша маңызды шаралар қабылданды. Осылайша, қытай үкіметі экстремизм, лаңкестік және сепаратизм белгілері бар сайттарға тосқауыл жүйесін дайындады. Экстремизмнің таралуын болдырмау үшін, Қытай құқық қорғау органдары мұндай мәліметтер орналасатын серверлерді тәркілейтіндерін мәлімдеді. Провайдерлерге өздерінің серверлеріндегі сайттардың мазмұнын қадағалау тапсырмасы қойылды.

Жапон үкіметі мазмұндары заңсыз және зиянды деп бағаланатын, веб-ресурстар қатарын пайдалануға тосқауыл қою жөнінде шешім қабылдады. Сонымен бірге, мемлекеттік ұжымдар қызметтері мен оқу орындары оқушыларының қауіпті веб-сайттарды қолдануларына тыйым салынды. Жапон өкіметінің ресми мәлімдемелерінде

мемлекет мұндай интернет-порталдарды пайдалануға өз еркімен тосқауыл жасауға тырысушы ұлттық интернет-провайдерлер бастамасын қолдап, барынша ынталандыратындығы хабарланды. «Веб-сайттар» бойынша осы жұмысты реттеу мақсатында, ережелердің арнайы жинағын дайындаумен айналысатын Комитет құру жоспарлануда. Олар сайттарға тосқауыл қою қажеттігін реттейтін болады.

Бұдан басқа, жапондық Ұлттық полиция басқармасы (NPA) Токио полициясының қалалық департаменті және басқа префектуралардағы ірі полиция департаменттерімен бірлесіп, киберқылмыспен күрестің жалпыұлттық орталығын құру бастамасы жасалды.

Тәуелсіз мемлекеттер достығының көптеген елдері үшін олардың сыртқы факторлардан техникалық және технологиялық тәуелділігінің артуына байланысты қауіпті тенденциялар байқалады, бұл оларға қарсы «нәтижелі» кибершабуылдардың қатерлерінің болуын арттырады.

Іс жүзінде ақпараттандыру мен байланыстың бәсекеге қабілетті құралдарының өндірісі дамып отырған жоқ. Мемлекеттік құрылымдар сияқты коммерциялық құрылымдардың да ақпараттандырылуы негізінен шетелдік технологиялар және компьютерлік техникалар базасы негізінде жүзеге асырылады. Киберқылмыстармен күрес және оның алдын алу саласындағы іргелі және қолданбалы ізденістерге жеткілікті мемлекеттік қолдау жоқ, бұл республикаларға әлемдік ақпараттық жүйеге теңқұқылы негізде қосылуға мүмкіндік бермейді.

Қазақстан Республикасында соңғы жылдары киберқылмысқа тұтастай және соның ішінде киберлаңкестікке қарсы әрекеттің тиімді жүйесін жасауға белгілі бір шара жасауға мүмкіндік беретін, ұйымдық және практикалық шаралар қабылданды.

Қылмыстық кодексіне компьютерлік қылмысты жасаған үшін қылмыстық жауапкершілікті ескертетін, 227-ші бап енгізілді. Қазақстанның 2001 жылдың 23 қарашасындағы «Киберқылмыс туралы» Еуропа, АҚШ, Канада, және Жапон Кеңестерінің халықаралық Конвенциясына қосылуы жөніндегі сауалдар талқылануда. ТМД көлеміндегі бірлесіп әрекет ету жөніндегі сәйкес келісімдер бекітілді, Ресей, Украина, Өзбекстан және басқа елдердің құзыретті ұйымдарымен екі жақты келісімдерге қол жеткізілді.

ҰҚК құрылымында киберқылмыспен күрес бойынша арнайы ішкі құрылым пайда болды. ІІМ жоғары технологиялар саласындағы қылмыспен күрес бойынша Ұлттық байланыс бөлімі және арнайы жедел-аналитикалық жұмыстар мен жоғары технологиялар саласындағы қылмыстарды ашудың басқармасы құрылды.

Ақпараттандыру және байланыс агенттігі бойынша Интернет желісінің барлық операторларына идентификациялық (сәйкестендіру) деректерін (уақыты, күні, ір-адресі және телефон нөмірі) бір жыл аралығында сақтауды міндеттейтін, жасалынған байланыстар туралы мәліметтерді сақтау Ережесі іске қосылды. Мемлекеттік ұйымдардың ақпараттық жүйелеріне арнайы сараптамалар және олардың қорғанысын тексеру ұдайы жүргізіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі.
2. Толеубекова Бахиджан Хасеновна. Диссертация на тему: «Проблемы совершенствования борьбы с преступлениями, совершаемыми с использованием компьютерной техники».
3. www.edu-cip.kz/ru.
4. www.inform.kz/kaz.
5. www.egemen.kz.

Сейтимбет Б.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес

Қазіргі қоғамдағы сыбайлас жемқорлық — басқа саяси, экономикалық, мәдени әлеуметтік институттармен өзара тығыз байланысты әлеуметтік институт, басқару жүйесі элементі болып табылады. Сыбайлас жемқорлық феноменін түсінуге қатысты сан түрлі әдістемелік ыңғай-бағыттар бар. Оны ежелден-ақ түрлі - әлеуметтік, саяси, криминологиялық, құқықтық аспектілерде қарастырған.

Ерте кезеңдерде Платон мен Аристотель сыбайлас жемқорлықты саяси категорияға жатқызды, Н. Макиавелли оны мемлекеттің азаматтық ізгілікті бұзатын жалпы сырқатының белгісі санады, Ш. Монтескье оны нәтижесінде жақсы саяси тәртіп немесе жүйе жарамсызға айналатын дисфункциональдық үдеріс ретінде сипаттады.

Қазіргі ғылыми, оқулық және қоғамдық-көсемсөздік әдебиеттерде де сыбайлас жемқорлыққа түрліше анықтама беріледі. Сыбайлас жемқорлық туралы онымен күресудің әмбебап амалын анықтауға негіз болатын бірауызды ұғымды қалыптастыру — күрделі эволюциялық үдеріс. Сыбайлас жемқорлықтың интегралдық сипаты бұл күрделі құбылыстың бірізді, бір мағыналы анықтамасын жасауға бүгінгі күні мүмкіндік бермей отыр.

Жалпы «Сыбайлас-жемқорлық» деген түсінік мағынасын этимологиялық тұрғыда қарасақ, мұны «параға сатып алу», «пара» ретінде, «conruptio» деген латын сөзін алып, анықтауға мүмкіндік береді. Ертеде Рим құқығында сондай-ақ «conruptio» түсінік болған, ол жалпы сөзбен айтқанда «сындыру, бүлдіру, бұзу, зақымдау, жалғандау, параға сатып алу» деген түсінік берген де, құқыққа қарсы іс-әрекетті білдірген. Ал орыс тілінің түсіндірме сөздігі бойынша сыбайлас-жемқорлықты пара беріп сатып алу, лауазымды адамдардың, саяси қайраткерлердің сатқындығы ретінде сипаттайды [1].

Кейбір анықтамаларда, мәселен, сыбайлас жемқорлықпен күрес жөніндегі БҰҰ хатшылығы дайындаған ережеде берілген анықтамада коррупция қылмыстық істердің жіктелген төмендегідей 3 тобының жиынтығы ретінде түсіндіріледі:

а) лауазымды адамдардың мемлекет меншігін ұрлауы, жымқыруы және иеленуі;

б) жеке басының пайдасы үшін қызмет бабын асыра пайдалануы;

в) қоғамдық парыз бен жеке есеп арасындағы мүдделер қақтығысы.

БҰҰ Бас Ассамблеясының 34-сессиясы құжаттарында сыбайлас жемқорлыққа мынадай анықтама берілген: «Лауазымды басшының өз қызмет өкілеттігі саласындағы қызметтік ережені бұзатын да, бұзбайтын да түрде сыйлық, берушілердің мүддесі үшін кез келген формадағы әрекеті немесе әрекетсіздігі [2].

Сыбайлас жемқорлықтың анықтамасына қатысты көзқарас-пікірлердің алуан түрлілігі бұл құбылыстың күрделілігін білдіреді және оны терең де жан-жақты зерттеуді талап етеді - біріншіден, сыбайлас жемқорлықты түсінудің теоретикалық деңгейін тереңдету (дәл, айқын анықтама беру, сыбайлас жемқорлық пен оның дамуына мүмкіндік жасайтын себептерді тексеру), екіншіден, сыбайлас жемқорлықтың қоғамның экономикалық, әлеуметтік және саяси өміріне ықпалын анықтау және бұл құбылыспен күресу бағытындағы нақтылы шаралар жүйесін құру [3].

Ал Қазақстан Республикасының «Сыбайлас-жемқорлықпен күрес туралы» Заңы сыбайлас-жемқорлыққа келесідей анықтама береді. Ол: «...мемлекеттік міндеттерді орындайтын адамдар, сондай-ақ соларға теңелген адамдар, тікелей өзі немесе делдал арқылы өздерінің лауазымды құзыреттерін және онымен байланысты мүмкіншілікті немесе өз құзыреттерін басқаша пайдаланып мүліктік пайда алу үшін заңмен қарастырылмаған мүліктік жайлылықты және артықшылықты қабылдау, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалармен аталмыш жайлылықты және артықшылықты оларға заңсыз беруге осы адамдарды парамен сатып алу» делінген [4].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресудің әртүрлі тәсілдері мен жолары бар: Мысал ретінде басқа елдерге шолу жасасақ. Шет елде АҚШ-та 60 – 70 жылдары орын

алған және «Шейх» операциясы атымен тарихта қалған. ФРБ агенттері «ақша қаптары» шығыс атын жабылып әрекет ететіндер ірі шенеуніктердің, конгрессмендердің, штат губернаторларының кеңселері мен кабинеттерінде пайда болды және оларға пара беріп, адалдықтарын және сатқындықтарын тексерді. Сол жолғы жанжал әсерлі болды, көптеген адамдардың өз мансаптарын тастауға, жоғары дәрежесі лауазымдарымен қош айтысуларына тура келді. Бүгінгі күні Сингапур мен Гонгконгте қылмыс үшін жазалағаннан, ең дұрысы оның алдын алу принципі бойынша әрекет етеді. Бұл елдерде алдын алу шараларына тіреу етіледі. Оның үстіне сыбайлас жемқорлыққа айыпталушыға кінәсіздік презумциясының принципі қолданылмайды, ол өзінің кіріс көздерін түсіндіруге міндетті. Германия мен Францияда сыбайлас жемқорлықпен ұсталғандар 6 жылдан 10 жылға дейін сотталуы немесе пара сомасынан екі есе көп айыппұл төлеуі мүмкін. АҚШ-та осындай қылмыс үшін жазалау мерзімі 5 -жыл бас бостандығынан айырады (немесе 10 мың долларға дейін айыппұл), ал Жапонияда жеті жылға бас бостандығынан айырылады.

Ең қатал жаза қазіргі Қытай елінде қолданылады. 1980 жылдардың басында қатаң экономикалық қылмыс жасалған үшін Қытай қылмыстық кодексінде «ату баптары» күрт көбейді. Қазір Қытайда сыбайлас жемқорлықтың үшін өмірлік сотталу немесе өлім жазасын алуға болады. Басқаша айтқанда қылмыскер неге қол сұқса, не нәрсе қылмыстық заңмен қорғалса неге залал келсе немесе залал келуі мүмкін болса қылмыс объектісі дегеніміз сол болады. А.Н. Трайниннің айтуынша, еш нәрсеге қол сұқпайтын қылмыстың табиғатта болуы мүмкін емес. Бұл аксиома – дәлелдеуді қажет етпейтін айқын шындық.

Ал Қазақстан Республикасында да ауқымды іс-шаралар осы күнге дейін іске асып келеді. Сыбайлас жемқорлықпен күрес мәселелері кез келген мемлекет үшін өзекті проблемалардың бірі. Барлық елдерде оған қарсы экономикалық, құқықтық және басқа да шаралар қолданылуда. Қазақстан Республикасында тәуелсіздік алған мезеттен бастап бұл аса ауыр қылмыстарға қатысты қатаң мемлекеттік саясат қалыптасты. Еліміз ТМД мемлекеттерінің арасында бірінші болып 1998 жылы «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес тура-лы» арнайы заңын қабылдады. Заңның мақсаты азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, сыбайлас жемқорлық көріністерінен туындайтын қауіп қатерден, Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, сыбайлас жемқорлыққа байланысты құқық бұзушылықтың алдын алу, анықтау, олардың жолын кесу және ашу, олардың зардаптарын жою және кінәлілерді жауапқа тарту арқылы мемлекеттік органдардың, мемлекеттік міндеттерді атқаратын лауазымды және басқа да адамдардың, сондай-ақ оларға теңестірілген адамдардың тиімді қызметін қамтамасыз етуге бағытталған және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің негізгі принциптерін айқындап, сыбайлас жемқорлыққа байланысты құқық бұзушылықтың түрлерін, сондай-ақ жауаптылықтың пайда болу жағдайларын белгілейді.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 2006-2010-2015 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлықпен күрес бағдарламасын бекітті, осы жарлыққа сәйкес республика үкіметіне бағдарламаны жүзеге асыру шараларының жоспарын бір айда жасап бекітуге тапсырма да берілген болатын. Бұл бағдарламаның басты мақсаты – сыбайлас жемқорлыққа белсене қарсы тұру арқылы ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған шаралар жүйесін одан әрі жетілдіру. Аталған бағдарламада сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте мемлекеттік органдардың жауапкершілігін ұлғайтуға да, биліктің барлық тармақтары мен азаматтық қоғам институттарының бұл мәселені шешудегі әлеуметтік әріптестігіне де баса мән беріліп отыр.

Елбасы алға қойып отырған осынау асқаралы міндеттерді жүзеге асыруға, сот қызметкерлері арасында қатерлі дертке жол бермеуге баса назар аударылып отыр. Халқымызда «Бір қарын майды бір құмалақ шірітеді» деген қанатты сөзі бар. Сондықтан да құлқынның қамын ойлаған кейбіреулердің теріс әрекеті бүкіл ұжымға кері әсерін тигізбеуі үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы бірлесе ымырасыз күрескеніміз дұрыс [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. www.adilet.gov.kz
2. Алауханов Е. Сыбайлас жемқорлықпен күресудің проблемалары.//Заң, 2008.
3. ҚР Президентінің ресми сайты.
4. ҚР «Сыбайлас жемқорлықпен күрес туралы» заңы.
5. Н.Ә.Назарбаевтың 2050 стратегиясы.

Серікбаев А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Қорқор тартып қор болма!

Қор қордың даму тарихы сонау ежелгі Араб елдерінен бастап дамып келеді. Яғни, қазіргі таңда әрбір адам материалдық жағдайына қарамастан қор қорды шеге алады. Барлығына мәлім қор қордың әсері адам денсаулығына зиянды болып табылады. Қор қорды сататын адамдар оның зиянсыздығы туралы дәлелдеуге тырысады, олардың айтуынша – барлық никотин түтіндері суда қалады және никотин түтіндері келмейді деп мәләмдейді. Қор қорға әр түрлі иістендіргіш заттар мен әр түрлі тәтті иістер қосылады, яғни, мұндай әрекет істеудің мақсаты – зиянды никотин түтінінің және смаланың ащы иістерін жою мақсатымен істелінеді. Қор қордың сыртында 0,5% никотин және 0% смала бар деп қана жазылады. Қордың нақты зияндылығы келесідей болып табылады:

1.Угарлық газ. Адам бір сағат қор қорды шеккенде темекімен салыстырғанда 100-200 есе көп түтінді өз өкпесіне жібереді, яғни, никотиннен басқа да қауіпті угарлық газдардың бөлшектері адамның өкпесіне кетеді. Қор қордың шоғының температурасы 600-650 градус болған кезде 45 минут бойы адам қор қорды шеккенде 1 қорап темекінің түтінінен де астам қауіпті заттар адамның өкпесіне кетеді. Қор қорды шегу барысында адамның төменгі дем алу жолдарына зиянды түтіндер кетуі мүмкін. Қорды шегу кезінде адамның денсаулығына аса ірі залал келеді, тіпті, бір темекіні жабық бөлменің ішінде шекеннің өзінде адамға мұншалықты зиян келмейді. Темекімен салыстырғанда, адам егер 1 қорап темекіні 1 сағат ішінде шексе және қор қорды 1 сағат ішінде шексе, нәтижесінде, қор қордың зияндылығы көп болып табылады, өйткені, темекіді арнайы түтіні тазалап отыратын фильтрлер бар болып табылады. Жоғарыда айтылғандай, қор қордың негізгі зиянды шеттерінің бірі ол – угарлық газ болып табылады. Угарлық газ деген не сұраққа қазіргі таңда, медицина және полиция қызметкерлері жауап бере алады, угарлық газ дегеніміз ол, - жанаған көмірден немесе пластмасстық заттардың жануы барысында бөлініп шығатын химиялық қауіпті түтін болып табылады. Көптеген зерттеушілердің зерттеулері бойынша қор қордың зияндылығы – 100 тал темекінің күшімен бірдей деп айтады. Қор қорды шегетін адамның денесінде карбоксигемоглобин, мышьяк, никотина, хром, котинин, және қорғасын компоненттері бар болады. Қор қорды шегуде де және темекіні шегуде нәтижесі қауіпті болуы мүмкін – өкпенің жарасы, өкпенің функцияларының бұзылуы, жүректің каронарлық аурулары, ұрпақтардың туылуы кезінде салмағының аз болуы. Ерлі зайыптылардың екеуі де қор қорды шеккен кезде баласыздық ауруы пайда болады. Қор қорды шегетін адамның балалары мен одан арғы ұрпақтарының денсаулығына әсер етуі мүмкін. Индияның кейбір аймақтарында үлкен адамдар өз балалары мен жасөспірімдерге қор қорды шегуге рұқсат етеді, біздің ойымызша бұл әрекет үлкен жауапсыздық деп ойлаймыз.

2.Сілекейдің алмасуы. Қор қормен тікелей денсаулыққа тигізетін әсерден басқа да қауіпті жақтары бар. Қор қорды шегу барысында қор қордың фильтрлеріне адамның сілекейі бөлініп түседі. Содан кейін бұл сілекей түтінге түсіп әрбір адамның өкпесіне кетеді. Яғни, сілекейде қауіпті микробтар болуы мүмкін, әрбір адамның гигиенасы ұғымына теріс келетін түсінік болып табылады. Егер нақты сілекейде қандай қауіпті заттар бар деген сұраққа жауап беретін болсақ, онда келесідей болып табылады - герпес, В

гепатиті және тағы да басқа қауіпті аурулар.

3.Жай қор қорды тарту (пассивное курение). Қор қорды шегу барсында бір бөлмеде отырған қор қорды шекпейтін адамдардың денсаулығына аса қауіпті зиян тиеді. Яғни, қор қорды шекпейтін адамдардың да өкпесіне қауіпті заттар кетеді. Олар келесідей болып табылады - азот, углеродтың окисы және никотин. Қор қорды шекпейтін адам, қор қорды шегетін адамның қасында ұзақ болған кезінде қор қорды шегетін адамнан да аз емес зиян алады. Адам тек қана қор қордың түтінін ғана алып қоймай, сонымен қатар углеродтың окисы мен азотты да алады.

4.Үйреніп қалуы (зависимость). Қор қорды шегу барысында адам қор қорға денесі үйреніп қалады, жоғарыда айтылғандай қор қорда - угарлық газ, ауыр металлдардың тұзы, химиялық элементтер болып табылады. Яғни, дәлелдейтін болсақ су барлық химиялық зиянды заттарды ұстап алып қоя алмайды. Қор қордың кез келген түрі химиялық қауіпті заттарды ұстап алып немесе фильтрлей ала алмайды. Қор қор жасөспірімдерге өте қызықты көрініп, өзіне қарай тартуға тырысады. Қор қорды тарту барысында адамның денесі үйрене бастайды, одан әрі темекі тартуды бастайды, одан кейін нашақорлыққа да алыс емес. Қазір кезде, кештерде қор қордың су құятын жеріне спирттік ішімдіктерді құйып наркотикалық заттарды салып қояды. Қор қор өзінің тәтті иісі мен жұмсақ дәмімен өзін қызықтырады. Кейбір адамдар, қор қорды заман талабына сай болуы үшін шегеді. Жоғарыда айтылғандай қор қордың аса қауіпті шеттерінің бірі болып – үйреншектік болып табылады.

Египеттік зерттеушілер қор қордың суы зиянды бөлшектерді алып қалады деген түсінікті итермелеп, өз зерттеулерін жүргізді, нәтижесінде – кез келген қор қордың суы зиянды химиялық элементтерді тазалай алмайтынын дәлелдеді. Зерттеудің тәсілі келесідей болып табылды – арнайы вакумделген аппарат құралға, адамның өкпесімен бірдей үлкендігі әйнектен жасалған құралға, ішіне қарай тартатын насос қойып қор қордың түтінін ішіне жібереді, нәтижесінде ішіндегі түтін ешқайда кетпей адамның ағзасында қалады, сонымен қатар түтін ғана емес, сонымен қатар аса қауіпті химиялық заттар да ішінде қалып қояды. Зерттеушілер адамның қор қорды шегу барысын бақылап, өкпесінде түтін қанша уақыт аралығында қалатынын бақылады және осы мәліметтерді арнайы жасалған әйнек вакуммен салыстыру үшін компьютерге енгізді. Нәтижесі – қор қордың ішіне қосылатын заттардың 25 граммы, 60 темекімен бірдей болып шықты. Яғни, қор қорды шегу барысында адамға 3 темекі қорабының күшімен теңестіріледі.

5.Ыстық түтін. Тағы да қор қордың қауіпті жақтарының бірі ол – ыстық түтін болып табылады. Яғни, ғалымдардың зерттеуі бойынша түтіннің температурасы 450 градусты құрайды, яғни, түтін судан өтуі кезінде толық суып үлгермейді.

6.Зиянды заттардан өкпенің өз өзін тазарта алмауы. Ғалымдардың зерттеуі бойынша – 500-600 куб сантиметр түтінде адам тартқан кезде адамның өкпесі созылып, үлкейеді, нәтижесінде – адамның өкпесі өзі тазартатын қауіпті заттар адамның өкпесінде қалып қалуы әбден ықтимал. Египеттік зерттеушілердің шығарған нәтижесіне, әлемдік денсаулық сақтау ұйымы аса ірі назар аударды және әлемнің медицинасы дамыған мемлекеттері де Египеттік зерттеушілердің қорытындысына аса ірі назар аударды. Шетелдік мемлекеттердің айтуы бойынша, Египеттік зерттеушілердің шығарған қорытындысы қор қормен күресуде болашақта негізгі құрал болатынын айтты. Қор қорды қазіргі таңда, бітеу жабық бөлмелерде беріледі, қор қорды тартпайтын адамдар да қор қордан шыққан зиянды түтіндерді қабылдайды. Бұл санитария мен гигиена мәселесіне тікелей қарсы болып табылады. Мұндай талаптарды сақтамау заңнамалық актілерде тікелей жауаптылық көрініс тапқан.

7.Көмірдің қауіптілігі. Қор қорды жағу үшін, яғни, түтінді шығару үшін арнайы көмірлер жағылынады. Осы көмірден шығатын қауіптер де аз емес. Мысалы, қауіпті азоттар. Бұл химиялық элементтің денсаулыққа тигізетін қауіпі өте көп болып табылады. Яғни, әр түрлі аурулардың пайда болуына әкеп соғады. Адамдар қор қорды жаңа заттарды көру үшін, жаңа әсерлер алу үшін ғана тартады. Бұл жағдайда қоғамның тигізіп отырған

әсері болып табылады немесе кейбір адамдардың ойынша бұл заман талабы болып табылады деген пікірде. Бірақ та, әрбір заманның өзінің жақсы жақтары да, жаман жақтары да бар екені мәлім болып табылады. Бұл жерде – қор қор жаман жақтарға жатады.

8.Жанған хош иістерден бөлініп шығатын қауіпті химиялық элементтер. Қор қор жану кезінде химиялық элементтер бөліп шығарады, яғни, бұл адамның ағзасына өте қауіпті болып табылады. Егер айтатын болсақ, ол – ауыр химиялық металлдың бөлшектері болып табылады. Толығымен айтатын болсақ, ауыр химиялық металлдар адамның ағзасындағы зат алмасу процестерін ауырлатады. Қор қорды шегу барысында адамның ағзасына бензопирендер түседі, бұл да адам ағзасына қауіпті болып табылады. Акрам Шафидің зерттеулері бойынша Египеттік қор қордың зияндылығы келесідей болып табылады – адамның жоғарғы дем алу жолдарын қиындатады. Темекі сияқты да адамның ағзасындағы қан айналым процесін нашарлатады және түрлі ауруларға әкеп соғады. Катрин Мэкаронның зерттеуі бойынша – қор қорды шегетін адамның ағзасында темекіні шегетін адамның ағзасымен салыстырғанда котинин химиялық элементі нормадан тыс, яғни өте жоғары болып табылады. Египетте қор қордың ерте кезден бастап дамып келе жатқанының өзінде, Египеттің денсаулық сақтау органдары қор қорды шегуді азайту жұмысын жүзеге асырып жатыр, яғни, бұған сәйкес Египеттің мемлекеттік органдары да қор қордың зиян екенін мойындап отыр.

Қорытындылай келе, қор қорды тарту – денсаулыққа зиян келтіру болып табылады. Қазақстан халқының денсаулығы, келешектегі ұрпақтарымыздың денсаулығы мықты болу үшін әрбір адам зиянды әрекеттер істемеу керек болып табылады, яғни, қор қорды тартпау болып табылады. Қор қорды тарту құқықтық мәдениет ұғымына қарама-қарсы ұғым болып табылады және де адамның жеке гигиенасы ұғымына да теріс әсер болып табылады. Егер әрбір адам өзінің болашақтағы ұрпақтарының денсаулығы мықты болсын деп қаласа, онда қор қорды шегуді мүлдем қою керек. Жоғарыда айтылғандай, қор қордың тигізетін әсері ол тек, өзінің балаларына ғана емес, сонымен қатар одан кейінгі ұрпақтарына да тигізетін теріс әсері өте мол болып табылады, мұны әлемнің медицина ғылымының профессорлары өз зерттеу жұмыстарында атап өтті. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы да қор қорға байланысты дабыл соғуда, әрбір адам денсаулығы мықты болсын деп қаласа қор қорды шекпеуі керек.

Сулеймен А.,

заң факультетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Жетібаев Н.С.

Халықты виктимизациялау үдерісі және нарықтық экономика жағдайындағы оның негізгі факторлары

Халықты виктимизациялау үдерісі және нарықтық экономика жағдайындағы оның негізгі факторлары. Халықты виктимизациялау үдерісі және экономикалық факторлар. Халықты виктимизациялау үдерісі және әлеуметтік факторлар. Негізінде қылмысты саралауда қылмыстық заңмен қарастырылатын нақты қылмыс құрамы жатыр. Нақты қылмыс құрамы қылмыстық заңда бірден анықталмай, түрлерінің белгілері арқылы анықталады. Қылмыс құрамының белгілері - бұл бір сөзбен (терминмен) немесе сөз тіркесімен (терминдердің сөз тіркесімен) айтқанда, қылмыстық заңда көрсетілген, сонымен қатар басқа заңда және басқа нормативтік құқықтық актілерден немесе халықаралық шарттағы оқиғалар кезіндегі түсінік. Мысалы, қылмыс құрамының белгілері - бұл тор негізгі тұтастық организмде жатқан, өзіне қылмыс құрамын ұсынатын, сонымен қатар тор осы элемент құрамына сәйкес келетін, блок болып келетін, біртектес тобын құрайтын және организм бөлігі. Қылмыс құрамы - бүтін организм, көрсетілген тормен блоктан тұрады. Қылмыс құрамы белгілері қылмыстық заңмен белгіленген ұстаныммен бірге және

олармен арақатынаста және қылмыс құрамынан негізгі қатарда сараланып қалуы мүмкін. Осы міндетті және факультативті белгілерден басқа сол негіздер болып мыналартабылады: 1) нормативтік деректеме (источник), 2) қылмыстық-құқықтық деректеме, 3) қоғамға қауіптілік дәрежесі, 4) гносеологиялық негіз, 5) анықтылық, 6) тұрақтылық дәрежесі және 7) заңдағы терминологиялық сипаттама негізі. Нормативті қайнар-көзі секілді критерий бойынша қылмыс құрамының белгілері, біріншіден, көрсетілген қылмыс түріне жауаптылық тағайындайтын ҚР ҚК Ерекше бөлімінің бабында; екіншіден, аталған бөлімде және осы ҚК-ң Ерекше бөлімінің тарауларында; үшіншіден, ҚК-ң Жалпы бөліміндегі аталған баптарда; төртіншіден, ҚР-ң басқа (қылмыстық емес) заңдарда және басқа нормативтік құқықтық актілерде ҚР ҚК Ерекше бөлімінің бланкеттік диспозициялық баптарына сілтеме жасалынғандар; бесіншіден, ҚР халықаралық шарттарында, ескерілген ҚК-ң Ерекше бөлімінің бланкеттік диспозициялық баптарына сілтеме жасалынғандар көзделген. ҚР ҚК-ң Ерекше бөлімінің баптарының диспозицияларында нақты қылмыс құрамының белгілерін жекелендіретін және осы құрамды басқа қылмыс құрамынан айыруға мүмкіндік беретін, сондай-ақ объективтік жақтың барлық белгелерін және олар болған жағдайда факультативтік белгілерді анықтауға мүмкіндік беретін белгілер көрсетілген жоғарыда айтылғандардан басқа осы ҚК-ң Ерекше бөліміндегі баптарының диспозицияларында қылмыс объектілерін (мысалы, 265 б.), қылмыстың субъектісін (мысалы, 131б, 132б, 176б, 307б.) және субъективтік жағын (мысалы, 96б, 103 б. және ҚР

ҚК басқа да баптары) сипаттайтын ерекше белгілер көзделген [19]. Сонымен қатар, нақты қылмыс құрамының объективтік жағының белгілері тек қана ҚР ҚК Ерекше бөлімінің диспозициялық баптарында көзделген. ҚР ҚК Ерекше бөлімінің біршама баптары, біріншіден, қылмыс құрамының жалпыға бірдей объектісін, субъектісін, субъективтік жағын сипаттайтын; екіншіден, аяқталмаған қылмыс құрамына тән белгілерді көрсетеді - қылмысқа дайындалушылық және қылмысқа қатысушылық болып табылмайтын - ұйымдастырушы, айдап салушы және кеңес беруші, және, үшіншіден, жасалған іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын белгілер. Сонымен, ҚР ҚК 2 б. 1 т-да қылмыстық-құқықтық қорғаудың бірнеше объектілері көрсетілген: адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтары, меншік құқығы, қоғамдық тәртіп, қоғамдық қауіпсіздік, қоршаған орта, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы, азаматтардың қауіпсіздігі мен достастығы. Бұл объектілер тізбесі – шамамен берілген, ал толыққанды тізбесі қазіргі ҚК-ң Ерекше бөлімінде және аталған бөлімдерде қамтылған. ҚР ҚК қылмыс субъектісі анықталады, ал 15 б. 1 және 2 б. және 16 б. оның мынадай белгілері нақтылана түседі: жасы және есі дұрыстығы. Аталған ҚК-ң 19 б. 1б. кінәнің нысандары анықталады, ал 20, 21 және 22 баптарында кінәнің қасақаналық, абайсыздық нысандары нақтыланған. ҚР ҚК 24 б. 1б. аяқталмаған қылмыс құрамы анықталған, ал 30 б. 1 және 3 т. оның кезеңдері нақтыланған: қылмысқа дайындалу және қылмыс жасауға оқталу. Аталған ҚК-ң Ерекше бөлімінің баптарында аяқталмаған қылмыс құрамының кейбір белгілері көрсетілмеген, мысалы ҚР ҚК Ерекше бөлімінің баптарында көзделген қылмыстың объективтік жағының айыпкердің жағдайынан тәуелсіз болу салдарынан толық немесе ішінара орындалмауы. Қылмыстық кодекстің 28б. қылмысқа қатысу ұғымына анықтама беріген, қылмысқа қатысушының жауаптылығы ҚР ҚК 28-31 б. белгіленген. Қылмыстық кодекстің 9б. 2б. негізінде «ҚК-те көзделген белгілер бір әрекеттің белгілерін қамтыса да, қоғамға қауіптілік дәрежесі төмен болғандықтан сол әрекет (әрекетсіздік) қылмыс болып табылмайды», деп көрсетілген. ҚР ҚК 26 б. ерікті түрде тұлғаның қылмысты соңына дейін жеткізуден бас тарту белгісі көрсетіледі, мұнда қылмыс құрамы жоқ. ҚР ҚК-ң 32-37 баптарда іс-әрекеттің қылмыстылығын жоятын мән-жайлар көрсетілген. ҚР ҚК Жалпы бөлімінде сондай-ақ көрсетілген белгілер, қылмыс әрекетін шектейтін және тиісінше қылмыс құрамын бөлшектейтін нормалар бар. Сонымен, қазіргі ҚК 19 б. 4б. тиісінше «іс-әрекет, тек абайсыздықпен істейтін, қазіргі кодекстің Ерекше бөліміндегі баптарында тиісінше арнайы көзделген жағдайлардағы қылмыс деп

табылатын» нормалар бар. Бұл норма негізінде қылмыс құрамының субъективтік белгілері сияқты кінәлілік тек қана абайсыздықпен шектеледі (осы ҚК-ң 22б. бойынша қылмыс қасақана болса кінәліліктің екі формасы болуы мүмкін). Негізінде ҚР ҚК-ң 24б. 2б. сәйкес, «қылмыстық жауаптылық тек ауыр немесе аса ауыр қысмысқа дайындалғандық үшін болады». Көрсетілген норма мазмұнында ауыр емес және ауырлығы орташа қылмысқа дайындалғандық үшін қылмыс құрамы болмайды. ҚР ҚК-ң Ерекше бөлімінің бланкеттік диспозициялық баптарында қылмыс құрамының белгісі көзделсе де, қылмыс құрамы белгісі көзделмесе де барлығы осындай белгілер емес. Тиісінше толық немесе ішінара қылмыс құрамының белгілері басқа (қылмыстық емес) заңдарда және басқа да нормативтік құқықтық актілерде не болмаса халықаралық шарттарда, көрсетілген диспозициясы барларға сілтеме жасалғандарды анықтайды. 1959 жылғы ҚазССР Қылмыстық кодексімен салыстырғанда, 1997 жылғы Қылмыстық кодексте көрсетілген диспозициялар елеулі көбірек болды. ҚР ҚК Ерекше және Жалпы бөліміндегі баптарында қылмыс құрамының барлық белгілерін тіркеу көрсетілген, сонымен қатар басқа (қылмыстық емес) заңдарда және басқа нормативтік құқықтық актілерінде, халықаралық шарттарында кез-келген әрбір нақты қылмыс құрамында және сот-тергеу тәжірибесінде қылмысты саралауда анықталуға міндетті. Қылмыстық-құқықтық мәнділікте қылмыс құрамының белгілері екі топқа бөлінеді: 1) жағымды және 2) жағымсыз. Жағымды - ол нақты қылмыс құрамында көрсетілген белгілер, ал жағымсыз - оның болмауында. Бұл терминология мазмұны бір жағынан қылмыс құрамының бар екеніне немесе мүлдем жоқ екеніне ықпал етеді және де жалпы әлеуметтік, диалектикалық мазмұны жағынан қарама-қарсы: оң жақта, яғни жағымды (бұған қылмыс құрамының жоқ екенін анықтайтын белгілер кіреді), ал теріс, яғни жағымсыз жағын бар екенін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бакаев А.А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних: учеб. пособие для вузов рек. МВД РФ. – М.: Логос, 2010.
2. Варчук Т.В. Криминология: Учеб. Пособие. – М.: Инфра-М, 2012.
3. Гишинский Я.И. Криминология: учебник. – СПб., 2011.
4. Годунов И.В. Противодействие организованной преступности: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высш. шк., 2003.
5. Дмитриев О.В. Экономическая преступность и противодействие ей в условиях рыночной системы хозяйствования / Отв. ред. М.П. Клейменов. – М.: Юрист, 2009.
6. Ежов А.Н. Зарубежный опыт противодействия организованной преступности: Спецкурс / Под ред. М.К. Кислицына; Междунар. «Ин-т». – М., Архангельск: Изд-во МИУ, 2009.

Тарихова Ж.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Қазақстан Республикасындағы суицид мәселесі

Суицид (лат. *sue caedere* - өзін өлтіру) адамның өзіне-өзінің қиянат жасап, өз өмірін қиюы. Суицид деген термин XVII ғасырда пайда болған, бірақ XVIII ғасырға шейін қоғамда кеңінен пайдаланған емес. Тек XX ғасырдың басында адамдардың өзіне-өзі қол жұмсауының алдын алу үшін ғылымда «суицидология» зерттеу қалыптасқан болатын.

Ғалымдардың айтуынша суицидтың үш түрі бар:

1) Шынайы суицид. Оған барған адам өмірден түңіледі, үнемі көңілсіз, өлгісі келіп жүреді. Анығрақ айтқанда өмірдің мәні болмайды.

2) Жариялық суицид. Өзін-өзі өлтірмес бұрын алдын ала жұрттың назарын өзіне аударғысы келеді.

3) Жасырын суицид. Бұл түрінде өзін-өзі өлтіру жақсы іс еместігін түсінеді, бірақта қиындықтан шығар амал жоқ болғандықтан өз өмірін қияды [3].

Енді Қазақстандағы суицид тоқтала кетсек, Қазақстандағы суицид саны жалпы әлемдік стандартпен салыстырсақ, өте жоғары деңгейде тұрмыз. Қазір әлемнің барлық елдерінде, оның ішінде Қазақстанда суицидпен нашақорлық мәселесі бірінші орында тұр.

Қазіргі кезде Дүниежүзілік Денсаулық сақтау ұйымының дерегі бойынша Қазақстан елдегі азаматтарының өз өмірін қионы бойынша үшінші орында тұрмыз. Ал осыдан үш жыл бұрын бесінші орында болғанбыз. Ол кезде орта есеппен 100 000 адамға шаққандағы суицид жасаушылардың саны 30 адамды құрады [2].

Жалпы әлемде жыл сайын шамамен миллионға жуық адам өзіне-өзі қол жұмсап өмірден озады, олардың 8 мыңын қазақтар құрайды. Қазақстанда өз өмірлерін көбіне қиятын ер азаматтар деген пікірлерде бар. Қазақстанда 2007 жылы 342 суицид фактісі тіркелген, оның 2/3-і ер азаматтар.

Жалпы психологтардың айтуы бойынша, егер де ер адам өз өміріне қол салам деп шешсе, олар бұл істі аяғына жеткізуге тырысады, ал әйелдер болса көбіне өзіне назар аудартқысы келедт деген болатын [4].

Ал әйелдер суициді туралы мынадай мәліметтер бар: дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметі бойынша, қазақстандық әйелдердің арасындағы суицидтың көрсеткіші -15 пен 24 жас аралығын құрайды [2].

Тағыда айта кетсек, жасөспірім арасындағы суицид алдыңғы қатарда тұр. Мамандар жыл сайын Қазақстанда 14 пен 17 жас арасында 6-8 суицид фактісі тіркеге болатын. Мысалға, 23 қараша бұқаралық ақпарат құралдары Ақтөбе қаласында он жетідегі қыз бала мен он бес жасар жасөспірімнің асылып қалғаны туралы ақпарат таратты. 26 қараша осындай оқиға Алматы да қайталанған болатын. Бұл жолы айтып келмеген ажалдың құрығына он алты жасар жасөспірім ілікті. Желтоқсанның 6-13 аралығында Теміртауда, Семейде, Астана қаласында тағы үш қыз, екі ер бала өз өмірлерін қиған болатын.

Енді суицидтерді себебін анықтап көрейік. Неліктен бірақ рет берілген өмірден оңай кете салады? Психологтардың айтуы бойынша: өзін-өзі өлтіру ешқашан кездейсоқ болған емес. Өзіне-өзі қол жұмсау қадамына барудың себептері көп. Оның бастылары махаббаттағы бақытсыздық, жақын адамның өлімі, жалғыздық, жұмыс барысын туындаған қиындықтар. Бірақ та жоғарыда айтқанымыздай, адамдардың барлығы бірдей қол жұмсамайды ғой. Неге? Себебі адамның өмір сүруіне түрткі бірнеше факторлар бар. Олар: тату-тәтті отбасы, махаббат, ата-ананың қамқорлығы, дұрыс тәрбие, жауапкершілікті сезіну, адами құндылықтар және т.б. Бұл жағдайлар өмірдің әрбір қиындықтарына қарсы тұруға себепші бола алады [1].

Мамандар өлудің құмарту-психиологиялық проблемасын зерделей келе, жақындарыңызбен бірге болып, бірін-біріңізді бағалаңыздар, деген ықылас білдіреді.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бөлім 1-бабында көрсетілгендей, мемлекетіміздің ең қымбат қазынасы-адам және оның өмірі, ендеше сол қымбат қазынаны көзіміздің қарашығындай етіп қорғау әрбір азаматтың алдындағы, сондай-ақ жалпы қоғамның алдында тұрған өзекті мәселе.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Дат газеті» Республикалық психиатрия, психотеропия және наркология ғылыми-тәжірибелік орталығы суицидология және эпидемиология ғылымының меңгерушісі Айгүл Нәшкенованың сұхбаты.
2. www.malimetter.org танымды және энциклопедиялық сайт.
3. Stud.kz сайт.
4. Қазақстан Республикалық телерадиокорпорация-жаңалықтар сайты www.kaztrk.kz.

**Төлеген Е.,
Еуразиялық технологиялық университеті,
Құқықтану мамандығының 1 курс магистранты**

**Бас бостандығынан заңсыз айырғаны әрекеттер үшін
қылмыстық жауаптылықты ретроспективалық талдау**

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1 – бабында «ең қымбат қазына-адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары», – деп жарияланған [1, 4 б].

Қазақстан Республикасы демократиялық, құқықтық мемлекет және азаматтық қоғам құру жолында негізгі идеялар ретінде заң үстемдігі және қоғамның барлық саласында оның басым болуын, жеке адамның құқығы және бостандығы қорғалып оған кепілдік берілуі тиіс.

Адамдарды ұрлау және бас бостандығынан заңсыз айыру өте кезеңнен белгілі жайт. Ол туралы Ежелгі Грекияның антикалық мифтерінде айтылады. Адам ұрлау және бас бостандығынан заңсыз айыру тақырыбына белгілі суретшілер өздерінің картиналарын және жазушылар өздерінің шығармаларын арнаған. Рим құқығы болса адамдарды ұрлауды және бас бостандығынан заңсыз айыру қылмыстарын ауыр қылмыстарға жатқызды. Адамды ұрлағаны үшін және бас бостандығынан құқыққа сай емес айырғаны үшін қазақ қоғамында «Жеті Жарғы» заңдар ережесімен қылмыстық жауаптылыққа тартылған. «Жеті Жарғы» ережелер жинағына сәйкес аталған істер билікке жататын істерге жатқызылған, яғни билердің алдында немесе «кеңес», «жүгініс» сияқты билердің басы қосылған ортаға түсетін мәселелердің қатарында саналған. [2, 71 б].

Император Николай кезеңіндегі Ресей империясының заңдар жинағы, еркін адамдарды саудаға салғаны және бас бостандығынан заңсыз айырғаны үшін жауаптылықты қарастырды. Осы заңдар жинағының 429 бабында еркін адамды ұрлау және сату жағдайын айыруға байланысты көрінеді. 1845 жылғы Қылмыстық және атқарушылық жазалар туралы Уложениеде, адамдардың еркін жүріп тұруы мен әрекеті қарастырылды.

1903 жылғы Николай II кезеңінде Қылмыстық уложение қабылданды. Аталған Уложениенің 26 тарауы «Жеке бас бостандығына қарсы қылмыстық іс-әрекеттер» туралы Уложениеде адамдарды ұрлағаны және бас бостандығынан заңсыз айырғаны үшін жауаптылық мәселесін қарастырып кетті.[3].

1917 жылы большевиктердің билікке келуіне байланысты өздерінің Қылмыстық кодексін әзірлеп 1922 жылы күшіне енді. Аталған кодекс жеке бас бостандыққа қарсы қылмыстарды жүйелеп, осыған төрт құрамды жатқызды. Елдегі жағдайдың өзгеруіне байланысты, 1926 жылы жаңа Кодекс қабылданды. Онда да жеке бас бостандыққа қарсы қылмыстар (147, 148, 149 баптарда) көрініс тапты.

Елдегі саяси жағдайдың өзгеруіне байланысты, 1959 жылғы Қылмыстық кодекс қабылданды. Аталған Кодексте адамдарды ұрлау және заңсыз бостандығынан айыру қылмыс құрамы қарастырылды. Сондай ақ бас бостандығынан заңсыз айыру қылмыс құрамы басқа да осы тұрғыдағы қылмыстармен қатар қарастырылды.

Қазақстанның тәуелсіздік алуына байланысты 1997 жылғы 16 шілдеде қабылданған Қылмыстық кодексте бас бостандығынан заңсыз айыру қылмыс құрамы да жеке бас бостандыққа қарсы қылмыстардың қатарында қарастырылды.

Қазақстанның Ресей империясына болуына байланысты бас бостандыққа қарсы қарсы қылмыстардың жауаптылығы мәселесі алғаш рет Ресей империясында алғаш рет 19 ғасырда енгізілді.

20 ғасырдың басында большевиктердің билікке келуіне байланысты адам бостандығы мәселесіне патшалық Ресейге қарағанда аз көңіл бөліне бастады. 20 ғасырдың екінші жартысының басында бас бостандыққа қарсы қылмыстар жауаптылығы көздеген баптар тым азайып кетті.

КСРО-ның күйреуіне байланысты Қылмыстық кодекске аталған қылмыстар үшін жауаптылық көздейтін баптар қосыла берді.

Халықаралық қауымдастық аталған салада азаматтардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету үшін елеулі күш жігер жұмсауда. Бірақта кейбір елдерде, адамның бостандығына қарсы қылмыстар кеңінен тарауда. Бұл мемлекеттер әртүрлі құрлықтарда орналасқан. Бұл Ирак және Ауғаныстан Азияда. Албания, Македония, Босния және Герцеговина Еуропада. Орталық Африка мемлекеттері. Бразилия және Колумбия Оңтүстік Америкада. Мексика Солтүстік Америкада. Қазіргі әлемде бостандықтарға қарсы қылмыстарды тек қана қылмыстық элемент қана емес, мемлекеттік билік те жасауда.[4, 68б]

Қазақстан Республикасында бас бостандығынан заңсыз айыру қылмыстары 20 ғасырдың 90 жылдары кеңінен етек жая бастады. Таяу уақытта аталған саланы реттейтін заңдар қабылданды. Негізгі заң ол Қазақстан Республикасының Конституциясы.

Аталған қылмыстардың бірден өсуіне Қазақстан Республикасының нарықтық экономикаға өтуі танылады. Жеке меншіктің пайда болуына байланысты, жекешелендіру жүргізілді, соның ішінде ірі ауқымды кәсіпорындар жекешелендірілді. Көптеген адамдар тағдыр тауқыметіне қалып, жұмыссыз және ақшасыз қалды, ал кейбіреулері бір сәтте миллионер болып шықты.

Нәтижесінде бас бостандығынан заңсыз айыру қылмыстары кеңінен өріс алды. 1990 жылдардың басында көптеген ұйымдасқан қылмыстық топтар мен қауымдастықтар пайда болды.

Адамдарды саудаға салудың көптеген үлесі осыларға тиесілі. Адамдарды саудаға салу құқық қорғау органдарының қылмыстық қудалаудан бас тартуы үшін және қылмыстық топтардың бір бірімен бәсекесін шешу мақсатында жүргізілді.

Құлдыққа қарсы күресуді халықаралық құқықтық реттеу 19 ғасырда басталды. Бірақта құлдықты сынайтын барлық құжаттар, формалды сипатты иеленді. Мәні бойынша құлдыққа қарсы бірінші халықаралық конвенция 1926 жылы Женевада Ұлттар Лигасының шеңберінде қабылданды. БҰҰ 1948 жылы қабылданған Адамның Жалпыға бірдей Декларациясы құлдық пен құлдық саудасының барлық түріне тиым салды. 1956 жылы Женевада құлдықпен күресу мәселесіне байланысты, 59 мемлекеттің өкілдерінің конференциясы өтті, онда құлдықты және құл саудасын жоюды азайтуды көздеді.

1990 жылдардың басында көптеген ұйымдасқан қылмыстық топтар мен қауымдастықтар пайда болды. Бас бостандығынан заңсыз айыру қылмыстарының көпшілігінің үлесі осыларға тиесілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 2008. – 40 б.
2. Законы Хаммурапи – Москва, 1978. – 366 с.
3. Культелеев Т.М. Уголовное и обычное право казахов – Алматы: Дәуір, 2004. – 312 с.
4. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая / отв.ред. профессор Н.И. Загородников.– М.: Наука, 1994. – Т.1 – 382 с.

**Төлмұратова А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Лауазымды тұлғалардың қылмыстылығы

Лауазымды өкілеттікті асыра пайдалану, практика көрсеткендей, ең көп тараған қылмыс, сондай-ақ басқа қылмыстарды, оның ішінде сыбайлас-жемқорлық қылмысты жасау үшін тәсіл болып табылады. Лауазымды тұлға – жауапты мемлекеттік қызметтегі,

тұрақты, уақытша немесе арнаулы өкілеттік бойынша мемлекеттік органдарда, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскери құрамаларында өкімет өкілінің міндеттерін жүзеге асыратын, ұйымдастырушылық-биліктік немесе әкімшілік-шаруашылық міндеттерін атқаратын тұлға. Әрбір тұлға жеке өзі жасаған немесе тыс қалған заңсыз іс-әрекетінің салдары себепті заңды жауапкершілікке (тәртіптік, материалдық, азаматтық, әкімшілік және қылмыстық) соқтыратынын білуі керек [1].

Лауазымды қылмыс сондай-ақ басқа қылмысты жасау үшін тәсіл болып табылады және жиі қабысып жүреді, мысалы:

– тездету және әр түрлі процедураларды, ережелерді айналып өту үшін шенеуніктердің пара алуы, бопсалау, заңсыз тексерістер, бөтен мүлікті тартып алу, мемлекеттік қаражатты және жер учаскелерін заңсыз пайдалану, ақша үшін лицензиялар және басқа рұқсат құжаттар беру;

– мемлекеттік меншікті, ғимаратты, құрылысты, табиғи ресурстарды заңсыз пайдалану, заңсыз жекешелендіру, мемлекеттік қаражатты ұрлау, асыра сілтеулікпен сыйлықтар төлеу, тендер мен мемсатып алған кезде асыра сілтеушілік;

– монополияға қарсы заңнаманы және шынайы бәсекелестікті бұзу, өз мүддесіне кадр сұрақтарын шешу, саяси сыбайлас-жемқорлыққа және ықпал жасаудың сыбайлас-жемқорлық саласын жасауға дейін бару, дауыс берген кезде пайдалы заңдар үшін дауыс сату және сот шешімдерін сату және БАҚ-қа пара беру [2].

Бұл қылмыстың объектісі басқару тәртібіне, орнықты жұмысқа және мемлекеттік биліктің барлық сала органдарының мемлекеттік қызметінің мүддесіне, оның ішінде заңнама, атқарушы, сот органдарына, сонымен қатар өзін-өзі басқару органдарына қасқойлық болып табылады. Коммерциялық немесе басқа ұйымда лауазымды өкілеттікті асыра пайдалану қаралып отырған баптың заңдылық ауқымына кірмейді және Қылмыстық кодекстің басқа баптарымен қарастырылғаны жөнінде айта кеткен жөн. Мұндай сыбайлас-жемқорлық қылмыстың объективті жағы 307 баптың 1 бөлімінің диспозициясында көрсетілген: “Мемлекеттік міндеттерді орындауға өкілетті адамның немесе соған теңелген адамның өз қызметтік өкілеттігін пайда табу және өзіне немесе басқа адамдар, ұйымдарға басымдық алу үшін қызмет мүддесіне қайшы пайдаланса, онысы басқа адамдарға немесе ұйымдарға зиян әкелсе, егер бұл азаматтардың немесе ұйымдардың құқықтарын және заңды мүдделерін немесе заң қорғайтын қоғам немесе мемлекет мүдделерін айтарлықтай бұзуға әкеліп соқса”.

Лауазымды өкілеттікті асыра пайдалану мемлекеттік қызметшілердің заңмен бекітілген міндеттерін бұзу және заңдармен, ережелермен, нұсқаулармен және басқалармен реттелетін олардың құзыретіне кірмейтін іс-әрекет орындау болып табылады. Мұндай жағдайда қылмыс себебі пайда табу және өзіне немесе басқа адамдарға және ұйымдарға басымдық алу болып табылады. Лауазымды өкілеттікті асыра пайдалану іс-әрекет жасаумен қатар іс-әрекет жасамау болып табылады. Адам іс-әрекетті тек қана өзінің қызметтік жағдайына қарай жасай алатынын атай кеткен жөн. Іс-әрекет жасамады деп лауазымды адамның өз қызметтік міндетін атқармағаны аталады. Бұл қылмыстың субъектілеріне ҚР ҚК 307 бабының 1-3 бөліміне «Лауазымды өкілеттікті асыра пайдалану» сәйкес мемлекеттік міндеттерді орындауға өкілетті адамдарды немесе соларға теңелген адамдарды, лауазымды адамдарды және жауапты мемлекеттік лауазымға ие адамдарды жатқызады. Лауазымды өкілеттікті асыра пайдалану азаматтардың конституциялық құқықтары мен еркіндіктеріне айтарлықтай зиян әкелуі мүмкін, мемлекеттік органдар беделін түсіруі, басқа қылмыс жасауға және оларды жасыруы мүмкін [3].

Ұсынылатын шаралар:

1. Аталған қылмыстарды жасайтын лауазымды тұлғаларға тәртіптік жазаны қатаңдату немесе әкімшілік жауапкершіліктің мөлшерін ұлғайту;

2. Мемлекеттік лауазымды тұлғалардың жалақысын көбейту;

3. Жоғарғы оқу орындарында студенттерді дөңгелек үстелдер өткізу арқылы мемлекетке адал қызмет етуге шақыру;

4. Заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету арқылы құқықтық жағдайды нығайту.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жәкішев Е.Г., Исаев А.А., Найманова Г.Х., Тапалова Р.Б., Темирболат Н.С. Криминалистика. – Алматы: Жеті- жарғы, 2006.
2. Криминалистика. Учеб. для вузов по спец. «Правоведение».
3. Криминалистика. Учеб. для вузов/ [Н.А.Бурнашев, В.М.Быков, А.Ф.Волынский и др.]; Под ред А.Г.Филиппова и А.Ф.Волынского. – М.: Изд-во «Спарк», 1998.

Төрегелді Г.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Сыбайлас жемқорлықпен күресудің қылмыстық-құқықтық реттелуі

Қоғам өмірінің экономикалық, әлеуметтік, саяси, рухани, мәдени, құқықтық салаларының дамуына барынша кедергі жасайтын қауіпті құбылыстардың бірі – сыбайлас жемқорлық. 2008 жылғы ақпандағы Президенттің халыққа Жолдауында да демократиялық қоғам жағдайында қылмыс пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес ерекше мәнге ие болып отыр [1].

1998 жылғы 2 шілдеде қабылданған «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес сыбайлас жемқорлық дегеніміз – мемлекеттік міндеттерді атқаратын адамдардың, сондай-ақ соларға теңестірілген адамдардың лауазымдық өкілеттігін және соған байланысты мүмкіндіктерін пайдалана отырып не мүліктік пайда алу үшін олардың өз өкілеттіктерін өзгеше пайдалануы, жеке өзі немесе делдалдар арқылы заңда көзделмеген мүліктік игіліктер мен артықшылықтар алуы, сол сияқты бұл адамдарға жеке және заңды тұлғалардың аталған игіліктер мен артықшылықтарды құқыққа қарсы беруі арқылы оларды сатып алуын айтамыз [2].

Сыбайлас жемқорлық болып ҚР Қылмыстық Кодексінің 176 баптың үшінші бөлімінің г) тармағы; 193 баптың үшінші бөлімінің а) тармағы; 209, 307 бабының үшінші бөлімінің а) тармағы; 308, 310-315 баптардың төртінші бөлімінің в) тармағы; 380 бап қарастырған қылмыстар мойындалады. Мемлекеттік қызмет мүддесіне қарсы сыбайлас жемқорлық және басқа қылмыстар ҚР ҚК 13 тарауында қарастырылған.

Сыбайлас-жемқорлық қылмыстар, әлеуметтік-құқықтық іс болып, қылмыстық заңнамамен қорғалатын қоғамдық қатынасқа қоғамдық қауіпті әрекет жасау болып табылады. Мұндай қылмыстар қауіпті, себебі қоғамға және қоғам мүшелеріне саяси, материалды, т.б. зиян келтіреді. Сыбайлас жемқорлыққа жақын тұратын мемлекеттік сатып алу, мемлекеттік қызмет көрсету саласы, инвестициялық және жекешелендіру үдерістері, рұқсат беру және лицензиялау жүйелері, мемлекеттік қаражат пен жерді бөлу, салық жинау, басшылық органдарға тағайындау және мемлекеттік қызметке орналасу, жергілікті мемлекеттік басқару органдарының қызметі.

Қылмыстық Кодекстің сыбайлас жемқорлық қылмыстарды қарастыратын барлық баптарына тән нәрсе: мұндай қылмыстардың субъектілері ретінде арнайы субъектілер шығады, жалпы белгілерден басқа (белгілі бір жасқа келу және ақыл-есі дұрыс), оларды қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін ерекше қосымша белгілері де болуы керек.

Сыбайлас-жемқорлықпен байланысты қылмыс субъектілері, ҚР Жоғарғы соттың 2001 жылғы 13 желтоқсандағы «Соттардың сыбайлас-жемқорлықпен байланысты қылмыстар туралы қылмыстық істерді қарау практикасы» №18 нормативтік Қаулысына сай, мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, әскери

күштердің және басқа әскери құрамдардың және республика әскерлерінің лауазымды адамдары, сондай-ақ жауапты мемлекеттік лауазымда отырған адамдар болып табылады. ҚР ҚК 307бабына берілген қосымшаға сәйкес, лауазымды адамдар болып тұрақты, уақытша немесе арнайы құзыреттікпен билік өкілдігінің міндетін атқарушы немесе мемлекеттік органдарда, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, әскери күштерде және басқа әскери құрамдарда және республика әскерлерінде ұйымдастыру-билік жүргізу немесе әкімшілік-шаруашылық міндеттер атқарып отырған адамдар есептеледі [3].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет шараларының ғылыми танымдары мен өзекті мәселелері Қазақстандағы қатынастарды реформалаудың барлық кешенді мәселелерімен тығыз байланыста. Бүгінде Қазақстанның жаңа қылмыстық заңдарының ережелерін ескере отырып, сыбайлас жемқорлықпен күрестің өзекті мәселелерінің проблемалық аспектілерін жасау қолға алынуда. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің мәселелері жалпыға мәлім: жемқорлық қылмыс, ең алдымен, қоғамға қауіптілігімен, ерекше құрылымымен, экономикаға кері әсер етуімен, құқыққа қайшылығымен, күш көрсетуімен сипатталады. Осыған байланысты сыбайлас жемқорлық қылмысымен күресудің жаңа нысандарын, әдістерін әзірлеу, қылмыс санаттарын уақытылы ашу, алдын ала қылмысты болдырмау үшін, жедел тергеу топтарын қазіргі заманғы ғылыми-техникалық құралдармен жабдықтау аса қажет.

• Сыбайлас жемқорлық қылмыстық қауіптілігінің саяси аспектісі мынадан көрінеді:

• сыбайласқан мемлекеттік аппараттар мен олардың буындарының заңдар мен өзге де нормативтік актілерді қабылдауда мемлекеттің саясатын жүргізу мүмкіндігін жоғалтуы;

• іс жүзінде азаматтардың заңнан гөрі сыбайласқан мемлекеттік шенеуніктерге бағыныштылығы;

• Қоғамдық сана сезіміндегі сыбайлас сияқты өзге де саяси режимдердің жағымсыз көріністері мен құбылыстарының түбіріне балта шабу;

• алынбаған салықтардың кесірінен мейлінше зор материалдық шығынға ұшырау;

Сыбайлас жемқорлық қауіпінің құқықтық аспектісі:

• қажетті және маңызды деген заңдар мен өзге де нормативтік актілерді дер кезінде қабылдамау;

• ұйымдасқан қылмыс құрылымдарының мүмкіндіктерін кеңейте түсетін, кері мағынада түсінілетін, олар үшін пайдалы да қолайлы заңдар қабылдау;

• құрастырылуы күрделі, нақтылығы жоқ және түсініксіз немесе қарастыратын кейбір бергілері дәлелдеуге келмейтін «өлі» нормалар қабылдау [4].

Сыбайлас жемқорлықтың ауқымы кең, ғаламдық, сондықтан болар, кейбір зерттеушілер сыбайлас жемқорлықты – ол тек пара алу және пайда табу мақсатында қызметтік өкілетті пайдалану емес дейді. Яғни, «сыбайлас жемқорлық ұлттық қауіпсіздікке төнген қатер», «ол биліктің сатылмалы болуы, мемлекетті қылмыс әлемімен байланыстыру».

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Оспанов Қ.И., Құқық негіздері. – Алматы: Жеті Жарғы, 2010.
2. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 2 шілдедегі № 267 Заңы.
3. ҚР экономикалық қылмысқа және жемқорлыққа қарсы күрес агенттігінің Сыбайлас-жемқорлық қылмыс түсініктемесі және белгілері туралы ережесі <http://finpol.gov.kz/kaz/protivo/ponipr/>.
4. Жетібәев Ж. «Сыбайлас жемқорлықпен күресудің қылмыстық-құқықтық аспектілері қандай?» // Заң, 2009.-№4.- б. 3032.
5. <http://alashainasy.kz/society/28507/>.

6. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодесі 1997 жылы 16 шілдеде қабылданған №167 акті <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K970000167>.
7. «Қазақстан Республикасында қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту және құқық қорғау қызметін одан әрі жетілдіру жөніндегі қосымша шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы <http://kst.prokuror.kz/kaz/prokuratura>.

Түркменбаева Т.,
Қазақ-Орыс Халықаралық университетінің
«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті

Жаңа діни қозғалыстар және экстремизм мәселесі

Қазіргі әлемдік қатынастарда, соның ішінде Қазақстан Республикасында дін және дінаралық қатынастар өзекті мәселеге айналып отыр. Социалистік жүйе және Кеңес одағы ыдыраған соң діндердің рөлі және дінаралық қатынастар әлемдік саясатта нығая түсуде. Әлемнің көптеген елдерінде діни экстремизм мен терроризм әрекеттері белең алып отыр.

Соңғы кездері Қазақстандағы демократиялық принциптерге қарамастан діни-ахуалдық мәселелер туындады. Экстремистік және террористік бағыттағы Ислам дінін жамылған радикалдық ағымдар пайда болды. Олардың көріністері Ақтөбе облысындағы Шұбаршы ауылындағы террорлық әрекеттер, Ақтау, Атырау, Тараз, Алматы қалаларындағы экстремистік ағымдардың көрініс беруі.

Елімізде конфессиялардың саны тым көбейіп, олардың саны 45-ке жетті.

Көптеген келімсек діндердің немен айналысып жатқанын қадағалау қиынға соқты. Жергілікті мұсылман тектес халықтарды шоқындыру белең алды.

Қазақстанға батыстық протестанттық бағыттағы дәстүрлі емес діндер және шығыстық ислам туын жамылғы еткен Исламдық теріс ағымдар күшейе түсті. Тоталитарлық зорлық-зомбылыққа негізделген діни ағымдар да қызметін жандандырды.

Елімізде экстремистік бағыттағы «Хизб-ут-тахрир» азат ету партиясы ұйымының заңға қайшы әрекеттері жұртшылықтың наразылығын тудырды. Хизб-ут-тахрирдің мақсаты- Ислам атын жамылып, дінаралық келісім мен ынтымаққа зиянын тигізіп, бейбіт өмір тыныштығын бұзу. Хизб-ут-тахрир Орталық Азия елдерінің мемлекеттік құрылысын мойындамайды және осы аймақта халифат құруды өздерінің мақсаты ретінде ұстанады. Аталған ұйым күресі идеологиялық күрес, идеологиялық төңкеріс, билікті өз қолдарына алу сынды үш бағытта жүргізіледі. Кейінгі жылдарда мұсылмандар арасында жік салатын пікірлер мен ұстанымдар көрініс беруде. Экстремистік, діни фанатизм, лаңкестік, пікір төзімсіздігі ислам дініне жат.

Қазіргі таңда жұмыссыздар, өмірден өз орнын таппағандар, рухани ізденісте жүргендер, жеке басы мен отбасындағы психологиялық қиындықтарға төзе алмағандар, Ислам дінін терең білмейтіндер, әсіресе миссионерлердің үгіт-насихатына тез ілігеді.

Елімізде ислам діні күшпен емес бейбіт жолмен енді. Дінбасымыз болған Әбсаттар Қажы Дербісәлінің пікірінше, «Ислам діні барлық адамзатты, соның ішінде, оңы мен солын түсіне қоймаған жастарымызды тәрбиелейтін айқын жол екенін дәлелдеп жатудың қажеті жоқ шығар. Дін барлық ғылымның, рухани дамудың мәдениеттің негізі».

Көптеген жасөспірімдер мен мемлекетіміздің болашағы болатын жас ұрпақтарымыз Йегова куәгерлері, Кришна сектасы, Саентология шіркеуі, т.б. секталарға кіріп, өздерінің қандай бағытта өмір сүріп жатқандығын, қандай секталық бағытқа бара жатқандығын білмей ата-аналарының айтқандарынан шығып, өмірде дұрыс емес, бұрыс жолдарға түсіп кетті.

Салафиттер. Сәләфиттік – ислам дініндегі сунниттік бағытқа жататын діни идеологиялық ғылымдардың бірі болып табылады.

«Салафитік» ағым Мұхаммед (с.ғ.с.) Пайғамбар мен оның сахабаларының дәуірін қайтару ұғымына жақын. «Сәләф» сөзі «алдыңғы өткендер», «бұрынғылар» деген мағынаны береді. Оңтүстікте алғашқы сәләфиттік қоғамдар 2004 жылы пайда болды. Оның негізін «Братья- мусульмане» ұйымы және «Кувейттің әлеуметтік реформалар қоғамы», «Азия мұсылмандар комитеті» қалаған. Сәләфилер 4 топқа бөлінетіндігі белгілі.

1. Матхалиттер- ресми билікті мойындайды. Сауд Арабиясында қызмет етеді. Ешқандай жамағатқа бірікпейді.

2. Мединалықтар («Сурруриттер») – жамағатқа бірігеді, лидерлерін сайлайды. Бұлар мемлекетке тікелей қауіпті емес, діни басшылыққа қарсы.

3. Такфирлер 1990 жылдары біздің батыс облыстарда пайда болды. Басқа мұсылмандарға сенбейді. Зайырлы заңдарды мойындамайды.

4. Сәләфит радикалдар- жиһатшылар, террорға шақырады. Ауғанстан мен Шешенстанда соғысқа қатысқан. Оңтүстік Қазақстан облысында осылардың жамағаттары бар екені анықталған.

Қазір республикамыздың әр өңірінде салафиттердің саны мыңдаған адамға жеткен, олар бей-берекетсіз топтардан нақты басқарушы, үйлестіруші механизмдері бар құрылым болып қалыптасу үстінде. Шешенстан, Өзбекстан және Тәжікстан тәжірибесіне қарасақ қалыптасу процесінен өткен салафиттердің ендігі мақсаты- билікті басып алу үшін қарулы қақтығыс ұйымдастыру және халифат орнату болатынын байқаймыз.

Салафиттердің негізгі «жұмыс орны» - мешіттер, түрлі ислам мәдени қайырымдылық қорлары жанындағы курстар, т.б. Бұл жерде негізгі назар жастарға, студенттерге, кәсіпкерлер мен шығармашыл зиялы қауым өкілдеріне түседі.

Салафиттер қажылықты да өз мақсатына жақсы пайдаланады. Шенеуніктер, мемлекеттік және мәдени сала қызметкерлері, кәсіпкерлер мен спортшылардан құралған топтар Сауд Арабиясына жолданады. Сол жерде Қазақстан азаматтары жүйелі идеологиялық, психологиялық «өңдеуден» өтеді.

Алғашқы кезде дінге ықылас танытқан адамға түрлі діни әдебиет, Интернет мақалалары, түрлі уағыз жазылған аудио-бейне жазбалар ұсынылады. Мұнда ашық жиһадқа шақыру, халифат құру секілді экстремистік идеялар болмайды. Бірақ бұл кітаптар мен брошюралардың негізгі мақсаты – адам санасына уаһхабиліктің базалық идеяларын сіңіру, сол арқылы болашақта экстремистік идеяларды жатсынбайтындай ету болып табылады. Көбіне бұл кітап пен брошюралар уаһхабилік идеология жақсы дамыған араб елдерінің теологтары еңбегінен аударма болып келеді.

Қазір біздің қоғамымызда діни экстремизм мәселесі өткір болып тұр. Экстремистік әрекеттер мен ұйымдар Қазақстанда пайда болып, өз істерін атқарумен көзге түсті. Осыған орай ҚР-ның 2005 жылғы 18 ақпанда «Экстремизмге қарсы іс- қимыл» туралы №31 заңы қабылданды.

Осы заңның 1-бабында көрсетілгендей, ҚР-ның конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіруді, өкіметті күшпен басып алуды, немесе өкіметті күшпен ұстап тұруды, заңсыз әскерилендірілген құрылымдарды құруды, оған басшылық жасауды және қатысуды, қарулы бүлік ұйымдастыруды және оған қатысуды, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыру (Саяси экстремизмді); т.б.

Кеңес одағы кезінде атеистік ұстаным болатын, Ол кездері қоғамда діни экстремистік әрекеттерге бой алдыртпады. Ал қазіргі біздің зайырлы демократиялық елімізде дәстүрлі емес діндердің көбейіп кетуі және де экстремистік ағымдардың белең алуы мемлекеттегі әр азаматты ойландырып жүрген мәселелердің бірі. Бұлардың барлығы батыстан шығып жатқан құйтырқы саяси әрекет екеніне күмән келтірмейміз. Елбасының мына ұсыныстарын, бірлесе отырып шешу, күш жұмылдыру қажет.

• Біз діни радикализм мен экстремизмнің пайда болуын бейтараптандыру мақсатында заңдарымызды жетілдіруіміз керек. Біз терроризмге қарсы заңдарды да

жетілдіруге тиіспіз. Мемлекет қайдан бой көтерсе де, радикализм мен экстремизмнің жолын кесу керек.

- Біз әлеуметтік, этностық және діни шиеленістер мен қақтығыстарды еңсерудің жаңа сенімді механизмдерін жасауымыз керек. Дәстүрлі емес секталар мен күмәнді жалған діни ағымдардың іс-әрекетін қатаң түрде тыйып отыру қажет.

- Біз қоғамда, әсіресе, жастар арасында діни экстремизм профилактикасын күшейтуіміз керек.

- Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі беретін артықшылықтарды да пайдалануымыз керек. Осы әңгімелесу алаңының базасында діни ыңғайдағы дауларды шешудің жаңа платформасын жасауымыз қажет.

- Біз діни және этностық дауларды шешу үшін аймақтағы қақтығыс аймақтар Таяу Шығыс аясында, тіпті одан да ауқымды деңгейде мемлекет-аралық достық қарым-қатынас жасауға дайын болуымыз керек.

Қазір кейбір сыртқы экстремистік күштер жастарымызды ислам дінінің хақ жолынан адастырып, теріс бағытқа тартуға тырысуда.

Бабаларымыз ұстанған дәстүрлі дініміз Исламда жас ұрпақтың санасына өркениеттік, адамгершілік, гуманистік тәрбиені бойына сіңіру міндеті тұр.

Жастарға көңіл бөлу, оларды тәрбиелеу – дәстүрлі діннің жетекшілері мен қоғам қайраткерлерінің қоғам алдындағы міндеттерінің бірі.

Қазақстан Республикасы Конституциямызда зайырлы мемлекет ретінде табылды. Сондықтан, мемлекетіміздің ұстанып отырған саясаты экстремистік ағымдағы дәстүрлі емес діндерге заң, құқықтық нормативтік актілер арқылы шектеу қояды және қарсы күреседі.

Мемлекет басшысы «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты биылғы Жолдауында да «Зайырлы қоғам және асқақ руханият» қағидаты барлық қазақстандықтарды біріктіретін басты құндылықтардың бірі екендігін атап көрсетті. Әрине, стратегиялық және ұзақ мерзімге арналған осындай міндеттерді бүкіл қоғам болып еліміздің тұрғындарының бойында дін мәселелері бойынша нақты бағдар қалыптастыруға мүмкіндік беретін істерді жүзеге асырғанда ғана қол жеткізуге болады. Ал, мұндай міндеттердің салмағы мен міндетін Қазақстанның болашағы зайырлы қағидаттарды басшылыққа алатын индустриялық-инновациялық дамуға тұғырланатынын еліміздің шығармашылық зиялы қауымы терең әрі жақсы түсінетіні анық. Осы ретте, азаматтар мен қоғамды сыртқы рухани агрессиядан қорғаудың және тұрғындардың бойында діни мазмұндағы ескі құндылықтарды көксейтін немесе теологиялық қателіктерге бой алдырған кереғар діни идеологияларға қарсы иммунитет қалыптастырудың маңызы аса зор.

Жалпы, қоғамның белсенді топтарының, ғылыми және шығармашылық зиялы қауымның қазақстандық бірегейлілікті сақтау мен нығайтудағы және халқымызды діни экстремизм мен сыртқы рухани шабуылдардан қорғаудағы бірлесіп жұмыс жүргізетін негізгі бағыттары осы болмақ.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» ҚР-ның 2011 жылғы 11 қазандағы Заңы. Кіріспе
2. Ислам. Энциклопедиялық анықтама. – Алматы, 2010.
3. Мамиргов М.З. Книга Исламских сект и вероучений. Исламский мир. 2007. – 381 б.
4. ҚР «Экстремизмге қарсы іс-қимыл» туралы 18.02.2005 ж. № 31 Заңы.
5. ҚР-ы Президентінің жолдауы «Қазақстан-2050» Стратегиясы – жедел өзгермелі тарихи жағдайлардағы жаңа Қазақстанның жаңа саяси бағыты». [http:// www.akorda.kz](http://www.akorda.kz)
6. Ғ. Маймақов Қазіргі Заманғы Дінтану негіздері. – Алматы, 2012.
7. Егемен Қазақстан газеті, 2014.

Чотбаев Р.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Лаңкестік және оның түрлері

«Терроризм бұл – жек көрушілік.
Адамның адамды, адамның адамзатты жек көрушілігі».
М. Болтунов

Әлемдік қауымдастықтың жаңа жауы пайда болды. Ол күшті де қауіпті, қатыгез де зұлым. Ол – лаңкестік. Оны жеңбейінше ешкім де қай жерде болмасын өзін толық қауіпсіздікте екенін сезіне алмайды. Қазірдің өзінде лаңкестікті «XXI ғасыр обасы» деп атауға болады, өйткені ол өзінің күйретуші күші жағынан осы аурумен теңдес. Статистика бойынша екі күннің бірінде лаңкестік әрекет жасалып, оның нәтижесінде кінәсіз адамдар қаза болуда. Жыл сайын лаңкестік әрекеттер саны өсуде. Қатыгездік өсіп, құрбандар саны көбейіп жатыр. Лаңкестердің дайындығы мен ұйымшылдығы жақсаруда. Келесі лаңкестік әрекет өткен әрекеттен әрдайым үрейлі.

Таңдап алынған тақырыптың көкейкестілігі біздің өміріміздің осындай шындығымен анықталған. Лаңкестік өз көрінісінің қандай да болсын түрінде масштабтары, болжауға келмейтіндігі және салдары жағынан адамзат XXI ғасырға бірге аттанған қауіпті қоғамдық-саяси және өнегелік проблемаларды біріне айналды.

Бұрындары лаңкестік ұйымдар белгілі бір мемлекеттермен (мемлекет ішінде партиялармен) қаржыландырылып, олардың мүдделерін қорғайтын болса, қазіргі заманда ол лаңкестік ұйымдар мемлекеттердің ішкі және сыртқы саясаттағы беделіне күмән келтіріп, өздері әрекет жасайды. Ол көптеген жағдайларға байланысты болды, олардың ішінде негізгі үш себеп: қандай да болсын лаңкестік әрекет туралы қоғамға жариялайтын бұқаралық ақпарат құралдарының дамуы; өзінің ұйымдастырушылық құрылымы жағынан лаңкестік ұйымдармен ұқсас халықаралық қылмыстың күшеюі; қарудың жаңа түрлерін шығаруға мүмкіндік берген ғылым мен техниканың дамуы.

Қазіргі лаңкестік көрінісінің масштабы мен қатыгездігі, құқықтық әдістемелер арқылы онымен үздіксіз күресу қажеттілігі таңдалған тақырыптың көкейкестілігін дәлелдейді.

Лаңкестік қазіргі заманғы ең қауіпті де қиын болжалды құбылыстар қатарына жатады. Ол түрлі формалар мен қауіпті масштабтарға дейін өсіп келе жатыр. Лаңкестік әрекеттер көптеген адамдардың қазасына, қалпына келтіре алмайтын материалды және рухани құндылықтардың қиратылуына әкеліп, мемлекеттер арасына от салып, әлеуметтік және ұлттық топтар арасында соғысты, сенбеушілік пен жек көрушілікті өршітеді.

Лаңкестік ұлттық шеңберден шығып халықаралық сипатқа ие болып отыр. Ол бір-бірінен өмірді түсіну және сезінумен, өзіндік адамгершілік нормаларымен, өзіндік мәдениетімен ерекшеленетін түрлі әлемдердің мәңгілік және келіссіз дауының тиімді қорқыту және қырып-жою қаруына айналды.

Лаңкестік - зорлаушылық қылмыстың бір бұтағы. Оның деңгейі мен көрінісінің нақты формалары, бір жағынан қоғамдық құлықтылық көрінісі болса, екінші жағынан – аса өткір мәселелерді шешудегі қоғам мен мемлекеттің күш салу тиімділігінің көрсеткіші болып көрінеді. Бұл қылмыс кедей болсын, бай болсын, лаңкестікті тудырған жанжалға қатыссыз әр адам құрбан бола алатын қылмыстық зорлаудың түріне жатады.

Лаңкестіктің бірнеше түрлері бар:

- Ядролық лаңкестік- ядролық жарылғыш заттарды жару немесе онымен қорқыту, радиоактивті заттармен улау, ядролық нысандарды басып алу мақсатын көздейді. Қазір дүниенің 30 мемлекетінде 450-ге жуық ядролық объектілер, 100-деген ядролық реакторлар, он мыңдаған ядролық қарулар бар.

- Хайджекин - ірі көлік құралдары: ұшақ, пойыз, автомобиль және кемелерді ұрлауды мақсат етеді. Бірінші әуе лаңкестік 1930 жылы жасалған. Лаңкестер тарапынан 1969 жылы 91, 1972 жылы 59 жолаушы ұшақтарына шабуыл жасалған. Тіпті, 1971 жылы қыркүйек айында 4 ұшақ лаңкестер тарапынан қиратылды.

- Гиперлаңкестік - арнайы хакер тәсілдері бойынша компьютер басқару жүйесін иеленіп алу, компьютер вирустары арқылы интернет жүйесін істен шығару көзделеді.

- Биолаңкестік - вирус, ұнтақ сияқты бактериялық қоспаларды пайдалана отырып лаңкестік әрекет жасау.

- Химиялық лаңкестік - улаушы және тұншықтырушы газдарды лаңкестік мақсатқа пайдалану.

Ақпараттық лаңкестік деп теракт жасауға алып келетін мағлұматтарды БАҚ (бұқаралық ақпарат құралдары) арқылы тарату, экономикалық жағынан дамыған мемлекеттердің өз техникалық мүмкіндіктерін басқаларға зиян тигізу үшін пайдалануды айтады. Мысалы, бір өтірік кейде, бүкіл дүниедегі мемлекеттерді қарама-қайшылыққа түсіреді, миллиондаған адамдардың санасын улайды, оларды жолдан тайдырады. Сол үшін БАҚ арқылы әсіресе, интернет жүйесі арқылы таралып жатқан теріс хабарлар әртүрлі жаман нәтиже беруі мүмкін. Мұндай зиянды хабарлардың «ақпарат терроризмі» делінуі ғажап емес. Бұл іс-әрекет саяси терроризмнің ажырамас бір бөлігіне жатады.

Қазіргі кезде ең көп таралған лаңкестік- дінді бетперде еткен түрі. Олардың негізгі мақсаттары - әртүрлі діни сенімдерді пайдалана отырып, адамдардың пікіріне әсер ету, билікті ұстап қалу, ұлтаралық соғыстар, талас-тартыстар ұйымдастыру, дінді саяси құрал ретінде пайдалану.

Жыл сайын лаңкестік әрекеттер жақсы ұйымдастырылған және өте қатыгез болып келеді. Лаңкестер ең соңғы техника мен қару, байланыс құралдарын қолданады. Өз мақсаттарына жету үшін террор әдісін қолданған саяси және ұлтшыл радикалдар әлемнің түрлі аймақтарында қару-жарақ және жарылғыш заттар қоймаларын, қамсыздандыру құрылымдарын, қаржы мекемелерін ұйымдастырды. Лаңкестік ұйымдардың тасасы ретінде фирмалар, компаниялар, банктер және қорлардың жүйесі жұмыс істеп жатыр. Сондықтан да, бұл өте қауіпті құбылыспен күресу үшін бүкіл мемлекеттердің күшін жоғары деңгейде топтастырып, халықаралық ұйымдардың жүйесін құру қажет. Лаңкестікпен күрестегі тиімді іс-әрекеттер жүзеге асуы үшін оның бірыңғай халықаралық-құқықтық түсінігін және осы қылмыс түрінің нақты құқықтық сипаттамасын қабылдау қажет.

Лаңкестікке қарсы тұру бүкіл өркениетті елдермен негізгі жалпы мемлекеттік міндеттердің бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл бағыттағы маңызды іс-әрекеттер: құқықтық базаның жетілдірілуі, арнайы қызмет органдары арасындағы өзара әрекеттестікті күшейту, лаңкестікті қолдайтын елдерге максималды қысым жасау, лаңкестік мәселесімен айналысатын арнайы қызмет органдары қызметкерлерінің санын арттыру және оларды техникамен қамтамасыз ету.

Бұл мәселемен айналысып жүрген авторлар көп. Солардың ішінде Антонян Ю.М. «Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование», Кожушко Е.П. «Современный терроризм: Анализ основных направлений», Витюк В.В. «Социальная сущность и идейно-политические концепции современного левого терроризма» еңбектерін ерекше атап көрсетуге болады.

Қорыта келе, өз ойымызды мәселенің туындау тәркініне көз салып, оның Қазақстан үшін де күрделі мәселеге айналуына аса назар аударып жүрген Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың мына сөздерімен тұжырымдамақпыз: «Қазақстанда терроризм, сепаратизм және экстремизм проблемалары бар. Әсіресе халықаралық терроризмнің кең қанат жайғанын және халықаралық қауымдастық пен аймақтардың саяси-әлеуметтік және экономикалық мәселелермен ұштасып, саясиленғанын ескерсек, олардың тарапынан туындаған қауіп ойдан шығарылған емес, нақты және шынайы өмірлік қауіп».

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. <http://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D2%A3%D0%BA%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BA>.
2. А. Айбын. Энциклопедия. / Бас ред. Б.Ө.Жақып. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. - 880 бет.
3. <http://e-islam.kz/kz/contents/view/1422>.
4. <http://www.bauka.kz/index.php/2011-08-20-05-59-56/2011-08-21-04-16-55/444-2010-02-20-06-22-13>.
5. <http://www.muslim.kz/kk/article/93-lankestik-dasturli-islamga-jat-ugym.html>.
6. Энциклопедия. / Бас ред. Б.Ө.Жақып. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. - 880 бет.

Шамұрат А.,
заң факультетінің студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Парақорлық, пара алу негіздері, себептері, түрлері

Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 311-бабына сәйкес, пара – пара берушінің немесе оның өкілі болған адамның пайдасына жасаған іс-әрекеті (әрекетсіздігі) үшінақша, бағалықағаздар, өзгедемүлік, мүлікке құқығы немесе мүлік сипатындағы өзі немесе басқа адамдар үшін пайда түрінде пара алу. Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 311-бабы [1].

Парақорлық — жаңа заман талабымен айналымға енген құбылыс деуге ауыз бармайды, ұғым деп айтқан дұрыс шығар. Себебі, парақорлықты құбылыс деңгейіне көтеріп жіберуден сақтанған жөн сияқты. Бірақ, қанша дегенмен, ол қазіргі заманның реалийі және одан қашып құтылуға тырысқан мына біз құжынаған қақпанына түсіп қалған сияқтымыз [2].

Кез-келген бұйымдар (ақша, бағалы қағаздар, асыл металдардан жасалған бұйымдар, жылжымайтын мүлік, жер телімдері), қызмет және пайда (емделу, жөндеу жұмыстары, шет елдерге сапар) пара бола алады.

Алайда параның жасырын түрлері де болады, ол адамнан параны талап етушіге немесе оның туыстарына жоқ қарызын төлеуді талап ету, еңбек ақыны төленуімен жалған еңбек келісімен жасасу, лотореядан «кездейсоқ» ұтыс. Жиі пара делдал арқылы беріліп, алынады – тараптардың бірінің қол астындағы қызметкері, бизнес бойынша серіктестері немесе арнайы осы үшін жалданған тұлға.

Мамандар пара алуға азғырудан сақтандырудың төмендегі шараларын ұсынады:

1) әрқашан қандай да болмасын жеке немесе қызметтік мәселелерді шешуге келгендерді басқа тұлғалардың көзінше қабылдауға тырысыңыз;

2) пара берушімен сіздің пара алуға дайын екендігіңізді көрсетпейтіндей етіп өзіңізді сыпайы ұстаңыз, ағаттық сөздерді болдырмаңыз;

3) егер сізге еркіңізге қарсы ақшалай қаражат, сыйлық беруге тырысса, ашық, қатты, бір мағынада, сөзбен және қимылмен өзіңіздің бұған деген жағымсыз қатынасыңызды айтып салыңыз;

4) егер сіз өз жұмыс орныңыздан, шкафыңыздан, тартпаңыздан, киіміңіздің қалтасынан және т.б, бөтен зат (пакет, конверт, қорапша, орама және т.б.) тапсаңыз, оған тиіменіз, бірге жұмыс істейтін біреуді шақырып, ішінде не барын көріңіздер. Егер оның ішінде параға жататын зат болса, міндетті түрде тікелей басшыңызға хабарлаңыз;

5) сізге пара беру ұсыныстары және әрекеттерінің барылығы туралы жазба түрінде өзіңіздің тікелей басшыңызға мәлімдеңіз;

б) ешқашан бөтен немесе жақсы танымайтын адамдардың қызметтік бөлмеден тыс (көшеде, қоғамдық көлікте, кафеде және т.б.) жерде қандай да болмасын қызметтік немесе жеке мәселелерді талқылау үшін кездесу ұсыныстарына келіспеңіз;

7) жақындарыңызға сіздің келісіміңізсіз басқа біреулерден материалдық құндылықтарды (ақша, сыйлық және т.б.) алуға тыйым салыңыз.

Пара беруге жәбірлеу фактісі жасалғаннан кейін жасалыну тиіс шараларға мыналар жатады:

Оның екі жолы бар: беру немесе бермеу. Егер сіз біріншісін таңдасаңыз, онда тағы бір рет ойланып көріңіз. Пара беру жаман ғана емес, сондай-ақ заңмен құдаланады. Сөйтіп, Сіз өз азаматтық тұрғыңызға, адамгершілік принципіңізге, арыңызға және өмірлік тәжірибеңізге сәйкес шешім қабылдауға бел будыңыз. Осыған байланысты Сізде әрекеттің екі түрлі нұсқасы туындайды:

Бірінші нұсқа – пара беруге жәбірлеушімен байланысты үзіп, қылмысқа барудан бас тартатыныңыз жөнінде сездіріп, Сіз үшін маңызды мәселе шешілусіз қалатынына көну, ал пара беруге жәбірлеуші ары қарай адамдарды жазасыз жәбірлеп, өзін сыбайластармен және жемқорлық байланыстармен қоршауды жалғастырады.

Екінші нұсқа – тек бүкіл әлем болып қана бұл зұлымдықты жеңуге болады деген әділ түсініктен шыға отырып, адам қандай да болмасын жағдайда өзінің адамгершілігін сақтап, қылмыстың көмекшісі болмай паракорлар мен пара беруге жәбірлеушілерге қарсы жолға түсу.

Мемлекеттік органдары басшыларының дербес жәшіктері (жеке ашу үшін), сенім телефондары, қоғамдық виртуалдық қабылдаулары және басқа да хабарлау түрлерінің бар екендігі туралы ұмытпаған жөн!

Сонымен, пара талап еткен жағдайда не істеу керегі жөнінде әркім өзі шешу керек. Алайда, параны біреу беретін болғандықтан ғана біреудің сұрайтыны және беретіні жөнінде ұмытпаған жөн. Егер де жағдайды өзгерткіңіз келсе, ең алдымен өзіңізден бастағаныңыз абзал...

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Қылмыстық Кодексі.
2. ҚР сыбайлас жемқорлықпен күрес туралы заңы.
3. «Алаш айнасы» газеті.
4. «Қазақ» энциклопедиясы.

Шарханов Е.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Терроризм актісі жөнінде жалған хабарлау жөнінде

Қазіргі таңда терроризмнің алдын алып, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі маңызды мәселелердің бірі болып отыр.

Орын алған немесе дайындалып жатқан терроризм актісі жөнінде белгілі болған жағдайда дереу құқық қорғау органдарына хабар беру әрбіріміздің азаматтық міндетіміз болса, ал ол жөнінде жалған хабар беру – қылмыс, заңмен жазаланады.

Кейінгі кезде жер-жерлерде терроризм актісі туралы көрінеу жалған хабарлама беруші азаматтардың көбейіп, осындай хабарламаларға, жедел жәрдем, жедел қызмет көрсету және құқық қорғау органдарының күштері мен құралдары жұмылдырылып, өндірістік кәсіпорындар, білім беру, денсаулық сақтау және басқа да ұйымдардың жұмыс жасауы уақытша тоқтатылып, ұшақтар мен пойыздардың жүру кестелері бұзылып, нәтижесінде мемлекет және өзге де ұйымдардың қоржынына айтарлықтай шығындар келіп жатады.

Оған қоса, қоғамның шырқы бұзылып, халықтың арасында үрей туғызар дүрбелең жағдайы тағы бар.

Егер бұрын Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 242 бабында көзделген «терроризм актісі туралы көрінеу жалған хабарлау» қылмысы қылмыстардың онша ауыр емес санатына жатса, ал қазіргі таңда 2012 жылдың 16 қаңтарында Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексіне енгізілген өзгертулерге байланысты, аталмыш қылмыс үшін жауаптылық күшейтілген, қылмыстың өзі ауыр қылмыстар санатына жатқызылғанын айта кету керек.

Бұрынғы қолданыстағы заңнама бойынша терроризм актісі туралы көрінеу жалған хабарлау үшін 200-ден 500-ге дейін айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл төлеу немесе 1 жылдан 2 жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстары немесе 2 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу немесе дәл сол мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылса, ал қазіргі уақытта 200-ден 500-ге дейін айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл төлеу немесе 7 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу немесе 6 жыл мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған.

Берілер жазаның жұмсақтығы болса керек, терроризм актісі туралы көрінеу жалған хабарлама беруді кейбір азаматтар бір қызықты әзілге айналдырып, оның аржағындағы осындай әрекеттері үшін заңмен көзделген жауапкершіліктеріне көңіл бөле бермейді.

Тергеу тәжірибесіне сәйкес, осындай тұлғалар ұсталып, оларға сот санкциясымен қамау түріндегі бұлтартпау шарасы қолданады. Мысалға, Шығыс Қазақстан облыстық сотының қылмыстық істер жөніндегі апелляциялық сот алқасының 2012 жылдың 17 қазанындағы қаулысымен Семей қаласы № 2 сотының Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 242 бабы бойынша 3 жылға бас бостандығын шектеуге сотталған Семей қаласының 54 жастағы тұрғыны В.В. Шичкинге қатысты үкімі тағайындалған жазаның жұмсақтығына байланысты өзгертілді. В.В. Шичкинге жазасын қоныс-колониясында өтеумен 6 ай бас бостандығынан айыру жазасы тағайындалған.

Қылмыстық іс материалдарына сәйкес, 2012 жылдың 16 шілде күні сағат 11-10 мөлшерінде мас күйіндегі Семей қаласының тұрғыны В.В. Шичкинде полиция органдарына дайындалып жатқан терроризм актісі туралы көрінеу жалған хабарлауға, яғни оның пәтеріне жарылғыш заттың қойылғандығына бағытталған қылмыстық ой туындайды.

Ойлағанын іске асыра отырып, жарылғыш заттың қойылғаны туралы хабарлағанда түрлі ведомстволар мен төтенше қызметтердің көптеген қызметкерлерінің қатыстырылатынын алдын-ала біле тұра, В.В. Шичкин өзіне бұрын таныс емес азаматша А.-ның ұялы телефонын пайдалана отырып, Семей қаласының полиция органдарының «102» кезекші бөліміне жалған қоңырау шала отырып, Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 242 бабында көзделген қылмысты жасаған.

Десекте, еліміздің әрбір азаматы өздерінің тарапынан да отырған ортасында аталған әрекеттер үшін көзделген қылмыстық және материалдық жауапкершіліктер туралы ескертулер мен түсіндірме жұмыстарын жүргізсе, оның өзі бұндай келеңсіз жағдайлардың алдын алуға септігін тигізер еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <http://kzl.prokuror.kz>
2. www.vkooblsud.kz

СЕКЦИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ И УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА»

Абиева Г.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

ҚР кеден органдарының тарихы

ҚР кеден органдарының түпкі пайда болу тарихын білу өте маңызды да қажетті деп санаймыз.

Ежелгі философтар: «ештеңе жайдан жай пайда болмайды және ештеңе де ешқайда кетпейді» дегендей, бұның бәрі бұрын болған, тек өзгешелігі дамудың жаңа орамында қайталануы.

Егер мемлекет сыртқы экономикалық дербестік мен тәуелсіздік алғысы келсе, ең алдымен оның мықты кедені болуы керек деген талассыз ақиқат бар.

«Кеден» деген сөз ежелгі түрік тілінен аударғанда шекарадағы кедендік дау дегенді білдіреді. Ежелгі уақыттан бері саудамен байланыстының бәріне баж өндіріп алынды, мемлекеттер мен қалалардың шартты шекаралары арқылы тасымалдағаны үшін алымдар алынды. Алғашқы кедендік баждар Қазақстанның аумағында Сақ патшайымы Томирисінің (Тұмарқыз) патшалығы кезінде, ал алғашқы кедендік жиындары Бүмен Қоған мен Естемі Қоғанның – біздің дәуірімізге дейінгі бірінші мыңжылдықтағы Ұлы Түрік қағанатының басшыларының Заңдарында жазылған. Осы кезеңнің өзінде түрік басшысы Оғыз Қоғанның жиырма екі түрік тайпасының көсемдеріне кедендік лауазымы мен кедендік айыру белгілерін берген.

Кеден қызметінің өрлеуі Ұлы Жібек жолы кезеңіне жатады. Оның негізгі учаскелері кедендік баждарды алу орталықтары болып табылған Қазақстанның жерлері, Тараз, Отырар, Түркістан, Испиджаб, Сығанақ және басқа қалалары арқылы жатты. Олардың арасындағы жолдарда тауарлар сақталатын керуен сарайлар (қазіргі кездегі уақытша сақтау қоймалары). Керуен-сарайдың комиссары тауарды өлшеп, таңба қойып және мөрлеген атқамінер болып табылды.

Тауар иесінің өтініші бойынша, тауардың сақталуына және жеткізуге жауапкершілікті алатын, кедендік алып жүруші керуен басшысын тағайындалатын. Бұл қазіргі кедендік алып жүрушілердің үлгісі.

Батый хан Шыңғыс ханның ойын жүзеге асырып, аса ірі империя-Алтын Орданы құрды. Ітіл (Волга өзені) жағасында аса ірі Бату-Сарай қаласын салды. Бұл Қазақстанның, Ресейдің, Шығыс Еуропаның және Солтүстік Кавказдың жерлерін қосатын қала кедендік баждарды жинау бойынша басты қала болды. Сол дәуірден бастап 20 астам салық және кеден жапсырмалары (грамоталар) сақталған. Бұл грамоталарды баждардың мөлшері мен салынатын тауарлар мен қызмет көрсетулер тізбесі аталған. Әдеттегідей, православие және мұсылмандық дінбасылары кедендік төлемдерден босатылғандығы туралы да жазылған.

Алтын Орда дәуірінен қазақ құқық иеленушілері кедендік баждар мен алымдардың 150-ден астам түрлерін мұрланды. Көбінесе қазынаға түсімдердің 80 % кедендік баждар есебінен келетін. Нақ осы кезеңде кеденшілердің мәртебесі өте жоғары болатын. Марко Поло Орталық Азия жерлерінен өткенде Орта Азия мемлекеттерінің аумағында сауда мен сауда қатынастыратының дамуына, сондай-ақ әскер және кеден қызметінің даму деңгейіне өте таң қалған болатын.

Тарихта сол кездерде кеден қызметі ойнаған елеулі рольдерді көрсететін көптеген мысалдарды сақтаған. Мысалы, белгілі Куликов шайқасы (1380 ж.) Мамай хан алған кедендік баж ставкаларына Дмитрий Донскойдың наразылығы нәтижесі болды.

XVIII-XIX ғасырлары Қазақстанда кеден болғаны туралы айтылған мұрағаттық құжаттар бар. Сонда Қазақстанның аумағы Ресей империясының құрамында болған. XVIII ғасырда сыртық сауданың дамуымен 5 бағытқа Еуропалық, Азиялық, Кавказдық-желілік, Кавказ маңы өңірі және Қытай саудасы бойынша бөлінген, алғашқы шекаралық кедендер құрылды. Азиялық бағытқа Орынбор, Троицк, Петропавловск, Семей, Бұқтырма (Омск) кедендері бағынған. Оңтүстікте 1891 жылғы 25 қаңтарда Жаркент кедені («Қорғас») құрылды. Сол кезде оның штаты 17 адам болған және ол Түркістан кедендік бөліміне бағынды. Шығыста сол кездің өзінде Зайсан кедені (қазіргі «Майқапшағай» кедені) құрылған болатын [1].

2009 жылғы 27 қарашадағы Қазақстан, Ресей, Белорусия мемлекеттерінің өз ара құрған Кеден одағының Кеден кодексіне сәйкес кеден органдарының жүйесі, олардың құқықтары, міндеттері және жауапкершілігі, сондай-ақ кеден органдарында қызмет атқару шарты кеден одағына мүше мемлекеттердің заңнамасында анықталады. Кеден одағына мүше мемлекеттердің кеден органдары контрабанда туралы, кедендік төлемдерді төлеуден жалтару және кеден одағына мүше мемлекеттердің заңнамасына сәйкес олар бойынша іс жүргізу кеден органдарының жүргізуіне жатқызылған өзге қылмыстар туралы істер бойынша анықтау органдары болып табылады [2].

Кеден одағына мүше мемлекеттердің кеден органдары, осы мемлекеттердің заңнамасымен, іс жүргізуі кеден органдарының жүргізуіне жататын қылмыстар деп танылған, құқыққа қарсы әрекетті дайындайтын, жасайтын немесе жасаған тұлғаларды анықтау, халықаралық шарттарға сәйкес халықаралық кеден ұйымдарының, шет мемлекеттердің кеден және өзге де құзыретті органдарының сұрау салуларын орындау мақсатында жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырады.

Жедел-ізвестіру қызметін кеден одағына мүше мемлекеттердің жедел-ізвестіру қызметі туралы заңнамасына сәйкес кеден одағына мүше мемлекеттердің кеден органдары жүзеге асырады.

Кеден одағына мүше мемлекеттердің кеден органдары әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша әкімшілік процесті жүргізеді (іс жүргізуді жүзеге асырады) және кеден одағына мүше мемлекеттердің заңнамасына сәйкес тұлғаларды әкімшілік жауапкершілікке тартады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. Ибрагимов Х.Ю. Правоохранительные органы. – Алматы: «Данекер», 2000. – 152 с.
3. «Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы.

**Аблаким Р.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.**

Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының түсінігінің мәселелері

«Құқық қорғау органы» деген анықтаманы 2011 жылы 6 қаңтарда қабылданған «ҚР Құқық қорғау қызметі туралы» заңында бірінші рет анық түрде берілген. Сонымен, құқық қорғау органы – адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз ететін, өз құзыретіне сәйкес қылмыстылыққа және өзге де құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттің саясатын іске асыратын, заңдылықты қамтамасыз ету мен қоғамдық тәртіпті қолдау, құқық бұзушылықтарды анықтау, алдын алу, жолын кесу,

тергеу, қылмыстық істер бойынша сот шешімдерін атқару жөнінде арнаулы өкілеттіктер берілген мемлекеттік орган болып табылады [1].

Кез келген мемлекет өмірдің барлық қоғамдық салаларында, адамдар арасындағы өзара қарым-қатынастарда қатаң тәртіп пен сақтықты орнатуға мүдделі. Онсыз қоғамның бірқалапты дамуы, экономиканың, мәдениеттің, игіліктің көтерілуі және халықтың қауіпсіздігінің артуы мүмкін емес.

Сондықтан мемлекет азаматтардың, олардың бірлестіктерінің, шаруашылық ұйымдардың, мемлекеттік органдарының, олардың лауазымды адамдарының құқықтары мен міндеттерін, жауапкершілігін белгілейді. Мемлекет өзі қабылдаған заңдарды барлық адамдардың қатаң сақтауын, заңдардың талаптарын бұзушылардың заңмен жауапқа тартылуын әрдайым қадағалап отырады.

Мемлекеттің мұндай қызметі, яғни заңдар талаптарынан ауытқуларға жол бермеу үшін азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөнінде, шаруашылық және қоғамдық ұйымдардың, мемлекеттік органдардың қызметіндегі белгіленген тәртіпті сақтау – бақылау және қадағалау қызметі деп аталады.

Құқық қорғау органдарындағы қызмет ҚР мемлекеттік қызметтің принциптеріне және құқық қорғау қызметінің арнаулы принциптеріне сәйкес жүзеге асырылады.

Мемлекеттік қызмет – мемлекеттік қызметшінің мемлекеттік органдарда мемлекеттік биліктің міндеттерін және функцияларын жүзеге асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттіліктерді атқару бойынша ресми қызметі.

ҚР мемлекеттік қызмет екі деңгейде жүзеге асырылады: республикалық жәнежергілікті; ҚР мемлекеттік қызметі 1999 жылғы 23 шілдедегі «Мемлекеттік қызмет туралы» ҚР заңымен реттеледі. Осы заңға сәйкес «мемлекеттік қызмет» - бұл мемлекеттік қызметкерлердің мемлекеттік органдардағы мемлекеттік биліктің міндеттері мен функцияларын іске асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттілігін атқару жөніндегі қызмет. Заң әдебиеттерінде мемлекеттік қызмет ұғымын тар және кең мағынада қарастырылады.

Мемлекеттік қызмет (кең мағынасындағы түсінігі) - бұл жұмысшылар мен шаруалардың жұмысынан бөлек, мемлекеттік органдарда, кәсіпорындарда, мекемелерде және ұйымдарда жүзеге асырылатын жұмыс, ал тар мағынасында - бұл мемлекеттік органдардың (мемлекеттік аппараттың) қызметкерлерінің күнделікті еңбек қызметі. Сонымен, мемлекеттік қызмет - бұл құқық нормасымен реттелген, кәсіби негізде, ақылы түрде мемлекеттік органдардың қызметкерлерінің мемлекет міндеттері мен функцияларын жүзеге асыру мақсатында жүзеге асырылатын, мемлекеттің шегіндегі адамдардың еңбек етуінің жеке дербес түрі. Сол үшін мемлекеттік лауазымдар белгіленеді [2]. Мемлекеттік лауазым - бұл мемлекеттік органның нормативтік-құқықтық актілерімен белгіленген лауазымдық өкілеттілік пен лауазымдық міндеттердің ауқымы жүктелген құрылымдық бірлігі.

Мемлекеттік лауазымды жүзеге асыру үшін лауазымдық өкілеттіліктер беріледі. Лауазымдық өкілеттілік - бұл заңда белгіленген құқықтары мен міндеттері бар мемлекеттік қызметшілер өз қызметін жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың алдында қойған мақсат-міндеттерге жауап беретін, нақты мемлекеттік лауазыммен қарастырылған өкілеттілік. Осы лауазымды өкілеттілік лауазымды тұлғаларға жүктеледі. Лауазымды тұлға - үнемі, уақытша немесе арнайы өкілеттілік бойынша мемлекет өкілінің міндеттерін жүзеге асыратын немесе мемлекеттік органдарда ұйымдастырушылық - шаруашылық қызметтерді атқаратын адам.

Мемлекеттік қызметтің негізгі белгілері:

- 1) мемлекеттік ұйымдастырушы қызметінің бір түрі;
- 2) әкімшілік, еңбек, азаматтық, қаржы және басқа да құқық салаларының нормаларымен реттеледі;
- 3) ақылы түрде кәсіби негізде жүзеге асырылады, яғни арнайы даярланған қызметкерлермен - мемлекеттік қызметкерлермен жүзеге асырылады;

4) олардың қызметінің мәні - мемлекеттің міндеттері мен функцияларын практикада жүзеге асыру.

Мемлекеттің қызметтің қағидалары – мемлекеттік қызметтің негізіне қаланатын және оның мәнін білдіретін негізгі идеялар, басшылыққа алынатын бастаулар («ҚР мемлекеттік қызметі туралы» заңының 3 бабында бекітілген).

Мемлекеттік қызметтің принциптеріне сай Қазақстан Республикасында мемлекеттік қызмет:

- 1) заңдылық;
- 2) қазақстандық патриотизм;
- 3) мемлекеттік өкіметтің заң шығарушылық, атқарушылық және сот тармақтарына бөлінуіне қарамастан, мемлекеттік қызмет жүйесінің біртұтастығы;
- 4) азаматтар құқықтарының, бостандықтарының және заңды мүдделерінің мемлекет мүдделері алдындағы басымдығы;
- 5) жалпы қол жетімділік, яғни Республика азаматтарының мемлекеттік қызметке қол жеткізуге және өз қабілеттері мен кәсіби даярлығына сәйкес мемлекеттік қызмет бойынша жоғарылатылуға тең құқығы;
- 6) азаматтардың мемлекеттік қызметке кіруінің еріктілігі;
- 7) мемлекеттік қызметшілердің кәсібилігі мен жоғары біліктілігі;
- 8) мәні бірдей жұмыстарды орындағаны үшін еңбекке ақыны тең төлеу;
- 9) жоғары тұрған мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар өз өкілеттігі шегінде қабылдаған шешімдерді орындаудың бағынысты мемлекеттік қызметшілер мен төменгі мемлекеттік органдардың қызметшілері үшін міндеттілігі;
- 10) мемлекеттік қызметшілердің бақылауда болуы және есептілігі;
- 11) мемлекеттік құпиялар немесе заңмен қорғалатын өзге де құпия болып есептелетін қызметті қоспағанда, қоғамдық пікір мен жариялылықты ескеру;
- 12) мемлекеттік қызметшілердің құқықтық және әлеуметтік қорғалуы;
- 13) мемлекеттік қызметшілерді қызметтік міндеттерін адал, ынталы атқарғаны, ерекше маңызды және күрделі тапсырмаларды орындағаны үшін көтермелеу;
- 14) мемлекеттік қызметшілердің қызметтік міндеттерін орындамағаны не тиісінше орындамағаны және өздерінің өкілеттігін асыра пайдаланғаны үшін жеке жауаптылығы;
- 15) мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттыруды үздіксіз жүргізу принциптеріне негізделеді [3].

Кез келген мемлекеттік немесе қоғамдық орган қандайда болмасын қоғамға пайдалы қызметті жүзеге асыру үшін нақтылы түрде ұйымдастырылған адамдардың ұжымынан тұрады. Мемлекеттік немесе қоғамдық органда жұмыс істейтін әрбір адам оның ұжымына кіреді, онда белгілі бір орын алады, оның қызметінде қандайда болмасын нақты қызмет рөл атқарады. Кез келген мемлекеттік органның қызметінің сенімділігі мен нәтижелілігі көбінесе онда істеп жүрген адамдарға - мемлекеттік қызметкерлерге байланысты болады. Мемлекеттің әрбір органының құзырлығы оның жұмысшыларының (ең бастысы органның жетекшілерінің, орынбасарларының және оның құрылымдық бөлімдерінің жетекшілерінің) әрекеттерінде іске асады. Сондықтан мемлекеттік басқару органдарында жұмыс істейтін адамдар мемлекеттік қызметкерлер болып табылады, ал олармен атқаратын қызметі мемлекеттік қызмет деп аталады.

ҚР Құқық қорғау қызметі туралы» заңына сәйкес құқық қорғау органдар қатарына өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының прокуратура, ішкі істер, қаржы полициясы, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, кеден органдары жатады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. Ибрагимов Х.Ю. Правоохранительные органы. – Алматы: «Данекер», 2000. – 152 с.

3. «Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы.

Адамбеков А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Ұлттық қауіпсіздік органдары қызметінің негізгі бағыттары

Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік органдарының қызметі- заңдылық, дара басшылық, бәрінің заң алдында теңдігінің, адам және азаматтың құқығы мен еркіндігін құрметтеу және сақтау, саяси партиялар және өзге қоғамдық бірлестіктердің қызметтерінен тәуелсіз болу қағидаттарында құрылады [1].

Ұлттық қауіпсіздік комитетінің қызметінің негізгі бағыттары лаңкестік пен экстремизмге қарсы әрекет ету, ақпараттық қауіпсіздік, экономикалық қауіпсіздік, мемлекеттік шекара және шетел мемлекетінің арнайы қызметіне қарсы күрес / барлау/ болса, оның қызметінің біртұтас жүйесін төмендегілер құрайды:

- Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті, оның құрамына кіретін департаменттер және өзге құрылымдық бөлімшелер;

- Ұлттық қауіпсіздік комитетінің облыстардағы, республикалық деңгейдегі қаланың және Республика елордасының аумақтық органдары мен оларға бағынатын қалалық және аудандық басқармалары (бөлімдер, бөлімшелер);

- қарсы барлау органдары, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің «Барлау» қызметі, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметі, арнайы мақсаттағы бөлімшелер, оқу орындары, ғылыми-зерттеу мекемелер және өзге ұйымдар.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздік органдары туралы» Заң күші бар Жарлығының 2 бабына сәйкес, ұлттық қауіпсіздік органдарының негізгі міндеттеріне мыналар енеді:

1. жеке тұлға, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы мемлекет саясатын дайындауға және жүзеге асыруға қатысу;

2. Қазақстан Республикасының мүддесіндегі барлау ақпараттарын алу;

3. шет мемлекеттердің арнайы қызметтері мен ұйымдарының, сондай-ақ жеке тұлғалардың Қазақстан Республикасының қауіпсіздігіне залал келтіруге бағытталған барлау және басқа да қызметтерін анықтау, алдын алу және жолын кесу;

4. Қазақстан Республикасының конституциялық құрылымын өзгертуге, біртұтастығы мен қауіпсіздігін бүлдіруге бағытталған лаңкестік және басқа да қызметтерін анықтау, алдын алу және жолын кесу;

5. заңмен ұлттық қауіпсіздік органдары жүргізетін қылмыстарды анықтау, жолын кесу, ашу және тергеу;

6. Қазақстан Республикасының Президентін, мемлекеттік органдарды, Қарулы Күштерді, еліміздің басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарын бейбіт және әскери уақытта үкіметтік байланыспен қамтамасыз ету;

7. Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарында, ұйымдары мен әскери құрылымдарында шифрлеу жұмысын ұйымдастыру;

8. Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасының күзетілуі мен қорғалуын қамтамасыз ету [2].

Қазақстан Республикасы Президентінің 1999 жылғы 10 желтоқсандағы №282 Жарлығымен Мемлекеттік шекараны қорғау күштері Қарулы күштердің құрамынан шығарылып, Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметі болып қайта құрылды.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара қызметі әскери-қызметтік жұмысын осы сапада жалғастыруда.

Қазақстан Республикасының әскери және ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі шаралар жүйесінде Шекара қызметі Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің мемлекеттік шекараны күзету мен қорғау бойынша міндеттерді орындайтын ведомство болып табылады.

Республикасының қауіпсіздігін қамтамасыз етудің жалпы мемлекеттік жүйесінің бөлінбес құрамдас бөлігі болып және негізгі міндеттері:

-Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасының қалыптасқан өту сызықтарын құқыққа қарсы, күшпен өзгертуді болдырмауды, көршілес мемлекеттердің немесе олардың азаматтарының Қазақстан Республикасы аумағының шекаралас учаскелерін заңсыз пайдалану (игеру);

-Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасында заңдық және тұрақты тұлғалардың Қазақстан Республикасының халықаралық шарттармен және заңдармен қалыптасқан құқықтық қатынастарын сақтауды қамтамасыз ету;

-осы құқықтық қатынастарға қол сұғатын қылмыстар және әкімшілік әрекеттермен күрес [3].

Қазіргі заманның қауіп-қатеріне айналған халықаралық терроризм мен діни экстремизмге қарсы күрес бүгінгі күннің ортақ мәселесіне айналды. Оны шешу жолында көптеген жемісті жұмыстар атқарылды. Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті ұйымға мүше елдердің арнаулы қызметтерімен қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз етудің барлық саласы бойынша келісімге қол қойды.

Терроризм, сепаратизм, экстремизм, заңсыз есірткі, қару-жарақ айналымына, трансұлттық қылмыс, заңсыз миграцияға, адам саудасына тосқауыл қою секілді тағы да басқа бағыттарда қомақты жұмыстар жүргізіп келеді.

Соңғы уақыттарда терроризм мен есірткі бизнесінің арасындағы байланыс туралы көп айтылуда. Террорлық әрекетті іске асыруға қомақты қаржы-қаражат қажет екендігі айтпаса да түсінікті. Ал, осының дем берушісі, қаржылай қамтамасыз ететін көздерінің бірі – есірткі бизнесі. Сондықтан да әлем елдерінің барлық күш құрылымдары оған қарсы күрес жүргізуде. Мұндай бағыттағы жұмыс Ұлттық қауіпсіздік комитетінде де жалғасын табууда. Алыс және таяу шетел арнаулы қызметтерімен бірлескен іс-шаралар тұрақты өткізіп, нәтижесінде, заңсыз айналымнан айтарлықтай есірткі заттары алынып, трансұлттық қылмыстық топтар мен олар ұйымдастырған есірткі жолдары жойылуда. Оңтүстік-батыс Азия елдерінен келетін «ауыр есірткілер» ел аумағын басып өтіп, Еуропаға сапар шегетін болса, қазір сол батыс елдерінің өзінен химиялық жолмен алынатын синтетикалық есірткі заттары келетін болды. Халықаралық есірткі бизнесінің республика экономикасына нұқсан келтіретін жағы бар екендігін де айту керек. Есірткі бизнесінің айналымына орай ұйымдасқан қылмыстық құрылымдардың капитал жинақтауы өсе түсуде. Заңсыз жолмен алынған қаржыларды заңдастыруға тырысу әрекеті осыны дәлелдейді. 2010 жылы Астанада өткен саммитте «Шанхай ынтымақтастық ұйымының 2011-2016 жылдарға арналған есірткіге қарсы стратегиясының» қаралуы маңызды тақырыптардың бірі болғандығы сөзсіз [4].

Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің аймақтық қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықты арттыруы еліміздегі қауіпсіздік пен тұрақтылықтың негізі бола бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қауіпсіздік комитетін қайта құру туралы» ҚР Президентінің 1992 ж. 13 шілдедегі № 844 Жарлығы (ҚР ПҰАЖ, 1992, № 25, 390-бап).
2. 1992-2000 жж. кезеңдегі мемлекеттік органдар туралы мәліметтер: қараңыз-Қазақстан Республикасының мемлекеттік билік органдары (1991 ж. 16 желтоқсан - 2001 ж. 1 қаңтар). Анықтамалық. ҚР ПМ. - Алматы: БҰ «Эдельвейс», 2004. – 624-628 б. (Құрастырушылардың ескертпелері).

3. «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету күштерінің жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» ҚР Президентінің 1998 ж. 8 қыркүйектегі № 4058 Жарлығы (Ағымдағы мұрағат).

4. Интернеттен алынған ҰҚК сайты

Адамбеков А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Қазақстандағы ювеналды юстицияның қызмет атқару ерекшеліктері

Ювеналды юстиция – кәмелет жасқа толмаған азаматтардың ісімен айналысатын заң саласының бір тармағы (балалар мен жасөспірімдердің құқығын қорғау, кәмелетке толмағандардың қылмыстарын қарастырып, сараптама жүргізу).

Қазіргі таңда Қазақстанда балалар мен жасөспірімдер қылмысының белең алуы өзекті мәселеге айналуда. Ювеналдық юстиция бала құқына қатысты әртүрлі мәселелерді талқылады.

Ювеналдық юстиция қиын өмірдің жағдайына тап болған жасөспірімге отбасы, мектеп, қоғам, одан теріс айналмай, көмек қолын созуы керек. Құқық бұзушылық жасаған немесе қылмыстық қудалау аясына тап болған балалар ересектерге қарағанда, басқаша қарауды қажет етеді. Осыған байланысты Ювеналды юстиция балалар құқын қамтамасыз етуге, әділеттілік орнатуға және қайшылықтың шешімін табуға бағытталған.

Өкінішке орай, еліміздегі әрбір 13-ші қылмысты жасөспірімдер жасайды. Ювеналдық соттар жүйесінің енгізілуі кәмелетке толмағандар арасында қылмыстың өсуіне көңіл аудару қажеттілігіне емес, бірінші кезекте, балалар құқының сақталуы үшін құрылған. 2003 жылдан бері Қазақстанда біздің елде ювеналды юстицияның дамуы бойынша «Қазақстан-Сорос» қорының жобасы жүзеге асырылуда [1].

Елімізде бала құқықтарын қорғау, өмірін сақтау саласында құқықтық база қалыптасқан. Балалар өмірі сапасының халықаралық стандарттарын қамтамасыз етудің маңызды қадамы ретінде Қазақстан 1994 жылы БҰҰ Бала құқығы жөнінде Конвенциясы ратификациялады. Шетелдің құқықтық жүйесіне зер салсақ, олар бала құқықтарының сақталуына ертерек ден қойғанын байқауға болады. Мәселен, 1924 жылы – Ұлттар лигасының Женева бала құқықтары туралы декларациясы және 1959 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы Бала құқықтары декларациясын қабылдады. 1979 жылы халықаралық Бала жылы болып жарияланды. Мемлекетаралық бала асырап алу саласындағы ынтымақтастық туралы Гаага Конвенциясы бекітілді. Конвенция шетелдіктердің баланың абзал мүдделеріне орай оның құқықтарын сақ-тай отырып, бала асырап алуды жүзеге асыруына кепілдіктерді көздейді. Сондай-ақ, «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқықбұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» заң қабылданды. Бұл балалардың заңды құқықтары мен мүдделерін сақтауға қатысты мемлекеттік саясат элементі болып табылады. Ел Үкіметі 2003 жылы Жастар саясаты бағдарламасын бекітті. Алайда, жекелеген проблемаларды шешуге бағытталған, мұндай салалық бағдарламалар балалардың жағдайын жақсартудың проблемаларын толық шеше алмайды.

Атап айтқанда кәмелетке толмағандар тарапынан жасалатын құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі проблемалар және оларды шешу жолдары туралы әңгіме бір күнде шешілетін мәселе емес [2].

Данышпан ата бабаларымыз «Еліңнің болашағы көркем болсын десең, баланды азамат қыл» деп тектен тек айтпаған. Себебі қандай дамыған ел болса да, егер олардың жастарының дамуы мен тәрбиесі дұрыс арнада, дұрыс бағытта жүргізілмесе сол мемлекеттің болашағы жоқ деп айтуға болады. Сондықтан қандай ел болмасын,

мемлекеттік бірінші ұстанатын саяси қағидасы: «ел болашағы- жастардың қолында». Бұл қағида біздің елімізде де өзінің нақты бейнесін тауып, іс жүзінде жүзеге асырылуда.

Атап айтсақ, соңғы кездері елімізде ювеналды юстиция жақсы дамуда. Оған дәлел болатын ҚР «Балалар құқығы туралы» Заңы, түрлі нормативтік құқықтық актілерді қабылдау, халықаралық «Қазақстандағы ювеналды юстиция» жобасын іске асыру. Алайда Қазақстан республикасындағы заңның бұл жүйесі қарқынды даму жолына енді ғана түсті. Ювеналды юстицияның қалыптасуының алғышарттарының негізгілері: заңды әсер етудің айқын концепциясы, нормативтік құқықтық базаны қалыптастыру, институционалдық базаны қалыптастыру, мамандарды кәсіптік даярлау мен деңгейін көтеру жүйесі. Ювеналды юстицияның нормативті және институционалды базасының өзекті сұрақтары Қазақстан Республикасының президенті бұйрығы бойынша қабылданған құқықтық саясат концепциясында көрініс тапқан.

Мемлекеттегі сот жүйесін дамытудың перспективті бағыттарының бірі- ювеналды соттар. Әрине, арнайы сот ювеналды юстиция жүйесіндегі маңызды бөлімдердің негізгісі болып табылуы тиіс және ҚР Конституциясында баяндалғандай: ҚР сот билігі Конституция негізінде пайда болған барлық істер мен дауларға, заңдар мен нормативтік актілерге, халықаралық келісімді реттеп, оларға әсер етеді. Көптеген заңнамалар қабылданғанымен, олқылықтар мен кемшіліктер әлі де болса да бар. Атап айтсам, қазіргі кезде кәмелетке толмағандардың сот ісін жүргізуде педагог пен психолог қызмет атқарады. Алайда оның міндеті кәмелетке толмаған азамат немесе адамның құқығы мен бас бостандығын қорғау емес, қылмыстық сот ісін жүргізетін органның мүддесін қорғау болып табылады. Яғни бұл жағдайда жасөспірім ешқандай моральдық, психологиялық қолдаусыз қалады. Ал бұл өз кезегінде жас жеткіншектің ішкі жан дүниесіне орны толмайтын із қалдыру арқылы, оның болашағына балта шабады [3].

Сонымен қатар Қазақстандағы ювеналды юстицияны қалыптастырудағы тағы бір кемшілік-кәмелетке толмағандар ісімен айналысатын арнайы әлеуметтік қызметкерлердің болмауы. Бүгінгі таңда аталған жүйе көптеген дамыған мемлекеттерде қолданылады. Қызметтің негізгі жұмысы: құқық бұзушылық жасаған жасөспірім туралы негізгі мағлұматтарды жинау, жасөспірім және оның отбасымен танысу, әлеуметтік жағдайын ескеру, психологиялық жағдайын тексеріп, керек болған жағдайда психолог көмегіне жүгіну.

Жасөспірімдер туралы мәселенің тағы бірі- кәмелетке толмаған, қоғамға қауіпті қылмыс жасаған, қылмыстық жауапкершілік жасына жетпеген адамдар мен азаматтарға қазіргі кезде процессуалдық емес жүйе бойынша қылмыстық іс жүргізіледі. Мұның салдарында кәмелетке толмаған қылмыскер, жасөспірім құқықбұзушыға қарағанда мемлекет тұрғысынан жақсы қорғалған. Менің ойымша бұл жерде «Ерекше жағдайлар» қатарында ҚІЖК (Қылмыстық іс жүргізу кодексі) жеке бөліміне «кәмелетке толмағандардың қоғамға қауіпті әрекет жасаған жағдайларын қарау, ерекшеліктерін ескеру» сияқты бөлім енгізген жөн деп санаймын. Аталған бөлімде сотқа дейінгі материалдарды даярлаудан бастап, сот қарауындағы материалдардың да ерекшеліктерін ескеру қажет [4].

Сонымен қатар қазіргі таңдағы балалар мен жасөспірімдер арасындағы заң бұзушылығының бір себебі- балалар үйінде тәрбие алған азаматтардың психологиялық, моральдық және материалдық жағдайдан қарастырғанда да өмір талабына сай болмауы. 1989 жылы 20 қарашада қабылданған «Балалар құқығы туралы халықаралық конвенциясының» преамбуласында баяндалғандай, отбасы баланың жақсы тәрбие алып, жанжақты дамуына негізгі септігін тигізетін қоғамдық ұяшық немесе механизм болып табылады. Конвенцияға сай әр бала отбасы атмосферасындағы ата ана қамқорлығы мен махаббатын сезініп, олар тарапынан түсінушілікке ие бола отырып өсуі қажет. Тек сол жағдайда ғана еліне елеулі, халқына қалаулы азамат ержететіндігіне кепілдік болады. Ал қазіргі кездегі еліміздің жағдайын алып қарайтын болсақ, балалар үйінің саны өте көп. Олардың көптеп пайда болуының негізгі бірнеше себептерін атап айтуға болады: [3]

Басты себептерінің бірі, халықтың әлеуметтік жағдайының төмен болуы. Көптеген ата аналар балаларын тиісті деңгейде материалдық жағынан қамтамасыз ете алмағандықтан ата ана құқығынан айырылып жатады. Сондықтан статистика бойынша пайыз 63% балалар үйінің тәрбиеленушілері әке шешесі бола тұра, тірі жетім атануда.

Медициналық, әлеуметтік қамтамасыз етудің тиісті деңгейде жүргізілмеуі. Соған байланысты, ана мен бала өлімі көптеп белең алуда және кемістігі бар балаларға медициналық көмек көрсету орталықтарының аз болуы, оларға толыққанды емдеу жұмыстарының жүргізілмеуі соның айғағының бірі. Осыдан кейін баласына еш шарасы болмаған ата ана өз нәрестесін балалар үйіне беруге мәжбүр болады. Ата заңымыздың 28-бабында әрбір азаматтың жасы мен мүгедектігіне және асыраушысынан айырылуынан байланысты заңды негізде оларды әлеуметтік жағынан қорғауға кепілдік беріліп [5], «Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік жағынан қорғау туралы» Заңында мемлекеттік органдар мен мекемелердің, ұйымдардың меншік түріне қарамастан мүгедектердің кез келген ғимаратқа кедергісіз енуіне жағдай жасау жүктеліне тұрса да, көптеген жерлерде басшылардың жауапсыздығы салдарынан заңның осы талаптары сақталынбай келеді. Қысқасын айтқанда, арнайы арбаға таңылған мүгедектердің әкімшілік ғимараттарына, оның ішінде әлеуметтік инфрақұрылымдардың нысандарына кедергісіз енуіне жағдай жасау назардан тыс қалған, облыс орталығы мен қалалардағы ғимараттар арбаға таңылған мүгедектердің кедергісіз енуіне лайықталынып, жасақталынбаған.

«Балалар құқығы туралы конвенциясының» 7 бабында, әрбір бала бар мүмкіндігінше өз ата анасын білуге және олардың тарапынан қамқорлыққа ие болуға құқығы бар делінген. Яғни балалар үйіндегі кез келген бала ата анасынан қамқорлық немесе материалдық қамтамасыз етуді талап ете алады. Сол жағдайда баланың заңды мүддесін тиісті заң органы қамтамасыз етуі тиіс, ал бұл біздің елімізде әлі дұрыс жолға қойылып, дамыған жоқ [3].

ҚІЖК 495-бабында айтылғандай, кәмелетке толмағандардың жазасын өтеуін күштеп әсер ету арқылы тәрбие жұмыстарын жүргізу арқылы іске асады. Сонымен қатар мұндағы іс-әрекеттер детальды регламентациялық тұрғыдан толықтырылып, кәмелетке толмағандардың арнайы мекемелерде тәртіптік түзелу уақытын қарастыру қажет [4].

Осы аталған мәселелер шешімін табу үшін, алдымен заңда келесі құқықтық идеялар орын табуы тиіс:

1. Кәмелетке толмаған адам немесе азамат сот алдында заң бұзушы ретінде емес, ерекше субъект ретінде қарастырылуы керек.
2. Баланың жеке басының ерекшеліктері мен оның тұрып жатқан аумағын ескеру қажет.
3. Кәмелетке толмағандардың істері бойынша қылмысты болдырмаудың алдын алу қызметтерін құру.
4. Сот жүйесінің жанындағы әлеуметтік қызметкерлер арқылы кәмелетке толмағандардың әлеуметтік әл-ауқатын түзету
5. Аз қамтылған және көпбалалы отбасында немесе балалар үйінде және интернаттарда тәрбиеленетін балалар мен жасөспірімдердің тәрбиесіне жіті көңіл бөліп, олармен қарым-қатынаста болып, психологиялық тренингтер жүргізу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Интернет көздері
2. Тыныс Ахметжанова / Заң газеті. – Астана, 2012.
3. 1989 жылы 20 қарашада қабылданған «Балалар құқығы туралы халықаралық конвенция».
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі, 13 желтоқсан 1997 жыл.
5. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 30 тамыз 1995 жыл.

Виды судебного контроля на стадии предварительного расследования

В юридической литературе прослеживается выделение нескольких видов судебного контроля на стадии предварительного расследования:

1. Судебный контроль за законностью и обоснованностью ареста или продление срока содержания под стражей. Данный вид судебного контроля на стадии предварительного расследования преследует цель обеспечения неприкосновенности личности и заключается в осуществлении судом проверки законности и обоснованности применения заключения под стражу или продление его сроков при подаче жалобы указанными в законе лицами. Как правило, заключение под стражу обеспечивает достижение одновременно всех целей мер пресечения - предотвращение укрывающегося обвиняемого (подозреваемого) от дознания, предварительного следствия или суда; недопущение обвиняемым (подозреваемым) воспрепятствования объективному расследованию и разбирательству дела в суде, пресечение дальнейших попыток обвиняемого (подозреваемого) заниматься преступной деятельностью; обеспечение исполнения приговора (ст. 139 УПК РК).

2. Судебный контроль за законностью и обоснованностью производства следственных действий и иных процессуальных действий и решений, ограничивающих конституционные права и свободы человека и гражданина. В основном законе - Конституции Республики Казахстан имеются правовые основания для осуществления судебного контроля на стадии предварительного расследования за законностью и обоснованностью отдельных следственных действий, а также иных процессуальных решений, затрагивающих конституционные права и свободы человека и гражданина.

Согласно ст. 18 Конституции РК, право на тайну личных вкладов и сбережений, переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений ограничивается только в случаях и в порядке, прямо установленных законом. Однако на стадии предварительного расследования данный вид судебного контроля широкого распространения в практической деятельности не имеет. Причина тому, в отсутствии возможно четкой и конкретной процессуальной регламентации данного вопроса, а именно отсутствие четкого порядка получения судебного решения на производство следственных действий, ограничивающих конституционные права и свободы человека и гражданина.

Нормативным подтверждением тому является ст. 235 УПК РК «Наложение ареста на почтово-телеграфные отправления, их осмотр и выемка», в которой четко сказано: «1. При наличии достаточных оснований полагать, что письма, телеграммы, радиogramмы, бандероли, посылки и другие почтово-телеграфные отправления могут содержать сведения, документы и предметы, имеющие значение для дела, на них может быть наложен арест. 2. Об аресте почтово-телеграфных отправлений следователь выносит постановление, которое санкционируется прокурором ...». Данная статья не содержит порядка обжалования в случае несогласия участника уголовного судопроизводства с этим решением, хотя право на обжалование у этого же участника процесса имеется. О нем не говорится вообще, не только о его процедуре. Однако вопросы судебного контроля не состоят только в обжаловании незаконных следственных действий и решений должностных лиц, также они затрагивают и вопросы санкционирования судом следственных действий.

В настоящее время вышеизложенное санкционируется прокурором в соответствии с УПК РК. При этом ст. 25 Конституции РК гласит, что жилище неприкосновенно. Проникновение в жилище, производство его осмотра и обыска допускается лишь в случаях и в порядке, также установленных законом. Это конституционное положение является законодательной основой. Данное право лежит в основе взаимоотношений

между людьми, поэтому оно и гарантировано государством. Это возможность обмена информацией между двумя людьми, без участия третьего лица, возможность и сохранности личной информации.

На стадии предварительного расследования обжалование в области этого права в практической деятельности также не распространено. Причина тому подобна вышеизложенной - это отсутствие четкой и конкретной процессуальной регламентации данного вопроса, отсутствие конкретного порядка. Право на неприкосновенность жилища тесно связано с правом на тайну частной жизни, семейную тайну (ст. 18 Конституции РК). Данные права имеют особое значение в сфере уголовно-процессуальной деятельности, в связи с тем, что в ходе расследования органы уголовного преследования применяют государственное принуждение, ограничивая, таким образом, гарантированные конституционные права и свободы человека и гражданина. Любое ограничение происходит уже на первоначальных стадиях процесса, к примеру, при поиске, собирании и исследовании доказательств, дальнейшей их проверке в соответствии с требованиями законности, что и является началом уголовно-процессуальных отношений.

В связи с неизбежными ограничениями в уголовно-процессуальной сфере требуется четкий перечень, как уже было сказано, следственных действий, ограничивающих права. Даже в том случае, если должностное лицо, выполняющее какое-либо следственное действие, думает, что ничего не ограничивается. Ограничения, применяемые в отношении любого участника процессуальных правоотношений, при реализации им прав и свобод являются необходимыми в связи с обеспечением государства общей безопасности, государственной стабильности, правопорядка, а также злоупотребления правами иными лицами. Рассматривая право на неприкосновенность частной жизни как одно из фундаментальных, следует установить одно основание для его ограничения - судебное решение.

3. Судебный контроль за законностью и обоснованностью проведения оперативно-розыскных мероприятий, ограничивающих конституционные права человека и гражданина. По данному вопросу существует очень много разносторонних мнений, заключающихся в основном в отрицательной оценке данного вида судебного контроля. Что касается именно казахстанского законодательства, в одном из таких мнений в постановлении Конституционного совета от 31 декабря 2003 г. № 13 отмечается, что предусмотренное законом санкционирование следственных действий, оперативно-розыскных мероприятий, задержания, ареста и содержания под стражей лица является предусмотренной Конституцией формой высшего надзора прокурора за законностью оперативно-розыскной деятельностью, дознания и следствия, а также осуществления прокуратурой уголовного преследования. Поэтому оснований для установления полномочий суда по санкционированию им оперативно-розыскных мероприятий и следственных действий в Конституции нет [1, с. 4].

Список использованной литературы:

1. Котов А. К., Котов А. А. Конституционное предназначение института прокуратуры // Правовая реформа в Казахстане. - 2004. - № 4(26). - С. 3-5.

**Амангельді М.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.**

О судебном контроле в уголовном судопроизводстве

В историческом аспекте появление у суда контрольной функции не было одномоментным. Опыт прошлых лет свидетельствует о необходимости взвешенного

подхода к решению проблемы судебного контроля, которая стала краеугольным камнем в вопросе обеспечения и защиты конституционных и иных прав человека в уголовном процессе. Принятие одной из существующих в теории уголовного процесса моделей судебного контроля за предварительным расследованием не должно быть основано исключительно на реальности ее воплощения в жизнь в данный момент. Безусловно, выбор той или иной концепции отчасти предопределен практикой, т. е. совокупностью финансовых, организационных и других возможностей государства. Однако, это чрезвычайно ответственный шаг, от которого зависит степень защищенности личности и, соответственно, либо приближение, либо удаление от идеи построения правового государства. Поэтому актуальнейшей задачей является разработка такой модели судебного контроля за предварительным расследованием, которая будет наиболее полно соответствовать основополагающим принципам правового государства и станет реальной преградой на пути нарушения прав личности и злоупотреблений со стороны органов государства.

Компетенция суда в каждом государстве и на каждый период времени определяется законодателем с учетом различных причин, важнейшими из которых являются прочность, стабильность общественного и государственного строя, от чего зависят состояние правопорядка и законности в государстве, а также объем и реальность прав и свобод граждан. Как история, так и настоящая действительность наглядно доказывают: чем прочнее правопорядок и законность в государстве и чем шире и реальнее права и свободы граждан, тем шире компетенция суда в охране и правовом регулировании отношений.

Как отмечает И. Я. Фойницкий, первыми историческими законодательными актами, положившими начало зарождению судебного контроля на досудебных стадиях уголовного судопроизводства, по существу явились «Учреждение судебных установлений» и «Устав уголовного судопроизводства» 1864 г., ознаменовавших собой судебную реформу, её пути и направления в уголовном судопроизводстве [1, с. 180]. В данных исторических актах так или иначе предусматривался контроль суда за органами, осуществляющими производство предварительного следствия. Он осуществлялся мировыми, окружными судами и заключался в наблюдении и разрешении или проверке вопросов о правильности применения мер пресечения, производства следственных действий, в целях недопущения нарушения или стеснения прав участвующих в деле лиц.

Судебный процесс носил и частно-исковой характер. Дело могло быть начато слушанием только по жалобе потерпевшего, его семьи или родичей. Обвинитель и обвиняемый пользовались равными правами.

И только Конституция СССР от 15 декабря 1936 г. изменила участие суда в решении вопроса о мере пресечения и применении иных принудительных мер в стадии предварительного расследования. В соответствии со ст. 127 Конституции СССР, «никто не может быть арестован иначе как по постановлению суда или с санкции прокурора» [2].

Необходимо при этом отметить, что в англо-американской системе и почти во всех странах континентальной Европы уже давно применяется процедура, позволяющая суду проверить законность ареста в течение 24 часов. В России с 1 июля 2002 г. действует конституционная норма, согласно которой никто не может быть подвергнут аресту не иначе как на основании судебного решения. Вне судебного вмешательства гражданин может находиться в изоляции не более 48 часов. Особое внимание по данному вопросу отдано заключению под стражу. Международная регламентация заключения под стражу в качестве меры пресечения содержится в материалах сессии ООН, в международно-правовых актах по борьбе с преступлениями, в конвенциях, соглашениях и договорах. В их числе Всеобщая декларация прав человека, международный пакт о гражданских и политических правах человека, Декларация о защите всех лиц от пыток и других бесчеловеческих или унижающих достоинство видов обращения и наказания, Кодекс поведения должностных лиц при поддержании правопорядка, Минимальные стандартные

правила обращения с заключенными и другие. Суть этих всех документов заключается в том, что никто не должен быть лишен свободы иначе как на том основании, которое установлено законом.

Судебный контроль на стадии предварительного расследования за законностью и обоснованностью решений и действий органов уголовного преследования, ограничивающих конституционные права и свободы граждан, имеет своим содержанием предупреждение возможных ошибок органов предварительного расследования и исправления уже допущенных нарушений (необоснованного обвинения и осуждения, от незаконного ограничения прав и свобод человека и гражданина, в случаях незаконного обвинения или осуждения невинного - незамедлительную и полную его реабилитацию).

Расширение судебного контроля на стадии предварительного расследования - это отражение тенденции повышения роли суда в государственной и общественной жизни. Судебный контроль на досудебном этапе производства по делу, будучи одним из важнейших проявлений судебной власти, состоит в осуществлении судом системы проверочных мероприятий в целях обеспечения законности и обоснованности решений и действий органов дознания и предварительного следствия, ограничивающих конституционные права граждан. Так, А.Н. Ахпанов и А.Л. Хан А. полагают, что судебный контроль представляет собой особую форму осуществления правосудия [3, с.33].

Г.Х. Насыров считает, что судебный контроль в уголовном судопроизводстве - это своеобразная, предусмотренная законом процессуальная деятельность, примыкающая к правосудию [4, с.70].

Нами поддерживается понятие, данное В. А. Лазаревой о том, что судебный контроль за действиями органов уголовного преследования это составная часть правосудия [5, с. 54], так как судебный контроль - деятельность суда по контролю. Основное предназначение суда - осуществление правосудия, согласно ч. 1 ст. 75 Конституции РК. Поэтому судебный контроль мы относим к составной части правосудия.

Изучение литературы по общей теории права и другим отраслям права свидетельствует о том, что в определении сущности контроля среди ученых нет единого мнения. Различные авторы определяют его по разному - как средство обеспечения нормального функционирования системы; фактор, способствующий достижению поставленных целей; форма, функция деятельности уполномоченных органов; элемент управления; деятельность компетентных органов: система; обратная связь; атрибут государственной власти; условие, регулятор, гарант, явление, институт, метод, правомочие и т. д. [6; 7].

Список использованной литературы:

1. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: изд.3-е. - СПб., 1902. Т. 1. - 314 с.
2. Конституция СССР. - М.: Политиздат, 1946. - 48 с.
3. Ахпанов А. Н., Хан А. Л., Шагирова М. Обеспечение конституционного права на защиту в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан // Правовая реформа в Казахстане. - 2006. - № 4(36). - С. 32-34.
4. Насыров Г. Х. Судебный контроль за применением ареста как меры пресечения: дис. ... канд. юрид. наук. - Караганда, 2003. - 143 с.
5. Лазарева В. А. Укрепление законности и борьба с преступностью // Государство и право. - 2001. - № 5. - С. 53-56.
6. Орумбаев Ж. Б. Общество, государство и право: Учебное пособие. - Караганда, КЮИ МВД РК им. Б. Бейсенова, 2006. - 167 с.
7. Хан А. Л. Система и процессуальный статус органов, осуществляющих досудебную деятельность: Учебное пособие. - Караганда, 2004. - 144 с.

Амангельді М.,

Соотношение судебного контроля и прокурорского надзора в уголовном процессе

Анализ результатов изучения мнения прокуроров и судей по проблемам их взаимодействия позволяет сделать выводы о значимости согласованной деятельности прокуратуры и суда для повышения эффективности уголовного правосудия, обоюдной заинтересованности в поиске оптимальных параметров взаимоотношений.

Судебный контроль необходим в том случае, когда у лица имеются сомнения о законности принятого процессуального решения либо действия со стороны государственных органов, прокуратуры, т. е. подана жалоба о нарушении его законных прав и интересов.

Главным же предназначением судебной системы, в общем, является осуществление правосудия в различных формах судопроизводства, а в Конституции РК установлено, что судебная власть осуществляется посредством гражданского, уголовного и иных установленных законом форм судопроизводства, регламентация которых предусмотрена процессуальным законодательством и различного отраслевого характера.

В современных условиях роль Конституции в формировании системы принципов значительно возрастает. Современные исследователи отмечают: «... если конституции советского периода содержали наиболее общие (декларативные) положения о судебной системе, требующие их обязательной текущей детализации, то действующая Конституция подняла до высшего правового уровня проблемы судебной защиты прав граждан, превратив принципы правосудия в реальные регулятивные инструменты воздействия на судебную систему и с полной деидеологизацией их содержания» [1, с. 4].

Средства и способы защиты прав и свобод человека и гражданина достаточно многообразны, но чаще всего во всем цивилизованном мире представление о них связывается с деятельностью судебной системы. «Каждый человек имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными национальными судами в случаях нарушения его основных прав, предоставленных ему конституцией или законом» - это положение, содержащееся во Всеобщей декларации прав человека, определяет содержание деятельности судов - неотъемлемой части государства.

Говоря о судебном контроле, необходимо уточнить, что же он под собой подразумевает. Термин «контроль» в юридической науке используется для описания полномочий судебных органов в различных контекстах: контроль за предварительным следствием, судебный нормоконтроль и т. д. Ранее были изложены мнения ученых-юристов с различными точками зрения не только по самой сути судебного контроля, но и о его необходимости и особенностях. Рассуждая о судебном контроле, многие говорили о судебном надзоре, как о своеобразной форме учета. Однако необходимо отменить, что судебный контроль представляет собой комплексный правовой институт, осуществляет также уголовно-процессуальную функцию.

Кроме всего сказанного, главным аргументом того, что суд действительно является основным институтом защиты прав и свобод человека и гражданина является ч. 1 ст. 75 Конституции Республики Казахстан, ч. 1 ст. 1 Конституционного Закона Республики Казахстан «О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан» от 25 декабря 2000г., ст. 11 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, согласно которым «правосудие в Республике Казахстан осуществляется только судом».

Потребность в суде как социальном институте защиты, способном разрешить социальный конфликт, возникла в обществе из потребности восстановить нарушенную справедливость. Для всех ситуаций, когда право человека нарушено другим лицом, юридическим лицом или органом власти, ему должно быть предоставлено право

самостоятельно избирать способ защиты. Судебная защита в этом смысле становится, безусловно, самой эффективной, а также одним из возможных способов защиты.

Например, И. Л. Петрухин отдает предпочтение суду, говоря что, преимущество заключается в том, решения следователя, прокурора, полиции проверяются и контролируются органом, не зависящим от следствия и прокурорского надзора. Судья не отвечает ни за раскрываемость преступлений, ни за качество следствия, он не связан в своей деятельности узковедомственными интересами и обвинительным уклоном [2, с. 83].

Недостаточная эффективность прокурорского надзора в деле обеспечения конституционных прав и свобод граждан на досудебном этапе уголовно-процессуального производства вызывает к жизни необходимость кардинального решения соответствующих проблем. Расширение сферы функционирования судебной власти, повышение ее роли в деле обеспечения законности предварительного следствия и оперативно-розыскной деятельности произведено, в частности, за счет наделения ее некоторыми полномочиями.

Однако установление судебного контроля в таком его понимании совсем не означает отказа от прокурорского надзора за исполнением законов данными органами. На долю прокурора по-прежнему остается достаточно полномочий:

– проверять уголовные дела, материалы о совершенных преступлениях, ходе расследования, а также исполнение закона о работе с заявлениями и сообщениями о преступлениях;

– отменять незаконные и необоснованные постановления следователей и органов дознания;

– давать указания о расследовании преступлений, производстве отдельных следственных действий;

– передавать дело от одного органа расследования другому для обеспечения наиболее полного и объективного исследования его обстоятельств;

– отстранять следователя от дальнейшего ведения расследования, если им допущены нарушения закона, и т. д. (ст. 197 УПК РК).

Сущность и основное содержание идеи обжалования состоит в том, чтобы интересы личности реализовались только при наличии законных, обоснованных и достаточных к тому оснований, только в рамках и процедурах, установленных законодателем, при строгом соблюдении и обеспечении основных гарантированных прав участника процесса, в том порядке, когда результаты и ход данной деятельности могли бы с одной стороны контролироваться заинтересованными в результате лицами, с другой стороны — в случае нарушения интересов своевременно обжаловаться ими в установленном законом порядке.

Дальнейшее совершенствование и проведение реформы судебной власти послужит развитием и создаст условия реализации естественных и неотчуждаемых прав и свобод человека. Естественные права являются условием существования человека в обществе. Они неотъемлемы от человека.

Список использованной литературы:

1. Нуралиева А. С. Роль судебного следствия во всестороннем, полном, объективном исследовании доказательств по уголовному делу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Алматы, 1999. – 33 с.
2. Петрухин И. Л. О реформе уголовного судопроизводства // Судебная реформа: проблемы и перспективы. – М., 2001. – С. 82-84.

Амангельді М.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Самостоятельность права на судебную защиту заключается в процессе его реализации, который урегулирован непосредственно уголовно-процессуальным законодательством. Любой институт уголовного процесса должен осуществляться в рамках соблюдения законности, не нарушения прав и интересов участником судопроизводства, соответствовать нормам внутреннего законодательства в целом и учитывать при этом международные нормы. Необходимость существования принципов как таковых оправдана самим институтом судебного контроля. Если мы говорим о принципах судебного контроля, то необходимо исходить из принципов уголовного судопроизводства, которые являются центральными, так как отражают текст Конституции, уголовно-процессуального законодательства и основные положения международно-правовых актов.

Таким образом, принципами права на судебную защиту можно считать принципы уголовного судопроизводства - законность, равенство всех перед законом, осуществление правосудия только судом, уважение чести и достоинства личности, неприкосновенность личности, охрана прав и свобод граждан при производстве по уголовным делам, презумпция невиновности, осуществление правосудия на началах равенства перед законом и судом, осуществление судопроизводства на основе состязательности и равноправия сторон и т. д.

Право на судебную защиту по своему смыслу назначения связано с предоставлением человеку возможности избрать обращение в суд средством защиты в связи с нарушением его прав. Оно тесно связано с диспозитивным началом в уголовном судопроизводстве.

Значение же принципов уголовного процесса состоит в том, что их нарушение в зависимости от его характера и существенности влечет признание состоявшегося производства по делу недействительным, отмену вынесенных в ходе такого производства решений либо признание собранных при этом материалов не имеющими силы доказательств (ст. 9 УПК РК).

Некоторые ученые выражают свое мнение, утверждая о том, что на их взгляд при рассмотрении в судах жалоб на действия органа дознания, следователя, прокурора, практически отсутствует состязательность. Причем наблюдается процессуальная активность, как правило, только лица, подавшего жалобу, его защитника и законного представителя [1, с. 42].

Представляется интересной позиция Н. Г. Муратовой в отношении признания судебного контроля принципом уголовного процесса, с чем не согласен В. А. Азаров [2, с. 195].

Тем более, что Н. Г. Муратова многократно характеризует данный феномен в качестве одного из основных направлений деятельности в уголовном процессе, т. е. в ранге уголовно-процессуальной функции. Формируя содержание констатируемого принципа судебного контроля, она включает в него основные компоненты автономного принципа уголовного процесса - право на обжалование процессуальных действий и решений [3, с. 121].

Необходимость совершенствования уголовного судопроизводства в различных его областях, в данном случае говоря об институте судебного контроля, не вызывает сомнений. На это указывают и международно-правовые акты, в которых соблюдение основных прав и законных интересов человека и гражданина в настоящее время стоит на первом месте и является центральным положением. Кроме этого, как было изложено выше, в связи с международными соглашениями Республика Казахстан обязалась привести национальное законодательство в соответствии с международными актами. Поднять на более высокий уровень соблюдение всех гарантированных ею прав, свобод и интересов своих граждан.

Законодательство Республики Казахстан предоставляет гражданам возможность реализации прав всеми, не противоречащими законами средствами и способами. При этом Казахстан обязался не только предоставить своим гражданам права, но также обеспечить их эффективную реализацию. Эффективность выражается в доступности, скорости реализации гарантированного права, а также в его конечном результате. А именно, гражданин должен либо его реализовать, либо законодатель должен ему дать соответствующее разъяснение по поводу невозможности реализации указанного права.

Для решения подобных ситуаций необходимо изучение всех проблем, относящихся к реализацией того или иного права. С учетом не только самих международно-правовых норм, но и с учетом международной практики в области судебного обжалования нарушенных прав, особенностей внутреннего права, разработок ученых, национальное законодательство может быть пересмотрено и восполнено недостающими нормами реализации прав.

Это означает:

1. Нормативным постановлением Верховного суда Республики Казахстан «О применении норм международных договоров Республики Казахстан» № 1 от 10 июля 2008 г. в п. 10 отмечено следующее: «При осуществлении правосудия суды должны иметь в виду, что по смыслу статей 412, 415 УПК и статей 364, 365 и 366 ГПК неправильное применение судом норм международных договоров Республики Казахстан может являться основанием к отмене или изменению судебного решения. Неправильное применение норм международного договора может заключаться в том, что суды не применили нормы международных договоров, подлежащих применению, либо применили нормы международных договоров, которые применению не подлежат, или когда суды допустили неправильное толкование норм международных договоров».

При этом толкование норм международных договоров Республики Казахстан, включая преамбулу, приложение, а также любые соглашения и документы, относящиеся к международному договору, должно осуществляться судом с соблюдением правил, предусмотренных ст. ст. 31-33 Венской конвенции о праве международных договоров от 23 мая 1969г., исходя из предмета и цели договора.

2. На сегодняшний день возрастает число договоров, содержание которых касается обеспечения прав человека в различных сферах. Происходит неуклонное расширение круга международно-правовых норм, регламентирующих индивидуальные права и свободы и предоставляющих дополнительные юридические возможности их обеспечения и защиты. Общие положения о правах и свободах человека дополняются и конкретизируются договорами, защищающими отдельные права человека.

К ним относятся не только международные источники как основополагающие документы в этой области, но и документы, касающиеся конкретных аспектов защиты прав человека. Следует выделить различные «кодексы» и «принципы», которые представляют собой документы, одобренные международными органами и организациями - такими, как Генеральная Ассамблея ООН.

3. Надлежащее регулирование в национальном уголовно-процессуальном законодательстве правил международного сотрудничества представляется необходимой гарантией самого правосудия, гарантией не менее важной, чем правовое регулирование традиционных институтов и подотраслей уголовного судопроизводства.

Список использованной литературы:

1. Нарикбаев М. С. Судебная власть и прокурорский надзор: перспективы развития // Процессуальный контроль в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан: современные проблемы и перспективы развития: Мат-лы Меж дународ. науч.-практ. конф. – Алматы, 2004. – С. 41-44.
2. Азаров В. А., Таричко И. Ю. Функция судебного контроля в истории, теории и практике уголовного процесса России: Монография. – Омск, 2004. – 379 с.

3. Муратова Н. Г. Система судебного контроля в уголовном судопроизводстве. – Казань, 2004. – 346 с.

Асубаева А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметкерлерін аттестациясын өткізудің тәртібі

Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекет ретінде қабылдаған Конституциясында өзін құқықтық мемлекет ретінде орнықтырады [1]. Құқықтық мемлекетте заңның жоғарылығын сақтайтын және жеке тұлғаның шынайы бостандығы, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғайтын бірден-бір орган ол құқық қорғау органдары.

Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметкерлерін аттестациясын өткізу тәртібі «Құқық қорғау қызметі туралы» Заңымен реттелген. Қызметкерлерді аттестаттау олардың кәсіптік даярлығының, құқықтық мәдениетінің деңгейін және азаматтармен жұмыс істеу қабілетін анықтау бойынша мезгіл-мезгіл жүзеге асырылатын рәсім болып табылады [2]. Аттестаттау кезінде негізгі бағалау өлшемі қызметкерлердің өздеріне жүктелген міндеттерді орындау қабілеті болып табылады. Өз кезегінде, аттестаттау құқық қорғау қызметкерлерінің сапасын арттырып, білімі мен кәсіби біліктілігін анықтайды.

Қызметкерлер құқық қорғау органдары жүйесінде үздіксіз қызметте болған әрбір үш жыл сайын аттестаттаудан өтуге міндетті. Қайткенмен, заңда кейбір ерекшеліктер аталып өткен. Егер аттестаттауға жатқызылған қызметкерлер жаңа лауазымдарға тағайындалса, олар тағайындалғаннан кейін бір жылдан соң аттестаттаудан өтеді, бірақ тең дәрежелі лауазымға тағайындалған кездегі мерзім есепке алынбайды.

Сондай-ақ құқық қорғау органының басшысы және оның орынбасарлары, сондай-ақ құқық қорғау органдарында кемінде жиырма жыл қызмет өтілі бар қызметкерлер аттестаттауға жатпайды.

Қызметкерлер арасындағы әйелдер жүктілігі және бала күтімі бойынша да демалыс кезеңінде аттестаттауға жатпайды. Олар қызметке шыққаннан кейін кемінде алты айдан соң және бір жылдан кешіктірілмей аттестатталуға тиіс.

Елбасы Қазақстан халқына «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауында еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуының басты бағытын айқындап берді [3]. Жолдаудағы басым бағыттардың бірі – құқық қорғау органдарын жаңғырту болып табылады. Ал, 2012 жылдың 8 сәуірінде «Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары қызметкерлерін кезектен тыс аттестаттаудан өткізу туралы» Жарлыққа қол қойылды. Бұл аттестаттаудың мақсаты – құқық қорғау жүйесі қызметкерлерінің кәсіби дайындық деңгейін, біліктігі мен білімділігін, құқықтық сауаттылығы, дене бітімі келістілігін, олардың қазіргі заманғы талаптарға сәйкестігін анықтау және моральдық-адамгершілік жағын тексеру болып табылады. Сонымен қатар, бизнес пен қоғамның қолдауына жауап беретін қазіргі заманғы құқық қорғау жүйесін құруға арналған кадрлық әлеуетті қалыптастыру.

Осыған байланысты жарлықпен Жоғары аттестаттау комиссиясы туралы ереже, оның құрамы, кезектен тыс аттестаттауды өткізу қағидасы және тиісті іс-шаралардың жоспары бекітілді [4].

Аттестаттаудың кезектен тыс өткізілу қажеттілігіне бірнеше себеп бар.

Біріншіден, аталған кешенді шараларды жүргізу арқылы қызметкерлердің өздеріне жүктелген міндеттерді атқару мүмкіндігін анықтауға және қызметтің нәтижесін білуге қол

жетеді. Бұл арқылы құқық қорғау қызметкерлерінің мәртебесі артып, полиция мен құқық қорғау органдарында тек таңдаулылар ғана қалады.

Екіншіден, бұл шараның тағы бір маңыздылығы аттестаттау құқық қорғау органдарының барлық деңгейін қамтиды. Басшыдан бастап, қатардағы қызметкерге дейінгі бөліністердің бәрін аттестаттау жүйенің нақты деңгейін анықтап, шынайы жағдайдың қандай екенін көрсетеді. Барлығы 110 мыңнан астам адамды аттестаттаудан өткізуге тура келеді, оның ішінде 449-ы Жоғары аттестациялық комиссиядан өтеді. Бұл құқық қорғау органдары үшін де өздерінің қандай дәрежеде екендіктеріне көз жеткізіп, шетелдердің жоғары қалыптарына қатарласуларына жол ашады.

Үшіншіден, аталған шара халықаралық алдыңғы қатарлы тәжірибе болып табылады, мұндай саралау барысы шетелдерде кеңінен жүргізіледі. Мәселен, 2010 жылы Англияда құқық қорғау органдары қызметін оңтайландыруға бағытталған «Әлеуметтік жауапкершілік және полицияны реформалау туралы» Заң қабылданды. Нәтижесінде, 2011 жылы Ұлыбритания полициясы 3,2 пайызға қысқарды. Шотландияда 2012 жылы полиция мен өрт қызметін реформалау туралы билл қабылданып, соның шеңберінде аталған мемлекеттік құрылым қызметіне оны қайта құрылымдау және қызметтің тиімділігін арттыру бағытында оңтайландыру жүргізілді. Көршілес Ресейде құқық қорғау жүйесін реформалау жұмыстары 2010 жылдан бері жүргізіліп келеді. Жүргізіліп жатқан жұмыстардың стратегиялық бағыты «Полиция туралы» Федералдық заңда бекітілген. Аталған заңнамалық акт шеңберінде 2011 жылдың 1 наурызынан 1 тамызына дейінгі кезеңде Ресей ІІМ-нің барлық қызметкерлері кезектен тыс қайта аттестаттаудан өтті, соның нәтижесінде, ІІМ органдарынан 226900 адам жұмыстан шығарылды, ол жалпы санның 22 пайызын құрайды.

Төртіншіден, біздің құқық қорғау органдарының дайындығын қазіргі уақыттың шынайы көріністерімен нақты қалыптасқан жағдайларда тексеру деген сөз. Кешегі таяу шығыстағы қайғылы жағдайлар, жалпы әлемдегі, оның ішінде біздің еліміздегі де оқиғалар қазіргі таңдағы қатердің қаупін аңғартты. Демек, біз қашанда мұндай қатердің уақтылы алдын алу үшін мықты сынақтан өткен жүйеге ие болуымыз қажет [5].

Бұл сынақ құқық қорғау саласын тазартып қана қоймай, кәсіби шеберліктерін шындап, білімдерін көтеріп, жауапкершіліктерін арттырары сөзсіз. Қазақстан полициясына жиырма жыл қарсаңында аттестаттау біліктілігімізді бағалап қана қоймай, халықтың полиция қызметкерлеріне деген оң көзқарасын қалыптастырып, халықаралық талаптарға сай жаңа жүйеге көшетініне сенемін.

Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың бұл Жарлығы ел тарихында алғаш рет құқық қорғау органдары жүйесінде жаңа кадрлық әлеуетті қалыптастыруға жасалған батыл қадам деп білемін. Менің ойымша, аттестаттау комиссиясының құрамына БАҚ өкілдерін, ғалым-заңгерлер, депутаттар, қоғамдық бірлестіктер өкілдерін, психолог-мамандар және сол саланың тәжірибелі мамандарын енгізу де тиімді сияқты.

Мемлекеттің мүддесін, қоғамда қалыптасқан тиімді де тұрақты жағдай мен адамгершілік құндылықтарды қорғау, ұлтаралық келісімді сақтау – міне, осылар құқық қорғау органдарының күнбе күнгі айналысатын басты және негізгі міндеттері болып табылады. Сондықтан да Елбасы айтып, елі қолдаған бұл аттестаттау ісіне мығым, мамандығын құрметтейтін, білікті де білімді қызметкерлерді іріктеу үшін аса қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 2007.
2. Қазақстан Республикасының 6.01.2011 «Құқық қорғау қызметі туралы» Заңы, 27.04.2012 өзгертулер мне толықтырулармен.
3. «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Елбасының Жолдауы, 27.01.2012.
4. «Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары қызметкерлерін кезектен тыс аттестаттаудан өткізу туралы» Президенттің Жарлығы, 8.04.2012.

**Әбдіғани Н.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.**

**Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының
қызметкерлеріне қойылатын шектеулер туралы**

Қызметкерлерге, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдарының қызметкерлерін қоспағанда, атыс қаруы мен арнаулы құралдарды алып жүру, сақтау және қолдану құқығы беріледі. Олар дене күшін, оның ішінде күрестің жауынгерлік тәсілдерін қолдануға да құқылы. Атыс қаруын, арнаулы құралдарды және дене күшін қолдану тәртібі «ҚР құқық қорғау қызметі туралы» заңымен айқындалады.

Қызметкерлерге өз құзыреті шегінде қойылған міндеттерге сәйкес, Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметін реттейтін заңдарында және Қазақстан Республикасының өзге де заңнамаларында көзделген өзге де міндеттер белгіленеді.

Қызметкерлер адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалардың заңды мүдделерін бұзған жағдайда, құқық қорғау органдары сол құқықтарды қалпына келтіріп, келтірілген залалды өтеуге, кінәлі қызметкерлерді Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауаптылыққа тартуды қамтамасыз етуге тиіс.

Сонымен қатар ҚР құқық қорғау органының қызметкердің құқық қорғау қызметінде болуына байланысты келесідей шектеулер көзделген:

- 1) қызметкердің өкілді органдардың депутаты және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүшесі болуға, партиялар, кәсіптік одақтар қатарында болуға, қандай да бір саяси партияны қолдауға, құқық қорғау органдары жүйесінде өз мүшелерінің еңбек, сондай-ақ басқа да әлеуметтік-экономикалық құқықтары мен мүдделерін білдіру мен қорғау және еңбек жағдайын жақсарту үшін олардың кәсіптік мүдделерінің ортақтығына негізделген саяси мақсаттарды көздейтін қоғамдық бірлестіктерді құруға;
- 2) педагогтік, ғылыми және өзге де шығармашылық қызметтерді қоспағанда, басқа да ақылы қызметпен айналысуға;
- 3) кәсіпкерлік қызметпен айналысуға, оның ішінде оның ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан, коммерциялық ұйымды басқаруға қатысуға;
- 4) заңдарда көзделген жағдайларды қоспағанда, үшінші тұлғалардың істері бойынша өкіл болуға;
- 5) өзінің қызметтік әрекетін қамтамасыз ететін материалдық-техникалық, қаржылық және ақпараттық қамтамасыз ету құралдарын, басқа да мемлекеттік мүлік пен қызметтік ақпаратты қызметтік емес мақсатта пайдалануға;
- 6) ереуілдерді қоса алғанда, мемлекеттік органдардың қалыпты жұмыс істеуіне және қызметтік міндеттерді орындауға кедергі келтіретін әрекеттерге қатысуға;
- 7) лауазымдық өкілеттіктерін атқаруға байланысты жеке және заңды тұлғалардың қызметін жеке мақсатында пайдалануға;
- 8) пайдакүнемдік мақсатта, оның ішінде лауазымды немесе өзге де адамдармен сөз байласу жолымен қызмет бабын пайдалануға;
- 9) өзінің жақын туыстары (ата-аналары, балалары, бала асырап алушылары, асырап алынған балалары, ата-анасы бір және ата-анасы бөлек аға-інілері және апа-сіңлілері, қарындастары, аталары, әжелері, немерелері) немесе жұбайы (зайыбы) атқаратын қызметіне тікелей бағынысты лауазымды атқаруға құқығы жоқ.

Азамат және оның зайыбы (жұбайы) құқық қорғау қызметіне тұрған кезде «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес тұрғылықты жері бойынша салық органдарына табыстары және мүлкі туралы декларацияны табыс етуге міндетті [1].

Қатардағы және басшы құрамдағы адамдар өздерінің мәртебесі және соған негізделген беделі жеке, топтық және өзге де қызметтік емес мүдделерде пайдалануға әкеп соқтыруы мүмкін іс-әрекеттерді болғызбау мақсатында өздеріне Заңда, Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында белгіленген шектеулерді қабылдайды. Осы шектеу жазбаша нысанда ресімделеді. Шектеуді қабылдамау қызметке қабылдаудан бас тартуға, жұмыстан шығаруға әкеп соқтырады.

Құқық қорғау органдары қызметінің барлық аталған шектеулер олардың саяси күреске тартылмауына, халықтың алдында жоғары беделі болуына, Республикада қатаң заңдылық құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі өздерінің жауапты қызметтерін тәуелсіз орындауға, халыққа адал қызмет етуге, сондай-ақ қоғамдық және мемлекеттік қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған [2].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. Бекбергенов Н.А. Правоохранительная система в Республике Казахстан (учебное пособие). – Астана: Фолиант, 2000. – 212 с.

Әсілбек С.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің құқықтық жағдайы

Кез келген мемлекет өмірдің барлық қоғамдық салаларында, адамдар арасындағы өзара қарым-қатынастарда қатаң тәртіп пен сақтықты орнатуға мүдделі. Онсыз қоғамның бірқалапты дамуы, экономиканың, мәдениеттің, игіліктің көтерілуі және халықтың қауіпсіздігінің артуы мүмкін емес.

Сондықтан мемлекет азаматтардың, олардың бірлестіктерінің, шаруашылық ұйымдарының, мемлекеттік органдарының, олардың лауазымды адамдарының құқықтары мен міндеттерін, жауапкершілігін белгілейді. Мемлекет өзі қабылдаған заңдарды барлық адамдардың қатаң сақтауын, заңдардың талаптарын бұзушылардың заңмен жауапқа тартылуын әрдайым қадағалап отырады.

Құқық қорғау органының қызметкері ҚР «Құқық қорғау қызметі туралы» заңының 1 бабына сәйкес – құқық қорғау органдары қызметкерлерінің арасынан арнаулы атак немесе сыныптық шен берілген Қазақстан Республикасының азаматы. ҚР құқық қорғау органының қызметкерлері мемлекеттік биліктің өкілдері болып табылады және мемлекеттің қорғауында болады [1]. Қызметкерлердің Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде көзделген талаптарын барлық азаматтар мен лауазымды адамдар орындауға міндетті. Қызметкерлердің заңды талаптарын орындамау, оларды қорлау, қарсылық көрсету, күш қолданамын деп қорқыту немесе олардың өміріне, денсаулығына, ар-намысы мен қадір-қасиетіне, мүлкіне қол сұғушылық, оларға жүктелген міндеттерді орындауға кедергі келтіретін басқа да іс-әрекеттер, сондай-ақ қызметкерлердің қызметтік міндеттері мен қызметтік борышын орындауына байланысты олардың отбасы мүшелерінің, жақын туыстарының өміріне, денсаулығына, ар-намысына, қадір-қасиетіне және мүлкіне қол сұғушылық заңдарда белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

Қызметкерлер өздеріне жүктелген міндеттерді орындау кезінде, Қазақстан

Республикасының заңдарымен көзделген жағдайларды қоспағанда, тек құқық қорғау органының басшысына, тікелей және уәкілетті басшыларына бағынады. Қызметкерлердің қызметіне, бұған заңмен тікелей уәкілеттік берілген адамдарды қоспағанда, ешкімнің араласуына құқығы жоқ. Қызметкерлердің қызметіне құқыққа қарсы араласу заңдарда белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады. Заңға қайшы келетін бұйрық немесе нұсқау алған кезде қызметкер заңды басшылыққа алуға міндетті және оның қорғауында болады.

Қызметкерлердің өздеріне қатысты қабылданған шешімдер мен іс-әрекеттерге жоғары тұрған лауазымды адамдарға және (немесе) сотқа шағымдануға құқығы бар. Қызметкерлердің іс-әрекеттері осы Заңға сәйкес жүзеге асырылса, олар атыс қаруын, арнаулы құралдарды және дене күшін қолданып келтірген зиян үшін жауаптылықта болмайды.

ҚР құқық қорғау органының қызметкерлерінің құқық қорғау қызметін өткеруге байланысты келесі құқықтары заңда көзделген:

1) лауазымдық міндеттерін атқару үшін қажетті ақпараттар мен материалдарды белгіленген тәртіппен алуға;

2) өздерінің құқықтары мен лауазымдық міндеттерін айқындайтын ережемен, өзге де құжаттармен және жоғарылатуға ұсыну шарттарымен танысуға;

3) лауазымдық міндеттерін атқарумен байланысты мемлекеттік органдарға, ұйымдарға олардың ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан, белгіленген тәртіппен кіріп-шығуға;

4) егер мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді пайдалану лауазымдық міндеттерін орындауға байланысты болса, белгіленген тәртіппен осындай мәліметтерге қол жеткізуге;

5) лауазымдық міндеттерін атқаруға және кәсіби дамуына құқық қорғау органының қажетті жағдайлар жасауына;

6) қызмет әрекеті нәтижелерін, мемлекеттік қызмет өтілі мен біліктілік деңгейі ескеріле отырып, қызметте өсуіне;

7) өзінің кәсіптік қызмет әрекеті туралы пікірлермен және басқа құжаттармен олар жеке ісіне енгізілгенге дейін, жеке ісінің материалдарымен танысуына, сондай-ақ өзінің жазбаша түсініктемелерін және басқа құжаттар мен материалдарды жеке іске қосуына;

8) Заңмен және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерімен белгіленген тәртіппен, кәсіптік қайта даярлыққа, біліктілігін арттыруына және тағылымдамадан өтуіне;

9) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өз өмірінің, денсаулығының және мүлкінің, өз отбасы мүшелері өмірінің, денсаулығының және мүлкінің мемлекеттік қорғалуына;

10) өзінің дербес деректерінің қорғалуына;

11) өзінің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін, сондай-ақ құқық қорғау қызметін өткеруге байланысты жеке дауларды шешу үшін бағыныстылық тәртібімен жоғары тұрған лауазымды адамдарға, жоғары тұрған органдарға немесе сотқа жүгінуге;

12) медициналық және санаториялық-курорттық қызмет көрсетілуіне;

13) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес зейнетақымен қамсыздандырылуға;

14) тұрғын үймен қамтамасыз етілуіне және әлеуметтік қамсыздандырылуға;

15) құқық қорғау қызметінің ерекшеліктері ескеріле отырып, қызметте тиісінше ұйымдастырушылық-техникалық және санитариялық жағдайлар жасалуына;

16) Заңға және Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасына сәйкес демалуына;

17) оқытушылық, ғылыми немесе өзге де шығармашылық қызметті жүзеге асыруына құқығы бар [2].

Мемлекеттің мұндай қызметі, яғни заңдар талаптарынан ауытқуларға жол бермеу үшін азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөнінде, шаруашылық және қоғамдық ұйымдардың, мемлекеттік органдардың қызметіндегі белгіленген тәртіпті

сақтау – бақылау және қадағалау қызметі деп аталады. Құқықты қорғау қызметі, негізі, үш нысанда жүзеге асырылады: а) құқық бұзушылықтан сақтандыру жөніндегі әр алуан шаралар жүргізу жолымен; ә) заңды істерді қарау және шешу жолымен; б) құқық бұзушыларды заңмен жауапқа тарту жолымен [3].

Құқық қорғау органдары мемлекеттің басым құрылымдарына жатады. Оларға қару қолдануға дейін үлкен өкілдіктер берілген. Сондықтан олар міндеттері, қызметтері, қызметінің түрлері мен әдеттері белгіленген ҚР Конституциясының қағидаттары мен нормаларына сәйкес қатаң жұмыс істеуге міндетті. Оларға қару қолдануға дейін үлкен өкілдіктер берілген. Сондықтан олар ҚР Конституциясының қағидаттары мен нормаларына сәйкес қатаң жұмыс істеуге міндетті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. «Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы.
3. Ибрагимов Х.Ю. Правоохранительные органы. – Алматы: «Данекер», 2000. – 152с.

Баимбетова Д.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Участие прокурора в гражданском процессе и его процессуальное положение

Участие прокурора в гражданском процессе является одним из самых дискуссионных в гражданском процессе. Вокруг вопроса об участии прокурора и его статусе в гражданском процессе идут ожесточенные споры, возникают различные точки зрения, написано много монографий с различными выводами.

Прокурор участвует на всех стадиях гражданского процесса, и основной его целью является защита государственных и общественных интересов, прав и охраняемых законом интересов граждан. Исходя из государственных интересов, прокурор следит за тем, чтобы соблюдались требования гражданского, гражданско-процессуального законов, как судом, так и участвующими в деле лицами- сторонами, третьими лицами, экспертами и т.д. При участии в процессе прокурор выступает самостоятельно, независимо от остальных участников процесса. Его заинтересованность в процессе носит процессуально правовой характер - он выступает от своего имени, но в защиту чужих интересов.

Определяя задачи прокуроров в гражданском судопроизводстве на современном этапе, Генеральный Прокурор Республики дает указание подчиненным прокурорам сосредоточить особенное внимание на соблюдении правового режима, защите гарантированных Конституцией и другими законами прав и свобод граждан, обеспечении законности при осуществлении правосудия по гражданским делам, устранении и искоренении нарушений законности. Обеспечение права граждан на обращение в суд в порядке гражданского судопроизводства является одним из условий функционирования демократического и правового государства. И в данном контексте значительная роль отводится органам прокуратуры, которые при наличии определенных оснований, четко прописанных в законодательстве, в целях обеспечения законности, соблюдения конституционных прав граждан призваны осуществлять надзор в гражданском судопроизводстве.

Участию прокурора в гражданском судопроизводстве посвящена статья 55 Гражданско-процессуального кодекса РК которая гласит о том, что высший надзор за точным и единообразным применением законов в гражданском судопроизводстве от

имени государства осуществляется Генеральным прокурором Республики Казахстан как непосредственно, так и через подчиненных ему прокуроров (п.1 ст. 55 ГПК РК) [1].

Кроме того, в целях обеспечения эффективности прокурорского надзора в гражданском судопроизводстве Приказом Генерального прокурора Республики Казахстан № 37 от 27 июня 2006 года утверждена Инструкция «О прокурорском надзоре за законностью судебных актов по гражданским делам».

Участие прокурора в гражданском судопроизводстве хотят существенно ограничить, смотря на нововведенные изменения в законодательствах Российской Федерации. Согласно ГПК РФ прокурор не осуществляет надзор за рассмотрением судами гражданских дел, прокурор лишен права на вступление в дело для дачи заключения по своей инициативе. Суд также не может инициировать участие прокурора в деле, если это прямо не предусмотрено законом. Прокурор не наделен также правом принесения протестов по делам. Лишь в тех случаях, когда прокурор участвовал в деле либо его участие в деле предусмотрено законом, прокурор вправе принести апелляционные, кассационные представления. Прокурор вправе обращаться в суд с иском (заявлением) в интересах конкретного гражданина лишь в том случае, если последний по уважительным причинам не может сам обратиться в суд [2].

Таким образом, изменение соотношения принципов гражданского судопроизводства в пользу принципов диспозитивности и состязательности существенным образом отразилось на положении и роли прокурора в гражданском процессе. С одной стороны можно согласиться с изменениями в ГПК РФ, но с другой стороны он потерял все свои основные функции. Тем не менее, с подобной трактовкой участия прокурора в гражданском процессе на современном этапе развития российского государства полностью согласиться нельзя. Дело в том, что, как правильно пишет Л. Степина, «сейчас механизм защиты для большинства граждан стал слишком дорог. Состоятельное лицо всегда может пригласить опытного и знающего адвоката, а неимущий гражданин один на один с судом. При таком положении, ни о каком равенстве говорить не приходится. На сегодня прокуратура — единственный орган, куда граждане обращаются за защитой своих прав бесплатно» [3].

В Республике Казахстан же при доминирующей роли принципа социалистической законности и объективной истины прокурор фактически является центральной фигурой в гражданском процессе, поскольку являлся должностным лицом, специально уполномоченным государством на осуществление прокурорского надзора за законностью судебных решений, актов и действий.

Содержанию оснований участия прокурора в гражданском процессе следует выделять: 1) правовые основания, т.е. норму закона, предусматривающую случаи, при которых прокурор может или должен вступить в гражданский процесс; 2) фактические основания, т.е. фактические обстоятельства, обладающие характеристиками, указанными в норме закона, и позволяющие прокурору применить эту норму и вступить в гражданский процесс.

В юридической литературе основания участия прокурора в гражданском процессе принято разделять на факультативные и обязательные [4].

Необходимость участия в конкретном гражданском деле в подавляющем большинстве случаев определяется волеизъявлением прокурора. Таким образом, согласно ГПК РК прокурор вправе вступить в процесс по своей инициативе или по инициативе суда для дачи заключения по делу в целях осуществления возложенных на него обязанностей и для защиты прав, свобод и законных интересов граждан, прав и законных интересов организаций, общественных или государственных интересов.

Хотя законом прокурору предоставлено право принимать участие в любом из дел, отвечающих признакам п. 2 ст. 55 ГПК, вопрос об участии в процессе он решает исходя также из наличия определенных условий или оснований, делающих это участие оправданным в каждом конкретном случае.

Прокурор вправе обратиться в суд с иском, заявлением о защите прав, свобод и законных интересов граждан, прав и законных интересов организаций, общественных или государственных интересов. Иск о защите трудовых, жилищных и иных прав и свобод неограниченного круга лиц в социальной сфере, а также в защиту интересов недееспособного гражданина может быть предъявлен прокурором независимо от просьбы и заявления заинтересованного лица [1].

В.Н. Щеглов писал, что «основанием для предъявления иска прокурором и для его вступления в дело в любой стадии процесса является необходимость охраны государственных или общественных интересов или прав и охраняемых законом интересов граждан» [5].

Главной проблемой, которая возникает при характеристике участия прокурора в гражданском процессе, является вопрос о месте прокурора среди иных лиц, участвующих в процессе.

Законодатель относит прокурора к лицам, участвующим в деле, т.е. к субъектам гражданско-процессуального правоотношения, которые могут активно влиять на весь ход процесса, от действий, которых зависит движение процесса, переход его из одной стадии в другую. Это общее для всех лиц, участвующих в деле, положение не исключает, конечно, различий в их процессуальном положении. Такие различия определяются процессуальными интересами, той целью, ради которой лицо участвует в деле.

Первая точка зрения по указанному вопросу заключается в признании прокурора стороной в гражданском процессе. Речь здесь, очевидно, может идти лишь о прокуроре, предъявляющем иск. Данная позиция является доктринальной, поскольку, при регулировании положения лиц, участвующих в деле, разделяют статусы представленных субъектов. Думается, что подобная точка зрения не является вполне обоснованной и на теоретическом уровне. Правовое положение прокурора имеет настолько много особенностей по сравнению со статусом стороны в гражданском процессе, что признание их исключениями из общего правила не представляется возможным. Уточняя эту точку зрения, некоторые авторы отмечают, что прокурор, предъявивший иск, является стороной лишь в процессуальном смысле. Так в ГПК РК указано что прокурор, представляющий интересы органов прокуратуры в рассматриваемом судом споре в качестве истца или ответчика, пользуется процессуальными правами и обязанностями стороны.

Точка зрения, выраженная М. С. Шакарян, которая заключается в том, что прокурор, не являясь субъектом спорного правоотношения и не имея возможности распоряжаться материальным правом, при предъявлении иска занимает положение истца в процессуальном смысле [7].

Понятие же «истец в процессуальном смысле», употребляемое некоторыми авторами для характеристики процессуального положения прокурора, неудачно. Термин «истец» (в отличие от понятия иска и права на иск) материальному праву неизвестен, поэтому говорить «истец в процессуальном смысле» тавтологично. Для выделения понятий «истец» и «ответчик» процессуальная наука использует материально-правовой критерий, т.е. их участие в предполагаемом материально-правовом отношении, которое будет предметом судебного рассмотрения. Коль скоро прокурор не является их участником, он не будет истцом и ответчиком по делу, даже если его процессуальные права и обязанности аналогичны стороне по делу. Так, Д.М. Чечот считает, что «отождествление прокурора, предъявившего иск, со стороной происходит в силу того, что некоторые товарищи до сих пор считают, что любое лицо, предъявившее иск, должно считаться истцом. Подобное положение нам представляется неправильным, так как в таком случае нужно было бы считать, что недееспособный не может являться стороной в деле, поскольку он иска не предъявляет и в деле не участвует, но зато его законный представитель, предъявивший иск, должен считаться истцом» [8].

Более веские доводы в пользу указанной точки зрения приводит М.А. Вукот, которая указывает, что попытка рассматривать прокурора, предъявившего иск как сторону

в процессуальном смысле, исключает надзорный характер его деятельности в гражданском судопроизводстве [9].

Вместе с тем обе точки зрения не учитывают, что прокурор может участвовать в гражданском процессе в двух формах: предъявить иск и вступить в дело для дачи по нему заключения, занимая при этом неодинаковое процессуальное положение. Как правильно отмечено В.Н. Аргуновым, прокурор, вступающий в начатое дело, и прокурор, возбуждающий его, хотя и являются лицами, участвующими в деле, не могут не занимать в процессуальных правоотношениях различного положения [10].

Более правильно в данном случае говорить о статусе прокурора как об особом участнике гражданского процесса, основными задачами которого является защита общественных благ и интересов общества (пусть даже выражающихся в защите прав и свобод человека), охрана правопорядка. Н. А. Чечина вслед за Е. В. Васьковским предлагает обозначить данное положение прокурора как «правозаступничество». Правозаступник в отличие от представителя, поверенного, слуги частного интереса стороны – его клиента защищает индивидуальные права частного лица ввиду и во имя общественного блага.

Прокурор не связан в своей правовой позиции и процессуальной деятельности интересами лица, на стороне которого он выступает. Его задача защитить общественное благо, интересы общества, выраженные в законе, правопорядок. Он защищает права и интересы конкретного лица постольку, поскольку в этом выражается общественный интерес в той мере, в какой дело имеет общественное значение.

Подводя итог вышесказанному, можно сделать вывод. Во-первых, место прокурора в гражданском процессе. Однозначно определить его не представляется возможным, так как теория и практика часто противоречат друг другу. Можно согласиться как с точкой зрения М. С. Шакаряна, так и с точкой зрения Н. А. Чечиной и Е. В. Васьковского. Так как с одной стороны, прокурора действительно можно рассматривать как сторону в гражданском процессе (истец в процессуальном смысле), но с другой стороны его нельзя отождествлять с другими лицами, участвующими в деле, в силу выполняемых им функций. Во-вторых, считаю что, те функции которые сейчас есть у прокурора в гражданском процессе какими были, такими и должны оставаться. Несмотря на опыт Российской Федерации.

Итак, на основании проделанного исследования, хочется надеяться, что в будущем, с учетом изменений или введений в законодательства, и самой специфики работы прокуратуры в этой сфере, гражданские дела, в которых прокурор защищает нарушенные права, будут иметь должное внимание и самое главное правильное их рассмотрение и разрешение.

Список использованной литературы:

1. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 411-І
2. Гражданский процессуальный кодекс РФ (ГПК РФ) от 14.11.2002 N 138-ФЗ
3. Степина Л. Проект ГПК РФ и роль прокурора в гражданском судопроизводстве // Законность. № 7. 2011.
4. Коршунов Н.М., Мареев Ю.Л. Гражданский процесс. Учебник. – М., 2007.
5. Щеглов В.Н. Субъекты судебного гражданского процесса. – Томск. 1979.
6. Алиева И.Д. Защита гражданских прав прокурором и иными уполномоченными органами. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 128 с
7. Гражданское процессуальное право России // Под ред. М. С. Шакарян. – М., 2012.
8. Чечот Д.М. Участники гражданского процесса.
9. Виду М.А. Правовое положение прокурора, предъявившего иск в интересах другого лица.
10. Аргунов В.Н. Участие прокурора в гражданском процессе. – М.: Изд-во МГУ, 1991.

11. Сергиенко А.А. Участие прокурора в рассмотрении гражданских дел судами общей юрисдикции: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – 179 с.

Байбек М.,
заң факультетінің 1 курс магистранті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Сот бақылауы қылмыстық іс жүргізу қағидаларының жүзеге асырылуының құралы ретінде

Қазіргі таңда азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының күшеюінің тенденциясы ескеріле отырып, қылмыстық іс жүргізуде сотқа шағымдану мәселелері сотқа дейінгі өндіріске соттық бақылауды кеңейту мәселелері шеңберінде кең талқыланып жатыр.

Қылмыстық іс жүргізуде адамның жеке басына тиіспеушілік қағидасының қажетті кепілдіктерінің бірі болып қамауға алудың арнайы «санкцияланған» режимі табылады. 2007 жылдың 21-мамырына дейін ҚР-ның Конституциясының 16-бабының 2-бөлігінде заңда көзделген реттерде ғана тек соттың немесе прокурордың санкциясымен тұтқындауға және қамауда ұстауға болады, тұтқындалған адамға сотқа шағымдану құқығы беріледі деп бекітілген норманы басшылыққа алып келдік. ҚР-ның Конституциясының 16-бабы елеулі өзгеріске ұшырап, қамауға алу соттың санкциясымен жүргізілетін болды [1].

Осы күннен бастап қылмыстық іс жүргізуде адамның жеке басына тиіспеушілік қағидасы құқықтық мемлекет мақсатына жауап беруге бір қадам жоғарылады деп айтса болады.

ҚР-ның Конституциялық Кеңесінің 2003 жылғы 31 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының Конституциясының 16 және 81-баптарын ресми талқылау туралы №13 Қаулысына сәйкес сотпен қамауға алуды және тұтқындауды санкциялау, лауазымды адамдардың құқыққа қайшы әрекеттеріне, Конституцияның 76-бабының 2-бөлігінен туындайтын мемлекеттік органдардың заңсыз актілеріне қылмыстық іс жүргізудің қатысушыларының шағымдарын (наразылықтарын) қарауы қылмыстық іс жүргізуде адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сотпен қорғаудың құралы болып табылады. Соттың көрсетілген өкілеттіктері Конституциялық Кеңестің 1999 жылғы 29 наурыздағы Конституцияның 76-бабының 2-бөлігін талқылауға қатысты «сотқа заң негізінде адам және азаматтың кейбір конституциялық құқықтарын шектеуді болдырушы шешімдер, үкімдер және басқа да қаулылар шығаруға, лауазымды адамдардың құқықсыз әрекеттеріне шағымдарды қарауға, Конституцияда және Республиканың заңдарында бекітілген жағдайларда мемлекеттік органдардың заңсыз актілерін жоюға құқық берілген» деп көрсетілген қаулысымен расталады.

Бұл жерде ҚР-ның Конституциясының нормалары (16-баптың 1-б., 75, 76-бб. және өзге де) сотқа жедел-іздістіру шараларын және тергеу әрекеттерін санкциялау бойынша өкілеттік көрсетілмеген. Тергеу әрекеттерін, жедел-іздістіру шараларын, ұстауды, қамауға алумен тұтқындауды санкциялау Конституциямен бекітілген прокуратураның жедел-іздістіру қызметін, анықтау және тергеу, сондай-ақ қылмыстық қудалауды прокуратурамен жүзеге асыруда заңдылықты жоғары қадағалаудың бір нысаны болып табылады. Бұлардың жүзеге асырылуы кезінде де, біздің ойымызша тәуелсіз орган ретінде сот тұруы қажет. Осыған байланысты Конституцияда бекітілген адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын шектеуші тергеу әрекеттерінің де, атап айтқанда тінту; почта-телеграф жөнелтілімдерін тұтқындау, оларды тексеру мен алу; хабарды жол-жөнекей ұстау; сөйлесулерді тыңдау мен жазудың сотпен санкциялануы шынайы құқықтық мемлекет болудың бір кепілі деп пайымдауға мүмкіндік береді.

Біздің ойымызша, қылмыстық іс жүргізуде сот шағымдану институтының регламентациясы әркімнің өзінің құқықтары мен бостандықтарын сотпен қорғауға

құқығын бекітуші ҚР-ның Конституциясының 13-бабының 2-бөлігіне толық сәйкес келеді. Қазақстан Республикасында сот бақылауының проблематикасының пікірталастық бастамасы оның прокурорлық қадағалаумен ара қатынасы туралы мәселеден туындайды. Осыған орай, азаматтардың негізгі құқықтарын шектеуші процессуалдық әрекеттерге санкцияны тек бір ғана орган беруі қажет деп ойлаймыз.

Бүгінгі таңда прокурор қылмыстық іс бойынша адамның кінәлілігіне немесе кінәсіздігіне қарамастан, ақтау үкімінің шықпауына мүдделі, өйткені санкция беруден бастап ол өзін осы іспен «байлап» қояды. Прокурордың қылмыстық қудалауды жүргізумен қатар, тағы басқа бағыттары бар, соның бірі сотта мемлекеттік айыптауды жүргізу. Осыған байланысты да, тәуелсіз орган ретінде сотқа жүгіну қажеттігі туындап отыр.

Сот прокуратураға қарағанда айыптауға тәуелді емес. Сот сот билігінің өкілі ретінде тәуелсіз, айыптау функциясын атқармайды, алдын ала тергеуге басшылық жасамайды, оның сапалылығына жауап бермейді, тек сот төрелігін жүзеге асырады. Бірақ адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын шектеуші процессуалдық әрекеттерді санкциялауды сотқа берудің де көңіл аударатын мәселелері жоқ емес. Атап айтқанда, бұрынғы тоталитарлық режимнің қалдығы ол бірінші кезекке мемлекет мүддесін қою, судьямен берілген санкцияның дұрыстығына күмән туғызбай, адамның құқықтары мен бостандықтарын екінші кезекке қою.

Десе де, сот бақылауы институтының қажеттілігі туралы халықаралық практика айтады; осындай түрдегі бақылау адамның құқықтарын және негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияның 6-бабында көрсетілген.

Бұл қазақстандағы құқықтық жүйеге де қайшы келмейді. Сот бақылауы, шын мәнінде, алдын ала тергеуде бәсекелестік негізінің күшеюімен байланысты, және бұл қылмыстық іс жүргізуді тиімдірек, оның қатысушыларының құқықтарының сенімді қорғалуын қамтамасыз етеді.

Дұрыс қойылған сот бақылауында прокурорлық қадағалау кейбір жағдайларда артық болып қалады. Бір бақылау функциясын әртүрлі органдардың атқаруына қажеттілік жоқ. Сондай-ақ прокурорлық қадағалауды толығымен алып тастауға дәлелді негіз жоқ – сот шешімінсіз жүргізілетін тергеу әрекеттеріне қатысты ол сақталуы қажет.

Мұндай көрініс Ресей құқықтық жүйесінде де қалыптасып отыр. Кейбір ресей ғалымдарының көзқарасынша алдын ала тергеуде қателерден және қиянаттардан қосарланған тосқауыл қоюдан еш мағына жоқ. И.Л. Петрухин де соттың қарауына азаматтардың конституциялық құқықтарын шектеуші кейбір тергеу әрекеттерінің жүргізуіне рұқсат беруді ұсынады [2, 14]. В. Бозров сот бақылауын алдын ала тергеу органдарының бұлтартпау шарасы ретінде тек қамауға алудың қолданылуының заңдылығына ғана емес, сондай-ақ азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын елеулі шектеуші өзге де процессуалдық және жедел-ізвестіру шараларына да кіргізу қажеттігі туындап тұр деп көрсеткен [3, 19].

Бұлтартпау шарасының аса қатал түрі айыпталушыны (сезіктіні) қамауға алуда сот бақылауы бекітілген. Қылмыстық-процессуалдық кодекспен сотқа шағымдану институты және бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алудың заңдылығын және негізділігін соттың тексеруі бекітілгені бәрімізге мәлім. Қылмыстық іс жүргізуде адамның жеке басына тиіспеушілік қағидасының қажетті кепілдіктерінің бірі болып қамауға алудың арнайы «санкцияланған» режимі табылады.

ҚР-ның ҚІЖК-нің 110-бабына сәйкес айыпталушы, сезікті, олардың қорғаушысы, заңды өкілі, жәбірленуші, оның заңды өкілі, өкілі қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасына санкция беру немесе қамауға алу мерзімін ұзарту туралы, қамауға алуға санкция беруден бас тарту немесе қамауға алу мерзімін ұзартудан бас тарту туралы сот қаулысына судьясы қаулы шығарған сот арқылы облыстық немесе оған теңестірілген сотқа оның жарияланған кезінен бастап үш тәулік ішінде шағымдануға, ал прокурор наразылық білдіруге құқылы. Соттың қаулысына шағымдануға, наразылық білдіруге белгіленген мерзім өткеннен кейін шағымы, наразылығы бар іс бұл туралы айыпталушыға, сезіктіге,

олардың қорғаушысына, заңды өкіліне, жәбірленушіге, оның заңды өкіліне, өкіліне және прокурорға хабар беріле отырып, облыстық немесе оған теңестірілген сотқа кідіріссіз жіберіледі.

Облыстық немесе оған теңестірілген соттың судьясы қылмыстық іс сотқа келіп түскен кезден бастап үш тәуліктен кешіктірмей, айыпталушыға, сезіктіге қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасын қолдануға санкция беру немесе қамауға алу мерзімін ұзарту туралы, айыпталушыны, сезіктіні қамауға алуға санкция беруден бас тарту немесе қамауға алу мерзімін ұзартудан бас тарту туралы сот қаулысының заңдылығын және негізділігін тексеруді жүзеге асырады.

Қамауға алуды қолдануға санкцияның заңдылығы деп қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасының қолданылуының және оның мерзімін ұзартудың тәртібін регламенттеуші қылмыстық-процессуалдық заңның барлық нормаларының сақталуын, ал негізділігі деп – қылмыстық іс материалдарында мәліметтердің, соның ішінде осы бұлтартпау шарасының қолданылуының немесе оның мерзімінің ұзартылуының қажеттілігін растаушы қамауға алынғанның тұлғасы туралы мәліметтердің болуын айтады.

Сот тараптардың дәлелдемелерін тыңдап, қылмыстық істің материалдарын қарай келіп, мынадай:

- 1) аудандық немесе оған теңестірілген соттың қаулысын өзгеріссіз қалдыру туралы;
- 2) аудандық немесе оған теңестірілген соттың қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасына берген санкциясының күшін жоя отырып, оның қаулысының күшін жою туралы;
- 3) аудандық немесе оған теңестірілген соттың қаулысының күшін жою туралы және айыпталушыға, сезіктіге қатысты қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасына санкция беру туралы;
- 4) аудандық немесе оған теңестірілген соттың қаулысының күшін жою және айыпталушыны қамауға алу мерзімін ұзартудан бас тарту не ұзарту туралы дәлелді қаулылардың бірін шығарады [4].

Осылайша, сотқа шағымдану институты бүгінгі таңда анық ұлғайып, өзектілікке және сұранысқа ие болып келе жатыр. Осыған қарамастан, бұл процесс аса өткір пікір таластық сипатқа ие. Сот бақылауы кеңейтілуі қажет деген көзқарастар негізделеді:

- қылмыстық іс жүргізуде азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделері максималды деңгейде қорғалуы қажеттігімен;
 - сот бақылауы қылмыстық іс жүргізуде азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың және күзетудің қосымша кепілдігі болып табылады деумен.
- Бұл позицияның қарсыластары, өздерінің көзқарастарына дәлелдер келтіріп, заң шығарушы сотқа санкциялауды берумен кейбір жерлерде тәуекел етеді деп ойлайды:
- сотқа айыптау бағытын беруге;
 - соттың алдын ала тергеу органдары қызметіне араласу үшін шарттар қалыптастыруға;
 - судьяларда алдын ала тергеу стадиясында қабылдаған өздерінің шешімдерінде тұрақтылыққа мүдделілікті қалыптастыруға;
 - прокурордың анықтау және алдын ала тергеу заңдылығына қадағалау бойынша конституциялық өкілеттігін тарылтуға.

Мұндай аргументтерге көз жұму қиын. Сондықтан, сот бақылауының қылмыстық сот өндірісінің сотқа дейінгі стадияларында біртіндеп кеңейтілуі адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарының қамтамасыз етілуінің әдісі ретінде сот билігінің негізгі көрсетулерінің бірі болып табылады. Дегенмен, басқа процессуалдық жүйелерден алынған кірме көзқарастар отандық сот өндірісінің құрылымына әрқашан сай келе бермейді. Сондықтан заң шығарушының ізденуі өте ұқыпты болуы қажет және сол немесе басқа да заңның моделін таңдауда ҚР-ның құқықтық жүйесінің ерекшеліктерімен қатар көптеген басқа да әлеуметтік, саяси және өнегелілік сипаттағы факторларды ескеруі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: Республикалық референдумда 1995 жылы 30-тамызда қабылданды. ҚР-ның Парламентінің Жаршысы. – 1996. - №4. – 217 б.
2. Петрухин И.Л. Прокурорский надзор и судебный контроль за следствием // Российская юстиция. – 1998. – № 9. – С.12-14.
3. Бозров В. Контрольная функция суда // Российская юстиция. – 1996. – №11. – С. 18-21.
4. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу Кодексі 1997ж. 13-желтоқсандағы, № 206-1 Қазақстан Республикасының Заңы. – ҚР-ның Парламентінің Жаршысы. – 1997. - № 23. – 335 б.

Байсынова А.,

студентка 2 курса заочного отделения юридического факультета

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Рекомендательный характер международных документов в области обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства

Принятая 29 ноября 1985 г. резолюция 40/34 Генеральной Ассамблеи ООН «Декларация основных принципов правосудия для жертв преступления и злоупотреблений властью [1, с.18, 21] относится как многие международные документы, к группе международных документов рекомендательного характера и не подлежит подписанию и ратификации или иным процедурам, влекущим ее превращение в акт обязательной юридической силы. Назначение таких документов в ином – в создании международно-правового контекста, который позволяет совершенствовать и применять национальное право с точным пониманием того, что соответствует международным стандартам. Уставы организаций исходят из того, что каждый член будет добросовестно относиться к выполнению своих обязательств, добиваться осуществления целей и принципов устава. А это попросту невозможно, если государства – члены не будут считаться с принятыми резолюциями. Поэтому, не обладая юридической силой, резолюции, тем не менее, обязывают членов морально, политически [1, с. 28].

Следует отметить, что проблемам жертв преступлений и иных лиц, содействующих правосудию, мировое сообщество уделяло внимание и до принятия Декларации. Важная роль в этом принадлежала Конгрессам ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. В повестках этих международных форумов, призванных анализировать «актуальные и «принципиальные темы правосудия, указанные проблемы находят постоянное отражение [2, с. 34].

Например, VI Конгрессом (г.Каракас, 1980) была принята «Каракасская декларация», в п.6 которой было отмечено, что «политика в области уголовного правосудия и система отправления правосудия должны основываться на принципах, гарантирующих... наличие судебных органов, способных обеспечить быстрое и справедливое отправление правосудия, а также предоставлять всем максимальную безопасность и охрану прав и свобод» [2, с. 55].

В августе-сентябре 1990г. в Гаване состоялся VIII Конгресс по проблемам международного сотрудничества в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. На этом форуме также обсуждались вопросы правового обеспечения безопасности потерпевших и свидетелей. В разработанных Конгрессом рекомендациях относительно международного сотрудничества области предупреждения преступности и уголовного правосудия к вызывающим общий интерес и подлежащим дальнейшей разработке проблемам отнесены средства «помощи жертвам преступлений... и обеспечение надлежащей защиты для свидетелей» [3]. В п. 2 «Рекомендаций по

осуществлению Декларации основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью» (приняты резолюцией 1989/57 от 24 марта 1989г.) рекомендуется реализовать положения, содержащиеся в Декларации, посредством:

- принятия и осуществления положений, содержащихся в Декларации, в их национальных системах правосудия в соответствии с их конституционным процессом и внутренней практикой;

- разработки мер защиты жертв от злоупотребления, клеветнических обвинений или запугивания в ходе или в результате любого уголовного или иного разбирательства, связанного с преступлением.

В этой норме уже дифференцированы основания применения мер безопасности (злоупотребления и иные формы воздействия), указана необходимость применения мер защиты и по окончании судопроизводства. Генеральная Ассамблея ООН резолюцией 44/162 от 15 декабря 1989г. одобрила указанные рекомендации и предложила государствам – членам учесть их при разработке «стратегии для практического применения норм и стандартов ООН в области прав человека при отправлении правосудия [4].

Очень важным шагом явилось «Руководство для сотрудников системы уголовного правосудия для жертв преступления и злоупотребления властью», принятое резолюцией ЭКОСОС 24 марта 1990г. [5]. Пункт 35 раздела «в» «Жертва и система уголовного правосудия» гласит: «...когда жертва испытывает чувство страха в результате угроз со стороны преступника, полицией и другими учреждениями должны быть приняты надлежащие меры по защите и поддержке (например, полицейская охрана, изменение места жительства)... важно, чтобы в случае угроз принимались эффективные меры и чтобы о принятых мерах сообщалось жертве». В п. 55 раздела «Обвинители, суды и слушания» отмечено: «...когда жертвы боятся давать свидетельские показания...некоторые законодательства допускают использование записанных на видеопленку свидетельских показаний или прямую видеозапись». В этом документе предлагается уже группа конкретных мер безопасности, такой элемент их применения, как уведомление защищаемого лица.

В процессе подготовки к Всемирной конференции на уровне министров по организованной транснациональной преступности, состоявшейся 21-23 ноября 1994г. в г. Неаполе, отмечена необходимость принятия стратегических мер в области защиты «сотрудничающих с правосудием» свидетелей и потерпевших. Констатировалось, что меры по защите свидетелей играют ключевую роль в борьбе с преступлениями и должны стать неотъемлемой составной частью политики государств в этой сфере [6, с. 49; 7, с. 214]. Итогом конференции стало принятие Неапольской политической декларации и Глобального плана действий против организованной транснациональной преступности. В пунктах 17 и 42 этого документа содержатся рекомендации о принятии в «максимально широких масштабах» мер, «поощряющих членов преступных организаций к сотрудничеству и даче свидетельских показаний, включая адекватные программы защиты свидетелей и членов их семей» [8].

Все вышеизложенной свидетельствует о том, что правовое обеспечение безопасности лиц, содействующих правосудию, рассматривается международным сообществом в качестве необходимого элемента борьбы с преступностью в современных условиях.

Список использованной литературы:

1. Лукашук И.И. Международное право в судах государств. – 2 изд. доп и перераб. – СПб., 2012. - С. 112. – 289 с.
2. Док. А/conf.144/Inf.1090/ 2 may.
3. Док. А/conf.144/Inf.1090/ 11may.

4. Материалы Восьмого Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Алматы, 1991. – 452с.
5. Руководство для сотрудников системы уголовного правосудия для жертв преступления и злоупотребления властью // ЭКОСОС, 1990, 24 мая // www.zakon.kz.
6. Каламкарян Р.А. Правовое обеспечение безопасности человека: Материалы междунар. конф. // Государство и право РФ. – М., 1999. - № 7. - С. 45-56.
7. Брусницын Л.В. О компетенции должностных лиц и иных субъектов при обеспечении безопасности граждан, содействующих уголовному правосудию // Государство и право РФ. – М., 2000. - № 2. – С. 212-220.
8. Док. А/49/798, 1994, 2 december.

Байсынова А.,
студентка 2 курса заочного отделения юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Детерминантный характер международных стандартов в области прав человека

В систему документов, создавших международные стандарты в области прав человека, в том числе и в сфере уголовного правосудия входят: Всеобщая декларация прав человека (принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 года), Европейская декларация о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года, Международный Пакт о гражданских правах от 16 декабря 1966 года, Минимальные стандартные правила обращения с заключенными от 30 августа 1955 года, Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания от 10 декабря 1984 года и ряд других документов. В них речь идет, как правило, об абстрактной личности, но никогда о потерпевшем, как процессуальной фигуре [1, с. 47]. Тем не менее именно абстрактный, общий характер норм, указанных международно-правовых документов делает их детерминантом правоотношений между государственными органами и всеми лицами, включаемыми в уголовное судопроизводство, в том числе и потерпевшими. Эти документы являются правовой основой обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве. Например, ст. 5, 12, 17 Всеобщей декларации прав человека, устанавливая запрет на противоправные посягательства на жизнь, здоровье, достоинство человека неприкосновенность его жилища и имущества, запрет на произвольные вмешательства в его личную и семейную жизнь. В соответствии со ст. 12 «каждый человек имеет право на защиту закона от такого вмешательства или таких посягательств». Эти положения Всеобщей декларации получили дальнейшее развитие в нормах Международного пакта о гражданских и политических правах, Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод, которые после соответствующих национальных процедур приобрели обязательную юридическую силу.

Следует сказать и о Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, положения которой не имеют универсального, общего характера. Ее нормы устанавливают запрет на действия, вынесенные в названии самого документа, которые могут совершаться специальным субъектом, - должностным лицом в связи с их служебными обязанностями. Однако в контексте настоящего исследования обращает на себя внимание ст. 13 Конвенции, которая возлагает на государство обязанность принимать «меры для обеспечения защиты истца и свидетелей от любых форм плохого обращения или запугивания в связи с его жалобой или любыми свидетельскими показаниями».

Общепризнано, что положение личности в обществе характеризует уровень развития (в том числе и правового) государства. В связи с этим Конституция и иные

законы РК уделяют особое внимание обеспечению и защите прав и свобод граждан. В случае угрозы жизни, здоровью или человеческому достоинству каждый человек имеет право на помощь государственных органов. Закон охраняет права и свободы личности от произвола других частных лиц, государственных органов и должностных лиц.

Анализ конституционных положений приводит к важному выводу: участие индивида в оперативно - розыскной деятельности, уголовном судопроизводстве не должно влечь снижение его безопасности. Следовательно, если государством на индивида возлагается обязанность исполнения уголовно-процессуальных обязанностей, сопряженных с возникновением опасности, то государство, в свою очередь, обязано применить правовые средства, гарантирующие безопасность индивида. Требования же государства к индивиду выполнять уголовно-процессуальные обязанности (давать показания и др.) при отсутствии гарантий безопасности последнего, применение санкций за невыполнение обязанностей представляют собой не только «острейшую нравственную проблему», но являются неправомерными [2, с. 23]. Поэтому следует привести нормы уголовного и уголовно-процессуального права, предусматривающие в настоящее время применение санкций за неисполнение индивидом уголовно-процессуальных обязанностей, в соответствии с рассмотренными конституционными положениями. Сделанный вывод согласуется с принципиальным признанием приоритета прав и свобод человека и соответствует концептуальному положению о взаимной ответственности государства и гражданина в правовом государстве. Такое понимание взаимной ответственности находит признание у представителей отраслевого права. Так, например, Г.П. Минеевой предложено исключить уголовную ответственность свидетелей и потерпевших за отказ от дачи показаний, если это деяние совершено после сообщения в правоохранительные органы о «противоправном воздействии» и последние не приняли мер по защите указанных лиц [3, с. 67]. Изложенное понимание взаимной ответственности государства и индивида в сфере борьбы с преступностью позволяет говорить о необходимости нормативного закрепления в соответствующем отраслевом законодательстве права человека на обеспечение безопасности и обязанность компетентных органов обеспечить ее.

При дальнейшем анализе конституционных норм обращает на себя внимание ст. 13 Конституции РК, в которой помимо гарантированности государственной защиты прав человека провозглашена гарантированность судебной защиты его прав и свобод.

В широком смысле слова и в соответствии с духом вышеуказанных норм Конституции РК представляется, что судебная защита прав и свобод человека и гражданина, обеспечение индивиду доступа к правосудию заключаются в обеспечении справедливого, правосудного решения, приговора по уголовному делу. Гарантированность судебной защиты прав и свобод, обеспечение индивиду доступа к правосудию, заключаются и в создании государством условий, обеспечивающих каждому гражданину свободу обращения с заявлением о совершенном преступлении в правоохранительные и судебные органы, безопасность их участия в уголовном судопроизводстве, реализацию отраслевых и конституционных прав, в том числе и права на правосудие, то есть справедливое судебное решение.

Список использованной литературы:

1. Ахпанов А.Н. Проблемы уголовно-процессуального принуждения в стадии предварительного расследования. – Алматы, 1997. – 177 с.
2. Москалькова Т.Н. Этика уголовно-процессуального доказывания. – 2 изд. – М., 2009. – 212 с.
3. Минеева Г.П. Уголовно-правовая охрана свидетеля и потерпевшего: Дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. – М., 2003. – 179 с.

Влияние международного законодательства на законодательство Республики Казахстан в области обеспечения безопасности участников уголовного процесса

На взаимосвязь международно-правовых актов по вопросам безопасности участников уголовного процесса, Конституции Республики Казахстан с Законом РК «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 26 июня 1998г. указывают следующие положения данного закона, согласно которым:

- 1) концепция национальной безопасности – официально принятая система взглядов и мер по обеспечению защиты конституционных прав человека и гражданина (ст.1);
- 2) в качестве объекта национальной безопасности признается личность, ее права и свободы, материальные и духовные ценности (ст.1);
- 3) в качестве одного из принципов обеспечения национальной безопасности выступают взаимная ответственность личности, общества и государства (ст.3);
- 4) под национальными интересами РК, наряду с иными составляющими элементами, понимается обеспечение прав и свобод человека и гражданина (ст. 4);
- 5) под угрозой национальной безопасности РК, помимо иных обязательных факторов, понимаются: ослабление законности и правопорядка, способствующее снижению степени защищенности прав и свобод человека и гражданина; несовершенство или отсутствие нормативных правовых актов по защите национальных интересов страны (п.п. 1,13 ст. 5) [1, с. 30].

Положения закона «О национальной безопасности Республики Казахстан» являются основой для разработки и принятия законодательных и иных нормативных правовых актов, регламентирующих отдельные направления и способы обеспечения национальной безопасности» [1, с. 32].

В национальном праве Республики Казахстан сложилась значительная законодательная база по урегулированию отношений, возникающих в связи с необходимостью применения мер по обеспечению безопасности лиц, участвующих в уголовном процессе. Законодательство в рассматриваемой сфере имеет свою иерархию и представляет собой следующее:

- 1) Конституция Республики Казахстан;
- 2) международно-правовые акты, участником которых является Казахстан;
- 3) закон РК «О национальной безопасности Республики Казахстан»;
- 4) закон РК «О государственной защите лиц, участвующих в уголовном процессе»;
- 5) УПК РК (ст.ст. 98 - 101).

Выделение обеспечения безопасности свидетелей в США в отдельный пункт, связано с тем, что, именно в этом государстве, по общему мнению, наиболее четко налажен механизм обеспечения защиты свидетелей. В американском законодательстве под понятие «свидетель» подпадают: во-первых, свидетели, в обычном нашем понимании; во-вторых, секретные осведомители; в-третьих, это могут быть, соучастники обвиняемого, члены его группы, которые стали на путь сотрудничества с полицией; в-четвертых, эксперты, которых называют «сведущими» свидетелями. Но указанные ниже положения касаются свидетелей, в обычном нашем понимании. Решающая роль свидетелей, и в особенности соучастников преступления и осведомителей, в уголовном процессе США стала одной из причин создания членами групп организованной преступности «мер защиты»: подкуп свидетелей, угрозы в отношении безопасности их самих или членов их семей, а также прямое уничтожение свидетелей обвинения, что сделало возможным для многих главарей преступного мира уйти от уголовной ответственности.

Это побудило федеральное правительство США, в свою очередь, принять меры по защите свидетелей. Так, в 1967 году, был принят Закон, направленный против попыток с помощью взяток, ложных заявлений, запугивания или силы либо посредством угрозы создать препятствия, задержать либо помешать любому лицу сообщить следователю информацию, касающуюся нарушения любого уголовного закона Соединенных Штатов. Закон предусматривал наказание также за нанесение личного или имущественного ущерба любому лицу, давшему информацию следователю. В качестве наказания в законе указаны штраф на сумму до пяти тысяч долларов, или тюремное заключение на срок до пяти лет, либо сочетание обоих этих наказаний.

Предполагалось, что осуществление этого закона должно было бы помешать обвиняемым или их соучастникам по преступлениям, создать препятствия для выступления в судах свидетелей и для деятельности осведомителей в ходе досудебного расследования преступлений. Однако ожидаемый результат не наступил. Поэтому Министерству юстиции США, в свою очередь, пришлось разработать так называемую программу безопасности свидетелей. Эта программа была разработана и исполнялась на основе закона 1970 года о контроле над организованной преступностью.

Сотрудники федеральных правоприменяющих органов считали, что осуществление этой программы даст возможность убедить возможных свидетелей, в том числе и лиц, связанных с организованной преступностью, давать свидетельские показания, на что при иных условиях они не согласились бы.

Осуществление названной программы было связано с применением различного рода способов защиты свидетелей: помещением их в специально отведенные для этого дома, которые круглосуточно охранялись с применением электронных устройств, приданием им на время расследования специальных кодовых имен и т.д. Свидетели по особо серьезным уголовным делам после дачи показаний в суде получали новые фамилии и имена, им присваивались новые номера в системе социального обеспечения, возмещались расходы по переезду на новое место жительства, им помогали найти работу, получить новые документы. Для них разрабатывались новые биографии и т.д. [2, с. 180]. Осуществление этой программы было возложено на службу маршалов США. Служба маршалов США является органом министерства юстиции США. Основная функция маршалов и их заместителей - исполнение приказов, предписаний и распоряжений, исходящих от федеральных судов. Маршалы по делам федеральной юрисдикции производят аресты, обыски и изъятия согласно ордера, выданным судом, обеспечивают охрану участников процесса, содержание под стражей и перевозку арестованных и осужденных до помещения их пенитенциарные учреждения. На маршалов возложена изоляция свидетелей от коррумпирующего влияния заинтересованных лиц.

Список использованной литературы:

1. Ахпанов А.Н., В. Андреев. Безопасность участников уголовного процесса. – Алматы: Жеты Жаргы, 2002. – 234 с.
2. Николайчик В.Н. Уголовный процесс США. – 2-е изд. – М., 2011. – 494 с.

**Байсынова А.,
студентка 2 курса заочного отделения юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.**

Практика зарубежных стран по обеспечению безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве

Программы по защите свидетелей были приняты в ряде штатов и крупных городов США. На основании этой программы руководство службы маршалов осуществило защиту

большого числа свидетелей и членов их семей, причем, ни один из подопечных не был убит, или ранен, или даже обнаружен гангстерами [1, 186]. В Чикаго, например, важных свидетелей - преступников особо охраняют в тюрьме, а свидетелей - не преступников - в отелях, где они проживают в ожидании суда. В менее серьезных случаях охраняют их по месту проживания. В Бостоне имеется для этой цели особый участок, напоминающий поместье. Например, охранялась Аннет Джилли, давшая показания по делу убийцы членов семьи Джозефа Яблонского.

Ей полностью заменили данные о личности и переменили место жительства. Также, одним из важных свидетелей, охранявшихся в 1974 году в связи с федеральным делом, был приятель известного преступника Джо Валачи, гангстер Винсент Тереза. За более мягкий приговор Тереза дал показания в суде и тем самым помог осудить более тридцати своих бывших коллег по организованной преступности. Затем Тереза под другой фамилией жил в другой части страны [2, с. 20-32].

Необходимо отметить, что деятельность службы маршалов США обсуждалась в Палате представителей Конгресса США в марте 1985 года. На первой сессии Конгресса 99 созыва, были рассмотрены не только вопросы деятельности службы в прошлом, но и вопросы оптимизации ее работы на фоне возрастающей организованной преступности, количественного роста террористических актов, неослабевающей тенденции молодых поколений к потреблению наркотических средств и других факторов.

Следующим шагом по обеспечению безопасности свидетелей в США стал «Акт об усилении безопасности свидетеля», принятый в 1984 году. Этим актом, поднаторевший в борьбе с организованной преступностью, привыкший к ее жестокости, расторопности и практичности, американский законодатель представил генерал-атторнею США весьма широкие права по защите свидетельствовавшего (в том числе и члена преступной группы) от мести. Генерал-атторней - это работник прокуратуры. В США существуют прокуратуры трех уровней: федеральная, прокуратура штатов и местная прокуратура. Все они имеют своих генерал - атторнеев. Все прокуратуры входят в систему Департамента Юстиции, который возглавляется Генеральным - атторнеем США, назначаемым на свою должность Президентом США [3, с. 131].

Можно проанализировать некоторые положения данного закона. Министр юстиции может предусмотреть смену места жительства и защиту свидетелей, представителей федерального правительства во время официальных процессов, касающихся организованной преступной деятельности или других серьезных преступлений, если они допускают вероятность совершения насильственного преступления против свидетеля, участвующего в данном судебном процессе.

Кроме того, министр юстиции может предусматривать смену места жительства, а также принимать другие меры по защите непосредственно семьи или лица, который каким - то образом тесно связан со свидетелем или потенциальным свидетелем, если семья или данное лицо подвергается опасности из-за участия свидетеля в судебном процессе. В связи с охраной свидетеля, потенциального свидетеля, ближайшего члена семьи или близкого свидетеля, министр юстиции должен принять такие меры, которые, по его мнению, необходимо принимать при защите человека от телесных повреждений, иным способом гарантировать здоровье, безопасность и благосостояние человека, включая психологическую комфортность и социальную адаптацию данного человека к среде, пока, по его мнению, ему будет грозить опасность.

Министр юстиции может по закону (или следуя установленным правилам):

- 1) обеспечить соответствующими документами для установления личности человека, иначе говоря, защитить его.
- 2) обеспечить лицо жильем.
- 3) предусмотреть перевозку домашней мебели и другой личной собственности на новое место жительства защищаемого.

4) обеспечить необходимый прожиточный минимум данного лица в сумме, установленной в соответствии с положениями, создаваемыми министром юстиции, на необходимый, с его точки зрения, срок.

5) помочь человеку найти работу.

6) обеспечить все виды других услуг для самостоятельного проживания.

7) раскрывать или не раскрывать личность или местонахождения защищаемого свидетеля, решать любой вопрос, касающийся его или программы, после тщательного взвешивания последствий такого раскрытия, также вреда, который оно могло бы причинить общему успеху операции. Исключение составляют те случаи, когда министр юстиции должен по просьбе (требованию) государства или местных судебных исполнителей или согласно судебному приказу незамедлительно раскрыть перед ними личность, местонахождение, досье и отпечатки пальцев охраняемого человека, если министр юстиции узнает, что данное лицо находится под следствием, за что было арестовано или же ему предъявлено обвинение в совершении преступления, которое наказывается тюремным заключением на срок более одного года, или какого-либо насильственного преступления. Изъять все необходимое для проведения операции включая материалы, продовольствие, а также обеспечить реконструкцию (починку) и строительство надежных мест внутри зданий для предоставления безопасности защищаемым свидетелям и неприкосновенность программы по обеспечению безопасности свидетелей.

Министр юстиции должен установить (ввести) точную, действенную и эффективную систему протокольных записей истории преступления охраняемых лиц для получения необходимой информации.

Перед тем как взять под защиту лицо, министр юстиции должен получить информацию о том, подходит ли данное лицо для участия в программе, включая историю преступления, при наличии таковой, а также психологическую оценку данного лица.

Министр юстиции должен дать письменную оценку (определение) в любом случае серьезного расследования или в случае, когда были и будут даны свидетельские показания лица, а также в случае опасности, которая может грозить другим людям и собственности в обществе. Министр юстиции также должен решить, не перевешивает ли необходимость в свидетельских показаниях лица силу опасности, которая грозит обществу. При решении вопроса о необходимости взятия лица под защиту министр юстиции должен рассмотреть альтернативы обеспечения данной защиты, возможность получения свидетельских показаний другим путем, из других источников, необходимость защиты лица, относительную важность свидетельских показаний, результаты психологических исследований, а также - не нарушат ли мероприятия по защите лица в значительной степени взаимоотношения между ребенком, который переведен на другое место, и его родителями, которые остаются на прежнем месте и другие факторы подобного рода.

До того как принять меры по защите лица, министр юстиции должен заключить с ним соглашение взаимопонимания. Каждое такое соглашение включает следующие обязанности человека:

1) Согласие лица, если он является свидетелем или потенциальным свидетелем, дать свидетельские показания и сообщить известную ему информацию соответствующим судебным исполнителям при рассмотрении дела в суде.

2) Обещание лица не совершать никаких преступлений.

3) Обещание принять все необходимые меры во избежание раскрытия другими лицами фактов, касающихся защиты.

4) Обещание выполнить все юридические обязательства и решение гражданского суда.

5) Согласие оказывать содействие всем разумным требованиям должностных лиц и служащих, которые обеспечивают защиту.

б) Согласие указать на другого человека, который мог бы выполнить функцию агента (уполномоченного) в деле.

7) Обещание заявить о невыполненных юридических обязательствах, включая обязательства, касающиеся опеки и официального посещения ребенка (детей).

8) Обещание регулярно информировать соответствующие должностные лица о своей деятельности и местонахождении.

Каждое такое соглашение взаимопонимания должно также включать процедуры (порядок), которых необходимо придерживаться в случае нарушения соглашения.

Эти процедуры должны включать регистрацию (подачу документов) и рассмотрение жалоб защищаемых лиц. Они также должны допускать возможность рассмотрения жалобы лицом, не участвующем деле.

Министр юстиции должен заключать соглашение взаимопонимания каждым защищаемым лицом в возрасте от 18 лет и старше. Соглашение должно быть подписано министром юстиции и защищаемым лицом.

Министр юстиции может возлагать ответственность за организацию защиты на своего заместителя, помощника, а также на любое другое лицо отдела юстиции. Если министр юстиции установит, что над лицом которое нуждается в защите, нависла реальная опасность, что неспособность обеспечить немедленную охрану подвергла бы серьезной опасности ведущееся расследование, то в этом случае он может обеспечить временную защиту до того, как дать письменную оценку или заключить соглашение взаимопонимания. Такую оценку он должен сделать сразу, как только лицо будет находиться под защитой.

Министр юстиции также может дать распоряжение снять с защиты лицо (перестать защищать его), если то в значительной степени нарушает заключенный между ними договор или же дает фальшивую информацию, касающуюся соглашения, а также неправильно информирует о характере и обстоятельствах, касающихся опеки и официального посещения детей.

До того, как наложить вето на защиту лица, министр должен известить последнего об этом и сообщить ему причины принятия такого решения.

Решение министра о прекращении обеспечения защиты не подлежит судебному пересмотру.

Если защищаемое лицо проходит по делу как обвиняемый (ответчик, подсудимый), министр должен позаботиться о том, чтобы ему была вручена копия судебного предписания (повестка) по его последнему месту проживания.

Если судебный приговор вынесен не в пользу защищаемого лица, министр юстиции должен выяснить, подчиняется ли это лицо судебному решению, также при неподчинении защищаемого лица может раскрыть его личность и местонахождения.

Список использованной литературы:

1. Николайчик В.Н. Уголовный процесс США. – 2-е изд. – М., 2011. – 494 с.
2. Гуценко К.Ф. Основы уголовного процесса США. – 2-е изд. – М.: МГУ, 2009. – 341 с.
3. Николайчик В.М. США – Полицейский контроль над обществом. – М., 1987. – 311 с.

Бейсбаев А.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

ҚР құқық қорғау қызметіне қабылдау ерекшеліктері

Құқық қорғау қызметіне тұру заңда белгіленген бірнеше арнайы шарттарға сай қабылданады.

Құқық қорғау органдарына қызметке жасы он сегізге толған, өзінің жеке, моральдық, іскерлік, кәсіби қасиеттері, денсаулығы мен дене бітімінің даму жағдайы, білім деңгейі жөнінен өзіне жүктелген лауазымдық міндеттерді атқаруға қабілетті Қазақстан Республикасының азаматтары ерікті негізде қабылданады.

Құқық қорғау қызметіне:

- 1) заңмен белгіленген тәртіппен іс-әрекетке қабілетсіз немесе іс-әрекетке қабілеті шектеулі деп танылған;
- 2) әскери-дәрігерлік комиссияның қорытындысына сәйкес лауазымдық өкілеттіктерді орындауға кедергі келтіретін сырқаты бар;
- 3) өзінің мәртебесі мен соған негізделген беделін жеке, топтық және өзге де қызметтік емес мүдделерде пайдалануға әкеп соғуы мүмкін іс-әрекеттерді болғызбау мақсатында заңда белгіленген шектеулерді өзіне қабылдаудан бас тартқан;
- 4) құқық қорғау қызметіне тұрар алдында үш жыл ішінде сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасағаны үшін тәртіптік жауапкершілікке тартылған;
- 5) құқық қорғау қызметіне тұрар алдында бір жыл ішінде қасақана құқық бұзушылығы үшін сот тәртібімен әкімшілік жаза қолданылған;
- 6) құқық қорғау қызметіне тұрғанға дейін үш жыл ішінде сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасағаны үшін сот тәртібімен әкімшілік жаза қолданылған;
- 7) сыбайлас жемқорлық қылмыс жасаған;
- 8) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жұмыстан шығарылған;
- 9) бұрын сотталған немесе қылмыстық жауаптылықтан ақталмайтын негіздер бойынша босатылған, сондай-ақ мемлекеттік қызметтен, өзге де құқық қорғау органдарынан, соттардан және әділет органдарынан теріс себептермен шығарылған адам қабылданбайды [1].

Заңмен талап етілген мәліметтерді ұсынбау немесе бұрмалау құқық қорғау қызметіне қабылдаудан бас тартуға негіз болып табылады. Құқық қорғау органдарына қызметке тұру азаматтар міндетті арнайы тексеруден өткен жағдайда жүзеге асырылады.

Құқық қорғау органдарына қызметке қабылданатын азаматтар қызметке жарамдылығын анықтау үшін әскери-дәрігерлік комиссияларда медициналық куәландырудан міндетті түрде өтеді.

ҚР құқық қорғау органдарын қызметкерлерінің құқықтық жағдайын талдау үшін біз ТМД елдері, АҚШ, Сингапур, Германия, Ұлыбритания, Польша және тағы басқалардың кадрмен қамтамасыз ету тәжірибесі жан-жақты зерделедік.

Шетелде кадрлық жоспарлау, әдетте, қысқа мерзімдік және орта мерзімдік перспективаға арналып жүзеге асырылады. Қажет мамандардың санымен қоса болашақ қызметкерлердің мамандандыру мен кәсіби біліктілік деңгейі айқындалады.

Кадрларды іріктеуде офицерлер лауазымдарына кандидаттар үшін жоғары білімінің болуы міндетті. Білімнің жоғары деңгейі елеулі басымдық болып табылады. Кадрлардың тұрақты орнығуы жас мамандарды бейімдеудің тиімді жүйесімен және дамыған тәлімгерлік институты арқылы қамтамасыз етіледі. Жоғары сыныпты, бәсекеге қабілетті мамандарды тарту және орнықтырудың басты факторы әлеуметтік кепілдердің жоғары деңгейі болып табылады.

Кәсіби деңгейі жеткіліксіз қызметкерлерді аралық (кезектен тыс) аттестаттау тәжірибесі кең таралған (АҚШ, Германия, Франция).

Қытайда қызметке алынатындар үшін, ал Францияда қызмет бойынша жоғарылату кезінде аттестаттаудан өту міндетті. АҚШ-та, Германияда және бірқатар басқа елдерде, аттестаттаудан басқа, жыл сайын қызметкер қызметінің тиімділігін бағалау жүргізіліп, одан әрі мансаптық өсуі мен еңбекақы деңгейі осыған байланысты болады.

АҚШ-та, Германияда, Грузияда, Францияда, Жапонияда және басқа да дамыған елдердің көпшілігінде құқық қорғау органдарының ведомстволық білім беру жүйесі үш деңгейлі болып келеді: жалпы дайындықтың бастапқы жеделдетілген курстары, базалық арнаулы білім және құқық қорғау органдарының басшы құрамына арналған жоғары

курстар. Кәсіби даярлауға қойылатын басты талап – бітіруші мамандардың практикадағы қажеттілікке сәйкес болуы.

Ұйымдық-штаттық қамтамасыз ету мәселелерінде АҚШ, Германия және басқа да бірқатар елдер корпоративтік басқарудың алдыңғы қатарлы тәжірибесін қолданады. Әлемдік озық тәжірибе негізіне «процестік тәсіл» деп аталатын тәсіл алынады.

Дамыған шетелдер құқық қорғау органдарының тәрбиелік жұмысының ерекшелігі айрықша корпоративтік мәдениет пен этика тұжырымдап, оны қызметкерлердің бойына сіңіру, түрлі жағдайларда азаматтармен қарым-қатынастағы мінез-құлық қағидаларына арнайы үйрету болып табылады. Тәртіптік тәжірибеде профилактикаға басты назар аударылады.

Тәрбие жұмысының табысты болуының ажырамас бөлігі ынталандыру факторларының икемді жүйесі болып табылады, олардың ішінде қызметкерлерді моральдық ынталандыруға елеулі рөл беріледі. Қызметінің тиімділігі мен басқа да көрсеткіштеріне байланысты қызметкерлерге ақшалай сыйлықақы беру танымал шара болып саналады.

Тұжырымдаманы әзірлеу кезінде дамыған шетелдердің тәжірибесімен қатар отандық оң тәжірибе де пайдаланылды, бұл құқық қорғау органдарын кадрмен қамтамасыз етудің сабақтастығын және тәсілдердің инновациялығын қамтамасыз етеді [2].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. <http://prokuror.gov.kz/kaz/>

**Джаугаштина А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Қазақстан Республикасындағы мамандандырылған соттар

Қазақстан Республикасындағы сот жүйесі еліміздің Конституциясымен және 2000 жылғы 25 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заңмен және басқа да заң актілерімен белгіленеді. Бұл конституциялық заңды қабылдаудың негізгі мақсаты елде сот-құқықтық реформаны одан әрі жетілдіру болды [1].

Егемендікке қол жеткізген кезеңде азаматтардың конституциялық құқықтары мен еркіндіктерін қорғауды қамтамасыз етуге қабілетті құқықтық мемлекет құру мәселесі тұрды. Құқықтық мемлекет белгісінің бірі- сот билігінің заң шығарушы және атқарушы билік тармақтарына тәуелсіз қызмет атқаруы болып табылады [2].

Сот төрелігі- мемлекет қызметінің ерекше саласы, онда барлық азаматтардың және әрбір жеке адамның, заңды тұлғалардың заң мен сот алдындағы заң жүзіндегі теңдігінің негіздері белгіленеді. Қазақстанда сот-құқық жүйесін дамытуға зор көңіл бөлініп отыр. Мамандандырылған соттар құрудың қажеттілігі, дағды бойынша, сот ісін жүргізуді оңтайландыруға байланысты факторлардан келіп туындайды, істердің бөліп алынған санаттарымен айқындалатын судьялардың мамандануы солардың ішіндегі ең бастысы болып табылады [3].

Соттарды мамандандыру – сот жүйесін реформалаудың ең дұрыс бағыты.

Қазақстанда әкімшілік соттардың құрылып, одан әрі жұмыс істеу қажеттігі мынадай факторлармен байланысты болды. Біріншіден, республикада мемлекеттік реттеу, оның азаматтық қоғамдық құрылымдарға қатысу үлесі және азаматтардың

күнделікті өміріндегі іс-әрекетіне араласуы жоғары болды. Екіншіден, басқару ісіндегі әсіресе атқарушы биліктің заңсыз актілерінің күшін жою құқығын соттарға берудің қажеттігі туындады. Үшіншіден, қазақстандық судьялардың жұмыс көлемінің шамадан тыс көптігі (Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің қабылдануына байланысты бұл көрсеткіш тіпті көбейіп отыр). Төртіншіден, азаматтардың құқықтарын бұзатын атқарушы билік органдарының, лауазымды адамдардың билеп-төстеуі мен әділетсіз төрешілдігінің көптеп кездесу фактілері. Бесіншіден, соңғы жылдардағы азаматтардың өз құқықтарын қорғау жолында соттарға жүгіну көрсеткішінің өсу фактісі.

Ресей Федерациясының тәжірибесіне сүйенсек, оларда әкімшілік соттар проблемаларын теориялық әзірлеудің қазіргі жағдайы бұл институттың моделін құрудың екі түрлі әдісі туралы айтуға мүмкіндік береді. Бірінші әдіс мамандандырылған әкімшілік соттар құруды, екіншісі - бұрыннан жұмыс істеп келе жатқан соттардағы судьяларды мамандандыруды көздейді [4].

Еліміздегі мамандандырылған әкімшілік соттар 2004 жылдың 9 қыркүйегінде № 803 Президенттің Жарлығымен құрылған. Қазіргі кезде еліміздің 29 ірі қала-аудандарында осындай соттар қызмет істеп жатыр.

Қазақстан мемлекеті демократиялық құқықтық мемлекет болғандықтан, экономикалық соттың құрылу қажеттілігі туды, сол себептен экономикалық соттың негізгі мақсаты – азаматтардың заңды мүдделерін және мекеме құқықтарын қорғау саясатын құруда өзінің экономикалық қатынасындағы салымын жетілдіру болды. Еліміздің облыстық орталықтарында, сондай-ақ Астана және Алматы қалаларында орналасқан мамандандырылған ауданаралық экономикалық соттар өздерінің тиімділігін көрсетті. Экономикалық сотқа келіп түскен талап арыздардың жыл сайын орта есеппен 6 пайызға артуы байқалады. Алматы облысының мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотының ашылғанына биыл 10 жыл болды. Аталған соттың штатында басшыдан басқа 6 судья, 1 кеңсе меңгерушісі, 11 кеңсе мамандары, 7 сот мәжілісінің хатшылары, 2 жетекші маман және 1 сот жасаушы қызмет атқаруда.

Қазақстан Республикасының «Азаматтық іс жүргізу» кодексінің 30-бабының 1-тармағына сәйкес, мамандандырылған ауданаралық экономикалық соттар тараптары заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын азаматтар, заңды тұлғалар болып табылатын мүлктік және мүлктік емес даулар жөніндегі, сондай-ақ, корпоративтік даулар жөніндегі азаматтық істерді қарайды. Әр жыл сайын сот тарапынан қаралып жатқан азаматтық істер саны өсуде, 2010 жылы - 2 563, 2011 жылы – 3368, биыл 1 тамызға дейін 2868 іс қаралған [5].

Елдің сот жүйесін дамытудың перспективалы бағыттарының бірі ретінде Қазақстан Республикасы Президентінің 2002 жылғы 20 қыркүйектегі Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының Құқықтық саясат тұжырымдамасында ювенальды соттар құру айқындалған.

Кәмелетке толмағандар істері жөніндегі алғашқы сот 1899 жылдың 2 шілдесінде Чикагода Иллинойс штатының Заңы негізінде құрылғаны белгілі. XX ғасыр басында кәмелетке толмағандар үшін соттардың басқа елдер қатарында құрылғандары белгілі болды, яғни мына елдерде: Канада, Англия, Бельгия, Нидерландтар, Ресей, Польша, Венгрия, Испания, Грекия, Ирландия және тағы басқаларында.

2012 жылы Қазақстанның барлық облыс орталықтарында 16 ювеналды сот құрылады деп жарияланған болатын. Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі мамандандырылған соттар, сонымен қатар Семей, Талдықорған қалаларында және Алматы облысының Қарасай ауданында ашылады деп көзделген. Аталған соттардың ашылуы үшін қосымша 40 штаттық судья және 114 кеңсе қызметкері қажет. Бұған дейін Қазақстан Президентінің Жарлығы бойынша, ілкі жоба ретінде Астана және Алматы қалаларында екі ювеналды сот құрылған болатын. Ювеналды сот балалар құқықтарын қорғауға және баламен жасалатын қылмыстың алдын алуға мақсатталған.

Сот жүйесінің жаңа түрін қалыптастыру мен құру, соттарға құқықтық мемлекетке тән өкілеттіктерді толық көлемде беру, олардың жоғары әрі жауапты әлеуметтік рөлін нығайту мемлекеттің негізгі саяси басымдығы болып отыр, оған негіз болатын Ата Заңымызбен, «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заңымыз және де Қазақстан Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы №858 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылға дейінгі кезеңге арналған жаңа Құқықтық саясат тұжырымдамасы ұлттық құқықтық жүйенің дамуына өз үлесін қосқанына көзіміз жетіп отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Т.Қасымов «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық Заңына- 10 жыл // Заңгер.- 2011.- № 3 (116).- 49-52 б.
2. Т.Бәрпібаев. «Заң» газеті, 04.09.2012 жыл.
3. «Қазақстан Республикасы Конституциясының 75-бабының 4-тармағын ресми түсіндіру туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінің 2006 жылғы 14 сәуірдегі N 1 Қаулысы.
4. Р.Сарпеков. Әкімшілік сот - мемлекеттік құрылымдарға бақылау жасаудың бір жолы.
5. Алматы облысының мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотының мәліметтері.

**Досымжан Ә.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Дүзбаева С.Б.**

Прокуратура органдарының сотта мемлекет мүддесін білдіру мәселелері

Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде заңдардың дәл сақталуын маңызды кепілі прокурорлық қадағалау болып табылады. Сотта мемлекет мүддесін білдірі прокурорлық қадағалаудың жеке саласы, прокуратура органдары жұмысының маңызды құрамды бөлігі болып табылады. Бұл қадағалауды прокурорлар аудандық (қалалық) соттардан бастап ҚР Жоғарғы Сотына дейінгі барлық сот сатыларында жүзеге асырады. Прокурорлар заңдардың орындалуын қадағалау өкілеттері бойынша қылмыстық істі тындауға дайындау кезеңінен бастап, қылмыстық істердің қадағалау тәртібіндегі өндірісіне дейінгі талқылаудың барлық сатыларына қатысады [1].

Соттың (судьяның) іс бойынша шығарған шешімімен, үкімімен немесе өзге қаулысымен оның заңға сәйкессіздігі немесе негізсіздігі бойынша келіспеген жағдайда, прокурор істі қайта қарау немесе құқықтық актінің күшін жою, не өзгерту туралы жоғары тұрған сотқа наразылық беруге құқылы.

Соттарда істер талқылауына қатысушы прокурорлардың алдында тек іс жүргізу ғана емес, сондай – ақ сот төрелігін жүзеге асыру кезіндегі заңдылықтың маңызды кепілі ретінде, соттарда заңдардың орындалуының әлеуметтік маңызын қадағалау міндеті тұрады. Прокурор өзінің сот талқылауына қатысуымен сотта дәлелдемелерді толық, жан – жақты және объективті зерттелуіне, сотталушы ретінде жауапқа тартылған адамның кінәсін анықтауға, оның жасаған қылмысына дұрыс баға беруге, сотталушыға заңмен негізделген әділ жаза тағайындауға, заңды шешім шығаруға көмектеседі. Прокурор сот процесіне қатысып және мемлекет мүддесін білдіре отырып, сот трибунасын қылмыс жасаған адамды жалпыға бірдей сотталуына, сот талқылауының үнемі тәрбилік рөлді орындауына, түрлі сот процестерінен тиесілі қорытындылар шығаруға пайдалануы керек.

Соттарда қылмыстық істерді қару кезінде заңдылықтың орындалуын қадағалауды жүзеге асыра отырып, прокурорлар ҚР Конституциясының, ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінің, «Қазақстан Республикасының прокуратура туралы» Заңының, сондай – ақ ҚР Бас прокурорының бұйрықтары мен нұсқауларының талаптарын басшылыққа алады.

Прокурорлар сондай – ақ, қылмыстық істерді қарау барысында туындайтын мәселелер бойынша заңдарды қолдану туралы Қр Жоғарғы Соты Пленумының түсіндірмелерін де басшылыққа алуға міндетті.

Қылмыстық, азаматтық және өзге де сот өндірісін жүргізу кезінде сотта мемлекет мүддесін білдіре отырып, прокурорлар өз құзыреті шегінде:

істі басты сот талқылауына дайындау кезінде судья шешімінің заңдылығы мен негізділігін тексереді; мемлекеттік айыптаушы ретінде шығады; басты сот талқылауы барысында туындаған мәселелер бойынша қорытындылар береді; мемлекеттік және қоғамдық мүдделерін, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау талап етілсе, талаптар қояды, оларды сотта қолдайды, соттың заңсыз және негізсіз үкімдеріне, ұйғарымдары мен қаулыларына наразылық келтіреді.

Осы қадағалауды жүзеге асырушы органдардың алдында басқа да мынадай маңызды міндеттер тұрады: материалдық және іс жүргізу нормаларының бұзылуын анықтау және жою; қылмыс жасауға мүмкіндік тудыратын себептер мен жағдайларды жою және оларды жою бойынша шаралар қолдану; қылмыстылықпен күресті күшейту; соған байланысты соттың қылмыстарды қысқартуға және жоюға ықпал етуі; процеске қатысушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау [2].

Қылмыстық істердің соттарда қаралуына прокурордың қатысуы және оның рөліне тоқталатын болсақ.

Прокурорлық қадағалаудың міндеттері және азаматтық іс жүргізудегі прокурорлық қызметтің басты бағыттары ҚР Конституциясында, АІЖК, Прокуратура туралы заңда, ҚР Бас прокурорының бұйрықтары мен нұсқауларында және өзге нормативтік құқықтық актілерде мазмұндалған.

Прокурор азаматтық іс жүргізудің барлық кезеңдерінде кез келген заң бұзушылықтарды жоюға заңмен көзделген шараларды уақытылы қолдануға міндетті. Көрсетілген нормативтік актілерден шығатын талаптарға сәйкес, ҚР

Бас прокуроры және оған бағынышты прокурорлар азаматтық істерді соттарда қарау кезінде мына талаптарды орындау үшін заңдардың орындалуын қадағалауды жүзеге асырады:

- барлық сот сатыларында істерді жан - жақты, толық, объективті және уақытылы талқылау туралы заң талаптарын орындау;
- әр іс бойынша заңды және негізді шешімдер, ұйғарымдар мен қаулылар шығару;
- шешімдерді, ұйғарымдарды және қаулыларды заң талаптарына сәйкес уақытылы орындау.

Прокурорлар сот төрелігінің мақсаттарын және сот алдында тұрған міндеттерді орындауды судьялар тәуелсіздігі қағидаттарын сақтаумен және тек заңға бағынумен жүзеге асыруға мүмкіндіктер тудырады [3].

Азаматтық іс жүргізуде заңдардың орындалуын қадағалауды ҚР Бас Прокуроры, облыс, қала, аудан прокурорлары жүзеге асырады. Прокуратура органдары қызметінде қадағалаудың осы саласын шұғыл басқару мақсатында, ҚР Бас прокуратурасында азаматтық және шаруашылық істер бойынша сот қаулылары мен атқару өндірісінің заңдылығын қадағалау Департаменті, облыс және оларға теңестірілген прокуратураларда азаматтық істердің соттарда қаралуын қадағалау бөлімдері құрылған. Аудандарда және қалаларда бұл міндеттерді аудан және қала прокурорларының орынбасарлары немесе көмекшілері орындайды. Бұл жұмысты осы прокуратуралардың басшылары басқарады.

Азаматтық істерді сотта қарау кезінде заңдардың орындалуын қадағалауды жүзеге асыра отырып прокурор өз құзыреті шегінде:

кассациялық және қадағалау тәртібінде бірінші сатыдағы соттың істерді талқылауына қатысады; істі қарау кезінде туындаған мәселелер бойынша қорытындылар береді, сотқа талап арыздар жолдайды, жалпы азаматтық істер бойынша істің мәніне қарай қорытындылар береді; заңда қарастырылған басқа да іс жүргізу әрекеттерін жасайды;

заңсыз және негізсіз шешімдерге, ұйғарымдарға және сот қаулыларына, судьялардың қаулыларына наразылық келтіреді;

Заңмен берілген өкілеттіктерді жүзеге асыра отырып, прокурор азаматтық іс жүргізудегі қадағалауды азаматтық істерді сотта жан – жақты, толық, объективті және уақытылы талқылау туралы заңдылықты өмірде өткізуге мүмкіндік тудыратындай және әр іс бойынша заңды және негізді шешімдер қабылдайтындай етіп ұйымдастыруы керек.

Қадағалаудың мәні тек соттың шешімдері, ұйғарымдары және қаулылары ғана емес, сондай – ақ тазамааттық талапты сотқа дейін қарауда да, сот қарауында да орындалатын іс жүргізу әрекеттер. Прокурор өзінің ешбір жеке мүддесі үшін емсе, тек жалпы мемлекеттік мүдделер үшін сот төрелігіне жолдауға үлес қосатын сот құрамының, сондай – ақ іске қатысушы тұлғалардың - тараптардың, үшінші жақтардың, куәлардың, сарапшылардың мемлекеттік басқарма органдары өкілдерінің азаматтық және азаматтық іс жүргізу заңдарының талаптарын сақталуын бақылайды [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы.
2. ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексі. – Алматы: Юрист, 2003.
3. Нәрікбаев М.С., Өтебаев Ғ.Қ., Әлиев М.М. Қазақстан Республикасындағы прокурорлық қадағалау. – Алматы, 2005.
4. ҚР Қылмыстық кодексі. – Алматы, 1997.

Дюсембаева А.,
студентка 4 курса Казахстанско-Российского университета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Конституционное право на судебную защиту

Примером могут послужить конституции современных демократических стран таких, как Содружества Независимых государств, европейских стран, стран Азии и американских континентов. При принятии конституции вышеперечисленных стран были восприняты основополагающие нормы Всеобщей декларации прав человека и Конвенции о защите прав и основных свобод. Например, согласно ст. 20 Конституции Республики Молдовы, «любое лицо имеет право на эффективное восстановление в правах компетентными судами в случае нарушения его прав, свобод и законных интересов» [1].

На наш взгляд, определенный интерес может представлять и Конституция Французской Республики, которая называет президента страны «гарантом независимости судебной власти». Однако в обществе относительно лишь половина населения считает суды независимыми от исполнительной власти. Деятельность судов контролирует Судебный совет, где председательствует президент Франции или министр юстиции. Совет является совещательным органом при президенте, а также судебным дисциплинарным органом. Министерство юстиции имеет небольшой бюджет и даже помещает в прессе объявления с приглашениями на работу в качестве судьи [2, с. 37].

Особенностью формулировки ст. 38 Конституции Республики Армения является признание за каждым права на судебную защиту своих прав и свобод, закрепленных Конституцией и законами. Данная норма позволяет сделать следующий вывод о том, что Конституция Армении гарантирует судебную защиту прав и свобод своих граждан, ограниченных внутренним законодательством. Кроме того, ст. 6 Конституции Армении имеет норму следующего содержания: «ратифицированные международные договоры являются составной частью правовой системы Республики», что, несомненно, расширяет сферу применения ст. 38 Конституции. Но при этом в ст. 6 также сказано следующее, что «противоречащие Конституции международные договоры могут быть ратифицированы после внесения в Конституцию соответствующей поправки». Это означает, что до

внесения в конституцию соответствующей поправки международно-правовая норма, гарантирующая судебную защиту, не будет действовать на территории Армении [3].

Конституция Республики Кыргызстан в ст. 38 предоставляет гражданам только право на судебную защиту: «Кыргызская Республика гарантирует судебную защиту всех прав и свобод, закрепленных Конституцией и законами» [4].

Согласно ст. 60 Конституции Республики Беларусь, «каждому гарантируется защита его прав и свобод компетентным, независимым и беспристрастным судом в определенные законом сроки». Данная норма на конституционном уровне закрепляет необходимость точного соблюдения законных сроков [5].

Конституция же Российской Федерации в ст. 46 гарантирует только саму возможность реализации судебной защиты, не оговаривая при этом сроки, относящиеся к праву на судебную защиту [6].

Можно использовать и выработанный веками уникальный опыт германских судов, поскольку правовая система Германии ближе к нашей системе. Анализ норм немецкого закона о судьях приводит к мысли о том, что весь закон посвящен именно обеспечению независимости судьи (не системы, а каждого конкретного судьи, поэтому и называется закон о судьях). Действенных гарантий судебной независимости настолько много, что никого практически не волнует положение, при котором всех судей на должность назначает министр юстиции. Но назначает потому, что не может не назначить судьей гражданина, прошедшего все достаточно трудные ступени обучения и профессиональной подготовки, прошедшего испытательный срок, а также получившего положительные рекомендации от специально квалифицированного органа из судей. Тем более назначается пожизненно, а отстраняется в исключительных случаях и в процессе долгой и сложной процедуры [7].

Таким образом, можно сказать, что конституционное право на судебную защиту признано большинством государств. Оно признается в качестве основополагающей гарантии. Судебная защита является исторически сложившимся правовым средством более эффективной реализации прав, свобод и законных интересов личности в современном обществе. При этом имеет смысл указать тот факт, что во многих международных документах, регламентирующих вопрос о лицах, пострадавших от неправомерных действий, употребляется термин «жертва преступления» в отличие от отечественного законодательства, в котором говорится о «потерпевшем» как об участнике, права которого были нарушены. Примером могут послужить законодательство Англии, Австралии, США, Канады. Таким образом, законодательство этих стран под «жертвами преступления» понимают: лиц, пострадавших от неправомерных действий; лиц, пострадавших от неправомерных действий должностных органов. Казахское законодательство, несмотря на небольшое различие в используемой терминологии в отношении указанных лиц, соответствует нормам международного права в этой области.

Естественно, судебные системы зарубежных стран достаточно специфичны и индивидуальны и невозможно представить, как бы работали их элементы в условиях нашей республики. Но в любом случае, изучение чужого, как положительного, так и отрицательного, опыта не помешало бы государственным разработчикам прийти к модели изменений, наиболее подходящих Республике Казахстан в сфере совершенствования законодательства.

Введение в общую систему законодательства Республики Казахстан международных договоров и признанных международно-правовых норм в качестве прямого регулятора отношений определяет практическую ценность механизма согласованной реализации прав, законных интересов человека. В вышеуказанных документах вопрос судебной защиты прав и законных интересов гражданина обозначен как необходимая гарантия. В законодательстве Республики Казахстан данная норма существует и в виде нормы, оговоренной самостоятельно. Если мы говорим о

самостоятельности нормы, то тогда она должна иметь предмет, форму, принципы, функции, пределы ее осуществления.

Список использованной литературы:

1. Конституция Молдовы. – Кишинев, 2008. – 86 с.
2. Шайкенов Н. А. Об актуальных проблемах правовой реформы // Панорама. 1994. - № 37. - С. 35-38.
3. Конституция Армении. – Ереван, 2007. – 98 с.
4. Конституция Кыргызской Республики. – Бишкек, 2007. – 94 с.
5. Конституция Республики Беларусь. – Минск, 2006. – 44 с.
6. Конституция Российской Федерации. – М., 2004. – 42 с.
7. Немецкий закон о судьях. – Бонн, 1993. – 148 с.

Дюсембаева А.,
студентка 4 курса Казахстанско-Российского университета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

О праве на судебную защиту

Уголовно-процессуальное законодательство должно постоянно анализироваться с точки зрения соответствия международным стандартам и совершенствоваться, особенно, в части обеспечения прав и законных интересов.

Важное значение имеют и традиции, и написанные правила в отношении судей и их работы. Например, в некоторых странах не принято контактировать с судьями в связи с находящимися в производстве делами, исключая самих обвиняемых и их защитников. При назначении на должность, допустим в США, учитывают не только такие критерии кандидатов как опыт работы, предыдущие места работы, но и такие, как судейская философия, репутация, идеологические взгляды, личные знакомства и привязанности, общественные группы, чьи интересы представляет кандидат, а также квалификацию и оценку, которую ему дают частные организации (например, Ассоциация американских юристов).

На современном этапе развития мирового сообщества окончательно сложились и нашли свое закрепление в ряде международно-правовых актов основополагающие права и свободы личности. Конституционное право на судебную защиту занимает во всех правовых актах особое место, являясь гарантией правового статуса человека как гражданина. Данный вывод можно сделать из контекста норм международного права в области прав человека, которые позволяют нам говорить о том, что существования права на судебную защиту есть необходимое связующее звено между конституционным статусом личности в государстве и международным статусом личности в целом, с учетом ратифицированных актов международного права. «Для эффективного осуществления прав и свобод в реальной жизни необходим устойчивый к всевозможным нарушениям и негативным внутригосударственным воздействиям действенный механизм гарантий обеспечения прав и свобод человека и гражданина».

Но, как известно, договоры вступают в силу и становятся действующими нормативными актами не вследствие их ратификации государством, а благодаря согласованным действиям при двустороннем договоре. Момент вступления международного договора в силу, определяемый обычно в самом договоре, но зависящий в случае ратификации и от внутригосударственных процедур, регулируемых национальными правовыми актами - это, как правило, исходная точка процесса реализации соответствующих договорных норм. Внутригосударственное право не должно рассматриваться как фактор, оправдывающий несовместимое с международными обязательствами поведение государства. Но именно внутригосударственное право

призвано регламентировать формы и методы исполнения государством международных договоров, способы реализации вытекающих из этих договоров обязательств.

Кроме Хартии прав человека, универсальную систему прав человека образует также целый ряд специальных конвенций, к которым присоединился и Казахстан:

–Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации 1965г. - ратифицирована Республикой Казахстан 25 сентября 1998г.;

–Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации против женщин 1979г. - ратифицирована Республикой Казахстан 25 сентября 1998г.;

–Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных и унижающих достоинство видов обращения и наказания 1984г. - ратифицирована Республикой Казахстан 25 сентября 1998г.;

–Конвенция о правах ребенка 1989г. ратифицирована Республикой Казахстан 11 сентября 1994г.

К этому Казахстан подводят и его международные обязательства. Важнейшей предпосылкой повышения роли и места суда, усиление его работы по защите прав и свобод граждан стала ратификация Казахстаном в ноябре 2005 г. Международного Пакта о гражданских и политических правах.

В международной практике признано соответствующим принципу разумности передача спорных вопросов, конфликтных ситуаций для разрешения суду. По казахстанскому законодательству судебная защита прав также должна быть полной и доступной, а её реализация не должна вызывать никаких препятствий. Любой гражданин должен иметь право выбора на судебную защиту на досудебных стадиях процесса в правовом государстве, высшими ценностями которого является человек и гражданин, его права и свободы.

Так, согласно ст. 2 Международного пакта о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966г., «каждое участвующее в настоящем Пакте Государство обязуется:

–обеспечить любому лицу, права и свободы которого, признаваемые в настоящем Пакте, нарушены, эффективное средство правовой защиты, даже если это нарушение было совершено лицами, действовавшими в официальном качестве;

–обеспечить, чтобы право на правовую защиту для любого лица, требующего такой защиты, устанавливалось компетентными судебными, административными или законодательными властями или любым другим компетентным органом, предусмотренным правовой системой государства, и развивать возможности судебной защиты;

–обеспечить применение компетентными властями средств правовой защиты, когда они предоставляются».

С принятием Всеобщей декларации прав человека в 1948г. - своеобразного кодекса прав и свобод любого человека вне зависимости от его происхождения, убеждений и иных обстоятельств - «началось активное использование концепции прав человека как мощного фактора мировой политики ...».

Список использованной литературы:

1. Малевич Ю.И. Права человека в глобальном мире. – М.: АСТ, 2004. – 213 с.

Дюсембаева А.,
студентка 4 курса Казахстанско-Российского университета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

О содержании понятия «судебный контроль»

Термин «судебный контроль» появился в научном обороте сразу после введения в УПК СССР ст. ст. 220-1 и 220-2. Предполагается, что слово «контроль» в данном случае было избрано в противовес устоявшимся понятиям «прокурорский надзор» и «судебный надзор высших судов за деятельностью нижестоящих». Данное нововведение должно было улучшить уровень работы прокуратуры и суда на тот момент в части рассмотрения жалоб граждан с целью изучения объективных и субъективных факторов, влияющих на своевременное и правильное разрешение жалоб. Улучшение работы прокуратуры, суда предполагало как устранение причин, вызывающих жалобы граждан, так и усиление гарантий законного разрешения жалоб путем совершенствования процессуального порядка рассмотрения и разрешения жалоб, повышения ответственности за это всех должностных лиц.

По этому поводу П. А. Лупинская высказывала следующее, порядок рассмотрения жалоб, установленный в уголовно-процессуальном законе, должен включать как общие принципиальные нормы, выражающие право на жалобу, так и нормы, устанавливающие порядок рассмотрения жалобы в конкретных стадиях процесса. Однако понятия «надзор» и «контроль» не исключают друг друга; контрольные полномочия суда в стадии предварительного расследования нацелены на то, чтобы судебная власть стала гарантом обеспечения прав личности в уголовном судопроизводстве [1, с. 45]. Тем более, что в толковом словаре русского языка понятие «контроль» определяется как проверка, а также постоянное наблюдение в целях проверки или надзора, а слово «надзирать» трактуется как синоним слову «наблюдать» с целью присмотра, проверки [2, с. 286].

Европейская конвенция о защите прав и основных свобод от 4 ноября 1950г. предусматривает судебный способ, в том числе и на стадии предварительного расследования. При этом ст. 5 данной Конвенции закрепляет: «Каждый имеет право на свободу и личную неприкосновенность». В сфере уголовного судопроизводства арест или задержание лица могут производиться с тем, чтобы оно предстало перед компетентным судебным органом по обоснованному подозрению в совершении правонарушения или в случае, когда имеются основания полагать, что необходимо предотвратить совершение им правонарушения или помешать скрыться после его совершения (п. «е» ст. 5 «Конвенции»). Процедура судебного контроля за законностью арестов и задержаний, известная под названием *Habeas corpus*, охватывается ч. ч. 3 и 4 ст. 5 данной Конвенции, в которых содержится требование незамедлительной доставки подозреваемого к судье или другому лицу, уполномоченному осуществлять судебные функции, и право лица на судебную проверку законности его задержания. Суть данной гарантии в том, что только лицо, уполномоченное осуществлять судебные функции, может принять решение о лишении гражданина свободы, и потому этот гражданин должен быть незамедлительно доставлен к судье.

Всепроникающей мыслью Конвенции является идея о том, что любое посягательство на личную свободу лица должно осуществляться не только исходя из государственных интересов, но оно может осуществляться лишь на законных основаниях. Прежде всего, такое посягательство должно иметь строгое обоснование согласно действующему законодательству, а также должно осуществляться в законном порядке. Европейская Конвенция делает основной акцент на необходимость тщательного судебного контроля за полномочиями государства, которые включают в себя полномочия по ограничению свободы личности.

Судебный контроль за мерами принуждения существует в США, Германии, Англии, Франции и других государствах. В Германии судебный контроль за арестом носит публичный характер, так как он производится во всех случаях ареста обвиняемого независимо от поступления жалоб и заявлений. В уголовном процессе США арест понимается как взятие под стражу. Во Франции судебная полиция имеет право задержать подозреваемых без санкции судебных властей на 24 часа.

Статья 46 Конституции Российской Федерации допускает обжалование в суд решений и действий всех сотрудников правоохранительных органов - прокуроров, следователей, дознавателей и органов дознания, начальников следственных отделов, исправительно-трудовых учреждений, оперативно-розыскных органов и т. д. До последнего времени решения и действия указанных органов и должностных лиц обжаловались в прокуратуре, которая считалась основным надзирающим и контролирующим органом в сфере уголовного судопроизводства. В действующем законодательстве об указанных правоохранительных органах должны быть нормы, предусматривающие право гражданина на обжалование незаконных действий и решений правоохранительных органов, а также механизм его обеспечения.

После принятия Конституции Российской Федерации судебный контроль на стадии предварительного расследования приобрел достаточно четкие формы в виде:

–судебной проверки законности и обоснованности ареста или продление срока содержания под стражей;

–судебного контроля за законностью и обоснованностью производства следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий, ограничивающих право на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений, неприкосновенность жилища;

–судебного обжалования участниками процесса, предусмотренных законом действий и решений органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры при производстве предварительного следствия.

Присутствие аналогичной нормы в Конституции Республики Казахстан, по нашему мнению, имеет немаловажный аспект, в связи с тем, что способ обжалования действий и решений органов предварительного расследования является видом судебного контроля. Однако в Конституции Казахстана имеется лишь ст. 13.

Важным шагом в данном случае явилось внесение изменений в Конституцию Республики Казахстан от 21 мая 2007г., согласно которым п. 2 ст. 16 был изложен в следующей редакции: «Арест и содержание под стражей допускаются только в предусмотренных законом случаях и лишь с санкции суда с предоставлением арестованному права обжалования. Без санкции суда лицо может быть подвергнуто задержанию на срок не более семидесяти двух часов».

В уголовном процессе США арест понимается как взятие лица под стражу с целью привлечения его к ответственности за какое-либо нарушение. Если же сотрудники полиции имеют достаточные основания подозревать в совершении лица преступления, то они имеют право его арестовать, держать согласно законодательству под арестом столько, сколько им потребуется времени для доставления лица к судье-магистрату, а также выполнить все необходимые процедуры, связанные с расследованием преступления и процессуальным оформлением ареста [3, с. 92-94].

Во Франции судебная полиция имеет право задержать подозреваемых без санкции судебных властей на 24 часа. Срок может быть продлен прокурором еще на 24 часа. Решение о применении предварительного заключения под стражу, которое носит название «временное заключение», принимает следственный судья, ведущий предварительное следствие [4, с. 59-60].

Как отмечает Р. А. Мюллерсон, приоритет прав и свобод человека — определяющий принцип взаимоотношений личности и государства [5, с. 42]. Государство должно быть связано правами человека. Человек - не объект команд и распоряжений, а равноправный партнер государства, участвующий в определенных формах контроля за деятельностью властных структур, освобожденный от их жестокой опеки. Отсюда можно сделать вывод о том, что личность в отношениях с государством это равноправный субъект, защищающий свои права и интересы всеми не запрещенными способами и средствами даже в том случае, если в лице государства выступают уполномоченные органы.

Несмотря на достаточно широкое обсуждение проблемы судебного контроля, остается множество неразрешенных вопросов и на данной стадии вопроса, связанных с отсутствием единых подходов к его границам. В настоящее время не ясен полный механизм реализации судебного контроля на стадии предварительного расследования, теоретики и практики по-разному обозначают границы деятельности суда в данном случае.

Список использованной литературы:

1. Лупинская П. А. Право на обжалование в суд действий и решений государственных органов и должностных лиц в уголовном процессе // Государство и право на рубеже веков. – М., 2001. – С.38-51.
2. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 1996. – 960 с.
3. Пешков М. А. Функции суда: прокурора и полиции при производстве арестов и обысков в уголовном процессе США // Государство и право. - 1998. - № 1. - С. 92-94.
4. Быкова Е. Следственный судья во Франции // Российская юстиция. - 1994. - № 6. – С.58-60.
5. Мюллерсон Р. А. Права человека: идеи, нормы реальность. – М., 1991. – 160 с.

Дюсембаева А.,
студентка 4 курса Казахстанско-Российского университета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Международные стандарты и принципы судебного контроля

Одним из отличительных особенностей современного мира является все более набирающий темпы и охватывающий всю современную цивилизацию процесс становления и развития универсальной концепции прав человека, т. е. единого общемирового понимания сущности и установления всеобщих глобальных стандартов в отношении таких общечеловеческих ценностей, как права и свободы человека.

Основополагающие принципы, лежащие в основе самой идеи прав человека, т. е. понятия, характеризующие правовой статус человека в отношении к государству, уходят своими корнями глубоко в историю, и их зачатки можно найти в исторических документах. Однако в то время речь шла только о строго определенных правах, которыми наделялись отдельные индивиды или общественные группы в силу своего социального статуса или положения.

Теоретические выводы великих мыслителей нашли свое отражение уже в документах эпохи буржуазных революций: американская Декларация независимости от 4 июля 1776 г. и французская Декларация прав человека и гражданина 1789г., где впервые и был применен термин «права человека» (*droits de l'homme*). Хотя обе декларации имели универсальный характер, распространяясь на всех людей, они оказали огромное влияние на последующее развитие государства и права во всем мире, регулирование правового статуса человека оставалось под сугубо внутригосударственной компетенцией до середины XX в. Только преступления, совершенные против человечества во время Второй мировой войны, убедили в несостоятельности идеи о том, что отношения, в которых находится государство и его граждане, являются исключительно вопросами внутреннего права. Таким образом, в контексте Устава ООН с самого начала рассматривалось и поощрялось развитие уважения к правам и основным свободам человека в широких масштабах.

Первоначально речь шла только о нормах рекомендательного характера. С момента образования ООН на международном уровне началась разработка всеобщих стандартов прав и свобод человека, которые государства при подписании соглашения обязывались бы

вести в качестве обязательной для соблюдения нормы в свои национальные правовые системы. Кроме того, принятие Всеобщей декларации прав человека послужило толчком к дальнейшей разработке международных стандартов в области прав человека и созданию механизмов как международного контроля за соблюдением этих стандартов, так и рассмотрения этих споров, возникающих из-за несоблюдения государствами взятых на себя обязательств. Международно-правовые акты в совокупности со Всеобщей декларацией 1948г. в юридической литературе объединяют под общим названием «Хартия прав человека». Данная хартия стала стержневой основой универсальной концепции прав человека и нашла всеобщее признание у подавляющего большинства государств мира [1].

Однако следует отметить, что механизмы международного контроля за соблюдением международных стандартов в области прав человека далеки от совершенства. Государства - участники пактов должны предоставлять специально созданному для этих целей Комитету по правам человека доклады, в которых они сообщают о мерах, принятых для проведения в жизнь положений пактов. К примеру, такое мнение высказал Верховный Суд РФ по вопросу применения общепризнанных норм и принципов международного права в уголовном судопроизводстве, отметив, что в обязанность судов при осуществлении правосудия входит применять положения общепризнанных принципов и норм. Особо было подчеркнуто, что неправильное применение норм международного договора, подлежащего применению, ведет к тем же последствиям, что и неправильное применение российского законодательства - отмене или изменению составляющего судебного решения.

В п. 10 Нормативного постановления Верховного суда Республики Казахстан № 1 «О применении норм международных договоров Республики Казахстан» от 10 июля 2008г. указывается, что «При осуществлении правосудия суды должны иметь в виду, что по смыслу статей 412, 415 УПК и статей 364, 365 и 366 ГПК неправильное применение судом норм международных договоров Республики Казахстан может являться основанием к отмене или изменению судебного акта. Неправильное применение нормы международного договора может заключаться в том, что суды не применили нормы международных договоров, подлежащих применению, либо применили нормы международных договоров, которые применению не подлежат, или когда суды допустили неправильное толкование норм международных договоров» [2].

Тем более, что в международной норме «сформулированы как правило, рассчитанные на регулирование субъектов внутригосударственного права, в его системе и с использованием внутригосударственного механизма, т. е. в виде будущих норм национального права».

Общее правило толкования норм международного права заключается в том, что при толковании законов государства необходимо руководствоваться и правилами толкования соответствующей государственно-правовой системы [3, с. 20]. Толкование норм международного права при их применении как части права государства также «должно осуществляться на основе принципов внутреннего права. Вместе с тем следует учитывать особую природу и место международных норм в правовой системе государства. Они должны толковаться в свете всей системы международного права и в соответствии с установленными ею правилами толкования» [4, с. 149].

Представляется интересным существование негативного мнения по поводу термина «стандарт» применительно к обязательствам в сфере прав человека. Так, С. В. Бахин считает его не вполне корректным, хотя его трактовка не выходит за рамки «Словаря иностранных слов», где говорится, что юридические критерии, разработанные в специальных исследованиях по международному праву, гуманитарному праву, не использованы [5, с. 6].

Понятие «международный стандарт» охватывает своим содержанием не только общепризнанные нормы и принципы международного права, международные договоры. Он может в себя включать также и многочисленные документы рекомендательного

характера, которые разработаны для эффективной реализации вышеуказанных норм и принципов; передовой опыт зарубежных стран по формированию новых институтов уголовно-процессуального права, появление которых явилось результатом реального претворения в жизнь положений международного права либо, наоборот, послужило основой для формирования новых международных стандартов.

Основные права и свободы человека и гражданина отражены в Конституции Республики Казахстан. Они получили свое закрепление в связи с присоединением нашей страны к Международному пакту о гражданских и политических правах (1976г.), Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах (1976г.). В соответствии с ч. 3 ст. 4 Конституции РК, международные договоры, ратифицированные республикой, имеют приоритет перед её законами и применяются непосредственно, кроме случаев, когда из международного договора следует, что для его применения требуется закон. Данное положение является преобразованием норм международного права в нормы внутреннего права, являющегося частью национального законодательства. При этом необходимо учесть, что реализация норм международного права в национальном уголовном судопроизводстве имеет особое значение и своеобразие. Присоединение к ним требует глубокого осмысления их основных положений, компетентной теоретической оценки, разработки механизмов реализации в национальном уголовно-процессуальном законодательстве.

Вопрос о роли судов и судей в демократическом обществе по сей день является предметом постоянных дебатов в различных цивилизованных странах.

Список использованной литературы:

1. Биекенов Н. А., Сэлкебаев Т. С., Сейдіғалиев Т. Р. Мемлекет және құқықтың жалпы тарихы: Оқу-әдістемелік құралы. - Қарағанды: ҚР ІІМ Б. Бейсенов атандағы ҚарЗИ, 2005. – 228 б.
2. Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан № 1 «О применении норм международных договоров Республики Казахстан» от 10 июля 2008 г. // Справочная правовая система «Юрист».
3. Дардо А. В. Проблемы толкования национальными судами общепризнанных принципов международного права: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2003. – 145 с.
4. Лукашук И. И., Лукашук О. И. Толкование норм международного права. – М.: МОТА ВЕНЕ, 2002. – 160 с.
5. Бахин С. В. Всеобщая декларация 1948 года: от каталога прав к унификации правового статуса личности // Правоведение. – 1998. – № 4. – С.3-7.

Ем М.,

студентка 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Спорные вопросы назначения апелляционного заседания

Если для проверки доводов жалоб, протеста, по мнению судьи, необходимо выполнение соответствующих процессуальных действий, судья в течение десяти суток со дня поступления дела принимает решение о назначении необходимой экспертизы; вызове в судебное заседание с целью допроса осужденного (оправданного), потерпевшего, свидетелей, экспертов, специалистов; об истребовании материалов и о совершении иных необходимых для правильного разрешения дела действий; о сохранении, об избрании, отмене или изменении меры пресечения в отношении подсудимого или осужденного.

Также судья решает вопрос о вызове в судебное заседание прокурора, защитника осужденного (оправданного), представителей потерпевших.

Рассмотрев материалы дела, поступившие ходатайства участников процесса, суд апелляционной инстанции принимает важное процессуальное решение - выносит постановление о назначении заседания суда апелляционной инстанции, в котором отражаются все принятые решения по всем вышеперечисленным вопросам, в том числе, о времени и месте рассмотрения дела в апелляционном порядке; о рассмотрении дела в открытом или закрытом судебном заседании; о вызове подсудимого, осужденного (оправданного) и других участников процесса, а также необходимых свидетелей, экспертов, специалистов; об истребовании дополнительных материалов для исследования; о мере пресечения в отношении подсудимого или осужденного.

Лишь в случае назначения экспертизы судом апелляционной инстанции выносятся об этом отдельные постановления.

С целью своевременной организации процесса, неукоснительного соблюдения и недопущения стеснения процессуальных прав всех участников процесса, с тем чтобы они могли надлежащим образом подготовиться к судебному заседанию апелляционной инстанции и принять в нем участие, копия постановления о назначении заседания апелляционной судебной инстанции в течение трех суток со дня вынесения направляется секретарем судебного заседания всем участникам процесса.

Равным образом участники процесса должны быть ознакомлены с постановлением суда апелляционной инстанции о назначении экспертизы в те же процессуальные сроки. В случае нахождения подсудимого, осужденного под стражей, копия постановления направляется секретарем судебного заседания в следственный изолятор для обеспечения доставки осужденного в судебное заседание апелляционной инстанции.

В связи с необходимостью выполнения указанных действий, решения практических задач по вызову вышеназванных участников процесса дата рассмотрения дела в апелляционной инстанции может быть перенесена судьей на другой срок в соответствии со статьей 406 УПК РК, о чем извещаются стороны.

Вопрос же о назначении экспертизы на стадии подготовки дела к рассмотрению в суде апелляционной инстанции представляется спорным, поскольку производство экспертизы является одним из способов собирания доказательств по делу. По общему правилу собирание, проверка, исследование и оценка доказательств должны осуществляться в рамках назначенного и начатого производства по делу, в противном случае все собранные доказательства подлежат признанию в качестве недопустимых. При назначении экспертизы на ранних этапах, то есть при подготовке к судебному заседанию апелляционной инстанции, отсутствует возможность выяснить мнение участников процесса по формулировке вопросов, подлежащих постановке перед экспертами, заявлять отводы эксперту и т.д. Несомненно, эти вопросы достаточно полно можно решить только непосредственно при апелляционном рассмотрении уголовного дела. Таким образом, мы полагаем, что принятие решения о назначении экспертизы на стадии подготовки дела к апелляционному рассмотрению недостаточно обоснованно с точки зрения соблюдения прав и интересов личности в уголовном судопроизводстве. Ранее в научной среде также возникали споры по поводу возможности назначения экспертизы на стадии предварительного слушания. Однако законодатель исключил из УПК норму, позволявшую назначать экспертизы до рассмотрения дела в главном судебном разбирательстве [1, с. 33-34].

Уголовно-процессуальный закон устанавливает определенный для суда апелляционной инстанции и других участников процесса процессуальный порядок рассмотрения дела непосредственно в судебном заседании апелляционной инстанции, выполнение требований которого создает благоприятные условия для всесторонней, полной, объективной проверки законности и обоснованности судебных актов, вынесенных судами первой инстанции.

Прежде всего, необходимо отметить, что выбор порядка апелляционного рассмотрения уголовного дела напрямую зависит от обстоятельств конкретного дела, правовой позиции сторон.

Анализ действующего законодательства позволяет некоторым авторам выделить рассмотрение дел в апелляционной инстанции в обычном и особом порядке [2, с. 43].

По мнению этих авторов, обычным можно считать порядок, когда участники процесса не заявляют ходатайства об исследовании новых доказательств, о допросе потерпевших, свидетелей, экспертов и т.д., то есть когда участники процесса не настаивают на рассмотрении уголовного дела по правилам главного судебного разбирательства в суде первой инстанции.

Этот обычный порядок апелляционного производства по уголовным делам отличается от иного порядка, который правильным будет определить как особый, применяемый в тех случаях, когда участники процесса, напротив, заявляют ходатайства об исследовании новых доказательств, настаивают на исследовании обстоятельств дела по правилам главного судебного разбирательства в суде первой инстанции.

В последнем случае, в соответствии с ныне действующим уголовно-процессуальным законом (ст. 409 УПК РК), структуру рассмотрения дела в судебном заседании апелляционной инстанции возможно разделить на несколько последовательно сменяющихся частей (стадий):

1. подготовительная часть судебного заседания суда апелляционной инстанции;
2. исследование обстоятельств дела (судебное следствие);
3. выступление участников процесса;
4. постановление судебного акта.

Таким образом, действия суда при особом порядке апелляционного рассмотрения уголовного дела, в отличие от обычного порядка, достаточно полно регламентированы законодателем.

Первой и общей для обоих порядков является подготовительная часть судебного заседания апелляционной инстанции.

Эта часть начинается с того, что председательствующий открывает судебное заседание, объявляет, какое дело рассматривается и по чьим апелляционным (частным) жалобам или протесту.

После этого председательствующий объявляет состав суда, фамилии присутствующих лиц, являющихся сторонами по делу, а также, в случае участия по делу переводчика, фамилию последнего. При этом председательствующий предупреждает переводчика или переводчиков, если их несколько, об уголовной ответственности за заведомо неправильный перевод.

Общим для того и другого порядка является то, что, как правило, уголовные дела апелляционной судебной инстанцией рассматриваются в открытом судебном заседании. В силу положений ст. 29 УПК РК, ограничение гласности судебного разбирательства допускается, лишь когда это противоречит интересам охраны государственных секретов. Кроме того, закрытое судебное разбирательство допускается по мотивированному постановлению суда по делам о преступлениях несовершеннолетних, по делам о половых преступлениях и другим делам в целях предотвращения разглашения сведений об интимных сторонах жизни участвующих в деле лиц, а также в случаях, когда этого требуют интересы безопасности потерпевшего, свидетеля или других участвующих в деле лиц, а также членов их семей или близких родственников.

При этом следует учесть, что согласно правилу 8 «Обеспечение конфиденциальности» Минимальных стандартных правил Организации Объединенных Наций, касающихся правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила), принятых резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи от 29 ноября 1985 года «право несовершеннолетнего на конфиденциальность должно уважаться на всех этапах, чтобы

избежать причинения ей или ему вреда из-за ненужной гласности или из-за ущерба репутации» [3].

Статья 7 Закона Республики Казахстан от 5 июля 2000 года № 72-П «О государственной защите лиц, участвующих в уголовном процессе» гласит: «В целях обеспечения личной и имущественной безопасности защищаемых лиц... в ходе судебного разбирательства орган, ведущий уголовный процесс... вправе применять... проведение закрытого заседания суда...» [4].

Список использованной литературы:

1. Абдиканов Н. А. Главное судебное разбирательство по уголовному делу в Республике Казахстан: его назначение и производство. - Алматы: Дәуір, 2004. – 372с.
2. Абдиканов Н.А., Зенковский А.В. Производство по уголовным делам в суде апелляционной инстанции. – Алматы: изд-во «Норма-К». – 2012. - 123 с.
3. Обеспечение конфиденциальности // Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила): Приняты резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 года. // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml
4. О государственной защите лиц, участвующих в уголовном процессе: ЗРК № 72-П от 5 июля 2000 года // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z000000072>

**Ем М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.**

Развитие института апелляции в судопроизводстве по уголовным делам Республики Казахстан

На момент обретения независимости в Республике Казахстан действовал Уголовно-процессуальный кодекс Казахской ССР 1959 года (с последующими многочисленными изменениями и дополнениями), введенный в действие с 1 января 1960 года, которым предусматривался исключительно кассационный порядок пересмотра не вступивших в законную силу судебных актов по уголовным делам, вынесенных судами первой инстанции [1].

В Казахстане институт апелляционного пересмотра вступивших в силу судебных актов в классическом понимании, с правом пересмотра дела по существу, впервые был введен в рамках ныне действующего Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, однако в весьма усеченном виде, лишь по уголовным делам небольшой и средней тяжести, рассмотренным в сокращенном порядке.

Впрочем, впоследствии введение в действие института апелляционного пересмотра неоднократно откладывалось и в результате так и не было осуществлено вплоть до своей фактической отмены, когда одновременно с ликвидацией института кассационного порядка пересмотра судебных актов по уголовным делам был введен единый апелляционный порядок пересмотра судебных актов по уголовным делам путем изложения главы 47 УПК РК «Рассмотрение дел по апелляционным жалобам, протестам» в новой редакции [2, 3, 4].

Таким образом, как после принятия и введения в действие УПК РК, законодательного закрепившего одновременно институты апелляционного и кассационного пересмотра судебных актов по уголовным делам, так и после временного исключения из УПК института кассационного пересмотра, фактически пересмотр всех не вступивших в законную силу приговоров (постановлений) по уголовным делам

продолжал осуществляться в кассационном порядке, по имеющимся материалам дела, то есть лишь именуясь апелляционным. При этом на уровне областных и приравненных к ним судов был сохранен, хотя и в весьма измененном виде, действовавший со времен действия УПК КазССР институт пересмотра уголовных дел в надзорном порядке, который был оставлен двухуровневым - пересмотр дел в порядке надзора был предусмотрен в надзорной коллегии областного суда и лишь затем в Верховном Суде РК [5].

Как мы видим, в силу вышеуказанных изменений, внесенных в УПК РК, сама возможность пересмотра не вступивших в законную силу приговоров и постановлений судов первой инстанции в кассационном порядке была законодателем исключена в течение довольно продолжительного периода времени, с сохранением исключительно апелляционного порядка. Однако мы полностью соглашаемся с мнением тех авторов, которые отмечали, что данная форма осуществления правосудия не являлась апелляцией в истинном смысле этого слова, продолжая, по существу, оставаться кассацией лишь с некоторыми элементами апелляции.

Так, на наш взгляд, совершенно верно отметил М. Ч. Когамов, оценивая апелляционный порядок пересмотра уголовных дел в тот исторический период, что «действующий апелляционный порядок - это синтез видоизмененного апелляционного и кассационного производств, однако с (более широкими правами, чем прежде кассационное производство» [6, с. 620 - 621].

И только с внесением кардинальных изменений в УПК РК, введенных и действие с 1 января 2010 года, в Республике Казахстан законодателем было введено апелляционное и кассационное рассмотрение уголовных дел и полном, классическом понимании этих терминов [7].

При этом впервые было законодательно закреплено право суда апелляционной инстанции, при наличии к тому установленных в законе оснований, на отмену обвинительного приговора суда с постановлением нового оправдательного приговора; на отмену оправдательного приговора и постановление обвинительного приговора; на отмену обвинительного приговора и постановление нового обвинительного приговора.

Все это было направлено в первую очередь на существенное сокращение оснований для отмены приговора с направлением дела на новое судебное рассмотрение, то есть в конечном счете на оперативность рассмотрения дел судами, устранение волокиты при отправлении правосудия по рассматриваемым уголовным делам. Этому способствовали внесенные глубокие изменения и в сам порядок рассмотрения уголовных дел судом апелляционной инстанции, который с этого времени стал сопоставим с порядком рассмотрения уголовных дел по существу судом первой инстанции.

При этом было установлено, что апелляционное постановление об оставлении приговора суда первой инстанции без изменения, об изменении приговора, отмене приговора с прекращением дела, с направлением дела для дополнительного расследования или на новое судебное рассмотрение вступает в законную силу с момента оглашения (в отличие от вынесенных судом апелляционной инстанции постановлений об отмене приговора с вынесением нового приговора, самих новых приговоров, а также постановлений об отмене постановлений судов первой инстанции с направлением дела на новое судебное рассмотрение, которые в законную силу не вступали и отныне подлежали кассационному обжалованию (опротестованию) в установленный законом срок) [8].

При этом пересмотр уголовных дел в надзорном порядке впервые был отнесен к исключительной компетенции надзорной коллегии по уголовным делам Верховного Суда Республики Казахстан.

Однако впоследствии, путем внесения новых, без преувеличения, радикальных поправок, введенных в действие с 1 июля 2012 года, законодатель, сохранив в областных и приравненных к ним судах обе формы пересмотра уголовных дел: и апелляцию, и кассацию, - однако отойдя, на наш взгляд, от классического определения данных форм пересмотра судебных актов, закрепил ныне действующий порядок пересмотра в

кассационном порядке судебных актов как первой, так и апелляционной инстанции, вступивших в законную силу [9]. К последним отнесены все решения, выносимые апелляционной судебной инстанцией по результатам рассмотрения апелляционных жалоб (протеста) участников процесса, без каких либо исключений [10].

Внесенными законодательными новеллами факт обязательного рассмотрения уголовного дела в суде кассационной инстанции признан необходимым условием для обжалования или опротестования судебных актов, вынесенных местными судами, в надзорную судебную коллегия по уголовным делам Верховного Суда Республики Казахстан.

При этом центральным звеном судебной системы по-прежнему остались районные и приравненные к ним суды, являющиеся судами первой инстанции, отправляющие правосудие по уголовным делам в соответствии с законом и совестью, разрешающие их по существу, с вынесением, в зависимости от установления виновности подсудимого, обвинительного или оправдательного приговора. Также судом может быть постановлено о прекращении уголовного дела, в том числе по нереабилитирующим основаниям, предусмотренным уголовным законом (например, за примирением сторон, вследствие акта амнистии и др.).

Необходимо отметить, что приговоры, постановления судов, вступившие в законную силу, в соответствии с пунктом 3 статьи 76 Конституции Республики Казахстан и ст. 131 УПК РК обладают силой преюдиции, то есть имеют обязательную силу на всей территории страны.

Список использованной литературы:

1. О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан: Конституционный закон Республики Казахстан № 132-П от 25.12.2000 // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1021164
2. Об утверждении Уголовно-процессуального кодекса Казахской ССР: Закон Казахской ССР от 22 июля 1959 года // Ведомости Верховного Совета и Правительства Казахской ССР. - 1959. - № 22-23. - Ст. 178.
3. Согласно первоначальной редакции статьи 5 Закона РК «О введении в действие Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан» от 13 декабря 1997 года № 207-1 ЗРК, «положения настоящего Кодекса о рассмотрении уголовных дел судами в апелляционном порядке вводятся и действие по мере создания необходимых условий для их реализации, но не позднее 1 января 2000 года. Дела, подлежащие рассмотрению в апелляционном порядке, до введения в действие указанных норм рассматриваются соответствующими судами в порядке кассационного обжалования, опротестования». Позднее Законом РК от 05.05.2000 г. № 47-П и статью 5 Закона РК «О введении в действие Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан» от 13 декабря 1997 года № 207-1 ЗРК были внесены изменения и срок введения в действие апелляционного порядка пересмотра судебных актов по уголовным делам продлен до 1 января 2003 года.
4. Законом РК от 11 июля 2001 года № 238-11 ЗРК, введенным в действие с 17.07.2001 г., статья 5 Закона РК от 13 декабря 1997 года № 207-1 ЗРК вообще была исключена с одновременным дополнением указанного Закона статьей 6 следующего содержания: «Процессуальные действия и процессуальные решения, принятые в соответствии с процессуальным законодательством Республики Казахстан соответствующими органами, в связи с их переименованием настоящим Законом не утрачивают юридическую силу».
5. Закон РК от 11 июля 2001 года № 238-П ЗРК, введенный в действие с 17.07.2001 г. Фактически же это был лишь видоизмененный кассационный порядок, именуемый апелляционным, то есть лишь с отдельными признаками апелляции в ее классическом понимании.
6. Когамов М. Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части. - Алматы: «Жеті- Жарғы», 2008. – 892 с.

7. Баишев Ж. Н. Разграничение подсудности и совершенствование надзорного производства в рамках судебной реформы // Сборник материалов Международной научно-практической конференции. - Алматы: ИЦ ОФППИ «Интерлигал в Казахстане», 2006. - С. 251-255.

8. О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Гражданский процессуальный кодексы Республики Казахстан по вопросам совершенствования судебной системы: ЗРК от 10 декабря 2009 года № 227-IV // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30531468&sublink=4010

9. Исходя из содержания части третьей статьи 423 УПК в прежней редакции (до 01.07.2012 г.). При этом, согласно ст. 446-1 УПК в прежней редакции (до 01.07.2012 г.), в кассационном порядке подлежали пересмотру не вступившие в законную силу приговоры (постановления) специализированных межрайонных судов по уголовным делам, специализированных межрайонных военных судов по уголовным делам, вынесенные при рассмотрении дел с участием присяжных заседателей, а также приговоры и постановления областного и приравненного к нему суда, вынесенные при рассмотрении дела в апелляционном порядке, за исключением постановлений, указанных в части третьей ст. 423 УПК.

10. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования апелляционного, кассационного и надзорного порядка рассмотрения дел, повышения уровня доверия и обеспечения доступности к правосудию: ЗРК от 17 февраля 2012 года № 565-IV // <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=05265&all=all>

Ем М.,

студентка 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Права заявителей апелляционной жалобы

Необходимо иметь в виду, что стороны вправе вместе с возражением на апелляционную жалобу, протест или отдельно от подачи возражений представлять в апелляционную судебную инстанцию новые материалы или ходатайствовать об их истребовании и исследовании, а также ходатайствовать о вызове в суд и допросе указанных ими потерпевших, свидетелей, экспертов (часть 3 ст. 401 УПК РК).

Подача апелляционной жалобы и принесение протеста влечет определенные правовые последствия, выражающиеся в приостановлении вступления приговора в законную силу и приведения его в исполнение (часть 1 ст. 402 УПК РК).

Согласно части 2 ст. 402 УПК РК, суд первой инстанции не позднее суток после истечения срока, установленного для обжалования, опротестования приговора или постановления суда, выполняет вышеизложенные требования ст. 401 УПК РК, после чего направляет уголовное дело с поступившими жалобами, протестом и возражениями на них в апелляционную инстанцию.

При этом в последующем о времени и месте рассмотрения дела в апелляционном порядке участников процесса извещает суд не первой, а апелляционной инстанции. До внесения изменений в часть 2 ст. 401 УПК РК законом РК № 490-IV от 09.11.2011 г. данная обязанность возлагалась законом на суд первой инстанции [1, с. 75].

Извещение о времени и месте рассмотрения дела в апелляционном порядке должно быть сделано с таким расчетом, чтобы участники процесса имели реальную возможность принять участие в судебном заседании, что является одним из основных критериев обеспечения доступа к правосудию.

В случае подачи жалобы, протеста на постановление, вынесенное во время судебного разбирательства, закончившегося постановлением приговора, дело направляется в вышестоящую судебную инстанцию только по истечении срока, установленного для обжалования приговора. Поскольку могут поступить жалобы других участников процесса, а также представлены письменные возражения в суд, вынесший судебные решения, такое обжалование производится через суд, вынесший судебные акты, то есть суд первой инстанции.

Срок рассмотрения дела в апелляционном порядке исчисляется с момента поступления дела в суд апелляционной инстанции.

Лицо, обжаловавшее, опротестовавшее приговор (постановление), вправе отозвать свою жалобу, протест до начала заседания суда апелляционной инстанции. Соответственно, протест прокурора может быть также отозван вышестоящим прокурором (часть 3 ст. 402 УПК РК).

Отказ от жалобы или протеста, как правило, оформляется в письменной форме и может быть заявлен с момента поступления дела в суд апелляционной инстанции до начала судебного заседания. Таким образом, мы видим, что право отзыва жалобы или протеста участниками процесса ограничено указанными сроками. В судебной практике имеют место и случаи отзыва жалобы или протеста до направления дела в апелляционную инстанцию, когда апелляционное производство еще не назначено. В этих случаях именно суд первой инстанции должен направить поступившие отзывы на жалобы или протесты в суд апелляционной инстанции для прекращения апелляционного производства.

Если жалобы, протесты поступили от нескольких лиц, а отозвана была только часть из них, то апелляционное производство прекращается судом апелляционной инстанции только по жалобам, протесту лиц, отозвавших жалобы, протест. Остальные жалобы (протесты) рассматриваются по существу в установленном законом апелляционном порядке.

Если были отозваны все жалобы (протесты), то судом апелляционной инстанции выносится постановление о прекращении апелляционного производства по делу.

После вынесения постановления о прекращении апелляционного производства судебные акты суда первой инстанции вступают в законную силу. Необходимо иметь в виду, что обжаловать постановление суда вправе также лица, не являющиеся сторонами в данном деле, если постановление касается их интересов (части 3, 4, 5 ст. 403 УПК РК).

Пределы рассмотрения дела в апелляционной инстанции определены законодателем в ст. 404 УПК, согласно которой суд, рассматривающий дело и апелляционном порядке, проверяет не только законность и обоснованность, но и справедливость приговора (постановления). При этом такая проверка - «ревизия» судебных актов, вынесенных судом первой инстанции, производится лишь в той части и только в отношении тех осужденных, которых касается жалоба или протест.

В пункте 2 нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан № 19 от 15 августа 2002 года «О судебном приговоре» (с изменениями и дополнениями, внесенными нормативными постановлениями Верховного Суда РК № 2 от 9 марта 2006 года и № 17 от 25 июня 2010 года), даны понятия законности и обоснованности приговора, а именно: «Приговор является законным, если он постановлен законным составом суда с соблюдением правил о подсудности, в точном соответствии с требованиями уголовно-процессуального закона о процедуре судебного разбирательства на основе принципа состязательности и равноправия сторон с обеспечением их доступа к исследованию доказательств на равных основаниях, при условии правильного применения норм права.

Обоснованность приговора означает, что он основывается на доказательствах, которые собраны с соблюдением требований закона и непосредственно в судебном заседании полно, объективно и всесторонне исследованы, приведен их анализ и дана

надлежащая оценка, а выводы суда мотивированы» [2, с. 480]. Как видим, понятия законности и обоснованности приговора тесно переплетены между собой, так как необоснованный приговор всегда является незаконным.

Следует отметить, что определения понятия справедливости в статье 369 УПК, закрепившей законность и обоснованность как обязательные критерии приговора, не дано. Однако соответствие приговора требованиям справедливости подлежит обязательной проверке при рассмотрении дела в апелляционной инстанции. В этой связи следует согласиться с мнением о том, что «в узком смысле понимание справедливости приговора сводится к справедливости назначенного судом наказания, т.е. к соответствию назначенного наказания тяжести преступления и личности осужденного. В более широком понимании понятием справедливости приговора охватывается его законность, обоснованность, т.е. правильное по существу и по форме решение, отвечающее не только правовым, но и социально-нравственным принципам отношения к человеку и совершенному им деянию. Справедливость приговора выражается в его нравственной оценке в глазах общества с позиции социальной справедливости» [3, с. 593].

Таким образом, пределы проверки в апелляционном порядке судебных постановлений суда первой инстанции, по общему правилу, ограничены предметом жалобы или протеста. Отсюда и вытекает требование уголовно-процессуального закона о том, что если участники процесса хотят внести изменение или дополнение в ранее поданные ими в установленные сроки апелляционные жалобы или протесты, то следует это сделать до начала судебного заседания.

В то же время, если при апелляционном рассмотрении дела будут установлены нарушения прав и законных интересов других осужденных, которые повлекли постановление незаконного приговора (постановления), суд с соблюдением правил, предусмотренных уголовно-процессуальным законом, вправе выйти за пределы рассмотрения и отменить или изменить его также в необжалованной, неопротестованной части и в отношении лиц, о которых жалоба, протест не поданы.

Список использованной литературы:

1. Бюллетень Верховного Суда Республики Казахстан. – 2012. - № 1. – С. 70-79.
2. О судебном приговоре: Нормативное постановление Верховного суда РК № 19 от 15 августа 2002 года (с изм. и доп., внесенными норм. Пост. Верховного Суда РК № 2 от 9 марта 2006 года и № 17 от 25 июня 2010 года) // Сборник нормативных постановлений Верховного Суда РК. - Т. 1. – Астана, 2011. – 688 с.
3. Григорьев В.Н., Победкин А.В., Яшин В.Н. Уголовный процесс. – 2-е изд-е, перераб и доп. – М.: Эксимо, 2008. – 769 с.

Ем М.,

студентка 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Сущность апелляционного производства

Согласно правилам, предусмотренным главой 46 УПК РК «Апелляционное обжалование, опротестование судебных решений, не вступивших в законную силу» в объединенном разделе 8 «Пересмотр приговоров и постановлений суда в апелляционном и кассационном порядке», сторонами в апелляционном порядке могут быть обжалованы и опротестованы приговоры и постановления суда первой инстанции, не вступившие в законную силу.

Право обжалования приговора, постановления принадлежит осужденному, оправданному, их защитникам, представителям и законным представителям,

потерпевшему (частному обвинителю), их представителям и законным представителям. Гражданский истец, гражданский ответчик их представители и законные представители вправе обжаловать приговор в части, относящийся к гражданскому иску.

Необходимо отметить, что, например, в отличие от действующего законодательства РК, в УПК Российской Федерации имеется специальный раздел XIII, который так и называется «Производство в суде второй инстанции», включающий в себя ряд глав, регламентирующих порядок как апелляционного, так и кассационного обжалования судебных решений, не вступивших в законную силу.

Так, согласно ст. 354 УПК РФ, в соответствии с требованиями ныне действующей главы 43 УПК судебные решения, не вступившие в законную силу, могут быть обжалованы сторонами в апелляционном или кассационном порядке.

В апелляционном порядке рассматриваются жалобы и представления на не вступившие в законную силу приговоры и постановления, вынесенные мировыми судьями. В кассационном порядке рассматриваются жалобы и представления на не вступившие в законную силу решения судов первой и апелляционной инстанции, за исключением судебных решений, предусмотренных частью второй статьи 354 УПК РФ [1, с.890-891].

По мнению А. В. Ендольцевой, «производство в суде второй инстанции реализуется в двух самостоятельных порядках рассмотрения уголовного дела (апелляционный и кассационный), содержанием которых является проверки судом вышестоящей инстанции законности, обоснованности и справедливости приговора или иного итогового решения суда первой инстанции, не вступившего в законную силу, каждый из которых является самостоятельной стадией уголовного судопроизводства» [2, с.31].

В соответствии с Федеральным законом от 29.12.2010 г. № 433-ФЗ «О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных законодательных актов (положений законодательных актов) Российской Федерации» с 1 января 2013 года в РФ вступают в силу изменения, кардинально меняющие действующий ныне порядок апелляционного и кассационного производства по уголовным делам, делающие этот порядок сопоставимым моделью, действующей в РК [3].

Протест о пересмотре судебного акта в апелляционном порядке может принесен прокурором, участвовавшим в рассмотрении дела в качестве государственного обвинителя. Генеральным Прокурором РК и его заместителями, прокурорами областей и приравненными к ним прокурорами и их заместителями, прокурорами районов и приравненными к ним прокурорами в пределах своей компетенции может быть внесен протест о пересмотре приговора независимо от участия в рассмотрении дела.

Обжаловать постановление суда вправе также лица, не являющиеся сторонами в данном деле, если постановление касается их прав и законных интересов (ст. 396 УПК РК).

В соответствии с положениями ст. 105 УПК РК, жалобы на приговоры, постановленные судами первой и апелляционной инстанции, подаются в сроки, установленные УПК РК.

Апелляционные жалобы (протесты) на приговор суда первой инстанции могут быть принесены в течение пятнадцати суток со дня провозглашения, а осужденным, содержащимся под стражей, - в тот же срок со дня вручения ему копии приговора. Жалоба, протест, поданные с пропуском срока, оставляются без рассмотрения. В те же сроки и в том же порядке могут быть принесены частные жалобы (протесты) на не вступившие в законную силу постановления суда первой инстанции (ст. 399 УПК РК).

Таким образом, если смотреть с позиций исторической ретроспективы и логики правового развития, то вполне очевидно, что в Республике Казахстан сложился и действует порядок, характерный для большинства стран мира, когда законность и

обоснованность не вступившего в законную силу приговора суда первой инстанции, в случае несогласия с ним кого-либо из участников процесса, подлежит безусловному подтверждению в установленном законом порядке в суде вышестоящей по отношению к районным и приравненным к ним судам инстанции. В результате пересмотр судебных актов производится на более высоком уровне судебной системы судьями вышестоящей судебной инстанции, имеющими, как правило, значительно больший практический и жизненный опыт, что призвано исключить возможность судебной ошибки.

Различия же, в конечном счете, определяющие разнообразие подходов и регламентации конкретных форм осуществления такого обжалования, вытекают из сложившихся конкретно-исторических, социально-политических и прочих условий, в которых живет и развивается то или иное государство. Другими словами, сложившийся конкретный порядок апелляционного и кассационного пересмотра по уголовным делам в нашей стране детерминирован всем предшествующим развитием политической и правовой системы.

На практике именно на вышестоящий суд, как правило, возлагаются надежды на справедливость окончательного приговора.

При этом необходимо всегда иметь в виду и исходить из того факта, что апелляционные жалобы и протесты равнозначны по своей юридической силе в силу расположения их законодателем через запятую в одном пункте 38 статьи 7 УПК РК. Такое положение следует признать соответствующим принципу состязательности и равноправия сторон в уголовном процессе, учитывая, что по многим уголовным делам наблюдается столкновение позиций и мнений, порой диаметрально противоположных, практически на всех его стадиях, и особенно ярко это проявляется именно при разрешении дела по существу в суде первой и апелляционной инстанции.

Таким образом, приговор суда первой инстанции должен быть не только вынесен в установленном законом порядке, но и вступить в законную силу, то есть стать обязательным для всех без исключения государственных органов, органов местного самоуправления, юридических лиц, должностных лиц, граждан и подлежат неукоснительному исполнению на всей территории Республики Казахстан (ст. 449 УПК РК) [4].

Именно с этой целью законодателем и установлены конкретные сроки и порядок обжалования не вступивших в законную силу судебных решений в апелляционном порядке.

Если приговор, постановление суда первой инстанции не обжалованы и не опротестованы в установленный законом пятнадцатидневный срок, они считаются вступившими в законную силу и обращаются к исполнению (ст. 447, 448 УПК РК).

Апелляционный порядок рассмотрения уголовных дел в отличие от кассационного состоит в проверке судом по апелляционной жалобе или протесту законности и обоснованности приговора либо постановления по правилам производства в суде первой инстанции, т.е. путем рассмотрения дела по существу.

Список использованной литературы:

1. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РФ / Под общ. ред. В. М. Лебедева, В. П. Божьева. - М.: Юрайт-Издат, 2008. – 1230 с.
2. Ендольцева А. В. Стадии уголовного судопроизводства (уголовного процесса): Уч. пособие. - М.: Моск. Ун-т МВД России: Изд.-во «Щит-М», 2009. – 123 с.
3. О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных законодательных актов (положений законодательных актов) Российской Федерации: Федеральный закон от 29.12.2010 г. № 433-ФЗ // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149965/

4. Абдиканов Н. А., Балашов Т. Г., Зенковский А. В. Производство в суде первой инстанции по уголовно-процессуальному праву Республики Казахстан. - Алматы: «Издательство «Норма-К», 2011. – 307с.

Ем М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Позитивные стороны развития апелляции в судопроизводстве РК

В связи с этим необходимо, чтобы судебные акты судов первой инстанции были законными и обоснованными, направленными на восстановление социальной справедливости, достижение целей общей и специальной превенции, и чтобы назначенные виновным в совершении преступлений лицам меры наказания были справедливыми.

В этих целях судебные акты районных и приравненных к ним судов не сразу вступают в законную силу, они в течение установленного законом срока могут быть обжалованы участниками процесса и опротестованы прокурором в вышестоящие судебные инстанции, которые в соответствии с уголовно-процессуальным законом наделены правом ревизии приговоров и постановлений, выявления и исправления ошибок, допущенных судами первой инстанции [1].

Апелляционная инстанция является, если можно так выразиться, наиболее привлекательной инстанцией для сторон, не согласных с приговорами, постановлениями районных и приравненных к ним судов, поскольку именно она предназначена для рассмотрения жалоб участников процесса и протестов прокурора еще до вступления в законную силу судебных актов [2].

Отмечая тот сложный путь, который проделал институт апелляции в нашей стране, отдавая должное тому, что с момента обретения независимости Республикой Казахстан прошел небольшой, по историческим меркам, период времени, нельзя не отметить значительный прогресс в практическом применении данного института, выражающийся в наполнении его все большим и большим содержанием, что, по мере накопления судебной практики, при регулирующей роли Верховного Суда, выражающейся в первую очередь в принятии нормативных постановлений по наиболее сложным и проблемным вопросам, возникающим при рассмотрении уголовных дел, по праву способствует признанию данного института действенным инструментом защиты конституционных прав граждан, в том числе на скорое и справедливое правосудие.

Очевидным позитивным моментом апелляционного порядка пересмотра судебных актов по уголовным делам является то, что рассмотрение дел в данной судебной инстанции по закону осуществляется в весьма непродолжительное время; действующим законом этот срок определен в один месяц. В необходимых случаях этот срок может быть продлен в установленном законом порядке. Это позволяет динамично исследовать все материалы дела и дополнительно представленные сторонами материалы и вынести окончательное решение, не затягивая разрешение вопроса на долгое время. Все это дает сторонам возможность добиваться оперативного исправления судебных ошибок и удовлетворения своих интересов в достаточно сжатые сроки.

Также к числу очевидных достоинств апелляционного порядка рассмотрения дел относится и тот факт, что апелляционные жалобы, протесты рассматриваются непосредственно, без процедуры предварительного рассмотрения. Подача апелляционной жалобы, протеста влечет за собой обязательность назначения судебного заседания суда апелляционной инстанции и его проведения с соблюдением установленного уголовно-процессуальным законом порядка.

К числу достоинств данной формы пересмотра судебных актов относится и тот факт, что сторонам по делу, ввиду расположения апелляционной инстанции, как правило, приближенно к их месту жительства, удобно участвовать в судебных заседаниях данной судебной инстанции. Это позволяет лично высказывать суду свои доводы о несогласии с оспариваемым судебным актом, с доводами противоположной стороны, предоставлять имеющиеся дополнительные доказательства или ходатайствовать об их истребовании из соответствующих органов, участвовать в исследовании любых материалов, имеющих в деле и дополнительно представленных сторонами [3, с. 64]. При этом автор верно отмечает, что такую благоприятную возможность по отстаиванию своей позиции участник процесса вряд ли будет иметь после вступления судебного акта в законную силу.

В соответствии с пунктом 3 ст. 7 УПК РК, «апелляционная инстанция» - суд, рассматривающий дело по существу по апелляционным жалобам (протестам) на не вступившие в законную силу в законную силу приговоры, постановления суда первой инстанции».

Апелляционная судебная инстанция, действуя в рамках своей компетенции, обладает возможностью обеспечить оперативное отправление правосудия. При этом в силу того, что дела в апелляционной инстанции рассматриваются судьями коллегии единолично (кроме дел, рассмотренных судом с участием присяжных заседателей, которые рассматриваются коллегиально в составе не менее трех судей), коллегия вправе, не допуская волокиты, неизбежной при направлении дела на новое рассмотрение в районный суд, провести судебное следствие, на основе всех собранных и исследованных материалов по делу заново оценить их совокупность и принять новое решение. Причем суд апелляционной инстанции может вынести и огласить только резолютивную часть как апелляционного постановления, так и приговора, а полный текст составить в течение десяти суток со дня рассмотрения дела. Все вышеизложенное также относится к числу достоинств данной формы пересмотра судебных актов.

Следует иметь в виду, что в соответствии с действующим уголовно-процессуальным законом, в сравнении с прежним уголовно-процессуальным законодательством, утратившим свою силу с 1 июля 2012 года, судам апелляционной инстанции в случае отмены приговора, постановления суда первой инстанции не допускается направлять дела в районные (городские) суды на новое рассмотрение, что исключает неоправданную волокиту в судебном разбирательстве, необходимость повторного обращения граждан в суды.

Исключение составляет лишь возможность направления на новое судебное рассмотрение уголовных дел, рассмотренных судом с участием присяжных заседателей, поскольку здесь законодателем учтена особенность такого рода дел: участие представителей народа - коллегии присяжных заседателей - в проведении судебного следствия в суде первой инстанции, что невозможно обеспечить в суде апелляционной инстанции.

Поскольку постановление суда апелляционной инстанции вступает в силу с момента его оглашения, то это значительно ускоряет начало его исполнения, тем самым приближая момент исполнения назначенного осужденному наказания, производства принудительного взыскания по удовлетворенному судом гражданскому иску, передачу вещественных доказательств по принадлежности и т.д.

Несомненно, установление действующим уголовно-процессуальным законом целого ряда вышеизложенных требований к суду, носящих императивный характер, начиная с момента подачи апелляционной жалобы (принесения протеста), во многом связано с необходимостью обеспечения оперативного и качественного судопроизводства в апелляционном порядке.

Список использованной литературы:

1. Бекназаров Б. А. Судебная система Казахстана максимально приближена к международным стандартам // Казахстанская правда. – 2011. – 6 авг.
2. Бекназаров Б.А. Мы ставили амбициозные цели и достигали их // Казахстанская правда. – 2011. – 30 авг.
3. Юрченко Р. Н. Производство по уголовным делам в судебных инстанциях Бюллетень Верховного Суда Республики Казахстан. – 2012. – № 2. – С.60-66.

Ем М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Предмет апелляционного пересмотра

Необходимо отметить максимальную широту охвата объектов апелляционного обжалования, опротестования, распространяющуюся на все судебные акты районных и приравненных к ним судов, разрешающие дело по существу, частные постановления, а также постановления, указанные в статье 457 УПК РК.

Не подлежат пересмотру в апелляционном порядке, в соответствии с ч. 3 ст. 396-1 УПК РК, лишь вынесенные в ходе судебного разбирательства постановления по вопросам, указанным в части второй статьи 10 УПК РК, а также касающиеся порядка и способа исследования доказательств, ходатайств участников процесса, соблюдения порядка в зале судебного заседания, кроме постановлений о наложении административного взыскания. Возражения против указанных выше постановлений могут быть изложены в апелляционных жалобах, протестах, принесенных на приговор.

Подача апелляционной жалобы, протеста влечет фактическое приостановление исполнения судебного акта за исключением части, касающейся меры пресечения. Тем самым стороны по делу получают дополнительные гарантии защиты своих прав. Так, лицу, привлекаемому к уголовной ответственности, представляется возможность избежать немедленного наступления в отношении него определенных негативных последствий, если в установленной уголовно-процессуальным законом форме было произведено обращение к апелляционной судебной инстанции с просьбой об отмене обвинительного приговора и вынесении нового оправдательного приговора либо изменении судебного акта.

Потерпевшему предоставляется возможность обжаловать, например, оправдание подсудимого, назначение тому чрезмерно мягкого наказания либо отказ в удовлетворении гражданского иска и т.д. Ведь до тех пор пока апелляционная инстанция не подтвердит законность обжалованных, опротестованных приговоров, они не действуют. В случае отмены приговора или постановления суда первой инстанции, они аннулируются, то есть полностью теряют свое юридическое значение.

При принятии судом апелляционной инстанции решения об изменении приговора, приговор действует только с учетом внесенных в него изменений.

Необходимо иметь в виду, что суд апелляционной инстанции проверяют судебные акты судов первой инстанции как на соответствие указанных в них выводов фактическим обстоятельствам дела (по факту), так и на соблюдение законности при осуществлении производства по делу органами предварительного следствия и судом (по праву). А вот после вступления приговора в законную силу их пересмотр кассационной инстанции возможен только по вопросам, касающимся соблюдения права.

Согласно ст. 396 УПК РК, право апелляционного обжалования приговора, постановления принадлежит всем без какого-либо исключения участникам процесса, кроме прокурора, который, в свою очередь, в отличие от других участников процесса,

наделен правом не обжалования, а апелляционного опротестования судебного акта в апелляционном порядке.

В статье 396-1 УПК РК приведен перечень судебных актов, подлежащих рассмотрению в апелляционном порядке. К ним относятся: приговоры районных и приравненных к ним судов, специализированных межрайонных судов по уголовным делам, специализированных межрайонных военных судов по уголовным делам, специализированных межрайонных судов по делам несовершеннолетних, военных судов гарнизонов, не вступившие в законную силу. В том же апелляционном порядке, предусмотренном главой 46 УПК РК, могут быть принесены частные жалобы, протесты на не вступившие в законную силу постановления судов первой инстанции.

К судам апелляционной инстанции относятся апелляционные судебные коллегии областных и приравненных к ним судов. Соответственно, апелляционные жалобы, протесты на не вступившие в законную силу приговоры, постановления районных и приравненных к ним судов, специализированных межрайонных судов по уголовным делам, специализированных межрайонных судов по делам несовершеннолетних рассматриваются апелляционной инстанцией соответствующего областного и приравненного к нему суда (ч. 1 ст. 397 УПК РК).

Апелляционные жалобы, протесты на не вступившие в законную силу приговоры, постановления военных судов гарнизонов, специализированных межрайонных военных судов по уголовным делам рассматриваются Военным судом (ч. 2 ст. 397 УПК РК). Если по делу вынесены приговор и постановление, то апелляционные жалобы, протесты на приговор и частные жалобы, протесты на постановление рассматриваются в одном заседании апелляционной инстанции областного или приравненного к нему суда (ч. 3 ст. 397 УПК РК). При этом согласно части 2 ст. 58 УПК РК, рассмотрение уголовных дел в апелляционном порядке осуществляется судьей единолично, а при рассмотрении жалоб, протестов на приговоры, постановления суда с участием присяжных заседателей - коллегиально в составе не менее трех судей.

На наш взгляд, апелляции, как форме пересмотра судебных решений, более бы соответствовал универсальный коллегиальный характер судопроизводства, то есть рассмотрение уголовных дел в составе не менее трех судей апелляционной коллегии, по всем уголовным делам без исключения. Основным доводом в пользу коллегиального рассмотрения дел служит народная мудрость, гласящая: «Одна голова хорошо, а две - лучше». То есть коллективный разум, помноженный на, как правило, значительный жизненный опыт, позволяет с большей глубиной проникать в сущность проблемных вопросов, возникающих по уголовным делам, подвергать всестороннему анализу выдвигаемые аргументы «за» и «против» обвинения, чем это сделает пусть даже хорошо подготовленный судья, но действующий единолично.

Другая народная мудрость вторит первой: «В споре рождается истина». Ведь очевидно, что в ситуации единоличного рассмотрения дела доминирует субъективное мнение судьи апелляционной инстанции, априори исключена сама возможность спора по вопросам права, а следовательно и наличия особого мнения по предмету доказывания. Согласуется ли все это с главной целью уголовного процесса - установлением истины по делу?

В то же время представляется совершенно логичным, чтобы судьи апелляционной инстанции могли бы единолично рассматривать различные материалы, например, о пересмотре постановлений, вынесенных в порядке исполнения и др.

Ем М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Сроки апелляционного пересмотра судебных решений по уголовным делам

Апелляционные жалобы, протесты, поданные в установленный срок и с соблюдением соответствующих требований уголовно-процессуального закона, порождают обязанность судьи первой инстанции после их получения совершить ряд процессуальных действий, обеспечивающих рассмотрение дела судом апелляционной инстанции.

Апелляционные, равно как и частные, жалобы, протесты приносятся через суд, вынесший приговор, постановление. Апелляционные жалобы, протесты, поступившие непосредственно в апелляционную инстанцию, подлежат направлению в суд, вынесший приговор, постановление, который незамедлительно извещает всех участников процесса о поданных жалобах (протесте), с разъяснением права принесения возражений на них (ст. 401 УПК РК).

Возражения следует представлять на те доводы жалобы (протеста), которые касаются законности и обоснованности судебного акта. Это позволит суду апелляционной инстанции наиболее полно уяснить суть представленных возражений.

Возражения подаются в суд первой инстанции и обязательно в письменной форме. Вместе с тем нельзя исключать возможности подачи возражения на доводы апелляционной жалобы (протеста) до начала судебного заседания в апелляционной инстанции. При этом суду апелляционной инстанции необходимо, исключая волокиту, ознакомить всех участников процесса с поступившими возражениями с целью узнать их мнение по поводу возражений. Возражения могут быть поданы не только осужденным или оправданным, защитником, прокурором, потерпевшими и их представителями, но и гражданским истцом, ответчиком или их представителями, если жалоба, протест затрагивают их интересы.

Для подтверждения своих доводов автор возражений может вместе с возражением на апелляционную жалобу (протест) представить в апелляционную инстанцию новые материалы либо ходатайствовать перед судом второй инстанции об истребовании их и исследовании в судебном заседании апелляционной инстанции. После этого суд первой инстанции направляет дело с поступившей жалобой (протестом) и возражениями на них в суд апелляционной инстанции (ст. 402 УПК РК). При этом необходимо иметь в виду, что, согласно требованиям закона, в течение срока, установленного для обжалования судебного акта, дело не может быть истребовано из суда первой инстанции, поскольку такой запрет позволяет реально обеспечить лицам, участвующим в деле, возможность ознакомления со всеми материалами дела, поступившими жалобами (протестами), возражениями, гарантировать право на апелляционное обжалование (опротестование) не вступивших в законную силу судебных актов.

Апелляционная (частная) жалоба, протест оставляются без рассмотрения, если они принесены с пропуском установленного срока (15 суток) для обжалования или опротестования судебного акта в апелляционном порядке (ст. 399 УПК РК).

Апелляционная жалоба, протест считаются принесенными в срок, если до окончания срока апелляционного обжалования, опротестования они сданы на почту или администрации следственного изолятора.

Если лицо, пропустившее установленный законом процессуальный срок, заявило ходатайство о его восстановлении, то поданная им жалоба, протест могут быть оставлены без рассмотрения лишь при том условии, что в удовлетворении такого ходатайства будет отказано постановлением суда по основаниям неуважительности причин.

Уголовно-процессуальный закон (ст. 400 УПК РК) допускает восстановление срока для подачи апелляционной жалобы, протеста, если данный срок пропущен по уважительной причине. Перечень таких уважительных причин законодателем не ограничен.

Ходатайство о восстановлении срока рассматривается в судебном заседании судьей, председательствовавшим при судебном рассмотрении, а при его длительном отсутствии - другим судьей этого же суда, который вправе вызвать лицо, возбудившее ходатайство, для дачи объяснений.

Постановление судьи об отказе в восстановлении пропущенного срока может быть обжаловано, опротестовано в апелляционную инстанцию областного и приравненного к нему суда, через суд первой инстанции. Апелляционная судебная инстанция, в свою очередь, вправе восстановить пропущенный срок и рассмотреть дело по жалобе, протесту с соблюдением требований уголовно-процессуального закона (ст. 401 и часть 2 ст. 402 УПК РК). Для рассмотрения вопроса о восстановлении процессуального срока обжалования (опротестования) дело направляется в суд апелляционной инстанции.

В соответствии с частью 3 ст. 400 УПК РК, суд первой инстанции, рассмотревший дело по существу, обязан восстановить пропущенный срок на подачу апелляционной (частной) жалобы, принесения протеста при нарушении закона, ограничивающем возможность участника процесса по защите своих прав и законных интересов. К таким обстоятельствам закон относит несвоевременное изготовление протокола судебного заседания, вручение копии судебного акта участвующему в деле лицу, не владеющему языком судопроизводства, без перевода, неточности указания на срок обжалования в резолютивной части судебного акта, а также иные обстоятельства, которые объективно воспрепятствовали участнику процесса своевременно подать жалобу или принести протест.

Законодатель иные обстоятельства, влияющие на восстановление сроки, не раскрывает. Исходя из практики, полагаем, что к ним можно отнести такие обстоятельства, как тяжелая болезнь, служебная командировка с вынужденным нахождением лица за пределами страны и др.

О подаче апелляционной жалобы или протеста суд, постановивший приговор, извещает осужденного или оправданного, защитника, обвинителя, потерпевшего и его представителя, а также гражданского истца гражданского ответчика или их представителей, если жалоба, протест затрагивает их интересы.

Копия апелляционной жалобы, протеста направляется, соответственно, осужденному, оправданному, защитнику, обвинителю, потерпевшему и его представителю, а также гражданскому истцу, гражданскому ответчику и их представителям.

При этом указанным участникам процесса в обязательном порядке разъясняется право подачи на апелляционные жалобы (протесты) возражений в письменном виде с указанием срока представления. На практике этот срок, составляет, как правило, от нескольких дней до двух недель, в зависимости от удаленности местонахождения адресата. Возражения, поступившие на жалобу, протест, приобщаются к делу, с тем чтобы суд апелляционной инстанции имел полное представление о позициях сторон по делу.

Ем М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Защита прав заявителей апелляционной жалобы в уголовном судопроизводстве РК

Рассматривая дело по апелляционной жалобе, протесту на приговор суда первой инстанции, суд может также при отсутствии частных жалоб, протестов проверить законность вынесенных по делу частных и иных постановлений суда.

Таким образом, суд апелляционной инстанции при обнаружении нарушений прав и законных интересов осужденных, вне зависимости от доводов жалобы и протеста, вправе вносить в приговор (постановление) соответствующие изменения, направленные на улучшение положения осужденных, или признать приговор (постановление) незаконным и отменить его.

Также до начала заседания суда апелляционной инстанции допускается изменение и дополнение апелляционной жалобы, протеста с целью ухудшения положения осужденного, если подобный вопрос ставился в первоначальном протесте прокурора, жалобе потерпевшего, частного обвинителя или их представителей, поданных в течение срока апелляционного обжалования и опротестования [1, с. 519-520].

Законодатель в части четвертой ст. 407 УПК РК, говоря о праве участника процесса, употребляет выражение «вправе изменить либо дополнить новыми доводами свою жалобу, протест», то есть проводит различие между этими понятиями, употребляя разделительный союз «либо».

Действительно, понятия «изменение» и «дополнение» схожи, но несут различную смысловую нагрузку.

Изменение - поправка, перемена, изменяющая что-нибудь прежнее. Внести изменения в закон. Изменить - сделать иным [2, с. 370]. Дополнение - 1) сделать более полным, прибавив к чему-нибудь, восполнить недостающее в ком-то или чем-нибудь другим; 2) то, чем дополнено, помимо чего-нибудь другого [2, с. 373].

По мнению авторов учебника «Уголовно-процессуальное право РФ», «цель дополнительной жалобы (протеста) - дополнить, то есть расширить объем содержания основной жалобы (протеста), если в ней по той или иной причине имеются пробелы, упущения. Лицо, подавшее жалобу, протест может не ограничиться развитием прежних аргументов, а указать в дополнительной жалобе (протесте) на новые доводы и основания к отмене или изменению приговора» [3, с. 461].

Если апелляционную жалобу подал защитник, участвующий в суде первой инстанции, а после постановления приговора с согласия осужденного в деле участвует другой защитник, то он вправе подать от имени осужденного дополнительную апелляционную жалобу с изменением прежних доводов либо приведением новых.

Жалоба, поданная защитником, подлежащим устранению от участия в производстве по уголовному делу в соответствии со ст. 97 УПК, но своевременно не устраненным, подлежит рассмотрению в апелляционной инстанции.

Жалобы законных представителей несовершеннолетних осужденных или потерпевших, которые к моменту рассмотрения дела апелляционной инстанцией достигли восемнадцатилетнего возраста, поданные в период участия их в деле, подлежат рассмотрению в апелляционном порядке, несмотря на прекращение функций законных представителей [1, с. 520].

Согласно пункту 5 нормативного постановления Верховного Суда РК № 13 от 19 декабря 2003 года «О практике рассмотрения уголовных дел в апелляционном порядке» (с изменениями и дополнениями, внесенными нормативным постановлением Верховного Суда Республики Казахстан № 18 от 25 июня 2010 года), «принимая дело к производству, суд апелляционной инстанции обязан проверить: наличие в деле данных о надлежащем извещении сторон об изготовлении протокола судебного заседания, предоставлении реальной возможности ознакомления с ним, рассмотрении поступивших на протокол замечаний, об извещении о поступивших жалобе и протесте участников процесса, интересов которых они касаются, и обеспечении возможности ознакомиться с ними, а также с приложенными дополнительными материалами» [1, с. 521].

Согласно статье 405 УПК РК, по апелляционным жалобам, протестам суд апелляционной инстанции по имеющимся и дополнительно представленным материалам, исследованным в заседании апелляционной инстанции, в полном объеме проверяет правильность установления фактических обстоятельств дела и применения уголовного закона, соблюдение норм уголовно-процессуального закона при осуществлении производства по делу, законность и обоснованность приговора или постановления суда первой инстанции.

Поскольку одной из целей апелляционного производства является скорейшее исправление возможных судебных ошибок, допущенных судом первой инстанции, законодателем предусмотрены весьма сжатые процессуальные сроки пересмотра уголовных дел в апелляционном порядке.

Так, согласно требованиям ст. 406 УПК РК, дело в апелляционном порядке должно быть рассмотрено не позднее одного месяца со дня его поступления. В случаях, если суд усматривает основания необходимости исследования новых материалов и доказательств и вынесения нового приговора, дело в апелляционном порядке должно быть рассмотрено не позднее двух месяцев со дня его поступления. Указанные сроки при наличии уважительных причин могут быть продлены на один месяц по постановлению суда апелляционной инстанции, в производстве которого находится дело.

При необходимости дальнейшее продление срока рассмотрения дела в апелляционной инстанции может осуществляться по постановлению председателя коллегии соответствующего областного и приравненного к нему суда. При этом каждое продление срока рассмотрения дела не может превышать одного месяца.

Таким образом, рассмотрение дела в суде апелляционной инстанции не ограничено определенным сроком, который подлежит продлению до вынесения окончательного решения по делу.

Когда продление срока рассмотрения дела в апелляционной инстанции производится в судебном заседании, о принятом решении сообщается председательствующим в устной форме и не требуется письменного уведомления об этом участников процесса.

В случаях, если срок рассмотрения продлевается председательствующим вне судебного заседания, все участники процесса в обязательном порядке должны быть уведомлены председательствующим об этом в письменной форме. Требование соблюдения письменной формы обязательно и в отношении продления сроков рассмотрения дела по постановлению председателя апелляционной судебной коллегии по уголовным делам областного и приравненного к нему суда.

Список использованной литературы:

1. О практике рассмотрения уголовных дел в апелляционном порядке (с изм. и доп., внесенными нормативным постановлением Верховного суда № 18 от 25 июня 2010 года: Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан № 13 от 19 декабря 2003 года // Сборник нормативных постановлений Верховного Суда РК. - Т. 1. – Астана, 2011. – 688 с.
2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / Под ред. докт. фил. наук, проф. Л. И. Скворцова. - 26-е изд., испр. и доп. – М.: ОНИКС, 2009. - 986 с.
3. Уголовно-процессуальное право РФ // Под ред. П. А. Лупинской. - 2-изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2007. – 663 с.

Ем М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

О порядке рассмотрения дел в суде апелляционной инстанции

Непосредственному рассмотрению уголовного дела в суде апелляционной инстанции предшествует подготовка к его рассмотрению, которая фактически начинается в суде первой инстанции, поскольку согласно статье 408 УПК РК, суд первой инстанции по истечении срока для подачи апелляционных жалоб и протестов и после выполнения требований статьи 401 УПК РК направляет дело в соответствующую апелляционную инстанцию.

Среди ученых-правоведов нет единого мнения о том, с какого момента начинается апелляционное производство. На наш взгляд, апелляционное производство состоит из трех этапов: 1) действия, совершаемые судом первой инстанции по поступившим протестам, жалобам; 2) подготовительные действия в суде апелляционной инстанции; 3) непосредственное рассмотрение дела в суде апелляционной инстанции.

Если после изучения материалов поступившего уголовного дела, доводов жалобы, протеста председательствующий, судья апелляционной инстанции придет к выводу, что препятствия для рассмотрения дела в суде апелляционной инстанции отсутствуют, он приступает к проведению организационных действий и вынесению соответствующих процессуальных решений по подготовке к рассмотрению дела в апелляционном порядке.

О времени и месте рассмотрения дела стороны извещает суд апелляционной инстанции. Ранее, до внесения в УПК изменений, предусмотренных законом № 490-IV от 09.11.2011г., введенных в действие с 27.11.2011г., данная обязанность возлагалась на суд первой инстанции.

При поступлении от осужденного, содержащегося под стражей, ходатайства об участии в судебном заседании апелляционной инстанции при рассмотрении жалобы или протеста прокурора, направленных на ухудшение его положения, судья апелляционной инстанции выносит постановление о рассмотрении дела при непосредственном участии осужденного либо с использованием научно-технических средств, позволяющих обеспечить дистанционное участие названного лица, которое направляет в соответствующие органы для исполнения.

Вопрос о вызове в судебное заседание осужденного, содержащегося под стражей, в иных случаях решается судом апелляционной инстанции. Участие осужденного (оправданного) в заседании апелляционной инстанции обязательно при исследовании судом новых доказательств, которые не были предметом рассмотрения в суде первой инстанции. Рассмотрение дела в таких случаях в отсутствие осужденного (оправданного) допускается при наличии обстоятельств, указанных в статье 315 УПК РК.

Участие защитника в апелляционной инстанции осуществляется в случаях, предусмотренных статьей 71 УПК РК.

В тех случаях, когда дело рассматривается в отношении несовершеннолетнего осужденного либо когда дело рассматривается по апелляционной жалобе потерпевшего (гражданского истца), их представителей, протесту прокурора, в которых ставится вопрос об ухудшении положения осужденного, либо когда досудебное производство по делу и рассмотрение дела в суде первой инстанции осуществлялись без участия обвиняемого, либо при исследовании апелляционной инстанцией новых доказательств участие защитника в апелляционной инстанции обязательно.

Участие прокурора в апелляционной инстанции обязательно, за исключением дел частного обвинения.

В апелляционной инстанции прокурор обладает полномочиями, предусмотренными статьей 317 УПК РК.

Поддерживая обвинение в суде апелляционной инстанции, прокурор руководствуется требованиями закона и своим внутренним убеждением, основанным на результатах рассмотрения всех обстоятельств дела. При этом прокурор может заявить

ходатайство перед судом апелляционной инстанции об изменении обвинения, если этим не ухудшается положение подсудимого и не нарушается его право на защиту.

Прокурор обязан отказаться от обвинения (полностью или частично), если придет к выводу, что оно не нашло подтверждения в судебном разбирательстве. Отказ государственного обвинителя от обвинения допускается в ходе судебного следствия или судебных прений.

В случае полного отказа прокурора от обвинения, если от обвинения отказался и потерпевший, суд своим постановлением прекращает дело. Если же потерпевший настаивает на обвинении, суд продолжает разбирательство и разрешает дело в общем порядке. Прокурор в этом случае освобождается от дальнейшего участия в процессе, а обвинение поддерживает потерпевший лично или через представителя. В таких случаях по ходатайству потерпевшего ему должно быть предоставлено судом время для приглашения представителя. При частичном отказе прокурора и частного обвинителя от обвинения суд прекращает дело в той части обвинения, от которой отказалась сторона обвинения, дело в остальной части обвинения рассматривается в общем порядке. Если прокурор изменил обвинение и на прежнем обвинении не настаивает потерпевший, суд рассматривает дело по новому обвинению (части 6 и 7 ст. 317 УПК РК).

При наличии обстоятельств, указанных в части четвертой ст. 67 Уголовного кодекса РК (далее - УК), прокурор вправе заявить суду о согласии с примирением с подсудимым в части вреда, причиненного охраняемым законом интересам общества и государства. Заявление прокурора о согласии с примирением с подсудимым не означает отказа от уголовного преследования.

Согласно части четвертой ст. 67 УК РК, в случаях, когда преступлением причинен вред охраняемым законом интересам общества и государства, лицо, совершившее преступление небольшой или средней тяжести, может быть освобождено от уголовной ответственности, если оно чистосердечно раскаялось и загладило вред, причиненный охраняемому законом интересам общества или государства. Необходимо иметь в виду, что данное положение не распространяется на лиц, совершивших коррупционные преступления.

Лица, которым в соответствии с законом предоставлено право апелляционного обжалования приговора, а также защитник осужденного (оправданного) или представитель потерпевшего, принявшие поручение после вынесения приговора, во всех случаях допускаются в апелляционное заседание суда. По их просьбе им предоставляется слово для выступлений в обоснование поданных жалоб или протеста либо возражений на них (ст. 408 УПК РК).

В соответствии с требованиями нормативного постановления Верховного Суда РК, суд апелляционной инстанции обязан проверить наличие в деле сведений о надлежащем извещении лиц, имеющих в соответствии со ст. 396, 403 УПК РК право на участие в апелляционной инстанции, о времени и месте рассмотрения дела, независимо от того оспаривается ли ими приговор (постановление) [1, с. 41].

Неявка своевременно извещенных о месте и времени апелляционного заседания участников процесса, за исключением защитника, не препятствует рассмотрению дела в апелляционном порядке. В случае неявки прокурора, участие которого является обязательным, рассмотрение дела в апелляционной инстанции откладывается на срок, необходимый для обеспечения его явки.

В случае отложения рассмотрения дела по уважительным причинам и продления в связи с этим срока его рассмотрения, а также снятия его с рассмотрения ввиду несоблюдения требуемых законом условий, судом апелляционной инстанции должно выноситься постановление с извещением об этом участников процесса.

Учитывая, что вопрос об участии в судебном заседании осужденного, содержащегося под стражей, решается судом второй инстанции, в материалах дела должны быть данные о разъяснении осужденному его права на участие в рассмотрении

жалобы, протеста. Сведения о желании или отказе осужденного от участия в суде апелляционной инстанции приобщаются судом первой инстанции к материалам дела.

Решение о вызове осужденного в судебное заседание в обязательном порядке указывается в постановлении суда апелляционной инстанции.

Рассмотрение дела судом апелляционной инстанции без участия осужденного, не находящегося под стражей, оправданного или их защитников, если они не были поставлены в известность о времени судебного заседания и это лишило их возможности принять участие в заседании суда, является существенным нарушением уголовно-процессуального закона.

Подготовка заседания суда апелляционной инстанции регламентируется положениями ст. 408-1 УПК РК, которой определены действия, подлежащие обязательному исполнению судьей.

Список использованной литературы:

1. Абдиканов Н.А., Зенковский А.В. Производство по уголовным делам в суде апелляционной инстанции. – Алматы: изд-во «Норма-К», 2012. – 123 с.

**Жамашов Е.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Избасова А.Б.**

Қылмыстық іс жүргізу құқықтық қатынастар саласындағы жеке айыптау түсінігі мен мәні

Қылмыстық жеке айыптаулардың бастамасымен қылмыстық процесстің тарихы басталды.

Бұл термин туралы революцияға дейінгі кезеңдегі әдебиеттерде айтылып кеткен. В.А.Случевский жеке бастама деп, процессте жеке тұлғалардың ерікті іс-әрекетінің басталуын айтады және қылмыстық процесстің жариялылық көзқарасымен жеке қатысушылардың да көзқарастары ескеріледі, оларды шектеу үшін «бастама процесінің шектеуші жариялылық принципі» яғни, процесстегі жеке тұлғалардың ерікті іс-әрекеттерін шектеу жүргізіледі, оның күшімен заң белгілеген шекте сот өз құқықтарын қорғау түрлері бойынша қатысушы жақ мойындаған осы іс-әрекетті қозғай алады[1].

Қазіргі таңда қарастырылатын құқықтық құбылысты белгілеу үшін «жеке бастама» термині қолданылады, ол көп жағдайларда көпше түрде «жеке бастамалар» деп те беріледі. Заңнамаларда ол қолданылмайды және шартты ұғым болып табылады. Процессуалдық әдебиеттерде оны қылмыстық сот ісіндегі әртүрлі сұрақтар бойынша шешім қабылдауда нақты адамның еркін ескеретін жағдайларды сипаттау үшін қолданады.

Егер жариялық бастама мемлекеттік көзқарас сферасына тарайтын болса, соған сәйкес басымдылыққа мемлекеттік билік органдары ие болады, ал қоғамдық қатынастарды реттеу орталықтандырылған болады және жеке, дербес көзқарастар сферасын анықтайтын субординация бастамаларында құрылады. Мұнда құқықтық басымдылық жеке адамдарға – азаматтарға тиесілі болады, ал пайда болған құқықтық қатынастарды шешуге қатысатын мемлекеттік органдар және оның лауазымды тұлғалары өздерінің іс-әрекеттерін адамның еріктік қалуымен үйлестіруі қажет.

Дегенмен, қылмыстық қудалау жеке және жеке-бұқаралық сипатта жүретін заң бұзушылықтар тізімі кеңейтіліп, қылмыстық-процессуалдық заңнамада қылмыстық ізге түсудің жариялылық қағидасына сәйкес іс-әрекет сферасы айтарлықтай тарылтылды. Сонда да жариялылық идеясы қылмыстық-процессуалдық іс-әрекеттің барлық сфераларында көрініс тапқан. Жеке бастама идеясы процеске қатысушы жеке

субъектілер арасындағы қатынастарды реттейтін қылмыстық-процессуалдық заңның нормаларында және қылмыстық-процессуалдық құқық құрылымында қоғамдық қатынастардың белгілі бір түрлерін реттейтін, салыстырмалы түрде алғанда құқықтық нормалардың үлкен емес, тұрақты тобына біріктіретін құқықтық институт ретінде шығады. Қылмыстық сот ісін жүргізуде жеке бастама институты нақты тұлғаның – процеске қатысушы және жариялылық бастамасы сферасымен қамтылмаған мүшенің ерік білдіруіне байланысты құқықтық қатынастар пайда болған жағдайда күшіне енеді. Жеке бастама қылмыстық істе билеп-төстеуші ретінде азаматтар қатысатын ерік бостандығының оқшауланған, өзіндік зонасын құрайды. Бір жағынан, осы зонада көрсетілмеген басқа жағдайларда мемлекеттік органдардың басып кіруіне рұқсат етілмейді. Ал, екінші жағынан мемлекет жеке тұлғалардың тілегі мен әрекеттерін мойындап қана қоймай, сонымен қатар оны қорғай білуі тиіс.

«Жеке бастама» термині тұлғаның құқықтық еркін білдіру мүмкіндігін білдіреді, ол өз құқықтарын қорғаушы тұлға сүйенетін негіз болып табылады.

«Жеке» – қоғамдық емес, мемлекеттік емес, тек бір жеке-дара тұлғаға тиесілі дегенді білдіреді. «Бастама» – ол негіз, түпдерек, негізгі жол-жоба.

Қылмыстық процеске қатысты жеке бастаманы көпжоспарлы құқықтық құбылыс ретінде түсіну қажет және оны әртүрлі мағыналық тұрғыдан қарастыру керек.

Ең алдымен бұл – қылмыстық іс жүргізуде қалыптасатын көптеген жағдайларды шешудің заңмен анықталған әдістемесі. Құқықтық қатынастардың өзіндік пайда болу, тоқтатылу және өзгеруі нақты жеке тұлғаның еркі мен көзқарасына байланысты болады.

Жеке бастаманы анықтайтын қалыпқа сәйкес, қылмыстық процеске қатысушы тұлға қандай жағдайда не істеу керек екендігін өзі шешеді. Дегенмен, адам тек қана заң белгілеген шекте өзінің қалауын жүзеге асыра алады.

Заңгер адамға бұлай ойла, немесе басқаша ойла деп бұйрық бере алмайды, бірақ, оған белгілі бір қалыппен әрекет етуді міндеттейді немесе басқа таңдау үшін альтернатива ұсынады. Қылмыстық процессте байқалатын әрбір жеке тұлғаның еркін білдіруі тек қана заңмен бекітілген шек көлемінде болады. В.И.Рогованың көрсеткеніндей, адамның өзін өзі ұстаудағы бостандығын шектеу – олардың құқықтарын жоққа шығару деген сөз емес, қайта заңды кепілдіктің құқықтық қамтамасыз етілуі [2].

Жеке бастама қылмыстық процесстерде нақты бір адамның, яғни процеске қатысушының тек қана ерігімен көрінеді. Дара тұлғаның ерігі жеке іс қозғалатын негізгі элемент болып табылады. Адамның ерік-жігері буралы ары қарай толығымен қарастырудың аса маңызы жоқ, себеі ол психологияның зерттеу пәні болып табылады. Дегенмен, құқықтық қатынастарда ерік таныту сәттері өзіндік ерекшелік пен спецификаға ие болады.

Ерік – бұл адамның өз іс-әрекетімен мақсатты бағытталған реттелуі немесе іс-әрекет таңдау қабілеттілігі мен оның жүзеге асырылуы үшін ішкі күштердің болуы.

Ойластырылған және мақсатқа бағытталған адамның еріктік іс-әрекеті өте күрделі сипатта болады. Профессор И.Е.Фабер адамның өз еріктілігін көрсетуінің үш кезеңін көрсетеді. Бірінші кезеңде адам өзін іштей дайындайды. Міне осы жерде шешім қабылданады. Екінші кезеңде нақтылық пен белгілі бір тұлғаның жігерлілігін қажет ететін қабылданған шешімнің жүзеге асуы жүреді. Еріктік іс-әрекет қойылған мақсатқа жетумен аяқталады. Ал, үшінші кезең адамның болашақ іс-әрекеті үшін үлкен маңызға ие болатын жасалған жұмысты бағалау болып табылады [3].

Құқық ерікті білдірудің күрделі сипатын ескере отырып, ең бастысы адамның іс-әрекетін реттейді. Есепке ең алдымен тұлғаның ішкі ниеттері емес, іс-әрекеттің объективті нәтижелері алынады. «адамның саналы әрекет етуінің ең тиімді қабілеттері: өз ісіне жауап беруі, залал келтіруінің материалдық және рухани зардаптарын есептей алуы, адами тұлғаның шынайы қасиеттерін көрсете алуы болып табылады. Адамның іс-әрекетін құқықтық реттеу қажеттілігі осы тұлғаның саналы әрекет етуінің объективті қабілетін ескереді».

Құқықтық қатынастарға қатысушылардың өзіндік еріктілігін анықтап, өз тілектерін көрсете алуы заңды және заңсыз түрде болуы мүмкін. Адамның заңды түрде еркін білдіруі құқықтық қатынастарды құру, өзгерту немесе тоқтатуға бағытталады және ол үшін ең маңыздысы адамның заң қабылдаған мүмкіндіктер және әрекеттер арқасында өзіне міндет ала алатын құқықтық қабілеттілігі және іс-әрекет қабілеттілігі болып табылады.

Мемлекетпен жалпы (абстрактты) мүмкіншілік ретінде мойындалған құқықтық қабілетке барлық азаматтар ие болады. Ол адамның туылған кезінде қалыптасып, қайтыс болғанында тоқтайды.

Әрекет ету қабілеттілігі субъектінің тек құқық пен міндеттерге ие болу мүмкіншілігін ғана емес, сонымен қатар, өзінің жеке іс-әрекеттерімен сол мүмкіншіліктерді жүзеге асыра алуы, нәтижесіне жауапкершілік алуы, құқықтық қатынастардың мүшесі бола алу қабілеті болып табылады.

Қылмыстық-процессуалдық құқық – құқықтық қабілет және іс-әрекет қабілеттілігі деген ұғымдарды білмейді. Дегенмен, құқықтық әдебиеттерде бұл ұғым туралы айтылады және қылмыстық-процессуалдық құқықтық-субъектілік тұлғаның жасы, істің мәнін дұрыс түсінуге, дұрыс ашуға, өз іс-әрекетінің маңызы мен нәтижесін, мемлекеттік және басқа да орган қызметкерлерінің іс-әрекетін сараптауға мүмкіндік беретін оның физикалық және саналық дамуымен анықталады[4].

Қылмыстық процессте тұлғаның еркін білдіруіне байланысты шешім қабылдау кезінде ол адамның өз іс-әрекеттеріне толық есеп бере алуын және басқара алатындығын ескеру керек. Егер тұлға кәмелеттік жасқа толмаған болса, немесе психикалық, физикалық кемшіліктерінің, басқа да себептерге байланысты өз құқықтарын қорғай алмайтын болса, онда осы адамның көзқарасын заңмен тағайындалған өкіл немесе прокурор қорғайды. Егер жәбірленушінің өтініші бойынша қылмыстық іс қозғау кезінде жәбірленушінің жағдайы нашар болып, қандай да бір себептермен өз құқығын қорғай алмайтын жағдайында ҚР ҚДЖК-нің 34-бабы, 33 тараудың 2-тармағына сәйкес оның көзқарасын прокурор қорғауы тиіс. Оның шешімі жәбірленушінің еркін білдіру актіні алмастырады және оның пайдасына бағытталады. Осындай жағдайда прокурор қылмыстық іс қозғау қаулысы бойынша өз шешімін заңға сәйкес дәлелдеп, негіздеуі тиіс. Қылмыстық іс қозғау кезінде прокурормен ҚР ҚДЖК-нің 177-бабы, 2-тарауында көрсетілген талаптарды бұзу – айтарлықтай заң бұзушылық болып саналады.

Жеке тұлғаның еркін білдіру шегі басты элементі болып, өзіндік оң іс-әрекеттер жасау мүмкіншілігі табылатын субъективтік құқықпен оқшауланады, оның ішіне өзін-өзі қорғаудың әдістері мен жолдарын таңдау, мақсатқа жетуде, өз көзқарасы мен қажеттілігін қамтамасыз етуде белсенді әрекет ету кіреді [5].

Қылмыстық процесс тұлғаның еріктілігін азаматтың қоғам мен мемлекеттің мүддесіне қайшы келмейтін материалдық және рухани қажеттіліктерін, жеке көзқарастарын қамтамасыз ететін заң шеңберіндегі құқықтық қатынастар орнатуы мақсатындағы мүмкіншілігі деп қарастырады.

Бірақ, еріктілік осы жағдайда заң бойынша нақты және біртекті болуы тиіс. Заң шеңберінде қылмыстық іс қозғау бойынша іс-шаралар қабылдау, тергеу жұмыстарын бастау және содан кейін сотта қарастырып, талқылау үшін өкілетті органға заң бұзушылық туралы бір ғана ақпараттың түсуі жеткілікті. Сол мәліметке сәйкес сәйкесінше жауапты тұлға (прокурор, ізге түсуші, тергеуші) іс мүддесіне бағытты ҚР ҚДЖК 177-бабы бойынша шешім қабылдайды немесе процессуалдық іс-әрекет жүргізеді. Қандай да бір қылмыстық істі бастау бойынша процессуалдық іс-әрекеттер және шешімдер қабылдау кезінде немесе оны сараптауда өкілетті тұлға өз мүддесін шағым түрінде беретін адамның еріктілігіне назар аударуы тиіс (ҚР ҚДЖК 34-бабы, 33 тарауы).

Мысалы, жеке айыптау бойынша қылмыстық іс жәбірленушінің сотқа жіберген шағымы бойынша қозғалады. Онда оның жауапкер тұлғаны қылмыстық жауапкершілікке тарту өтініші беріледі. Соттық талқылау кезеңінде прокурордың істен бас тартуымен қылмыстық істі тоқтату үшін жәбірленушінің келісімі көрсетілген өтініші болуы керек, ол

қылмыстық отырыстың хаттамасына тіркеледі (ҚР ҚІЖК 317-бабы, 7-тарауы), ол процесстің нәтижесін тағы да жеке тұлғаның еріктілігі мен мүддесіне тәуелді етіп қояды. Қылмыстық процесстегі нақты тұлғаның еріктілігін көрсететін шағым мазмұны (немесе өтініш), шағым берушінің мүддесі мен еріктілігін көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар айыптауға себептер мен нақты дәлелдерді көрсетіп тұруы тиіс. Заңмен белгіленген талаптар орындалмаған жағдайда шағым түсіруші тұлғаның еріктілігін талқылау қиынға соғады, оның үстіне оның құқықтық маңызы болмайды.

Осылайша, мүдделі адамдардың өтініштері немесе шағымдары бойынша өкілетті органмен қабылданатын шешім толығымен сол түскен өтініштің мазмұнының дұрыс жазылуына, тұлғаның заңдық және негіздік еркін білдіруіне байланысты болады.

Жеке адамның жалпы құқықтық орны оның құқықтық статусынан, яғни «жеке адамның жалпы құқықтық мүмкіншіліктеріндегі бостандығы мен ажыратылмайтын құқығының жиынтығынан» көрінеді [6]. «Қылмыстық процессте жеке адамның құқықтық жағдайы ең алдымен құқықтары мен міндеттері арқылы анықталады, қылмыстық-процессуалдық құқықтар пен міндеттер оның қылмыстық-процессуалдық статусының негізі, өзегі» [7]. Процессуалдық мансабына қарамастан кез-келген қылмыстық істің нақты қатысушысы (айыпталушы, азаматтық арызданушы, жәбірленуші және т.б.) өзінің процессуалдық құқықтарымен пайдалана алады және қылмыстың іске қатысушы адамдардың осы құқықты пайдалану құқығы бар. Қылмыстық-процессуалдық әдебиеттерде қылмыстық процеске қатысушылардың өз құқықтарын толығымен қолдану бостандығы бойынша диспозитивтілік бар деген ұғым таралған. Бірақ, оның шектелгендігі соншалық, оны қылмыстық процесс қағидасы деп айтуға да келмейді. О.И.Рогова келтірілген анықтаманы «диспозитивтілік – қылмыстық-процессуалдық заң шекараларымен шектелген, қылмыстық іске қатысушылардың құқықтары мен міндеттері қылмыстық процесс иелігінде болатын зат» деп біраз толықтырды. Ол субъектің өз мүддесіне сәйкес қолданылады. Еркін таңдау бостандығы белігілі бір шекте ғана болады. Процесске қатысушы жеке адам өзінің құқықтары мен міндеттерін қолдана отырып, үрдіске қатысатын басқа мүшелердің құқықтарын бұзбауы тиіс [2]. Мұнымен келіспеу өте қиын, дегенмен бұл диспозитивтілік емес, ал соның тек бір элементі ғана болып табылады.

Диспозитивтілік – бұл азаматтық процесстің жылжу механизмін анықтайтын азаматтық сот ісін жүргізу қағидасы. Ол таласты азаматтық құқықтық қатынастардағы субъектілердің автономдық жағдайының көрінісі болып табылады. Азаматтық сот ісін жүргізудің бастамасы болып, іске қатысатын адамдардың ниет білдіруі саналады. Диспозитивтілік қағидасына сәйкес, азаматтық істер жалпы ереже бойынша іске қатысушы адамдардың ниет білдіруімен пайда болады және дамиды, басқа да сыртқы әсерлерден өзгеріске ұшырайды, бір процесс кезеңінен екіншісіне өтеді және тоқталады. Диспозитивтіліктің басталуы барлық азаматтық істердің нақты пайда болуынан бастап, орындалуына дейін барлық кезеңдерді қамтып өтеді.

Диспозитивтілік ұғымы латын тілінен алынған «dispositivus» – иелік ету, билік жүргізу, ал заңдық мағынада аударатын болсақ, келісім мүшелерінің құқығын немесе сот процесінде өз қалауы бойынша іс-әрекет етуді білдіреді.

Бұл мәселеге абстракттық тұрғыдан қарайтын болсақ, қылмыстық процесстегі жеке бастама шегінде диспозитивтілік ұғымы жариялылыққа қарама-қайшы келеді. Бірақ, бұл қорытынды нақты емес. Жеке бастаманы қылмыстық процеске қатысушылардың өзіндік жеке құқықтарды пайдалудағы бостандығы арқылы анықтауға болады, бірақ бұл диспозитивтіліктің тек бір бөлігі ғана. Мысалы ретінде жеке айыптау ісін алайық. Жалпы ереже бойынша жеке айыптау ісі жәбірленушінің сотқа берген арызы негізінде қозғалады (ҚР ҚІЖК, 390-бап). Егер қоғамдық маңызы жоғары жағдай немесе жәбірленуші қауқарсыз, айыпталушының кәнісінен немесе басқа да себептермен өзінің құқығын және заңды мүддесін қорғай алмайтын жағдайларда прокурор қылмыстық іс қозғауы керек (ҚР ҚІЖК, 33 бабы, 2 тарау). Басқа мысал – жеке-бұқаралық айыптау ісі. Бұл жерде тек ҚР

ҚДЖК-нің 43 бабы, 2 тарауы билік етпейді, сонымен қатар жеке бастама тәртібі бойынша қылмыстық іс қозғау мәселесі де шешіледі. Қылмыстық іс қозғалғаннан кейін жариялылық қағидасы іске кіреседі.

Осылайша, диспозитивтілік пен жеке бастама арасында ұқсастықтар болғанмен де, олардың бір-бірінен айырмашылықтарын көреміз. Ол осы бастамалардағы тағайындау мен әрекет ауқымдылығына байланысты. Жоғарыда аталып кеткендей, диспозитивтілік азаматтық процесстерді ұйымдастырудың негізін, ал жеке бастама қылмыстық сот ісін жүргізудің негізін құрайды – қылмыстық-процессуалдық іс-әрекетті ұйымдастырудың тек бір элементі бола отырып, жариялылық қағидасына қосымша ғана болып табылады. Қылмыстық-процессуалдық құқықтық қатынастар сферасындағы жеке бастама нақты жеке адамға азаматтық процесстерде диспозитивтілік бастамасымен белгіленетіндей іс-әрекет бостандығын ұсына алмайды. Оның үстіне жеке бастама нақты бір шекарамен шектелген, яғни жеке адам өз құқықтарымен тек қана заңмен көрсетілген шекте ғана пайдалана алады.

Жоғарыда аталып өткендей, диспозитивтілік процесске қатысушыға өз қалауы бойынша әрекет етуге мүмкіндік береді. Қылмыстық процесстегі жеке бастама нақты адамның тең дәрежелі құқықтық еркі арқылы өз мүддесі бойынша әрекет етуге, құқықтық қатыныстарды өзгерту, тоқтату және т.б. шараларға мүмкіндік бере алмайды. Ол қылмыстық процессте өкілетті органдарды өтініш берушінің мүддесінде әрекет етуге итермелейтін фактор болып табылады. Міне, осы фактор арқылы шағымданушы адамның қылмыстық процесске әсері жүреді.

Қылмыстық-процессуалдық құқықтық қарым-қатынастарды реттеудегі жеке бастаманың мәні заңмен белгіленген жағдайларда жеке адамға процесс сипатына әсер етуде, және де құқық қорғаушы органдармен және процесске қатысатын басқа да қатысушылармен қылмыстық іс сферасы бойынша байланыстар орнатуға мүмкіндік беруінде.

Кез-келген субъект өзінің қылмыстық-процессуалдық құқығын қолдану, орындау немесе сақтау формасында қылмыстық-процессуалдық нормалар қалыптастыра алады және сол арқылы қылмыстық-процессуалдық қарым-қатынастардың мүшесі бола алады.

Қылмыстық-процессуалдық реттеу процеске қатысушылар қатынасы мен әрекеттер жүйесінде негізгі орынға мемлекеттік биліктің өкілетті органдарымен қабылданған нормативтерді шығару арқылы жүргізіледі, себебі нормалар арқылы процесстер қозғалысқа келеді.

Қылмыстық-процессуалдық құқықтық нормаларды жүзеге асырудағы мақсатқа қол жеткізу үшін мемлекеттік-өкілетті мансапты иеленетін прокуратура, тергеу, сот органдарының ролі үлкен болып табылады. Олардың іс-әрекеті мен шешімдеріне қылмыстық істің қозғалуы немесе тоқтатылуы, ішкі анықтау шараларының, қылмыстық істің кезеңдер бойынша жүргізілуі, қылмыстық құқықтық нормалардың жүзеге асырылуы байланысты болады[17].

Қылмыстық процесстегі жеке бастама – нақты бір жеке адамның қылмыстық-процессуалдық заңнамада көрсетілген шекте өзінің құқықтары мен мүддесін қорғауға бағытталған іс-әрекет сферасы болып табылады. Мұнда заңгер шығарушымен жеке адамның ерік білдірілуімен қылмыстық-процессуалдық қатынастардың пайда болу, өзгеру немесе тоқтатылуына жол беріледі. Адамның ерік білдіруі сәйкесінше талаптарға сәйкес құжатталуы тиіс, кері жағдайда оның ешқандай заңдық маңызы болмайды және ол құқықтық нәтижеге өз ықпалын тигізе алмайды. Сондықтан бұл, қылмыстық-процессуалдық реттеуді жүргізу кезінде жеке бастама белгілі бір роль иеленетіндігін көрсетеді.

Құқықтық реттеу процесі бірқатар құқықтық және процессуалдық құралдардың үйлесімділігін қажет етеді. Олар қылмыстық-процессуалдық реттеудің ажырамас бір механизмі болып саналады. Қылмыстық-процессуалдық реттеу механизмі түсінігі «қылмыстық-процессуалдық құқықтық қатынастардың пайда болу, өзгеру және

тоқтатылуының негізгі алғы шарттарынан тұратын, және де қылмыстық сот ісін жүргізу сферасындағы қоғамдық қатынастарды реттеуді қамтамасыз ететін біртұтас жүйелі – құқықтық жиынтық» деген анықтамаға сәйкес келеді.

Қылмыстық-процессуалдық реттеу механизмінің маңызды элементі болып, заңдық дәлелдер табылады. Процессуалдық әдебиеттерде заңдық дәлелдер ұғымына ретінде «процессуалдық құқықтық қатынастар дамиды өмірлік жағдайлардың шынайы дәйектері» түсінігі беріледі.

Заңдық дәлелдер қылмыстық-процессуалдық қатынастардың нақты алғы шарттары болып табылады, ол қылмыстық процессте субъектілердің қылмыстық-процессуалдық нормаларды жүзеге асыру мақсатында процессуалдық құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру жолымен қалыптасады. Қандай да бір процессуалдық іс-әрекет немесе процессуалдық қылық жасалғаннан кейін заңдық маңызы бар дәлел пайда болады. Ол қылмыстық-процессуалдық заңның күшімен белгілі бір процессуалдық салдарды тудырады, нақты іске байланысты қарым-қатынастарды өзгертеді немесе тоқтатады. Заңдылық фактілерімен қылмыстық істің қозғалуы, оның кезеңдер бойынша дамытылуы, қылмыстық сот ісін жүргізудің тоқтатылуы және маңызды қоғамдық қатынастардың барлығының қызмет етуі тығыз байланыста.

Қылмыстық процессте белгілі бір құқықтық салдарды тудыратын жеке адамның ерік білдіруі нақты өмірлік жағдай ретінде заңдылық дәлел болып саналады және қылмыстық-процессуалдық нормалар онымен қылмыстық-процессуалдық қатынастардың пайда болуы, өзгеруі және тоқталуын байланыстырады.

Мысал ретінде жәбірленушінің ымыраға келу құқығын келтіруге болады. Қазіргі таңда заңдылық дәлелдерге прокурор қозғайтын айыптауларды қоспағанда жәбірленушінің айыпталушымен ымыраға келуі ғана жатқызылады (ҚР ҚДЖК, 33-бабы, 2-тарау). Ал заңмен көрсетілген басқа жағдайларда жәбірленушінің айыпталушымен ымыраға келуі өкілетті орган шешімі және прокурор келісімімен қылмыстық істің тоқтатылуына алып келетін шарт болып табылады.

Қылмыстық-процессуалдық реттеу механизмінде жеке адамның ерік білдіруі элементерін, яғни процессуалдық нормалар және құқықтық қатынастарды қозғалысқа келтіреді және оның пайда болуымен заң бұзушылықтармен күресу үшін қылмыстық-процессуалдық құқықтық қатынастар формасында қылмыстық-процессуалдық нормалардың жүзеге асырылуы жүргізіледі [8].

Қылмыстық-процессуалдық іс-әрекет субъектілері арасында пайда болатын қатынастарды туралау құралы ретінде жеке адамның ерік білдіруінің қылмыстық-процессуалдық реттеуге қосылуы оның маңызын өсіре түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Случевский В.А. Учебник русского уголовного процесса. – СПб., 1913.
2. Рогова О.И. Пределы проявления диспозитивности в уголовном судопроизводстве: автореф. дис.... канд. юрид. Наук. – Томск, 1994.
3. Фарбер И.Е. О сущности права. – Саратов, 1959.
4. Гуценко К.Ф. Частное обвинение в советском уголовном процессе: Дисс...канд. юрид. наук. – М., 1958.
5. Чельцов М.А. Уголовный процесс. – М.:Юридическая литература,1969. – 463 с.
6. Петухов Ю.Е. Соотношение публичного и частного обвинения в уголовном процессе: Диссертация на соискание ученой степени к.ю.н. – М., 1996.– 153 с.
7. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. – М.: Издательство «Наука», 1968. – 468 с.
8. Зусь Л.Б. Правовое регулирование, его механизм в сфере уголовного судопроизводства: Автореф. дис. . докт. юрид. наук Ленинград, 1981. – 33 с.

Жамашов Е.,

**Жеке айыптау ісін қылмыстық істердің ерекше категориясына
жатқызудың негіздері**

Жеке айыптау тәртібі бойынша қудаланатын қылмыс құрамының ортасын анықтауда пайда болатын және осы айыптау түрінің мақсаттылығына байланысты болатын сөзталастардағы проблемаларды шешудің қағидалық мәні жеке айыптауды айып тағудың жеке түрі, ал жеке айыптау ісін қылмыстық істердің ерекше тобына жатқызуға келіп тіреледі. Өкінішке орай, осы сұраққа арналған арнайы зерттеулер отандық қылмыстық процесс ғылымында жүргізілмеді. Тек бірқатар монографияларда осы проблеманың жеке аспектілері келтірілді, заң бұзушылыққа жатқызылатын немесе осындай заң бұзушылықтарды қылмыстық істерде қарау жағдайлары аталып өтті.

Л.К. Резон ресми емес заң бұзушылықтар ісін қарастыра отырып, оларды қылмысқа жатқызу мотивтері ретінде келесілерді атап көрсетті:

- 1) халықаралық мемлекеттік құқықтан алынған белгілі пайымдаулар;
- 2) жәбірленуші мен айыпталушының арасында айрықша қарым-қатынастарды болуы;
- 3) әулетке деген құрметтің болуы, жәбірленушінің сезімдері мен мүддесіне түсіністікпен қарау;
- 4) қоғамдық тұрғыдан заң бұзушылықтың аса үлкен еместігі [1].

И.Г. Щегловитов негізінен осы белгілерді атай отырып, оларды мотивтер деп емес, жеке айыптау тәртібінде қудаланатын қылмыстардың ерекшелену белгілері деп атады [2].

И.Я. Фойницкий жеке адамдармен қылмыстық қудалау негіздері туралы айта отырып, оған келесілерді жатқызды:

- 1) жалпы мемлекеттік мүддені аз мөлшерде әсер ететін, бірақ жеке адамның мүдделеріне қарама-қайшы келетін заң бұзушылықтардың болуын;
- 2) жәбірленуші процеске қатыса отырып, істің басынан бастап нақты дәлелдер табуға, істің нақты және жан-жақты жүргізілуін, мақсатын анықтауға көмектеседі;
- 3) жәбірленушінің қалауынсыз айыпталушыға жаза тағайындау залалды айырлату болып саналатын қылмыс түрлері де бар;
- 4) кейбір заң бұзушылықтарда азаматтық жалғандылықты қылмыстықтан ажырату тек шағым болған жағдайда ғана мүмкін.

Кеңестік кезеңнің көптеген Н.Н.Полянский, М.С.Строгович, И.М.Гальперин, К.Ф.Гуценко сияқты процессуалистерінің ойынша жеке айыптау тәртібінде жүзеге асырылатын істі шешуде заң бұзушылықтың өзіндік ерекшеліктері бар. Оған заң бұзушылықтың қоғамға аса қауіп тудырмауы; осы заң бұзушылықтарды қайта тергеу кезінде жәбірленушінің ойымен мен дәлелдерін есепке алу; осы заң бұзушылықтар азаматтар арасында тұрммыстық мәселелер мен түсінбеушіліктердің болуына байланысты пайда болады [3].

С.И.Каткало және В.З.Лукашевичтердің монографияларында осы сұраққа үлкен мән беріледі. Авторлар жеке айыптау тәртібі бойынша қудаланатын заң бұзушылықты ерекше категорияға жатқызу үшін толық және дәлелді түрде көрсетуге тырысқан. Бұл міндетті жеке айыптауды ерекше категорияға жатқызуға қарсы кеңестік кезеңде жағдайды жобалау арқылы шешкен. Тура осындай жағдайды негізге ала отырып, оның жеке айыптауды қылмыстық-процессуалдық заңнамадан шығарып тастауға себепші болуы мүмкін кері әсерлерін қарастырған. Осы зерттеу барысында жеке айыптаудың келесідей белгілері анықталды:

- 1) азаматтардың субъективті құқықтарына, олардың ар, абырой және денсаулығына қастық жасайтын ерекше заң бұзушылықтардың болуы;

2) жасалған қылмыстық қоғамға қауіп дәрежесін және айыпты адамды анықтаудың, жәбірленушінің субъективті пікірінсіз заң бұзушылықтың құрамы мен белгілерін анықтаудың қиындығы.

3) тұрмыстық келіспеушіліктер мен түсінбеушіліктердің нәтижесінде заң бұзушылық жасау;

4) алдын ала тергеуге деген қажеттіліктің болмауы;

5) жәбірленушілердің айыптыны заңдық жауапкершілікке тартуда мемлекеттік органдардың көмегінсіз, өздері жеке-дара жүзеге асыруы;

6) істі дұрыс және объективті шешу үшін жәбірленушінің түсінік беруіне қажеттіліктің болуы;

7) жәбірленушінің еркіне қарамастан мемлекеттік органдардың іске араласуы отбасылық-некелік қарым-қатынастарға айтарлықтай залал келтіруі мүмкін және шиеленісті ары қарай ушықтырып жіберуі мүмкін.

8) басқа заң бұзушылықтармен салыстырғанда қоғамға келтіретін залал мөлшерінің аздығы;

9) заң шығарушы органның сот ісін жүргізудің әділ тәртібін анықтауы;

Аталған проблеманы В.М.Савицкий өзінің «Мемлекеттік айыптау» атты монографиясында толық ашып көрсеткен [4]. Онда ол жеке айыптаумен қоса, мемлекеттік айыптауға да сараптама жасап өтеді. Оның үстіне автор жеке айыптауды қылмыстық істердің ерекше категориясына жатқызу белгілерінің тізімін келтіреді:

1) мемлекеттік органдармен қудаланатын және тергелетін заң бұзушылықтарға қарағанда жеке айыптау тәртібінде қудаланатын заң бұзушылықтардың қоғам ортасы үшін аса қауіп туғызбауы;

2) азаматтардың тұлғалық қасиеттеріне тиетін заң бұзушылықтардың тұрмыстық сипатта болуы;

3) қылмыстық құрамын анықтау үшін келтірілген зардап көлеміне сәйкес жәбірленушінің пікірін есепке алу;

4) сот органдарының араласуынсыз азаматтарға пайда болған шиеленісті жағдайды туралау, реттеуге және өзара ымыраластыққа келуге шынайы жағдай жасау;

5) әлеуметтік бірлестік тәртіптері мен кеңестік заңдардың бұзылуын тоқтату жолында азаматтардың белсенділігін арттыру арқылы олардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге деген мемлекет ұмтылысының болуы.

Осылайша, жоғарыда келтірілген ғалымдардың пікірлерін сараптай отырып, олардың әртүрлі және әрқашан шынайы, нақты дәлелді бола бермейтіндігіне көз жеткізіп отырмыз. Мұндай жағдайдың орын алуын жеке айыптау институтын зерттеуде жүйелілік пен ортақ пәнінің жоқ болуымен түсіндіреміз. Біріншіден, ғалымдар әртүрлі терминологияны қолданған. Айыптаудың негіздері мотивтер деп те, ерекшеліктер деп те алмастырылып отырылды. Оның үстіне, негіз – осы немесе қандай да бір процесс, құбылысты пайда болуына әкелетін және олармен тығыз байланыста болғандығын дәлелдейтін жағдайлар мен фактілік мәліметтердің болмауымен түсіндірілетін философиялық категория болып табылады. Мотив термині субъект іс-әрекетінің субъективті бағасын көрсетеді. Ерекшелік термині қандай да бір құбылыстың мазмұнын ашпастан, тек соған тән белгілерін береді. Сондықтан, көптеген параметрлер бойынша ең сәйкес келетіні – негіз терминін қолдану. Қылмыстың кейбір жағдайларында, қылмыстық істерде, қылмыстық қудалауда қолдануға болады.

Жеке айыптауды қылмыстық істерде айыптаудың ерекше категориясына жатқызудың материалдық-құқықтық негіздеріне келесілерді жатқызуға болады:

1) жеке айыптау тәртібі бойынша тергелетін қылмыстардың негізінен жалпы халықтың емес, жеке азаматтардың қоғамдық қарым-қатынастарына (тұрмыстық, отбасылық, достық) қысым жасайтын айрықша белгілері бар түрлерін;

2) аса үлкен емес қоғамдық қауіп бар жеке қылмыстарды;

3) қылмыс құрамын анықтау үшін жәбірленушінің піркірі үлкен маңызға ие;

4) жәбірленушіге одан да үлкен залал келтірмеу мақсатымен шиеленісті реттеуге атсалысқан заң бұзушыны қылмыстық жауапкершіліктен босату мүмкіншілігі;

Сәйкесінше, процессуалды негіздерге келесілерді жатқызу керек:

1) алдын ала тергеу жұмыстарын жүргізбей-ақ, жасалған қылмыс куәгерлерін дәлел ретінде қолдану мүмкіншілігін;

2) істі нақты және толық ашу үшін жәбірленушінің пікір-тілегінің қажеттілігі, себебі ол ғана істің мақсатын анықтауға жол бастайды және дәлелдер келітіреді;

3) азаматтардың заң бұзушылықпен күресінде белсенділігін арттыру арқылы сот ісін жүргізу дұрыс тәртібін анықтау;

4) латентті қылмыс ұғымына сәйкес, қылмыстық жауапкершілікке барлық адамдарды тартуға мүмкіншіліктің болмауы.

Процессуалдық негіздердің сипаттамасына тоқталсақ:

а) алдын ала тергеу жұмыстарын жүргізбей-ақ, жасалған қылмыс куәгерлерінің көрсетулерін дәлел есебінде пайдалану мүмкіншілігі.

Қандай аса ауыр емес дәрежедегі қылмыстардың адамдар арасындағы әлеуметтік-онды өзара қарым-қатынастарын және жеке тұлғалық мүдделеріне залал келтірмей, қалыпты дәлелденіп шығатын іске айналуын процессуалистер шешуі керек. Бұл қоғамдық қатынастардың айрықша сферасында жасалған қылмысқа жаза тағайындаудың кешенді проблемасы екендігін тағы да дәлелдейді. Оның әрине, материалдық және процессуалдық құқықтық тұрғыдан да шешімін табу керек.

Жеке айыптауды айыптаудың өзіндік түріне, ал жеке айыптау ісін қылмыстық істердің ерекше категориясына жатқызудағы көрсетілген негіздерді дұрыс түсіну үшін құқықтық оқулықтардың беттерінде қылмыстық-процессуалдық форманың дифференциациясы мен біріктіру проблемаларына байланысты орын алған пікірталасқа тоқталып өту жөн болар еді.

М.С. Строгович және басқа да процессуалистер тобы өздерінің басылымдарында барлық қылмыстық істерге ортақ, бірегей тәртіп орнату керек екендігін алға тартады. Мұнда бұл тәртіпті барлық қарастырылатын істерге біртекті орнату керек деп тұжырымдайды. Біртектіліктің болмауы салдарынан азаматтардың заңды мүдделері мен құқықтарының жаппай заң бұзушылықтарға тап болуы проблемасы орын алып отыр. Сондықтан, олар заманауи мемлекет үшін қандай да бір құқықтық нормалардың бекітілуіне толықтай қарсы шықты. Оның ішінде қылмыстық сот ісін жүргізудің арнайы формаларын бөліп жармай, жеке айыптауды қосқанда барлық осы тектес қылмыстық істердегі қылмыстық-процессуалдық форманың біртекті болуын талап етті [5].

Осы аталған мәселе бойынша П.Ф.Пашкевич және оның көзқарасын ұстанатын ғалымдардың пікірі тіптен қарама-қайшы болды. Қылмыстық-процессуалдық формаларды дифференциациялаудың объективті қажеттілігінен шыға отырып, сот ісін жүргізудің біртекті, ортақ тәртібі ретінде бір-бірінен процессуалдық іс-әрекеттердің сипатымен, жүзеге асырылу кезеңдерімен ерекшеленетін әртүрлі жағдайлар кешенінің жиынтығын түсінді. Бірақ, олардың әрқайсысы қатаң түрде қалыптасқан жағдай бойынша тергеу жұмыстарын жүргізетін және сот процесіне қатысатын және қылмыстық-процессуалдық заңнамада бекітілген кешендердің біреуіне болсын тап болатын прокурор, сот, тергеушінің іс-әрекетін анықтап берді [6].

Отандық қылмыстық-процессуалдық заңнаманы қолдану тәжірибесі соңғы көзқарастың дұрыс екендігін көрсетеді. Жеке айыптау бойынша қудаланатын қылмыстың барлығында алдын ала тергеу жұмыстарының жүргізілмейтіндігіне назар аудару керек. Әйтпесе, азаматтардың заңды құқықтары мен мүдделерінде заң бұзушылықтарға жол беріле береді. Себебі, жасалған қылмыстың жағдайларын анықтауда жеке айыптау ісі анықтау әрекетінің аса күрделі болмауымен, айыпталушы мен күдіктенушінің мәжбүрлі түрде қылмыстық істі ашуға атсалыстыруға деген қажеттіліктің болмауымен және күрделі процессуалдық тергеу жұмыстарының жүргізілуімен сипатталады.

Жеке айыптау ісінің спецификасына көптеген орыс процессуалистері алдын ала тергеу жұмыстары мен қудалауды қажет етпейтін қылмыстардың анықтылық қасиетін жатқызды. Дегенмен, олардың ешқайсысы жеке айыптау ісіндегі тергеу формасында сот алдындағы дайындыққа деген қажеттілігін болмауы, керісінше алдын ала тергеудің болуын түсіндіруге тырыспады.

Мұндай жағдайдың болуын қылмыстық-процессуалдық заңнамамен белгіленген (істі қозғау, айып тағу, айыптау шешімін шығару) алдын ала тергеу және анықтау әрекеттерінің формаларында қылмыстық іс өзінің жеке айыптау – жеке адаммен көрсетілуі сияқты негізгі сипатын жоғалтады. Алдын ала тергеу тәжірибесінде айыпталушы кәмелеттік жасқа толмаған жағдайда сот, прокурор сияқты мемлекеттік органдармен ҚР ҚПК 288 бабы, 1 тарауы бойынша алдын ала тергеу жұмыстары жүргізіледі. Мұндай істер жәбірленуші емес, мемлекеттік органдар жүргізетін айыптаудың тұжырымдамасы мен тағайындалуынан басқа жеке айыптау белгілерін жоғалтпайды.

б) істің толық ашылуы үшін жәбірленушінің куәлік етуінің қажеттілігінің болуы, себебі оның жауап беруінің нәтижесі арқылы соттың істі қарау мақсаты анықталады, дәлелдер мен дәйектер ұсынылады.

Жеке айыптау істерінің өзіндік ерекшелігі болып, жәбірленушінің еріктілігіне қарсы, тіпті оның мүддесіне қарсы қолсұғушылық-қылмыстық сипатта болса да, осындай істі қозғау шаралары объективті шындықты орнатуда айтарлықтай үлкен қиындықтарға әкелмейтіндігі табылады. Өйткені, жәбірленушінің қалауынсыз қылмыстық істі қозғау кезінде жәбірленушіден шынайы және толық түсінік алуға сүйенуге болмайды. Осы жағдайға С.И. Каткало и В.З. Лукашевич бірнеше рет тоқталып өткен.

Осылайша, қылмыстық іс жасаған айыпталушы кінәсінің бірден-бір дәлелі ретінде жәбірленуші түсінігінің қажеттілігі жеке айыптауды және жеке айыптау ісін бөліп қарастырудың негіздерінің бірі ретінде мойындалды.

в) Заңбұзушылықпен күресуде азаматтардың белсенділігін арттыру арқылы сот ісін жүргізудің әділ тәртібін орнатуға ұмтылу

Адам қоғамының даму тарихында сонау көне замандардан адам тек өз қажеттілігін қанағаттандыруды көздеп қана қоймай, сонымен қатар теңдік пен әділдікті аңсап келген. Адамдар арасынан шыққан талай дана, ұлылар осындай мүдделік қағидаларды қалай жүзеге асыруға болатындығы, сондай күнге қалай қол жеткізуге болатындығын ойлаған. Қылмыстық сот ісін жүргізудегі әділдік критеріі оның алдына қойылатын мақсаты мен міндетіне сәйкес болады.

Құқық қорғау органдарының және соттың іс бойынша шындықты орнатуға ұмтылысы сот төрелігінің негізгі міндеті болып табылады, себебі кері жағдайда оның мәні жоғалады. Егер шындықты орнатуға тырыспаса, бүкіл сот әділдігі фарсқа айналып, сот ісіне қатысушылардың көңілін көтеретін шоуға айналады. Сотта айыпталушы мен жәбірленуші, қорғаушы қатысатын қойылым құратын болса, жамандықпен күресу атты адамзат алдында тұрған басты мақсатқа қол жеткізу мүмкіндігі жойылады.

Осыған орай В.А.Трапезниковтың: «адам – өзіндік жеке мақсаттары мен қалауы бар және ол өзі қызмет ететін жүйенің мақсаттарымен сәйкес келе бермейтін белсенді буын болып табылады. Осы буынға қажетті мінездеме беру үшін адамның әрекет етуі үшін өзінің бейімделушілік қабілетінің арқасында жеке мінездемесін дұрыстап жөнге келтіруге мүмкіншілік беретін жағдайлар жасау керек, әрекет ету тәртібін орнату керек.

Осылайша, жеке айыптауды бөліп көрсетудің, ал жеке айыптау ісін қылмыстық істердің ерекше формасына жатқызудың бірден-бір объективті негіздерінің бірі ретінде әділдік критерийлеріне сәйкес сот ісін жүргізуді жақсарту шараларын жүргізу бойынша нақты шешім шығаруға болады.

г) Қылмыстық жауапкершілікке қылмыс жасаған барлық адамдарды тартудың мүмкін еместігі және латентті қылмыстың болуы

Көрсетілген белгіні шартты түрде ғана жеке айыптаудың процессуалды белгісі деп санауға болады, себебі ол процессуалистердің емес, криминалистердің зерттеу пәні болып табылады. Сондықтан, жеке айыптауды сот ісін жүргізудің ерекше формасы ретінде қабылдау керек. Барлық жасалып жатқан қылмыстарды ашып, қылмысты жасауға қатысушы барлық айыптыларды жазаға тартуда бір ғана құқық қорғау органдарының күші жетпейді, ал бұл қылмыстық-процессуалдық іс-әрекетте тек қана мемлекеттік құқықтық қорғаушы органдар ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік (бұқаралық) органдар, және де жеке адамдар да белсене атсалысуы керек. Осындай көзқарасты А.М.Ларин айтып өткен [7].

Осыған орай, қылмыс жасауға қатысқан барлық адамдарды жазаға тартудың мүмкін еместігі алға шығады, ал бұл жағдайды өз кезегінде жеке айыптауды айып тағудың дербес түрі, жеке айыптау істерін сот ісін жүргізудің ерекше формасына жатқызудың басты процессуалдық негізі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталғандарды жалпылай отырып, келесідей қорытындығы келуге болады:

1. Жеке айыптауды айып тағудың дербес түрі, жеке айыптау істерін сот ісін жүргізудің ерекше формасына жатқызу мәселесі толық және жан-жақты зерттеуді қажет етеді. Бұл негіздер пәніне қарай материалды-құқықтық және процессуалдық деп классификацияланады.

2. Маңызды материалдық-құқықтық негіз ретінде жеке тұлғалардың қоғамдағы мүддесінің болуын тану қабылданған, ол сот тәрелігін орнату кезінде үлкен рольге ие болады.

3. Жеке айыптау бойынша сот ісін жүргізу шаралары көпжағдайда жеке адамның қоғамдағы орнына және де сот төрелігін орнатуда мемлекетпен оның көз-қарасын ескеруге байланысты болады.

4. Іс-әрекеттің қоғамға қауіптілігі тек қана оның осы көрсеткішімен ғана емес, сонымен қатар жеке адамдардың мүдделеріне зиян келтірумен бағаланады. Жеке адамдардың мүдделері қоғамдық мүддеге қарағанда қатты залал шегетін жағдайларда сот ісін жүргізу тәртібі жеке айыптау тәртібі бойынша жүргізілуі керек.

5. Азаматтардың жеке көз-қарастарын классификациялау жеке айыптау тәртібі бойынша қудаланатын қылмыс түрлерін анықтауға көмектеседі.

6. Жеке айыптау тәртібі бойынша азаматтармен айыптыларды қудалау қылмыстық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар әкімшілік тәртіптен де орын алады. Өйткені, жекелеген әкімшілік әрекет-өылықтар көпжағдайда бұқаралық емес, жеке мүдделерге әсер етеді.

7. Екі жақтың ымыраластыққа келуіне байланысты айыпталушыны қылмыстық жауапкершіліктен босату, криминалдық іс-әрекеттің оң және теріс салдарларының арасындағы компромис болып табылады

8. Жәбірленушінің бастамасымен қудаланатын қылмыстардың құқықтық табиғатын зерттеу тек қана процессуалистермен емес, сонымен қатар қылмыстық құқықтың материалдық облысындағы мамандармен біріге отырып, кешенді түрде жүргізілуі керек.

9. Жеке айыптауды жеке-жариялы және бұқаралық айыптау формаларынан бөліп көрсетудің негізгі критерийлері болып, айып тағу, тұжырымдау және айыптауды қолдау құқық қорғау органдарымен емес, жеке адамдармен жүргізілуі табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Резон А.К. О преступлениях, наказуемых только по жалобе потерпевшего по русскому праву. – СПб., 1882.- С. 57.
2. Щегловитов И.Г. Главнейшие изменения уголовного процесса, вызываемые новым уголовным уложением. – СПб., 1903. - С. 9.
3. Гальперин И.М. Об уголовном преследовании, осуществляемом потерпевшим в советском уголовном процессе. // Сов. Государство и право. - 1957. - № 10

4. Савицкий В.М. Государственное обвинение. – М., 1971.- С. 321-322.
5. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. -М.: Издательство «Наука», 1968. -468 с.
6. Пашкевич П.Ф. Процессуальные формы уголовного судопроизводства нужно дифференцировать. //Соц. Законность. – М.- 1974.- № 9.- С. 55.
7. Ларин А.М. Защита прав потерпевшего в уголовном процессе.- М., 1993.- С. 60, 112.

Жамашов Е.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Избасова А.Б.

Шетел мемлекеттерінде жеке айыптау істері бойынша сот өндірісі институтының қалыптасуы

Өркениет таңында қылмыс және сот әділдігінің қазіргі таңдағы маңынасы сияқты құбылыстар болған емес. Бірақ «реніш», «жәбірлеушіні қудалау» сияқты оларға мағынасы жағынан ұқсас құбылыстар орын алған болатын. Бұл тұрғыда «жәбірлеушіні қудалау» тәртібі жеке нысанда жүзеге асырылып отырған. Сондықтан жәбірленуші өзіне келтірілген зиян көлемін, қорғанудың қажеттілігі мен нысанын өзі анықтап отырды. В.Микляшевекий былай деп дұрыс айтып өткен: «қоғамдық болмыс байланысы дұрыс анықталмағандықтан, жеке тұлғалар әлі де өздерінің дербестігін жоғалтпағандықтан, сәйкесінше оларда өз құқықтарын қалпына келтіру мен тұрақты ұстап тұру міндеті өздеріне жүктелген болатын» [1].

Адамзаттың ілгері дамуымен ішкі рулық қарым-қатынастар күрделене түсті. Соның салдарынан «жәбір көрсетушіні қудалау» жаңа бағыт алды, яғни қоғамдық (жария) айыптаудың белгілері пайда бола бастады. Сәйкесінше, қоғам мүддесіне қарсы қол сұғушылық орын алған жағдайларда жеке тұлғалар емес, аталған тәртіптің басталуы мен нәтижесін анықтайтын айыптау міндетін ақсақалдар кеңесі өздеріне алды.

Мемлекеттілік пайда бола бастағалы күрделі өзгерістер орын алғанын көруге болады. Олар туралы Ежелгі әлем мемлекеттерінің мысалынан көруге болады.

Э.Аннерс былай деп әділ көрсеткен болатын: Ежелгі Египетте б.э.д.700 жылға дейінгі ғасырда құқықтық институттардың көптеген саны, соның ішінде қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу құқығы институттары құрылған болатын. Алайда, бұл ретте жеке мен жария құқық арасында айтарлықтай айырмашылық болған емес[2]. Құқық негіздері ең жоғарғы заң тасушы болып табылатын фараонның жеке еркіне байланысты болды және ол төтенше жағдайларда мемлекеттік құпиялармен байланысты қылмыстарға қатысты құпия істерді тергеуді өзінің сенімді тұлғаларының арасынан ерекше судьяларды тағайындап, соларға тапсырып отыратын. Аталған іс жүргізуге айыптаудың жеке-жариялы сипаты тән болатын.

Жалпы алғанда қылмыстық істер бойынша сот өндірісі жеке сипатын сақтап қалған болатын. Себебі, қылмыстан зардап шеккен кез-келген тұлғаның, оның ішінде мемлекеттік қызметшінің де арыздары болғанда ғана сот өндірісін бастауға заңды негіз болатын. Египет мемлекетінің ежелгі және орта ғасырдағы құқықтық нормалары сол кездегі орын алған жалпы қағидалардың: айыптау мен қарсы айыптаудың теңдігінің негізінде ғана ақталған болатын. Ежелгі египет құқықтық қайнар көздерінде нақты тұжырымдамалардың бар екендігі көрсетілген. Мысалы, символикалық нысанда екі таразының тең салмақты табақтарындағы насында бірге ұсынылатын арыздардың сәйкестігін мұқият тексеру қағидасы. Осылайша, нақ сол көне мысыр (егелгі египет) құқығында біз бірінші рет құқық тарихында аса маңызды орын алатын эквиваленттілік (баламалылық) қағидасының негізінде қалыптасқан әділеттілік қағидасының мазмұнымен кездесеміз.

Ежелгі Вавилон мемлекетінің аса маңызды құжаттарын, соның ішінде Хаммурапи заңдарын талдай отырып жеке бастамалардың күштілігін (беріктілігін) атап кеткен жөн. Өйткені, «кез-келген іс олардың заңдары бойынша жәбірленушінің арыз беруінен басталған». Сонымен қатар, Вавилондық құқықтық нормалардың жүйесі баламалық (эквиваленттің) қағидасы бойынша қалыптасқан. Сонымен қатар, вавилон заңнамасы оның ұйғарымының бірінде бекітілген жабайы кек қағидасына сай қалыптасқан. Сонымен қатар, «айнадай таза жаза» тағайындау арқылы да көрініс табуы мүмкін. Мысалы, егер кімде-кім жанып жатқан үйдегі өртті сөндіру кезінде ұрлық жасайтын болса, онда мұндай жағдайда заң бойынша ол өзі отқа секіріп өлуі қажет деп саналған [3].

Ежелгі шығыс құқығының белгілі қайнар көзінің бірі болып Ману заңдары табылады. Сегізінші және тоғызыншы бөлімдерінің ережелері қылмыстық сот өндірісінде басымдылыққа ие жеке айыптау элементтері ережелерінің сақталуын мақұлдайды. Ол бойынша куәлер болмаған жағдайда дәлелдеме ретінде жекпе-жек (бәсеке) ордалиясына жол берілетін болған.

Афинада қоғамда көпшілік таныған және басымдыққа ие пікір: «қылмысқа қатысы бар өзін құрметтейтін әрбір азамат айыптаудың әділеттілігіне жауап бере отырып сот алдында дауды өзі бастауға міндетті болатын». Афина мемлекеті мен қалаларының дамуы дәуірдің кейінгі кезеңдерінде афиндықтар сот талқылауының жеке және жеке-жария нысандарының арасындағы айырмашылықтарды тани бастады. Алайда, осы екі түсінік арасындағы айырмашылық рулық құрылыс кезеңіндегі қоғамға тән болды. Сонымен, жария айыптау істерін қарастыру кезінде әрбір азаматқа тиісінше өтінішпен сөз сөйлеу құқығына кепілдік берілетін болды. Оларға тек мемлекеттік және қызметтік істер ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы жекеленген азаматтардың жеке мүдделерін қорғау саласындағы істер де жатқызылды. Атап өтетін болсақ ондай істерге ерлі-зайыптылардың опасыздығын, жағымсыз әрекет жасау, мүлікті ұрлаудың аса ауыр жағдайлары. Сол уақытта абайсыздықпен немесе қасақаналықпен жасалған кісі өлтіру қылмысы жеке айыптау істерінің қатарына жатқызылды.

Жалпы қылмыстық іс жүргізу XII ғасырдың аяғына дейін нақ орнықтырылған айыптаудың жеке нысанымен сипатталды. Өйткені, қылмыстық қол сұғышылықтың объектісі ретінде танылатын патшаның (князь) өзі жеке тұлға ретінде қарастырылды. Ал, кез-келген сот ісі феодалдық салт нысанында бекітілген қатаң әрі ауызша нысанда жәбірленуші мен зәбір көрсетуші арасындағы дау жария болып танылды. Бұл ретте тараптар тең іс жүргізушілік құқықтарға ие болып, бір-бірінің және соттың алдында бірдей жауапты болды. Одан басқа, қылмыстық ізге түсудің жеке сипаттамасы жазаның негізгі мақсаты болып табылатын—жәбірленушіне немесе оның туыстарына материалдық және физикалық зардаптың орнын толтырудан, «вира» төлеуден ашылды.

Феодалдық кезеңнің ыдырауының аяғына таман бәсекенің нәтижесі сол кездегі құқықтың қайнар көздері көрсеткендей қылмыстық іс жүргізудегі негізгі дәлелдеме болып саналды. Бұл ретте жекпе-жектің дәлелдеудің әдісі ретінде өзіндік шектері болды. Осылайша «азаматтардың кейбір санаттары (құлдар, малайлар, діни білімді азаматтар, туған ағайындылары, балалары, әкесінің ұлы немесе ұлының әкесі және тағы басқалары) жекпе-жекке қатысуға құқықтары болмады, жекпе-жекке айыптаушыдан (айыпталушы) басқа сот талқылауының барысында судьялардың кез-келгені, сондай-ақ соттың барлық құрамы кезектесіп шақыртылуы мүмкін болды. Сондай-ақ қорғаушы тараптың көзқарасын жақтап қатысатын кез-келген куә шақыртылуы мүмкін болатын» [4]. Қатаң анықталған тұлғалар тобына жекпе-жекке қатысу үшін өкілдің көмегін пайдалануға рұқсат етілді (әйелдерге, балаларға, 60 жастан асқан тұлғаларға және т.б.). Дұрысында бұл жеке айыптауды іске асырудың жаңа тәсілі ретінде қарастырылды. Батыс еуропа мемлекеттерінде бұл соншалықты орнықтырылғандығы сонша, оның келесідей белгілерін: біріншіден, айыптаудан тек айыптаушының өзі ғана сотта оны айыпталушыға айтқанға және жекпе-жекке шақырғанға дейін бас тарта алатын болды; екіншіден, жекпе-жекке

шақырылып қойған болса айыптау тек соттың келісімімен ғана жекпе-жек басталғанға дейін алынып тасталынатын болды.

Орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы кезеңінде қылмыстық іс жүргізуде айтарлықтай өзгерістер орын алды. Оның нәтижесінде «іс жүргізудің айыптау нысаны біртіндеп іздестіру, инквизициялық түрлерімен ауыстырыла бастады». Оның бастауы қылмыс үшін ресми қудалаудың тәртібін жасырын орнатқан Иннокенти III папасымен салынған болатын және бұл талпыныс жалпы ереже ретінде қолданыла бастады. Сондықтан, В.К. Случевскийдің пікірінше тергеу процессінің мұндай тербелістері «канондық құқықта көрініс табады, ал қолданылуы – сол арқылы ақсүйектік соттаға ауысқан шіркеулік соттарда жүзеге асырылған болатын». Алайда мұнымен толық келісу мүмкін емес, өйткені іздеу процессінің бастаулары канондық құқықтың жасанды дамуы емес, олар «халық өмірінің ежелгі кезеңіндегі әдет-ғұрып пен заңдарға негізделген» және «қоғамдық өмірдің күрделенуі мен мемлекеттік биліктің күшеюі болып табылады».

Сонымен, 1498 жылы Франция орданансы «ерекше (экстраординарлы) іс жүргізу» деген терминді бекітті. Яғни, қарапайым іс жүргізуді (айыптауды) ығыстырған жария деген мағынаны білдірді. 1539 жылы Франциядағы іздестіру процессінің дамуын Франциск I эдиктісі түпкілікті аяқтаған болатын. Ол өз кезегінде қарапайым іс жүргізуді болмашы құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша сирек кездесетін ерекшелік ретінде бағалап, іс жүргізудегі тараптардың онсыз да кеми бастаған құқықтарын одан әрі шектей түсті. Германияда қылмыстық іс жүргізу 1532 жылғы Қылмыстық-соттық жинақ (Каролина) бойынша әдеттегідей жасырын, жазбаша және азапты іздестіру талқылауы болатын. Англияда басқа еуропа мемлекеттерімен белгілі территориялық бытыраушылықтардың, феодалдық қатынастардың күшеюінің және жалпы құқық пен ерекше қылмыстық іс жүргізудің қалыптасуы мен дамуының нәтижесінде қылмыстық сот өндірісін жүргізуде жария айыптауға қарағанда жеке айыптау нысанының артықшылығы сақталған болатын. Патша соттарында әртүрлі уақыт аралығында айыпталушыны қудалаудың үш тәсілі болатын: айыптау актісі негізіндегі сот, жиындық сот өндірісі және жеке айыптау (XV ғасырға дейін орын алған). Олар бойынша айыптаушы ретінде басында жергілікті сотқа, өз кезегінде патша сотына арыз берген жәбірленуші мен оның өкілі танылды. Жалпы құқықтағы алқа билер соты институтының дамуымен аталған тәртіпке жақсы қарай бастап, жәбірленушіден көптеген ресми іс-әрекеттерді талап ете бастады. Нәтижесінде бұл тәртіпке жиі жүгіне бастады. XV ғасырда мұндай айыптау тек бір жыл өткеннен кейін, ал жәбірленушінің өлімінен кейін тағылатын болды. Ал, айыптау актісі қылмысты анықтағаннан кейін жасалатын болды. Аталған нысан тек 1819 жылы ғана түпкілікті жойылды [5].

Қоғамдық өмір дамуының кейінгі өрісі XVIII-XIX ғғ. ойшылдарының озық идеяларын тәжірибеге алып келген мемлекеттік құрылыстың өзгеруіне соқтырған буржуазиялық революцияның толық қатарымен өзгертілді. Бұл радикалды сот реформаларын өткізу мен буржуазия-демократиялық әділ соттылықтың құрылуына алып келді. Ағарту кезеңінің қылмыстық-құқықтық доктринасы Еуропа мен Америкада қылмыстық істер бойынша соттардың пайдаланатын басым тәжірибесіне айналды. Бұл ретте оған қарама-қайшылық тудыратын және ескіргендердің барлығы жойыла бастап, жеке айыптау нысанының маңыздылығы қалпына келтіріле бастады. Батыс Еуропа қылмыстық процессінің қалыптасуына классикалық кезеңдегі рим процессуалдық жүйесі үлкен септігін тигізді. Ол бойынша қылмыстық істер жөніндегі сот қызметінде халықтың қатысуымен жариялықтың және тараптардың кең құқықтары үйлесімде болған.

Сол уақытта Еуропаның көптеген елдерінде іс жүзінде айыпталушыны ұзақ мерзім қамауда ұстап тұрумен байланысты құпия, инквизициялық, алдын-ала тергеу мен сот талқылауын жүргізу тәсілі өзгермеген еді. Яғни, судья куәлардан, жәбірленушіден, сотталушыдан және сарапшыдан жауап ала отырып дәлелдемелерді зерттеуді өзі жүзеге асыратын болды. Бұл ретте сот талқылауы ашық, жарыспалы және ауызша болатын.

Тек Испанияда 1872 жылы қылмыстық іс жүргізу заңын қабылдауға байланысты азды-көпті жәбірленушінің тең қатысуымен болатын жарыспалы процесс енгізілді. Оған байланысты айыптау тарабы, яғни мемлекеттік және жеке айыптаушылар іс бойынша өздерінің жазбаша қорытындыларын беріп, сәйкесінше қорғау тарабы оған қатысты өздерінің кері реакцияларын жүзеге асыра алды. Бұл қорытындылар қылмыс құрамына қатысты тараптардың көзқарастарын, сонымен қатар олармен ұсынылатын кінәлі жазалау шараларын қамтыды. Өзіне тағылған айыпты сотталушы ойындағаннан кейін ғана судья үкім шығаратын болды [5].

Үстемшілік кезеңінде Батыс Европа мемлекеттерінің аумағында қылмыстық іс жүргізудің тергеу нысаны процесстің жария сипаттамасы прокуратураның құрылуына алып келді. Сонымен қатар, қылмыстарды тергеу қызметінің барлық түрін сотқа жүктеді. Өз кезегінде бұл жеке тұлғаларды толығымен айыптауға қатысудан және қылмыстық іс жүргізудегі жарыспалылық бастамаларын ығыстырды.

Алайда, уақыт өте келе ресми айыптау органы ретіндегі прокуратура қызметінде қоғам біртіндеп маңызды кемшіліктерді көре бастады. Мұның барлығы қоғам дамуында мемлекет қызметінің кеңінен қатысуына талпынысы жоғарлаған кезеңінде орын алды. Мемлекеттердің қылмыстық іс жүргізу заңнамасы француздық аралас нысанға негізделіп және қазіргі уақытқа дейін айыптаудың прокуратураға иелігін сақтады. XVI – XVIIIғғ. кезеңінде қылмыстық сот өндірісіндегі қиянат етушілік сол уақыттағы континентальдық мемлекеттер қоғамының қажеттілігі болған және тараптардың құқықтары мен халықтың сотқа қатысуын қалпына келтірумен байланысты қылмыстық іс жүргізу реформасына негіз болды. Қылмыстық іс жүргізуге жеке тұлғаларды қатыстыру туралы ілімнің дамуына германдық заңгерлердің съездері, әсіресе 1861 жылғы II және 1875 жылғы XII съездер. Ерекше тарихи жағдайлардың нәтижесінде қылмыстық іс жүргізудің реформасы басқаларына қарағанда Англияда ерте басталды. Содан соң Францияда, кейін еуропа континенті мемлекеттерінің барлығында өтті. Америкада айыптау функциясының монополизациясы орын алды, ал жәбірленуші жеке тарап ретінде іс жүзінде сот өндірісінен қуылды.

Континенталды құқықтық жүйедегі қылмыстық сот өндірісінде айыптаудың жария нысанының артықшылығы байқалды. Ал, англо-саксондық жүйеде айыптаудың жеке нысанына басымдылық беріліп, қылмыстық іс жүргізу «айыптаушы сотталушының жазалануына, ал сотталушы болса, жазадан құтылуды көздеген жеке дау» ретінде қарастырылды. Тек мемлекеттің жаңа тарихи кезеңінде ғана бірінің тиімді жақтарын енгізе отырып тарихи қалыптасқан қылмыстық іс жүргізу нысанын жетілдіре бастады.

Жүргізілген зерттеулерден кейін айыптаудың жеке нысанының құрылу процессінің Қазақстанда, сондай-ақ шетел мемлекеттерінде де біртұтас екендігі туралы қортынды шығаруға болады. Бұл ретте айыптаудың жеке нысаны пайда болу сәтінен қазіргі уақытқа дейін өзінің дамуында алты кезеңнен өтті. Әрбір кезеңге нақты тарихи уақытты сипаттайтын жалпы белгілер тән болды:

1 кезең. Мұндағы қарым-қатынастар сызық сұлбасы бойынша, тек жәбірленуші мен айыпталушы арасында ғана құрылды. Жәбірленуші тұлға кінәліні өзі іздеп, тауып жазаға тартатын болды. Жәбірленушінің құқықтары ешқандай күшпен шектелмеген еді және бұл кезеңдегі әділеттіліктің негізгі қағидасы – жеке кек болып саналды.

2 кезең. Бұл кезеңдегі қарым-қатынастар міндетті түрде арбитрлар ретінде қоғам өкілдерінің қатысуымен жәбірленуші мен кінәлінің арасында пайда болды. Өз кезегінде арбитрлар жәбірленушіден кінәләп отырған тұлғаның кінәсін дәлелдейтін тиісінше дәлелдемелерді ұсынуды талап етті. Қарым-қатынастар тұйық кесте бойынша құрылды: жәбірленуші, қоғам өкілі болып табылатын арбитр және кінәлі тұлға. Бұл ретте жәбірленуші айыптау және айыптан бас тартуға толық құқылы болды, бірақ айыпталушының кінәсін дәлелдейтін тиісті дәлелдемелерді ұсынбаған жағдайда ол, жалған айып таққаны үшін жазаға тартылатын болды.

3 кезең. Бұл кезеңдегі қарым-қатынастар міндетті түрде арбитрлер ретінде уәкілеттілік берілген шенеуліктердің, мемлекеттік билік өкілдерінің қатысуымен жәбірленуші мен кінәлі тұлға арасында қалыптасты. Қарым-қатынастар тұйық кесте бойынша құрылды, яғни жәбірленуші, мемлекеттік шенеулік және кінәлі тұлға. Кінәліні іздестіру мен жауаптылыққа тарту міндеті негізсіз айып таққаны үшін жеке жауаптылықты көздеген жәбірленуші тұлғаға жүктелді. Жазаны жәбірленушінің пікірін ескере отырып мемлекет реттеп отырды.

4 кезең. Аталған кезеңде мемлекеттің, қоғамның немесе діннің мүддесін қозғаған қылмыстық істер бойынша айыптаудың жария нысаны қалыптаса бастады. Бұл істер бойынша кінәліні іздестіру және айыптаумен мемлекетпен арнайы уәкілеттілік берілген шенеуліктер айналысатын болды (инквизиторлар). Алайда, кінәліні іздестіру мен жауаптылыққа тарту міндетін негізсіз айып таққаны үшін жеке жауаптылықты көздеген жәбірленушіге жүктеу ережесі де сақталған болатын. Қарым-қатынастар әдеттегідей жәбірленуші, кінәлі тұлға және арбитр ретінде мемлекетпен уәкілеттілік берілген арнайы шенеуліктер, мемлекеттік билік өкілдері арасында құрылды. Яғни, қарым-қатынастар тұйық кесте бойынша құрылды. Жазаға тарту мемлекетпен реттеліп отырды. Алайда, бұл жерде кінәліні іздестіру мен жазаға тарту міндеті мемлекетке жүктейтін, яғни мемлекет пен кінәлі тұлға арасындағы қатынастар орын алды.

5 кезең Қоғам мен мемлекет дамуының аталған кезеңінде айыптаудың жария нысаны артықтылықтарға ие бола бастады. Мұндағы қарым-қатынастар сызық сұлбасы бойынша: жәбірленуші, мемлекет және кінәлі тұлға арасында құрылды. Қылмыскерді іздестіру, дәлелдемелерді жинау және кінәліні жазаға тарту міндеті жүктелген органдардың пайда болуымен айыптау жәбірленуші үшін әділеттікке қол жеткізудің тәсілі ретінде саналмады. Яғни, мемлекет қылмыстан зардап шеккен жеке тұлғаны кінәліні іздестіру, жазаға тарту міндетінен босатты. Бұл ретте мемлекет дәлелдеу тәртібін, дәлелдемелердің іске қатыстылығын, жеткіліктілігін, сонымен қатар, жазаның түрі мен көлемін толығымен өзі реттеді. Жәбірленушінің жазалау мәселесі бойынша көзқарасы ескерілмеді және ол өзінің айыбынан бас тарту құқығынан айырылды. Яғни, қылмыстық іс жүргізудегі жәбірленушінің орны тек қылмыстық істі қозғау себебі мен негізі үшін ғана қажет болды. Мемлекет атынан айыптауды арнайы уәкілеттілік берілген шенеулік құрастырып, қолдап отырды. Осылайша, қоғам дамуының аталған кезеңі қылмыстан зардап шеккен жеке тұлғалардың құқықтарын алаушылықтың (дискриминация) шегіне жеткен кезі болды.

6 кезең. Қоғам мен мемлекет дамуының аталған кезеңінде айыптаудың жария нысаны басымдылыққа ие бола тұра, қылмыстан зардап шеккен жеке тұлғалардың іс жүргізушілік құқықтары кеңі түсті. Мұндағы қарым-қатынастар сызық сұлбасы бойынша: жәбірленуші, мемлекет және кінәлі тұлға арасында құрылды. Жәбірленушіге сот жарыссөздерінде аз да болса кінәліні жазаға тарту мәселе бойынша өз пікірін айтуға рұқсат етілді және айыптан бас тарту құқығы берілді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Микляшевский В. О средствах представления обвиняемого в суде и пресечения ему способов уклоняться от следствия и суда. Т.1. – Варшава, 1873.
2. Аннерс Э. История европейского права. – М.: Наука, 1994.
3. Батыр К.И. Всеобщая история государства и права – М., 1994.
4. Корнуков В.М., Лазарев В.А., Холоденко В.Д. Возбуждение уголовного дела в системе уголовно-процессуальной деятельности. – Саратов, 2002.
5. Головкин Л.В. Современная практика освобождения от уголовного преследования в Шотландии//Вестник Моск. ун-та. СерияП. Право. - 1998. - №2.- С.75-76.

**Жамашов Е.,
заң факультетінің 4 курс студенті**

**Шетел мемлекеттеріндегі жеке айыптау істері бойынша
сот өндірісінің ерекшеліктері**

Аталған бөлімде Европа мен Америка мемлекеттеріндегі қазіргі таңдағы жеке айыптау істері бойынша сот өндірісінің барлық ерекшеліктері мен заңдылықтарын қарастыру көзделіп отыр.

Жеке айыптау институты өзінің заңнамалық бекітілуін басқаларына қарағанда ертерек гермен қылмыстық процессінен тапты. Ол бойынша жеке айыптауға жәбірленушінің шағымы негізінде қозғалатын ауырлығы онша емес қылмыстар бойынша рұқсат етілген болатын. Алайда бұл шағын көлемдегі істер бойынша да шектеулер жеткілікті. Мысалға, егер сот талқылауы кезінде қылмыстың қоғамдық мүддеге зиян келтіргені анықталатын болса, жеке тұлғалардағы айыптау функциясы өз күшін жойып, прокуратура органдарының құзыретіне өтеді.

Германияда жеке айыптау тәртібімен меншікке қол сұғушылық, жәбірлеу, денеге жарақат келтіру, бөтеннің мүлкін бүлдіру және тағы да басқа қылмыстар бойынша белгіленген [1].

ФРГ қылмыстық кодексінің 77-бабына сәйкес «егер әрекет тек шағым негізінде қудаланатын болса, егер заңда өзгеше көзделмесе, шағымды тек жәбірленуші немесе оның өкілі бере алады». Жеке айыптау істері бойынша қылмыстан зардап шеккен жәбірленушінің арызы учаскелік сотқа беріледі. Алайда, учаскелік сот жәбірленуші мен айыпталушының татуласуы мүмкін еместігі анықталмайынша, арызды алысымен оны қарауға бірден кіріспейді. Сонымен қатар, іс қарастырылып жатқан жерге байланысты тараптарды татуластырумен әртүрлі органдар айналысады. Олар қауым, учаскелік сот, арнайы татуластыру органы немесе делдал болуы мүмкін. Аталған органдардың талаптары сәтсіз болғанда, олар арыз берушіге арнайы татуластыру анықтамасын береді. Бұл анықтаманы қылмыстан зардап шеккен адам өзінің арызына қоса тігіп, сотқа ұсынады. Жеке айыптау ісі бойынша айыпталушы да қарсы талап қоя алады. Сонымен қатар, аталған санаттағы істер бойынша арыз кез-келген уақытта кері қайтарылып алына алады. Алайда, егер сот отырысы басталып кеткен болса, бұл тек айыпталушының келісімімен ғана мүмкін болады.

Жеке айыптау тәртібімен қудаланатын қылмыстар бойынша қылмыстан зардап шеккен тұлға сотқа жеке айыптаушы ретінде өзі қатыса алады. Бұл ретте прокуратура ережеге сәйкес аталған қылмыстық іске араласпайды, бірақ жеке айыптаушы ретінде қатысып отырған жәбірленуші, егер ол тұрмыс деңгейі төмен болса, сот процессін жүргізу үшін мемлекет тарапынан көмекке үміттенеді.

Англияда басым істер бойынша Германиядағыдай прокуратура анықтауды жүргізіп, істі мәні бойынша шешу үшін материалдарды сотқа беруден тұратын айыптаудың жария концепциясы әрекет етеді. Бұл ретте Англияның қазіргі таңдағы қылмыстық іс жүргізушілік заңнамасы жеке айыптауға үш негізгі нысанда рұқсат етеді: а) басты айыптау нысанындағы ауырлығы онша емес қылмыстық істер бойынша мемлекеттік ізге түсу органдарын ығыстыратын және тек жеке тұлғаның еркіне байланысты болатын жеке айыптау; б) жария айыптау істері бойынша мемлекеттік айыптауды толықтыратын жеке айыптау нысанында; в) жария айыптау істері бойынша мемлекеттік айыптауды ауыстырушы басты айыптау ретіндегі жеке айыптау.

Жеке айыптау қылмыстық істері бойынша қылмыстық қудалау тараптардың татуласуына байланысты тоқтатуға рұқсат етілетін тек қылмыстан зардап шеккен тұлғаның арызы бойынша жүзеге асырылады. Алдын ала тергеу кезінде прокуратураның құқықтарына қарағанда жеке айыптаушының құқықтары заңмен біршама шектелген. Бұл жерде аталған санаттағы істер бойынша сотта айыпталушыны әшкерелеуден прокуратура шеттетілген. Алайда айыпталушыны сотқа берген кезден бастап жеке айыптаушыға

тараптарға тән барлық іс жүргізушілік құқықтар беріледі. Сол кезден бастап айыптаушы соттан тәуелсіз, жеке әрекет ете бастайды. Қажет болған жағдайда жеке айыптаушы айыптауды сотта қолдауға байланысты прокурорға өтінішпен жүгіне алады. Бөл өтінішті қанағаттандыру прокурордың қалауына байланысты, алайда жеке айыптаушы оның бас тарту туралы шешіміне шағымдана алады. Егер прокурор өзіне сотта жеке айыптау істері бойынша айыптауды қолдау міндеттерін алған жағдайда, ол жеке айыптаушының өкілі ғана болады. Ал айыптаудан бас тарту құқығы жеке айыптаушыда сақталады.

1873-жылғы Англияның қылмыстық іс жүргізушілік жарғысына сәйкес барлық қылмыстық істер бойынша айыптауда қылмыстан зардан шеккен адаммен бірге прокурордың да қатысуы қарастырылған. Бұл ретте жеке тұлға екі нысанға ие болатын айыптау құқығына ие болады: а) қосымша айыптау нысаны, яғни егер жария айыптау қылмыстық істері бойынша мемлекеттік айыптаушы өзінің функциясын орындайдан бас тартпаған болса, онда бұл қылмыстық істе жеке айыптаушы оны толықтыра отырып бірге әрекет етеді; б) басты айыптау нысаны, яғни, егер жария айыптау нысанындағы қылмыстық істер бойынша прокурор қандай да бір себептермен айыптауға қатысудан бас тартатын болса, аталған қылмыстық іске жеке айыптаушы ретінде қатысып отырған жеке тұлға басты айыптаушы ретінде танылып, оны ауыстырады. Жеке айыптаушы прокурордың барлық іс жүргізушілік құқықтарына ие болады, алайда аздаған шектеулер де болады[2].

Жалпы алғанда континенталды Европа мемлекеттерінде жеке тұлғалардың құқықтары біршама шектелген. Мысалы, Норвегияда 1887-жылғы қылмыстық іс жүргізушілік жарғы бойынша қылмыстан зардар шеккен жәбірленушіге тек олардың арыздары бойынша қозғалатын қылмыстық істер бойынша тек прокурор айыптаудан бас тартқан жағдайда ғана айыптауды қолдауға рұқсат етіледі.

Венгрияның 1896 жылғы қылмыстық іс жүргізушілік жарғысы бойынша қылмыстан зардап шеккен тұлғаға олардың арыздары бойынша қозғалатын қылмыстық істер бойынша тек қосымша айыптаушы ретінде ғана айыптауды қолдау құқығы беріледі.

Нидерландыдағы 1926-жылғы қылмыстық іс жүргізу кодексі бойынша қылмыстық іс жүргізу полиция органдарымен қылмыстық жазаланушы құқық бұзушылықты анықтау фактісі бойынша қозғалатын алдын ала тергеуден басталады. Бұл ретте айыптау құқығы тек прокурорда болады. Нидерланды қылмыстық іс жүргізу кодексінің 167-бабына сәйкес «прокурор тергеу нәтижелері бойынша қажет болған жағдайда соттық қудалау туралы мәселені шешеді. Соттық қудалау жария мүдде себебі бойынша тоқтатылуы мүмкін». Прокурормен сот талқылауын тоқтатудың негіздерінің бірі болып соттық қудалаудың жәбірленуші мүдделеріне сай келмеуі табылады. Осылайша Нидерландыда жеке айыптау институты жасырын нысанда болса да әрекет етеді. Өйткені қылмыстық іс жүргізушілік заң олардың құқықтарын айтарлықтай шектегенімен де қылмыстан зардап шеккен тұлғалардың көзқарасын ескереді.

Франция мен Бельгияның қылмыстық іс жүргізушілік заңнамасы жеке айыптауды да, прокурормен бірге айыптауды қолдауға жеке тұлғалардың қатысуына да жол бермейді. Қылмыстан зардап шеккен тұлғаларға қылмыстық іс қозғаудың негізі болып табылатын тек арыз беру құқығын ғана берген. Жәбірленуші арыз бергеннен кейін прокурор толық әрекет етуге құқық алады және сотта бір айыптауды қолдайды. Егер прокурор қандай да бір себептермен айыптаудан бас тартса, онда жеке тұлға сот талқылауының жалғасуын жеке айыптаушы ретінде талап ету құқығына ие болады. Алайда бұл өте сирек кездеседі, өйткені «іс жүргізуді жеке жүргізу өте қымбатқа шығады», өйткені «егер сотталушының кінәсі дәлелденбесе жәбірленуші заңсыз қудалауға байланысты кеткен шығындардың барлығын өзі өтейді, себебі прокуратура бұл шығындарды ешқашан өтеген емес» [3].

Мүмкін Франция мен Бельгияның қылмыстық іс жүргізу заңнамасында ресми бекітілген жеке айыптау институтының болмауы, ондағы прокуратураның алатын жоғарғы дәрежесімен түсіндірілетін шығар. Бұл мемлекеттерде қазіргі уақытқа дейін іс

жүзінде әрекет етіп отырған жеке айыптау институтын енгізу туралы сұрақ көтерілмегені де осыдан болар.

Франция қылмыстық іс жүргізу кодексінің 6-бабына сәйкес «қылмыстық іс бойынша өндіріс, егер ол тікелей заңда көрсетілген болса бітімгершілік келісіммен тоқтатылуы мүмкін. Сонымен қатар, егер жәбірленуші арызының болуы қылмыстық қудалауды жүзеге асыру үшін қажетті болып табылатын жағдайда, жәбірленушінің арызын қайтарып алуы сот өндірісін тоқтатуға негіз болады». Ал Франция қылмыстық іс жүргізу кодексінің 41-бабына сәйкес «прокурор жария істер бойынша шешім шығарылғанға дейін тараптардың келісімімен егер ол мұндай шешім жәбірленушіге келтірілген зардаптың орынын толтыруды және туындаған дауды шешуді және қылмыс жасаған тұлғаның түзелуін қамтамасыз етеді деп ойласа медиация туралы шешім қабылдауы керек» [4].

1808 жылғы Бельгия қылмыстық тергеу кодексі тергеуші судьяның уәкілеттігіне жататын алдын ала тергеуді ғана ресми қарастырады. Алайда жәбірленушілердің құқықсыз жағдайы қоғамды қанағаттандырмады. Бұның әсерімен заң шығарушылар 1994 жылы 10-ақпанда аталған кодекске «медиация» институтын ресми бекіткен 216-бапты қосқан болатын. Яғни, оған байланысты жәбірленушіге келтірілген зардаптың орны толтырыла отырып, тараптардың татуласуына байланысты қылмыстық іс тоқтатылатын болды.

Жоғарыда айтылғандардан Франция, Бельгияда жеке айыптау істері қылмыстық сот өндірісі ресми қолдау таппағанымен, аталған елдерде бұл институт айтарлықтай зардап шеккен тұлғалардың іс жүргізушілік құқықтарын шектеумен іс жүзінде әрекет етеді.

Қылмыстық іс жүргізудің англо-саксондық модельдегі континенталды құқыққа қарағанда жеке тұлғалардың құқықтарына басында бекітілген артықшылыққа қарағанда көбірек көңіл бөлінеді.

Әсіресе жеке тұлғалардың қылмыстық іс жүргізуге кеңінен қатысуына Англияның қылмыстық іс жүргізу заңнамасында рұқсат етілген. Бұл ретте Англия қылмыстық іс жүргізудегі айыптау нысанын сақтай отырып мемлекеттік айыптауды енгізген жалғыз мемлекет болып табылады. Англияда мемлекет қылмыстық қудалауды тек ерекше жағдайларда ғана сақтап қалады. Жалпы айтқанда ол міндетті қылмыспен қозғалған жеке мүдделермен қатар олардың әрекеттесуіне сенім арта отырып жеке тұлғаларға жүктейді. Бұл ретте айыптау міндеті жүктелген жеке тұлғалар жеке мүдделері үшін емес, мемлекет мүддесі үшін әрекет етеді және айыпталушыға қылмыстық сотта азаматтық талап та қоя алмайды [5].

Англияға қарағанда Шотландия қылмыстық іс жүргізу заңнамасы айыптаудың екі негізгі нысанын қарастырады: а) **лауазымдық мемлекеттік айыптау**, оларды қылмыстық қудалауды қозғау туралы шешім шығаруға уәкілеттігі бар прокурор-фискалдар жүзеге асырады; б) Шотландияда мемлекеттік айыптаумен бірге дәстүрлі әрекет ететін **жеке айыптау**. Ол аталған қылмыс бойынша жеке тұлғаға нақты зиян келтірілген және аталған қылмыстық іс жария істер санатына жатпайтын қылмыстар бойынша кез-келген азаматтың зиян келтірген тұлғаға қатысты айып тағу құқығын білдіреді. Шотландияда жеке айыптау істеріне жататын қылмыстардың тізімі заңмен бекітілмеген. Яғни судья әрбір нақты жағдайға байланысты жеке айыптауға жол берушілікті бағалап отыруға міндетті.

АҚШ-та Ұлыбританиядағы сияқты жалпы азаматтық айыптау тұжырымдамасы әрекет етеді. Оған байланысты кез-келген тұлға қылмыстық қудалау құқығына ие². Бұл ретте басты назар мемлекеттік ұйымдардың емес, жеке тұлғалардың құқықтарына аударылады. АҚШ-тың қылмыстық юстиция жүйесі ағылшын жалпы құқығының мемлекеттік органдар құрылымының американдық спецификаға бейімделуінің нәтижесі болып табылады. А.И.Роговтың айтуы бойынша олардың арасындағы басты айырмашылық «аталған жүйенің кінәні анықтау мен жаза тағайындау процессіндегі жеке

тұлғаға беретін қорғану көлеміне байланысты. Сонымен қатар, ондай қорғанудың нысанына байланысты».

АҚШ-тағы қылмыстық іс жүргізудегі кінәсіздік презумпциясының нәтижесі ретінде сотталушының кінәсін дәлелдеу міндетінің айыптаушыға жүктелуі табылады. Айыптаушы кез-келген уақытта, бірақ алқабилер үкім шығарғанға дейін айыптау актісін немесе айыптау туралы арызын қайтарып ала алады. Федералды юрисдикция соттарында мұндай бас тарту тек судьяның рұқсатымен ғана мүмкін болады. Американдық жарыспалылық жүйесінде прокурор мен судьяның функциялары қатаң шектелген. Тек прокурор ғана айыптаудың көлемін анықтап, одан кез-келген уақытта бас тарта алады және тек сот қана жазаның түрі мен мөлшерін анықтауға құзырлы.

Демек, тек прокурор мен сот қатысқан жағдайда ғана айыпталушы айыптың көлемін, жазаның түрі мен мөлшерін нақтылай алады. Қылмыстық істер бойынша алдын ала тергеуді жүргізетін және айыпталушыны сотқа беретін басты тұлға ретінде қамауға, тінтуге және алу тергеу әрекеттеріне ордер беретін, ресми айып тағатын, алдын ала тыңдауды жүзеге асыратын магистрант табылады.

Сонымен қатар, англо-саксондық құқыққа қазіргі таңда еуропа мемлекеттерінде кеңінен қолданылып жүрген медиация институты да тән. Медиация ретінде қылмыстан зардап шеккен жәбірленуші мен қылмыс жасаған тұлға арасында пайда болған дауды бейтарап тұлғаның делдалдығы арқылы екі тарапты да қанағаттандыра отырып бітімгершілік келісімге қол жеткізетіндей етіп шешудің әдісі түсініледі. Бітімгершілік шешімге қол жеткізгеннен кейін көр қаржы жұмсалатын сот өнідірісін жүргізудің қажеттілігі болмайды. Яғни, медиация сотқа дейін жүргізіледі.

Сондай-ақ Америкаға «кінәні мойындау бойынша келісім» түріндегі XIX ғасырдың басында белгілі болған қысқартылған сот өндірісінің тәжірибесі тән. 1900-жылдың өзінде 80%-ға жуық қылмыстық істер аталған келісімдер жолымен шешілген болатын[6].

Жоғарыда айтылғандардан мынадай қорытынды шығаруға болады: басты айыптау ретіндегі тек жеке тұлғаның еркіне тәуелді болатын жеке айыптау шет мемлекеттердің заңнамасы бойынша өте тар шектерде ғана рұқсат етілді. Ал жеке айыптау айыптаудың қосымша немесе альтернативті нысаны ретінде ұлттық заңнама жеке айыптау институтын ресми бекітпесе де кең қолданысқа ие болды. Бұдан басқа қысқартылған сот өндірісінің тәжірибесі «кінәні мойындау туралы келісім» түрінде ресей заңнамасында (анықтау мен жеке айыптау істері бойынша) орын алған қысқартылған сот өндірісінің нысанына қарағанда іс жүргізудегі қатысушылардың құқықтарын шектемейді. Өйткені аталған жағдайда мұндай қысқартудың негізі ретінде іс жүргізуге қатысушы тұлғалардың құқықтарын мемлекеттік шектеу емес, олардың өздеріне заңмен берілген құқықтарын өздерінің шектеулері туралы ерік білдірулері табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права. – СПб.: Равена, Альфа, 1995.
2. Полянский Н.Н. Уголовное право и уголовный суд Англии. – М.: Юридическая литература, 1969. – 398 с.
3. Дигесты/Памятники римского права. - М.:Зерцало, 1999. – 357 с.
4. Корнуков В.М., Лазарев В.А., Холоденко В.Д. Возбуждение уголовного дела в системе уголовно-процессуальной деятельности. – Саратов, 2002.
5. Уолкер Р. Английская судебная система. – М.:Юрид. лит., 1980.
6. Норзырева Е. Посредничество в урегулировании правовых споров: опыт США//Государство и право. - 1997. - №5. - С.109

**Жумаханова Х.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Телефонды сөйлесімдерді тыңдаудың құқықтық аспектілері

Тергеу әрекеті мен жедел-іздігі шараларының барысын, оның жеке кезеңдері мен нәтижелерін және криминалистикалық-сараптамалық зерттеулерді бейнелеп бекіту арқылы дәлелдемелік, жедел-іздігі және сараптамалық ақпараттарды дәлме-дәл алуға болады. Бекітудің мұндай кең тараған әдістері мен құрал-жабдықтарына криминалистикалық фотография, бейне- және дыбысжазбалары жатады

Фото- және бейнежазба құралдарына қарағанда дыбысжазба техникасының ерекшелігі — ол жеке тергеу әрекеттерін жүргізу барысын дыбыстай көрнекі түрде бекіту құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар тергеушінің қылмыстық оқиғаға байланысты алғашқы жедел ақпараттарын бекіту жұмыстарын жеңілдететін техникалық, құрал болып табылады

Дыбысжазба криминалистикада, жедел-іздігі жұмыстарын жүргізу барысында да кеңінен қолданылады. Әсіресе ол тыңдалатын телефон-дағы және басқа да сөйлесулерді жазып алу кезінде пайдаланылады [1].

Дәлірек айтар болсам, менің баяндамам осы криминалистикада дыбысжазбаларды қолдану, оның ішінде телефон сөйлесімдерін тыңдау мәселелерінің құқықтық аспектілерін алға қоюды жөн көрдім.

Менің бұл тақырыпта таңдау себебім: мысалы, кез келген криминалистикалық, қылмыстық жалпы әр саланы жетілдіруде қолданылатын әдіс тәсілдер заңға сәйкес, барлық құқықтық аспектілерді басшылыққа ала отырып жүзеге асырылуы тиіс. Алайда, криминалистикалық дыбыс жазбаларды қолдану барысында көптеген ағаттық кетуде. Мәселен, телефон сөйлесімдерін тыңдау. 21 ғасыр ақпарат ғасыры екендігін айта келе, ақпарат қауіпсіздігін алға тартқан жөн. Әрине, криминалистикада тек қана тергеуші және де белгілі әрекеттерді жүзеге асыруға өкілеттілігі бар тұлға ғана дыбысжазбаларды қолдануға құқығы бар.

Заңмен тыйым салынған ақпаратты таратуға шектеу қойылған. Ақпараттық қауіпсіздік — мемлекеттік ақпараттық ресурстардың, сондай-ақ ақпарат саласында жеке адамның құқықтары мен қоғам мүдделері қорғалуының жай-күйі.

ҚР Конституциясы әр адамға қажетті ақпаратты алуға және оны заңмен тыйым салынбаған, кез келген жолмен жариялауға кепілдік береді [2];

ҚР Азаматтық Кодексі барлық ақпараттық кеңістіктен «жабық» ақпаратты ерекше белгілейді, ол – заңмен қорғалатын құпиялар;

Мұндағы заңмен қорғалатын құпияларға :

- Арнайы ақпарат. Отбасы және жеке өмірдің құпиясы;
- Хат жазу, телефон, телеграф және т.б. хабарламалардың құпиясы;
- Бала асырап алу құпиясы;
- Медициналық құпия;
- Коммерциялық және қызметтік құпия;
- Банктік құпия;
- Бағалы қағаздар рыногындағы қызметтік ақпарат;
- Тергеу және алдын ала тергеудің құпиялары;

– Адвокаттық және нотариаттық құпия жатқызылады. Заң жүзінде заңмен қорғалатын құпиялар қатарында телефон сөйлесімдері анық көрсетілсе де, қазіргі таңда бұл салада көптеген оқшылықтар мен шикіліктер, заң бұзушылықтар тайға таңба басқандай көрініп тұрады [3].

Сөзіме дәлел келтіретін болсам,

Ғаламторға іздеу бағанасына «телефонды қалай тыңдау» деп жазсаңыз- ақ, барлық мәліметтер анық табылады. Криминалистика маманы болмай ақ, кез келген адамдардың телефондағы сұхбаттарын тыңдай аламыз.

Ғаламтор желісінде youtube.com сайтына кіріп, «прослушка телефонных разговоров» деп жазған сәтте ақ көптеген елге танымал адамдардың, әлемде аты шулы тұлғалардың, тіпті мемлекет басшыларының да телефон сөйлесімдерін табасыз. Бұл сөйлесімдер қаншалықты рас екендігіне ешкім кепілдік бере алмайды, бірақ мұндай мәліметтер ел ішінде іріткі тудыруға бірден бір кепіл.

Кейде өзіміз де айналамыздағы адамдардан «менің телефоным тыңдаулы» дегенді естіп жатамыз. Осы сияқты жеке бас қауіпсіздігіне қолсұғушылықтар белең алуда.

Осыған орай көптеген елдерде, телефон сөйлесімдерін тыңдауға тиым салуға байланысты заңдар қабылдануда. Мәселен, мұндай заңды осыдан 1 жыл бұрын Ресей Федерациясы қолданысқа енгізді. Бірақ АҚШ алатын болсақ, онда керісінше спецоргандарға телефон сөйлесімдерін тыңдау құқығы пролонгацияға ие болды [4].

Біздің еліміз де, жалпы депутаттар отырысында да бұл мәселе көтерілген болатын. Алайда, бұл мәселе әлі де жабулы күйде.

Сондықтан, бұл мәселені ескермейтін де, елемейтінде сәттер көп.

Қорыта айтар болсам, дыбысжазбаларды қолдану құзыреттілігін тек мақсатты түрде пайдалануын қадағалау қажет. Осындай мәселелерді қазірден бастап қолға алмаса, кейіннен жалған ақпараттар мемлекет тыныштығын бұзып, тәртіпсіздіктерге жол беруі әбден мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кириченано А.А., Басай В.Д. и др. Криминалистика. Полный комплект учебно-методического обеспечения частей «Теорологии» и «Техника»: Учебно-методическое пособие – Хмельницкий: Изд.-во АПВ Украины, 2001 жыл. 26 бет.
2. Қазақстан республикасының Конституциясы, 30 тамыз 1995 жыл.
3. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі, Жалпы бөлім, 27 желтоқсан 1994 жыл.
4. Интернет көздері.

Закирова М.,

заң факультетінің магистранті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Сот әділдігін тек қана соттың жүзеге асыру қағидасы мен оның маңызы

Сот төрелігінің басты қағидаларының бірі болып табылатын сот әділдігін тек қана соттың жүзеге асыруы қағидасын қараудың маңызы зор.

Сот әділдігін тек қана соттың жүзеге асыруы қағидасының басты ерекшелігі – оның еліміздің Ата заңы – Конституцияда белгіленуінде. Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері көп жетістіктерге қолымыз жетті, билік тармағы болып табылатын сот билігі дербестікке ие болды.

Сот әділдігін тиісті деңгейде жүзеге асыру үшін судьялардың тәуелсіз болуы міндетті шарт болып табылады. Сондықтанда, судьялар тәуелсіздігі заңда орын алып, оларды қамтамасыз ету шаралары, кепілдіктері қарастырылды.

Қоғамдағы әділеттілікті қалыптастырушы тұлға ретінде судья ерекше мәртебелерге ие болды. Сонымен қатар заңдар мен нормативтік құқық актілерге байланысты тәуелсіз сот билігінің қалыптасуы мен дамуының өзектілігі өсуде.

Әсіресе, сот билігін жүргізуші судьялардың дербестігін, олардың өз құзіреті шегінде үкім шығарғанда, шешім қабылдағанда және басқа да сот әрекеттерін жүзеге асырғанда тәуелсіз болуын қамтамасыз етудің маңыздылығы орасан зор.

Судьяның тәуелсіздігі қазіргі таңда үлкен талқылауға түсіп, көптеген ойлар мен пікірлердің туындауына негізделіп отыр.

Судьяның тәуелсіздігін орнықтыру мақсатында 2000 жылдың 25 желтоқсанда «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі» туралы Конституциялық Заң қабылданды. Бұл Заңда

жалпы сот билігі, сот билігін жүзеге асырушы судьяның мәртебесі, тәуелсіздігі және оны қамтамасыз ету шаралары қарастырылған.

Судьяның тәуелсіздігі заң жүзінде толық, айқын орын алғанмен де, жүзеге асырылуы деңгейі әлі де жеткіліксіз болғандықтан қазіргі таңда үлкен проблемалар туындап отыр. Бұл проблемаларды мейлінше шешу мақсатында Қазақстан Республикасы Президентінің “Сот жүйесінің тәуелсіздігін күшейту жөніндегі шаралар” туралы 2000 жылдың 1 қыркүйегінде Жарлығы шықты. Бұл Жарлықтың басты мақсаты да сол судьялардың тәуелсіздігін нығайту мәселелері болды.

Судья тәуелсіздігін тек заңда көздеп қана қоймай, оны шын мәнінде жүзеге асырудың маңызы орасан зор. Бірақ, өкінішке орай судья тәуелсіздігіне берілетін кепілдіктерін және сақтандыру шаралары қарқынсыз дамып келеді. Судьяның тәуелсіздігін қамтамасыз ету қоғамның және мемлекеттің міндеті болып табылуға тиіс, оның тек қана Конституция мен Заңдарға бағыныштылығын мойындап, сот төрелігін іске асыру қызметінде тәуелсіз болуын Конституция, басқа да заңдар мен нормативтік құқықтық актілері қамтамасыз ету керек.

Қазақстан Республикасының Конституциясында сот әділдігінің демократиялық негіздері болып табылатын аса маңызды құқылық қағидалар тұжырымдалған. Бұл принциптер мемлекетіміздің Негізгі заңында баяндалғандықтан, сот әділдігінің конституциялық негіздері немесе принциптері де солардан туындайды.

Конституциялық принциптер соттың ұйыдастырылуы мен оның қызметін тікелей реттеп отыратын құқықтық норма болып табылады. Бұл нормаларды оларға катысты адамдардың бәрі, ең алдымен судьялар және сот процесінің басқа да катысушылары сөзсіз орындауға міндетті. Конституциялық нормалардың бұзылуы сот әділдігіне жатпайтын сот актілерін шығаруға әкеп соғады, ал олардың күшін жоғары тұрған сот сөзсіз жоюға тиіс болады.

Сот әділдігінің конституциялық принциптері соттың құрылысы мен қызметін реттейтін құқық салаларының принциптері мен бүкіл мазмұнында — сот құрылысында, азаматтық іс жүргізу және қылмыстық іс жүргізу құқығында өз көрінісін тауып, дамытылған. Сот құрылысы мен іс жүргізу құқығы нормаларында сот әділдігі принципі заңдардың нақты баптарының тұжырымдары түрінде берілуі мүмкін. Алайда бұл мұндай принциптердің бүкіл мазмұны осы тұжырымдармен шектеледі деген сөз емес. Кез келген принциптің мәні осы құқық саласының көптеген нормалары мен институттарында көрінеді, әйтпесе принцип белгілі бір құқық саласы үшін өзінің негізгі мәнін жоғалтар еді. [1,2].

Принциптер мынадай екі бағыт бойынша жүйеленеді: ең алдымен конституциялық, яғни тікелей Қазақстан Республикасының Конституциясында тұжырымдалған принциптер және Конституцияда тікелей көрсетілмеген, алайда оның ережелерінен туындайтын принциптер. Мысалы, соңғыларына объективтік ақиқат, үздіксіздік, туралық, ауызекілік принциптерінен сот ісін жүргізудің өзге де принциптерін жатқызуға болады. Принциптердің бұлайша бөлінуі сот әділдігі принциптерін басты және екінші дәрежелі деп бөлу керек деген сөз емес. Сот әділдігінің демократиялық мәнін ашуда олардың бәрі өздерінің мақсаты мен сипаты, маңыздылығы жағынан зор рөл атқарады.

Сот әділдігі принциптерінің дамуы сот құрылысы мен сот жүйесін жетілдірудің негізі. Бұл негіздерді жүзеге асыру құқық тәртібін дамытуға және нығайтуға зор әсерін тигізеді.

Сот әділдігінің принциптері бір-бірінен қағыс емес, олар өзара тығыз байланыста және бір жүйеге біріктірілген. Олардың бұл бірлігі, байланысы, өзара тәуелсіздігі әрбір жекеленген принциптің нақтылы іске асуын қамтамасыз етеді және сот әділдігінің міндеттері мен мақсаттарының табысты болуының шын кепілі.

Сот әділдігінің демократиялық негіздері (принциптері) деп сот әділдігінің қоғамдық мәні мен жүйесінің демократизмін көрсететін, сот және оның қызметі туралы негіз болатын Конституция мен басқа да заңдардың, қаулы-қарарларын айтамыз.

Бұл принциптер сот ісінде заңдылықты біркелкі түсіну мен қолдануды қамтамасыз етіп, соттарды формализмнен, дайын үлгіні пайдаланудан, кертартпалықтан қорғайды.

Елімізде сот әділдігін тек қана соттардың жүзеге асыруы принципі Қазақстан Республикасының Конституциясында айтылған. Онда Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты және жергілікті соттары жұмыс істейді делінген.

Демек, сот әділдігі сот мәжілісінде ғана жүзеге асырылады, еліміз аумағында пайда болатын сот құзіретіндегі азаматтық даулар мен барлық қылмыстық істерді қарауға тек соттың ғана құқығы бар. Сот әділдігін жүзеге асыруға, яғни заң бойынша соттың қарауына жатқызылған азаматтық істерді шешуге және сондай-ақ қылмыстық істерді қарауға, қылмыстық жауапқа тартылған адамдарды ақтауға немесе айыптауға, қылмыстық жазалау шараларын қолдануға соттан басқа ешқандай мемлекеттік органның немесе қоғамдық ұйымдардың құқығы жоқ. Адамдарды кінәлі деп табу және жаза белгілеу тек қана соттың құзіретіндегі іс.

Сот әділдігін тек қана соттың жүзеге асыруы принципі қылмыстық заңдар мен қылмыстық іс жүргізу заңдарындағы көлемді ережелерде көрсетілген және дәйекті жүзеге асырылып келеді.

Сот әділдігін тек соттың ғана жүзеге асыруы деп соттың мемлекет атынан азаматтық және қылмыстық істерді қарап, заңда белгіленген тиісті жазаны қолдануын көрсететін ерекше құқығын айтамыз.

Бұл принцип заңдылықты қамтамасыз етудің, азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың және әрбір азаматтың жеке басына қол сұғылмауына кепілдік берудің маңызды шарты. Тағы да бір басты маңызы – азаматтық немесе қылмыстық істерді қарағанда соттың жіберген кемшіліктері мен қатесін екінші, одан жоғары тұрған сот қана түзете алады.

Бұл принциптің заң жүзінде ғана емес, сонымен қатар саяси маңызы да бар. Ол қылмыстық жазалау нысанындағы мемлекеттік күштеу шараларын соттан тыс қолдану мүмкіндігін жояды, жауапқа тартылған адамдардың заңды құқықтары мен мүдделеріне кепілдік береді.

Жалпы Қазақстан Республикасындағы сот билігімен және сот төрелігін жүзеге асырушы судьямен танысып болған соң, сол судьяның – судья ретінде басқа да мемлекеттік қызметшілерден ерекшелігін неден көруімізге болады.

Судья Қазақстан Республикасындағы ерекше бір мәртебеге ие болатын тұлғалардың бірі. Бұған дәлел сот әділдігін тек қана соттың жүзеге асыруы мен тәуелсіздігі оның маңызы мен қамтамасыз ету шаралары.

Қазіргі таңда сот билігінен гөрі, судья тәуелсіздігі жөніндегі ой-пікірлер көп айтылады десек қателеспеген болар едік. Судья тәуелсіздігінің тағы бір ерекшелігі нақты Қазақстан Республикасының ата заңы Конституцияда белгіленуі.

Сонымен Қазақстан Республикасы Конституцияның 77 бабында көрсетілген негізде:

1. Сот төрелігін іске асыру кезінде тәуелсіз және Конституция мен заңға ғана бағынады;

2. Сот төрелігін іске асыру жөніндегі соттың қызметіне қандай да болсын араласуға жол берілмейді және ол заң бойынша жауапкершілікке әкеп соғады. Нақты істер бойынша судьялар есеп бермейді. [2,5]

Қазақстан Республикасының “Сот жүйесі мен судьялардың мәртебесі туралы” Конституциялық заңның негізінде:

1. Судьялар сот төрелігін жүзеге асыру кезінде тәуелсіз және Қазақстан Республикасының Конституция мен заңға ғана бағынады;

2. Ешкімнің сот төрелігін жүзеге асыру ісіне араласуға және судья мен алқа заседателіне қандай да болмасын ықпал етуге құқығы жоқ. Мұндай әрекеттер заңмен қудаланады.

3. Судья қаралаған немесе қаралып жатқан сот істерінің мәні жөнінде қандай да бір түсінік беруге міндетті емес. Кеңесу бөлмесінің құпиясы барлық жағдайларда қамтамасыз етілуге тиіс.

4. Соттарды қаржыландыру, судьяларды материалдық қамтамасыз ету, сондай-ақ, оларға үй беру сот төрелігін толық әрі тәуелсіз жүзеге асыру үшін жеткілікті мөлшерде республикалық бюджет қаражаты есебінен жүргізіледі.

Судьялардың тәуелсіздігі және олардың тек Конституцияға және заңға бағынуы сот төрелігін жүзеге асырудың қажетті шарты, істің ақиқаттығын ашудың кепілі болып табылады.

Іс бойынша іс жүргізудің бүкіл барысында, қандай да болсын сыртқы ықпалға қарамастан, дәлелдемелерді зерделейді және барлық шешімдерді Конституция мен заңдарды басшылыққа ала отырып ішкі сезімімен шешім қабылдайды [3, 5].

Судьялардың тәуелсіздігі Конституциямен және заңмен қорғалады және:

- заңда көзделген сот төрелігін жүргізу рәсімдерімен;
- сотты құрметтегені үшін жауаптылықпен;
- судьялардың белгіленген тәртіппен сайлануымен, тағайындалуымен, өкілеттігінің тоқтатылуымен және тоқтала тұруымен, судьяның демалысқа кету құқығымен;
- судьяларды, оларды мәртебесіне сәйкес мемлекет есебінен материалдық және әлеуметтік қамсыздандырумен қамтамасыз етіледі.

Конституцияға сәйкес соттың қызметіне араласпау соттың мемлекеттік органдар жүйесіндегі жағдайын анықтайды және қарауындағы істі шешу негізінде оның қызметін сипаттайды.

Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде соттың қызметіне араласуға жол берілмеушілік, нақты істерді шешкен кезде судьялардың Конституция мен заңдардың нормаларын басшылыққа алатындығын, нақты істе барлық мәселелерді өзінің ішкі сенімімен шешетіндігін және бірде бір мемлекеттік немесе қоғамдық мекеменің, бірде бір лауазымды адамның судьяға нұсқау беруге құқығы жоқ екендігін, қандай да істі болсын шешу тек қана сотқа жүктелгендікті білдіреді.

Конституцияға сәйкес судьялар кім-кімнің болсын алдында есеп беру міндетінен босатылған.

Істі іс жүзінде шешетін бірінші сатыдағы сот жоғары тұрған сотқа тәуелсіз болады. Апелляциялық немесе қадағалау сатысы өзінің ұйғарымында айыптаудың дәлелденгендігі немесе дәлелденбегендігі, қайсыбір істің ақиқаттығы немесе ақиқат еместігі туралы, бір дәлелдеменің екінші бір дәлелдемеден басымдығы туралы мәселе тағдырының алдын ала шешілуіне, жазаның алдын ала белгіленуіне нұсқау беруіне құқығы жоқ.

Қандай да бір нысанда болсын судьяға істің жан-жақты, толық және объективті түрде қаралуына кедергі жасау мақсатында ықпал ету немесе заңсыз шешім шығарттыру қылмыстық жауаптылыққа жатады. Сонымен қатар бұқаралық ақпарат құралдарының өз хабарларында сот ісі қаралуының нәтижесін алдын ала өздерінше шешуіне немесе сот шешімі немесе сот үкімі заңды күшіне енгенге дейін сотқа өзге де тәсілмен ықпал етуге құқығы жоқ.

Судья қаралған немесе қаралу үстіндегі іс бойынша қандай да болсын түсініктеме беруге, сондай-ақ заңмен көзделген тәртіппен өзге ретте, істі қайсы біреудің танысуына беруге міндетті емес.

Сот шешімі немесе үкімі күшіне енгенге дейін ешкім істі соттан сұратып ала алмайды. Тек шешім немесе үкім заңды күшіне енгеннен кейін ғана істі заңмен қарсылық білдіруге уәкілетті адам ғана қадағалау тәртібімен сұратып ала алады.

Судья, заңға бағына отырып, қолдануға тиісті актінің заңдық күші туралы мәселені шешуі тиіс. Сонымен, судьяның тек заңға ғана бағынуы қолданылуы заң талабына сәйкес келетін құқық көзінің іріктелгендігін білдіреді. Оның заңға бағынуы судьяны заңсыз ықпал ету немесе қысым жасау әрекеттерінен қорғайды. Тәуелсіздік және тек заңға ғана бағыныстылық судьяның әлеуметтік мәртебесінің жоғары деңгейде болуын көздейді.

Сонымен бірге судья тәуелсіздігі қағидасының мазмұнына оған тиіспеушілік те кіреді деп ойлауға негіз бар. Судьяға тиіспеушілік тәуелсіздіктің бір көрінісі деп айтуға болады.[1,6]

Қазақстан Республикасы Конституциясы 79 бабының 2 бөлігіне сәйкес судьяны тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, оған сот тәртібімен белгіленетін әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыс жасаған реттерді қоспағанда, Республика Жоғары Сот Кеңесінің қорытындыларында негізделген Қазақстан Республикасы Президентінің келісімінсіз не Сенаттық келісімінсіз қылмыстық жауапқа таратуға болмайды.

Сондай-ақ, Конституциялық заңның 27 бабында да судьяға ешкімнің тиіспеуі Конституцияға негізделіп көрсетілген.

Судьяларға ешкімнің тиіспеуінің Конституциямен белгіленуі сот төрелігін жүзеге асырудың елеулі кепілдігінің бірі. Ешкімнің тиіспеушілік институты ең алдымен судьяның жеке басына болуы мүмкін әр түрлі қол сұғушылықтан қорғайды.

Судьяны тұтқынға алуға, сондай-ақ мемлекеттік органға әкімшілік құқық бұзушылық істер бойынша сот тәртібімен әкімшілік жаза қолдануға әкеп соғатын әкімшілік жауапқа тартуға, алып келуге келісім алу үшін Қазақстан Республикасының Бас прокуроры Қазақстан Республикасы Президентіне, ал Конституцияның 55 бабының 3 тармақшасында көзделген жағдайда Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенатына ұсыныс енгізеді. Ұсыныс әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі сотқа жіберер алдында, судьяны әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға уәкілетті сотқа, органдарға мәжбүрлеп жеткізу қажеттігі туралы мәселені шешер алдында енгізіледі [1, 7].

Қылмыс жасады деген күдікпен ұсталған немесе мемлекеттік органға әкелінген судья оның жеке басы анықталғаннан кейін дереу басталуы тиіс.

Жоғарғы Соттың Төрағасын, Жоғарғы Соттың сот алқаларының төрағаларын және судьяларын Республика Президентінің Республиканың Жоғарғы Сот Кеңесінің қорытындысына негізделген ұсыныс бойынша Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының рұқсатынсыз қылмыстық жауапкершілікке тартуға не қамауға болмайды.

Судьяға ешкімнің тиіспеуі заңды негіздер бар болған жағдайда қылмыстық жазаның іріктеп қолданылатынын білдірмейді. Судьяны қылмыстық жауапқа тартудың, оған іс жүргізушілік мәжбүрлеу шараларын қолданудың күрделендірілген процедуралары судьяны оған ешкімнің тиіспеуі жөніндегі құқығынан айырудың заңдылығын қамтамасыз етуді көздейді.

Қазақстан тәуелсіздікке ие болғаннан кейін жылдары қуатты сот жүйесін қалыптастыру қажеттігі туындады. Осы орайда Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев судьялардың III съезінде 8 басты міндетті жүктеген болатын. Өйткені, сот жүйесінің реттейтін құқықтық базаны жасау өзекті мәселе.

Соңғы он жыл ішінде республикамыздың сот жүйесі қалыптасуы мен дамуының күрделі де күрмеуі мол жолымен жүріп өтті және уақытпен сот жұмысының тың талаптарын толығымен орындады деу артық айтқандық емес.

Осы мерзім ішінде жүргізілген реформалардың дені сот билігінің өз бетінше жеке-дара қалыптасуына бағытталды. Демократиялық және құқықтық мемлекеттің басты белгісі ретінде сот жүйесінің ұйымдастырушылық және құқықтық негіздерін дамыту, кадрмен және қаржымен қамтамасыз ету арқылы судьялардың тәуелсіздігін нығайтуға арналған қыруар жұмыс жасалды. Судьялардың қоғамдағы мәртебесіне, сот кадрларын іріктеу мен жасақтауға деген көзқарас, оларға қойылатын талаптар мен қағидалар мүлде басқаша үрдісте дамуда.

Соңғы жылдардың көлемінде судьялар тәуелсіздігі мен сот жүйесін нығайтуға мүмкіндік беретін көптеген заңдардың өмірге келгені де судья тәуелсіздігінің жоғарғы деңгейге көтерілуіне көп септігін тигізді.

Судья тәуелсіздігі мен оның кепілдігі заңда көзделгенімен де, бұл қағиданың орындалуы мейлінше, толығымен орындала қойған жоқ. Судьяға берілетін кепілдіктер

Конституциялық заңға қарасақ бәрі жөнді-ақ, бірақ шын мәнінде солардың бәрі жүзеге асып жатыр ма, әлде жоқ па? Міне осы тұрғыдан көптеген даулар туындап, келіспеушіліктер орын алды. Осыған орай 2000 жылдың 1 қыркүйегінде Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының сот жүйесінің тәуелсіздігін күшейту жөніндегі шаралар» туралы жарлығы шықты.

Бұл жарлықты шығарудағы басты мақсат – Қазақстанда сот жүйесінің тәуелсіздігін күшейту, сот-құқық реформасының қарқынын жеделдету болды.

Әлемдік нарық заңдылықтарына негізделген қағидалардың қатынастар тереңдей түскен сайын еліміздің конституциялық құрылысы да іргесін бекіте түсті деуге болады.

Осы жарлықты қабылданған соң судья тәуелсіздігі мейлінше нығайтыла бастады деуіміз мұң екен, енді екінші бір мәселенің бас көтеруі болды.

Ол қандай проблема десек сол судьялардың өз мәртебесін асыра пайдалануы.

Қазақстан Республикасы Президенті жарлығына ілесе Қазақстан Республикасының «Сот жүйесі мен судьялардың мәртебесі» туралы Конституциялық заң қабылданды, бұл заң соттар мен судьялардың мәртебесін жоғары деңгейде көтерді.

Қоғам дамуының жоғары деңгейі, ғылыми-техникалық ілгерілеу кадрлар дайындау және олардың кәсіби шеберлігін шыңдайтын жүйеге ерекше талап қойып отыр.

Судьялардың қызметін жетілдіру үшін жаңа ақпарат алудың маңызы, ол тек жаңалыққа қызығушылықты қалыптастыруға ықпал етумен шектелмей, сонымен қатар сот зерттеуіне қатысушы және ұйымдастырушы ретінде судьяға қажетті рухани сілкініс сезімін қалыптастырады.

Қазіргі заман талаптарына сәйкес, судья тұлғасының қалыптасуы оған үміткерлер мен тағайындалған судьялар үшін қажет бірнеше сатылардан тұратын (жоғарғы оқу орыны, магистратура, сыннан өту, өздігінен даярлану, қайта даярлану) кәсіби әзірліктен өтеді.

Егеменді еліміздегі заңның мәртебесі өсіп, халық заңды мүдделерін сот арқылы қорғау мүмкіндіктерін неғұрлым белсендірек пайдалана бастаған кез. Бұл елдегі әділеттілікті атқарудың өркениетті үрдістерінің қалыптасуына оң әсерін тигізіп отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. К. Халиқов. Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау органдары. Оқу құралы. – Алматы, 1995.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995ж. 30 тамыз. – Алматы: «Жеті Жарғы», 2013.
3. Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі» 2000 ж. 25 желтоқсан, Заң газеті, 3 б.

Закирова М.,

магистрант 1 курса юридического факультета

Научный руководитель: к.ю.н., и.о. доцента Мухамадиева Г.Н.

Проблемы апелляционного производства в уголовном процессе

В 13 статье Конституции Республики Казахстан написано: «Каждый имеет право на признание его правосубъектности и вправе защищать свои права и свободы всеми не противоречащими закону способами, включая необходимую оборону. Каждый имеет право на судебную защиту своих прав и свобод. Каждый имеет право на получение квалифицированной юридической помощи» [1].

В своем Послании народу Казахстана, сделанного 14 декабря 2012 года «Стратегия «Казахстан-2050» Новый политический курс состоявшегося государства» Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев сказал: «Важнейшим вопросом правовой политики является реализация гражданами права на судебную защиту, которая гарантирована

Конституцией. Для этого необходимо упростить процесс отправления правосудия, избавить его от излишних бюрократических процедур. При активном внедрении новых информационных технологий сделать это несложно. В то же время в целях разгрузки судов следует продолжить развитие институтов внесудебного урегулирования споров. Нужно предусмотреть такой механизм, при котором разрешение споров по незначительным вопросам будет проводиться во внесудебном порядке. Авторитет судебной власти подрывается из-за неисполненных судебных решений. В связи с этим должны быть приняты меры по кардинальному исправлению этой ситуации» [2].

В 3 пункте 7 статьи Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан показано место судьи апелляционной инстанции таким образом: «апелляционная инстанция – суд, рассматривающий дело по существу по апелляционным жалобам (протестам) на не вступившие в законную силу приговоры, постановления суда первой инстанции» [3].

УПК РК объясняет апелляционный процесс как пересмотрение не вступивших в силу судебных решений и приговоров. Вступление в силу приговора означает отправление судебного решения на исполнение. Другими словами, с этого момента воля суда государства считается обязательным для всех граждан, юридических лиц, государственных органов на территории Республики Казахстан и в связи с правовой силой приравнивается к законодательному акту.

С целью определения и устранения ошибок суда УПК РК определяет право любого уполномоченного субъекта на обжалование и предъявление претензии сроком на пятнадцать суток. Согласно этому, институт предъявления апелляционных жалоб и претензии на судебные решения и приговоры является эффективным способом проверки судебных решений, обеспечивает законность и справедливость осуществления судебной власти.

Следственная и судебная практика показывает, что значение апелляционных постановлений и приговоров как процессуальных средств обеспечения законности в уголовном судопроизводстве не ограничивается конкретными делами, по которым они вынесены.

Лица, производившие дознание, следователи, судьи, принимавшие участие в расследовании уголовного дела, по которому вынесено апелляционное постановление либо приговор, учитывают содержащиеся в нем положения в своей последующей практике. Кроме того, постановления и приговоры суда второй инстанции изучаются многими судьями, прокурорами, следователями, а не только теми, кто непосредственно расследовал конкретное дело или решал его по существу. В силу этого апелляционные постановления и приговоры имеют большое значение для профилактики нарушений закона при расследовании и разрешении уголовных дел.

Апелляционные постановления и приговоры имеют для судебной и следственной практики инструктивное значение, что усиливает роль апелляционного производства как гарантии законности в уголовном судопроизводстве. Одновременно это повышает требования к апелляционным постановлениям и приговорам, которые должны быть законными, обоснованными, мотивированными.

Суть апелляционного процесса - проверить законность, основания и справедливость не вступившего в силу приговора, других решений посредством проведения судом высшей инстанции нового судебного следствия. Как указывается в Законе РФ об апелляционном процессе, целью внедрения апелляционного рассмотрения является усиление правовой гарантии частного лица и препятствие вступлению в силу незаконного решения [4, с.93–94].

Выше указано, что действия участников процесса по предъявлению жалоб и претензии на судебные решения являются процессуальными действиями, порождающие процессы на соответствующих стадиях. Здесь суть процесса – проверка принятых решений в предыдущей инстанции.

Инструктивное значение апелляционных постановлений и приговоров отнюдь не означает, что их значение подобно судебному прецеденту. В Казахстане судьи при осуществлении правосудия независимы и подчиняются только закону. Анализ норм права и доказательств, содержащиеся в них указания, постановления и приговоры вышестоящих судов содействуют углублению теоретических знаний следователей и судей, правильному пониманию закона, помогают им приобрести практические навыки по применению норм права, активно содействуют формированию правосознания судей, прокуроров, следователей. Именно на этой основе и таким путем суды второй инстанции способствуют правильному разрешению также тех уголовных дел, которые не поступают в стадию апелляционного производства.

В общем, одно из значимых изменений в апелляционном процессе – суд апелляционной инстанции в случае нахождения ошибки в решении суда первой инстанции, выносит правильное решение, не возвращая дело. Это означает, что апелляционный процесс является эффективным способом проверки судебных решений и вынесения справедливых решений, а также защиты прав и свобод граждан.

В целях выполнения конституционной позиции свободы обжалования судебных процессов, судебных решений закон на основе равноправности дает равное право на предъявление жалоб и претензий. Стороны получили возможность выражать свои мнения и возражения касательно предъявленных жалоб и претензии, дополнять документы первой инстанции дополнительными материалами не рассмотренными ранее в суде. Если срок подачи жалоб и претензии по обоснованным причинам упущен, гарантируется его восстановление.

Итак, пересмотр судебных решений и приговоров не вступивших в законную силу - особенная стадия уголовного процесса, главной целью которого является защита граждан и общество от судебных ошибок, обеспечение соблюдения норм закона всеми участниками уголовно-правовых отношений, гарантировать справедливое, гуманное и демократическое осуществление правосудия [5].

Список использованной литературы:

1. Конституция РК от 30 августа 1995 года
2. Послание Президента Республики Казахстан- Лидера нации н. А. Назарбаева Народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050» Новый политический курс состоявшегося государства» от 14 декабря 2012 года
3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года
4. Кряжевских О.В. Некоторые дискуссионные вопросы деятельности судов второй инстанции// Вестник Московского университета. 2005. №1. – С. 93–94.
5. Канафин Д.К. Апелляционное производство в уголовном процессе Республики Казахстан. - Алматы, 2002.

**Зорбаева А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.**

Қазақстан Республикасындағы өрт қауіпсіздік органдарының жұмысын жетілдіру мәселелері

Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету адамдардың өмірі мен денсаулығын, меншікті, ұлттық байлық пен қоршаған ортаны қорғау жөніндегі мемлекеттік қызметтің ажырамас бөлігі болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы өрт қауіпсіздігі жүйесі - өртті және одан келетін залалды болдырмауға бағытталған экономикалық, әлеуметтік, ұйымдық, ғылыми-

техникалық және құқықтық шаралардың, сондай-ақ өртке қарсы қызмет күштері мен техникалық құралдарының жиынтығы.

Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ететін орталық және жергілікті атқарушы органдарды, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдарын, мемлекеттік емес өртке қарсы қызметті, өрттен қорғау-техникалық ғылыми-зерттеу мекемелерін, өрттен қорғау-техникалық оқу орындарын, өрт сөндіру-техникалық өнім өндіру кәсіпорындарын қамтиды.

Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өрттің алдын алуды, өрт қауіпсіздігі саласындағы бақылауды және өрт сөндіруді жүзеге асыратын мемлекеттік органдар болып табылады [1].

Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары уәкілетті органнан, уәкілетті органның ведомствосынан, оның аумақтық бөлімшелерінен және мемлекеттік мекемелерден, оның ішінде өрт-техникалық оқу орындарынан тұрады.

Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдарының тулары болады, олардың сипаттамасын Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары:

- 1) өрт қауіпсіздігі саласындағы бақылауды жүзеге асырады;
- 2) (алып тасталды)
- 3) (алып тасталды)
- 4) өрт және өрт қауіпсіздігі ережелерін бұзу туралы істер бойынша анықтауды жүзеге асырады;

- 5) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген құзыреттер шегінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізуді жүзеге асырады;

- 6) өртке қарсы қызмет бөлімшелерін жұмылдыру дайындығы және бейбіт және соғыс уақытында төтенше жағдайлар туындаған кезде жұмылдыру, олардың жұмысының орнықтылығын арттыру жөнінде шаралар әзірлейді, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдарының жұмылдыруға ұдайы дайын болуын қамтамасыз етеді;

- 7) (алып тасталды)

- 8) елді мекендерде және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан объектілерде өрт сөндіру бөлімшелерінің өртке қарсы күреске дайындығын бақылауды жүзеге асырады;

- 9) қоныстану аумақтарын және мемлекеттік меншіктегі ерекше маңызды объектілерді өрттен қорғауды қамтамасыз етеді [1].

Ұйымдардың, жекелеген өндірістердің, өндірістік учаскелердің, агрегаттардың жұмысын ішінара немесе толық тоқтата тұруды, субъектілер өрт қауіпсіздігінің нормалары мен ережелерін бұза отырып жүзеге асыратын, сондай-ақ ұйымдарды, объектіні, құрылыстарды, ғимараттарды салу, қайта жаңарту, кеңейту немесе техникалық қайта жарақтандыру кезінде жобаларда көзделген өрт қауіпсіздігінің талаптары орындалмағанда ғимараттарды, құрылыстарды, электр желілерін, жылыту аспаптарын пайдалануға және өрт шығу қаупі бар жұмыстарды жүргізуге тыйым салуды уәкілетті органның және облыстардағы (республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы), облыстық маңызы бар қалалардағы, аудандардағы аумақтық мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдарының өтініші бойынша сот жүргізеді.

Субъектінің жұмысын ішінара немесе толық тоқтату немесе оған тыйым салу туралы талап-арызды уәкілетті орган және облыстардағы (республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы), облыстық маңызы бар қалалардағы, аудандардағы аумақтық мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен және негіздерде сотқа жібереді.

2014 жылы 17 наурыз күні Бас Прокурор Асхат Дауылбаевтың төрағалық етуімен Зандылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі Үйлестіру кеңесінің жиналысы болып, онда еліміздегі өрт қауіпсіздігінің 2011-2013 жылдардағы жай-күйі мәселелері талқыланды.

Отырыс жұмысына Үйлестіру кеңесінің мүшелері, Президент Әкімшілігінің, Премьер-Министр Кеңесінің өкілдері, Парламент депутаттары, ішкі істер, денсаулық сақтау, мәдениет және ақпарат министрліктерінің басшылары қатысты.

Бас прокуратура Төтенше жағдайлар жөніндегі министрлікпен бірлесіп, еліміздің соңғы үш жылдағы өрт қауіпсіздігінің жай-күйін талдады. Талдау өрттің алдын алу жөніндегі жұмыстардың жеткіліксіз екендігін көрсетті. Прокурорлар өрт қауіпсіздігінің нормалары мен ережелерінің түрлі өртке, орасан мүліктік шығындарға, адам өлімдеріне әкеп соқтырған көптеген бұзылушылықтарын анықтады.

Соңғы үш жылда елімізде 46024 өрт оқиғасы орын алған, онда 1464 адам, соның ішінде 174 бала қаза тауып, 1776 адам түрлі жарақаттар алған. Өрт салдарынан келген жалпы шығынның мөлшері шамамен 15,5 млрд. теңгені құрады. Барлық өрттердің шамамен 70 пайызы тұрғын үйлер секторларында орын алған.

Бұл ретте, өрт қауіпсіздігін қамтамасыз етудің қолданыстағы жүйесі республикамыздағы 6 989 елді мекеннің 272-сін ғана қорғауды қамтамасыз ете алады. Ауылдық мекендердің 90 пайызы өрттен қорғану жүйесімен қамтамасыз етілмеген. Өрт деполары ғимараттарының шамамен 65 пайызының пайдаланылғандығына қырық жылдан асқандықтан, олардың кейбірі апатты жағдайда деп танылған.

Сонымен бірге, Бас Прокурор өз баяндамасында атап өткендей, бұл көрсеткіштердің өзі еліміздегі өрт қауіпсіздігіне қатысты шынайы жағдайды толыққанды көрсете алмайды, өйткені бұл саладағы мемлекеттік есепке алу әлі де дұрыс жолға қойылмаған. Анықталған бұзушылықтар, негізінен алдын ала ескерту іс-шараларын жүзеге асыруға тиісті органдардың жіберген кемшіліктері мен олқылықтарына байланысты, құқық бұзушылықтардың дер кезінде анықталмауына және жойылмауына байланысты орын алып отыр.

Осы саладағы маңызды проблемалар – өрт сөндіру бөлімшелерінің техникалық нашар жарақталуы, алыс орналасқан елді мекендерді өрттен толыққанды қорғауға мүмкіндіктің болмауы, ерікті өрт сөндіру құрамалары жұмыстарының тиімсіздігі, өрт фактілері бойынша қозғалған қылмыстық істердің тергелу сапасының төмендігі. Мысалы, негізінен қылмыстарды тергеудің әдіс-тәжірибесі болмауы салдарынан осы санатта тіркелген 2942 қылмыстың 70 пайызы ашылмай қалып отыр.

Бұдан өзге, өрт қауіпсіздігін және өрттің салдарын жоюды қамтамасыз ету бойынша іс-шаралардың бюджеттен тиісінше қаржыландырылмауы, бақылау-қадағалау іс-шараларын жүзеге асыру барысында қылмыстық немқұрайлылық пен сыбайлас жемқорлық оқиғаларының көрініс беруі және т.б. заңдылықтың жай-күйіне елеулі түрде әсер етеді.

Талқылаудың қорытындылары бойынша Үйлестіру кеңесінің мүшелері Төтенше жағдайлар жөніндегі министрлікке мүдделі мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл барысында елімізде өрт қауіпсіздігінің тиімді жүйесін құруға, азаматтар мен экономика объектілерінің өрттен қорғалуы деңгейін тиісінше қамтамасыз етуге, пәрменді мемлекеттік бақылауды жолға қоюға және өрттер мен олардың салдарларын есепке алуға бағытталған заңнамалық актілер әзірлеуге ұсыным берді. Тұрғын үйлер секторын, сондай-ақ адамдар көп жиналтын объектілерді өрттен қорғауды қамтамасыз ету қажеттігін Бас Прокурор негізгі міндет ретінде айқындап көрсетті [2].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Өрт қауіпсіздігі туралы Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 22 қарашадағы N 48 Заңы.
2. Интернет сайт <http://m.prokuror.kz/kaz/comment/reply/18829>

Кеңесбай Ж.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Сот әділдігінің мәні

Сот – халықтың ар-ожданы, олардың құқықтары мен бостандықтарының әділ түрде қорғалуының кепілі. Кез келген мемлекеттің демократиялық негізі – соттар қызметінің тиімділігі мен олар шығаратын шешімдердің заңдылықтарға сай болуы. Адам тағдырына араша түсіп ақты қарадан айырып кінәлілерге тиісті жазасын тағайындау, мәртебелі қазылы қызметте жүргендердің басты міндеті болып табылады.

Қазақстан Республикасында сот әділдігі Ата Заңымыз – Конституцияның 75 бабының 1 тарауына сәйкес жүзеге асырылады. Бұл орайда барлық жауапкершілік сотқа жүктелгендіктен, азаматтық-құқықтық және басқа дау-дамайларды шешуде нақтылы процес-суалды формалар қатаң сақталады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 14 бабы, 1 тарауында бекітілгеніндей, азаматтардың заң мен соттың алдында теңдік принциптері бірдей. Ата Заңымыз олардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға кепілдік береді. Сол себепті шешім Қазақстан Республикасының атынан шығарылатындықтан әділ болуы керек. Сот шешімінің заңдылығы жайлы айтар болсақ, азаматтық істі қараған кезде Қазақстан Республикасы Конституциясының, басқа нормативтік-құқықтық актілердің талаптары қатаң сақталуы тиіс.

Қылмыстық процестің міндеттері қылмыстарды тез және толық ашу, оларды жасаған адамдарды әшкерелеу және қылмыстық жауапқа тарту, әділ сот талқылауы және қылмыстық заңды дұрыс қолдану болып табылады. Қылмыстық істер бойынша іс жүргізудің заңда белгіленген тәртібі адамды және азаматты негізсіз айыптау мен соттаудан, олардың құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден қорғауды, кінәсіз адам заңсыз айыпталған немесе сотталған жағдайда - оны дереу және толық ақтауды қамтамасыз етуі, сондай-ақ заңдылық пен құқық тәртібін нығайтуға, қылмыстың алдын алуға, құқықты құрметтеу көзқарасын қалыптастыруға жәрдемдесуі тиіс. Сот, прокурор, тергеуші, анықтау органы және анықтаушы қылмыстық істер бойынша іс жүргізу кезінде Қазақстан Республикасы Конституциясының, ҚР Қылмыстық Кодекстің, ҚР ҚІЖК-тің 1-бабында көрсетілген өзге де нормативтік құқықтық актілердің талаптарын дәл сақтауға міндетті. Қазақстан Республикасында қылмыстық істер бойынша **сот әділдігін тек соттар ғана жүзеге асырады**. Сот өкілеттігін кімнің болса да иемденуі заңда көзделген жауаптылыққа әкеп соқтырады. **Соттың үкімі бойынша және заңға сәйкес болмаса, ешкім де қылмыс жасағаны үшін кінәлі деп таныла алмайды, сондай-ақ қылмыстық жазаға тартыла алмайды**. Әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сотпен қорғауға құқығы бар. Мемлекет заңда белгіленген жағдайлар мен тәртіп бойынша жәбірленушіге сот әділдігіне қол жеткізуін және келтірілген залалдың өтелуін қамтамасыз етеді. Қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде қылмыстық процеске қатысушы адамдардың абыройын түсіретін немесе қадір-қасиетін кемітетін шешімдер мен іс-әрекеттерге тыйым салынады, адамның жеке өмірі туралы мәліметтерді, сонымен бірдей ҚР ҚІЖК-те көзделмеген мақсаттар үшін адам құпия сақтау қажет деп санайтын жеке сипаттағы мәліметтерді жинауға, пайдалануға және таратуға жол берілмейді. ҚР ҚІЖК-те белгіленген негіздер мен тәртіп бойынша болмаса, ешкімді де қылмыс жасады деген сезік бойынша ұстауға, қамауға алуға немесе өзгеше түрде бас бостандығынан айыруға болмайды. ҚР ҚІЖК-те көзделген жағдайларда ғана және қамауға алынған адамға сотқа шағымдану құқығын бере отырып, тек соттың санкциясымен ғана қамауға алуға және күзетпен ұстауға жол беріледі. Адам соттың санкциясымен жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ғана ұсталуы мүмкін. Күзетпен ұсталмаған адамды сот-психиатриялық сараптама жүргізу үшін медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастыруға соттың шешімімен ғана жол беріледі. Күзетпен ұсталмаған адамды сот-медициналық сараптама жүргізу үшін медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастыруға соттың шешімі санкциясы бойынша жол беріледі. Азаматтардың жеке өмірі, жеке және отбасылық құпия заңның қорғауында болады. Әркімнің жеке салымдар мен жинақтардың, хат

жазысудың, телефон арқылы сөйлесудің, почта, телеграф және өзге де хабарлардың құпиясына құқығы бар. Қылмыстық процесс барысында бұл құқықтарды шектеуге заңда тікелей белгіленген жағдайлар мен тәртіп бойынша ғана жол беріледі. Тұрғын үйге қол сұғылмайды. Тұрғын үйге онда тұратын адамдардың еркіне қарсы кіруге, оны қарауға және тінту жүргізуге заңда белгіленген жағдайлар мен тәртіп бойынша ғана жол беріледі. Меншікке заңмен кепілдік беріледі. Ешкімді де соттың шешімі болмайынша өз мүлкінен айыруға болмайды. Әр адам оның қылмыс жасағандығы үшін кінәлілігі ҚР ҚДЖК-те көзделген тәртіппен дәлелденгенге және соттың заңды күшіне енген үкімімен белгіленгенге дейін кінәсіз деп саналады.

Ешкім де өзінің кінәсіздігін дәлелдеуге міндетті емес. Айыпталушының кінәлілігіне сейілмеген күдік оның пайдасына түсіндіріледі. Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңын қолдану кезінде пайда болған күмәндер де айыпталушының пайдасына шешілуі тиіс. Айыптау үкімін болжамдарға негіздеуге болмайды және ол ақиқат дәлелдердің жеткілікті жиынтығымен расталуы тиіс.

Азаматтық істер бойынша да әділ сот шешімі маңызды сипат алады. Өйткені, бұл бағыттағы шешімдер нақтылы дәйектемелер мен құқықтық нормаларға негізделген. Сол себепті шешімнің саяси және құқықтық мәні оның құқық қорғау функцияларымен шектелмей, тұлғаларға тәрбиелік және моральдық тұрғыдан да ықпал етуі керек.

Соттың әділ шешім шығаруы оның заңдылығы мен нақтылы дәйектемеге негізделген. Әрбір шешімге қатысты бұл талаптар бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, материалдық және процессуалдық құқықтар қатаң сақталуға тиіс. Екі міндеттің өзара байланыстылығының заңдылығы мынаған келіп саяды: бұзылған құқықты қорғау немесе заңмен қорғалатын мүдде; процеске қатысушылар мен тұрғындарға тәрбиелік ықпал ету. Түптеп келгенде, соттың нақтылы шешім шығаруы әділдіктің салтанат құруымен түсіндіріледі. Жауапкершілікті сезіне отырып, конституциялық талаптарды бұлжытпай орындауға қол жеткізуге болады.

Сот билігінің қашанда қолжетімді болуы Елбасы мен мемлекет тарапынан қойылып отырған басты талап. Сондықтан, сот жүйесінің жұмысын одан әрі дамытуда ең алдымен судьялардың жауапкершілігін арттыру қажет, бұның өзі олардың жұмыс сапасының жақсаруына септігін тигізеді сөзсіз.

Сот шешіміне қарап, қоғамның мемлекетке деген көзқарасы қалыптасады. Президент осы орайда соттардың шешімдері негізінде заңның үстемдігі орнығып, соттың азаматтың құқығы мен мүддесін қорғаудағы қабілеті көрінетінін айтты. Сондықтан сот қашан да заң аясында кез келген іске әділ шешім беруі қажет.

Заң бәріне қашанда ортақ, сондықтан соттар заңға ғана бағынып жұмыс жасауы қажет. Осы орайда, жауапкершілікті сезіне білген сот маманының артар жүгі қашанда ауыр екені бәрімізге хақ. Ең бастысы атқа мінген азаматтардың «Қу құлқынның құлы болмай, халқының адал ұлы болғаны» абзал.

**Кенесбек Н.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.**

Қылмыстық іс жүргізудегі дәлелдеуді мәселелері

Фактілер және олардың қайнар көздері туралы мәліметтерді жинау, тексеру және бағалау нәтижесінде қылмыстық істің мән-жайлары туралы білімнің нақты бір деңгейіне жетеді. Диалектикалық материализмның тану теориясы (гносеология) қоршаған ортаның нақтылығынан және оны тану мүмкіндігінен шығады, ал соңғысының соның негізіне адам санасының шынайы объективтілікті қамтуы жатады.

Адамзат санасы осы шынайылықтың құбылысын тани алады. Қоғамдық тәжірибе адамзат санасы объективтік шынайылықты дұрыс танитындығын және қажетті тану нәтижелеріне жете алуға қабілетті екендігіне сендіре дәлелдейді.

Осы жағдайда қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде жүзеге асырылатын қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеу сырттан тыс қалмайды. Қылмыстық іс бойынша маңызы бар мән-жайларды анықтау үшін гносеологиялық тосқауыл жоқ, сонымен қатар олар кез келген объективтік шынайылық сияқты жан-жақты және толық танылуы мүмкін.

Сондықтан көптеген қылмыстық іс жүргізу ғалымдарының қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеудің міндеттері қылмыстық іс жүргізу міндеттерінің маңызды бөлігі болып табылады және олар зерттелінетін мән-жайлар туралы ақиқатты білімге жеткен жағдайда орындалады деп саналады деген дұрыс тұжырымдары кездесоктық емес.

Философияда ақиқат – бұл субъектінің объектіні дәлме-дәл тануы, затты санадан тыс және тәуелсіз тануды жаңғыртуы. Ақиқат деп белгілі бір затты, нақты бір объективтілік нақтылықтың құбылысын дұрыс қамти алған және оған сәйкес келетін, онымен үйлесетін ойды айтады.

Қылмыстық іс жүргізуде жасалған қылмыстың мән-жайлары туралы қол жеткізген ақиқатты «объективтік ақиқат» деген терминімен белгіленеді. М.С. Строговичтің ойынша «қылмыстық іс жүргізудегі «объективтік» ақиқаттың атауы өте маңызды ережені құрайды, себебі қылмыстық іс бойынша қол жеткізген ақиқат – формальді емес, шартты емес, бірақ оған жету үшін нақты бір формальді талаптар мен заңдық жағдайлар белгіленген. Сол үшін ақиқат мәні бойынша объективті шынайылығы бар» [1, 47].

Объективті ақиқаттың мазмұны – бұл қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеу нәтижесінде алынған қылмыстық істі дұрыс шешу үшін маңызы бар фактілер және мән-жайлар туралы білімдер.

Осы арада тергеуші мен сот болған оқиғаның фактілі мәнін анықтай отырып, оған қылмыстық құқықтың сол не басқада бір нормасын қолдануды қолға ала бастайды, сөйтіп осы норманың немесе бірнеше нормалардың ішінен қайсысы жасалған әрекет үшін қандай жауапкершілік көзделетіндігін анықтайды.

Тиісінше, объективтік ақиқаттың мазмұнына фактілер мен мән-жайлар туралы білімдерден басқа танылатын фактілер мен мән-жайларды қылмыс ретінде квалификациялауға заңдық баға беруі де кіруі қажет.

Фактілер мен мән-жайларды анықтау кезінде ақиқатқа жету өзіндік орын алады, егер олар шынайылықта жүзеге асырылып және соған сәйкес дәл танылса ғана.

Әрекетті дұрыс саралау ол анықталынған фактілер мен мән-жайларды қылмыс құқығы нормаларына сәйкес екендігін білдіреді. «Егер фактілі мән-жайларды тіркейтін ақиқат, жалпы мазмұнды сипатты құраса, онда анықталынған фактілерді құқықтық бағалауды өзіне ала білген ақиқат формальды болып келеді және мазмұнды білімнің қандай да бір элементтерінен толығымен айырылған» [2].

Объективті ақиқат өзінің сипаты бойынша салыстырмалы және абсолюттік болып келеді. Салыстырмалы ақиқат – бұл объективтік шынайылықты дәлме-дәл, дұрыс бейнелейтін білім, бірақ ол барлық қасиеттер мен қатынастарда толық көрсетпейді.

Абсолюттік ақиқат – бұл бір немесе басқада заттарды, объективті шынайылықтың құбылыстарын түпкілікті, толық, жан-жақты тануы, яғни ол аталған заттар мен құбылыстардың барлық қасиеттері мен қатынастарын қамтитын тану.

Қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеу нәтижесінде қылмыстық істі дұрыс шешу үшін маңызы бар мән-жайлар туралы білімді алу кезінде объективтік нақтылықтан алынатын мазмұндармен тұрақты толықтырылып отырылады. Сондықтан, қылмыстық іс жүргізудегі объективті ақиқат салыстырмалылық пен абсолюттік органикалық біртұтастықты құрайды.

Сонымен қатар, кейбір қылмыстық іс жүргізуші ғалымдардың объективті ақиқатты іс жүргізушілік ақиқатқа алмастыруға талпынған көзқарастары сәтті деп атауға болмайды,

себебі іс жүргізушілік ақиқат сот процесінің нәтижелері іс жүргізушілік құқықтың талаптарына сәйкес келуін білдереді. Мәселен, В.В. Никитаев жазғандай «объективті (материалдық) ақиқат Қылмыстық кодексіні үкімді тағайындау үшін қолдануға әсер ететін фикция, былайша айтқанда заңи фикция: сондықтан оны қылмыстық іс жүргізудің құралы ретінде сақтауы іс жүргізушілік ақиқат бірінше орынға қойылатындығын жорамалдайды» [3, 76].

Қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеудің мақсаты болып тек объективті шынайылықты не басқаша сөзбен айтқанда объективті ақиқатты анықтауы ретінде орнықтырылады.

Сонымен қатар, ҚР ҚІЖК қылмыстық сот ісін жүргізудің жалпы ережелерінде де, іс жүргізудің жекелеген сатыларында қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді реттеу кезінде де және іс жүргізудің ерекше нысандары барысында да «ақиқат» деген терминді тікелей қолданбайды.

Бірақ, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын мұқият талдауы көрсететіндей, қылмыстық іс жүргізуде «ақиқат» терминін пайдаланудан бас тартқан жағдайда да қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде барлық мән-жайлар туралы объективті білімді алуға құқықтық негізге орын қалып отырады.

Шынайылыққа сәйкес қылмыстық істің мән-жайларын анықтаудың кепілдіктерінің негізіне келесі құқықтық ұйғарымдар құрайды.

Алдымен, ҚР ҚІЖК 8 бабында белгіленген қылмыстық сот ісін жүргізудің мәнінің объективті сипаты. Мысалы, қылмыстық ізге түсу және кінәлі тұлғаға әділ жаза тағайындау бір жағынан қылмыстық сот ісін жүргізудің мәніне жауап берсе, екінші жағынан кінәлі емес тұлғаларға қатысты қылмыстық ізге түсуден бас тарту, оларды жазадан босату, қылмыстық ізге түсуге негізсіз тартылған тұлғалардың әрбірін ақтауда қылмыстық сот ісін жүргізудің мәніне жауап береді.

Жасалған қылмыстың объективті көрінісін анықтауды қамтамасыз ету қылмыстық іс жүргізу заңнамасында көзделген қылмыстық сот ісін жүргізудің принциптер жүйесіне негізделеді, олардың ішінде басыңқы болып мына принциптер орын алады, кінәсіздік презумпциясы (ҚР ҚІЖК 19 бабы), сот ісін жүргізуді тараптардың бәсекелестігі мен тең құқықтылығы негізінде жүзеге асыру (ҚР ҚІЖК 23 бабы), дәлелдемелерді ішкі сенім бойынша бағалау (ҚР ҚІЖК 25 бабы).

В.Н. Григорьев мен А.В. Победкиннің белгілеуі бойынша «нақты бір тұлғаның кінәлігіне қатысты күдіктерді жоюдың іс жүргізушіліктің барлық мүмкіндіктері таусылған жағдайда кінәсіздік презумпциясы принципін басшылыққа алу қажет, соңғысына сәйкес дәлелденбеген кінәлілік кінәсіздікті дәлелдеумен пара-пар келеді, яғни ақтау үкімі бұл жағдайда ақиқат анықталмағандықтан шығарылмайды, керісінше заң шығарушы оны анықталған деп санауды міндеттейді, себебі тұлғаның кінәсіздігі дәлелденген болатын» [4, 28].

Қылмыстық іс бойынша объективті ақиқатты анықтауға қылмыстық сот ісін жүргізетін органдардың қызметтерінің іс жүргізушілік жағдайлары, іс жүргізуге қатысатын барлық қатысушылардың іс жүргізушілік құқықтары бағытталады.

Шынайылыққа сәйкес қылмыстық іс бойынша мән-жайларды анықтау мақсатында қылмыстық іс жүргізуде дәлелдемелер мен дәлелдеуді реттейтін ҚР ҚІЖК нормалары маңызды рөл атқарады.

Мәселен, ҚР ҚІЖК 115 бабы, сот, прокурор, тергеуші, анықтаушы осы Кодексте белгіленген тәртіппен Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінде көзделген әрекеттердің болғандығын немесе болмағандығын, айыпталушының бұл әрекетті жасағандығын немесе жасамағандығын және айыпталушының кінәлілігін не кінәлі емес екендігін, сондай-ақ істі дұрыс шешу үшін маңызы бар өзге де мән-жайларды анықтауды талап етеді.

Қылмыстық іс бойынша дәлелденуге жататын мән-жайлардың тізіміне, аталған мән-жайлармен бірге, қылмыс оқиғасы мен қылмыстық заңда көзделген қылмыс

құрамының белгілері (қылмыстың жасалу уақыты, болған жері, әдісі және басқа да мән-жайлары), қылмыстың заңмен тыйым салынған әрекетті кімнің жасағандығы, адамның қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасаудағы кінәлілігі, оның кінәсінің нысаны, жасалған әрекеттің себеп-дәлелдері, заңдық және іс жүзіндегі қателіктер, айыпталушының жауаптылығының дәрежесі мен сипатына әсер ететін мән-жайлар, айыпталушының жеке басын сипаттайтын мән-жайлар, жасалған қылмыстың зардаптары, қылмыспен келтірілген зиянның сипаты мен мөлшері, әрекеттің қылмыстылығын жоққа шығаратын мән-жайлар, қылмыстық жауаптылық пен жазадан босатуға әкеп соқтыратын мән-жайлар жатады (ҚР ҚДЖК 117 бабы).

Бұның барлығы ҚР ҚДЖК қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеудегі басты мақсаты әлі де болса істің мән-жайларын зерттеу туралы ақиқатты білімге жету, яғни шын мәнінде болған істің фактілі мән-жайлары қылмыстық сот ісін жүргізу органдарының тұжырымдарына сәйкес болуын білдіреді.

Біз 200 тәжірибелік қызметкерлер арасында жүргізген сауалнама нәтижесінде «Қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеудің мақсаты ақиқат болып табылады ма?» деген сұраққа басым көпшілігі оңды жауап берді. Қойылған сұраққа «ия» деп 161-і жауап берсе (80,5%), «жоқ» деп 38-і жауап берді, ал сұралғандардың біреуі ғана (0,5%) «білмеймін» деп жауап берді.

Сонымен бірге, қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеу үшін «дұрыстық» пен «ықтималдық» түсініктерінің ара қатынасы әлі де болса мәселе болып отыр, себебі дұрыстықта және ықтималдықта негізделген білімнің деңгейі болып табылады. Бірақ, тек дұрыс білім ғана шынайылық болып саналады. Тек қылмыстық істің мән-жайлары туралы дұрыс білім ғана түпкілікті нәтижеде қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеуге әсер етеді.

«Ықтималдық» философиялық категориясы «дұрыстық» категориясымен пара-пар келеді. Ғылыми тұрғыдан «ықтималдық» пен «дұрыстық» категориялары субъект жеткен танудың, білімнің алуан түрлі деңгейлерін, негізделудің алуан түрлі дәрежелерін, білімнің дәлелденгенін сипаттайды. Ықтималды білім дұрыс білімге қарағанда алынған білімдерге қатысты күдіктер келтіреді. Ал, дұрыс білім күдіктер келтірмейді, онда тек сенімділік пен нанымдылық болады.

Ықтималдық әрқашанда оң және теріс сипаттағы соңғы тұжырымдарсыз қалыптаспаған категорияны білдіреді. «Егер бізде толық емес, керісінше оны ақиқатты деп танудың бірқатар негіздері болғанда ғана білім ықтимал болады, сол себеппен ол одан әрі негізденуге (дәлелденуге) жатады және сондықтан ол бізге нақты сенімділік туғызады, бірақ ол сенімділік бізді ақтамағандықтан біз оған дайын емеспіз» [5,92].

Бірақ, ескерту қажет, қылмыстық іс жүргізу заңы гносеологиялық заңдылықтарға қарамастан ықтималды білімге жету кезінде және мәндес тұжырымдармен дәлелдеудің аяқталуын белгілейді.

Бұл ҚР ҚДЖК 37 бабында айтылған негіздер бойынша қылмыстық ізге түсуді қысқарту туралы іс жүргізушілік шешімдерді қабылдау (әрекетте қылмыс құрамының болмауы), сондай-ақ ҚР ҚДЖК 376 бабының 2 тармағының 2 тармақшасы бойынша ақтау үкімін шығару (сотталушының әрекетінде қылмыс құрамының болмауы) сәттері болып табылады.

Аталған жағдайлар айыпталушының кінәлі еместігінің «шынайылығы» туралы білімнің анықтығына қол жеткізуіне болады не болмайды, себебі «қылмыс құрамының болмауы» қылмыстық іс бойынша іс жүргізу барысында қылмыстарды жасауда тұлғаның кінәлігін анықтау үшін жеткілікті емес дәлелдемелердің жиналу жағдайын және жиналған және тексерілген дәлелдемелер жасалған қылмысқа тұлғаның кінәлі еместігін көрсететін жағдайларды да өзіне сіңіріп алады.

Сонымен бірге, қарастырылып отырған жағдайларда дәлелдеу нәтижелері бойынша барлық тұжырымдар, егер олар ықтималды маңызыне ие болса да тұлғаны толық ақтауға бағытталуы тиіс. Қалған жағдайларда білімдердің ықтималды деңгейіне жеткенде

қылмыстық істің мән-жайларын тану процесі оң және теріс сипаттағы түпкілікті тұжырымдармен аяқталмайды.

Сондықтан, тұлғаның қатысы жоқтығы кезінде дәлелдеу нәтижелері бойынша жасалған қылмысқа гносеологиялық көзқарастары тұрғысындағы тұжырымдардың ықтималдығы қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде жиналған дәлелдемелер тұлғаның жасалған қылмысқа кінәлігін анықтау үшін жеткілікті емес болғанда ғана қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеу қылмыстық істің мән-жайларының білімділігінің анықтығымен аяқталады деген жалпы ережелерінен шығады.

Сонымен қатар, қылмыстық істің мән-жайлары туралы ықтимал білімі дәлелдеу пәнін анықтаумен байланысты емес дербес іс жүргізушілік шешімдерді қабылдау үшін пайдаланылады: қылмыстық істі қозғау туралы, бұлтартпау шараларын қолдану туралы, тергеу іс әрекеттерін жүргізу туралы (мысалы, тінту мен алу), тұлғаны жәбірленуші, азаматтық талапкер, азаматтық жауапкер деп тану, қылмыстық істерді біріктіру, бөлектеу, тоқтату тұру туралы және т.б.

Қылмыстық іс жүргізушілік дәлелдеудегі ықтималды білімнің негізділігіне зерттелетін мән-жайлар туралы мәліметтер не ақпараттар жатады, өз кезегінде олар шын және жалған болады.

Дұрыстық, керісінше қылмыстық іс бойынша мән-жайларды зерттеу туралы білімнің толықтығымен сипатталады, сонымен қатар ол осы мән-жайларға қатысты тұжырымдарды дәлелдемелер арқылы дәлелдеуге мүмкіндік туғызады. Дұрыстық субъективтік көзқарас бойынша нақты бір мән-жайларды бағалауда немесе факт дұрыс және толық болғанда сенімділікті көрсетеді.

Білімнің дұрыстығы дәлелдеу пәнінің мән-жайларын анықтауға байланысты қылмыстық іс бойынша іс жүргізуде шешімдерді қабылдау барысында қолдануы міндетті:

1. тұлғаны айыпталушы ретінде тарту;
2. ҚР ҚІЖК 37 бабының 1 тармағының 1 және 2 тармақшасына, 51 бабының 1 тармағына, 38 бабының 1 тармағына сәйкес қылмыстық істі қысқарту немесе қылмыстық ізге түсуді қысқарту;
3. айыптау қорытындысын құрастыру туралы;
4. айыптау хаттамасын құрастыру туралы;
5. үкімді шығару туралы.

Аталған қылмыстық істер бойынша шешімдердің түрлері мазмұнды дұрыстыққа тән болуы тиіс: бұл шешімдер дәлелдемелердің дұрыс логикалық құрылысына негізделіп қоймай, сонымен бірге оларды қабылдау үшін фактілі негіз болған істің мән-жайларын жан-жақты және объективті зерттеуге де негізделеді

Сондықтан, дәлелдемелерді құрайтын қылмыстық іс бойынша қабылданатын шешімдер негізінде дәлелденуге жататын мән-жайларды анықтауға қатысты бір мағыналы негізделген тұжырымдар жасалынуы құқық қорғау органдарында орын алатын осы жағдай орынсыз болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М., 1968.
2. Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства. – М., 1991.
3. Никитаев В.В. Проблемные ситуации уголовного процесса и юридическое мышление / Состязательное правосудие: труды научно-практических лабораторий. – М., 1996.
4. Григорьев В.Н., Победкин А.В. О методологии совершенствования доказательственного права // Государство и право. 2003. № 10.
5. Комлев Б. О понятии доказательств // Социалистическая законность. 1991. №11.

Қазыбеков С.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Қазақстан Республикасындағы Қаржы полициясы

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының бірден бір мақсаттарының бірі - дамыған 50 елдің қатарына қосылу. Ол мақсатқа жету үшін, ең біріншіден, елде дамып кеткен жемқорлық пен ақша жымқыруды тоқтату. Сол мақсатқа жету үшін қаржы полициясын құрды. Қаржы полиция дегеніміз - заңмен белгіленген өкілеттіктері шегінде жедел-ізвестіру қызметін, алдын ала тергеу және анықтау, әкімшілік іс жүргізу арқылы экономика мен қаржы қызметі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес саласында адам мен азаматтың құқықтарына, қоғаммен мемлекет мүдделеріне қылмыстық және құқыққа қайшы өзге де қол сұғушылықтың алдын алуға, оны анықтауға, жолын кесуге, ашуға және тергеуге бақытталған құқық қорғау қызметін жүзеге асыратын арнаулы мемлекеттік орган.

Қаржы полициясының органдары өздерінің алға қойған міндеттеріне сәйкес, өз өкілеттіктері шегінде:

1) жасалған немесе жасалуға әзірленіп жатқан қылмыстар туралы мәлімдемелер мен хабарларды қабылдауға, тіркеуге және қарауға, қылмыстардың жолын кесу, оларды ашу, қылмыс жасаған адамдарды ұстау және қоғамға қауіпті салдарына жол бермеу жөнінде дер кезінде шаралар қолдануға;

2) Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу заңдарында көзделген тәртіппен анықтау мен алдын ала тергеуді жүзеге асыруға;

3) әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға, оларды анықтауға және жолын кесуге;

4) жедел-ізвестіру шараларын жүзеге асыру, қылмыстық процесте пайдалану үшін олардың нәтижелерін тіркеп қою арқылы қылмыстарды анықтауды, алдын алуды, жолын кесуді және ашуды қамтамасыз етуге, өзінің іс жүргізуіндегі қылмыстық істер бойынша жедел-ізвестіру шараларын жүргізу туралы тергеушінің жазбаша тапсырмалары мен прокурордың нұсқауларын, сондай-ақ соттың қаулыларын орындауға;

5) мыналарды: қаржы полициясы органдарының қарауына жатқызылған қылмыстық істер және әкімшілік құқық бұзушылық жөніндегі істер бойынша адамдарды; жүрген жері белгісіз болған кезде соттың қаулысы бойынша мемлекет мүддесіне орай талап қоюлар бойынша жауапкерлерді іздестіруді жүзеге асыруға;

6) экономикалық құқық бұзушылықтар келтірген мүліктік зиянның өтелуін қамтамасыз ету үшін шаралар қолдануға;

7) экономикалық, қаржылық және сыбайлас жемқорлық қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алуға, оларды анықтауға және жолын кесуге;

8) қылмыстық процеске қатысушы адамдарды мемлекеттік қорғау жөнінде заң актілерінде көзделген шараларды қолдануға;

9) мемлекеттік және заңмен қорғалатын өзге де құпияларды, сондай-ақ жүктелген міндеттерді атқару кезінде алынған басқа да ақпаратты сақтауға міндетті. Қызметкерлері азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзған жағдайда қаржы полициясының органдары бұзылған құқықты қалпына келтіруге, келтірілген залалды өтеуге, кінәлі адамдарды жауапқа тартуды қамтамасыз етуге міндетті.

Қаржы полициясы органдарының құқықтары

1. Қаржы полициясының органдары өздеріне жүктелген міндеттерді орындау үшін өз өкілеттіктері шегінде және заңда белгіленген тәртіппен:

1) жалпы және арнайы жедел-ізвестіру шараларын жүзеге асыруға;

2) іс жүргізуде жатқан материалдар мен қылмыстық істер бойынша құжаттарға, материалдарға, статистикалық деректерге және өзге мәліметтерге қол жеткізуге, сондай-ақ ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарынан, жеке тұлғалардан оларды беруді талап етуге, олардың көшірмелерін түсіруге, түсініктемелер алуға;

3) іс жүргізуде жатқан қылмыстық істер бойынша шақыру бойынша келуден жалтарып жүрген адамдарды күштеп әкелуге;

4) Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу заңдарына және әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңдарына сәйкес құжаттарды, тауарларды, заттарды немесе өзге де мүлікті алып қоюға немесе арасынан алуды жүргізуге;

5) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген тәртіппен тиісті уақытша ұстау изоляторларын, тергеу изоляторларын пайдалануға;

б) ұсталғандарды және қамауға алынған адамдарды күзетпен алып жүруге;

7) қаржы полициясы органдарының қарауына жатқызылған мәселелер бойынша шет мемлекеттердің тиісті органдарымен, халықаралық ұйымдармен қарым-қатынас жасауға;

8) әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді хаттамаға түсіру және қарау, әкімшілік ұстауды жүзеге асыру, сондай-ақ Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңдарында көзделген басқа да шараларды қолдануға;

9) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларда уәкілетті органдардан және лауазымды адамдардан ревизиялар, тексерістер, аудит және баға беру ісін жүргізуді талап етуге;

10) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен қаржы полициясы органдарына жүктелген міндеттерді шешуді қамтамасыз ететін ақпарат жүйелерін құру және пайдалану, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша алдын ала тергеу, анықтау, іс жүргізу барысында зерттеулер ұйымдастыруға;

11) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен ғылыми-зерттеу, оқыту, баспа қызметін жүзеге асыруға;

12) жеке және заңды тұлғаларға қылмыстар және өзге де құқық бұзушылықтар жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды жою туралы орындалуға міндетті нұсқамалар мен ұсынымдар беруге құқылы.

2. Қаржы полициясы органдарының қызметкерлері Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен қару, оқ-дәрі, арнайы құралдар сақтауға, алып жүруге және қолдануға, сондай-ақ қажет кезінде білек күшін, соның ішінде күрестің жауынгерлік тәсілдерін де қолдануға құқығы бар.

Өз міндеттері мен мақсаттарын орындау барысында көптеген қаржылық қылмыстар әшкереленді. Соның бірден бір дәлелі ретінде қаржы полициясының қорытындысына сенсек, азаматтардың белсенді көмегінің арқасында 70-тен астам қылмыстық іс қозғалып, 40-қа жуық лауазымды тұлға сотталды. Айта кетсек қаржы полициясы экономикалық қылмыстарды ашуға көмектескен 50 азаматқа 4 миллион теңгеден астам сыйақы берген. Қазақстан азаматтарымен белсенді жұмыс істеу барысында өз міндеттерін атқара отыра еліміздегі жемқорлықты жояды деген ойдамыз. Сөзді қорытындылай келгенде, қаржы полициясы өз міндеттерін жақсы атқарып жатыр деген қорытындыға келдік. Өз міндеттері мен мақсаттарын алға қоя отыра әлі де көптеген қылмыстарды әшкерелейді деген ойдамыз.

Мәди Г.,

заң факультетінің 4 курс студенті

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының ағымды кезеңдегі мәселелері

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес анықтауды, алдын ала тергеуді және жедел-іздігіру қызметін, сондай-ақ қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандығына, қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне қылмыстық және өзге де заңсыз қол сұғушылықтардың алдын алу және жолын кесу

жөніндегі атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын мемлекеттік органдар болып табылады [1].

Ішкі істер органдарының біртұтас жүйесін Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі оның құрамына кіретін департаменттер мен өзге де құрылымдық бөлімшелер, облыстардың, республикалық маңызы бар қала мен Республика астанасының, көліктегі оған бағынатын ішкі істер департаменттері, қалалық, аудандық, қалалардағы аудандық, кенттік, желілік ішкі істер органдары және қылмыстық-атқару жүйесінің органдары мен мекемелері, ішкі әскерлер, білім беру ұйымдары, мекемелер және өзге де ұйымдар құрайды.

Ішкі істер органдарының құрамында криминалдық полиция, әкімшілік полиция және полицияның өзге де қызметтері, сондай-ақ Ішкі істер министрлігінің әскери құрылымдар мәртебесі бар әскери-тергеу органдары мен әскери полициясы құрылады.

Криминалдық, әкімшілік және өзге де полиция қызметтерінің бөлімшелерін, сондай-ақ Ішкі істер министрлігінің әскери-тергеу органдары мен әскери полициясын құруды, қайта құруды және таратуды Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрі жүзеге асырады. Криминалдық полицияның негізгі міндеттері қылмыстарды анықтау, оның алдын алу, жолын кесу, оны ашу және тергеу, ішкі істер органдарының жүргізуіне жататын қылмыстар туралы істер бойынша анықтама ісін жүргізу, тергеуден, анықтамадан және соттан жасырынған, қылмыстық жазаны атқарудан және өтеуден жалтарған, хабарсыз кеткен және Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген өзге де жағдайларда адамдарды іздестіруді ұйымдастыру және жүзеге асыру болып табылады.

Криминалдық полицияны жедел-іздестіру, тергеу, ғылыми-техникалық және Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігіне тікелей бағынатын, оның алдында тұрған міндеттерді шешу үшін қажетті өзге де бөлімшелер құрайды.

Әкімшілік полицияның негізгі міндеттері қоғамдық тәртіпті сақтау, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтау, оның алдын алу және жолын кесу, қылмыстарды ашу, Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген құзыретінің шегінде анықтама мен әкімшілік іс жүргізуді жүзеге асыру, ұсталған және қамауға алынған адамдар, оның ішінде белгілі бір тұратын жері, құжаттары жоқ адамдар ұсталатын жерлерде құқық тәртібін қамтамасыз ету, кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыздық пен құқық бұзушылықтарды анықтау және жолын кесу, өз құзыреті шегінде көші-қон процестерін реттеуді және халықтың көші-қоны саласындағы жұмысты үйлестіруді жүзеге асыру, жол қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мемлекеттік қадағалау және бақылау жасау, Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес ішкі істер органдарына жүктелген лицензиялау мен рұқсат ету қызметін жүзеге асыру болып табылады.

Әкімшілік полицияны полицияның учаскелік инспекторлары мен кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі учаскелік инспекторлар қызметтері, сақшылық қызмет, лицензиялық және рұқсат ету жүйесі, табиғат қорғау және ветеринариялық, көші-қон және жол полициясы бөлімшелері, ішкі істер органдарының арнаулы мекемелері және әкімшілік полицияның алдында тұрған міндеттерді шешу үшін қажетті өзге де бөлімшелер құрайды.

Әскери-тергеу органдарының негізгі міндеттері әскери қылмыстарды және әскери қызметшілер жасаған, ішкі істер органдары тергеуге тиісті қылмыстарды анықтау, олардың алдын алу, жолын кесу, ашу және тергеу болып табылады.

Әскери-тергеу органдарын әскери-тергеу департаменті, әскери-тергеу басқармалары мен тергеу, жедел-іздестіру, жедел-техникалық және өздерінің алдында тұрған міндеттерді шешу үшін қажетті өзге де бөлімшелерден тұратын бөлімдер құрайды.

Әскери-тергеу органдары Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес бұған уәкілдік берілген лауазымды адамдар арқылы өз құзыреті шегінде ішкі істер органдарының барлық құқықтарын пайдаланып, солардың міндеттерін атқарады.

Әскери-тергеу органдары Қарулы Күштер есебінен қызметтік үй-жаймен, байланыс құралдарымен қамтамасыз етіледі. Ішкі істер министрлігінің әскери полициясы арнаулы орган болып табылады және ішкі әскерлердегі құқық тәртібін қамтамасыз етуге, әскери қылмыстар бойынша, сондай-ақ ішкі әскерлердің әскери қызметшілері жасаған басқа да қылмыстар бойынша анықтаманы жүзеге асыруға, олардың арасындағы қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға, анықтауға, жолын кесуге, әскери қылмыстарды ашуға, ішкі әскерлердің әскери қызметшілерін іздестіруге арналған.

Ішкі істер министрлігінің әскери полициясы бұған уәкілдік берілген лауазымды адамдар арқылы жүктелген міндеттерді өз құзыреті шегінде орындау үшін ішкі істер органдарының өкілеттігін пайдаланады. Бұл орайда әскери қызметшілердің және әскери қалашықтар, ішкі әскерлердің әскери бөлімдері мен құрамалары бөлімшелерінің аумағында жүрген өзге де адамдардың құжаттарын тексеруді жүзеге асыруға құқығы бар.

Әскери полиция Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ішкі әскерлері есебінен қызметтік үй-жайлармен, автокөлікпен және байланыс құралдарымен қамтамасыз етіледі, оларды пайдалану мен ұстау шығындарын да солар көтереді.

Әскери полицияның әскери қызметшілері әскери атақтарына сәйкес айырым белгілері бар әскери нысандағы киім киіп жүреді. Бұл орайда киімнің әскери полицияның белгіленген үлгідегі кеудеге, жеңге тағатын арнаулы айырым белгілерімен толықтырылуы мүмкін.

Ішкі істер министрлігінің қылмыстық-атқару жүйесі – қылмыстық жазалардың атқарылуын және тергеу изоляторларында күдіктілер мен айыпталушыларды қамауда ұстауды қамтамасыз ету бойынша атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын органдар мен мекемелердің, сондай-ақ қылмыстық-атқару жүйесі органдары мен мекемелерінің тыныс-тіршілігін қамтамасыз ететін ұйымдардың жүйесі [2].

Құқық қорғау органдарының жүйесінде Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары айрықша орын алады. Олар қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына, мемлекет пен қоғамның мүдделеріне қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қолсұғушылықтардың алдын алу және оларды болдырмау жөніндегі қызметті жүзеге асырады.

Парламент Мәжілісінің депутаттары жаңа "Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы" заң жобасына Сенат енгізген түзетулерге келісім берді [3]. Осылайша, жаңа редакциядағы заң Парламентпен қабылданып отыр. Енді аталған құжат Мемлекет басшысының қол қоюына жолданады.

Бұған дейін жаңа редакциядағы құжат Мәжіліспен мақұлданып, оны талқылау барысында Парламенттің жоғары палатасы екі толықтыру жасаған болатын. Оның бірі қаржы мониторингіне қатысты уәкілетті органның сұрау салуына ақпараттық жүйелерден мәліметтер ұсыну тұрғысында болып отыр. Ал екінші толықтыру банкрот деп танылған немесе оңалту рәсімі қолданылған борышкерлерге қатысты меншікке қарсы қылмыстар бойынша қылмыстық істер жөніндегі мәліметтер ұсыну турасында болып табылады.

Жалпы алғанда жаңа құжаттың мақсаты ішкі істер органдары жүйесін, құқықтары мен міндеттерін айқындау, ішкі істер органдары қызметкерлеріне құқықтық кепілдіктерді қамтамасыз ету болып табылады. Бұдан бөлек, құжатта Ішкі істер министрлігінің құзыреттерін орталық аппарат және жалпы ішкі істер органдары ретінде бөлу, заңдылықты нығайтудың құқықтық кепілдіктерін қамтамасыз ету мен полицияны оған тән емес функциялардан арылту көзделеді. Заң жобасындағы жаңалықтың бірі - ішкі істер органдарының жұмысындағы арнаулы қағидаттарды қамтамасыз ету. Бұлар - адамның және азаматтың құқығын сақтау және сыйлау, ашықтық, жариялылық, азаматтық қоғам институттарымен, бұқаралық ақпарат құралдарымен және ішкі істер органдарының бірегей жүйесінде өзара іс-қимылда болу. Сонымен қатар, құжатта ішкі істер органдары қызметкерлеріне азаматтарды куәлік етуге мәжбүрлеуге, күш қолдануға және құқыққа қайшы әрекеттерге тікелей тыйым салатын норма қамтылып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары» туралы 1995 ж. 21 желтоқсандағы № 2707 Қазақстан Республикасының Заңы.
3. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» (жаңа редакция) Қазақстан Республикасы Заңының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 29 желтоқсандағы № 1747 Қаулысы.

Муратова А.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Бисенғали Л.

Роль и место адвокатуры в Республике Казахстан

В современном мире разработаны и эффективно функционируют основы правовой защиты человека, его прав и основных свобод. Так, Устав Организации Объединенных Наций подтверждает право людей всего мира на создание таких условий при которых будет соблюдаться законность, и провозглашает как одну из целей достижения сотрудничества в создании и поддержании уважения к правам человека и основным свободам без разделения по расовым, половым, языковым и религиозным признакам [4].

Адвокатура - это добровольное профессиональное объединение квалифицированных юристов, созданное для оказания правовой помощи физическим и юридическим лицам. Услуги, оказываемые адвокатурой, носят особый характер - они относятся к сфере защиты права. В этом смысле адвокатура является в широком смысле слова правоохранительным органом, притом не менее значимым, чем прокуратура и суды. Во всех случаях, когда органы государства выдвинули против гражданина обвинение, когда лицо задержано или арестовано, когда в суде ведется гражданско-правовой спор, государство признает за человеком право воспользоваться услугами адвоката и обеспечивает реализацию этого права [1].

Адвокатура - некоммерческая организация, она не преследует цель извлечения прибыли. Гонорары адвокатов - это не прибыль, а оплата их труда.

Адвокатура - не государственная структура, а профессиональное объединение, независимое от органов власти. Адвокаты - не чиновники, а люди «свободной профессии». Только при таком статусе адвокатуры и адвокатов возможны эффективная защита прав и интересов граждан, полемика с государственным обвинением, выявление ошибок следствия и суда.

Если говорить об истоках современной адвокатуры, то ее начало все-таки соотносится не с 2002, а с 1864 годом. Именно в этом году была произведена судебная реформа, которая несколько расширила права присяжных поверенных. Таким образом, адвокатуре насчитывается уже более ста пятидесяти лет, и можно считать, что она находится на пике своего развития. Однако этот факт еще не говорит о том, что все проблемы были исчерпаны, и можно спокойно почивать на лаврах.

Главным преимуществом современной адвокатуры является ее независимость от исполнительной власти, поэтому можно, действительно, рассматривать это корпоративное объединение как независимое и самоуправляющееся [2].

В представлении большинства жителей РК, к сожалению, образ адвоката скорее негативный. Средства массовой информации, кино, документальная и художественная литература практически не содержат положительных образов адвокатов, описаний их нелегкого труда и тех успехов, достижений, которых добились лучшие представители российской адвокатуры.

Приходится констатировать, что адвокаты не имеют союзников и являются «нежелательными персонами» как для граждан, так и для представителей власти, работников правоохранительных органов и судов. Они чужие для всех, раздражают всех, им завидуют, их презирают, им не верят в конце концов.

В чем причина такого негативного отношения к людям, которые взяли на себя непростую задачу защиты прав, свобод, имущества, а порой и жизни людей. Как сложился такой образ, что явилось причиной такого негатива и как нам можно исправить это положение [3].

В нашей стране, в отличие от развитых западных стран, адвокатов воспринимают как дельцов, ловкачей и проходимцев, которые думают только о наживе, требуют оплаты им «непомерных» гонораров за не очень понятный труд, который порой не виден, за те «бумажки» которые он написал и которые порой не дали того результата, на который рассчитывал клиент, при этом уверяют своих клиентов что правоохранительные органы и суды у нас сплошь коррумпированные, что законными способами доказать истину практически невозможно, а поэтому необходимо заплатить взятку, подкупить людей от которых зависит решение того или иного вопроса? Как получилось что вместо того, чтобы выявлять нарушения процессуального закона, умело строить линию защиты, собирать доказательство, многие адвокаты превращаются в посредников в получении и даче взяток?

Причин этой ненормальной ситуации несколько и все они порождены и нашей ментальностью, и нашей правовой неграмотностью, и коррумпированностью правоохранительных органов и судов.

- вековая традиция «подмазывать» нужных людей и давать взятки. Общество не сильно осуждает взяточников, люди привыкли это делать и уверены что если берут за дело и решают твой вопрос, то это нормально. Осуждают лишь тех кто либо взял и не сделал, либо взял очень много и вообще сильно разбогател (причем скорее от зависти чем от осуждения).

- адвокат в силу своего положения и статуса защищает интересы и правого и виноватого, такая уж у него задача. В глазах большинства людей защита виноватых, особенно убийц, грабителей, насильников и извращенцев, это что-то постыдное, неправильное с точки зрения «морали и нравственности», а защита таких людей еще и за деньги, смягчение им наказания воспринимается чуть ли не как предательство «всего святого» и общечеловеческих ценностей.

- человеческая природа такова, что люди, выбирая среди адвокатов кому доверить свою проблему, предпочитают обратиться к знаменитым (если им позволяет их финансовое положение), известным либо просто преуспевающим специалистам, интуитивно и мудро полагая, что раз он востребован и имеет богатую адвокатскую практику, значит он хороший профессионал [6].

На мой взгляд, государство должно создать институт государственных судебных поверенных и государственных же юридических консультаций, специалисты которых (пусть и не самые знающие и опытные) обязаны будут оказывать юридическую помощь и защиту малоимущим и плохо обеспеченным гражданам. Это будет торжеством социальной справедливости, когда любой гражданин страны будет иметь реальную возможность получить юридическую консультацию и помощь в осуществлении своего права на судебную защиту.

Общественная самоуправляемая организация – адвокатура, основываясь на принципе законности, и руководствуясь принципами правосудия и независимости, действуя в строгом соответствии с законом, во взаимодействии с правоохранительными органами, способствует укреплению законности, воспитанию граждан в уважении к праву, соблюдению правил общежития и дисциплины труда, уважению к правам, чести и достоинству других граждан. Ее основная роль в правоохранительной деятельности: это

всесторонне, полно и объективно исследовать все обстоятельства по делу и помочь суду принять правильное судебное решение [5].

Мнение адвоката, его позиция по ряду вопросов может совпадать с позицией лиц, ведущих расследование, прокурора, суда. Однако он подчас вынужден вступать с ними в определенные деловые коллизии. В процессе предварительного расследования он обжалует действия следователя, лица, производящего дознание; в судебном разбирательстве опровергает выдвинутое против подзащитного обвинение, обжалует приговор по уголовному делу и решение по гражданскому.

Адвокат обязательно должен стоять на защите прав и свобод человека, которые ей оказало государство, Конституция, законы и другие нормативно-правовые акты. Адвокат должен в нашем, достаточно нездоровом обществе, защищать человека от разного рода посягательств на его честь и достоинство, в тесном соединении с законом.

К сожалению, отдельные права адвокатов на сегодняшний день не урегулированы законодательством либо осуществляются формально. Ясно одно: реформы давно назрели и они должны привести именно к реформированию судебной системы, повышению в ней роли адвокатуры.

Список использованной литературы:

1. http://www.moeobrazovanie.ru/professions_advokat.html
2. <http://juristcompany.ru/advokatura/problemny-i-dostizheniya-s.html>
3. Фиолевский Д.П. Адвокатура – М.: Алерта, 2007.
4. Волков В., Подольный А. Как гарантировать квалифицированную юридическую помощь? // Российская юстиция - N 9, сентябрь 2000.
5. <http://www.advgazeta.ru/rubrics/8/864>
6. <http://bestlawyers.ru/php/news/newsnew.phtml?id=381&idnew=38951&start=0>

Нағашыбаев А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Қылмыстық процеске қатысушылар

Қылмыстық процесс — күрделі процесс, оған әр түрлі адамдар қатысады. Қылмысқа қатысушыларды үш топқа бөлуге болады.

1. Қылмыстық процеске қатысушы мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар. Оларға сот және мемлекеттік органдар мен қылмыстық қудалау қызметін жүзеге асыратын лауазымды тұлғалар жатады (прокурор, тергеу бөлімінің бастығы, тергеуші, анықтау органы, анықтау органының бастығы, анықтаушы).

2. Өз құқықтары мен мүдделерін немесе өздері білдіретін құқықтар мен мүдделерді қорғап процеске қатысушылар (күдікті, айыпталушы, қорғаушы, жәбірленуші, жеке айыпталушы, азаматтық талапкер, азаматтық жауапкер, кімелеттік жасқа толмаған айыпталушының (күдіктінің) заңды өкілдері, жәбірленушінің, азаматтық талапкер мен жеке айыптаушының өкілдері, азаматтық жауапкердің өкілдері).

3. Қылмыстық процеске қатысушылардың үшінші тобын шартты түрде үш шағын топқа бөлуге болады:

Бірінші топ — дәлелдемелер ұсыну бойынша міндеттерін орындайтын процеске қатысушылар. Оларға: куәгерлер мен сарапшылар жатады;

Екінші топ — іс жүргізу әрекеттеріне жәрдемдесу үшін тартылатын процеске қатысушылар. Олар: куәгерлер, аудармашылар, мамандар, сот отырысының хатшылары, көпілшілер, тану жүргізетін статистер және т.б.

Үшінші шағын топ — сот шешімдерін орындауға қатысатын мекемелер мен ұйымдар және соған орай үкімді орындау кезінде туындайтын іс жүргізу мәселелерін шешуі қатысатындар. Бұл топты: үкімдер мен қаулыларды нақтылы орындауды жүзеге асыратын әкімшілік өкілдері, сотталушының науқастануы, мүгедектігі немесе ауруханаға орналастыру бойынша комиссияның өкілдері және т.б. құрайды.

Анықтау және алдын ала тергеу — бұл анықтау органдары мен өкілетті органдардың сотқа дейінгі әрекеттері. Бұл әрекеттің негізі Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексінде (ҚІЖК) белгіленген. Мұнда шектерде қылмыс жасаған адалдарды қылмыстық жауапкершілікке тарту және істің мән-жайының жиынтығын анықтау, белгілеу және бекіту жөніндегі өкілеттіктерінің іс жүргізуі анықталған. Қылмыстық процеске қатысушылардың әрекеті толықтай заңмен реттеледі.

Қылмыстық топқа қатысушылардың құқықтары мен міндеттері -өзіне қатысты қылмыстық іс қозғалған не ұстау жүзеге асырылған, не айып тағылғанға дейін жолын кесу шарасы қолданылған адам күдікті болып танылады. Заңда күдіктіге көптеген құқықтар берілген. Оның құқықтары мынадай :

өзіне не үшін күдік келтірілгенін білуге;

өзіне қарсы күдікке байланысты түсініктеме мен жауап беруге немесе түсіндірме мен жауап беруден бас тартуға;

дәлелдемелер ұсынуға;

өтініш пен қарсылық білдіруге;

ана тілінде немесе өзі білетін тілде айғақ пен түсініктеме беруге;

ақысыз аудармашының көмегін пайдалануға;

өзінің қатысуымен жүргізілген тергеу әрекеттерінің хаттамаларымен танысуға және хаттамаларға ескерту беруге;

тергеушінің немесе анықтаушының рұқсатымен оның өтініші немесе қорғаушының не заңды өкілінің өтініші бойынша жүргізілетін тергеу әрекеттеріне қатысуға;

соттың, прокурордың, тергеушінің және анықтаушының іс-әрекеттері мен шешіміне шағым беруге;

оның өтініші бойынша қорғаушының қатысуымен жауап алынушы болуға құқылы.

Басқаша айтқанда, өзіне қатысты ҚІЖК бекітілген тәртіпке айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы қаулы шыққан адам анықталушы болып танылады. Айыпталушының жағдайы көп жағдайда күдіктінің жағдайымен сәйкес келіп жатады. Күдіктіні, айыпталушыны жауап алуға, қылмыстық қудалау органына қандайда бір материалдарды беруге, сондай-ақ оларға қандай да бір көмек көрсетуге мәжбүрлеу керек. Жауап (айғақ) беру — айыпталушының міндеті емес, құқығы. Ол жауап беруден бас тартқаны үшін жауапқа тартылмайды. Жауап беруге мәжбүрлеу — бұл тергеушінің немесе тергеу жүргізетін тұлғаның тарапынан күдіктіні, айыпталушыны, жәбірленушіні, куәні жауап беруге, не сарапшыны қорытынды беруге қорқыту, бопсалау немесе басқа да заңсыз әрекеттер қолдану арқылы ықпал етуі. Заңда айыпталушыдан күш көрсету, қорқыту, алдау арқылы, басқа да заңсыз әрекеттермен (негізсіз ұстау және басқалары) жауап алуға жол берілмейді. Осындай әрекеттері үшін лауазымды тұлғалар қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Сотталушы — іс бойынша басты сот талқылауы тағайындалатын айыпталушы. Сотталушының құқықтары айыпталушының құқығымен сәйкес келеді. Сотталған адам — өзіне қатысты айыптау үкімі шығарылған айыпталушы.

Тергеуші — бұл өз құзіреті шегінде қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеуді жүзеге асыруға уәкілеттік берілген лауазымды тұлға: Ішкі істер органдарының тергеушісі, ұлттық қауіпсіздік органдарының тергеушісі және салық полициясы органдарының тергеушісі. Прокурор — өз құзіреті шегінде жедел іздестіру қызметінің, анықтаудың, тергеудің және сот шешімдерінің заңдылығын қадағалауды, сондай-ақ қылмыстық процестің барлық сатыларында қылмыстық ізге түсуді өз құзіреті шегінде жүзеге асыратын лауазымды тұлға. Ол сотта мемлекеттік айыптауды қолдайды.

Сот процесінің әділдігі мен шынайылығын қамтамасыз ету үшін заңда қарсылық білдіру институты қарастырылған. Қарсылық білдіру — тергеу жүргізу мен соттың істі анықтау кезінде әділдік пен шынайылықты қамтамасыз ететін азаматтық, іс жүргізу және қылмыстық іс жүргізу құқығының институты. Қарсылық білдіру кезінде сот іске қатысы бар адамдарды тыңдауға, қарсылық білдірген адамның пікірін тыңдауға міндетті. Қарсылық білдіру жөніндегі мәселені сот шешеді. Адвокат — бұл заңның аясы негізінде заң көмегін көрсететін тұлға.

Қоғам мен мемлекет бір де бір азаматтың жеткілікті негізсіз қылмыстық жауапкершілікке тартылмауына және сотталмауына мүдделі. Мемлекет қорғалу құқығын қамтамасыз етуде конституциялық кепілдікті орындай отырып адвокатқа едәуір құқықтар берген, соның ішінде оның адвокаттық қызметіне кепілдік бар.

Қылмыстық процеске адвокаттың қатысуы — бұл адвокаттық қызметтің маңызды бағыттарының бірі, ол негізінде айыпталушыларды (күдіктілерді) қорғау функциясымен байланысты болады.

Қорғау — бұл қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдардың құқықтары мен мүдделерін қамтамасыз ету, айыпты теріске шығару немесе жұмсарту, сондай-ақ қылмыстық қудалауға заңсыз тартылған адамдарды ақтау мақсатында қорғау тарапынан жүзеге асырылатын іс жүргізу қызметі. Қылмыстық процестің әрбір сатысында айыпталушы қорғаушының көмегіне мұқтаж болады, онсыз айыпталушы өзінің кінәсіздігіне дәлелдемелер келтіре алмайды, сондай-ақ айыптауды теріске шығаратын немесе жауаптылығын жеңілдететін мән-жайларды анықтай алмайды. Қорғаушы — бұл заңда белгіленген тәртіппен күдіктілер мен айыпталушылардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды жүзеге асыратын және оларға заң көмегін көрсететін тұлға.

Заңда қорғаушы ретінде іске қатыстырылуға жіберетін адамдар нақты айқындалған. Оларға: адвокаттар, яғни адвокаттық алқаға мүше адамдар; жұбайы (зайыбы); жақын туыстары немесе заңды өкілдері; өз бірлестіктері мүшелерінің ісі бойынша кәсіподақтың және басқа да қоғамдық бірлестіктердің өкілдеріне, оларға қорғаушы ретінде өкілеттіктерін растайтын тиісті құжаттар (шешім немесе хаттама, сенімхат) беріліп, өкілдерін жібереді.

Судья — қылмыстық процестің негізгі субъектісі. Судьяның негізгі міндеті қылмыстық істерді талқылау және шешу арқылы сот төрелігін жүзеге асыру. Тек судьяға ғана үкім арқылы нақты адамға (сотталушыға) қылмыс жасаған деп айыптауға, сондай-ақ оны қылмыстық жазалауға конституциялық өкілдік берілген.

Жәбірленуші — қылмыс пен моральдық, дене немесе мүліктік зиян келтірілген, осыған байланысты анықтау жүргізуші адамның, тергеуші, прокурор, судьяның қаулысымен немесе соттың анықтамасы мен жәбірленуші деп танылған азамат. Жәбірленушінің жауап беруге құқығы бар. Бұл құқық оның заңды мүдделерін қорғауға қызмет етеді, ол мұндай құқығын өзіне белгілі барлық аймақты деректерді мәлімдеу үшін қолданады, сондай-ақ сотқа, тергеушіге өзінің мүдделерін қорғауға, қылмысты ашуға, айыпты әшкерелеу көмектесетін өз болжамдарын хабарлауға құқық береді. Егер адамға зиян келтірілсе, ол жәбірленуші болып танылады. Тек жеке адамдар ғана жәбірленуші бола алады.

Куә — бұл іс үшін маңызы бар, өзіне белгілі мән-жайлар жөнінде жауап бере алатын кез келген тұлға. Куәнің бірегейлігі қылмыстық іс жүргізуде маңызы бар мынадай белгілерден көрінеді: куәнің ауыстырылмайтындығы; өзінің ауыстырылмайтындығына байланысты, оған істің нәтижесіне мүдделі деп қарсылық білдіре алмайды.

Іс бойынша мыналар куә бола алмайды:

- а) айыпталушының қорғаушысы;
- ә) өзінің жасының толмауына, психикалық немесе дене кемістіктеріне орай іс үшін маңызы бар мән-жайларды дұрыс түсінуге және олар туралы жауап беруге қабілетсіз адамдар;
- б) адвокат;

в) судья;

г) сонымен қатар заңда адам өзіне-өзі, жұбайына (зайыбына) және жақын туыстарына (ата-анасы, балалары, асырап алушылары, асырап алғаны, туған ағалары (іні) және әскелері (қарындасы), атасы, апасы және немересі) қарсы айғақ, беруге діни қызметшілер өздеріне сеніп сырым ашқандарға қарсы куәгер болуға міндетті емес деп бекітілген.

Сонымен, қылмыстық іс жүргізу процесі — қатысушылары әр түрлі тұлғалар болатын күрделі процесс. Бұл тұлғаларға қылмыстық істерді тергеуде және қарауда белсенді қатысу үшін мемлекеттік органдармен жіберілген және тартылған қоғамның құқықты мүшелері мен заңды тұлғалары жатады. Бұл үшін осы тұлғаларға кең процессуалдық құқықтар берілген. Қылмыстық іс жүргізуге: қосымша қызметтер атқаратын, қылмыстың сот ісін жүргізуді іске асыруға өкілетті мемлекеттік органдар лауазымды тұлғалар жатады. Қылмыстық істі жүргізуге қатысушылардың құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексімен реттеледі.

Нургалиева А.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Использование гипноза в следственных действиях

Изменения, произошедшие за последние десятилетия в социально-экономической сфере нашего общества, резко обострили криминогенную обстановку. Многие преступления, являясь, в конечном итоге, следствием новых общественных отношений, совершаются с использованием новейших достижений в области естественных, гуманитарных и технических наук. Раскрыть такие преступления сложно из-за тщательной подготовки, ненадежности показаний потерпевших и свидетелей, активного противодействия расследованию со стороны заинтересованных лиц, слабой технической оснащённости правоохранительных органов.

Одним из нетрадиционных средств раскрытия преступлений может быть применение гипноза при получении информации от потерпевших и свидетелей. Гипноз — измененное состояние сознания, одновременно сочетающее в себе признаки бодрствования, сна и сна со сновидениями. Гипноз позволяет сосуществовать одновременно взаимоисключающим состояниям сознания. Как психологическое явление и инструмент воздействия, гипноз на практике используется как в правомерных (в частности — лечение), так и в противоправных целях.

Вопрос установления истины и принятие правильных решений в указанной сфере в современных условиях становится все более проблематичным. Главная тому причина — возрастающий с каждым днем дефицит достоверной информации.

К числу нетрадиционных методов относится пока еще у нас не признанный официально, незаконный метод получения личностной информации после введения носителя информации в гипнотическое состояние.

Гипноз, который применяют в 32 странах мира в разных ситуациях, в том числе и при расследовании. В Республике Казахстан гипноз не применяется, потому что считается не до конца изученным, нетрадиционным.

Г. Шнейкерт, известный немецкий криминалист, выпустивший в 1924 г. в Берлине оригинальный труд, посвященный техническим приемам получения признания от обвиняемого, писал: «Обвиняемые сами неоднократно изъявляли готовность подвергнуться гипнотизированию и быть допрошенными в состоянии гипноза, желая этим создать доказательство того, что у них на душе нет ничего затаенного. Но и такой прием едва ли мог бы быть признан допустимым с юридической точки зрения, не только потому, что трудно установить, не было ли симуляции гипнотического состояния, но и потому,

что лицо, лишенное свободного волеопределения, хотя бы искусственным путем, не может рассматриваться как допустимый свидетель на суде».

В период с 3 по 7 сентября 1923 г. в Вене заседал Международный полицейский конгресс, в одной из резолюций которого признавалось недопустимым применение гипноза в целях расследования уголовных дел.

В 1951 г. ООН провела в Брюсселе семинар, решения которого гласили:

«Абсолютно необходимо, чтобы во всех системах права закон предусматривал, что органы, производящие расследование, не должны прибегать к каким бы то ни было методам, могущим ослабить волю преступника или его способность разбираться в происходящем, как, например, обману или гипнозу, применяемым хотя бы с согласия испытуемого... » Аналогичные выводы содержат решения двух других семинаров, созванных ООН в 1958 и 1960 гг.

О недопустимости применения гипноза при опросе подозреваемых (обвиняемых) свидетельствует текстуальное изучение резолюции № 37/194, принятой 18 декабря 1982 г. Генеральной Ассамблеей ООН. Этот документ содержит 6 принципов медицинской этики, относящихся к роли работников здравоохранения «в защите заключенных или задержанных лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания».

Таким образом, резюмируя изложенное, можно с уверенностью сделать вывод: не существует каких-либо законных оснований для применения опроса под гипнозом в интересах правоохранительных органов РК, какой бы категории участников процесса это действие ни касалось (свидетель, потерпевший, подозреваемый, обвиняемый).

Однако многолетняя практика и тщательные исследования гипнотических явлений зарубежными, русскими и советскими учеными не только доказали полную их безвредность для организма человека, но и вскрыли многочисленные положительные стороны гипнотических воздействий, мобилизующих физические и психические резервы организма.

Например, гипноз как способ формирования гипермнезии, резкого улучшения памяти, более 20 лет назад нашел широкое и продуктивное применение в правоохранительных органах США и других зарубежных стран.

К настоящему времени в США по законодательству лишь единственного штата Орегон требуется получение формального согласия свидетеля или потерпевшего на проведение с ним сеанса гипноза с целью расследования уголовного дела. Во всех остальных штатах этот вопрос улаживают сами следователи, несмотря на то что они нередко сталкиваются с эмоционально негативной реакцией допрашиваемых и на применение гипноза, и на сами контакты с правоохранительными органами по поводу происшедшего инцидента.

Подразделение следственного гипноза во главе с его руководителем формируется обычно в муниципальном следственном отделе. Такое подразделение состоит, как правило, из следователей, получивших подготовку по теории и технике проведения гипноза. В свою очередь специалисты-медики, имеющие опыт гипнотерапии и желающие применять его в следственном деле, проходят специальную подготовку в области криминологии. Кроме того, группа муниципальных экспертов-гипнологов может формироваться из университетских и частнопрактикующих специалистов. Следственным гипнозом могут заниматься и консультанты из служб здравоохранения.

В США существует Национальное общество экспертов по следственному гипнозу. Оно проводит семинары и практические занятия в целях профессионального совершенствования соответствующих специалистов. В самом ведомстве имеется обычно администратор или координатор программы следственного гипноза, у которого сосредоточиваются все сведения о деятельности общества. К нему же поступают и заявки от следователей с просьбой оценить важность введущихся ими дел и выделить специалистов для проведения сеансов репродуктивного гипноза.

Применение гипноза целесообразно, лишь когда свидетель или потерпевший хочет помочь следствию в установлении истины по делу, но по тем или иным причинам (например, стрессовое состояние в результате взрыва и т. п.) не может вспомнить и воспроизвести увиденное событие или черты лица человека. Вторым условием использования помощи специалиста-гипнолога является наличие добровольного согласия (письменного) потерпевшего или свидетеля дать показания. Применение гипноза к подозреваемому или обвиняемому недопустимо. Сеансы гипноза могут проводить только специально подготовленные лица - психиатры и психологи. В связи с этим еще одним обязательным требованием является не заинтересованность специалиста в исходе дела и его неосведомленность о деталях происшедшего события. Получение информации путем введения ее носителя в гипнотическое состояние недопустимо по отношению к малолетним.

Но я считаю, что можно использовать гипноз в определенных случаях и условиях, к примеру, если свидетель или потерпевший в случае амнезии может быть допрошен под гипнозом при наличии его согласия на это, о чем делается отметка в протоколе, которая удостоверяется подписью свидетеля или потерпевшего.

Допрос под гипнозом проводится с участием специалиста. В начале допроса со свидетелем или потерпевшим согласовывается список вопросов, которые могут быть ему заданы. Допрашиваемый может предложить свою формулировку вопроса либо отказаться отвечать на определенный вопрос. Утвержденный список вопросов должен быть удостоверен подписями потерпевшего или свидетеля, а также следователем и специалистом и приложен к протоколу допроса под гипнозом.

После этого специалист погружает допрашиваемого в транс и задает ему ранее согласованные вопросы. Не допускается постановка перед допрашиваемым вопросов, не согласованных с ним. Ход допроса записывается на видеокамеру.

По окончании допроса и вывода допрашиваемого из состояния гипноза протокол предъявляется потерпевшему или свидетелю для прочтения или по их просьбе прочитываются следователем.

Нетрудно представить, какая большая работа должна быть преодолена для того, чтобы рассматриваемый метод приобрел свой официальный статус, стал легитимным и эффективным средством тактического арсенала следователей. В круг первоочередных задач, связанных с разрешением этой проблемы, очевидно, в первую очередь следует включить обеспечение (на законодательном уровне) соответствующей правовой базы, также создание прочных научных основ (условий, принципов, критериев и т.д.) и научно-обоснованных методик применения гипноза в уголовном процессе.

В этом деле несомненную пользу может принести изучение практического опыта, накопленного зарубежными юристами в области криминалистической гипнологии.

Таким образом, важнейшим свойством гипноза, предопределяющим его природу как особого орудия психического воздействия, является формирование состояния гипнотического сна (транса) как специфического, самостоятельного вида измененного сознания. Другими словами, «гипноз представляет собой ситуацию своеобразной «переорганизации сознания», когда функционирующий его центр «перемещается» в сознание другого человека и управляется усилиями последнего».

У нас в стране много противников гипноза: в правоохранительных органах, прокурорско-следственных кругах, милиции, среди ученых. Один из главных их доводов – не гуманность воздействия на находящегося в бессознательном состоянии человека. В таких гуманных обществах, как развитые капиталистические страны, где малейший акт не гуманности вызывает митинги и демонстрации, гипноз все же применяется, хотя и под очень строгим контролем. Наш же следователь эту методику не может применить вообще. Но обывателю, наверное, все равно, каким образом милиция избавит общество от преступника.

Возможно, в настоящее время нормативные акты о применении гипноза в РК чем-то устарели и нуждаются в обновлениями, в соответствии с новыми научными возможностями и направлениями гипнологии. Однако на сегодняшний день нет никаких законных оснований для отечественных следователей и оперативных работников прибегать к услугам гипнолога.

Во-первых, необходимо исходить из положений Конституции РК (ст.77), по которой никто не обязан свидетельствовать против себя, своего супруга и близких родственников. Во-вторых, существует доктринальное толкование к статье 347 Уголовного кодекса РК, что к незаконным действиям относится применение гипноза, использование фальшивых доказательств, ложное обещание прекратить уголовное дело, изменить меру пресечения, разрешить свидание, дать наркотические средства. К иным незаконным действиям также следует отнести применение к допрашиваемому физического насилия (использование наручников, противогаза; связывание, избиение, побои и т.п.), лишение свободы допрашиваемого без законных на то оснований. Например, добываясь определенных показаний, следователь или лицо, производящее дознание, запирает свидетеля в каком-либо помещении с предложением подумать и дать нужные ему показания

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан, принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.02.2011 г.)
2. [Комментарий к Уголовному Кодексу Республики Казахстан \(Особенная часть\)](#) Борчашвили И.Ш., доктор юридических наук, профессор, академик Академии естественных наук Республики Казахстан, заслуженный работник МВД Республики Казахстан
3. Гримак Л.П. Гипноз и преступность. – М., 1997.
4. Образцов В.А. Богомолова С.Н. Криминалистическая психология. – М., 2002.
5. Хабалев В.Д. Применение гипноза для активизации памяти опрашиваемых лиц в деятельности зарубежной полиции: Автореф. дис. канд. психол. наук. – М., 1997.

Нурсапова Г.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: оқытушы Бисенғали Л.

Ораторлық өнер

Көпшілік ортасында сөйлей білу мәнері – жеке бизнесті дамыту, қызметтік деңгейіңіздің көтерілуі, өз мекемеңізді жоғарғы дәрежеде таныта білу және ең бастысы өзіңізді дұрыс таныта білудің басты факторларынан бірі екені даусыз. Сіз қаншалықты айналаңыздағы адамдарға өзіңіздің дұрыс әсеріңізді қалдырғаныңыз сайын, соншылықты олар сізді қайта тыңдауға күштар болады.

Тарихта өткен барша қолбасшылар, президенттер және атақты бизнес адамдары өздерінің қызыл тіл шеберлігінің арқасында өте үлкен нәтижелерге жетіп отырған. Қазақта «Тіл — тас жарады» деген мақал бекер айтылмаса керек. Бабаларымыз өздерінің шешен тілі мен жүйрік ақылының арқасында барлық ел аралық, ру аралық даудамайларды екі ауыз сөзбен әділ шешіп отырған [1].

Ораторлық - ежелгі Грекиядан бастау алатын ұтымды, әрі мағыналы сөйлеу өнері. Оның негізін ертеде Аристотель сынды грек ғұламалары салған. Бірақ ол қазақ даласында бұрыннан бері де бар. Мәселен, шешендер, жыраулар және өзге де көсемсөз шеберлері. Оларды қазақ жерінде шешендер деп атаған. Шешендік – қазақ елінің көнеден келе жатқан дәстүрлі тіл өнері. Ол терең ойға, ұтқыр шешімге, тапқыр қисынға құрылады. Елді

елдікке, бірлікке шақыруда, халық тарихын байыппен саралап, бүгінгі ұрпақ санасына жеткізуде шешендік сөздердің маңызы ерекше [2].

Халық алдында сөз сөйлеу, үлкен жауапкершілікті талап етеді. Ұсынып отырған материалды майда-шүйдесіне дейін зерттеңіз, өйткені тығыз дисктер, DVD, мақала, айтылған сөздеріңіз, бұл оқиғадан кейін де, әрекеттерін жалғастыра береді.

Шындық пен білімді ұсыну үшін, уақыттың сынына төтеп беретін, фактілерге сүйену керек. Оратордың уысынан қандай да болмасын, бір сөз шығарда, оның шынайы екеніне жауапты болу керек. Бастап келе жатқан және кәсіби ораторлардың арасындағы айырмашылық, тақырыптағы нақтылық және ерекшелік болып табылады. Бірнеше ораторлар сөйлеген кезде, әріптесіңіздің уақытын алып қоймағандығыңызға сенімді болыңыз.

Егер сіз, көпшілік алдындағы сөз сөйлейтін оратор болсаңыз, онда сәтсіздікке ұшырағанда, қатты мұңаймаңыз. Тіпті, кәсіби ораторлар да, сәтсіздікке ұшырап жатады. Жаман тыңдаушылар болмайды, дұрыс емес ақпараттанған немесе дайындықсыз шығатын ораторлар болады.

Қағидаттар:

- Өзіңіздің материалыңыз үшін дайын зерттеулер жүргізіңіз
- Өзгелерден ұрламаңыз
- Сөз сөйлеу уақытына қатысты шынайы болыңыз
- Өзіңізді тиынға сатпаңыз
- Барлығы сіздің ғана бақылауыңызда болуы керек
- Сәтсіздіктер сізді тоқтатпауы керек [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Корнилова Е. Н. Риторика — искусство убеждать. – М.: УРАО, 1998. – 208 с.
2. Аверкий (Таушев). Руководство по гомилетике. – М.: ПСТГи, 2001. – 143 с.
3. Сопер П.Л. Основы искусства речи. – М.: Феникс, 2006. – 448 с.
4. Шахиджаниян В. В. Учимся говорить публично.
5. Үлкен совет энциклопедиясы.

Нурсапова Г.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: оқытушы Дүзбаева С.Б.

Прокуратура органдарының сотта мемлекет мүддесін білдіру маңызы және міндеттері

ҚР Конституциясы біздің елімізде сот төрелігін жүзеге асырудың негізгі қағидаттарын бекіткен. Сот – құқықтық жүйесі әлемдік тәжірибеге сәйкес жаңадан қабылданған Қылмыстық және Қылмыстық іс жүргізу кодекстері, ҚР АҚ, ҚР АІЖК, ҚР Жоғарғы Соты Пленумының «Сот билігі туралы заңдарды қолданудың кейбір мәселелері туралы» 14 сәуір 1998 жылғы, қаулылары қолданысқа енгізілгеннен кейін одан әрі дамытылды және жетілдірілді. Бұл нормативтік актілер әлеуметтік әділет қағидаттарын өмірде жүйелі түрде жүргізуге, әділ сот талқылауларын қаматамасыз ету және қылмыстық заңды дұрыс қолдану мақсаттарында соттарда әр қылмыстық істі қылмыстық процестің міндеттері мен қағидаттарына сәйкес шешуге назар аудартады.

Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде заңдардың дәл сақталуын маңызды кепілі прокурорлық қадағалау болып табылады. Сотта мемлекет мүддесін білдірі прокурорлық қадағалаудың жеке саласы, прокуратура органдары жұмысының маңызды құрамды бөлігі болып табылады. Бұл қадағалауды прокурорлар аудандық (қалалық) соттардан бастап ҚР Жоғарғы Сотына дейінгі барлық сот сатыларында жүзеге асырады. Прокурорлар заңдардың орындалуын қадағалау өкілеттері бойынша қылмыстық істі тыңдауға

дайындау кезеңінен бастап, қылмыстық істердің қадағалау тәртібіндегі өндірісіне дейінгі талқылаудың барлық сатыларына қатысады [1].

Сот төрелігіндегі прокурорлық қадағалаудың рөлі мен маңызы 1995 жылғы 21 желтоқсандағы «Прокуратура туралы» ҚР Заңының қабылдануына байланысты едәуір жоғарлады. Аталған заңның 30 – бабында сот талқылауындағы прокурордың құзыры карастырылған:

Қылмыстық, азаматтық немесе өзге сот ісін жүргізу барысында сотта мемлекет мүддесін білдіре отырып, прокурор осы Заңға, сондай – ақ Республиканың қылмыстық істер жүргізу, азаматтық істер жүргізу және өзге де заңдарға сәйкес апелляциялық және қадағалау тәртібінде өз өкілеттігін жүзеге асырады.

Соттың (судьяның) іс бойынша шығарған шешімімен, үкімімен немесе өзге қаулысымен оның заңға сәйкессіздігі немесе негізсіздігі бойынша келіспеген жағдайда, прокурор істі қайта қарау немесе құқықтық актінің күшін жою, не өзгерту туралы жоғары тұрған сотқа наразылық беруге құқылы.

Соттарда істер талқылауына қатысушы прокурорлардың алдында тек іс жүргізу ғана емес, сондай – ақ сот төрелігін жүзеге асыру кезіндегі заңдылықтың маңызды кепілі ретінде, соттарда заңдардың орындалуының әлеуметтік маңызын қадағалау міндеті тұрады. Прокурор өзінің сот талқылауына қатысуымен сотта дәлелдемелерді толық, жан – жақты және объективті зерттелуіне, сотталушы ретінде жауапқа тартылған адамның кінәсін анықтауға, оның жасаған қылмысына дұрыс баға беруге, сотталушыға заңмен негізделген әділ жаза тағайындауға, заңды шешім шығаруға көмектеседі. Прокурор сот процесіне қатысып және мемлекет мүддесін білдіре отырып, сот трибунасын қылмыс жасаған адамды жалпыға бірдей сотталуына, сот талқылауының үнемі тәрбиелік рөлді орындауына, түрлі сот процестерінен тиесілі қорытындылар шығаруға пайдалануы керек.

Мемлекетте заңдардың дәл және біркелкі орындалуын қадағалау органы бола отырып, прокуратура азаматтардың құқықтары мен заңды мүделерін, сот процестерінің мәдениетін қорғайды; қазіргі кезде оның тәрбиелік рөлі де жоғарлады. Республика соттарында заңдылық біршама нығайтылды.

Соттарда қылмыстық істерді қару кезінде заңдылықтың орындалуын қадағалауды жүзеге асыра отырып, прокурорлар ҚР Конституциясының, ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінің, «Қазақстан Республикасының прокуратура туралы » Заңының, сондай – ақ ҚР Бас прокурорының бұйрықтары мен нұсқауларының талаптарын басшылыққа алады. Прокурорлар сондай – ақ, қылмыстық істерді қарау барысында туындайтын мәселелер бойынша заңдарды қолдану туралы Қр Жоғарғы Соты Пленумының түсіндірмелерін де басшылыққа алуға міндетті.

Қылмыстық, азаматтық және өзге де сот өндірісін жүргізу кезінде сотта мемлекет мүддесін білдіре отырып, прокурорлар өз құзыреті шегінде:

1. істі басты сот талқылауына дайындау кезінде судья шешімінің заңдылығы мен негізділігін тексереді;
2. мемлекеттік айыптаушы ретінде шығады;
3. басты сот талқылауы барысында туындаған мәселелер бойынша қорытындылар береді;
4. мемлекеттік және қоғамдық мүдделерін, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау талап етілсе, талаптар қояды, оларды сотта қолдайды,
5. соттың заңсыз және негізсіз үкімдеріне, ұйғарымдары мен қаулыларына наразылық келтіреді,
6. наразылықтар және шағымдар бойынша қаралатын қылмыстық істерген кассациялық және қадағалау сатыларында қорытындылар береді,
7. соттың үкімдерін, ұйғарымдары мен қаулыларының уақытылы орындалулары мен заңдылығын тексереді,
8. соттың үкімдерін, ұйғарымдары мен қаулыларының уақытылы орындалуларын қадағалауды жүзеге асырады,

9. соттың үкімдерін, ұйғарымдарын, қаулыларын қайта қарау немесе жаңадан ашылған мән – жайларға байланысты қылмыстық істерді жаңғыртуға заңмен қарастырылған жағдайларда шаралар қолданады.

Осы қадағалауды жүзеге асырушы органдардың алдында басқа да мынадай маңызды міндеттер тұрады: материалдық және іс жүргізу нормаларының бұзылуын анықтау және жою; қылмыс жасауға мүмкіндік тудыратын себептер мен жағдайларды жою және оларды жою бойынша шаралар қолдану; қылмыстылықпен күресті күшейту; соған байланысты соттың қылмыстарды қысқартуға және жоюға ықпал етуі; процеске қатысушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау [2].

Қылмыстық істердің соттарда қаралуына прокурордың қатысуы және оның рөліне тоқталатын болсақ

Заң тергелген қылмыстық іс бойынша басты сот талқылауын тағайындау жайында қабылданған қаулының заңдылығы мен негізділігінің барлық жауапкершілігін судьяға, және тек қана оған жүктейді.

ҚДЖК 299 – бабында көзделген шешімдер қабылданғанға дейін судья прокурордың және тараптардың міндетті қатысуларымен істі алдын ала тыңдай алады. Судья ҚДЖК нормаларының елеулі түрде бұзылуын анықтаса, істі қсымша тергеуге қайтару, айыпты өзгерту, істі қысқарту, сараптама тағайындау туралы өтініштер, сондай – ақ дәлелдемелерге жол бермеу туралы өтініштер бар болған жағдайда алдын ала тыңдауды міндетті түрде өткізеді.

Қылмыстық істі қарауға қандай да бір кедергілер жоқ деген қорытындыға келген судья, сот талқылауын тағайындау туралы қаулы шығарады, Сонымен қатар, судья айыптау қорытындысының жеке тармақтарын алып тастауға немесе ауырырақ қылмыс туралы қылмыстық заңды қолдануға құқылы, бірақ жаңадан тағылған айып, өзінің нақты мән – жайы бойынша айыптау қорытындысындағы айыптан ерекшеленбеуге тиіс.

Сот тәжірибесін қорытындылау 2000 жылы республика бойынша қосымша тергеуге 3742 адамға қатысты 2421 қылмыстық іс қайтарылғандығын, оның ішінде прокурордың заңсыз қайтару туралы наразылықтары бойынша кассациялық саты 1190 адамға қатыстысын бұзғандығын көрсетеді. Тергеу органдарымен жіберілетін заң бұзушылықтар мен кемшіліктердің анықталуына байланысты, соттар істерді көбіне қосымша тергеуге дұрыс қайтарады.

Прокурорлық қадағалаудың міндеттері және азаматтық іс жүргізудегі прокурорлық қызметтің басты бағыттары ҚР Конституциясында, АДЖК, Прокуратура туралы заңда, ҚР Бас прокурорының бұйрықтары мен нұсқауларында және өзге нормативтік құқықтық актілерде мазмұндалған.

Прокурор азаматтық іс жүргізудің барлық кезеңдерінде кез келген заң бұзушылықтарды жоюға заңмен көзделген шараларды уақытылы қолдануға міндетті. Көрсетілген нормативтік актілерден шығатын талаптарға сәйкес, ҚР Бас прокуроры және оған бағынышты прокурорлар азаматтық істерді соттарда қарау кезінде мына талаптарды орындау үшін заңдардың орындалуын қадағалауды жүзеге асырады:

- барлық сот сатыларында істерді жан - жақты, толық, объективті және уақытылы талқылау туралы заң талаптарын орындау;
- әр іс бойынша заңды және негізді шешімдер, ұйғарымдар мен қаулылар шығару;
- шешімдерді, ұйғарымдарды және қаулыларды заң талаптарына сәйкес уақытылы орындау.

Прокурорлар сот төрелігінің мақсаттарын және сот алдында тұрған міндеттерді орындауды судьялар тәуелсіздігі қағидаттарын сақтаумен және тек заңға бағынумен жүзеге асыруға мүмкіндіктер тудырыды [3].

Азаматтық іс жүргізуде заңдардың орындалуын қадағалауды ҚР Бас Прокуроры, облыс, қала, аудан прокурорлары жүзеге асырады. Прокуратура органдары қызметінде қадағалаудың осы саласын шұғыл басқару мақсатында, ҚР Бас прокуратурасында азаматтық және шаруашылық істер бойынша сот қаулылары мен атқару өндірісінің

заңдылығын қадағалау Департаменті, облыс және оларға теңестірілген прокуратураларда азаматтық істердің соттарда қаралуын қадағалау бөлімдері құрфылған. Аудандарда және қалаларда бұл міндеттерді аудан және қала прокурорларының орынбасарлары немесе көмекшілері орындайды. Бұл жұмысты осы прокуратуралардың басшылары басқарады.

Прокурорлардың алдында тұрған міндеттерді ойдағыдай орындау мақсатында прокурорға заң бойынша оған қажетті өкілеттіктер берілген. Олар топталған түрде прокуратура туралы Заңның 30 – бабында, ҚІЖК және «азаматтық және әкімшілік істер бойынша сот қаулыларының заңдылығын прокурорлық қадағалау туралы» Бас прокурордың 2000 ж. 28 тамыздағы бұйрығында, «Атқару өндірісі туралы заңдардың қолданылуын прокурорлық қадағалау туралы» 2000 ж. 10 сәуірдегі бұйрығында, «Әкімшілік істер бойынша сот қаулыларының заңдылығын прокурорлық қадағалау туралы» 2000 ж. 30 мамырдағы бұйрықтарында баяндалған.

Азаматтық істерді сотта қарау кезінде заңдардың орындалуын қадағалауды жүзеге асыра отырып прокурор өз құзыреті шегінде:

1. кассациялық және қадағалау тәртібінде бірінші сатыдағы соттың істерді талқылауына қатысады; істі қарау кезінде туындаған мәселелер бойынша қорытындылар береді, сотқа талап арыздар жолдайды, жалпы азаматтық істер бойынша істің мәніне қарай қорытындылар береді; заңда қарастырылған басқа да іс жүргізу әрекеттерін жасайды;

2. заңсыз және негізсіз шешімдерге, ұйғарымдарға және сот қаулыларына, судьялардың қаулыларына наразылық келтіреді;

3. шешімдерді, ұйғарымдарды және сот қаулыларын орындатудың заңдылығын тексереді, сот орындаушысының заңсыз әрекеттеріне наразылық келтіреді;

4. азаматтық істер бойынша қабылданған сот шешімдерін, ұйғарымдарын және сот қаулыларын қайта қарау заңмен қарастырылған жағдайда, оған шаралар қолданады.

Заңмен берілген өкілеттіктерді жүзеге асыра отырып, прокурор азаматтық іс жүргізудегі қадағалауды азаматтық істерді сотта жан – жақты, толық, объективті және уақытылы талқылау туралы заңдылықты өмірде өткізуге мүмкіндік тудыратындай және әр іс бойынша заңды және негізді шешімдер қабылдайтындай етіп ұйымдастыруы керек.

Қадағалаудың мәні тек соттың шешімдері, ұйғарымдары және қаулылары ғана емес, сондай – ақ азаматтық талапты сотқа дейін қарауда да, сот қарауында да орындалатын іс жүргізу әрекеттер. Прокурор өзінің ешбір жеке мүддесі үшін емес, тек жалпы мемлекеттік мүдделер үшін сот төрелігіне жолдауға үлес қосатын сот құрамының, сондай – ақ іске қатысушы тұлғалардың - тараптардың, үшінші жақтардың, куәлардың, сарапшылардың мемлекеттік басқарма органдары өкілдерінің азаматтық және азаматтық іс жүргізу заңдарының талаптарын сақталуын бақылайды [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы. – Алматы: «Жеті Жарғы», 2003.
2. Қр Азаматтық іс жүргізу кодексі. – Алматы: Юрист, 2003.
3. Қр Қылмыстық кодексі. – Алматы, 1997.
4. Нәрікбаев М.С., Өтебаев Ғ.Қ., Әлиев М.М. Қазақстан Республикасындағы прокурорлық қадағалау. – Алматы, 2005.

Нұрсейтова А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

ҚР құқық қорғау органдарының қағидаларының ерекшеліктері

Құқық қорғау органдары жүйесі заңдылық қағидасы негізінде әрекет етеді. Заңдылық — бұл қоғамдық қатынастарға қатысушылардың құқық нормаларын қатаң,

бұлжытпай орындау және сақтау қағидаты, әдісі мен тәртібі. Заңдылықтың мәні — құқық қорғаушы органдардың құқықтық нормаларды адал, жауапкершілікпен сақтауында, орындауында, пайдалана және қолдана білуінде. Заңдылық, ең алдымен, осы органдардың заң негізінде және оның шеңберінде мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға белсенді қатысуларын көздейді.

Заңдылық табиғатын түсіну үшін оның негізгі қағидаттарын анықтап алу қажет. Заңдылық қағидаттары — бұл заңдылықтың мазмұнын бейнелейтін негізгі идеялар, бастаулар. Оларға жататындар:

- Жалпыға бірдейлік қағидаты. Заңдылықтың жалпыға бірдейлігі жағдайына, шеніне және дәрежесіне қарамай, жалпы жұртқа және әрбір адамға бірдей міндеттілігі. Заң алдында жұрттың бәрі бірдей және бәрі де оған бағынуы тиіс, керісінше болған жағдайда жауапкершіліктен ешкім қашып құтыла алмайды.

- Бірлік қағидаты. Заңдылық бірлігінің мәні. Бұл талап елдің бүкіл аумағына таралады.

- Заңның үстемдік қағидаты. Ол дегеніміз — мемлекеттің өмір сүруі лауазым иелерінің өздерінің міндеттері мен құқықтарын қатаң іске асыруы арқылы тек заң негізінде ғана жүзеге асырылуы тиістігін білдіреді. Мемлекет құқық Қорғау органдарының қызметкерлеріне өз ұйғарымы бойынша еркін әрекет етуге, өз дегенімен шешім шығаруға, қандай да бір себептермен заңды орындап не орындамауына жол бермейді.

- заңдылықты іске асырудың тұрақтылық қағидаты. Заңдылықты іске асырудың тұрақтылығы кез келген заң бұзушылықтың кімнің тарапынан болғандығына қарамастан оның жолы кесілетіндігін, заңды бұзғаны үшін жауапкершіліктен құтылмайтындығын білдіреді.

- Заңдылық пен мақсатқа лайықтылықты қарсы қоюға болмайтындық қағидаты. «Жоғары мүдделер», «халық талабы», «мораль (өнеге) талабы» деген желеулермен заңылықтан кез келген кері шегініс қоғамның тұрақсыздығына әкеліп соқтырады, құқықтық нигилизмнің (немқұрайлықтың) өсуіне жағдай жасайды. Егер заң ескіріп, оны пайдалану орынды болмай қалса, онда оны тек заң арқылы белгіленген рәсімге сәйкес өзгерту, толықтыру қажет, Заң өзгеріс енгізілгенге дейін өмір сүреді, әрекет етеді. Бұрынғылар «заң қатал болса ғана заң» («Dura lex, sed lex») деп бекер айтпаған.

- Заңдылық пен мәдениеттілік қағидаларының байланыстылығы. Мәдениеттіліктен ада заңдылық туралы әңгіме болуы да мүмкін емес: тұтас алғанда қоғамның, жекелеген азаматтардың мәдени деңгейі жоғары болған сайын, заңдылықтың да деңгейі жоғары болады.

Басқа бір құқықтық құбылыс — құқықтық тәртіп заңдылығымен байланысты. Құқықтық тәртіп — бұл заң мен құқыққа негізделген қоғамдық қатынастардың тәртіптілік жай-күйі. Бұл құқықтық талаптарды іске асырудың құқықтық нормаларды, яғни заңдылықты сақтаудың, орындаудың түпкі нәтижесі. Заңдылық — талап, құқықтық тәртіп — осы талаптарды орындау тәжірибесі. Құқықтық реттеудің мақсаты құқықтық тәртіп, нақ осыған қол жеткізу үшін өзге де нормативтік құқықтық актілер шығарылады, заңнаманы жетілдіру жүзеге асырылады, заңдылықты нығайту жөніндегі шаралар жүргізіледі. Құқықтық тәртіп пен заңдылық арасында бір-біріне тікелей тәуелділік бар: заңдылықтың нығайтылуы құқықтық тәртіпті нығайтады, ал бұған керісінше, егер заңдылық бұзылса, онда құқықтық тәртіп те іле-шала бұзылады [2].

Құқық қорғау қызметі кез келген тәсілмен ғана емес, ықпал етудің заңдық шараларын қолданудың көмегімен жүзеге асырылады. Олардың қатарына заңмен белгіленетін мемлекеттік мәжбүрлеу және жазалау шараларын жатқызуға болады. Мемлекеттік мәжбүрлеудің төрт түрі белгілі:

- 1) қылмыстық-құқықтық (қылмыс жасаған жағдайда)
- 2) азаматтық-құқықтық (қылмыстық жауапкершілікке әкеліп соқтырмайтын мүліктік зиян келтірілген жағдайда);

3) әкімшілік-құқықтық (әкімшілікке теріс қылық жасау; мысалы, ұсақ бұзақылық, қоғамдық орындарда алкогольді ішімдіктер ішу);

4) тәртіптік (өзінің еңбек ету және басқа міндеттерін атқармау немесе оларға салдыр-салақ қарау) [3].

Заң құқық қорғау органдарынан заңның немесе өзге де құқықтық актілердің белгіленген тапсырмаларына ғана сәйкес келетін заң жөнімен ықпал ету шараларын қолдануды талап етеді. Егер заң бойынша суық қаруды сақтау тәртібін бұзғаны үшін айыппұл түріндегі санкция қарастырылған болса, әкімшілік жолымен тұтқынға алуды қолдануға болмайды. Құқық қорғау қызметі белгілі бір тәртіптің аясында орындалады. Мысалы, қылмыстық, әкімшілік немесе тәртіптік жазалау шараларын қолдану шегін қажетті тексерулер жүргізбей тұрып айқындауға болмайды.

Сонымен қатар, ҚР құқық қорғау органдары қызметін реттейтін *арнайы* принциптер де бар - олар:

- 1) адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғау міндеттілігі;
- 2) азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастық;
- 3) құқық қорғау органдарында құқық қорғау қызметін ұйымдастыруға көзқарастың біртұтастығы;
- 4) дара басшылық пен субординация (бағыныстылық);
- 5) саяси партиялардың және өзге де қоғамдық бірлестіктердің қызметінен тәуелсіз болу [1].

Бұл жөніндегі ҚР Конституциясының 23-бабында тура айтылған: «Әскери қызметшілер, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен судьялар партияларда, кәсіптік одақтарда болмауға, қандай да бір саяси партияны қолдап сөйлемеуге тиіс».

Құқық қорғау органдары қызметінің барлық аталған қағидаттары олардың саяси күреске тартылмауына, халықтың алдында жоғары беделі болуына, республикада қатаң заңдылық құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі өздерінің жауапты қызметтерін тәуелсіз орындауға, халыққа адал қызмет етуге, сондай-ақ қоғамдық және мемлекеттік қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған.

Құқық қорғау қызметі, негізі, үш нысанда жүзеге асырылады: а) құқық бұзушылықтан сақтандыру жөніндегі әр алуан шаралар жүргізу жолымен; ә) заңды істерді қарау және шешу жолымен; б) құқық бұзушыларды заңмен жауапқа тарту жолымен. Мемлекеттің құқықтық қорғау қызметін жүзеге асыру үшін құқықтары мен міндеттері арнаулы заңдармен реттелініп әр түрлі органдар құрылады.

«ҚР Құқық қорғау қызметі туралы» заңына сәйкес құқық қорғау органдар қатарына өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының прокуратура, ішкі істер, қаржы полициясы, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, кеден органдары жатады. Бірақ біздің пікіріміз бойынша тағы бір санаттағы мемлекеттік органдарды және қоғамдық институттарды, мысалға адвокатураға нотариат және сот органдарының құқық қорғау функциясын атқару органдар деп атағанды жөн көріп отырмыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. Ибрагимов Х.Ю. Правоохранительные органы. – Алматы: «Данекер», 2000. – 152с.
3. «Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы.

**Нұртай Ү.,
заң факультетінің 3 курс студенті**

Қылмыстық іс жүргізудегі заңдылық қағидасының мәні

Заңдылық проблемасы Қазақстанның бүкіл дамуын, соның ішінде социалистік кезеңді қоса алғандағы даму барысында мемлекетті қалыптастыру теориясы мен практикасындағы ең маңызды, өзекті және күрделі мәселелердің бірі болып келеді. Заңдылық мәселелері құқықтану ғылымдарының барлық ғылыми зерттеулерінің, сондай-ақ құқықтанудың кез келген теориялық және практикалық проблемаларының маңызды бөлігін құрайды. Бұл ереже-жағдай ҚР мемлекеттік органдарының, соның ішінде құқық қорғау органдары мен құқық қолдану органдарының заңдылықты сақтауы, демократияға тән ажырамас қасиет екендігін, құқықтық мемлекеттің міндеттерінің табысты орындалуының қажетті шартын білдіретіндігімен байланыстырылған.

ҚР Конституциясының 16. «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады; оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп жарияласа, ал оның 12 бабы «Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі» делінген. Осылай бекіте отырып, ҚР Конституциясы мемлекетке, оның органдары мен лауазымды тұлғаларына жеке тұлғалардың құқықтарын ұлтына, діни сенім-нанымына, саяси көзқарасына, жынысына, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына байланыссыз құрметтеуге, қорғауға және кепіл болуға міндеттейді.

Демократиялық және құқықтық мемлекеттің осы қағидасын жариялай отырып, Қазақстан өзінің мемлекеттік құрылысының дамуының негізіне биліктің бөлінуінің классикалық доктринасын қалады. Соған сәйкес сот билігі жеке дербес және тәуелсіз болып табылады. Қайрат Мами «Сот билігі - бұл дауларды заңды, әділетті де жедел шеше отырып, азаматтың, қоғамның және мемлекеттің сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған мемлекеттік-құқықтық институт» дей келе оның қызметін қамтамасыз ету, істің негізінен алғанда, бүкіл мемлекеттік аппараттың қалыпты қызмет етуінің кепілі, еліміздегі әлеуметтік-экономикалық, құқықтық реформалардың табыстылығының кепілі болып табылады деп атап көрсетеді. Мықты да күшті және тәуелсіз сот билігі - бұл адамдардың мемлекетке деген сенімдерінің шарты және кепілі, тұрақтылық кепілі, әділеттілік пен заңдылықты нығайту кепілі, азаматтардың ажырамас құқықтарын қамтамасыз ету және күшейту кепілі, сондықтан да тек осы маңызды алғышарт соттардың қызмет етулерінің басты қағидасы, сот реформасының мәнін, қазіргі уақыттағы соттың рөлі мен міндетін ұғынуға көмектеседі.

«Ұтымды сот жүйесін қалыптастырудағы ең негізгі талаптардың біріне сот тәуелсіздігін жатқызуға болады. Сот тәуелсіздігі мәселелерін көтергенде, судьяны ойлап отырғанымыз жоқ, біз бұл жерде азаматтардың қамын ойлап отырмыз» - дейді Қ.Мами. Тек тәуелсіз сот қана әділ де шыншыл бола алады. Заңды да негізді шешім қабылдайтын және осы кезде кез келген сырттан келген қысымнан немесе ықпалдан ерікті судья - идеалда тиімді және әділетті әділсоттылық дәл осындай болуы тиіс. Осы көзқарас тұрғысынан алып қарағанда, елімізде заңдылықты нығайту, демократиялық институттарды орнықтыру соттың құқық қолданушылық, соның ішінде қылмыстық құқық нормаларды қолдану қызметімен тікелей байланысты болып келеді, өйткені қылмыстық - құқықтық нормаларды қолдану қатаң түрде жеке басқа, нақты жеке адамға бағытталған. Ал адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау бұл қоғамымыздың алдына қойған мақсаттарының бірі.

Осыған сәйкес «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» ҚР заңында «әркімнің ҚР Конституциясымен және заңдарымен қарастырылған құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделеріне нұқсан келтіретін мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды тұлғалардың және басқа да тұлғалардың кез келген құқыққа

қайшы шешімдері мен іс-әрекеттерінен соттық қорғалуға кепілдік беріледі» деп бекітілген.

Сот органдары адам мен азаматтардың бұзылған құқықтары мен міндеттерін қалпына келтіру үшін, адам мен азаматтардың, қоғамның мен мемлекеттің заңды мүдделерін қорғау үшін әділсоттылықты жүзеге асыру кезінде қылмыстық-құқықтық нормаларды қолдану арқылы Қазақстан Республикасында заңдылықты да қамтамасыз етеді. Сонымен қатар құқық қорғау органдары мен құқықты қолдану органдары сияқты мемлекеттік органдардың негізінен алғандағы өзіндік қызметтері заңдылықтың қатаң түрде сақталуына негізделеді, заңдармен және заң күшіндегі актілермен белгіленіп сызылған шектерде ғана жүзеге асырылуы тиіс, өйткені барлық уақыт кезеңдерінде құқық нормаларының, соның ішінде қылмыстық-құқықтық нормаларының дұрыс қолданылуына аса назар аударылып келеді.

Заңдылықтың бұзылуы оның қайда жерде жасалғандығына қарамастан, оның кез келген түрдегі бұзылуы халықтың, қоғамның мүддесіне, ал егер оның бұзылуына қазақстандық заңдардың сақталуы үшін күресуге міндетті мемлекеттік органдар жол беретін болса, онда оның екі есе қауіп төндіретіні сөзсіз. Бұл, әсіресе қылмыстық-құқықтық нормаларды қолдануға байланысты болып отыр.

Заңдылық-бүкіл заң ғылымдары мен практикасының іргелі, негізін қалаушы категория, ал оның деңгейі мен хал-жағдайы қоғамның, оның азаматтарының құқықтық өмірінің басты белгісі ретінде қызмет етеді.

Заңдылықты нығайтудағы практикалық қызмет заңдылықтың өзекті проблемаларын ғылыми тұрғыдан шешуді талап етеді. Құқықтану ғылымдары облысындағы теориялық концепцияларды практика тұрғысынан бағалау, ең алдымен, қандай-да бір концепцияның, мәселе көтерудің қайсысы заңдылықты нығайтуға, мемлекеттік қызметкерлерді, қоғамдық ұйымдардың қызметкерлерін, азаматтарды тәрбиелеуге ықпал ететіндігін анықтауы қажет. Заңдылықтың сөзсіз, мүлтіксіз жүзеге асырылуын қамтамасыз ету үшін және жүзеге асыру үшін мемлекеттік органдардың өздерінің қарамағындағы істері мен мәселелері бойынша заңдарды дұрыс қолданудың маңызы аса зор. Мемлекеттік органдардың заңдарды өздеріне дәлме-дәл сәйкестілікте, ешбір ауытқусыз дұрыс қолдануы заңдылықтың маңызды жақтарының бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы, 1995 ж. 30 тамыз (1998 жылы толықтырулар мен өзгертулер енгізілген). - Алматы: Жеті Жарғы, 1995. – 49 б.
2. ҚР Қылмыстық Кодексі. - Алматы:ЮРИСТ, 2006. – 152 б. (2006ж. 07 шілдесінде өзгертулер мен толықтырулар енгізілген)
3. ҚР Қылмыстық Іс жүргізу Кодексі. - Алматы: ЮРИСТ, 2005. – 208 с.
4. Мами К.А. Суд как гарант утверждения законности и справедливости//Правовая реформа в Казахстане. - Алматы, 2006. - №1(31). - С.3-5.

Омарова М.,

заң факультетінің 4 курс студенті

Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Прокуратура органдарының биліктің басқа да тармақтарымен өзара байланысы

Қазақстан Республикасының прокуратурасы - Республика аумағында заңдардың, Қазақстан Республикасы Президенті Жарлықтарының және өзге нормативтік құқықтық актілердің дәл және бірыңғай қолданылуына, жедел-іздістіру қызметінің, анықтама мен тергеудің, әкімшілік және атқарушылық істер жүргізудің заңдылығына жоғары қадағалауды жүзеге асыратын, Қазақстан Республикасының Президентіне есеп беретін

мемлекеттік орган. Прокуратура кез келген заңдылық бұзушылықты анықтау және жою жөнінде шаралар қолданады, Республиканың Конституциясы мен заңдарына қайшы келетін заңдар мен өзге де құқықтық актілерге наразылық жасайды, сотта мемлекеттің мүддесін білдіреді, сондай-ақ заңда белгіленген жағдайларда тәртіп пен шекте қылмыстық қудалауды жүзеге асырады [1].

Қазақстан Республикасы прокуратура органдарымен биліктің заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарымен өзара байланысын қарастыруға болады.

Прокуратура мен биліктің заң шығарушы тармағы. Заңнамамен өзара қарым-қатынасында Парламент пен прокуратура өте тығыз байланысты. Ерекшелеп келсек, прокуратура заңдарды дәл және біркелкі қолданудың жоғарғы қадағалауын жүзеге асырады, заң бұзушылықтың кез келгенін жояды, Конституцияға және республиканың заңдарына қайшы келетін заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілерге наразылық білдіреді. Заң шығару бастамалық құқығы бар органдардың арасында Парламент-маңызды заң шығарушы орган болғандықтан оның тікелей міндеті-заң шығару [2].

Бұл қарым қатынастарда прокуратура тікелей заң шығару органдарымен жұмыс істейді және өз функцияларын жүзеге асыруда нормативтік құқықтық актілердің ақаулығын, жетіспеушілігін анықтайды. Бұл ғылым мен тәжірибенің қоры жалпы мүддені ескеретін және әрекет ететін заң шығару актілерін талап етеді. Прокуратура жоғары қадағалауды жүзеге асыруда мемлекеттік органдардың актілерін басшылыққа алады, өйткені парламент нормативтік құқықтық актілер арқылы өте маңызды қарым-қатынастарды реттейді. Осы тәжірибе биліктің заң шығару тармағындағы қажеттілік болып табылады [3]. Прокуратура органдарымен құқық шығармашылық қызметіне қатысу функцияларын іске асырудағы негізгі бағыттар:

- Заң шығарушы органдарға заң шығару қызметінің жалпы стратегиясын және басымдылығын анықтауда жәрдем көрсету.

- Заң шығарушы органдарға заң жобасын, оларды қарауда кәсіптік деңгейді қамтамасыз етуге көмек көрсету.

- Оларды қабылдау құзыреттігіне кіргенде, белгіленген тәртіпте органдарға қарауға енгізу және заң жобаларын және басқа нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге қатысу.

- Прокурорлық қадағалаудың материалына негізделген қолданыстағы заңдарды жүйелі талдау қателіктері, қарама-қайшылықтарды, қоғамдық қатынастарды реттеудің басқа түрлерін құқықтық жетілдірілмеуінің құбылыстарын анықтау мен оларға нұсқау.

Әлеуметтік-экономикалық салада заңдылықты қадағалау бойынша бас прокуратура өкілі ретінде Парламентпен, Үкіметпен, Конституциялық Кеңеспен байланыстары бойынша Бас Прокуратураның өкілі сөз алады. Ол апта сайын Бас Прокурорды және оның орынбасарларын Парламент палатасы мен олардың комитеттерінің жұмыстарының жоспарлары туралы қажетті ақпараттармен қамтамасыз етеді [1].

Прокуратура және биліктің сот тармағы. Қоғамдағы қолданыстағы заңдар бойынша үш бір-біріне тәуелсіз мемлекет билік тармақтары бар. Оның бірі -сот тармағы. Сот билігі және прокурорлық қадағалау өзара әрекет етіп, өзара қиысатын, оларсыз азаматтық қоғам қазіргі заманда азаматтық деп танылмайтын мемлекеттік құқықтық институттар. Екеуі де азаматтың құқығын қорғайды, заңдылық және құқық тәртібін қамтамасыз етеді, осының арқасында оны әдіске айналдырады. Прокуратура көп қызметті орталықтандырылған орган және әлеуметтік мінез-құлық түрлеріне және қылмысқа қарсы күреске бағытталған. Прокуратураның мерейі ғасырлар бойы жасалса, тәуелсіз дербес сот билігі Кеңестік Қазақстанда жаңадан пайда болған. Соңғы жылдары өскелең, бекіген сот билігі көп келеңсіздіктерді ығыстырды. Сот жүйесінде сот билігінің тәуелсіздік мәні жаңа заңдардың сот жүйесіне қызмет етеді. Көп жағдайда Конституция және «Сот жүйесі мен судьялардың мәртебесі туралы» Конституциялық заңы анықтағандай сот төрелігі республикада сотпен жүзеге асырылады және сот төрелігін жүргізу кезінде сот тәуелсіз және Конституция мен заңға бағынады [4]. Прокуратура органдары мен сот билігінің

өзара қарым-қатынас мәселесі қарапайым да күрделі. Прокурордың рөлі туралы сот ісін жүргізуде әртүрлі пікірлер айтылады. Сотқа тараптар жағынан заңдылықты қадағалау қажет. Біртіндеп сот төрелігі мүддесіне жауап беретін прокурорлық қадағалауды қамтамасыз ету керек [5].

Конституцияның 83-бабында және «Прокуратура туралы» заңының 4-бабында айтылғандай, прокуратура мемлекет атынан сотта мемлекет мүддесін білдіреді [4]. Сотта мемлекеттің мүддесін қолдай отырып, қылмыстық, азаматтық, немесе басқа сот ісі барысында шағым арыз және қадағалау тәртібінде прокурор өз өкілеттігін жүзеге асырады. Прокурорлық қадағалаусыз осы кезеңдерде құқық қорғау толыққанды болмайды. Заңға сәйкес келмейтін дәлелдер мен істер бойынша, соттың шешімімен, үкімімен, соттың басқа қаулысымен келіспеушілік, бас тарту немесе жоғары тұрған сотқа соттың қаулысын өзгерту мақсатында, прокурор істі қайта қарауға беруге құқылы. Егер шешімдер, үкімдер және басқа соттың қаулылары заңды күшіне енсе, прокурор өз құзыреті шегінде істі соттан талап етуге құқылы. Қылмыстық істерді қарау кезінде мемлекеттік айыптауды объективті және белсенді қолдау жолымен соттардың заңдарды сәйкес қолдануын қамтамасыз ету, қылмыстық іс бойынша шағымдық және қадағалау инстанцияларының қарауына қатысу, сот және тергеу қателіктерін түзету үшін дер кезінде сұрақтар қою, кез келген заң бұзушылықты сот төрелігін сот шығарған кездерінде шаралар қолдану-қадағалау қызметі мен сот билігі арасындағы қарым-қатынасының негізгі бағыттары болып саналады.

Прокуратура және биліктің атқарушы тармағы. Қазақстан Республикасының «Прокуратура туралы» Заңына сәйкес, Қазақстан Республикасының Прокуратурасы-Қазақстан Республикасы заңдарының, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығының және республика аумағындағы басқа нормативтік актілердің дәлме-дәл және бірыңғай қолданылуына, жедел-ізвестіру қызметінің, тергеу жүргізу мен жауап алудың, әкімшілік және атқарушылық өндірістің заңдылығына жоғары қадағалау жүргізетін Қазақстан Республикасының Президентіне есеп беретін мемлекеттік орган [1]. «Прокуратура әрбір заң бұзушылықты анықтау және жою бойынша шараларын қолданады, ҚР Конституциясына және Қазақстан Республикасы заңдарына және де басқа құқықтық актілерге қайша келетін заңдарға наразылық білдіреді, сотта мемлекет мүддесін қолдайды, сондай-ақ заңмен белгіленген тәртіпте және шектерде қылмыстық қуғындауды жүзеге асырады». Бүгінде қадағалаудың бұл түрі жалпы қадағалау деп аталып, біздің заңмен бұл атау ескерілмегенмен прокуратура органдарының қызметтеріндегі негізгі бағыттардың бірі болып табылады. «Атқарушылық билік саласындағы қадағалау» осы саланың дәстүрлік атауы, бұл атау кеңестік прокуратура органдары құрылған кезде берілген болатын. Бұл қылмыстық және азаматтық сот ісінде тергеу жүргізу және алдын ала жауап алу органдарымен үкімді орындау кезеңінде, соттардың ұйғарымдары мен қаулыларында заңдарды орындауда осы саланы басқа салалардан шектейді. Заңдарды орындауға қадағалауды белгілеу және оның мәні басты сипаттағы прокуратура органдарының атқарушылық билік саласындағы заңдардың дұрыс және бірыңғай орындалуын қадағалауды құрайды. Осы салада көбінесе кектесу, заң бұзушылықты жоюда прокуратура органдарына қарсы әрекеттер жасау, заң бұзушылықты белгілеуде және жою бойынша олардың қызметіне кедергі жасауға жиі жол беріледі. Негізгі мемлекеттік басқарудың осы саласында заңның дұрыс әрі бірыңғай қолданылуы сияқты осындай түсінік болуға тиісті [5].

Сонымен, айтылғандардың негізінде келесідегі тұжырымдарға келуге болады:

- Прокуратураның мемлекеттік-құқықтық жүйенің құрамдас, әрі дербес бөлігі ретінде билік кеңістігінде алатын орны мен рөлі сөзсіз ерекше.
- Конституциялық ұйғарымның негізінде, Прокуратура тек Республика Президентіне бағына отырып (есеп беру міндетіне байланысты) мемлекеттік биліктің дәстүрлі тармақтарына кірмей, керісінше олардан оқшау (әрине тәуелсіз күйде) тұрып, олардың бөлінуі принципін, өзара іс-қимылында «тепе-теңдік, әрі тежемелік жүйесінің»

қатаң сақталуына, сондай-ақ биліктің әр тармағының конституциялық функцияларын атқаруы барысында әрекеті мен актілерін тек Ата Заң мен заңдарға ғана негіздеуіне мемлекет атынан, соңғысы тапсырыс еткен жоғары қадағалауды жүзеге асырады.

- Прокурорлық қадағалаудың жоғары мәртебелілігі мемлекеттік сипатымен бірқатар биліктік өкілеттіктерімен де құпталады. Олардың қатарында:

Заң шығару билігіне қатысты:

- Конституция мен республика заңдарына қайшы келетін заңдарға және өзге нормативтік құқықтық актілерге наразылық келтіреді.

Атқару билігіне қатысты:

- кез келген заңды бұзушылықты анықтау мен жою шараларын қолданды;
- Конституция мен республика заңдарына қайшы келетін құқықтық актілеріне наразылық келтірді.

Сот билігіне қатысты:

- онда мемлекет мүддесін білдірді;
- сот актілерінің заңдылығын қадағалауы кіреді [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының 1995 ж. 21 желтоқсандағы №2709 Заңы // «Заң» базасы - Қазақстан Республикасының электрондық жүйеленген нормативтік құқықтық актілерінің жиынтығы.
2. Мерзадинов Е.С. Конституционно-правовые проблемы прокурорского надзора за соблюдением прав и свобод человека и гражданина: автореф. дисс. ... канд.юрид.наук: 12.00.09. – Алматы, 2001. – 29 с.
3. Байтукбаев Д.И. Правовой статус и функции прокуратуры в системе органов государственной власти: автореф. дисс. ... канд.юрид.наук: 12.00.09. – Алматы, 2002. – 26 с.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 2009. – 40 б.
5. Слатлаев Б.М. Возвращение прокурором уголовных дел для производства дополнительного расследования - гарант законности предварительного расследования Республики Казахстан: автореф. дисс. ... канд.юрид.наук: 12.00.09. – Караганда, 2004. – 25 с.

Разаков А.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Қылмыстық іс жүргізудегі алдын ала тергеу сатысының мәні

Қылмыстық істі алдын ала тергеу сатысы туралы айтатын болсақ – бұл сотқа дейінгі өндіріс, оның ұйымдастырылуы барысында дәлелдемелер жиналып, жасалған қылмыстың мән-жайлары, келтірілген зиянның сипаты мен мөлшері, әрекеттің қылмыстық-құқықтық жіктелуі туралы тергеу болжамдары құрастырылады. Қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасы алдын ала тергеу жұмысы аяқталуының әр түрлі нысандарын қарастырады. ҚР ҚІЖК-нің 195 бабына сәйкес, алдын ала тергеу айыптау қорытындысын жасау не қылмыстық істі медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін сотқа жіберу туралы қаулы, не қылмыстық істі қысқарту туралы қаулы шығарумен аяқталады. Сонымен, заң шығарушы қылмыстық істі қысқартуды алдын ала тергеудің аяқталу нысаны деп есептейді екен.

Қылмыстық іс жүргізу мәселелеріне арналған әдебиеттерде, монографияларда, ғылыми мақалаларда қылмыстық іс қозғау ұғымына түрліше түсінік беріліп жүр. Сондықтан да қылмыстық іс қозғауды көп қырлы ұғым деп санаймыз. Ең алдымен

қылмыстық іс қозғауды процессуалдық институт деп атаймыз, яғни қылмыстық іс қозғау сатысында туындайтын мәселелерді реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы. Екіншіден, қылмыстық іс қозғау деп — іс қозғау туралы жазылған процессуалдық актіні айтамыз. Осы іс қозғау туралы процессуалдық акті жазылғаннан кейін, яғни іс қозғау туралы қаулы шыққаннан кейін, тергеу әрекеттері жүргізіле бастайды. Үшіншіден, қылмыстық іс қозғау деп — қылмыстық іс жүргізудің жеке (бөлек) тәуелсіз сатысын айтамыз. Қылмыстық іс қозғау сатысы қылмыстық іс жүргізудің ең қажетті, міндетті бөлігі болып табылады.

Алдын-ала тергеу — қылмыстық процестің кезеңдік сатысы. Оның барысында істің дұрыс шешімін табу үшін маңызды барлық мән-жайлар бойынша тергеуші дәлелдемелер жинап, тексереді. Алдын-ала тергеу қылмыстық іс қозғалғаннан соң басталады да, айыптау қорытындысын прокурорға жолдаған немесе қылмыстық істі доғарған кезде аяқталады. Анықтау жүргізілген істер бойынша Алдын-ала тергеу ол аяқталған соң басталады. Алдын-ала тергеуді ішкі істер органдарының, ҰХК-інің, салық полициясы органдарының тергеушілері жүргізеді және ол екі айлық мерзімнен ұзамай аяқталуға тиіс. Алайда осы мерзімді 6 айға және одан да көп уақытқа ұзарту тәртібі де арнаулы заңда көзделген. Алдын-ала тергеуді бір немесе бірнеше тергеуші жүргізеді. Оның заңға сәйкестігін прокурор қадағалайды.

Қандайда болмасын қылмыстық іс осы сатыға соқпай өте алмайды. Біз қылмыстық іс қозғау сатысы жеке, бөлек, тәуелсіз саты дедік, соған орай қылмыстық іс жүргізудің басқа да сатылар сияқты іс қозғау сатысының өзіне тән белгілері, ерекшеліктері болады. Осы белгілері мен ерекшеліктері арқылы қылмыстық іс қозғау сатысын басқа сатылардан айыра білеміз. Мысалы, бұл сатының өзіне тән міндеттері болады. Қылмыс бойынша іс қозғау міндеттері арнаулы лауазымды адамдарға жүктеледі. Іс қозғау жұмыстары заңда көрсетілген тәртіппен реттеледі, яғни процессуалдық нысанда өтеді. Қылмыстық іс қозғау кезеңі нақтылы бір шешім қабылдаумен аяқталады. Қылмыстық іс қозғау қылмыстық іс жүргізудің бастапқы сатысы.

Бұл сатыда анықтау органдары, тергеуші және прокурор қылмыс белгілері бар іс әрекет туралы мәлімдемелер бойынша іс жүргізуді бастауға фактілік және құқықтық негіздерді анықтап, тиісті шешім қабылдайды. Қылмыстық іс жүргізуге арналған әдебиеттерде іс қозғау көпшілік таныған қылмыстық іс жүргізудің тәуелсіз сатысы деп саналады, яғни іс қозғау іс жүргізудің бөлек, тәуелсіз сатысы деп айтылған. Шындығына келгенде, іс қозғау қылмыстық іс жүргізудің бірінші сатысы екендігіне дау жоқ. Бірақ 30-шы жылдары бұл туралы басқа да пікірлер айтылды. Мысалы, қылмыстық іс қозғау іс жүргізудің өз алдына бөлек сатысы емес, алдын ала тергеу сатысының басы, бастамасы деп айтылды. Мұндай жағдайда іс қозғалмай тұрып тергеу әрекеттері жүргізілмесін деген заң талабы бұзылады, бұл заңсыздыққа әкеп соғады. Сонымен қатар мұндай жағдайда алдын ала тергеу мерзімі қылмыс туралы арыз алғаннан кейін басталады, ал заң бойынша алдын ала тергеу мерзімі іс қозғау туралы қаулы қабылданғаннан кейін басталуы керек.

Алдын ала тергеудің өзектілігі: қылмыстық іс қозғау сатысы қылмыстық іс жүргізудің ең қажетті, міндетті бөлігі болып табылады. Қандайда болмасын қылмыстық іс осы сатыға соқпай өте алмайды.

Серікқызы Ә.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

Құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарына қабылдау және оқу ерекшеліктері

Құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарына оқуға қабылдау ерекше тәртіппен реттелінеді. Құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарында оқуға орта

білімі бар, жасы он алтыға толған адамдар қабылдана алады. Құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарына қабылдау тәртібін жалпы білім берудің оқу бағдарламаларын тиісті деңгейде іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгі қағидаларына сәйкес құқық қорғау органының басшысы айқындайды [1].

Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарына оқуға түсетін адамдар, сондай-ақ бюджет қаражаты есебінен оқу ақысын төлей отырып, құқық қорғау органдарының жолдамасы бойынша шет мемлекеттердің құқық қорғау органдарының жоғары білім беретін кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына түсетін адамдар білім беру ұйымдарындағы оқу мерзіміне және сонымен бір мезгілде білім беру ұйымдарында оқуын аяқтағаннан кейін Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарында орта және аға басшы құрам лауазымдарында қызмет өткеру туралы күнтізбелік есеппен бес жылға келісімшарт жасасады.

Келісім шартта тараптардың (оқуға түсетін адамның және құқық қорғау органының лауазымды адамының) өзара міндеттемелері мен жауапкершілігі белгіленеді және білім беру ұйымын бітіргеннен кейін құқық қорғау органында қызметті одан әрі атқарудың шарттары мен мерзімдері көзделеді. Келісімшарт қабылдау комиссиясының құқық қорғау органының білім беру ұйымына қабылдау туралы шешімінен кейін жасалады. Келісімшарттың нысаны, оны жасасу, ұзарту, өзгерту, бұзу және тоқтату тәртібі құқық қорғау органдарының нормативтік құқықтық актілерімен айқындалады.

Жасы он сегізге толмаған адамдармен келісімшарт жасалған жағдайда, олардың ата-аналарының, бала асырап алушыларының немесе қамқоршыларының келісімі қажет.

Құқық қорғау органдарының жоғары білім беретін кәсіптік оқу бағдарламасын іске асыратын білім беру ұйымдарында күндізгі оқу нысаны бойынша оқуын бітірген қызметкерлер құқық қорғау органдарында кемінде бес жыл, жалпы орта және кәсіптік білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламасын іске асыратын қызметкерлер кемінде үш жыл қызмет өткеруге міндетті.

Қызметкер құқық қорғау органының білім беру ұйымын аяқтағаннан кейін құқық қорғау органдарында одан әрі қызмет өткеруден бас тартқан не келісімшартты мерзімінен бұрын бұзған жағдайда, ол өзін оқыту кезеңінде стипендия төлеуге, тамақтандыруға, заттай жабдықтылығына жұмсалған бюджет қаражатын мемлекетке өтеуге міндетті. Ұсталуға тиіс сома келісімшарт мерзімі аяқталғанға дейінгі қызмет толық атқарылмаған әрбір айға тепе-тең есептеледі.

Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім беретін кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын құқық қорғау органының білім беру ұйымдарының күндізгі оқу нысаны бойынша оқудың толық курсы бітіргендер үшін оқыған уақыты мерзімді әскери қызметті өткерумен теңестіріледі. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарының, өзге де мемлекеттердің құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарының түлектері бөлуге сәйкес қызмет өткеруге жіберіледі.

Құқық қорғау органдары білім беру ұйымдарының күндізгі бөлімдерінің әскерге шақырылу жасына жеткен және үлгерімі төмен болғаны, тәртіп сақтамағаны үшін, сондай-ақ өз еркімен оқудан шығарылған курсанттары (тыңдаушылары) әскери есепке қою үшін тұрғылықты жеріндегі әскери басқару органдарына жіберіледі. Олар мемлекетке өздерін оқыту кезеңінде стипендия төлеуге, тамақтандыруға, заттай жабдықтылығына жұмсалған бюджет қаражатын өтеуге міндетті. Ұсталуға тиіс сома білім беру ұйымдарында болған әрбір толық айға тепе-тең есептеледі.

Бюджет қаражатын мемлекет пайдасына өтеу Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жүзеге асырылады. Жоғары білім беретін кәсіптік оқу бағдарламаларын іске асыратын Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдары диплом алдындағы практикадан өту үшін құқық қорғау органдарына

жіберген курсанттар (тыңдаушылар) практикадан өту кезеңіне бос лауазымға тағайындалады.

Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының жоғары оқу орындарын аяқтағаннан кейін магистратураға және докторантураға бірден қабылданған қызметкерлерге, тиісті кафедра оқытушысының айлықақысының жетпіс пайызы мөлшерінде лауазымдық айлықақы, сондай-ақ арнаулы атағы немесе сыныптық шені үшін қосымша ақы төленеді.

Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының магистратурасына және докторантурасына қабылданған қызметкерлерге оқу уақытына оқуға жіберілгенге дейін атқарған соңғы штаттық лауазымы (уақытша атқарған емес) бойынша лауазымдық айлықақысының жетпіс пайызы мөлшерінде лауазымдық айлықақы белгіленеді.

Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары білім беру ұйымдарының курсанттарына (тыңдаушыларына) каникулдық демалыс кезеңіне қалааралық автомобиль (таксиді қоспағанда), теміржол және су көлігімен тұрақты тұратын жеріне баруға және кейін қайтуға жол жүру ақысы төленеді.

Қызметкерлер Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен, құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарында жоғары кәсіптік білім ала алады [2].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Бекбергенов Н.А. Правоохранительная система в Республике Казахстан" (учебное пособие). - Астана: "Фолиант", 2000.-212с.
2. «Құқық қорғау қызметі туралы»Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.

Совет Ж.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Қазақстан Республикасындағы сот-сараптама қызметінің өзектілігін арттыру

Алдымен, сот-сараптамасы туралы айтып кетсек, «Сараптама» деген сөз латынның «expertus» сөзімен байланысты, бұл «тәжірибелі», «хабардар» дегенді білдіреді. Сараптама жөнінде жалпы айтсақ, қандай да бір арнаулы саладағы білімді тартуды қажет ететін сұрақтарды шешу үшін хабардар адамның (сарапшының) жүгізетін зерттеуін айтамыз.

Сот сараптамасы – жеке іс жүргізу әрекеті, оның мәні мән-жайларды шешу үшін маңызы бар жағдаяттарды белгілеу мақсатында арнаулы ғылыми білім-білік негізінде жүргізілетін іс материалдарын зерттеу болып табылады. Дәл осылайша «сот сараптамасы» ұғымы ҚР «Сот сараптамасы туралы» Заңының 1- бабында белгіленген.

Сот сараптамасы қылмыстық сот ісін жүргізудегі арнаулы білімдерді пайдаланудың ең білікті нысаны болып табылады. Ол іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу барысында және оның сот қарауында барлық ғылыми танымның құралдарының арсеналын пайдалануға мүмкіндік бере отырып, сот пен алдын ала тергеу органдарының танымдық мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді.

Қазақстан Республикасының сот-сараптама жағдайын айтатын болсақ, соған қатысты маңызды мақсатымыз:

- сот сараптамасын ұйымдастырушылық
- ғылыми-әдістемелік және кадрлық қамтамасыз ету мәселелері бойынша салалық заңнаманы одан әрі жетілдіру жөнінде конструктивтік ұсыныстар талап ету бойынша, Біз, осыған орай сот-сараптама жүйесінің ойдағыдай дамуы оны жетілдіру бойынша одан әрі шаралар қабылдау қажеттігіне әкелеміз.

Соған сәйкес, Қазақстан Республикасының Президенті–Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 1997 жылғы 22 сәуірдегі «**Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары жүйесін одан әрі реформалау туралы**» Жарлығы осындай жүйені қалыптастырудың бастамасы болып табылды, онда сот сараптамасын жүргізу функциясын қылмыстық қудалау органдарынан Әділет министрлігіне беру көзделді. Жалпы «Қазақстан Республикасындағы сот-сараптама қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңын қабылдауға дейін Қазақстанда сот-сараптама қызметі әрбір құқық қорғау органының бағынысында болғанын атап өту қажет. Осылайша, Егеменді Қазақстанның тарихында тұңғыш рет Әділет министрлігінде бірыңғай сараптама жүйесін құру сот-сараптама жүйесінің қылмыстық қудалау органдарынан тәуелсіздігін қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен бірге, Қазақстан Республикасы өзінің ең қымбат қазынасы адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болып табылатын құқықтық мемлекет деп көрсетілген Конституцияның 1-бабының талаптарына да сәйкес келеді. Жоғары Сот Кеңесінің бірлескен отырысында «**Сот-сараптама қызметін одан әрі жетілдіру, жүргізілетін сараптамалар сапасын арттыру туралы**» мәселе қаралды. Заң жобасының тұжырымдамалық жаңалығы сот-сараптама саласында бәсекелестік ортаны кеңейтудегі позитивті тенденцияларды жеке сот сараптама институтын дамыту арқылы тереңдету болып табылады. Атап айтқанда, білікті қызметкерлердің жеке сот сарапшысы мамандығына қол жеткізуіне кедергі болатын әкімшілік тосқауылдар жойылады.

Тұтастай алғанда, осы түзетулер Заңдағы ішкі қайшылықтарды жою, басқа нормативтік құқықтық актілермен сәйкестікке келтіру, құқықтық реттеудегі олқылықтардың орнын толтыру барысында Құқықтық саясат тұжырымдасының ережелеріне сәйкес келеді.

Осылайша, Заң жобасын қабылдау:

- қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушы азаматтар мен ұйымдардың құқықтық қорғалу деңгейін арттыруға;
- сот-сараптама қызметінің құқықтық негізін реттеуге;
- Қазақстан Республикасында сот сараптамасының негізгі ұғымдарына, функцияларына және оны ұйымдастырудың қағидаттарына анықтық және айқындық енгізуге мүмкіндік береді.

Жалпы Қазақстан Республикасының сот-сараптама қызметінің өзектілігін арттыру бойынша, біздің бірқатар ұсыныстарымыз бар, олар:

- Сот-сараптама мамандарына жүктелген міндеттерін нақты және тиянақты орындаулары үшін оларға уақыт-аралық демалыс күндерін беру;
- Халықаралық стандартқа сәйкес жағдайды арттыру үшін, олардың практикалық қызметпен айналысуы;
- Сот сараптама қызметшілердің басқа мемлекеттегі тұлғармен қатынаста болып, өз тәжірибелігін арттыру, жетілдіру.

Тұтастай алғанда, осы түзетулер негізінде, біз:

Заңдағы ішкі қайшылықтарды жойып, басқа нормативтік құқықтық актілермен сәйкестікке келтіріп, құқықтық реттеудегі олқылықтардың орнын толтыру барысында Құқықтық саясат тұжырымдасының ережелерін сәйкес келтіреміз.

Тағыбергенов Е.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Қылмыстық іс жүргізудегі прокурор

Қылмыстық іс жүргізу қызметінің қатысушысы ретінде прокурордың орны мен мәнділігі Қазақстан Республикасы Конституциясының, қолданылып жүрген Қылмыстық іс жүргізу кодексінің және Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан

Республикасының прокуратурасы туралы» Заң күші бар Жарлығының тиісті ережелерімен анықталады. Бұл орайда аталған заңдарды қолданудың жәрдем көрсететіндей сипаты болады.

Қылмыстық сот ісін жүргізуді жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың жүйесіне прокуратураның прокурорлық қадағалаудың функционалдық бағытына байланысты бірқатар өзіне тән ерекшеліктері болады. Прокуратура құқық бұзушыларға қарсы тікелей жазалау шараларын қолданбайды, бірақ бұзылған заңдылықты қалпына келтіру және кінәлілерді белгіленген жауапкершілікке тарту үшін өз билігінің бүкіл күшін пайдаланады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 83- бабына сәйкес прокуратураға Қазақстан Республикасының аумағында заңдардың дәлме-дәл және біркелкі орындалуын қадағалау жүктеледі. Конституциялық деңгейде жалпы түрде тұжырымдалған қадағалау функциясы Қазақстан Республикасы Президентінің « Қазақстан Республикасының прокуратурасы туралы» Заң күші бар Жарлығында жетілдіріліп, нақтыланған осы Жарлық бойынша қылмыстық сот ісін жүргізудегі қадағалау функциясының мазмұнына мыналар жатады:

- 1) Жедел- іздестіру қызметін қадағалау (34-36 баптар)
- 2) Тергеу мен анықтаудың заңдылығын қадағалау (37-39 баптар)
- 3) Сотта мемлекеттің мүдделерін білдіру (30-33 баптар)
- 4) Орындалу ісінің заңдылығын қадағалау (сот тағайындаған жазаларды және өзге де мәжбүрлеу сипаты бар шараларды орындау кезінде ұсталғандар жататын орындарда, сондай-ақ алдын ала қамау орындарында заңдардың орындалуы) (43-44 баптар)

Прокурорлық қадағалаудың нысаны, тәртібі, прокурор қатысушысы болып табылатын құқықтық қатынастарды жүзеге асыру нәтижесінде туындайтын құқықтық салдары Қазақстан Республикасы Президентінің « ҚР прокуратурасы туралы» Жарлығында да, сондай-ақ Қылмыстық іс жүргізу кодексінде де реттелген.

Прокурордың құқықтық мәртебесі сот әділдігін атқару кезінде прокуратура органдары шешетін міндеттер жүйесімен тығыз байланысты. Мұндай міндеттерге мыналар жатады:

- 1) Әрбір істі жан-жақты, толық және объективті түрде тергеп, қарау үшін заңда көзделген шараларды қолдану;
- 2) Айыпталушының қорғануға деген құқығын, оның жеке және мүліктік құқықтарын сақтауды қамтамасыз ету;
- 3) Әрбір қылмыс жасаған адманың заңды және әділетті түрде жазалануын және кінәсі жоқ жерде бірде бір адамның сотталмауын қадағалап, қылмыстық ізге түсу мақсаттарына қол жеткізу;
- 4) Азаматтардың құқықтарын, мемлекеттік, қоғамдық және жеке кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың заңды мүдделерін сотта қорғауды қамтамасыз ету.

Прокурор мәртебесінің ерекшелігі Қазақстан Республикасы Конституциясының ережелерімен де анықталады (83-бап), оған сәйкес прокуратура органдары өз өкілеттігін басқа мемлекеттік органдардан, лауазымды адамдардан тәуелсіз түрде жүзеге асырады және заңға ғана бағынады.

Қадағалау қызметінің өзге де дербес функциялармен қатар келуінің осындай нысандарының құқықтық негізі болады. Қазақстан Республикасы Президентінің « ҚР прокуратурасы туралы» Жарлығының 38,46-баптарына сәйкес прокурордың:

- Қылмыстық істі қозғайды немесе қылмыстық іс қозғауға рұқсат беруден бас тартуға;
- Анықтама немесе алдын ала тергеу жүргізу үшін тиісті органға прокуратура қозғаған қылмыстық істерді беруге;
- Жекелеген тергеу әрекеттері бойынша іс жүргізуге қатысуға;
- Тергеушілер мен анықтама жүргізуші адамдардың заңсыз қаулыларының күшін жоюға;

- Анықтама мен тергеу органдарынан тексеріс үшін қылмыстық істерді, жасаған қылмыстар, жедел-ізвестіру қызметінің, анықтаманың, тергеу барысы туралы құжаттарды, материалдар мен өзге де мәліметтерді алуға;

- Бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуға шешім жасалған адамдарды қамауда ұстаудың заңдарда белгіленген тәртібі мен шартының сақталуын тексеруге;

- Қол сұғуға болмайтын құқыққа ие адамды қылмыстық жауапкершілікке тартуға келісім алу үшін ұсыныс енгізуге;

- Жасалған немесе әзірленіп жатқан қылмыстар туралы өтініштер мен хабарларды қабылдағанда, тіркегенде, шешкенде заңдылықтың сақталуын тексеруге құқығы бар.

Өзіне жүктелген құқықтар мен міндеттерді прокурордың толық көлемде орындауына оның іс жүргізуге қатысуын болдырмау негіздері ықпал етпейді. Прокурорды іс жүргізуге қатыстырудың негізгі себептері мыналар болып табылады:

А) іс жүргізуге жеке, тікелей немесе жанама мүдделілігі (ҚДЖК-нің 91-бабы)

Ә) белгілі бір іс бойынша сот құрамына кіретін судьялармен туыскандық қарым-қатынаста болуы;

Б) егер ол өзі жәбірленуші болса, азаматтық талапкер, азаматтық жауапкер немесе оның туысқаны болса, сондай-ақ айыпталушының немесе оның заңды өкілінің, қорғаушының, тергеушінің немесе анықтау жүргізетін тұлғаның, жәбірленушінің мүдделерін білдіретін өкілдің азаматтық талапкердің, азаматтық жауапкердің, аудармашының немесе сот мәжілісі хатшысының туысқаны болып табылса;

В) егер ол белгілі бір істе судья сипатында қатысатын болса.

Қорыта келе қылмыстық іс жүргізу шараларының прокурордың қадағалауынсыз өтуін елестете алмайтынымызға көзіміз жетті. Тараптардың құқықтарын Конституция арқылы қамтамасыз етілуін де қадағалау прокурордың басты қызметінің негізі екенін білдіреді.

**Тохтаров Б.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Бисенғали Л.**

Адвокаттың құқықтары мен міндеттері

Адам мен азаматтың құқығына кепілдік беретін негізгі заңның конституциялық ережелерінің арасында маңызды конституциялық принцип ретінде қолданылатын білікті заң көмегін алу құқығы ерекше орын алады. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Конституциясының 13-бабының 3-тармағында әрбір адамның білікті заң көмегін алуға құқығының бар екендігі тікелей көрсетілген.

Адвокаттың берілген тапсырманы орындауы үшін қажет болса және мемлекеттердің тиісті заңнамасына қайшы келмейтін болса, Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында, сондай-ақ одан тыс жерлерде де адвокаттық қызметпен айналысуға құқығы бар.

Адвокат өзіне көмек беруді өтінген адамға ол мұқтаж болып отырған кез келген заңдық көмекті көрсетуге құқылы. Адвокат көмек беруді өтінген адаммен өз атынан заңдық көмек көрсету туралы келісім-шарт жасайды. Адвокат барлық соттарда, өзге мемлекеттік органдарда қорғаушы немесе өкіл ретінде әрекет ете отырып, заңдық көмек сұраған адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға және білдіруге құқылы. Адвокат міндетті сақтандыру қаржысының есебінен жүзеге асырылатын мемлекет кепілдендірген әлеуметтік қорғауды пайдалануға құқығы бар. Адвокат заңнама талаптарын сақтауға, адвокатураның ұйымдастырылу және қызмет көрсету қағидаттарын басшылыққа алуына, кәсіби мінез-құлық нормаларының талаптарын және адвокаттық құпияны сақтауға міндетті. Оның мәліметтерді өзінен көмек сұраған адамның келісімінсіз жария етуге құқы жоқ.

Адвокаттың қаралатын іс бойынша өзіне көмек сұрап жүгінген адамның жағдайын нашарлататын құқықтық көзқарасты ұстануына тыйым салынады.

Адвокаттың мемлекеттік қызметке тұруына, кәсіпкерлікпен айналысуына (оқытушылық, ғылыми немесе шығармашылық қызметтен басқа), өзге де ақы төленетін қызметпен шұғылдануына тыйым салынады.

«Адвокаттық қызмет туралы» ҚР Заңының 14-бабына сәйкес:

1. Адвокат көмек сұрап келген адамға ол мұқтаж болған кез келген заң көмегін көрсетуге құқылы.

2. Адвокат өзіне өтініш жасаған адаммен заң көмегін көрсету туралы өз атынан келісім жасасады.

3. Адвокат, қорғаушы немесе өкіл ретінде әрекет жасай отырып, іс жүргізу заңына сәйкес:

1) барлық соттарда, құзыретіне тиісті мәселелерді шешу кіретін мемлекеттік, өзге де органдар мен ұйымдарда заң көмегін сұрап өтініш жасаған тұлғалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға және білдіруге;

2) барлық мемлекеттік органдардан және мемлекеттік емес ұйымдардан адвокаттық қызметті жүзеге асыруға қажетті мәліметтерді сұратуға;

3) заң көмегін көрсету үшін қажет нақты мәліметтерді дербес жинауға және дәлелдер табыс етуге;

4) көмек сұрап өтініш жасаған адамға қатысты материалдармен, соның ішінде іс жүргізу құжаттарымен, тергеу және сот істерімен танысуға және олардағы ақпаратты заң актілерінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен белгілеп алуға;

5) іске қатысуға жіберілген сәттен бастап жолығулар санын, олардың ұзақтығын шектемей және мұндай жолығулардың құпиялығын қамтамасыз ететін жағдайларда өзі қорғайтын адаммен оңаша жолығып тұруға;

6) заң көмегін көрсетуге байланысты туындайтын және ғылым, техника, өнер мен басқа да қызмет салаларында арнайы білімді қажет ететін мәселелерді түсіндіру үшін шарттық негізде мамандардың қорытындыларын сұратуға;

7) өтініштер мәлімдеуге, әділет, прокуратура, анықтау, алдын ала тергеу органдары мен соттың лауазымды адамдарының, сондай-ақ көмек сұрап өтініш жасаған адамдардың құқықтарына және заңдармен қорғалатын мүдделеріне қысым жасайтын өзге де лауазымды адамдардың әрекеттеріне белгіленген тәртіппен шағым жасауға;

8) мемлекеттік құпияларды құрайтын ақпаратпен, сондай-ақ әскери, коммерциялық, қызметтік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қамтитын ақпаратпен, егер бұл анықтау, алдын ала тергеу кезінде және сотта қорғау немесе өкілдік ету үшін қажет болса, заң актілерінде көзделген тәртіппен танысуға;

9) заң көмегін сұрап өтініш жасаған адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың заңдарда тыйым салынбаған барлық құралдары мен тәсілдерін пайдалануға;

10) заңдарға қайшы келмейтін өзге де әрекеттерді жасауға құқылы.

4. Мемлекеттік орган немесе лауазымды адам адвокаттың заң көмегін сұрап өтініш жасаған адамның мүддесін білдіру құқығын танудан бас тарта алмайды.

5. Адвокаттың мемлекеттік органдардың, соттардың, прокуратураның, анықтау және алдын ала тергеу органдарының әкімшілік үйлеріне кіруі осы органдар мен соттар белгілеген тәртіппен өзінің адвокаттық куәлігін көрсетуі бойынша жүзеге асырылады.

Адвокаттың ұсталғандар, тұтқынға алынғандар және жазасын өтеп жатқандар отырған орындарға кіруі белгіленген рұқсаттық режимге сәйкес жүзеге асырылады.

6. Адвокаттың міндетті сақтандыру қаражаты есебінен жүзеге асырылатын мемлекет кепілдік берген әлеуметтік қорғалуға құқығы бар.

Әлеуметтік сақтандыруға арналған жарналарды адвокаттар қолданылып жүрген заңдарға сәйкес төлейді».

Адвокат құқықтармен қатар белгілі бір міндеттерді көтереді. Көрсетілген заңның 15-бабына сәйкес:

«1. Адвокат заң талаптарын сақтауға, адвокатураны ұйымдастыру мен оның қызметінің принциптерін басшылыққа алуға, кәсіптік мінез-құлық нормаларының талаптары мен адвокаттық құпияны сақтауға міндетті.

2. Егер адвокат осы іс бойынша мүдделері көмек сұрап өтініш жасаған адамның (тараптардың өзара келісімі бойынша ара ағайын болған жағдайларды қоспағанда) мүдделеріне қайшы келетін адамдарға заң көмегін көрсетіп жүрсе немесе бұдан бұрын көрсеткен болса немесе судья, прокурор, анықтауды жүргізуші адам, тергеуші, сарапшы, маман, аудармашы, куә, жәбірленуші немесе куәгер, азаматтық талап қоюшы немесе азаматтық жауапкер ретінде іске қатысқан жағдайларда, сондай-ақ егер істі тергеуге немесе қарауға адвокатпен жақын туыстық қатынастағы лауазымды адам қатысса, ол заң көмегін көрсету туралы тапсырмадан бас тартуға міндетті.

3. Адвокат заң көмегін көрсетуге байланысты өзіне мәлім болған мәліметтерді құпия сақтауға міндетті және көмек сұрап өтініш жасаған адамның келісімінсіз оларды жария етуге құқығы жоқ.

4. Іс бойынша адвокаттық көмек сұрап өтініш жасаған адамның жағдайын нашарлататын құқықтық позиция ұстануына тыйым салынады.

5. Адвокаттың қылмыстық іс бойынша қабылданған тапсырмадан бас тартуға құқығы жоқ және ол қорғалатын адамның немесе адвокаттың өзінің көзқарасы бойынша әділетсіз үкім шығарылған жағдайда алған белгіленген тәртіппен шағым жасауға міндетті.

6. Адвокатқа мемлекеттік қызметте болуға және кәсіпкерлік қызметпен айналысуға, оқытушылық, ғылыми немесе шығармашылық қызметтен басқа өзге де ақы төленетін қызметпен айналысуға тыйым салынады».

Сонымен қатар, осы Заңның 16-бабында адвокаттың кәсіби мінез-құлық нормалары көзделген:

«Адвокат заң көмегін көрсету кезінде мынадай кәсіптік ережелерді сақтауға тиіс:

1) көп күш-жігер не уақыт жұмсауды талап ететін қажетті әрекеттер жасаудан жасқанбай ыждағаттылық пен құлшыныс білдіру;

2) заң мәселелерін қарап жатқан органдар мен лауазымды адамдарға қатысты өзін әдепті ұстау;

3) өз кәсіби мінез-құлқын көмек сұрап өтініш жасаған адамның құқықтары мен заңды мүдделеріне сәйкес қалыптастыра және тежей отырып, істі негізсіз сөзбұйдаға салуға, заң көмегін көрсетудің заңсыз әдістеріне, алдауға жол бермеу;

4) көмек сұрап өтініш жасаған адамның мүдделеріне адал болу және оның мүдделеріне қарсы қандай да болмасын әрекет жасамау».

Кәсіптік мінез-құлық нормаларын сақтау және адвокаттық құпияны сақтау қажеттігін адвокаттық қызмет қағидаттарының бірі ретінде қарастырып, заң шығарушы сол арқылы адвокаттық әдеп нормаларының маңыздылығына баса мән бергенін атап өту қажет. Адвокаттың өзі қорғайтын адамымен ерекше қатынасын ескере отырып, заң көмегін сұрап өтініш жасаған адамға адвокатқа берілген мәліметтердің жария етілмеуіне заңда кепілдік беруге тиіс.

Оның қағидаттарының бірі ретінде адвокаттық қызметтің этикалық сипатын бекітумен қатар, заң қорғаушыға осы қағидатты сақтауды міндеттеді, өйткені қорғаушының өз функциясын орындауы кезінде соңғысына адвокат пен қорғайтын адамынан басқа, барлығы үшін құпия болып қалуға тиіс көптеген мән-жайлар белгілі болады. Бұл талап көрсетілетін заң көмегінің кез келген түрі бойынша адвокат қызметінің қажетті талабы болып табылады. Бірақ осы қағидат адвокаттың қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысуы кезінде өзекті болады.

Тұрсынбек Т.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Бисенғали Л.

Адвокаттың қылмыстық іс жүргізуге қатысуы

Адвокат өзінің кәсіби қызметінде әртүрлі заң көмегін көрсетеді. ҚР ҚІЖК әрбір адамға білікті заң көмегін алудың үлкен және тең мүмкіндігін береді. Бұл жағдайда заң көмегі өзінің мазмұны бойынша іс-әрекеттің үлкен шеңберін қамтиды, оның ішінде анықтау, алдын ала тергеу, сот органдарында заңды және жеке тұлғаларға өкілдік ету мен қорғауды жүзеге асырады. Адвокаттың қылмыстық процеске қатысуы - бұл адвокат қызметінің маңызды түрлерінің бірі, ол негізінен айыпталушыны (сезіктіні) қорғау әрекеттерін жүзеге асыруға байланысты.

Қорғау - қылмыс жасады деп сезік келтірілген адамдардың құқықтары мен мүдделерін қамтамасыз ету, айыптауды жокқа шығару немесе жеңілдету, сондай-ақ заңсыз қылмыстық ізге түсуге ұшыраған адамдарды ақтау мақсатында қорғау тарабы жүзеге асыратын іс жүргізу қызметі.

Қорғану тарабы сезікті, айыпталушы, олардың заңды өкілдері, қорғаушы, азаматтық жауапкер және оның өкілдері болып табылады.

Қылмыстық процестің әрбір сатысында айыпталушы қорғаушы көмегін қажетсінеді, онсыз айыпталушы өз кінәсіздігінің дәлелдерін келтіруге, сондай-ақ айыптауды теріске шығаратын немесе жауапкершілігін жеңілдететін мән-жайларды анықтауға дәрменсіз.

Қорғаушы - заңда белгіленген тәртіппен сезіктілер мен айыптаушылардың құқықтары мен мүдделерін жүзеге асыратын және оларға заң көмегін көрсететін адам.

Тергеушы, анықтаушы қылмыс жасады деп күмән келтірілгендігі хабарлап, соған байланысты ҚІЖК-де белгіленген негіздерде және тәртіппен өзіне қатысты қылмыстық іс қозғалған, не ұстау жүзеге асырылған, не айып тағылғанға дейін бұлтартпау шарасы қолдалынған адам сезікті болып танылады.

Өзіне қатысты айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы қаулы шыққан адам, не өзіне қатысты сотта жеке айыптайтын қылмыстық іс қозғалан адам, сондай-ақ оған қатысты анықтау органының бастығы айыптау хаттамасын жасаған және бекіткен адам айыпталушы болып танылады.

Заң қорғаушы ретінде жіберілуі мүмкін тұлғаларды нақты анықтайды.

Оған жататындар:

- а) адвокаттар, яғни адвокаттар алқасында мүшелікте тұрған тұлғалар;
- б) жұбайы (зайыбы);
- в) жақын туыстары мен заңды өкілдері;
- г) өз бірлестіктері мүшелерінің істері бойынша кәсіподақтың және басқа да қоғамдық бірлестіктердің өкілдері, олар өз өкіліп бөліп, қорғаушы ретіндегі оішң өкілеттігін айғақтайтын тиісті құжаттармен (шешім немесе хаттама, сенімхат) қамсыздандырады.

Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу заңнамасында (ҚІЖК 70-бап 2-тармақ) қорғаушы ретінде іске, егер бұл Қазақстан Республикасының тиісті мемлекетпен халықаралық шартында өзара негізде көзделсе, заңнамада белгіленген тәртіппен іске қорғаушы ретінде шетел адвокаттарының қатысуына жол беріледі. .

Қорғаушылар (адвокаттар) іске қатысуға тұлға айып тағылған немесе ұстажан, айыпталушы деп танылған не айыптағылғанға дейін бұлтартпау шарасы қолданылған сәттен бастап жіберіледі.

Бір адам, екі сезіктінің, айыпталушының біреуінің мүддесі екіншісінің мүддесіне қайшы келетін болса, екеуіне бірдей қорғаушы бола алмайды.

Қылмыстық іс бойынша кәсіби қорғауды тек адвокаттар ғана жүзеге асырады.

Білікті заң көмегін алу құқығын жариялай отырып, Қазақстан Республикасының Конституциясы барлық азаматтарды бостандықтары меи заңды мүдделерін кәсіби қорғау құқығымен, қылмыстық ізге түсуден қорғану құқығын қоса алғанда, қамтамасыз ету принципін орнықтырды (ҚР ҚІЖК 28-бап). Осы ережеге сәйкес анықтауды жүргізетін

адам, терегеуші, прокурор, сот әрбір іс бойынша азаматқа өз құқығын жүзеге асырудың нақты мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті. Құқықты тікелей немесе жанама шектеу я болмаса әлеуметтік шығу тегі, лауазымдық немесе мүліктік жағдайы, жынысы, нәсілі, ұлты, тілі, діни ұстанымы, көзқарасы, тұрғылықты жеріне байланысты желеумен немесе кез келген басқа мән-жай бойынша өзге артықшылықты белгілеу заң бойынша жазаланады.

ҚР ҚІЖК-да қылмыстық процесс барысында білікті заң көмегін алуға құқығы бар субъектілер анықталды. Олар - қылмыстық сот ісін жүргізу барысында құқықтары мен мүдделері қорғалатын немесе білдірілетін тұлғалар (сезікті, айыпталушы, сотталушы, жәбірленуші, жеке айыптаушы, азаматтық талапкер, азаматтық жауапкер, куә).

Бұл арада кәсіби қорғаудың қылмыстық іс бойынша қорғаудың саналуандығы болып табылатындығын ескерген жөн. Онда қорғау үшін тән барлық белгілер бар (ҚР ҚІЖК 7-бап 19-тармақ), алайда, сонымен қатар оның Қазақстан Республикасының "Адвокаттық қызмет туралы" заңымен реттелетін адвокаттың құқықтық мәртебесіне байланысты ерекшеліктері кездеседі. Оған адвокат мінез-құлқының кәсіби нормалары, адвокаттық қызметтің кепілдіктері, адвокаттық құпия, адвокаттар алқасы мүшелерінің тәртіптік жауапкершілігі және т.б. жатады.

Сондықтан кәсіби қорғау - адвокаттың білікті заң көмегін көрсету мақсатында қылмыстық іс жүргізу заңнамасында кезделген және белгіленген құралдар мен әдістер негізінде ғана жүзеге асыратын іс жүргізу қызметі, оның құрамдас бөлігі айыпталушының, сезіктінің құқықтары мен мүдделерін қорғауды, қылмыстық қудалауға заңсыз ұшыраған адамның айыбын теріске шығару немесе жеңілдету мен ақтауды қамтамасыз ету болып табылады.

Кәсіби қорғаушының (адвокаттың) көмегін пайдалануға қажеттілік сондай-ақ, сот жүргізу ісі тәртібінің ерекше күрделілігінен және көптеген

заңи мәселелерді шешу кезіндегі қылмыстық рәсім барысында пайда болуы мүмкін орны толмас құқықтық салдардан туындайды.

Осы негізгі конституциялық принципті сот төрелігін жүзеге асыру кезінде сақтамауды қылмыстық іс жүргізу нормаларын өрескел бұзу деп санауға болады. Осы жайт мемлекеттік органдар мен лауазымды тұлғалардың кез келген шешімінің, егер олар айыпталушының (сезіктінің) қорғану құқығын шектейтін болса, күшін жоюға әкеп соқтырады.

Қоғам мен мемлекет бірде бір азаматтың жеткілікті дәлелдерсіз қылмыстық жауапкершілікке хартылмауына дане сотталмауына мүдделі. Мемлекет, қорғану құқығын қамтамасыз етудің конституциялық кепілдігін атқара отыра, адвокатқа айтарлықтай құқықтар, оның ішінде адвокаттық қызмет кепілдіктерін береді, олардың арасында анықтау, алдын ала тергеу органдары мен соттар адвокат қылмыстық іске жіберілген сәттен бастап кешіктірмей, оған қорғауындағы адамның қамауда ұсталуының бүкіл мерзімі үшін іске қатысуға жіберілетіндігі туралы жазбаша айғақтама беруге міндетті; анықтау, алдын ала тергеу органдары, іс жүргізу заңында көзделген жағдайларда, адвокатқа оның тергеуге және адвокатпен келісілген мерзімдегі басқа да іс жүргізу әрекеттеріне қатысу қажеттігі туралы хабарлауға міндетті және т.б.

Адвокат өз қызметін адвокаттар алқасының мүшесі бола отырып жүзеге асырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы.
2. ҚР ҚІЖК.
3. «Адвокаттық қызмет туралы» ҚР заңы.
4. Алауханов Е.О. ҚР адвокатура және адвокаттық қызмет.

**Умбетжанова Ж.,
студентка 3 курса юридического факультета**

Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Организация деятельности прокуратуры Франции, Германии, Республики Казахстан. Сравнительный анализ

В связи с созданием нового Уголовно-процессуального Кодекса Республики Казахстан, возникла необходимость пересмотра полномочий правоохранительных органов страны, в том числе и прокуратуры. Целью статьи было проведение сравнительного анализа деятельности органов прокуратуры Франции, Германии и Казахстана. Данный анализ необходим для того, чтобы точно, ясно рассмотреть и понять, какова деятельность органов прокуратуры в странах с континентальной системой права и можно ли применять функции прокуратуры Германии и Франции в Республики Казахстан.

Специфика французской правовой системы, в частности, касающейся прокуратуры, очень тесно связывает эти органы с судами всех уровней.

Прокуратура этой страны находится при судебных инстанциях. Прокурор республики действует в пределах округа трибунала большой инстанции и находится в должностном подчинении у генеральных прокуроров. Последние действующие при апелляционных судах компетентных в пределах округа апелляционного суда, как правило, на территории одного департамента. Высшим должностным лицом является генеральный прокурор при кассационном суде.

Главой прокуратуры является министр юстиции. При кассационном и апелляционных судах состоят генерал-прокуроры с несколькими товарищами; последние разделяются на помощников (*substitut*) и генерал-адвокатов (*avocats generaux*); только последние выступают с речами в судах. Прокуратура кассационного суда поставлена обособленно. Прокуроры апелляционных судов подчинены непосредственно министру юстиции. При каждом апелляционном суде имеется генеральный прокурор со своими помощниками, главный из которых носит звание генерального адвоката.

Генеральный прокурор находится в непосредственном подчинении министра юстиции и, в свою очередь, вправе давать указания всем должностным лицам прокуратуры в районе компетенции апелляционного суда. Под его надзором находятся и все должностные лица судебной полиции. Генеральный прокурор лично или через своих заместителей поддерживает обвинение в апелляционном суде и в суде присяжных, учрежденном в месте нахождения апелляционного суда. Республиканские прокуроры (так во Франции называются прокуроры низшей инстанции, но обладающие широкими полномочиями) находятся при исправительных трибуналах и осуществляют уголовное преследование по всем уголовным делам в районе действия этого трибунала. Они лично или через своих заместителей поддерживают обвинение в большинстве судов присяжных, в исправительных трибуналах, а также, при необходимости в полицейских трибуналах. Представители прокуратуры официально участвуют также в гражданском процессе в судах любой инстанции, когда этого требуют интересы общества.

Прокуроры осуществляют руководство полицейским дознанием, проводимым комиссарами, офицерами, агентами судебной полиции и префектами департаментов, а также предварительным следствием, проводимым следственным судьей. Последний, находясь в организационном подчинении у судебных органов, при исполнении своих функций действует в пределах указаний прокуратуры. Следственный судья получает от прокурора требование и приступает к следствию на основе «вводного» заключения прокуратуры. На любой стадии следствия прокурор вправе вмешаться и взять на себя исполнение следственных функций или предписать следственному судье производство таких действий, которые, по его мнению, целесообразны.

Законодательство Франции также признает, что состязательный характер процесса есть один из аспектов равенства граждан перед лицом правосудия. Однако прокуратура, выдвигающая требование о лишении гражданина свободы, и обвиняемый, и его защитник

находятся отнюдь не в одинаковых условиях. Прокурор во Франции не может рассматриваться в качестве стороны по делу (за исключением тех случаев, когда прокурор осуществляет функцию защиты государственных имущественных интересов); он «...слуга закона, поборник истины и справедливости», и потому во многом превосходит защиту в своих прерогативах по представлению доказательств и ведению дела.

Прокуратура во Франции – орган в большей степени децентрализованный. Так, несмотря на то, что генеральный прокурор возглавляет прокуратуру при кассационном суде, в сферу его прямого подчинения не входят генеральные прокуроры при апелляционных судах, которые подчиняются непосредственно министру юстиции.

В ряде случаев на органы прокуратуры Франции возлагаются абсолютно не характерные для подобных органов функции.

Так, согласно Закону о печати Франции, прежде чем начать свою деятельность, любое средство массовой информации должно направить декларацию, в прокуратуру содержащую название газеты, способ публикации, имя, место жительства директора издания, адрес типографии, где она должна печататься [1].

Федеративная Республика Германия (ФРГ). Прокуратура в ФРГ создана в 1818 г. по французской модели как «орган осуществления правоохранительных функций».

Правовой основой организации деятельности прокуратуры являются Закон о судеустройстве, Положение об организационной структуре прокуратуры и Правила внутреннего распорядка (в редакции 1975 г.). Прокуратура входит в состав министерства юстиции. Ее организационная структура совпадает со структурой судебной системы и подразделяется на федеральные и земельные органы прокуратуры. Соответствующие органы прокуратуры образованы при земельных судах, а «дела Федерации относятся к ведению прокуратуры при федеральном Верховном суде».

В соответствии с системой судов земельные органы прокуратуры создаются при земельных судах всех уровней по вопросам, регулируемым земельным законодательством, а при федеральном Верховном суде — по вопросам федерального закона (система общих судов ФРГ включает участковые суды, суды земли, при которых могут быть созданы суды присяжных, высшие суды земли, федеральный Верховный суд), федеральная прокуратура, действующая при федеральном Верховном суде. Федеральный Генеральный прокурор назначается Президентом страны по представлению министра юстиции и с одобрения Бундесрата. В таком же порядке назначаются иные федеральные прокуроры.

Генеральный прокурор назначает обер-прокуроров, на которых распространяется Закон о государственных служащих. К лицу, назначаемому на должность прокурора, предъявляются высокие квалификационные требования, которые аналогичны требованиям к судьям. Для занятия этих должностей необходимо иметь высшее юридическое образование, три года стажирования и специализацию сроком от трех до пяти лет.

При участковых судах прокуратуры обычно не создаются. Их образование входит в компетенцию законодателя. В участковые прокуратуры назначаются прокуроры и иные должностные лица: амтсанвальт — лицо с полномочиями прокурора, полномочное возбуждать уголовное дело, подлежащее рассмотрению в соответствующем суде. Функции амтсанвальта может выполнять референдар-стажер, действующий под наблюдением прокурора.

Законом о судеустройстве (ст. 24, 25, 29) прокурору предоставляется возможность выбора любого суда, который он считает компетентным рассматривать возбужденное им дело.

Тем самым прокурор участвует в выборе «законного судьи». Штатная численность прокуратур определяется земельным управлением юстиции. Оно может назначить одного прокурора для нескольких судов. При наличии в штате нескольких прокуроров они подчиняются «первому» прокурору и являются его заместителями (ст. 144 Закона о

судоустройстве). «Первые» прокуроры при высших земельных судах и земельных судах вправе выполнять задачи прокуратуры в любом суде своего округа. Такими же полномочиями обладают и прокуроры, возглавляющие прокуратуру при участковом суде, если такая образована. Таких прав нет у амтсанвальтов, но в соответствии с законом, управление юстиции в отдельных случаях может наделить их такими правами.

Главная задача прокуратуры — осуществление уголовного преследования. Прокуратура обязана начинать такие преследования (пар. 152, 170 УПК ФРГ), устанавливать обстоятельства дела, собирать доказательства, принимать решение об окончании расследования (пар. 160 УПК).

Прокурор проводит допрос обвиняемого, свидетелей, эксперта; дает распоряжение полиции о проведении обыска, изъятии вещественных доказательств и о иных действиях. Прокуратура завершает расследование либо путем подачи публичного иска в суд с предъявлением обвинения (пар. 170, 200 УПК), либо прекращает дело (пар. 170, 171 УПК).

На прокурора возлагается участвовать в главном судебном разбирательстве (пар. 226 УПК ФРГ), вносить протест на решение судьи (пар. 296), выполнение действий по приведению в исполнение решения суда (пар. 36, 451).

Некоторое участие в следственных действиях принимает следственный судья. Он проводит отдельные следственные действия по делам, находящимся в производстве полиции или прокуратуры. Обычно следственным судьей выступает участковый судья. Следственные судьи имеются при вышестоящих судах, в том числе при федеральном Верховном суде, который принимает участие в расследовании, если оно проводится федеральной Генеральной прокуратурой (пар. 169 УПК ФРГ):

На практике расследование осуществлялось преимущественно полицией, а роль прокуратуры сводилась к обобщению материалов полицейского расследования. В начале 80-х годов в Германии роль прокуратуры существенно возросла. В прокуратурах были созданы специальные отделы по расследованию тяжких преступлений, государственных, политических преступлений, а также экологических преступлений; преступлений в сфере экономики; преступлений, связанных с нарушением патентных и авторских прав.

В Вводном законе к Закону о судоустройстве (пар. 4) предусмотрено, что земельным законодательством может быть расширена компетенция прокурора. К предмету ведения прокуратуры отнесены вопросы законности в сфере гражданско-правовых отношений. Согласно нормам Гражданско-процессуального кодекса прокурор вправе заявить иски в суде: о признании лица недееспособным, о признании брака недействительным; осуществлять вызывное производство с целью установления факта смерти лица, считавшегося без вести пропавшим, выполнять иные действия.

Для осуществления возложенных функций прокуратура вправе истребовать от любого государственного органа необходимую информацию.

Прокуратура в ФРГ выполняет и задачи координации деятельности правоохранительных органов.

Наряду с прокуратурой, являющейся «госпожой в стадии предварительного расследования», и полицией уголовное преследование осуществляют «вспомогательные служащие прокуратуры» (ст. 152 Закона о судоустройстве). К ним относятся чиновники охранной полиции, уголовной полиции, а также ряд должностных лиц иных государственных органов (охотничьи инспектора и др.). Перечень категорий сотрудников, которым дается статус «вспомогательных служащих (чиновников) федеральной прокуратуры», устанавливается правительством земель или земельными органами юстиции. Среди полицейских служб эти категории лиц имеют широкие полномочия по производству расследования под руководством прокуратуры [2].

В соответствии с Законом «О Прокуратуре» Республики Казахстан: Прокуратура Республики Казахстан от имени государства осуществляет высший надзор за точным и единообразным применением законов, указов Президента Республики Казахстан и иных

нормативных правовых актов на территории республики, за законностью оперативно-розыскной деятельности, дознания и следствия, административного и исполнительного производства. Прокуратура принимает меры по выявлению и устранению любых нарушений законности, опротестовывает законы и другие правовые акты, противоречащие Конституции и законам республики, представляет интересы государства в суде, а также в случаях, порядке и пределах, установленных законом, осуществляет уголовное преследование. Прокуратура подотчетна только Президенту и назначается главой Республики Казахстан с согласия сената Парламента Республики Казахстан [3].

Исходя из основной цели данной работы, целесообразным было прийти к выводу, что развитие и интеграция в мире, конечно, приводит к изменениям в законодательстве стран, в том числе и в Казахстане. Концепция и проект УПК отразили некоторые изменения, такие как: кардинально упрощается досудебное производство: вводится понятие «досудебное расследование».

При этом фиксированный срок упраздняется и вводится термин «разумный срок». Все следственные действия, затрагивающие конституционные или иные права и свободы человека, будут проводиться исключительно с санкции прокурора (с последующей поэтапной передачей всех этих функций суду в соответствии со сроками, определенными Концепцией правовой политики). И возвращение судом дел на дополнительное расследование. Резко сокращается количество следственных действий проводимых с участием понятых. В связи с этим понятые будут привлекаться только в случаях, когда действия сотрудников полиции могут существенно ограничить конституционные права граждан (осмотр, обыск в жилом помещении и т.д.). В уголовный процесс вводится понятие «процессуальное соглашение» или так называемая «сделка».

Она будет оформляться в письменном виде между прокурором и подозреваемым и будет утверждаться судом с вынесением соответствующего судебного акта, что исключит возможные злоупотребления и нарушения законодательства. В уголовный процесс вводится институт следственного судьи, который будет решать вопросы санкционирования ареста в качестве меры пресечения, его продления, принудительного помещения, не содержащегося под стражей лица в медицинское учреждение для производства судебно-психиатрической экспертизы. Предполагается передача следственному судье право санкционирования: объявления международного розыска, эксгумации трупа, помещения несовершеннолетнего обвиняемого в специальное детское учреждение, принудительного помещения не содержащегося под стражей лица в медицинское учреждение для производства судебно-медицинской экспертизы и ряда других следственных действий, проводимых органами расследования. Реформирование органов расследования и совершенствование досудебного производства требует повышения роли и ответственности прокурора. В этих целях необходимо возложить на него дополнительные обязанности и усилить координирующую роль прокуратуры.

В заключении, на мой взгляд, необходимо усовершенствование досудебной стадии уголовного процесса. Необходимо прийти к нормальной европейской модели: полицейский – прокурор – суд. Полицейский не должен давать юридическую квалификацию действиям; не применять меры процессуального принуждения, кроме задержания в строго оговоренных законом случаях; не совершать действий, касающихся конституционных прав человека, без санкции прокурора и суда.

Список использованной литературы:

1. Мадина Аликберова, магистрант Университета мировой экономики и дипломатии Статья «Особенности органов прокуратуры Франции» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://huquqburch.uz/uz/view/1004>
2. Прокурорский надзор - Российский прокурорский надзор (А.Я. Сухарев) // Научные и технические библиотеки. — 2002. — № 2. — С. 30—34. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://uristinfo.net/prokurorskij-nadzor/210-rossijskij-prokurorskij-nadzor-aja->

suharev/5168-organizatsija-i-dejatelnost-organov-prokuratury-v-zarubezhnyh-stranah.html?start=2

3. О Прокуратуре : Закон Республики Казахстан от от 21 декабря 1995 года № 2709 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.07.2012 г.) статья 1,2 // Информационная система «ИС Параграф» [электронный ресурс] http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1004024&search=%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5&spos=1&tSynonym=1&tShort=1&tSuffix=1

4. Концепция проекта Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://sud.kz/rus/content/konceptsiya-proekta-ugolovno-processualnogo-kodeksa-respubliki-kazahstan>

Успанов Д.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Границы исследования доказательств по уголовным делам

Нарушение правил доказательственной деятельности порождает сомнение в достоверности выводов, что влечет за собой вполне определенные правовые последствия, включая применение санкций ничтожности.

При анализе сведений материалов уголовного дела логически определяется, что одни из установленных фактов являются доказательствами существования (не существования) других.

Но в реальности участники процессуального доказывания следователь, прокурор, суд и другие участники процесса оперируют не фактами, а сведениями о них, сведениями, облеченными в определенную процессуальную форму. Зачастую сведения о факте могут быть известны субъекту доказывания раньше, чем они станут содержанием соответствующего доказательства, т.е. раньше, чем они будут получены и закреплены в порядке, установленном законом. Например, дознаватель может получить предварительную информацию о совершенном преступлении из записей довольно распространенной сегодня кино - фотосъемки общего наблюдения за состоянием объекта. Сведения о факте будут налицо, а доказательства еще не будет. Подобная же ситуация возникает при поступлении в правоохранительные органы анонимного заявления. Если же установленные посредством данной информации лица будут допрошены в установленном законом порядке и дадут соответствующие показания, то появятся доказательства, на основе которых следователь сможет сделать вывод о существовании каких-либо фактов. В этом случае процесс познания фактов объективной действительности будет происходить по схеме: получение сведений – трансформация сведений в доказательство – выводы о факте.

Получение сведений, существенных для дела по времени может совпадать с трансформацией их в доказательство, например, если наблюдение велось в рамках специальных мероприятий оперативными органами. Когда же дознаватель (следователь) принимает решение допросить в качестве свидетеля лицо, относительно которого можно предположить, что оно располагает полезными для расследования дела сведениями, также в ходе допроса это предположение подтверждается и происходит «формирование» доказательства. Таким образом, доказательства представляют собой такие сведения о подлежащих установлению фактах, которые надлежащим образом удостоверены, т.е. получены из указанного в законе источника с соблюдением всех требований, предусмотренных соответствующими уголовно-процессуальными нормами.

Четкое установление предмета доказывания по уголовному делу – необходимое условие определенности границ объема познания истины, правильной юридической

квалификации совершенного деяния. Предмет доказывания устанавливает единообразие в понимании целей борьбы с преступностью, придает ей целеустремленный характер, устанавливает единообразие в понимании задач доказательственной деятельности. Неопределенность предмета доказывания ведет к бессистемности в работе органов расследования и суда, к тому, что могут быть установлены факты, не имеющие значения для дела, и упущены факты, важные для его правильного разрешения.

Объем, характер и пределы доказывания зависят от обстоятельств каждого уголовного дела и, прежде всего от рода и конкретного вида преступления. Ориентиром для установления конкретных фактов, которые могут стать предметом доказывания по уголовному делу, являются установленные уголовным законом признаки, характеризующие состав преступления, и другие обстоятельства, имеющие уголовно-правовое значение. Порядок же и способы установления обстоятельств, входящих в предмет доказывания, определяются уголовно-процессуальным законодательством.

Орган, ведущий судопроизводство, руководствуясь принципами уголовного процесса, общими правилами о предмете и пределах доказывания, самостоятельно определяет границы исследования по каждому конкретному делу.

Правильное определение границ исследования зависит от выдвижения различных версий по делу и результатов их проверки; от правильного определения того, какой объем доказательственной информации необходим для установления какого-либо факта (например, если свидетелем хулиганства были десятки людей, то не всегда необходим допрос всех свидетелей) и какие следственные действия для этого должны быть проведены.

При определении пределов доказывания следует учесть, что необоснованное сужение границ доказывания приводит к неполноте и односторонности расследования и судебного разбирательства, к не установлению истины по уголовному делу. И напротив, включение в доказывание обстоятельств, не имеющих значения по делу или не вызываемых необходимостью, увеличивает количество доказательств для установления какого-либо обстоятельства, что, как правило, влечет за собой непроизводительную затрату сил и средств следователей, прокуроров, судей, удлиняет сроки следствия, отдаляет момент постановления приговора от момента совершения преступления, что противоречит задачам уголовного процесса.

При определении границ доказывания в тот или иной момент производства по делу, при принятии конкретного решения (например, о привлечении в качестве обвиняемого, вынесении приговора) следует исходить из уровня истинности знания об обстоятельствах исследуемого дела, достаточного для принятия законного и обоснованного решения по нему.

Тем не менее следует подчеркнуть, что пределы доказывания в стадиях предварительного расследования и главного судебного разбирательства на практике могут и не совпадать. Этим в достаточной мере объясняется вынесение судами решений, отличных от спрогнозированных органами предварительного расследования.

Это может происходить из-за того, что фактические пределы исследования на предварительном следствии могли оказаться шире (или уже) необходимых. Зачастую это происходит, когда в ходе расследования устанавливались обстоятельства, которые, как выяснилось впоследствии, не имеют значения по делу, не были включены в обвинительное заключение, или не приобретают силы доказательств, поэтому суд их не исследует.

С другой стороны, суд вправе как по своей инициативе, так и по ходатайству прокурора или других участников судебного разбирательства собрать и проверить новые доказательства, выяснить новые обстоятельства. Это в свою очередь может привести к тому, что пределы доказывания на судебном следствии окажутся шире, чем на предварительном расследовании.

Таким образом, предмет и пределы как качественные характеристики процесса доказывания, нормативно закрепленные в законе, включают в себя фактический объем (пределы) доказывания, планируемый и реализуемый при производстве по делу следователем и судом, исходя из особенностей конкретного расследования и судебного производства, течение и результаты которых ни один закон заранее не в состоянии предусмотреть и описать.

Успанов Д.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Относимость как обязательный признак доказательств в уголовном процессе РК

В юридической литературе и в практике правоохранительных органов основными свойствами доказательств называют их относимость и допустимость. Являясь взаимосвязанными и взаимообусловленными, эти свойства характеризуют доказательства с разных сторон. Однако следует отметить, что закон не дает определения относимости доказательств, концентрируя внимание только на свойствах допустимости доказательств по уголовному делу. Анализ теории по вопросам признаков доказательств дает основание утверждать, что отсутствие законодательного определения понятия относимости доказательств привело к развитию дискуссии по вопросу ее характеристики, что в свою очередь сориентировало правоприменителей на работу по утверждению именно этого признака доказательства, отчасти в ущерб другим его свойствам.

По общему мнению, сложившемуся в процессуальной и криминалистической литературе, под относимостью доказательств понимается наличие связи доказательств по содержанию с обстоятельствами, подлежащими обязательному установлению по уголовному делу, с предметом доказывания. В то же время пригодность доказательств с точки зрения законности процессуальных источников, а также методов и приемов получения фактических данных именуется допустимостью доказательств. Относимость и допустимость доказательств – это неотделимые от доказательства свойства. Доказательство как таковое может быть признано лишь в том случае, если оно обладает одновременно этими двумя свойствами. Не может быть доказательства, если оно относимо, но не допустимо, и наоборот. При производстве по уголовному делу установление относимости и допустимости доказательств обычно тесно переплетается, но в интересах полного, всестороннего и объективного исследования обстоятельств уголовного дела их следует различать. В процессуальной литературе прошлых лет была признана необоснованной высказанная М.С. Строговичем точка зрения, в которой приоритетно выделялся только один признак доказательства – допустимость. Вследствие чего признак «относимости» как бы умалялся [1, с. 392-393].

Когда речь идет об относимости доказательств, перед органами и лицами, участвующими в производстве по делу, возникает задача уяснить: какие конкретно обстоятельства устанавливаются с помощью данных доказательств; входят ли данные обстоятельства в предмет доказывания по делу. Выяснение этих вопросов позволяет устанавливать относимость фактических данных, и их место в ряде других доказательств, собранных и представленных по делу. В числе относимых доказательств могут быть не только те, с помощью которых устанавливается наличие тех или иных обстоятельств, входящих в предмет доказывания, предусмотренных ст. 117 УПК РК, но и те фактические данные, с помощью которых органы уголовного преследования и суда устанавливают отсутствие этих обстоятельств. Установление такого рода «отсутствующих», так называемых «негативных» обстоятельств, позволяет «выходить» на реальные обстоятельства и таким образом устанавливать истину по уголовному делу [2 с. 120-122.]. К относимым доказательствам относят не только те фактические данные, с помощью

которых устанавливается данный состав преступления, но и те из них, с помощью которых исключается возможность существования другого смежного состава. Мы встречаем неоднократные указания на эти обстоятельства в нормативных разъяснениях Верховного Суда РК. Например, в п. 25 постановления Пленума Верховного Суда Республики Казахстан «О применении судами законодательства, регламентирующего ответственность за посягательство на жизнь и здоровье граждан» от 23 декабря 1994 года № 7 (с изменениями и дополнениями, внесенными постановлением Пленума Верховного Суда РК от 20 декабря 1996г.) подчеркивается, что следует «отграничивать убийство, причинение телесных повреждений при превышении пределов необходимой обороны от таких же деяний, совершенных в состоянии внезапно возникшего сильного душевного волнения, имея ввиду, что при превышении пределов необходимой обороны подсудимый, причиняя вред нападавшему, руководствуется стремлением обеспечить защиту от общественно опасного посягательства, тогда как для преступлений, совершенных в состоянии внезапно возникшего сильного душевного волнения, характерно причинение вреда потерпевшему именно под влиянием такого волнения (физиологического аффекта), а не с целью защиты» [3, с. 444]. Или, к примеру, постановление Пленума Верховного Суда Республики Казахстан «О судебной практике по делам о хищении грузов на железнодорожном транспорте» от 29 сентября 1980 года № 5 (с изменениями и дополнениями, внесенными постановлением Пленума Верховного суда РК от 20 декабря 1996 г. № 11) в п. 2 указывает, что «при рассмотрении дел в отношении работников железной дороги и других лиц, совершивших хищение грузов во время исполнения своих обязанностей, необходимо отграничивать хищение путем злоупотребления своим служебным положением от хищения путем кражи» [4, с.451].

Список использованной литературы:

1. Строгович М.С. Курс советского уголовного процессе. – 3-е изд. - Т.1. – М.: Юрайт, 2010. – 470 с.
2. Михайловская И.Б. Относимость доказательств в советском уголовном процессе // Советское государство и право. – 1958. – № 12. – С. 120-122.
3. О применении судами законодательства, регламентирующего ответственность за посягательство на жизнь и здоровье граждан: Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан № 7 от 23 декабря 1994 года // Сборник Постановлений Верховного Суда Республики Казахстан / Сост. Э.Б. Мухамеджанов. – Алматы: Жеты-Жаргы, 2006. – 765 с.
4. О судебной практике по делам о хищении грузов на железнодорожном транспорте: Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан № 5 от 29 сентября 1980 года (с изм. и доп., внесенными постановлением Пленума Верховного Суда РК от 20 декабря 1996 г. № 11) // Сборник Постановлений Верховного Суда Республики Казахстан / Сост. Э.Б. Мухамеджанов. – Алматы: Жеты-Жаргы, 2006. – С. 449-452.

Успанов Д.,

студент 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

Допустимость доказательств в уголовном процессе Республики Казахстан

Концептуальные изменения уголовно-процессуального законодательства, серьезно повлияли на представления о сущности доказательственной деятельности в уголовном процессе, заставляют вновь обратиться к проблемам определения свойств доказательств. Как оказалось на практике, на первый план выходит проблема определения допустимости доказательств. Например, необходимо решать вопросы, связанные с определением допустимости доказательств, с помощью которых устанавливаются, например, причины

противоречий между теми или иными доказательствами, наличие или отсутствие определенных взаимоотношений между подозреваемыми (обвиняемыми) и потерпевшими, свидетелями; изменение доказательств и результаты их неправильной фиксации и т.д. Многие из этих вопросов ранее находились в сфере решения вопросов об относимости доказательств, и зачастую их разрешенность зависела от усмотрения должностных лиц правоохранительных органов. Например, при возникновении вопроса о целесообразности использования доказательств, даже полученного с погрешностями процессуальной формы, но свидетельствующего в пользу установления обстоятельства, доказывающего событие преступления, могло быть принято решение обвинительного характера.

В процессуальной теории считалось, что относимыми должны были признаваться те фактические данные, способ собирания которых прямо определен в законе. Это касалось вопроса получения результатов обязательного назначения экспертизы, однако все чаще это стало относиться и к сфере определения другого свойства доказательства – его допустимости.

Определение относимости доказательств иногда бывает довольно длительным процессом, так как не всегда связь доказательства с данным делом с его предметом доказывания или иными обстоятельствами, относящимися к делу, бывает сразу очевидной, не всегда первоначально прослеживается. Иногда относимость доказательств может быть установлена не на первоначальных, а на последующих стадиях процесса, в том числе и на стадиях главного судебного разбирательства, или апелляционного (кассационного) и надзорного производств. Нередко в таких случаях влияющим оказывается субъективный фактор, в том числе уровень квалификации и опыт работы должностного лица правоохранительного органа и т.п.

В юридической литературе высказывалось мнение о том, что допустимость доказательств в противоположность относимости заранее регламентируется законом, т.е. определенные фактические данные считаются допустимыми, а все остальные недопустимыми [18, с. 50-52.].

Анализ норм, регламентирующих понятие доказательств (ст. 115 УПК), предмет доказывания (ст.ст. 117, 481 УПК) и задачи уголовного процесса (ст. 8 УПК), показывает, что закон в равной степени устанавливает критерии, относящиеся к этим свойствам доказательств, т.е. относимости и допустимости. В соответствии с этим органы уголовного преследования и суда обязаны одновременно устанавливать наличие у фактических данных свойств относимости и допустимости. Скажем, если в деле имеются показания свидетелей, потерпевшего, обвиняемого и заключение экспертизы, в которых содержатся фактические данные о событии преступления и его обстоятельствах, то органы уголовного преследования, прокурор и суд, участвующие в производстве по этому делу, обязаны в соответствии с требованиями норм УПК установить относимость фактических данных, полученных из этих источников, что конкретно устанавливается по делу, а также определить законность полученных процессуальных источников, законность методов получения и закрепления в процессуальных документах указанных фактических данных. В случае, если будет допущено нарушение правил, методов получения и закрепления фактических данных из процессуальных источников, то возможность использования этих данных в качестве доказательств исключается. Ранее в законодательстве достаточно четко были закреплены ориентиры на существенность нарушения процессуального порядка получения доказательств, которое и влекло за собой признание невозможности использования фактических данных в качестве доказательств по уголовному делу. Теперь же эта корреспондирующая связь не всегда последовательно закрепляется в законе. Например, в качестве основания признания недопустимости использования фактических данных в качестве доказательств по уголовному делу в части 1 ст. 116 УПК сначала указывается нарушение требований УПК, а затем в системе как бы квалифицирующих оснований недопустимости доказательств в пункте 5 части 2 этой же

статьи уточняется признак существенности нарушения порядка производства процессуального действия. Эта двойственность определения признаков недопустимости доказательств заставляет больше акцентировать внимание на оценочном уточнении присутствия «существенности» нарушений требований УПК.

В юридической литературе на основе требований закона выводятся правила о допустимости доказательств, которые помогают отличать фактические данные, имеющие значение доказательств, от различного рода данных, получаемых без соблюдения таких правил. К ним относятся:

- 1) известность и возможность проверки происхождения фактических данных;
- 2) осведомленность и компетентность лиц, от которых исходят фактические данные и которые их собирают;
- 3) соблюдение правил доказывания с помощью фактических данных (в процессе их собирания, закрепления, исследования, проверки и оценки);
- 4) соблюдение правил собирания фактических данных определенного вида, гарантирующих от неполноты и искажений;
- 5) соблюдение правил, гарантирующих полноту и точность фиксации собранных фактических данных;
- 6) отказ от включения в число фактических данных предположений, догадок и т.п.

Соблюдение этих условий в практической деятельности должностных лиц, ведущих уголовный процесс, остается и сегодня актуальным.

Список использованной литературы:

1. Например, см. по этому поводу: Перлов И.Л. Судебное следствие в советском уголовном процессе. – М., 1955. – 365 с.
2. Белкин Р.С., Винберг В.И. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы). – 3-е изд. – М.: Юрайт, 2009. – 231 с.

Успанов Д.,

студент 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: д.ю.н., профессор Берсугурова Л.Ш.

О законодательном регламенте определения понятия доказательств в уголовном процессе

А основные положения, выведенные теорией судебных доказательств, повлияли на законодательный регламент определения понятия доказательств по уголовным делам. Так статья 115 УПК РК в части первой четко закрепляет, что доказательствами по уголовному делу являются законно полученные фактические данные, на основе которых в определенном уголовно-процессуальном кодексе порядке дознаватель, следователь, прокурор, суд устанавливают наличие или отсутствие деяния, предусмотренного Уголовным кодексом РК, совершение или не совершение этого деяния обвиняемым и виновность либо невиновность обвиняемого, а также иные обстоятельства, имеющие значение для правильного разрешения дела. В части второй этой же статьи содержится исчерпывающий перечень законных источников получения доказательств.

Вопрос об источниках доказательств также долгое время был предметом теоретических рассуждений о самом понятии доказательства. Некоторые авторы считали, что в понятие доказательств должно входить только определение самого фактического данного, используемого в качестве доказательств. Например, по мнению С.А. Голунского понятие доказательств следовало толковать только однозначно «уголовно-судебные доказательства – это фактические данные; источники же таких данных доказательствами не являются» [1, с.145].

М.С. Строгович же всегда утверждал: «Доказательства – это, во-первых, те факты, на основе которых устанавливается преступление или его отсутствие, виновность или невиновность того или иного лица в его совершении или иные обстоятельства дела, от которых зависит степень ответственности этого лица.

Доказательствами являются, во-вторых, те предусмотренные законом источники, из которых следствие и суд получают сведения об имеющих значение для дела фактах, и посредством которых эти факты устанавливаются» [2, с.288-289]. Как видно из содержания статьи 115 УПК РК доказательственное значение могут иметь только такие фактические данные, которые получены из точно и исчерпывающе названных в законе источников. Значит, вне таких источников нет и не может быть фактических данных, имеющих доказательственное значение. То есть доказательство следует рассматривать как сосредоточение двух указанных компонентов, когда его структура представляет собой единство фактических данных и их источников. Таким образом, в само понятие доказательства вошел признак допустимости доказательств как неотъемлемая его часть, характеризующая единство фактического содержания и законной формы. А это, в свою очередь означает, что под допустимостью доказательств понимается его пригодность с точки зрения законности источников, методов и приемов получения сведений, т.е. с точки зрения законности формы доказательства. Уголовно-процессуальная форма доказательства имеет существенное значение, поскольку доброкачественность доказательства во многом зависит не только от объективных свойств восстанавливаемого события преступления, но и от многих иных объективных и субъективных факторов, влияющих на формирование и воспроизведение доказательств.

Задачи уголовного процесса могут быть выполнены только тогда, когда органы предварительного расследования и суд установят истину по уголовному делу. Для правильного разрешения дела по существу и по справедливости необходимо сначала установить истину относительно события, имевшего место в прошлом, а затем дать ей уголовно-правовую оценку.

Установление истины в процессе предварительного расследования и судебного разбирательства уголовных дел осуществляется путем доказывания обстоятельств, совокупность которых составляет предмет исследования по этому делу. Доказывание есть выяснение связей между данным явлением, фактом и обосновывающими его другими фактами, явлениями. Эти связи носят объективный характер, они существуют независимо от того, познаны они или нет. В процессе доказывания они познаются, позволяют убедиться в истинности того или иного предположения. Еще русские юристы, в частности В.Д. Спасович, утверждали: «Когда мы познаем известные факты или явления, когда из созерцания связи и отношений между предметами мы приходим к определенному убеждению, то мы называем те данные, которые породили в нас это убеждение, доказательствами. А само наше убеждение в существовании исследуемого факта – истиной [3, с.7-8]. Однако доказательство – не средство создания истины, доказательство только средство ее познания. Успех доказывания во многом определяется умением следователя и суда находить, устанавливать доказательства по делу и оперировать ими в целях установления истины по исследуемым обстоятельствам. Истина устанавливается как и во всех областях познавательной человеческой деятельности по общим законам познания, которое в уголовном процессе имеет определенную специфику, опосредованную спецификой направленности этой деятельности, и с помощью доказательств, которые в уголовном процессе также имеют специфическое значение и именуется процессуальными доказательствами.

Вопрос об установлении объективной истины по уголовному делу о виновности или невиновности привлекаемых к уголовной ответственности является предметом исследования на протяжении всего уголовного процесса. Но, как отмечает А.С. Нуралиева, только суд первой инстанции вправе своим приговором, постановленным в результате судебного разбирательства, признать подсудимого виновным с вытекающими

отсюда уголовно-правовыми последствиями [4, с.13]. Из этого положения как бы следует, что утверждение установления истины по уголовному делу является прерогативой только суда. Однако интересы правосудия требуют, чтобы истина в пределах предмета доказывания была установлена не только судом, но и органами уголовного преследования в результате их досудебной деятельности. Разница между выводами органов предварительного расследования и суда заключается не в характере определяемой ими объективной истины, а в юридических последствиях, обусловленных установлением истины на каждой стадии процесса [4, с.13]. Только установленная истина служит основанием для обвинения, для привлечения к уголовной ответственности, а в судебном разбирательстве – основанием для вынесения приговора.

Установление истины по каждому уголовному делу является не только возможностью, определяемой гносеологическими предпосылками, но и обязанностью органов уголовного преследования и суда (ст. 8 УПК РК). А гарантией установления истины по уголовному делу являются положения, на которых основывается уголовное судопроизводство. Например, согласно одному из основных принципов уголовного процесса суд, прокурор, следователь, дознаватель обязаны принять все предусмотренные законом меры для всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств, необходимых и достаточных для правильного разрешения дела (ст. 24 УПК). Другой принцип – презумпция невиновности – категорически устанавливает: «обвинительный приговор не может быть основан на предположениях и должен быть подтвержден достаточной совокупностью достоверных доказательств» (ст. 19 УПК РК).

Список использованной литературы:

1. Голунский С.А. Вопросы доказательственного права в основах уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик // Вопросы судопроизводства и судоустройства в новом законодательстве СССР. – М., 1959. – 236 с.
2. Строгович М.С. Курс советского уголовного процессе. – 3-е изд. - Т.1. – М.: Юрайт, 2010. – 470 с.
3. Спасович В.Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством. – СПб., 1861. – 128 с.
4. Нуралиева А.С. Роль судебного следствия во всестороннем, полном, объективном исследовании доказательств по уголовному делу: автореф. ...канд. юрид. наук. – 12.00.09. - Алматы, 1999. – 31 с.

Чажабоева А.,
заң факультетінің 1 курс магистранті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент м.а. Мухамадиева Г.Н.

Қылмыстық іс жүргізудегі кейбір қағидалардың жүзеге асырылуының кепілдіктері

Тұлғаның мәртебесін толық анықтау, Конституцияда және халықаралық актілерде көрсетілген оның бостандығының «жеткіліктілігі» үшін тұлғаның бостандығы ол қылмыстық сот өндірісінің аясына түскенде және мәжбүрлеу тәртібіндегі шектеулерге кездескен жағдайларда да мызғымайтын болып қалатын «анықталған шектер» қажет. Мұндай «шектер» құқықтықпен ең алдымен, тұлғаның құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асырылуының конституциялық кепілдіктерімен көрсетіледі. Қылмыстық-процессуалдық нормаларда кепілдіктер қылмыстық процестің ерекшелігіне және процессуалдық мәжбүрлеу шараларына қатысты нақтыланады.

Осы бір-біріне қарама қарсы бастамалардың (мәжбүрлеу; тұлғаның бостандығы; құқықтар мен бостандықтардың кепілдіктері) қысқаша мазмұнын біз еліміздің Конституциясының нормаларынан көреміз. Онда 16-баптың 1-бөлігінде: әркімнің өзінің жеке басының бостандығына құқығы бар деп бекітілген. Жеке бостандықтың мазмұнына

заң шығарушы «адамның табиғи болмысынан туындайтын оның бөлінбейтін және абсолютті құқығын кіргізеді. Жеке бастың бостандығы адамзат прогресінің өлшеміндей қызмет ететін ең жоғары әлеуметтік құндылық пен принцип ретінде қарастырылуы тиіс» [1,72].

Жеке адамның бостандығын шектеудің мәселесі ол қылмыстық сот өндірісінің қатысушысы болғанда және процессуалдық мәжбүрлеудің нормативтік ережелерімен көрсетілген шектеулердің әрекетіне душар болғанда көңіл аудартатын мәселеге айналады. Сондықтан дәл осы жерде заң шығарушы қылмыстық сот өндірісінің аясына түскен жеке адамға оның мәртебесі процессуалдық құқық нормаларымен шектелгеніне қарамастан «қажетті» және «мызғымайтын» бостандықтың берілуіне әсер ететін бірнеше нық кепілдіктерді қалыптастырады. Осылайша, мысалы ҚР-ның Конституциясында адамның жеке басына тиіспеушілік, қамауды және ұстауды қолдану барысында, құқықтық кепілдіктермен қорғалады.

Осылайша, қылмыстық процесте мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдану барысында тұлғаның бостандығына қол сұқпаушылықтың 16-бапқа сәйкес конституциялық кепілдіктері болып:

- заңда көрсетілген реттерде ғана және тек соттың санкциясымен (тұтқындауға және қамауда ұстауға) (16-бап 2-бөлік);
- шағымдануға құқық (16-бап 2-бөлік);
- 72 сағаттан аспайтын мерзімге ұстау (прокурордың санкциясымен) (16-бап 2-бөлік);
- қорғаушыға құқық (ұсталған, қамауға алынған кезден бастап) (16-бап 3-бөлік) табылады.

Бұл кепілдіктер ҚР-ның ҚДЖК-нің 14-бабына сәйкес өзге де кепілдіктермен толықтырылады. Оларға мыналар жатады:

- күзетпен ұсталмаған адамды сот-психиатриялық және сот-медициналық сараптама жүргізу үшін медициналық мекемеге мәжбүрлеп орналастыруға жол бермеу (тек соттың шешімімен немесе прокурордың санкциясымен) (14-бап 2-бөлік);
- ұсталған адамға ұстаудың негізі, сондай-ақ ол жасады деп сезік келтірілген немесе айыпталған қылмыстың заңдық сипаттамасының жылдам хабарлануы (14-бап 3-бөлік);
- соттың, қылмыстық ізге түсу органдарының заңсыз ұсталған немесе қамауға алынған, немесе медициналық мекемеге заңсыз орналастырылған не заңда немесе үкімде көзделгендегіден артық мерзімге күзетпен ұсталған адамды дереу босатуға міндеттігі (14-бап 4-бөлік);
- қылмыстық процеске қатысушы адамдардың ешқайсысына күш қолдануға, қатал немесе адамның қадір-қасиетін түсіретін әрекет жасауға болмайтындығы (14-бап 5-бөлік);
- ешкімді де адамның өміріне немесе денсаулығына қауіп туғызатын іс жүргізу әрекеттеріне қатысуға тартуға болмайтындығы (14-бап 6-бөлік);
- өзіне қатысты жолын кесу шарасы ретінде қамауға алу таңдалған адамды, сондай-ақ қылмыс жасады деген сезікпен ұсталған адамды қамауда ұстау оның өмірі мен денсаулығына қауіп туғызбайтын жағдайларда жүзеге асырылуы тиістілігі (14-бап 7-бөлік);
- заңсыз бас бостандығынан айыру, өмірі мен денсаулығына қауіпті жағдайда ұстау, оған қатал қарау салдарынан азаматқа келтірілген зиян осы Кодексте көзделген тәртіппен өтелуге тиістілігі (14-бап 8-бөлік).

Бүгінгі күнде қылмыстық процесте тұлғаны, оның конституциялық және процессуалдық бостандықтарына қол сұқпаушылықты қорғау Қазақстан Республикасында конституциялық заңдылықты сақтау дәрежесіне көтерілген мемлекеттік қажеттілік мәселесі болып табылады. Жалпы әлеуметтік, өнегелілік, психологиялық соларға ұқсас тенденцияларға сүйеніп, біз сонымен қатар қылмыстық-

процессуалдық заңына сәйкес мәжбүрлеу шаралары қолданылмаған қылмыстық процестің қатысушыларының бостандықтарының шектелуі туралы айта аламыз. Мысалы, тергеуші ҚР-ның ҚДЖК-нің 201-бабының тәртібіне сәйкес тергеу әрекеттеріне заңда көрсетілген адамдарды қатыстыра отырып, оларға құқықтары мен бостандықтарын, сонымен бірге тергеу әрекеттерінің жүргізілу тәртібін түсіндіруі міндетті. Бұл жерде азаматтар мемлекеттік биліктік өкілеттікке ие органдардың қарауына түседі және тергеушімен өзінің процессуалдық міндеттерін орындамаған жағдайларда қызметтік бассыздықтың зардап шегушісі болады. Осыған орай, біз өз кезегінде солар арқылы ҚР-ның барлық салалық заңдары үшін өзегі болып табылатын принциптерге негізделуші заң нормалары жүзеге асырылатын құқықтық кепілдіктер туралы айтамыз. Сондықтан, қылмыстық процесте тұлғаның құқықтары мен бостандықтары мәселесін өзекті қылып, заң шығарушы олардың сақталуының анықталғандығымен және кепілденгендігімен сипатталатын негізін қалаушы ережелердің қатал жүйесін тұрғызды. Бұл ережелер басшылық етуші болып келеді және қоғамның дамуының әлеуметтік-экономикалық шарттарына сәйкес қылмыстық процестің демократиялық, гумандық құрылымын анықтайды. Бұл жерде сөз әрине принциптер туралы қозғалып отыр, соның ішінде адамның жеке басына тиіспеушілік принципі нық позицияға ие болған.

Адамның жеке басына тиіспеушілік принципі барлық қылмыстық процестің негізін қалаушы бастама болып табылатындықтан қылмыстық процестің аясына түскен адам басынан бастап қылмыстық-процессуалдық нормаларымен қол сұқпаушылықтың кепілдіктерімен қамтамасыз етілген.

Осыған байланысты Р.Т. Шуменованың «...қылмыстық-процессуалдық құқықтың барлық жүйесі процессуалдық кепілдіктер ретінде жүреді...» [3,119] деген пікірін келтіруге болады. Осы айтылғанға қатысты бұл жалпыланған категория деп айта кеткенді жөн көрдік, өйткені дағдылы процессуалдық әрекеттердің тәртібін анықтаушы нормалар да бар. Мәселені тереңірек қарасақ, бұл айтылған пікір дұрыс, бірақ оған заңның нормаларын және жүйесін талдау жолымен тоқтау керек. Конституция нормасынан бастайық, онда 16-бабында адамның жеке басына тиіспеушіліктің негізгі кепілдігі бекітілген. Осы бапқа сәйкес тиіспеушілік тұлғаның құқығы ретінде жүреді, дегенмен оның мемлекеттің негізгі заңының адам және азамат құқықтары мен бостандықтары бөлімінде бекітілуі оны конституциялық кепілдіктер дәрежесіне көтереді.

ҚР-ның қылмыстық істер жүргізу кодексі адамның жеке басына тиіспеушілікті принципке көтереді, негізгі бастамалардың әр түрлі жағын нақтылаушы және талдаушы ҚДЖК-нің басқа нормалары және басқа да нормативтік құқықтық актілер арқылы бұл принцип жүзеге асырылуы тиіс. ҚДЖК-де бекітілген адамның жеке басына тиіспеушілік принципінің жүзеге асырылуы, осылайша, ҚР-ның Конституциясымен кепілденеді.

Өз еңбегінде Р.Т. Шуменова қылмыстық процесс принциптерінің кепілдіктеріне екіпін жасап, олардың құрылымын анықтайды:

1. принциптердің жүзеге асырылуының құқықтық базасын орналастырушы негізгі ережелердің ҚР-ның Конституциясында бекітілуі;
2. қылмыстық сот өндірісінің барлық стадияларында принциптердің жүзеге асырылуының процедурасын анықтаушы ережелердің қылмыстық-процессуалдық заңда талдануы;
3. процессуалдық қылмыстық-құқықтық институттар;
4. қылмыстық-процессуалдық нормалар [3,119].

Принциптердің жүзеге асырылуының процессуалдық кепілдігі болып, осы автордың тұжырымы бойынша, қылмыстық-процессуалдық әсер етудің типті қасиеті, қылмыстық сот өндірісінің міндеттеріне қылмыстық процестің қатысушыларының тәртібін сәйкестендіруді қамтамасыз етуші қылмыстық істі қозғаудың, тергеудің және шешудің ерекше процессуалдық процедурасы табылады» [3,114].

Қылмыстық-процессуалдық қарым-қатынастарға талдау жасай отырып, Л.Д. Кокорев пен В.Д. Лукашевичтің «қылмыстық сот өндірісінде тұлғаның кейбір

субъективтік құқықтары – ол басқа субъективтік құқықтардың кепілдігі» [4,74] дегені және тұлғаның құқықтарының кепілдіктері туралы мәселелердің зерттелуі тек айыпталушыға ғана қатысты емес ол өзінің құқықтары мен мүдделерін қылмыстық сот өндірісінде қорғаушы, істің барысына жеке мүдделі қылмыстық процестің барлық қатысушыларына қатысты деп көрсеткені [4,109] орынды. Мысалы, анықтаушының анықтау органының бастығының әрекетіне шағымдану құқығы сезіктінің, айыпталушының қол сұқпаушылыққа құқығының жүзеге асырылуының кепілдігі болады.

Бұл авторлар процессуалдық кепілдіктерге қылмыстық сот өндірісінің принциптерін де жатқызады. Осы мәселені ашып алу қажет, өйткені Р.Т. Шуменова принциптер мен кепілдіктер әр түрлі мағынада деп көрсеткен. Принциптер және кепілдіктер – олар шындығында әртүрлі құқықтық категориялар. Кепілдіктер – қамтамасыз ету құралдары; ал принциптер- негізін қалаушы, бастама болушы құқықтық негіздер. Десе де, кейбір жағдайларда, принциптер шын мәнінде гаранттардың ролінде жүреді. Мысалы, заңдылық принципі азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуының және жүзеге асырылуының гаранты ролінде.

Қылмыстық процестің принциптерінің кепілдіктері аталып, әр түрлі авторлармен әр түрлі тізімдері беріледі. И.Л. Петрухин үш аспектіні көрсетеді:

- 1) ұстау және қамау заңдылығын соттың бақылауы;
- 2) тұлғаның негізгі құқықтарын қорғаудың әдісі ретінде дәлелдемелердің іске жіберілу институты;
- 3) тұлғаның негізгі құқықтары мен бостандықтарының шектелуінің рұқсат етілген шегі [5,60].

Процессуалдық кепілдіктер нақты қылмыстық-процессуалдық заңдар да және халықаралық құжаттарда да аталмаған, сондықтан бұл ғылым термині болғандықтан ол туралы ғалымдар әртүрлі интерпретация (түсіндірме) береді. Көптеген процессуалист ғалымдар кепілдіктерді процестің қатысушыларының құқықтарын және қылмыстық сот өндірісінің міндеттерін қамтамасыз етуші амалдар деп санайды. Солардың ішінде М.С. Строгович процессуалдық кепілдіктер деп қылмыстық процеске қатысушы азаматтар солар арқылы өздерінің құқықтары мен мүдделерін қорғайтын заңмен бекітілген амалдарды көрсетеді [6,56]; П.А. Лупинская процессуалдық-құқықтық кепілдіктер – ол қылмыстық-процессуалдық қызметтің барлық субъектілерінің міндеттерін орындауын және берілген құқықтарын қолдану мүмкіндігін қамтамасыз етуші құқықтың нормаларында бекітілген құқықтық амалдар деген [7,64]; К.Ф. Гуценко қылмыстық сот өндірісінің міндеттерін жүзеге асыру, және ең бірінші орында қылмыстық жауаптылыққа тартылған адамдардың құқықтарын және заңды мүдделерін қорғау үшін қылмыстық-процессуалдық нормалармен бекітілген амалдар деп көрсеткен [8,22];

Мұндай анықтама қазақстандық процессуалистердің арасында да қолдау тапқан. Осылайша, Е.Е. Ерешев «процессуалдық кепілдіктер - қылмыстық іс жүргізудің міндеттерін және іске қатысушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етудің заңмен белгіленген құқықтық амалдары» деп көрсетеді [9,17-18];

Кейбір ғалымдар бұл анықтамалармен келісе отырып, қылмыстық қудалауды жүргізуші адамдардың қызметтерін, міндеттерін қосады, солардың ішінде Е.Г. Мартынчик құқықтық нормаларда бекітілген, солардың көмегімен сот өндірісінің барлық стадияларында айыпталушы өзіне берілген субъективтік құқықтарды жүзеге асыратын және заңды мүдделерін қорғайтын, өзінің құқықтарына қысым келтіруші және құқықтардың кепілдіктерінің жүзеге асырылуына кедергі келтіруші актілердің жойылуына заңмен бекітілген шараларды қабылдайтын амалдар, сондай-ақ заңға негізделген айыпталушының құқықтарын қамтамасыз ету бойынша соттың, прокурордың, тергеушінің және қорғаушының қызметі деген [10,69]. В.З. Лукашевич процессуалдық кепілдіктер деп 1) айыпталушының заңды мүдделерін қорғауға, өздерінің құқықтарын әрекетті жүзеге асыруын қамтамасыз етуге және түсіндіруге бағытталған заңда бекітілген анықтау, тергеу, прокуратура органдарының міндетін; 2) оған бұзылған

құқықтары мен заңды мүдделерін қалпына келтірудің, лауазымды адамдардың жауаптылығы туралы мәселені қоюдың фактілі мүмкіндігін беретін заңда бекітілген амалдарын; 3) қорғаушының қызметін көрсетеді [11,3].

Келесі процессуалистердің тобы құқық ретінде, солардың ішінде Э.Ф. Куцова айыпталушының құқықтары мен заңды мүдделерінің кепілдіктері болып соттың, прокурордың, тергеушінің, анықтаушының тиісті міндеттері, сондай-ақ қорғаушының құқықтары мен міндеттері; қылмыстық істегі қоғамдық өкілдердің тиісті құқықтары деп қарастырған [12,127-128]. Кепілдіктерді құқық ретінде қарастыру, біздің ойымызша, осы салаға түскен адамдарға еш көмек бере алмайды, өйткені бізге қажеті, осы құқықтардың жүзеге асырылуы.

Б.Х. Төлеубекова «кепілдіктер сақталуы іске қатысушы адамдардың заңмен бекітілген құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ететін ерекше құқықтық шарттар ретінде жүреді» [13,193] деген;

А.Н. Ахпанов процессуалдық мәжбүрлеу аясында тұлғаның құқықтары мен заңды мүдделерінің кепілдіктерінің жүйесін төмендегі элементтердің жиынтығы ретінде көрсетеді:

а) принциптердің және қылмыстық-процессуалдық мәжбүрлеуді қолданудың жалпы шарттарының нормативтік реттелуі (іс барысында мүдделі адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бассыз шектеуден сақтаушы процессуалдық ережелер) мәжбүрлеу аясындағы процестің қатысушыларының құқықтары мен міндеттері (немесе олардың процессуалдық мәртебесі): қылмыстық-процессуалдық заң нормаларында бекітілген процессуалдық мәжбүрлеудің белгілі бір шараларын қолданудың процедурасы (тәртібі);

б) объективизацияны-процессуалдық шешімде соның арқасында дәлелдемемен сондай маңыз берілген, заң қолдануға жатады деп танылған дәлелдер мен түсініктерді көрсетуді талап етуден білінетін процессуалдық мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы шешімді дәлелдеу;

в) өзінің құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғау, мамандандырылған заң көмегін алу құқығы; шағымдануға құқық, соның ішінде процессуалдық мәжбүрлеуге қатысты қылмыстық іс ойынша артық күрделі емес және жедел, қол жетерлік нысанда өндірісті жүргізуші адамның шешімдеріне және әрекеттеріне сотқа шағымдану;

г) ведомствалық процессуалдық бақылау жүйесі. Қылмыстық-процессуалдық мәжбүрлеуді қолдануға қатысты алдын ала тергеу және анықтау органдарының қызметін прокурорлық және соттық қадағалау;

д) азаматтардың құқықтарын және бостандықтарын негізсіз бұзғаны және шектегені, процессуалдық мәжбүрлеу шараларын заңсыз және негізсіз қолданғаны үшін қылмыстық қудалауды жүргізуші органдар мен лауазымды адамдардың жауапкершілігінің шаралары (заңсыз ұстағаны, қамағаны және т.б. үшін санкция белгілеуші Қылмыстық кодекстің қылмыстық-құқықтық нормалары; азаматтық-құқықтық; тәртіптік – прокурордың тәртіптік өндіріснің нұсқаулары, соттың жеке қаулылары; қылмыстық-процессуалдық – қылмыстық істерді қайта тергеуге жіберу, процессуалдық мәжбүрлеу шараларымен және т.б. байланысты заңсыз және негізсіз шешімдерді жою немесе өзгерту [14,15].

К.Ж. Капсалямов қылмыстық-процессуалдық кепілдіктер қылмыстық-процессуалдық заң нормаларымен көрсетілген қылмыстық сот өндірісінде адамның құқықтарын күзету, сондай-ақ оның міндеттері мен мақсаттарына тиімді жету амалдарының жүйесі деген анықтамамен [15,3-6] келісіп, процессуалдық кепілдіктер жүйесіне мыналарды жатқызады:

- қылмыстық сот өндірісінің принциптері;
- қылмыстық-процессуалдық нысан және процессуалдық шешімдерді негіздеу;
- норманы қолданудың процессуалдық тәртібі;
- сотқа шағымдану құқығы;

- прокурорлық қадағалау;
- сот бақылауы;
- қылмыстық-процессуалдық қызметті жүзеге асырушы лауазымды адамдардың заңсыз және негізсіз шешімдерімен азаматқа келтірілген зиянның орнын толтыру және ақтау [15,39].

Д.К. Канафин өзінің монографиясында «амалдар» терминінің қолданылуы кепілдіктер қатарына қылмыстық-процессуалдық элементтердің дәлелсіз кең тізімін кіргізуге мүмкіндік береді, ең ақырында бұл осы заң категориясының ақиқатты мазмұнын жояды және процессуалдық кепілдіктердің құқықтарды қамтамасыз ету немесе мақсаттарға жету амалдары ретінде дефинициялануы осы амалдардың мәнінің нақтылануын және түсіндірілуін қажет етеді, өйткені бұл кепілдіктердің пайда болуы және оның кепілдеуші әрекеті қалайша жүзеге асырылатыны кейде белгісіз деп көрсеткен. Процессуалдық кепілдіктерді құқықтың нормасы ретінде қарастыру дейді, бірақ ол қарастырып отырған құбылысты толық ашпайды. Құқық нормалары тұлғаның құқықтарының сақталуының нақты материалдық қамтамасыз етілуі емес, тек теориялық кепілдіктері болып табылады деген. Д.К. Канафин процессуалдық кепілдіктерді арнайы құқықтық шарттар ретінде қарастыру бұл анықтаманың әртүрлі түсінілуіне әкеп соғады деп тоқталған. Дефиницияда көрсетілген шарттар деп заң талаптарын түсінсек, онда ол процессуалдық кепілдіктерді құқық нормалары ретінде қарастырушы көзқарастармен үндес, ал егер бұл шарттар іс бойынша өндіріс барысында ескерілетін және ең соңында тұлғаның құқықтарын сақтауды қамтамасыз етеін объективті мән-жайлар болып саналса, оның анығырақ түсіндірілуі қажет деп келісуге болады дейді. Сондай-ақ осы автор А.Н. Ахпанов пен К.Ж. Капсаламовтың берген процессуалдық кепілдіктерінің мәні аса кең болуы себепті олардың ақиқатты мазмұны мен әрекетінің принциптерін жеткілікті нақты көрсетпейді деп тоқталған. Атап айтқанда, 1) қылмыстық процестің принциптері мен міндеттері кепілдік ретінде жүрмейді, өйткені олардың маңызы бүкіл қылмыстық процесс үшін жан-жақты және қылмыстық процесті қалыптастырушылардың бәріне қатысты, олардың мәнін анықтайды, бірақ олармен теңдестірілмейді деп көрсеткен. 2) Кепілдіктер қатарына процессуалдық нысанды жатқызу күмән тудырмайды, десе де кепілдіктер ретінде процессуалдық тәртіпті және процессуалдық шешімді негіздеуді атау жөнсіз, өйткені процессуалдық нысан аталған тәртіпті қамтиды. 3) Прокурорлық қадағалау мен сот бақылауы тұлғаның құқықтарына қатысты бөліктерін ғана емес, толықтай заңдылықтың қамтамасыз етілу мәселесін шешуші процессуалдық қызметтің жекелеген бағыттары. Осыдан, прокурорлық қадағалау мен сот бақылауының пәні процессуалдық қатынастардың қатысушыларының құқықтарының күзетілуіне қарағанда кеңірек, олар құқықты кепілдендіру жүйесіне қатысады, бірақ өздері кепілдіктер болып саналмайды. 4) Қылмыстық процесті жүргізуші органның заңсыз әрекетінен келтірілген зиянның орнын толтыру мен ақтау бұзылған құқықтарды қалпына келтіруді мақсат етіп қоятындықтан кепілдіктер ретінде санауға болмайды деп көрсетеді. Осылайша, процессуалдық кепілдіктерді ол құқықтардың фактілі қолданылуын және тиісті міндеттердің атқарылуын қамтамасыз етудің ерекше түрде жүзеге асырылатын әдістері мен тәсілдерінің, құралдары мен амалдарының жиынтығы, құқықтар мен міндеттердің өзі емес деп қарастырған [16,14-23].

Жоғарыдағы анықтамалардан әр ғалым қылмыстық процесс аясына түскен адамдардың құқықтары мен бостандықтарының қамтамасыз етілуінің жолдарын іздегенін көреміз.

Қазақстандық қылмыстық процестің негізгі буыны ретінде кепілдіктердің жүйесін, олардың қылмыстық сот өндірісі аясына түскен азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерінің жүзеге асырылуындағы рөлін анықтай отырып, біз құқықтық кепілдіктер деп – құқықтың нормалары мен принциптерінің жүзеге асырылуының негізгі құқықтық құралын айта аламыз. Қылмыстық өндірістің институттарының ерекшеліктеріне байланысты, көрсетілген кепілдіктер өзгеріп және толықтырылып отырылуы мүмкін.

Мысалы, ұстау және қамау барысында қосымша кепілдік ретінде осыны жүргізген органдардың ұсталған адамның туыстарына хабарлау міндеті жүреді.

Негізгі кепілдіктер ҚР-ның Конституциясында бекітілген. Осындай құқықтық кепілдіктердің болмауы заңға декларативті сипат береді, жүзеге асырылуы аянышты нәтижелерге әкелуі мүмкін. Азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін аяққа басушы тоталитарлық режимнің көп жылдары жүзеге асырылуының кепілдігімен бекітілмеген норма - өмірде жүзеге асырылу нақты мүмкіндігі жоқ бос декларация екенін көрсетті және дәлелдеді.

Сонымен қатар, құқықтық реформалардың орамдары да құқық қолданудың практикасы мен құқықтың формалдылығы аса тығыз түрде өзара әрекеттесуі және байланысуы қажет деп дәлелдеген. Жүзеге асырылуының кепілдігімен – тіршілік әрекетінің алғашқы себебімен нығайтылғанда ғана, құқықтың нормалары аяқталған және логикалық дұрыс түрге ие болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР-ның Конституциясы. Түсініктеме. Ред. басқарған Ғ. Сапарғалиев.- Аударған С. Бақтыгерейұлы. - Алматы: Жеті Жарғы, 1999. – 424 б.
2. Шуменова Р.Т. Система процессуальных гарантий и обеспечение принципов в уголовном судопроизводстве. Диссер. на соискание ученой степени кандидата юр. наук. – Алматы, 2001. – 186 с.
3. Кокорев Л.Д., Лукашевич В.З. Процессуальные гарантии прав и законных интересов личности в уголовном судопроизводстве // Вестник ЛГУ. Серия 11. Экономика. Философия. Право. - Вып. 2, 1977. – №11. - С. 109-116.
4. Петрухин И.Л. Судебные гарантии прав личности. Актуальные вопросы борьбы с преступностью в России и за рубежом. Вып.8. – М., 1992. – 94 с.
5. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Том 1: Основные положения науки советского уголовного процесса. – М.: Изд-во Наука, 1968. – Т. 1. – 467 с.
6. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – 696 с.
7. Уголовный процесс. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов (с источниками нормативных материалов, образцами процессуальных документов, схемами и ...) / Под ред. К.Ф. Гуценко. – М.: Зерцало, 1999. – 586 с.
8. Ерешев Е.Е. Қылмыстық іс жүргізу. Жалпы бөлім: Оқулық. – Алматы: Өлке баспасы, 2006. – 216 б.
9. Мартынчик Е.Г. Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции. Кишинев: Штиинца, 1975. – 198 с.
10. Лукашевич В.З. Гарантии прав обвиняемого в стадиях предварительного расследования и предания суду. Автореф. дисс. канд. юр. наук. – Л., 1967. – 19 с.
11. Куцова Э.Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе М.: Юр.лит, 1973. – 151 с.
12. Төлеубекова Б.Қ Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу құқығы. Жалпы бөлім: Оқулық. – Алматы: Жеті Жарғы, 2000. - 416 б.
13. Ахпанов А.Н. Проблемы уголовно-процессуального принуждения в стадии предварительного расследования. – Алматы: Жеті-Жарғы, 1997. - 176 с.
14. Капсалямов К.Ж. Уголовно-процессуальное принуждение: гарантии, принципы, реализация. – Астана: Фолиант, 2001. – 160 с.
15. Канафин Д.К. Гарантии прав личности в уголовном судопроизводстве. – Алматы, 2005. – 120 с.

Шыңберген Ж.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.

ҚР құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің жауаптылығы мен кадрлерді дамыту мәселелері

Кез келген мемлекеттің ішкі тұрақтылығының сақталуы мен әл-ауқатының басты факторларының бірі құқық қорғау жүйесінің жолға қойылған жұмысы, қазіргі заманғы болмысқа барабар болуы және кадр әлеуетімен өлшенетін функционалдық орнықтылығы болып табылады.

Өзінің құқық қорғау органдарын кеңестік дәстүр мен мұра негізінде қалыптастырған Қазақстан жағдайында бүгінгі таңда құқық қорғау саласын, ең алдымен, оның кадрлық құрамдасын жүйелі түрде реформалау міндеті өткір қойылып отыр. Бұл ретте кадр саясатын мазмұнды трансмиссиялаудың негізгі шарты болып тек жинақталған тәжірибе сабақтастығы ғана емес, сонымен бірге инновациялық кадр технологияларының негізіндегі ұтқырлық және жеделдік қағидаты болып қала бермек.

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен, қызметкер лауазымға кіріскеннен кейін бір ай ішінде коммерциялық ұйымдардағы өзінің меншігіндегі акцияларды (жарғылық капиталға қатысу үлестерін) және пайдаланылуы табыс табуға әкелетін өзге де мүлікті құқық қорғау қызметін өткеру уақытына сенімгерлікпен басқаруға беруге міндетті, бұған өзіне заңды түрде тиесілі ақша, облигациялар, ашық және аралық пайлық инвестициялық қорлардың пайлары, сондай-ақ мүліктік жалдауға берілген мүлік қосылмайды. Мүлікті сенімгерлікпен басқару шартын нотариат куәландыруға тиіс.

Қызметкердің сенімгерлікпен басқаруға берілген мүліктен, оның ішінде сыйақы, дивидендтер, ұтыстар түрінде табыс алуға, мүлікті жалға беруден және басқа да заңды көздерден табыстар алуға құқығы бар. Осы шектеулерді сақтамағаны үшін жауапкершілік белгілен.

ҚР құқық қорғау органының қызметкерлердің жауапкершілігі заңда ерекше белгіленген. Оның ерекшелігі қызметкер өзінің қызметтік міндеттерін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін қызметкерлер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес қылмыстық, әкімшілік, азаматтық-құқықтық, тәртіптік жауаптылықта болады. Көрінеу заңға қайшы бұйрықты немесе нұсқауды орындау қызметкерді жауапкершіліктен босатпайды.

Атқару үшін алынған өкімнің заңдылығына күмәнданған жағдайда, бұл жөнінде ол өзінің тікелей басшысына және өкімді берген басшыға жазбаша нысанда дереу хабарлауға тиіс. Лауазымы бойынша жоғары тұрған басшы аталған өкімді жазбаша растаған жағдайда қызметкер, егер оны орындау қылмыстық жазалануға тиіс әрекеттерге әкеп соқпайтын болса, оны орындауға міндетті. Қызметкердің заңсыз өкімді орындауының салдары үшін осы өкімді растаған басшы жауаптылықта болады. Қызметкерлердің іс-әрекетіне (әрекетсіздігіне) Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен шағым жасалуы мүмкін.

Заңға қайшы әрекеттерімен құқық қорғау органына келтірілген материалдық залал үшін қызметкер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес материалдық жауаптылықта болады[1].

Қызметкерлерге олардың жеке басын және өкілеттіктерін растайтын қызметтік куәліктер және жетондар беріледі. Бірақ жетондар прокуратура органдарының қызметкерлеріне берілмейді. Қызметтік куәліктің сипаттамасын және жетондардың үлгілерін құқық қорғау органының басшысы бекітеді.

Қызметтік куәлік адамның құқық қорғау органына қатыстылығын, оның құқық қорғау қызметіндегі лауазымын және арнаулы атағын немесе сыныптық шенін растайтын құжат болып табылады.

Қазақстандағы демократиялық процестер дамуының жоғары қарқыны, әлеуметтік әл-ауқаттың өсуі, Қазақстан мемлекетінің жұмыс істеуінің жаңа саяси және экономикалық шарттары құқық қорғау органдарының құқықтық мемлекетті қалыптастырудағы рөлі мен жауапкершілігін елеулі түрде күшейтіп отыр.

Сонымен бірге, құқық қорғау органдарының өкілдері жол беретін заңдылықты, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзушылық, қызметкерлер іс-әрекетіндегі әлі де кездесіп қалатын сыбайлас жемқорлық көріністері мен кәсіби біліксіздік құқық тәртібі органдарының өкілдеріне деген сенімді едәуір төмендетеді.

Құқық қорғау жүйесінің жекелеген аспектілерін реформалау жөніндегі қолға алынған бастамалар айқын қажеттілігіне қарамастан межеленген нәтижелерді бере алмай отыр.

Басталған жаңғыртулар басқарушылықтың төмен деңгейінен, жаңалықтар енгізуге және істің үйреншікті жағдайын өзгертуге құлықсыздықтан ақыр соңында, жұмыстың сапасы мен тиімділігін елеулі өзгертпестен түрлі құрылымдық қайта құрулармен тоқталды.

Қазіргі уақытта құқық қорғау органдарына тән бірқатар өзекті проблемалар бар, олар:

1. кадрларды жоспарлау және орналастырудың нақты жүйесінің болмауы, қызметкерлерді ауыстырулардың қисынсыздығы мен ретсіздігі (орта есеппен әр 2 жыл сайын қызметкер жұмыс учаскесін ауыстырады);

2. қызметке кандидаттарды зерттеу сапасының төмендігі, органдарды ісін жетік білмейтін кадрлармен жасақтау (әрбір оныншы жас қызметкер қызметінің алғашқы жылы-ақ органдардан жұмыстан босатылады, оның әрбір төртіншісі теріс себептермен шығарылады);

3. қызметкер жұмысының нәтижелерін бағалаудың нақты критерийлерінің болмауы аттестаттаудың атүстілікке айналуына, ынталандырудың төмендігіне, кадрларды жылжыту кезіндегі тамыр-таныстыққа әкеп соқтырады (кезектен тыс аттестаттау нәтижелері бойынша құқық қорғау органдары басқарушы құрамының үштен бірі жаңартылды);

4. қызметкерлердің кәсіби және дене даярлығына үстірт көзқарас, біліктілікті арттырудың бірқалыпты сипаты (тек әрбір төртінші бөлімше ғана қызметкерлердің қызметтік және дене шынықтыру дайындығын өткізуге арналған оқу-материалдық базамен жарақталған);

5. тиімсіз ұйымдық-штаттық жұмыс, функциялардың қайталануы, нақты жүктемені есепке алмастан штат санын ойланбастан ұлғайту (соңғы 3 жылда құқық қорғау органдарында жүзден аса ұйымдық-штаттық жаңартулар жүргізіліп, штат саны өзгеріссіз қалдырылды);

6. тәрбие жұмыстарының жеткіліксіздігі, қызметкерлер арасында теріс үрдістердің белең алуы (соңғы 3 жыл ішінде құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне қатысты 1591 қылмыстық іс қозғалды және бұл цифр жыл сайын ұлғаяуда).

Қазіргі таңда кадрлармен жұмысты жүйелі өзгерту, тиімді кадр саясатын енгізу арқылы құқық қорғау органдарының қызметін сапалы түрде жақсарту қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. Ибрагимов Х.Ю. Правоохранительные органы. – Алматы: «Данекер», 2000. – 152с.
3. <http://prokuror.gov.kz/kaz/memleket/kukyk-korgau-zhuyesin-odan-ri-damytu-sharalary-turaly/kukyk-korgau-organdarynyn-kadr>

СЕКЦИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КРИМИНАЛИСТИКИ И СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ»

**Абен Т.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Жеке басы белгісіз мәйіттерді криминалистикалық есепке алудың мәселелері

Жеке басы белгісіз мәйіттерді анықтау қазіргі жағдайдың қиын криминогендік ахуалында құқық қорғау органының жедел-ізвестіру және тергеу қызметінің әлсіз буыны болып тұр.

Жеке басы белгісіз мәйіттерді анықтау және оларды тану тек қана Ресей үшін ғана емес сонымен қатар Қазақстан үшін де өзекті және ауқымды мәселелердің бірі. Соған дәлел, соңғы келіп түскен ақпар бұл – осы жылдың 6 сәуірінде 15 сағат 55 минутта Еңбекшіқазақ ауданы, Таутургень кентінен табылған жеке басы белгісіз мәйітті.

Тергеушілердің, сот сарапшыларының тәжірибесінде анықталмаған мәйіттерді анықтауда объектінің шіріп бұзылуымен байланысты идентификациялауда қиындықтар туындайды. Жеке басы белгісіз мәйіттерді идентификациялау барысында туындайтын аталған қиындықтар жеке басы белгісіз мәйіттерді идентификациялаудың қолданыстағы және жаңа пайда болған әдістемелерінің әрқашан жетіліп отыруын қажет ететіндігін көрсетеді.

Қазіргі таңда анықталмаған мәйіттің жеке басын анықтау жедел-ізвестіру, дактилоскопиялық, ақпараттық- анықтамалық, тергеу және сот сараптамалық әдістер бойынша жүзеге асырылады [1].

ҚР ПБ-нің мәліметтері бойынша соңғы 2007-2010 ж.ж. аралығында тіркеуге жеке басы белгісіз 4662 мәйіт танылмаған, оның ішінде 1683 анықталмаған болып тіркелді. 2005 ж. – 362, 2006 ж.- 404, 2007 ж. – 439, 2008 ж.- 478 белгісіз азаматтардың жеке басы анықталмады.

Бұл мәліметтер тек тіркелген жеке басы белгісіз мәйіттердің ғана саны. Ал каншама жеке басы белгісіз мәйіттер мәйітханаларда тіркелемей зираттарға көміліп жатыр.

Жеке басы белгісіз мәйіттерді мәйітхана ұстау - оларды сақтауға байланысты, бірақ, әдетте 7 күн сақталуы тиіс (заңда көрсетілген ереже жағдайларды қоспағанда). Себебі, бұл уақыт аралығында оны туған-туыстары, жақындары іздеп келуі мүмкін. Ал біз білетіндей, тәжірибеде анықталмаған мәйітті 7 күнге дейін ұстамау өте сирек кездеседі, оның өзі тергеу ісімен байланысты болған жағдайларда ғана [2].

Жеке басы белгісіз мәйіттерді тіркеуді жүзеге асыру:

1. Ізвестіру картотекалары толтырылуы тиіс, оның тану картасының оң жақ жоғары бұрышында орналасқан немесе деректер банкіне енгізілген соң алғашқы есепке алу құжатына берілетін жеке нөмірі беріледі. Олар ерлерге және әйелдерге бөлек болады.

2. Кәртішкеде жылдың тоқсаны және жылдың ақырғы екі саны көрсетіледі, мәйіттердің табылған уақытын көрсетеді, әрі қарай формулада жасы, одан соң бойы көрсетіледі, аяқ киім мөлшерін анықтау параметрлері көрсетіледі.

3. Татуировкалар, операция іздері, кесіліп алынған дене мүшелері, ағзалық кемшіліктері, даму ақауы, протездері адам денесінің сұлбесінде керекті сандарды дөңгелетіп белгілеу арқылы көрсетіледі. Белгілік таңбаның орналасуы жөнінде анық ақпарат жоқ болса, олар тану картасы сол жақтағы төменгі көрсетіледі.

4. Тістердің жағдайын белгілеу ережесі көрсетіледі.

5. Есептік құжаттардың нысандары:

1) бірыңғай үлгідегі тану картасы;

2) бақылау кәртішкесі;

- 3) іздеуді тоқтату туралы қаулы;
- 4) есепке алуан шығару туралы хабар;
- 5) мемлекетаралық іздеу жариялау туралы қаулы;
- 6) ізделушіге арналған статистикалық кәртiшке [3].

Есепке алу құжаттарының барлық нысандарына адамдардың мәйiттерiн анықтау бойынша iздестiру iсiн бастау туралы қаулыларды бекiткен лауазымды тұлғалар қол қояды және прокурор келiсiмiн бергеннен кейiн келесi жұмыс күнiнен кешiктiрмей, Комитеттiң аумақтық органына тiркеу үшiн ұсынылады. Анықталмаған мәйiттердiң тұлғаларын анықтау бойынша iстердi әскери және көлiктiк аумақтық органдармен қатар, аумақтық органмен немесе аудандық және оларға теңестiрiлген прокуратуралардан орын ауыстырып келген олардың қызметкерлерiмен анықталмаған мәйiттердiң тұлғасын анықтау бойынша iстердi жүзеге асырады. Бiрақ, тәжiрибеден көрiп отырғанымыздай бұл құжаттардың 50% да толтырылмай, iске аспайтын кездер аз емес.

Атап айтқанда, зерттеу объектiсiнiң келесiдей жағдайлары кездеседi:

- а) өзгерiссiз мәйiт;
- б) аздаған сыртқы беп-әлпет өзгерiстерiне ұшыраған мәйiт;
- в) бет-әлпетiнiң айтарлықтай өзгерiске ұшыраған мәйiт;
- г) шiрiген, қаңқаланған мәйiт;
- д) фрагменттелген мәйiт.

Егер аталған тiркеулер жүзеге асып, мәйiттi идентификациялау жеткiлiктi деңгейде жүзеге асса онда онда бұл мемлекетiмiздегi қылмыстың ашылуына да зор үлесiн тигiзер едi. Бұл, ең алдымен мәйiттiң жеке басын анықтауда айтарлықтай кемшiлiктердiң болуымен түсiндiрiледi.

Оқиға болған жердi және мәйiттi қарау сот – медицина сарапшыларының және криминалист сарапшылардың қатысуынсыз, көбiне түнгi уақытта, қиыр түпкiрлердегi ауылдарда немесе тауларда жүргiзiледi. Сот- сарапшылар мекемесiнiң денсаулық сақтау министрлiгiмен өзара байланысы жеткiлiктi деңгейде жүзеге аспайды. Сұрау алынған 70% тергеушiлердiң және сарапшылардың сұрау нәтижелерi бойынша «Денсаулық сақтау министрлiгi» мен ҚР II-нiң ведомстволық нормативтiк актiлерiнiң сәйкессiздiгiнен бұндай жағдай туындап отыр деген қорытындыға келдi [4].

Қорытындылай келе, аталған мәйiттердi жедел анықтап және дұрыс тiркеуге алу үшiн:

– аздаған сыртқы беп-әлпет өзгерiстерiне ұшыраған мәйiттi, ең алдымен, тез және нақты нәтиже беретiн әдiстер қолданылу керек: жедел тану, хабар-ошарсыз кеткен тұлғалардың тiркеуiнен автоматтандырылған ауқымды тексеру жүргiзу, дактилоскопиялық және идентификациялық жүйеден автоматтандырылған тексеру жүргiзу;

– бет-әлпетi айтарлықтай өзгерiске ұшыраған мәйiттi идентификациялау барысында алдеқайда ауқымдырақ сараптамалық әдiстердi қолдану қажет: бас-сүйегiн реконструкциялау және оның сүретiн тiрi қалыптағы суреттермен салыстыру, ДНҚ анализына жiберу және өзге де әдiстердi қолдану ұсынылады.

Жалпы кез-келген жеке басы белгiсiз мәйiттi анықтау үшiн мемлекетiмiзде сот-сараптама жүйесiнiң жеке басы белгiсiз мәйiттердi дактилоскопиялық, портреттiк, дентальдi идентификациялауды жүзеге асыруды жетiлдiру қажет. Сонымен қатар, кез-келген әдiстi қолдану немесе әдiстер кешенiн қолдану мүмкiндiгiн, тiрi кезiндегi саусак iздерi, суреттер, рентгенораммалар, одонтограммалар арқылы идентификациялауды қолдануды енгiзу қажет деп ойлаймыз. Себебi, бұл тек анықталмаған мәйiттердiң жеке басын анықтау үшiн ғана емес, сонымен қатар ҚР-дағы қылмыспен күрестiң тиiмдi жолдарының бiрi деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тiзiмi:

1. Жәкiшев Е.Ф. Криминалистика оқулық. – Алматы. Қазақ университетi, 2005.

2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Іс жүргізу Кодексі.
3. Ә.А.Исаев Криминалистика.Оқулық. – Алматы, 2005.
4. Н.С.Темірболат.Криминалистика бойынша оқулық. – Алматы, 2005.

Абыканова А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Тонау бойынша жүргізілетін алғашқы және кейінгі тергеу әрекеттері мен жедел-ізвестіру шаралары

Тонауды тергеудің алғашқы сатысында келесі тергеулік ахуалдар қалыптасады:

1.Тонау жасады деген сезікті тұлға қылмыс үстінде ұсталған немесе оқиға болған жерден алыс емес.

2.Тергеушіде қылмысқа сезікті тұлға туралы шынайы ақпарат бар, бірақ ол ұсталған жоқ.

3.Қылмыскер туралы ақпарат елеулі емес немесе олар туралы толық ақпарат жоқ.

Осы қалыптасқан ахуалдар кезінде, келесі негізгі екі міндеттерді шешу маңызды:

-қандай алғашқы тергеу әрекеттерін кейінге қалдыруға болмайды;

-осы тергеу әрекеттерін қандай ретте орындау керек.

Осы міндеттерді дұрыс шешпеу қарастырылып отырған қылмыстардың ашылуын төмендетеді. Алғашқы тергеу сатысында дәлелдемелердің көбісі анықталып, соңынан жоғалып отырады. Сондықтан әрбір тергеулік ахуалға байланысты қатаң түрде жүргізілетін белгілі алғашқы тергеу әрекеттері мен жедел ізвестіру шаралары бар.

Алғашқы тергеу сатысында бірінші ахуал қолайлы. Осы қалыптасқан ахуалда келесі тергеу әрекеттерін жүргізу тиімді:

-сезіктіні ұстау;

-жеке тінту;

-сезіктіні куәландыру;

-сезіктінің киімін қарау;

-сезіктіден жауап алу.

Осы тергеу әрекеттерін жүргізуді кешіктіруге болмайды, себебі ұрланған мүліктің сақталуынан көрініс алады. Сезіктіден жауап алу осы жағдайда маңызды, себебі тынышталған соң, ол бастапқыдай жауап бермейді [1].

Сезіктіден жауап алған соң, оқиға болған жерді қарау, жәбірленушіден жауап алу, куәландыру жүргізу қажет.

Кейде ізін суытпай іздеуде сезіктілердің біразын ұстауға қол жете бермейді. Бұл кезде әрқайсысы жеке тінтіледі. Тінту кезінде жәбірленушіден алынған заттар және т.б. тұлғаның бұл қылмысқа қатыстылығын бекітетін заттар табылуы мүмкін [2].

Қылмыскерлерді тез арада табу үшін, жәбірленушіге немесе куәларға қылмыскер мәлім болған жағдайда тінтуден бастау керек, әдетте тек біреуінің емес, бір мезгілде бірнешеуінің мекенжайы, жұмыс орны бойынша және ахуалға байланысты басқа жерлерде жүргізу керек. Бұл үшін жәбірленушіні, куәларды және басқа полиция қызметкерлерін алып, жәбірленуші мен куәлардың қауіпсіздігін қамтамасыз ете отырып, бірнеше жедел топтар құрған дұрыс. Барлық кезде шабуылдаушылар тұлғасы және ұрланған мүліктердің белгілері туралы қылмыскерлердің болуы мүмкін жерлерді бақылау және ұрланған заттарды өткізу жерлерін табуы мүмкін жергілікті полиция бөлімшелері хабарланады.

Алғашқы тергеу сатысы қалған куәлардан жауап алумен, бастапқы тергеудің нәтижелеріне байланысты кейінге қалдырылмайтын тергеу әрекеттерін жүргізумен шектеледі [3].

Қолайсыз тергеу ахуалы мен тергеушінің көрсетілген әрекеттері анықтау органдарының жедел іздестіру шараларын кеңінен жүргізуін қажет етеді. Бұл шараларға енетіндер: куәларды анықтау және сұрау; кісі іздері бойынша қызметтік іздестіру итін қолдану; ізін суытпай қылмыскерлер белгілерін есте сақтаған жәбірленуші мен куәлардың қатысуымен іздеу, жергілікті жерді полиция қызметкерлерінің шолуы, тығылған қылмыскерлерді немесе тығып тастаған ұрланған мүлікті табу үшін, ал егер оларды тапқан жағдайда – бөгеттер қою; шабуыл, қылмыскерлер және ұрланған мүлік белгілері туралы жергілікті және көліктегі полиция бөлімшелерін хабарландыру; тонашылардың кетуі мүмкін жерлерді табу; олардың болуы және ұрланғанды өткізу мүмкін жерлерге жедел бақылау қою; ұсақ қылмыстар жасаған және дәрігерлік айықтырғышқа түскен тұлғаларды ұрланған заттар бойынша және денелеріндегі тексеру [4].

Тонаудың кейінгі тергеу сатысында тұлғаны тану үшін көрсету кеңінен тараған. Танушы ретінде көбінесе ұқсас ашылмаған қылмыстар бойынша және осы іс бойынша сезіктілердің біреуінің белгісіне ұқсас көрсету берген жәбірленушілер болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ш.Е.Әмитов, М.Т.Сатыбалдинов, С.Ж.Сембиев, А.Қ.Ибраева. Қылмыстардың жекелеген түрлерін тергеу әдістемесі – Дәрістер жинағы. – Алматы, 2007.
2. ҚР Қылмыстық кодексі.2012.
3. ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексі.
4. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім.

**Амангельдықызы А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Ізін суытпай қылмыстарды тергеудің әдістемесі

Ізін суытпай қылмыстарды ашу қылмыстық іс қозғау сатысында және кезек күттірмейтін тергеу әрекеттерін жүргізуде, оны жасаған адамды анықтауда жүзеге асырылады.

Осы кезеңде тергеушінің қызметі іздеу сипатында болады.

Кезек күттірмейтін тергеу әрекеттері және ЖІШ кіретін:

- а) оқиға жайлы хабарлама жинау;
- б) криминалистік хабарлама қайнар көзін табу және бекіту, сақтау, алдын алу зерттеу;
- в) қылмыс жасаған адамды іздеу және ұстау.

Ізін суытпай қылмыстарды тергеуде, тергеушінің қызметін әдістемелік жоспарды екі кезеңге бөлуге болады:

1. Қылмыстық іс қозғау сатысында, қылмысты ашу үшін жүргізілетін шаралар.
2. Кезек күттірмейтін тергеу әрекеттерін жүргізу уақытында қылмысты ашу үшін жүргізілетін шаралар.

Ізін суытпай қылмыстарды ашу, тергеу органына қылмыс белгілері жайлы белгілі болған кезеңнен басталады.

Бұл кезеңдегі әрекеттер көпшілігінде процессуалды емес сипатта болады және келесіні қамтиды:

- Қылмыскердің жалғасқан заңсыз әрекетін тоқтату;
- Қылмыскерді қылмыс үстінде ұстап, полиция бөліміне жеткізу;
- Кісі денсаулығына зиян келтіруге байланысты, бөтеннің мүлкін жоюға байланысты зардаптарды – жоюға шара қолдану;
- Қылмыс оқиғасы жайлы хабарламалар қайнар көзін сақтау;
- Қылмыс белгілері жайлы хабарламаларды тергеу және алдын ала зерттеу.

Бұл қызмет субъектілері болып ОБЖ-де кездейсоқ болған адамдар оған жақын жерде қызмет бабымен болған, шұғыл қызметкерлер, учаскелік инспектор, патрульдік қызметкерлері, тексеріп-өткізу пунктері т.б. сондай-ақ, қоғамдық тәртіпті сақтауға қатысатын азаматтар.

Қылмыс болған жердегі адамдар бірінші кезеңде қылмыстық әрекеттерді тоқтатуы тиіс /егер олар жалғасса/, қылмыскерді қылмыс үстінде ұстауға әрекеттер қолдану, жәбірленушілерге көмек көрсету, ОБЖ-ді сақтау, куәларды, көргендерді анықтап оларды тергеу-шұғыл топ мүшелерімен кездестіреді немесе тергеуші келгенше күтуді сұрауы тиіс.

Ізін суытпай қылмыстарды ашуда ерекше орынды АІБ-нің жедел кезекші алады. Ол қылмыс жайлы хабарлама алып, оны ашу үшін жұмыстар ұйымдастырады, мысалы:

– хабарламаларға оны арғы әрекеттері жайлы нұсқама береді;

– ОБЖ-ге жақын бағытта жүрген патрульдік қызметкерлерінің бағытын өзгертіп жібереді;

– оқиға жайлы учаскелік инспекторларды хабардар етеді;

– ОБЖ-ге тергеу-шұғыл тобын жібереді;

– ОБЖ-ге барған тергеу-шұғыл тобымен үнемі байланысты қамтамасыз етеді.

Ізін суытпай қылмыстарды ашудың келесі кезеңі тергеу-шұғыл тобының ОБЖ-ге келгеннен кейін басталады [1].

Тергеушінің қызметі пайда болған тергеу ахуалын бағалауға бағытталады, материалдардың ОБЖ-мен байланысын анықтайды. Сонымен қатар кей жағдайда тергеуші ОБЖ-ді қарауға дейін ізін суытпай қылмыстар ашу үшін ұйымдасқан шараларды жүргізуді қабылдайды, мысалы: арызданушыдан куәлардан сұраныс жасайды, сезіктіні ұстайды.

Ізін суытпай қылмыстарды ашуда ЖІШ-рын жүргізуді ұйымдастырудың да маңызды болып табылады. Жедел іздеу шаралары келесілерді қамтиды:

- Қылмыскерді ұстау мақсатында қызмет итін пайдаланып ізге түсу, онда шашылған дәндерді қан іздерін т.б. бағытқа алынуы тиіс;

- Қылмыскердің кетуге мүмкін жолдарын қоршау және бекітуді ұйымдастыру;

- Жәбірленушінің немесе куәлардың қатысуымен ұстауды ұйымдастыру;

- Дактилоскопиялық сараптама қорытындысын ұсынып, сезіктіден жауап алу.

Кейбір кезде ізін суытпай ұрланған заттарды іздеу тапсырмасы туады. Оның бөлшегін табу қылмыскердің өзін анықтауға, келген шығынды толықтырып қайтару үшін тәркілеуге болатын заттарын табуға мүмкіндік береді. Мұнда тергеуші ОБЖ қараудан бастап жедел құраммен тығыз байланыс жасауы тиіс. Өзінің қызметтік міндеттерінің көлемінде, қылмыскерді және іздестіру шараларын жүргізу үшін тапсырмалар береді [2].

Тергеуші, жәбірленушіден, куәдан жауап алу жолымен нақты қандай заттар ұрланды, олардың жеке белгілері туралы барынша мәліметтер жинайды. Ұрланған заттарды іздеуге тіергеуші жергілікті ІІО-да жүргізілетін ұрланған заттардың картотекаларын пайдаланады. Әрине мұндай жағдайларда статистика және тәжірибе деген ұғымдар бар. Міне тәжірибе көрсеткендей, қылмыскерлер ұрланған заттарын базарларда, комиссияндық дүкендерде, теміржол вокзалында, аэропортта және тағы басқа адамдар көп жиналатын жерлерде өткізетіндігін көрсетіп отыр. Сол себепті жедел іздеу т.б. қызметкерлеріне ұрланған заттар туралы тергеушінің толық хабарлама беруінің маңызы зор болып табылады. Іздеу жүргізу процесінде олар бақылауға көрсетілген орындарды қоршау және жедел іздеу шараларын жүргізеді [3].

Сонымен ойымды қорытындылай кетсем. Ізін суытпай қылмыстарды тергеудің әдістемелерін дұрыс, нақтылы және тиімді жүргізу :

біріншіден - қылмысты тез арада ашу үшін;

екіншіден – қылмыскерді тез арада ұстау үшін;

үшіншіден – қоғамдағы әлеуметсіздікті қалпына келтіру үшін [4];

төртіншіден – келтірілген залалдың орнын толтырылуы үшін өте маңызды болып табылады. Жалпы әдістемелердің, қолдануға жататын шаралардың түрлері жеткілікті. Басты мәселе олардың тез арада қолданылуы, қылмыстың ізін суытпай қылмысты ашу үшін барынша тиімдісін орындау. Себебі ата заңымызда көрсетілгендей мемлекетіміздің ең қымбат қазынасы — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болыптабылады [5]! Әрбір қызметкердің және де тергеушінің өз мойнына артылған барлық жауапкершілікті дұрыс түсініп, заң аясында жедел жұмыс атқаруы. Мен барлық әдістемелермен келісемін және көңілім толады!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Еркенов С.Е., Сұлтанов С.И. Тергеу әрекетінің тактикасы. – Алматы: Дәнекер, 2002.
2. ҚР-ның Қылмыстық іс жүргізу кодексі 13 желтоқсан 1997 ж.
3. ҚР-ның Қылмыстық кодексі 16 шілде 1997 ж.
4. Алауханов Е.О. Криминология. – Алматы, 2005.
5. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы, 2009.

**Амир А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Сот медицина сараптамасының қылмысты ашу мен тергеудегі рөлі

Сот-медицина сараптамасы сот әділдігі мақсаттары мен міндеттеріне қызмет етеді және елімізде қолданылып жүрген қылмыстық, азаматтық, қылмыстық істер жүргізу және азаматтық істер жүргізу заңдарының, Үкімет қаулылары мен өкімдерінің, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі шығаратын ережелердің, бұйрықтар мен нұсқаулардың негізінде және соларды сақтай отырып жүзеге асырылады.

Сонымен бірге сот-медицина сараптамасы өз қызметі, құқықтары мен міндеттері шегінде халыққа медициналық көмек көрсету сапасын жақсарту ісінде, ауру мен өлім-жітімді азайту, еңбек және тұрмыс жағдайларын жақсарту жолындағы күресте денсаулық сақтау жұмысына барынша жәрдемдесуді мақсат етеді.

Елімізде сот-медицина сараптамасын жүргізу Қазақстан Республикасы Қылмыстық және Қылмыстық істер жүргізу, Азаматтық және Азаматтық істер жүргізу кодекстерінің бірқатар баптарымен белгіленген. Әрбір кодекс бір құқық саласына қатысты заңдар жинағы болып табылады.

Сараптаманың әр алуан түрлері бар, мысалы сот-медицина, сот-психиатрия, сот-бухгалтерлік, криминалистика, сот-техникалық сараптамалары және т.б. Бұл орайда сот-медицина сараптамасының басқаларының бәрінен бұрын қолданыла бастағанын айта кеткен жөн. Сараптаманың басқа түрлері сияқты, сот-медицина сараптамасы да тергеу және сот органдарының жазбаша берген ұсынысы, қаулысы немесе жолдамасы бойынша ғана жасалады.

Қазіргі кезде мемлекеттік (лауазымдық) және еркін сот-медицина сараптамасы жүзеге асырылады. Сот-медицина сараптамасының басым көпшілігін сот-медицина сарапшылары, яғни арнаулы даярлығы бар және сот-медицина сарапшыларының қызметін атқаратын дәрігерлер жасайды. Бұл - мемлекеттік, яғни лауазымдық сараптама. Сондай-ақ сот-медицина сараптамасы болмаған жағдайда сараптама жасауды тергеу немесе сот органдары кез келген дәрігерге тапсыруы мүмкін. Мұндай жағдайларда ол сарапшы-дәрігер деп аталады. Бұл - еркін сараптама.

Кейбір елдерде ант берген сараптама деген бар. Мысалы, Францияда солай. Бұл орайда соттарда ант беріп, сот-медицина сарапшысы болып бекітілген дәрігерлердің белгілі бір тізімі болады. Мұндай жағдайларда тергеу және сот органдары сарапшылар таңдағанда дәрігерлердің тиісті тізімімен шектеледі.

Біздің заңдарымызға сәйкес, сараптама тағайындау туралы мәселенің әрбір ретте тергеу немесе сот органдары шешеді. Алайда заңда сараптамалардың барлық түрлері ішінен сот-медицина және сот-психиатрия сараптамаларын міндетті түрде жүргізу көзделген.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі бойынша:

- 1) өлу себебін және дене жарақаттарының сипатын анықтау үшін;
- 2) айыпталушының немесе күдік келтірілген адамның іс жүргізу кезіне қарай өздерінің не істегенін білетін-білмейтіндігі немесе өзін-өзі билей алатындығы жағынан ақыл-есінің бүтіндігіне немесе қабілеттілігіне күмән келтірілген жағдайда олардың психикалық халін анықтау үшін;
- 3) куәгердің немесе жәбірленушінің іс үшін маңызы бар мән-жайларды дұрыс түсіну және олар туралы дұрыс айғақ беру қабілетіне күмән келтірілген жағдайда олардың психикалық және физикалық халін анықтау үшін;
- 4) айыпталушының, күдік келтірілген немесе жәбірленген адамның жас шамасының іс үшін маңызы болып, ол туралы құжаттар болмаған жағдайда олардың жас шамасын анықтау үшін сараптама жүргізу міндетті болып табылады [1].

Сөйтіп, өлу себептерін, дене жарақаттарының сипатын, психикалық халін және жасын анықтаған кезде міндетті түрде сараптама жүргізу заңда көзделген. Іс жүзінде орындалуы жөнінен сот-медицина сараптамасының түрлері: алғашқы, қосымша және қайталап жасалатын сараптамалар болып бөлінеді.

Алғашқы сараптама кезінде объектіге бірінші рет, көбінесе бір сәтке және түпкілікті зерттеу жүргізіліп, сарапшы тиісті қорытынды жасайды. Кейде алғашқы сараптама барысында қосымша зерттеу жүргізу, мамандардың ақыл-кеңесі, т.б. қажет болады. Сондықтан алғашқы сараптама барлық уақытта бірдей бір сәттік бола бермейді.

Қосымша сараптама кезінде сот-медицина сарапшысы әуелі объектіні зерттеп, қорытынды жазады. Сонан соң тергеу барысында, тергеуші сарапшыны тергеу материалдарымен таныстырып, оған қолда бар барлық материалдар ескерілген түпкілікті қорытынды беруді ұсынады.

Алғашқы сараптама онша толық және білікті болмаса, тергеу немесе сот органдарын қанағаттандырмаса, сондай-ақ істе келтірілге басқа дәлелдемелерге қайшы келсе, сараптама қайталап жасалады. Әдетте сараптаманы қайталап жасау неғұрлым тәжірибелі бір немесе бірнеше сарапшыға тапсырылады. Алғашқы, қосымша және қайталанатын сараптамалар комиссиялық және кешенді түрде жүргізілуі мүмкін.

Комиссиялық сараптама мейлінше қиын жағдайларда, атап айтқанда, кәсіптік құқық бұзғаны үшін медицина қызметкерлерін жауапқа тарту туралы істер бойынша, еңбекке жарамдылық дәрежесін анықтау кезінде, өтірік ауыруды немесе ауырғансуды, өзін-өзі жарақаттауды анықтау үшін сараптама жасаған кезде, күрделі қылмыстық істер бойынша (мысалы, бөлшектеп тасталған мәйітті зерттеген жағдайда), сараптаманы қайталап жасаған кезде жүргізіледі. Кешенді сараптаманы бір іс бойынша әр түрлі мамандар тобы жүргізеді. Мәселен, улануға сараптама жасағанда оған көбінесе клиникалық дәрігерлер, сот дәрігерлері, химиктер, биологтар, ботаниктер және т.б. қатысады [2].

Сот-медицина сараптамасы алдын ала тергеу кезінде де, сот мәжілісінде де жүргізіледі. Маман дәрігердің сот медицинасы саласына қатысуы көбінесе оқиға болған жерді қараудан басталады, оны тергеуші жүргізеді (Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 126-бабы). Кісі өлтіруге, өзін-өзі өлтіруге, жазатайым оқиғаларға байланысты істерде өлікті оқиға болған (табылған) жерде қарау кезінде, сондай-ақ адам сырттан зорлық жасалуы мүмкін кейбір кенеттен қайтыс болған жағдайларда маман дәрігердің маңызы ерекше зор. Мұндай жағдайларда дәрігер өзінің арнаулы білімі негізінде қылмысты тергеуге елеулі көмек көрсете алады. Мысалы, өліктің жатысы, денесіндегі жарақаттар, қан дақтарының болуы, өлік таңбаларының түсі мен сипаты, өліктің сіресу көрінісі және т.б. бірқатар жағдайларда болған оқиғаның

сипаты, жарақат салу әдісі, өлген уақыты туралы, тергеу үшін маңызды басқа да мәселелер жөнінде алдын ала пікір айтуға мүмкіндік береді. Әлбетте, оқиға болған жерге барған маман дәрігердің бірінші кезектегі міндеті - өлу актісін анықтау немесе зардап шегуші тірі болып шықса, оған медициналық көмек көрсету. Оқиға болған жерді қараған кезде хаттама жасалып, оған тергеуші, дәрігер және куәлар қол қояды. Әдетте, хаттама өлікті қарауға қатысқан дәрігердің ауызекі айтуымен жазылады. Маман дәрігер бірқатар айғақты заттарды (қан дақтарын, шәует сұйығын, шашты, т.б.) табу, алу кезінде тергеушіге көп көмек көрсете алады. Сонымен қоса, оқиға болған жерді қараған кезде жоспар жасап, объектіні суретке тусірген жөн, мұны тергеуші істейді. Оқиға болған (өлік табылған) жерде өлікті қарап шыққаннан кейін тергеуші өлікті сот-медициналық союға жібереді. Оны сойып көруді оқиға болған жерді қарауға қатысқан дәрігерге тапсырған жөн, өйткені ол істің мән-жайымен, өлік құбылыстарының сипатымен және жарақаттардың бастапқы көрінісімен таныс. Бұл ерекшеліктер сарапшының сот-медицина сараптамасы алдына қойылған мәселелерді неғұрлым егжей-тегжейлі шешуіне көмектеседі. Бұл мәселелер тергеушінің қаулысында айқын тұжырымдалуға тиіс, онда сонымен қатар сараптаманың мақсаттары және оқиғаның мән-жайы туралы мәліметтер де көрсетіледі [3].

Алдын ала тергеуде берілген деректерді сарапшының сот мәжілісінде түсіндіріп беруі жиі кездеседі, сот мәжілісіне оның сот ұсынысы бойынша шақырылуы мүмкін. Кейде сот мәжілісінде сарапшының шешуіне қойылатын қосымша сұрақтар да туындайды. Сот сарапшыға қорытынды беруден бас тартқаны үшін және біле тұра жалған қорытынды бергені үшін жауапты болатынын ескертеді.

Алдын ала тергеу барысында немесе сот мәжілісінде өз қызметін дұрыс атқару үшін сот-медицина сарапшысы Қылмыстық іс жүргізу кодексінде көзделген құқықтары мен міндеттерін жақсы білуге тиіс. Сарапшының міндеттері:

1) Ол анықтама алушы адамның, тергеушінің, прокурордың, соттың шақыруына келуге тиіс. Дәлелді себептерсіз келмей қалған жағдайда, куәгер сияқты, сарапшы да айдап әкелінуі мүмкін. Сарапшының ауырып қалуы, қызмет бабымен іссапарға кетуі, демалыста болуы, шақыру қағазын алмауы және с.с. оның келмеуіне дәлелді себептерге жатады.

2) Тергеу құпиясын сақтауға тиіс. Алдын ала тергеу деректерін жария етуге болмайтыны Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 96-бабында көзделген. Оларды жария еткені үшін қылмыстық жауаптылық Қылмыстық кодекстің 194-бабында айтылған. Заңның аталған нұсқаулары тәжірибелік сабақтар кезінде кейде алдын ала тергеу деректерімен танысатын студенттерге де қатысты.

3) Сот-медицина сарапшысы сараптама жүргізуге және өзінің алдына қойылған мәселелер бойынша қорытынды беруге міндетті. Егер ұсынылған мәселе сарапшының арнаулы білімі шеңберіне сыймаса немесе өзіне берілген материалдар қорытынды беруге жеткіліксіз болса, сарапшы қорытынды беру мүмкін еместігін сараптаманы тағайындаған органға жазбаша түрде хабарлайды.

4) Сот-медицина сарапшысы тергеу және сот органдарының қызметкерлеріне сараптама мәселелері бойынша кеңес беруге тиіс. Мұндай кеңесті жеке тәртіппен, мысалы, кейбір кезде сараптама деректерінің көмегімен өз қорғауындағыларды қорғап қалғысы келетін адвокаттарға беруге болмайды.

5) Сот-медицина сарапшысы сараптама жүргізу кезінде анықталған және бұрын істе көрсетілмеген жаңа деректердің бәрін тиісті тергеу және сот органдарына жеткізуге, сондай-ақ тергеу және сотта қарау үшін маңызы бар мән-жайлармен фактілерге өз еркімен тергеу және сот органдарының назарын аударуға міндетті.

б) Сарапшы қатаң белгіленген және заңда көзделген нысан бойынша сараптама құжатын, яғни сот-медицина зерттеуінің қорытындысын (актісін) жасауға міндетті.

Сарапшы, біріншіден, сараптаманың мақсаттары мен міндеттерін білуге, тергеушіден айқын тұжырымдалған сұрақтар алуға хақылы. Екіншіден, оның сот

мәжілісі басталғанға дейін сот ісінің материалдарымен танысып, одан үзінділер жазып алуға хақысы бар. Үшіншіден, тергеушінің, прокурордың немесе соттың рұқсатымен жауап алған кезде, басқа да тергеу және сот әрекеттері кезінде қатыса алады және жауап алынып отырған адамға сараптаманың мәніне қатысты сұрақтар қоя алады. Төртіншіден, істің мән-жайын білуге тиіс. Сонымен бірге өзіне қорытынды беру үшін қажетті қосымша материалдар табыс ету туралы өтініш жасауға құқылы. Қылмыстық істің материалдары ғана емес, сонымен қатар айғақты заттар, салыстырып зерттеуге арналған құжаттар мен үлгілер және т.б. қосымша материалдарға жатуы мүмкін. Бесіншіден, соттан айқын тұжырымдалған жазбаша сұрақтар талап етуге, қойылған сұрақтарға жауап қайтару үшін қажетті нәрселерді алуға және бұл ретте кез келген оқулықтар мен құралдарды пайдалануға хақылы.

Бұл орайда сарапшы өзіне қойылған сұрақтардың мағынасын анықтап, түсіндіріп беруді сұрай алады. Алтыншыдан, сараптама күрделі және арнаулы мәселелерді шешу қажет болған жағдайда сот-медицина сарапшысы тиісті кәсіп мамандарын сараптамаға қатысуға және өздерімен бірге қорытынды беруге шақыруды өтінуге міндетті. Жетіншіден, штаттағы сот-медицина сарапшысы өзіне денсаулық сақтау органдарының сарапшы ретінде өз міндетіне кірмейтін денсаулық сақтауғағынан жүктеген міндеттері мен әр түрлі тапсырмаларын (емдеу, санитарлық және басқа да жұмыс түрлері жөнінен) орындаудан бас тарта алады. Сегізіншіден, сарапшы-дәрігер штаттағы сот-медицина сарапшысы болмаса, онда өзінің сараптама жүргізгені үшін сыйақы алуға хақылы. Сараптама жүргізген кезде сот-медицина сарапшысы өзінің арнаулы білімі саласына қатысы бар және сот-медицина сараптамасының құзыретіне кіретін мәселелерге ғана жауап беруге тиіс екендігін атап көрсету қажет.

Сот-медицина сарапшысы медициналық немесе биологиялық сипаттағы мәселелерді ғана шеше алады және ол заң, техникалық және басқа да медициналық емес мәселелерге жауап бермеуге тиіс, өйткені сарапшы олар жөнінде маман емес. Сондықтан сарапшы сотталушының кінәлылығына қатысты мәселелерді (мысалы, кәсіптік құқық бұзғаны үшін медицина қызметкерлерін қылмысты жауапқа тартқан жағдайларда), қылмысты арам ниеттілік (мысалы, өлім түрі), іс-әрекетті саралау мәселелерін шеше алмайды, өйткені бұл мәселелерді тергеу немесе сот органдары шешуге тиіс. Сондай-ақ сот-медицина сарапшысы маман болып табылмайтын медициналық мәселелерді шешу де оның құзыретіне кірмейді. Мысалы, сот-медицина сарапшысы айыпталушының психикалық халін немесе есінің дұрыстығын анықтай алмайды, өйткені оның сот психиатриясы жөнінен жеткілікті білімі жоқ. Бұл мәселелер сот-психиатрия сараптамасының құзыретіне жатады [4].

Сот-медицина сараптамасын жүргізу мен оның нәтижелерін бағалау объективті және ғылыми деректерге негізделуге тиіс. Сарапшының қорытындысында субъективті болжам мен жорамал болмауға тиіс. Сарапшының тәжірибелік қызметінде әлдебір негізделмеген жауап қайтаруға тырысып, сол арқылы тергеу және сот органдарын адастырудың орнына, «мен білмеймін» деуі әлдеқайда дұрыс. Егер сарапшы өзіне қойылған сұрақтарға жауап қайтара алмаса, тергеу немесе сот органдары неғұрлым тәжірибелі, басқа бір сарапшыны немесе бірнеше сарапшыны шақыра алады [5].

Сараптаманы бірнеше сарапшы жүргізген кезде олар жалпы қорытынды жасап, қол қояды. Егер комиссия мүшелерінің біреуі көпшілікпен келіспесе, өз қорытындысын жазып, ол комиссияның өзге мүшелері қол қойған қорытындыға қоса тіркеледі. Елімізде сот-медицина сараптамасын:

- аудандық, ауданаралық, қалалық сот-медицина сарапшылары;
- республикалық бағыныстағы қалалар мен облыстардың сот-медицина сарапшылары;
- Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің Бас сот-медицина сарапшысы жүзеге асырады. Қалалық (Алматы), облыстық аға сот-медицина сарапшылары мен Денсаулық сақтау министрлігінің Бас сот-медицина сарапшысы

арнаулы сот-медицина сараптама мекемелерін - қалалық (Алматы), облыстық, республикалық сот-медицина сараптама бюросын басқарып, олардың бастығы қызметін атқарады.

Сот-медицина сараптама бюросының құрамына мына бөлімдер кіреді:

1) тірі адамдарды сот-медициналық тұрғыдан куәландыру бөлімі (емхана);

2) сот-гистология бөлімшесі мен өлікті зерттеу бөлімі (мәйітхана);

3) айғақты заттарды сот-медициналық зерттеу бөлімі (сот-медицина лабораториясы), оның:

– физикалық-техникалық зерттеу;

– сот-биологиялық зерттеу;

– сот-химиялық зерттеу бөлімшелері бар.

Сот-медицина сараптама бюросы:

– зорлықпен өлтірілген немесе зорлықсыз өлген жағдайларда өлімнің уақытын, сипаты мен себептерін анықтау және анықтама, тергеу және сот органдары алға қойған басқа да мәселелерді шешу үшін өліктерді зерттеу;

– дене жарақаттарының сипаты мен ауырлығын анықтау, жыныстық қылмыстар жөнінде сараптама жүргізу, сондай-ақ анықтама, тергеу және сот органдары алға қойған басқа да мәселелерді шешу сараптамаларын;

– объектілерге сот-медициналық, физикалық-техникалық және сот-химиялық зерттеу жүргізу жолымен айғақты заттарға сараптамалар;

– жеке адамның өміріне, денсаулығына және қадір-қасиетіне қарсы қылмыс жасалған істердің материалдары бойынша және кәсіптік құқық бұзушылық үшін медицина қызметкерлерін қылмыстық жауапқа тарту туралы істер бойынша сараптамалар жасайды;

– сот-медициналық клиникалық-анатомиялық конференцияларда емдеуші дәрігерлермен бірге сот-медицина оқиғаларын талқылайды [6].

Бюро бастығы емдеу мен диагностикада табылған кемшіліктер туралы денсаулық сақтау органдарына жеткізеді, өте жұқпалы аурулар табылған жағдайда хабарлап отырады.

Сот-медицина сараптама бюросында адам патологиясының нақты проблемалары мен арнаулы сот-медицина мәселелері ғылыми жолмен өңделіп, кенеттен өліп кету, тасымалдағы жарақаттану, өнеркәсіпте және тұрмыста улану материалдарына талдау жасалады, сот-медицина сарапшылары мен сот химиктерін мамандандыру және олардың білімін арттыру жүзеге асырылады.

Сот-медицина сараптама бюролары денсаулық сақтау органдарына жатады және олар әкімшілік-шаруашылық жағынан облыстық денсаулық сақтау бөлімдеріне бағындырылған. Аудандық, ауданаралық сот-медицина сарапшылары тиісті сот-медицина сараптама бюроларының құрамына кіреді және сол бюролардың бастықтарына бағынады.

Сонымен сот-медицина сараптама бюролары екі жақты бағыныштылықта болады: 1) әкімшілік-шаруашылық және қаржы жағынан облыстық денсаулық сақтау бөлімдерінің басшыларына, ал ғылыми-тәжірибелік және ұйымдық жағынан жоғарыдағы бюроларға бағынады. Сонымен бірге бұлайша бағынуға тиісінше шек қойылған. Мысалы, облыстық денсаулық сақтау бөлімінің меңгерушісі облыстық сот-медицина сараптама бюросының бастығына оның қаражатты дұрыс жұмсамай, қаржы тәртібін бұзып отырғанын, сондай-ақ бюрода олқылықтар барын: кадрлардың нашар іріктеліп алынатынын, еңбек тәртібі бұзылатынын, т.б. көрсете алады. Ал тәжірибелік жұмысқа келгенде, денсаулық сақтау бөлімі меңгерушісінің сараптама жүргізу сапасын тексеруге, сол сияқты сараптама жүргізуді тағайындауға құқығы жоқ.

Жоғары тұрған сарапшы тарапынан ғылыми-тәжірибелік және ұйымдық жағынан басшылық ету мен бақылау жасауға да белгілі бір дәрежеде шек қойылған. Ол өзіне

бағынышты бюро бастығына актілердің нашар жасалатынын, білікті кадрлар іріктеп алу жағынан кемшіліктер бар екенін, лабораторияның нашар жұмыс істейтінін, т.б. көрсете алады. Бірақ бірінші сарапшы екіншісі жасаған қорытындының күшін жоя алмайды. Өйткені сараптаманың жүргізілуі және берілген қорытынды үшін сараптама жүргізген сарапшының өзі ғана жауап береді. Егер жоғары тұрған сарапшы қорытындыны қате деп тапса, оның қайталап сараптама тағайындау туралы прокуратураға дәлелді өтініш жасауға құқығы бар.

Сот-медицина қызметінің мүлтіксіз ұйымдастырылуы, сарапшының сот әділдігі органдарына тәуелсіздігі, оның іс нәтижесіне материалдық жағынан мүдделі болмауы сот-медицина сараптамасының объективтілігіне жәрдемдеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі 01.01.1998 жыл.
2. «Сот сараптама қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.
3. Инструкция о производстве судебной экспертизы в РК 1992г.
4. Каракобенов К. Сот медицинасы. – Алматы: «Жеті жарғы», 1996.
5. Авдеев М.И. Краткое руководство по судебной медицине. – М.: Медицина, 1966.
6. Волков В.Н., Датий А.В. Судебная медицина: Учебное пособие для вузов.

**Асубаева А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Криминалистикалық одорологияның қылмысты ашудағы маңызы

Иіс- жануардың физикалық денесінің өсімдік және минералды тектес материалдық объектілердің молекулаларының сыртқы айналаға үздіксіз бөліне отырып, иіс түйсігіне әсер ететін бір қасиеті. Иістік заттар шығу тегіне қарай тірі организмдермен бөлінетін және өзге табиғи (гүл, тамақ т.б.) және жасанды (пластмасса т.б.) заттардан бөлінетін деп жіктеледі.

Криминалистикалық маңызы бар иіс ол ең біріншіден, әрине, жеке ақпарат беретін, тұлғаның тілегі мен еркіне тәуелсіз әрқашан бөлінетін адам денесінің иісі. Адам иісі генетикалық тұрғыдан анықталады, оның киетін киіміне және тамақтанатын тағамына да байланыссыз болады, тек егіздердің иістері ғана ұқсас болуы мүмкін. Адамның иіс іздері заттарда көпке дейін сақталады және оны қалдырған субъектіті идентификациялау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Криминалистикалық одорология дегеніміз- иіс іздерін кейіннен қылмыстық іс жүргізуде идентификациялық мәселелерді шешу мақсатымен пайдалану үшін табуға, алуға, сақтауға және зерттеуге бағытталған ғылыми әдістер мен техникалық құралдардың жүйесі.

Одорологиялық мағлұматты қылмыстылықпен күресу үшін пайдалану 1896 жылы Гильдесгеймде австриялық криминалист Ганс Гросс бастамашылығымен полицейлік қызметке үйретілген 12 ит пайда болғаннан бастау алады [1]. Бастапқыда иіс бойынша іздеуді тек қылмыскерлерге қолданса, уақыт өте ол өзге жағдайларда заттық ақпарат берушілерге де қолданылды (ұрланған заттар, айдап әкетілген мал т.б.)

Иіс іздері басқа дәстүрлі материалды іздерден өзінің динамикалылығымен ерекшеленеді. Иіс ізі криминалистикада іздің жаңа түрі болып табылады және оларды қылмыстарды ашуда қолдануы да тәсілдерімен, техникалық құралдармен және қасиеттерімен өзгешеленеді.

Криминалистикалық тұрғыда иіс іздері келесі қасиеттермен сипатталады:

- із қалдыру механизмінің үздіксіздігі;
- құрылысының қозғалмалылығы;

- ыдыратылмалылығы;
- бөлінетіндігі [2].

Иіс іздерін шартты түрде үш топқа жіктеуге болады:

– жаңа ғана қалдырылған- оларды қалдырылған сәттен бір сағатқа дейін табылатын;

- нормалы- бір сағаттан үш сағат аралығында табылатын;
- суық- қалдырылғаннан кейін үш сағаттан соң табылатын іздер.

Пайда болу механизміне қарай иіс іздерін иіс көзі және иіс ізі деп бөлуге болады.

Алу, анализ және тіркеу тәсілдеріне қарай криминалистикалық одорологияны екіге бөлуге болады:

- кинологиялық
- инструменталды- ольфакторикалық (лат.olfactus-иіс)

Кинологиялық одорологияда иіс шығаратын заттардың анализаторы ретінде арнайы үйретілген қызмет иттердің иіс органы пайдаланылады.

Иіс іздерін іздеу арқылы иттерді қолданады:

– қылмыскерлерді «ізін суытпай» құдалау және анықтау (бір сағаттан-үш сағат аралығында);

– қылмыс істелген жерге және керісінше одан оқиғаға қатысушыларының қозғалу бағытын анықтау үшін;

– жедел «кинологиялық іріктеме» - сезікті адамнан алынған іздестіру итіне берілген иіс үлгісі бойынша алынған заттарды тану үшін;

– ғимараттар мен аумақтардағы тінту барысында қылмысқа қатысы бар жоғалтылған не тығылған заттарды табу үшін;

– тығылған (көмілген) мәйіттер, қару, нашақорлық және жарылғыш заттарды іздестіру кезінде;

- одорологиялық сараптама кезінде биодетектор ретінде.

Инструменталды одорологияда анализатор ретінде адам шығаратын заттардың жеке компонентерін жоғары сезімталдықпен белгілеп алатын және иіс заттарының спектрін шығарып, оны ольфактограмма түрінде тіркейтін физио-химиялық құрылғылар қолданылады.

Одорологиялық зерттеудегі рөлі бойынша тұлғалардың дене иісін сипаттайтын заттарды үш түрге бөлуге болады:

– биологиялық түрін, жынысын, жасын, денсаулығының жағдайын және субъектінің өзге топтық ерекшеліктерін сипаттайтын заттектер;

- оның жеке ерекшеліктерін анықтайтын заттектер;

- кездейсоқ сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен болған компоненттер.

Бүгінгі таңда адамның индивидуалды иіс көздері ретінде тер мен қанның иіс заттектері қолданылады. Жалпы, индивидуалды (жеке) иіс ретінде субъектінің терісінің, қанының генотипикалы шартталған иіс заттарының қасиеттерін түсіну қажет. Детектор-иттер оны қайталанбас және сол субъектіге ғана тән сипатамасы ретінде қабылдайды [3].

Одорологиялық зерттеудің мақсаты қылмысты ашу мен тергеуді жеделдету, қылмыскерді ұстауға көмек тигізу. Жаңа және сақталған иіс іздерін зерттеу:

- қылмысқа қатысушыларды;

– әр түрлі қылмыс жасалған орындардағы иіс іздері бойынша бір тұлғаның жеке иісін;

- оқиға болған жерде және өзге жерлерде табылған заттардың адамға тиесілілігін;

– қылмыскерлерден не өзге тұлғалардан алынған заттардың жәбірленушіге тиесілілігін;

– заттай дәлелдемелерді толығымен зерттеген кездегі иістің белгілі бір тұлғадан шығуын (мысалы, тер, қан, шаш, киім, аяқ киімді зерттегенде) анықтауға көмектеседі.

Оқиға болған жердегі иіс іздерімен жасалатын жұмысқа келесідей әрекеттер жатады:

- оқиға болған жердегі жағдайды иіс іздері болуы мүмкін жерлерді табу мақсатымен зерттеу, олардың сақталуын қамтамасыз ету;
- иіс іздері қалуы мүмкін заттарды табу жөнінде шараларды атқару;
- қылмыскерлерді «ізін суытпай» ұстап алу және қылмыскердің иіс ізі бар жоғалған, тасталған не тығылған заттарды табу үшін іздестіру итін қолдану;
- іздерден және өзге де адамның иіс көздері-объектілерден иіс үлгілерін алу, алынған объектілерді оқиға болған жерді қарау хаттамасында бекіту.

Иіс іздері оқиға болған жерде бірінші іздестіру итіне беріледі, ал содан соң одорологиялық анализ үшін оларды сақтауға жібереді.

Адам иісін негізгі сақтаушы объектілер:

- шаш, қан іздері- адам иісін он жылға дейін сақтайды;
- киілген киім, аяқ киім- иіс іздерін бірнеше күннен бірнеше айға дейін сақтайды;
- адаммен 30 минуттан кем емес уақытта қатынаста болған заттар (қару т.б.)- екі тәуліктен көп емес уақыт ізді сақтайды [4].

Одородологиялық сараптама өткізу барысындағы туындайтын негізгі мәселелеріне мыналарды жатқызуға болады:

- адам иісінің жекелігі және өзгермейтіндігінің дәлелденбегендігі;
- ада әрқашан және әр жерде бірдей иіс шығаратынының дәлелденбегендігі;
- негізгі және бүркемелі иістердің араласып кеткендігінен қателерді жою мақсатындағы зерттеу, соның ішінде тәжірибелік зерттеу жұмыстарының жеткіліксіздігі;
- сақтау кезінде адам иісінің кейде идентификациялық зерттеулерде шешуші рөл атқаратын кездейсоқ қоспалардан айырылуы;
- идентификатор –ит бұл әрекеттерінің салдарын алдын ала біліп және тексере алмайтын тірі организм, оның қателерін де анықтау мүмкін емес;
- одоролгіялық сараптамада ит сарапшыға тенестіріледі, оны алмастыра алмаса да;
- тұлғаны иіс бойынша идентификациялау дәлелдемелер қатарына процессуалды формасы емес, мазмұнына байланысты жатқызылмайды, себебі ғылыми жетістік түрі ретінде мұнда ғылыми негізі жоқ бұрмалау қолданылады;
- біріншіден, теориялық тұрғыдан одорологиялық әдіс сенімді екенін дәлелдеу қажет;
- техникалық негіздің әлсіздігі: консервіленген иіспен жұмыс істей алатын иттердің болмауы, одорологиялық зерттеулер жасау үшін қажет жағдайлардың болмауы, тәжірибенің жоқтығы;
- қылмыстық іс жүргізу заңнамасында одорологиялық әдістің тәртібінің белгіленбеуі;
- одорология ғылымының нәтижелерін дәлелдеуде қолдану үшін ғылыми негізделген процессуалды кепілдіктерін құру.

Сонымен қатар, өзекті мәселелерінің бірі болып қылмыстық өндіріске қатысушыларының иіс молекулаларын көрінбегендіктен заттай дәлелдемелер қатарына жатқыза алмауы және детектор-иттің әрекеттері әрқашан дұрыс түсінілмегендіктен, мұндай зерттеулердің дәлдігі табылады.

Иіс іздерін дәлелдемелер қатарына жатқызу мәселесіне байланысты ғалымдардың көзқарастары әр түрлі. Мысалы, М.В. Салтаевскийдің пайымдауынша биологиялық иіс детекторы-иттің иіс түйсігін пайдаланғанда адам процессуалды мағынадағы дәлелдемені алмайды, бірақ қылмасты ашуға көмектесетін ақпаратты алады. Оның басқа мақаласында ол итті маман қолындағы хромотограф сияқты құрал ретінде түсіну қажет деп көрсеткен. Сондықтан, алынған ақпарат екі жағдайда да бірдей процессуалдық мәнге ие болуы тиіс [5]. Енді біреулердің ойынша иіс көзін мұндай жолмен табу сараптамалық болып табыла

алмайды, бұл қылмыстық іс жүргізу мағынасындағы дәлелдемелік мәні жоқ жедел шаралар болып табылады.

Одородологиялық зертханалардың жеткіліксіздігінен және мамандардың тәжірибесіздігінен бұл мәселе қазақстандық қылмыстық іс жүргізушілік заңнамасында әлі де ашық болып қалады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кириченко А.А., Басай В.Д., Щитников А.М. Основы Юридической одородологии: Монография. – Ивано-Франковск, Минск: Изд. – во «Плай», 2001. – 25б.
2. Салтевский М. В. Криминалистическая одородология. – Киев, 1976.
3. Криминалистика: вопросы и ответы. – М.: ООО «ИЗДАТЕЛЬСТВО ЮНИТА-ДАНА». 1999.
4. Криминалистика / В. А. Образцова. – М., 1997.
5. Салтевский М.В. Следы запаха (криминалистическая одородология)// Криминалистика, Харьков, 1999. – 289 б.

Ашимова А.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

К вопросу о классификации следов в трасологии

Трасология изучает следы механического воздействия.

В зависимости от условий формирования следы классифицируются по следующим группам: статические (точечные) и динамические (линейные); объемные и поверхностные; локального и периферического воздействия.

Статическими называют такие следы, при образовании которых каждая точка слеодообразующего объекта оставляет свое адекватное отображение на воспринимающем объекте. Образование следа происходит в момент остановки объекта, который до этого перемещался. Таким образом, в момент возникновения следа объекты находятся как бы в состоянии относительного покоя (статика). Примером статического следа может служить отображение подошвы обуви, когда человек стоит; отображение ломика при отжиме двери; отпечаток пальца с отображением папиллярного узора и т. п.

Динамические следы возникают при смещении точек слеодообразующей плоскости по плоскости воспроизводящей. При этом каждая точка образующей поверхности оставляет след в виде линии (трассы). Выступающие части рельефа отображаются в виде углублений (бороздки), а вогнутые - в виде выступов (валиков). К динамическим относятся следы резания, разруба, трения и т. п. Такие следы возникают при воздействии орудий и инструментов, скользящем соприкосновении транспортных средств, при столкновении и др.

Как статические, так и динамические следы могут быть объемными и поверхностными.

Объемные (углубленные) следы возникают при вдавливании слеодообразующего объекта в более мягкую следовоспринимающую поверхность, которая при этом деформируется. В таком следе отображается не только контактировавшая плоскость, но и боковые поверхности. Поэтому объект отображается в трех измерениях, что позволяет получить более полное представление о его общих и частных признаках, форме, размерах, строении поверхности. Примерами объемных следов являются: след протектора колеса на влажном песке, вдавленный след от удара металлическим предметом по деревянной двери и т.п.

Поверхностные (плоскостные) следы возникают, когда оба объекта (образующий и воспринимающий) приблизительно равны по твердости или твердость воспринимающего

больше: след от подошвы обуви на деревянном крашеном полу; след от пальца на стекле; след протектора колеса на асфальте.

Этот вид в свою очередь разделяется на следы-наслоения и отслоения. Первые возникают за счет наложения частиц, отделившихся от слеодообразующего объекта. Вступая в контакт с поверхностью, такой объект отображает свои признаки за счет перехода (наложения) частиц вещества на участках контакта. Например, след, оставленный окровавленной рукой, след от протектора колеса, проехавшего перед этим по луже.

Следы-отслоения образуются за счет снятия слеодообразующим объектом частиц вещества, покрывавшего воспринимающую поверхность. Например, преступник касался рукой свежеекрашенной двери. В результате частицы краски отслоились от объекта и откопировались на руках человека. Соответственно участкам контакта отобразились признаки пальцев и ладонной поверхности.

В зависимости от того, где расположены изменения, различают следы локального и периферического воздействия.

Локальные следы образованы самой контактирующей поверхностью. Например, след обуви (поверхностный или объемный) образован за счет изменения поверхности грунта в границах воздействия на него подошвы. Вокруг следа поверхность осталась неизменной.

Периферические следы возникают за счет изменений за границами контактирующих поверхностей. Например, верх обуви преступника испачкан строительной пылью. Во время ходьбы по чистому полу с ботинок (вокруг подошвы) осыпается пыль, повторяя конфигурацию подошвы.

Следы - предметы также отображают признаки объекта, характер действий. К ним относятся такие объекты, как замки, пломбы со следами разрушения; части предметов – осколки фарного рассеивателя; изделия массового производства и т.д. Подобные объекты изучаются с применением различных методов, в том числе судебно-трасологической экспертизы.

Следы-отображения, представляющие собой основной объект трасологической экспертизы, возникают при контакте двух объектов. Объект, на котором остался след, называют следовоспринимающим, а объект, который оставил след, - слеодообразующим. Участки поверхности, которыми они соприкасались при слеодообразовании, называют контактными (см. таблицу).

При следовом контактировании объекты подвергаются физическому, химическому или биологическому воздействию. Физическое воздействие может быть механическим и тепловым.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 20.01.2010 N 240-4 «О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан».
2. Уголовный Кодекс РК. – Алматы, 1997. – 178 с.
3. Басалаев А.Н. Сохранение информации, содержащейся в следах: Учебное пособие. – М., 1981. – 83 с.

Ашимова А.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Общие положения трасологии

Трасология – раздел криминалистики, в котором изучаются теоретические основы следоведения, закономерности возникновения следов, отражающих механизм

преступления; разрабатываются рекомендации по применению методов и средств обнаружения следов, их фиксация, изъятия и анализа с целью установления обстоятельств, имеющих существенное значение для раскрытия, расследования и предупреждения преступлений.

Трасология возникла на базе практики и развивается в результате обобщения следственной и экспертной практики, совершенствования собственных приемов и средств, а также использования данных естественных наук при изучении следов. Так, для трасологической идентификации личности широко используют данные биологии, медицины и антропологии, математики, физики, фотографии.

Трасологией изучаются главным образом следы-отображения, отражающие признаки оставившего объекта: следы рук; след взлома, оставленный ломиком; след колеса и т.д., и/или механизм преступления: следы крови, узлы, ручные швы и т.п.

Следы - предметы также отображают признаки объекта, характер действий. К ним относятся такие объекты, как замки, пломбы со следами разрушения; части предметов – осколки фарного рассеивателя; изделия массового производства и т.д. Подобные объекты изучаются с применением различных методов, в том числе судебно-трасологической экспертизы.

Следы-отображения, представляющие собой основной объект трасологической экспертизы, возникают при контакте двух объектов. Объект, на котором остался след, называют следовоспринимающим, а объект, который оставил след, - следообразующим. Участки поверхности, которыми они соприкасались при следообразовании, называют контактными (см. таблицу).

При следовом контактировании объекты подвергаются физическому, химическому или биологическому воздействию. Физическое воздействие может быть механическим и тепловым.

Трасология изучает следы механического воздействия.

В зависимости от условий формирования следы классифицируются по следующим группам: статические (точечные) и динамические (линейные); объемные и поверхностные; локального и периферического воздействия.

Статическими называют такие следы, при образовании которых каждая точка следообразующего объекта оставляет свое адекватное отображение на воспринимающем объекте. Образование следа происходит в момент остановки объекта, который до этого перемещался. Таким образом, в момент возникновения следа объекты находятся как бы в состоянии относительного покоя (статика). Примером статического следа может служить отображение подошвы обуви, когда человек стоит; отображение лома при отжиме двери; отпечаток пальца с отображением папиллярного узора и т. п.

Динамические следы возникают при смещении точек следообразующей плоскости по плоскости воспроизводящей. При этом каждая точка образующей поверхности оставляет след в виде линии (трассы). Выступающие части рельефа отображаются в виде углублений (бороздки), а вогнутые - в виде выступов (валиков). К динамическим относятся следы резания, разруба, трения и т. п. Такие следы возникают при воздействии орудий и инструментов, скользящем соприкосновении транспортных средств, при столкновении и др.

На экспертизу следов одежды распространяются общие правила методики трасологические исследований. Кроме того, необходимо учитывать некоторые особенности, имеющие отношение как к материалу одежды (кожа, трикотаж, ткань), так и к ее назначению (перчатки, брюки и т. д.).

Во время осмотра и предварительного ознакомления с объектами, поступившими на экспертизу, одним из первых перед экспертом возникает вопрос о пригодности следов одежды для идентификации. Нужно признать неправильной практику решения этого вопроса по существу именно в данной стадии. Ведь даже в мазке могут отразиться особенности одежды хотя бы в виде следов скольжения. Значит, судись о пригодности

следов одежды для идентификации, как правило, можно только в результате сравнения. Независимо от того, пригодны следы или непригодны, их фотографируют и изготовленные фотоснимки помещают в таблицу. Соблюдение этого условия подтвердит объективность подхода эксперта к решению поставленной перед ним задачи, позволит следователю и другим заинтересованным лицам проверить правильность выводов о пригодности или непригодности следов.

Результаты исследования во многом зависят от определения, какой деталью (участком) одежды оставлены следы. Для этого изучают расположение следов и отразившихся в них признаков. Например, по следам перчаток важно установить, какой перчаткой (правой или левой) и какими ее пальцами они образованы. Этому помогает изучение расположения следов и отразившихся в них швов и сгибательных складок.

Для использования такого признака, как расположение следов перчаток, требуется наличие следов нескольких пальцев перчатки с каждой руки. Изучая расположение следов, надо учитывать, куда они обращены основаниями (сгибательными складками) и каково соотношение пальцев перчаток, оставивших следы, по длине. Обычно вершины и основания следов пальцев перчаток соответствуют вершинам и основаниям следов, оставляемых концевыми фалангами пальцев рук. Следы пальцев перчаток, как и следы самих пальцев, своими основаниями располагаются в зависимости от положения руки в момент прикосновения к предметам или в момент их охвата. Поэтому необходимо прежде всего уяснить, как, в каком положении рука могла прикоснуться предмету или охватить его. Так, на охватываемых цилиндрических предметах следы пальцев перчатки с правой руки направлены основаниями (сгибательными складками) в левую сторону, а следы пальцев перчатки с левой руки в правую. При этом следы больших пальцев направлены основаниями в противоположную сторону, т.е. след большого пальца перчатки с правой руки вправо, с левой руки влево.

При анализе расположения отразившихся швов необходимо иметь в виду, что в следах большого и указательного пальцев перчатки с правой руки они чаще всего находятся справа, а в следах остальных пальцев слева. И наоборот, в следах большого и указательного пальцев перчатки с левой руки швы располагаются слева, а в следах остальных пальцев справа.

Для локализации участка одежды, отраженного в следе, используются всевозможные сведения из разных источников. Обстоятельства дела, материалы осмотра места происшествия и данные о физических особенностях проверяемого лица позволяют восстановить, моделировать механизм происшедшего события в той его части, которая связана с возникновением следов одежды. Если, например, след одежды образовался на поверхности какой-либо части автомобиля, наехавшего на человека, важное значение для локализации будут иметь сведения о марке этого автомобиля, месте расположения на нем следа, росте потерпевшего, его положении в момент наезда (шел, ехал на велосипеде) и т. д.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан. – Алматы, 2000. – 45 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс РК. Институт специальных знаний. Научно-практический комментарий 2-й выпуск. – Алматы, 2000. – 284 с.
3. Белкин Р.С. Сущность экспериментального метода исследования в советском уголовном процессе и криминалистике. – М., 1961. – 102 с.
4. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. – М.: ЮЛ., 1964. – 223 с.

Ашимова А.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.

Значение следов обуви при расследовании преступления

Успешное раскрытие и расследование преступлений сегодня невозможно представить без широкого использования всего многообразия следов, возникающих на месте их совершения. И все же на протяжении практически всей истории существования криминалистики из числа таких следов особое значение придавалось следам человека, поскольку они позволяют установить конкретного преступника.

Следы человека разнообразны и неоднородны. В широком смысле к ним относятся следы крови, слюны, потожировых выделений, губной помады, отображения рельефа поверхности кожного покрова тела, зубов, ногтей, а также волосы, фрагменты ногтевых пластинок и т.д. В таких следах может содержаться информация о микроколичественном составе выделяемых организмом человека веществ, группе крови, цвете и составе соответствующих косметических красителей, внешнем строении (рельефе) наружной поверхности кожи и других участков тела. Поэтому следы человека в целом являются объектами исследования различных отраслей науки судебной медицины, судебной химии, криминалистики и т.д.

Трасология как самостоятельная отрасль криминалистики изучает лишь определенную часть таких следов, а именно следы-отображения наружного строения кожного покрова тела человека, его зубов и ногтей, в которых отобразились внешняя форма, рельеф и пространственные границы следообразующих участков.

Однако трасология постоянно развивается, совершенствуются ее НТС и методы. В результате – расширяются возможности в исследовании следов. Так, например, из числа следов человека на протяжении многих десятилетий самым распространенным объектом являлись следы рук и ног. В начале 50-х годов к ним добавились следы зубов, а позднее – и ногтей. В 80-х годах в судебно-следственной практике начинают применяться методы трасологического исследования других следов кожного покрова человека (лба, носа, губ и т.д.). Поэтому в зависимости от разработанности теоретических основ и связанного с этим уровня использования в раскрытии и расследовании преступлений все следы человека в трасологии условно можно разделить на традиционные и нетрадиционные. Это деление имеет временной характер и зависит от состояния криминалистической науки. Так, сегодня к традиционным следам человека относятся следы рук, ног и зубов, к нетрадиционным – следы ногтей и кожного покрова головы (лба, носа, губ, подбородка, щек и ушных раковин), кожи туловища, а также конечностей (локтей, тыльной стороны кистей и т.д.) человека.

Несмотря на некоторую условность, деление следов на традиционные и нетрадиционные имеет немаловажное научное и практическое значение, поскольку позволяет подчеркнуть не только своеобразие самих следов и методов работы с ними, но и специфику подготовки, назначения и проведения их экспертного исследования. Именно из этого исходили авторы, обращаясь к анализу возможностей трасологических экспертиз следов человека.

В настоящих методических рекомендациях рассматриваются экспертизы традиционных следов, в отношении которых уже давно разработаны методы экспертного исследования. Несмотря на это, к сожалению, студенты и практические работники нечетко представляют возможности таких экспертиз, своеобразие их подготовки и назначения. Отчасти это вызвано постоянным совершенствованием методов данных экспертиз и расширением их возможностей. Но главная причина, на наш взгляд, - в недостатке соответствующей методической литературы, ибо в учебниках по криминалистике приводятся положения лишь общего характера.

Предлагаемые методические рекомендации призваны восполнить этот недостаток. В них отражены современные достижения отечественной и зарубежной криминалистической науки, а также приводится список литературы, которая окажется

полезной при углубленном изучении данной темы. Вместе с тем, авторы подробно не останавливаются на общеизвестных положениях, отраженных в доступной учебной литературе по криминалистике, предполагая, что читатель уже приобрел необходимый запас знаний в этом отношении.

Объектами идентификационного исследования следов обуви служат:

- ее следы, изъятые с места происшествия вместе с предметом, на котором они находятся, или с частью этого предмета;
- слепки, изготовленные с объемных следов;
- следокопировальные материалы с откопированными на них поверхностными следами наслоения; фотографические снимки следов, сделанные по правилам измерительной фотографии;
- проверяемая обувь, в отношении которой решается вопрос о тождестве.

Представлять на экспертизу вместо обуви ее экспериментальные следы в качестве сравнительного материала не рекомендуется. Это допустимо лишь в исключительных случаях, когда обувь изъять нельзя.

Предварительное исследование. Из постановления о назначении экспертизы, материалов осмотра места происшествия необходимо прежде всего почерпнуть сведения о времени и условиях образования следа для того, чтобы в дальнейшем правильно оценить содержащиеся в нем отражения обуви и возможные искажения признаков. Важно также определить, сколько времени прошло с момента возникновения следа до изъятия обуви, направленной на экспертизу.

Осмотр следов обуви или материалов, полученных в результате их фиксации (слепков, оттисков), проводится на первом этапе исследования с целью установить:

- обувью какой ноги образован след. Об этом можно судить по конфигурации краев отпечатка подошвы и отражению скошенности каблука, которая располагается, как правило, ближе к внешнему краю;
- что отражено в следе и каково качество отражения;
- тип обуви, отраженной в следе, или отдельные типовые ее особенности; тай, рабочую обувь (сапоги, ботинки) можно отличить от других типов по специфическому рельефу подметочной части (округлые шипы, угловатые выступы), по форме подошвы и отдельных ее частей, способу ее крепления.

Осмотр обуви, представленной в качестве проверяемого объекта, преследует цель не только получить общее представление о ней (тип, вид, способ изготовления, состояние и т. д.), но и определить, нет ли на подошве признаков недавнего ремонта или иных изменений: свежих повреждений, умышленных разрушений, новой подковки. Если время, прошедшее между образованием следа и изъятием обуви, невелико, обращается также внимание, нет ли на ней (например, в углублениях швов) частиц вещества, которые могли быть перенесены с места происшествия: почвы, металлических опилок или разбитого стекла в соответствии с обстоятельствами расследуемого события, условиями и местом образования следов. Обнаруженные частицы требуется извлечь для производства биолого-почвенных, химических, физических и иных специальных исследований.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан. – Алматы, 2000. – 45 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс РК. Институт специальных знаний. Научно-практический комментарий 2-й выпуск. – Алматы, 2000.- 284 с.
3. Винберг А.И., Шавер Б.М. Криминалистика. - М., 1950. – 159 с.

Ашимова А.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

К вопросу о следах в криминалистике

Трасология как самостоятельный раздел криминалистики сформировалась недавно. В 1938 году И. Н. Якимов впервые дал определение этого раздела и предложил именовать его «Трасология», а признана она в 1947 году после выхода в свет работы Б. И. Шевченко - «Научные основы современной трасологии».

К трасологии можно отнести только те следы, в которых в той или иной мере отобразились признаки внешнего строения объекта.

Для уяснения понятия следа необходимо иметь в виду следующее:

1. Источником происхождения следов являются действия людей.
2. В следообразовании действуют объекты, входящие в сферу расследуемого дела.
3. Сами следы представляют собой материальное отображение воздействия указанных объектов и их свойств, проявившихся в данных конкретных условиях.

4. В следах фиксируются: а) факт взаимодействия входящие в сферу расследования объектов; б) форма взаимодействия (механическая, химическая, биологическая); в) направление и сила воздействия, механизм и условия следового контакта; г) свойства участвующих в следообразовании объектов; при этом основное значение имеют свойства, определяющие внешнее строение объектов.

Трасология – раздел криминалистики, в котором изучаются теоретические основы следоведения, закономерности возникновения следов, отражающих механизм преступления; разрабатываются рекомендации по применению методов и средств обнаружения следов, их фиксация, изъятия и анализа с целью установления обстоятельств, имеющих существенное значение для раскрытия, расследования и предупреждения преступлений.

Трасология возникла на базе практики и развивается в результате обобщения следственной и экспертной практики, совершенствования собственных приемов и средств, а также использования данных естественных наук при изучении следов. Так, для трасологической идентификации личности широко используют данные биологии, медицины и антропологии, математики, физики, фотографии.

Трасологическая экспертиза по видам объектов, образовавших следы, классифицируются, как:

- экспертиза следов рук;
- экспертиза следов ног человека;
- экспертиза следов обуви;
- экспертиза следов одежды;
- экспертиза следов зубов;
- экспертиза следов инструментов;
- экспертиза следов механизмов на изделиях;
- экспертиза замков;
- экспертиза пломб;
- экспертиза частей разделенных объектов;
- экспертиза следов транспорта и животных.

Следы преступления в узком смысле могут быть классифицированы в пределах трех больших групп:

- а) следы-отображения;
- б) следы-предметы;
- в) следы вещества.

Трасологией изучаются главным образом следы-отображения, отражающие признаки оставившего объекта: следы рук; след взлома, оставленный ломиком; след колеса и т.д., и/или механизм преступления: следы крови, узлы, ручные швы и т.п.

Следы - предметы также отображают признаки объекта, характер действий. К ним относятся такие объекты, как замки, пломбы со следами разрушения; части предметов –

осколки фарного рассеивателя; изделия массового производства и т.д. Подобные объекты изучаются с применением различных методов, в том числе судебно-трасологической экспертизы.

Криминалистическое исследование - это класс судебных исследований, которые характеризуются использованием данных и методов криминалистики в исследовании вещественных доказательств и иных материалов дела.

В зависимости от целей и содержания проводимого исследования различают экспертизы идентификационные, в задачи, которых входит установление или исключение тождества сравниваемых объектов, находящихся в совместной или предположительной связи с событием преступления:

-диагностические, проводимые с целью установления природы, сущности связанного с событием преступления объекта. Такое исследование возможно при наличии абстрактных знаний об изучаемом объекте, не связанных с данным событием преступления;

-ситуационные, задачей которых является разъяснение обстоятельств совершения преступления путем анализа и исследования ситуации в целом.

Методика экспертного исследования представляет собой систему методов, приемов и технических средств, а также оптимальный порядок их использования для изучения объектов в процессе производства экспертизы.

Выделяют следующие методы криминалистического исследования:

Общие, или общенаучные методы - это методы, используемые во всех науках и сферах практической деятельности:

-наблюдение, под которым понимают восприятия какого-либо объекта, явления, процесса, осуществляемое преднамеренно и целенаправленно;

-описание, при котором указываются признаки объекта;

-сравнение – это сопоставление свойств или признаков двух или нескольких объектов;

-эксперимент – воспроизведение явления или события с целью установить природу наблюдаемого явления, его сущность и происхождение, пути и методы управления им;

-моделирование, суть которого состоит в замене объекта-оригинала моделью, т.е. специально созданным аналогом;

-реконструкция – восстановление первоначального вида, состояния, облика объекта по остаткам или письменным источникам;

-математические методы: измерение, вычисление, геометрические построения;

-кибернетические методы;

- логические методы:

-анализ – представляющий собой такой логический метод, с помощью которого последовательно выделяются и изучаются отдельные стороны предметов, их признаки;

-синтез – мысленное соединение, обобщение результатов аналитического рассмотрения предметов, явлений и их признаков, установление связи между ними;

-индукция – форма мышления, для которой характерно построение вывода на основании знания об отдельных предметах какого-либо одного класса;

-дедукция – соединение мыслей, для обоснования фактов, в котором используется научная теория, закон, опытное положение;

-формализация – количественное описание признаков объекта путем составления их метрических характеристик и построения математических знаковых моделей (формул), отражающих соотношение этих признаков и др.

В экспертных и предварительных исследованиях вещественных доказательств помимо общенаучных методов используются и специальные, которые, исходя из принципа общности, можно в свою очередь подразделить на общеэкспертные, используемые в большинстве классов судебных исследований, и частноэкспертные.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан. – Алматы, 2000. – 45 с.
2. Закон Республики Казахстан от 20.01.2010 N 240-4 «О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан».
3. Басалаев А.Н. Сохранение информации, содержащейся в следах: Учебное пособие. – М., 1981. – 83 с.

Ашимова А.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

К вопросу о понятии следа в трасологии

Современное состояние Республики Казахстан характеризуется глубоким реформированием политических, социальных, духовных, экономических сторон жизни общества. Идет поиск и обновление ценностей. Обостряются социально-экономическая и политическая ситуация в стране; резко увеличилось количество преступлений в различных сферах общества, раскрываемость их остается низкой.

Трасология как самостоятельный раздел криминалистики сформировалась недавно. В 1938 году И. Н. Якимов впервые дал определение этого раздела и предложил именовать его «Трасология», а признана она в 1947 году после выхода в свет работы Б. И. Шевченко - «Научные основы современной трасологии».

К трасологии можно отнести только те следы, в которых в той или иной мере отобразились признаки внешнего строения объекта.

Для уяснения понятия следа необходимо иметь в виду следующее:

1. Источником происхождения следов являются действия людей.
2. В следообразовании действуют объекты, входящие в сферу расследуемого дела.
3. Сами следы представляют собой материальное отображение воздействия указанных объектов и их свойств, проявившихся в данных конкретных условиях.
4. В следах фиксируются: а) факт взаимодействия входящие в сферу расследования объектов; б) форма взаимодействия (механическая, химическая, биологическая); в) направление и сила воздействия, механизм и условия следового контакта; г) свойства участвующих в следообразовании объектов; при этом основное значение имеют свойства, определяющие внешнее строение объектов.

Трасология – раздел криминалистики, в котором изучаются теоретические основы следоведения, закономерности возникновения следов, отражающих механизм преступления; разрабатываются рекомендации по применению методов и средств обнаружения следов, их фиксация, изъятия и анализа с целью установления обстоятельств, имеющих существенное значение для раскрытия, расследования и предупреждения преступлений.

Объектами идентификационного исследования следов обуви служат:

- ее следы, изъятые с места происшествия вместе с предметом, на котором они находятся, или с частью этого предмета;
- слепки, изготовленные с объемных следов;
- следокопировальные материалы с откопированными на них поверхностными следами наложения; фотографические снимки следов, сделанные по правилам измерительной фотографии;
- проверяемая обувь, в отношении которой решается вопрос о тождестве.

Представлять на экспертизу вместо обуви ее экспериментальные следы в качестве сравнительного материала не рекомендуется. Это допустимо лишь в исключительных случаях, когда обувь изъять нельзя.

Предварительное исследование. Из постановления о назначении экспертизы, материалов осмотра места происшествия необходимо прежде всего почерпнуть сведения о времени и условиях образования следа для того, чтобы в дальнейшем правильно оценить содержащиеся в нем отражения обуви и возможные искажения признаков. Важно также определить, сколько времени прошло с момента возникновения следа до изъятия обуви, направленной на экспертизу.

Осмотр следов обуви или материалов, полученных в результате их фиксации (слепков, оттисков), проводится на первом этапе исследования с целью установить:

- обувью какой ноги образован след. Об этом можно судить по конфигурации краев отпечатка подошвы и отражению скошенности каблука, которая располагается, как правило, ближе к внешнему краю;

- что отражено в следе и каково качество отражения;

- тип обуви, отраженной в следе, или отдельные типовые ее особенности; тай, рабочую обувь (сапоги, ботинки) можно отличить от других типов по специфическому рельефу подметочной части (округлые шипы, угловатые выступы), по форме подошвы и отдельных ее частей, способу ее крепления.

Осмотр обуви, представленной в качестве проверяемого объекта, преследует цель не только получить общее представление о ней (тип, вид, способ изготовления, состояние и т. д.), но и определить, нет ли на подошве признаков недавнего ремонта или иных изменений: свежих повреждений, умышленных разрушений, новой подковки. Если время, прошедшее между образованием следа и изъятием обуви, невелико, обращается также внимание, нет ли на ней (например, в углублениях швов) частиц вещества, которые могли быть перенесены с места происшествия: почвы, металлических опилок или разбитого стекла в соответствии с обстоятельствами расследуемого события, условиями и местом образования следов. Обнаруженные частицы требуется извлечь для производства биолого-почвенных, химических, физических и иных специальных исследований.

Кроме того, на начальной стадии экспертизы имеющиеся объекты важно подготовить к предстоящему детальному исследованию. Гипсовый слепок, например, может быть отмыт от прилипшей земли, не удаленной при его изготовлении. Поверхностные следы фотографируют по правилам масштабной (измерительной) фотографии, при необходимости с усилением контраста.

Детальное исследование проводится в отношении как самих объектов, так и их фотографических снимков. Если имеется несколько следов, их предварительно сравнивают между собой, чтобы установить, не образованы ли они одной и той же обувью, и при положительном выводе с целью проверить устойчивость отражения в них одноименных деталей.

Исследование начинается с отдельного изучения и сравнения общих признаков. Какие именно общие признаки будут использованы в процессе детального исследования, определяют в зависимости от того, что отражено в следе. При относительно полном отражении подошвы или ее части сопоставляют их форму, а также размерные характеристики длину, ширину, а если отражение объемное, то и высоту отдельных деталей, например, каблука у его переднего края, элементов рельефа. Изучая след, выясняют, отражены ли в нем признаки способа крепления подошвы (каблука). По установленным общим признакам след сравнивают с обувью.

Существенные различия общих признаков, как правило, служат основанием для отрицательного вывода и прекращения исследования. Однако, принимая такое решение, необходимо учитывать, что отдельные различия общих признаков, выявившиеся при сравнении, могут быть результатом неадекватного, искаженного отражения обуви в следе.

След не является точной копией подошвы или ее части (подметки, каблука) даже при четких контурах деталей, исключающих неполноту отражения или сдвиг в процессе следообразования. Размеры и в меньшей мере форма подошвы и ее следа непременно различаются. При благоприятных условиях следообразования, а значит, и достаточно

хорошем качестве отражения эти различия невелики их, ввиду относительно невысокой точности измерений, можно не принимать в расчет. В других условиях обнаруживаются более значительные различия, причем заранее определить их пределы нельзя.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан. – Алматы, 2000. – 45 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс РК. Институт специальных знаний. Научно-практический комментарий 2-й выпуск. – Алматы, 2000. – 284 с.
3. Белкин Р.С. Сущность экспериментального метода исследования в советском уголовном процессе и криминалистике. – М., 1961. – 102 с.

Әшімбаева А.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Арын А.А.

Проблемные вопросы уголовно-правовой и криминалистической характеристики угона и кражи транспортных средств

Демократические процессы, экономические, политические и социальные преобразования, которые переживает Казахстанское государство на рубеже тысячелетий, сопровождаются рядом негативных обстоятельств, в числе которых в первую очередь следует отметить наличие преступных проявлений.

В настоящее время повсеместно наблюдается рост числа совершаемых преступлений. Одной из разновидностей незаконной деятельности являются кражи автотранспортных средств. Общественная опасность подобных преступлений значительно повышается при совершении их организованными группами, на долю которых приходится 60% от общего числа краж. Организованные группы более устойчивы, имеют сложную иерархическую структуру, прочную антисоциальную направленность, что создает дополнительные сложности при выявлении, расследовании и раскрытии рассматриваемых преступлений. В среднем по ВКО, где чаще всего угоняют автомобили: 1. Усть-Каменогорск — 155; 2. Зырянск 563; 3. Семей — 524; 4. Риддер — 43; 5. Глубоковский район — 31; 6. Аягос — 10; 7. Шемонаихинский район – 9.

Кто угоняет автомобили. По данным ДВД ВКО, среди угонщиков числятся: 45 человек, которые совершили преступление в группе; 39 человек, которые в момент угона были в состоянии алкогольного опьянения; 14 человек, которые уже попадались на кражах машин; 17 подростков. В частности, процент регистрируемых краж автотранспорта в ВКО области неуклонно растет, а раскрываемость их снижается. По прибыльности от преступного «автобизнеса» краж- автотранспорта находятся в одном ряду с торговлей наркотиками и оружием.

Стоимость автотранспортных средств достаточно высока, поэтому их кражи наносят огромный материальный ущерб и моральный вперед владельцам. Даже при установлении членов преступной группы, совершившей кражу автомашины, зачастую трудно вернуть автотранспортное средство его владельцу. Автомобиль к этому времени приводится в негодность (разукомплектовывается) либо его местонахождение неизвестно. Невысокий процент раскрываемости рассматриваемых преступлений влечет недоверие со стороны населения к возможностям правоохранительных органов, что существенно снижает помощь граждан в организации раскрытия и расследования краж автотранспортных средств. Преступные группы, специализирующиеся на хищениях автомашин, тщательно готовятся к совершению преступлений, подыскивают специальные технические приспособления для вскрытия хранилищ, заранее определяют пути наиболее безопасного движения с места происшествия. Своевременное разоблачение организованных преступных групп, занимающихся кражами автотранспортных средств,

позволяет более эффективно использовать возможности органов внутренних дел в борьбе с данным видом преступлений, содействовать возмещению причиненного ущерба, профилактике краж и т.п. Создание методики рассматриваемых преступлений является одной из задач криминалистики на сегодняшний день. Таким образом, обострение общей криминальной ситуации в стране, а также высокая общественная опасность краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами, вызвали объективную необходимость совершенствования деятельности органов внутренних дел в борьбе с данным видом преступных посягательств.

Исследование по проблеме краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами, позволяет сделать следующие выводы:

1. Криминалистическая характеристика краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами - это система типичных особенностей окружающей обстановки и субъектов преступной деятельности, изучение закономерностей которых позволяет проследить направления их возможного изменения в целях типизации процесса раскрытия и расследования преступлений.

Структура элементов криминалистической характеристики, применительно к исследуемому виду преступлений, включает:

- 1) Предмет преступного посягательства.
- 2) Способы подготовки, совершения и сокрытия преступления.
- 3) Обстановку совершения преступления.
- 4) Механизм слеодообразования (характер типичных следов, мест их обнаружения и т.д.).

Характеристика организованной преступной группы и личности каждого члена группы (поведение до, во время и после совершения преступления).

2. Способ совершения преступления может быть определен как комплекс взаимосвязанных действий по подготовке, совершению, сокрытию краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами, детерминированный условиями внешней среды и личностными свойствами преступников, связанный с использованием орудий и средств, условий места и времени, объединенных единым преступным замыслом.

Способы краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами, следует представлять как полноструктурные, включающие в себя подготовку, совершение и сокрытие кражи. Для создания методики расследования дел данной категории целесообразно разделить способы краж автотранспортных средств, совершаемых организованными преступными группами, на способы подготовки, проникновения к месту стоянки транспортного средства (гараж, охраняемая стоянка, частный дом, двор дома и т.д.) и непосредственно в транспортное средство, в том числе преодоление охранной сигнализации; способы транспортировки транспортного средства с места завладения им; основные способы сокрытия (в том числе и реализации).

3. При выборе способа совершения краж автотранспортных средств учитываются обстановка вокруг предполагаемого места преступления; отдаленность места кражи от часто посещаемых мест; ненадлежащее оборудование места стоянки автотранспорта. Среди автомобилей, похищаемых организованными преступными группами, значительный процент составляют автомобили марки «ВАЗ», на долю которых приходится 75,8% случаев. Из них наиболее часто совершаются кражи автомобилей модели ВАЗ-2106.

Предмет преступного посягательства по кражам автотранспортных средств, совершаемым организованными преступными группами, как показывают результаты нашего исследования, характеризуется двумя моментами:

– практически все похищенные автотранспортные средства в момент завладения ими находились в исправном состоянии, что позволяло преступникам быстро покидать место происшествия и преодолевать за короткое время значительные расстояния;

– все автотранспортные средства имеют регистрационные государственные знаки, идентификационные заводские номера на кузове, двигателе, шасси, определенный цвет, другие внешние отличительные признаки, по которым можно установить их родовую и групповую принадлежность, обнаружить среди других в автомобильном потоке.

Характерно, что при совершении кражи автомашины преступники предпочитают автомобили с небольшим сроком эксплуатации и хорошим товарным видом. Это связано с тем, что похищаемый автомобиль преступники сбывают, как правило, в неизменном виде.

Наиболее типичные следы фиксируются в местах, где находилось автотранспортное средство до хищения (в основном, гаражи 84,6% случаев) либо в местах, где автотранспортное средство было обнаружено после совершения преступления, а также на предметах преступного посягательства, т. е. автомобилях.

Так, существует наибольшая вероятность обнаружения следов преступления на полу и стенах гаража, вблизи места совершения преступления. Криминалистический наиболее значимы, как показывает проведенное исследование, следы применения различных слесарных инструментов (с возможностью их идентификации или установления групповой принадлежности); следы автотранспортных средств, на которых преступники прибыли к месту совершения преступления; следы обуви преступников.

При обнаружении автотранспортного средства необходимо осматривать прилегающую территорию на предмет обнаружения следов преступников, определения направления их движения, места разукомплектования отдельных агрегатов автомашины и т.п.

Следует помнить, что преступники иногда не заботятся об уничтожении оставленных следов: перекраски автомашины, замены отдельных частей, обуви, горюче-смазочных материалов и др. Места сосредоточения таких следов связаны с местом «отстоя» краденой автомашины.

Список использованной литературы:

1. А.Г.Филиппов Криминалистика. Полный курс. – М., Юрайт, 2012.
2. Корма В.Д. Проблемные вопросы уголовно-правовой и криминалистической характеристик угона и кражи транспортных средств, 2007.
3. Тетерин Е.Г. Проблемные вопросы криминалистической характеристики угона и кражи автотранспортных средств, 2005.

Баимбетова Д.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Методика расследования убийств

Методика расследования убийств обеспечивает выполнение комплекса действий, позволяющих выяснить, имело ли место убийство, или смерть лица наступила в результате естественных причин, самоубийства либо несчастного случая. Поэтому все сведения об исчезновении людей или об обнаружении трупов необходимо сначала исследовать по правилам убийства. Методика расследования убийств — это система научных положений, методических правил и рекомендаций, применяемых при раскрытии, расследовании и предупреждении этих тягчайших преступлений [1].

На протяжении многих лет ученые-криминалисты исследовали и продолжают исследовать проблемы, связанные с расследованием убийств. С каждым годом количество убийств растет, увеличиваются и количество способов их совершения. Каждый год составляя статистику убийств видно, что количество растет, и растет оно стремительно. В

Казахстане за 12 месяцев 2013 года зарегистрировано 1 тысяча 120 убийств. Со слов комитета криминальной полиции министерства внутренних дел страны «Основными причинами убийств является совместное употребление спиртных напитков с последующей ссорой, что составляет 70% зарегистрированных преступлений».

Убийство является одним из самых тяжких преступлений как с точки зрения Уголовного кодекса, религиозных заповедей, так и общечеловеческой морали. Согласно ст.96 УК РК убийство - это противоправное умышленное причинение смерти другому человеку [2].

Все убийства можно поделить на такие категории как:

- а) совершенные на бытовой почве;
- б) совершенные по найму;
- в) совершенные с целью промысла;
- г) совершенные при переделе сфер влияния.

Наиболее частым случаем убийства является так называемое бытовое очевидное убийство, т.е. убийство, совершенное на почве личных неприязненных отношений, часто после длительного совместного употребления алкогольных напитков. Раскрытие и расследование подобных преступлений требует скрупулезного исследования полученных данных и корректного использования обычных средств доказывания. Более редкими, но и более сложными для раскрытия являются убийства, совершенные тайно в условиях неочевидности (при отсутствии очевидцев или данных о личности потерпевшего), либо в случаях, когда они были заранее подготовлены убийцей или убийца, хотя заранее и не готовил преступление, после его совершения пытался уничтожить следы. Такие ситуации требуют от следователя полной мобилизации всех его профессиональных знаний, навыков и умения оперировать информацией и ресурсами органа дознания [3].

Важным элементом криминалистической характеристики убийства является способ его совершения, использование преступником различных орудий преступления. С этой точки зрения необходимо выделить следующие виды убийств, методика расследования которых имеет свои особенности: это убийство из огнестрельного оружия, убийство путем удушения, с применением ядов, с использованием транспортных средств, путем сбрасывания с высоты и т.д. [4].

Место убийства и место обнаружения трупа являются важным источником информации о способе совершения преступления, о механизме его совершения, обстановке совершения преступления, о личности преступника и потерпевшего. Наиболее частым местом совершения убийств является помещение. Помещения из-за ограниченности своего объема содержат наибольшее количество следов происшедшего события и позволяют в ходе осмотра наиболее полно уяснить обстоятельства происшедшего. Привязка преступного события к конкретному помещению существенно сокращает круг поисков очевидцев, лиц, причастных к расследуемому событию [3].

Мотивы данного преступления также весьма разнообразны. Нередко следы на месте происшествия могут иллюстрировать тот или иной мотив. Взломанные хранилища, беспорядок, перевернутые вещи, выдвинутые ящики столов, комодов и т.п. свидетельствуют о корыстном характере убийства; разорванные предметы одежды на потерпевшей, отсутствие нижнего белья дает основание в выдвижении версии о сексуальной почве преступления; наличие фашистской свастики либо иной символики на месте преступления либо на трупе может свидетельствовать о националистических корнях преступления. Мотив может быть обусловлен ненавистью к потерпевшему, которая вызвана несовпадением интересов, бытовым неустройством, а также неприязнью как к представителю определенной национальности, расы или религии и др. Мотив может быть единственным, но может сочетаться и с другими мотивами, например мстостью за какие-либо действия потерпевшего.

Для убийств характерно прежде всего нанесение телесных повреждений механического происхождения (острыми колюще-режущими предметами, твердыми

тупыми предметами, огнестрельными и метательными орудиями, транспортными средствами), значительно реже встречаются удушение (в том числе повешение) и утопление, отравление, еще реже — сожжение, переохлаждение, лишение воды и пищи, сбрасывание с высоты. Данные, полученные при осмотре места происшествия или места обнаружения трупа, в совокупности с информацией о способе совершения преступления дают возможность выдвинуть версии о личности убийцы и характере его взаимоотношений с потерпевшим.

Наиболее часто потерпевшим по делам об убийстве являются мужчины. В тех случаях, когда жертвой является женщина, наиболее частыми мотивами являются сексуальные или корыстные побуждения, а также ревность. Поскольку между поведением преступника и жертвы всегда есть определенная взаимосвязь, исследование личности потерпевшего и его действий непосредственно перед убийством — необходимая часть расследования. Оно может выражаться в активном сопротивлении убийце, а значит, влиять на поведение преступника и отразиться в механизме преступления. Установив личность жертвы, поведение потерпевшего перед убийством и во время убийства, следователь получает возможность точнее определить мотив и цель, а с учетом данных о механизме убийства — выдвинуть версию о причастных лицах.

Для убийцы же, как показывает криминалистическая практика, наиболее типичным портретом «бытового» убийцы является мужчина в возрасте от 18 до 50 лет, злоупотребляет алкогольными напитками или наркотиками, отличается антиобщественным поведением, грубостью, жестокостью, нередко повышенной половой возбудимостью и неуважительным отношением к женщинам, ранее, как правило, привлекался к уголовной ответственности. Среди таких убийц нередки случаи психических заболеваний. Эта характеристика справедлива для большинства случаев бытовых очевидных убийств, а также некоторых случаев уличных корыстных убийств. Гораздо сложнее обстоит дело с нетипичными убийцами, так называемые серийные или профессиональные убийцы. Для убийц, совершающих неоднократные убийства («серии»), специфичен невысокий интеллектуальный уровень, наличие неярко выраженной патологии, склонность к садизму и иным половым извращениям, которые они и реализуют при совершении преступлений. При совершении таких убийств они, как правило, используют однотипные для своей «серии» методы при подборе жертв, способах совершения убийств и способах их сокрытия [3].

Как и любое расследование преступлений, расследование убийства состоит из трех этапов: первоначального, последующего и заключительного.

Важное значение в первоначальном этапе расследования убийства играет следственная ситуация, т.е. картина преступления, сложившаяся на основе всей информации, добытой к определенному моменту следствия.

Важнейшим из действий первоначального этапа расследования убийств является осмотр места происшествия, который зачастую проводится ещё до возбуждения уголовного дела. Чаще всего осмотр места происшествия производится в связи с обнаружением трупа или его частей. Перед тем как осуществить выезд на место происшествия нужно выяснить, как была установлена смерть потерпевшего. Не нуждается ли потерпевший в оказании медицинской помощи. В течении осмотра места происшествия обязательно присутствие понятых [5].

Осмотр места происшествия по делу об убийстве следует начинать с осмотра трупа. При движении в ходе осмотра к трупу необходимо соблюдать осторожность, чтобы не уничтожить и не повредить следы преступления оставленные преступниками. Перед началом осмотра трупа необходимо осмотреть место возле трупа. Зафиксировать видимые следы вокруг трупа. Обеспечить возможность свободного перемещения вокруг трупа. Если на трупе нет явных признаков разложения, то необходимо установить время наступления смерти. Следует зафиксировать позу трупа, т.е. общее положение тела и положение головы. На чем лежит затылок. Куда обращено лицо. Положение подбородка:

поднят, прижат к груди, плечу. Положение рук и ног Так же необходимо зафиксировать состояние одежды на трупе. При осмотре трупа необходимо произвести его точную “привязку” на плане места происшествия по частям света [6].

По окончании статического осмотра можно сделать предположения о характере произошедшего события. Было ли это убийство, самоубийство, несчастный случай и т.д. Установить причину смерти, личность погибшего, орудие преступления. А так же причину появления тела на месте происшествия [7].

В рамках проведения динамического осмотра труп нужно перевернуть набок либо совсем на противоположную сторону. После этого нужно очень внимательно осмотреть скрытые ранее части тела, так же как и то место, которое занимал труп. Необходимо осторожно извлечь содержимое карманов одежды. Особое внимание нужно обращать на наличие атипичных повреждений таких как, огнестрельная рана – у застрелившегося, у погибшего в ДТП- ссадины, стангуляционная борозда на шее – у удушенного. В том случае, когда личность убитого не была установлена по официальным документам, то необходимо осуществить весь комплекс мер, направленных на выяснение всех интересующих следствие сведений.

Новый этап в ходе расследования уголовных дел об убийствах возникает, когда в ходе расследования выявлено лицо, подлежащее привлечению к ответственности в качестве обвиняемого. Задача этого этапа состоит в доказывание виновности убийцы. Особое значение в производстве следственных действий имеет допрос подозреваемого. Очень большое значение в осуществлении допроса обвиняемого или подозреваемого по расследуемому уголовному делу об убийстве имеет своевременное выяснение особенностей характера его личности, которые оказывают влияние на формирование показаний таких лиц, сюда можно отнести такие факторы, как склонность ко лжи, неискренность, артистизм и т.д. [8].

При расследовании уголовного дела по факту убийства может возникнуть необходимость в производстве обыска. Целью обыска может как поиск трупа, так и его частей. Поиск орудия преступления, скрывающихся правонарушителей. Поиск предметов и вещей, сохранивших на себе следы преступления.

По делам об убийствах очень важно назначение и проведение различных экспертиз. В первую очередь назначается судебно-медицинская экспертиза трупа [9].

При выявлении подозреваемого или обвиняемого в убийстве и при наличии соответствующего решения необходимо произвести задержание правонарушителя. Для осуществления задержание необходимо разработать план задержания преступника. Необходимо сделать все возможное, чтобы при захвате преступник остался живым, не причинить ему неоправданного вреда здоровью и имуществу. Не создавать угроз населению, случайно оказавшемуся на месте задержания. Так же существенную роль в организации задержания необходимо осуществить взаимодействие лица, проводящего расследование уголовного дела с оперативными сотрудниками либо с сотрудниками специализированных служб. Задержание должно проводиться оперативно.

Последующий этап расследования убийств включает в себя развернутую и последовательную деятельность по доказыванию. На данном этапе расследования убийств важно уделить особое внимание дальнейшему собиранию доказательств их проверке и оценке. Так же решить вопрос о предъявлении обвинения. При этом важным источником доказательств являются показания самого заподозренного [10].

Большое значение имеет проверка показаний обвиняемого на месте. В ходе проверки показаний на месте проверяются показания подозреваемого и обвиняемого, полностью признавших свою вину.

Изучение личности обвиняемого – часть расследования на данном этапе. Данная часть имеет особое значение не только в решении вопросов процессуального характера и уголовно-правовой квалификации действий обвиняемого, но и в дальнейшем индивидуализирует наказание суда, а так же выбор тактических приёмов следственных

действий. Бесспорно, доказательственное значение имеет факт совершения обвиняемым аналогичных преступлений в прошлом. Особенно если способ совершения убийства имеет те же признаки, которые совпадают с признаками способа совершения расследуемого убийства [11].

На заключительном этапе расследования убийства главной задачей является принятие правильного, обоснованного решения о дальнейшем направлении уголовного дела. Принятию правильного решения предшествует подготовка его, которая состоит в подведении итогов расследования. Анализа собранных доказательств. Ознакомление участников процесса с материалами дела, а так же рассмотрение ходатайств о производстве дополнительных следственных действий и оценке их результатов.

Подводя итог, можно сделать вывод о том, что только твердое знание криминалистической методики расследования преступлений может стать залогом успеха при расследовании убийств. Знание данной методики должно быть обязательно подкреплено знанием уголовных и уголовно-процессуальных норм, что позволит в короткие сроки расследовать такие тяжкие преступления, как убийства и надежно защитить права граждан. Ведь раскрывая убийства и сажая за преступление убийц, будет способствовать сокращению преступлений в целом.

Список использованной литературы:

1. Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика: Учебник. Изд. 2-е, испр. и доп. / Под ред. доктора юридических наук, профессора Е.П. Ищенко — М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. — 509 с.
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 167-І
3. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. — 3-е изд., перераб. и доп.— М.: Юрист, 2005. — 581 с.
4. Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С.В. Криминалистика: Учебник. – М.:ИНФА-М, 2005. – 347с.
5. Шошин С.В. Расследование умышленных убийств, совершенных на бытовой почве. – Саратов: СГАП, 2000. – 234 с.
6. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия. – М.: Юрист, 1999. – 152 с.
7. Воронков Л.Ю. Возможности выявления следов рук на остатках взрывных устройств // За диктатуру закона. Проблемы региональной безопасности. – Саратов: Изд.центр Саратов. гос. социально-эконом. ун-та, 1999. – С.194 – 211.
8. Савельева М.В., Смушкин А.Б. Криминалистика. Учебник. М.: Издательство Издательский дом «Дашков и К», 2009. – 195 с.
9. Стеценко В.Ю. Использование специальных медицинских знаний в уголовном судопроизводстве. – М., 2004. – 138 с.
10. Белкин Р.С. Криминалистика: Учебный словарь-справочник. – М.: Юрист, 2002. – 64 с.
11. Мешков В.М. Основы криминалистической теории о временных связях. – Калининград: КЮИ МВД РФ, 1999. – 145 с.

**Баймбетова Л.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Криминалистикалық болжамдардың қылмыстарды ашу мен тергеудегі рөлі

Қылмыстың тез арада ашылуы, тергеудің сапасы, тергеушінің істі тергеуге байланысты жұмысының мақсатты және ұйымдасқан түрде жүргізілуі, тергеудің белгілі бір жоспармен жүргізілуіне тікелей байланысты. Қылмыстық іс қозғалғаннан кейін тергеу жоспарын жасау арқылы тергеуші тергеу барысында шешілетін сұрақтарды толық

айқындап алып, осы сұрақтарды нақтылы қандай тергеу әрекеттерін, жедел-іздігі және басқа да ұйымдастырушылық шаралар жүргізу арқылы шешуге болатынын анықтап белгілейді.

Сұрақтар тергеп отырған қылмыстың мән-жайын анықтауға байланысты болуы керек. Сондықтан жоспарға кіретін сұрақтар осы қылмыс жөнінде тергеушінің ойша жасаған болжауынан туындайды. Тергеп отырған қылмыстың қалай, қандай жағдайда болғанын тергеуші, әрине, өз көзімен көрген жоқ. Бірақ қылмысты толық және объективті тергеу үшін тергеуші қылмыстың қалай болғанын ойша болса да болжап, қылмыстың жасалу жолын көз алдына елестетіп көріп, оның бейнесін ойша жасап көруі керек. Осындай ойша шығармашылық, талдау процесінің үстінде қылмыстың қандай жағдайда болғандығы, қылмысқа қатынасқан адамдар және де қылмыстық, оқиғаның басқа да мән-жайлары жөнінде белгілі бір болжаулар пайда болады. Тергеушінің бұл ойша талдауы арқылы жүргізетін шығармашылық, белгілі бір сұрақтарды шешуге бағытталған іздеу процесі логикалық гипотеза әдістеріне негізделеді [1]. Менің ойымша осы тергеу болжауын логикалық табиғаты жағынан алғанда гипотезаның бір түріне — жұмыс гипотезасына жатқызуға болады. Негізінен криминалистикалық тергеу болжауы дегеніміз – тергеудің белгілі бір кезеңдерінде туындаған жағдайларға, жиналған айғақты дәлелдемелерге негізделген қылмыстың түрі, оның болу тетігі және қылмыстың басқа да мән-жайлары жөніндегі тергеушінің ой-пікірі екендігі мәлім. Осыған байланысты болжаудың мазмұны және мағынасына байланысты тергеу болжауы жалпы және жеке болып екі түрге бөлінеді. Жалпы болжау - ол нақты қандай қылмыстың болғандығы жөніндегі тергеушінің ой-пікірі. Айталық, оқиға болған жерде мәйіт табылған жағдайда тергеуші осы оқиға жөнінде мына төмендегідей болжаулар жасай алады: жәбірленушіні біреу қасақана өлтірді, абайсызда өлтірді, не өзін-өзі өлтірушілік. Атап айтқанда, мұндай жалпы болжауда қандай қылмыс жасалғандығы жөнінде белгілі бір пікір туындайды. Осы жасалған жалпы болжаудың әрқайсысынан сұрақтар туындап, олар жөнінде жеке болжаулар жасалады. Мысалы, қылмысты белгілі бір адамның жасағандығы, қашан, қай мезгілде және қандай қару пайдаланғандығы жөніндегі, т.б. сұрақ-болжаулар. Осындай шығармашылық талдаудан туындаған тергеу болжауларының бәрі бірдей тексерілуі қажет. Болжауды қалыптастырудағы логикалық ойлауда анализ бен синтез, индукция мен дедукция, аналогия тәсілдері қолданылады.

Анализ – бұл зат бөліктерінің құрамын, кейбір жақтарының қасиетін, фактыны, құбылыстарды зерттеу.

Синтез – бұл анализ арқылы бөлінген белгілерді біртұтас және байланыстырып зерттеу.

Индукция – бұл жекеден жалпыға, ал дедукция – жалпыдан жекеге өтетін болжамалы жорамал.

Аналогия – деректерді, олардың жеке белгі негіздерімен салыстыруды қорытындылайтын логикалық ойлау әдісі. Осындай теңестіруден мынандай қорытынды шығады: егер белгілер ұқсас болса, онда деректер де ұқсас немесе олар бірдей себептермен ұғындырылады. Болжауды құруда логикалық ойлау тәсілдерін қолдану:

- 1) Болжам деректемесіне негізделіп шыншыл жорамалдар құрылады;
- 2) Болжам логикалық дұрыс құрылып, өз мазмұнына қайшы келмеуі тиіс;
- 3) Болжауды тексеру, тергеу әрекетімен, жедел іздігі іс-шараларымен жүзеге асуы қажет [2].

Тергеуді жоспарлау – бұл уақыт пен күшті аз жұмсау үшін заң талабына сай болған қылмыстың барлық жағдайын анықтау мен кінәлілерді ұстау бойынша жасалынатын мазмұнның негіздемесінен және жұмыс тәртібімен қорытындалатын ойлау процесі.

Тергеуді жоспарлау қағидасы деп, қылмысты тергеуде жоспарлауға ұсынылатын криминалистикалық талаптардың орындалуын айтады. Оны сақтау қағиданың сапалы болуын қанағаттандырады.

Жоспарлаудың негізгі үш қағидасы болады:

– Нақтылық. Нақтылық қағидасы жоспардағы болжамды тексеру үшін қажетті мәселелердің болуын, өткізілетін барлық тергеу әрекеттерінің іздеуші және басқа іс-шаралардың болуын, олардың орындау мерзімі мен оның орындаушыларын анық белгілеуді білдіреді. Жоспарда анық бір куәгерден жауап алу, сезіктілердің қайсысына тінту өткізу, осы тергеу әрекеттерін кім және қашан жүзеге асатыны көрсетілуі тиіс.

– Жекелік. Жекелік қағидасы жоспарды тек қана бір іс үшін және оның ерекшеліктерін, мүмкіндіктерін есепке алу мен құру міндеттемесін білдіреді. Барлық қылмыстық істер бойынша типтік бағдарлама ретінде бір ғана жоспар құру мүмкін емес.

– Динамикалық (қозғалмалық). Динамикалық қағиданың жоспарлау процесі – бұл бір рет қолданылатын акт еместігін білдіреді; құрастырылған жоспар аяқталынған болып саналмайды, ол әрқашан толықтырылады және өзгертіліп отырады, сондай-ақ оның өзгеруі мен толықтырылуының мүмкіндігі мен қажеттігі алдын ала ұғындырылады [3].

Қылмыстық іс жүргізу кодексінің талабы бойынша тергеуші заңда көрсетілген тергеу әрекеттерін өткізу арқылы әр қозғалған іс бойынша қылмыстың мән-жайын анықтап, жасалған қылмысты дер кезінде ашуға тиіс. Бірақ тергеуші тек заңда көрсетілген әрекеттерді жүргізу арқылы, өзінің күшімен ғана бұл заңда көрсетілген міндетті орындай алмайды. Сондықтан тергеушінің жедел-ізвестіру жұмыстарын орындайтын, анықтама жүргізетін органдардың қызметкерлерін көмекке алуға, оларға тергеу үстінде жасалған қылмыстың кейбір мән-жайларын анықтау жөнінде арнайы нұсқаулар беру жайындағы өкілеттігі заңда көрсетіліп, бекітілген. Тек жедел-ізвестіру жұмыстарын жүргізу барысында анықталған мәліметтерді және осы орган-ның басқа да мүмкіншіліктерін толық пайдаланған жағдайда ғана тергеуші тергеп отырған қылмысты дер кезінде аша алады. Тергеуші мен жедел-ізвестіру органдарының бірлесіп істеуі арқылы қылмысты тез арада ашуға, қылмыскерді дер кезінде ұстауға, керекті заттай дәлелдемелерді толық жинап алуға болады. Қандай қылмысты тергегенде болсын бұл екі органның адында тұрған тағы бір міндет - ол қылмысты алдын алу, қылмысқа әкелетін себептер мен жағдайларды анықтап, оларды жоюға арнайы жедел шаралар қолдану. Ортақ міндеттері бар екі органның бір тергеу комитетінде шоғырлануы, атап айтқанда, бір мекеме шеңберінде болуы олардың қылмысқа қарсы күрес саласындағы ұйымдық, тактикалық жұмыстарын, әрине сөзсіз арттырады. Барлығын толықтыра қорытындылай келсек, қарауды жүргізгенде тергеуші ең негізгі болжам ретінде келесі негізгі сұрақтарға жауап алуы тиіс: не?, қайда? және қашан болды?; кім?, неге? және қалай?, кімнің көмегімен оны істеді?; қылмыстың нәтижесі қандай?.

Оқиға орнының жағдайын және табылған іздерді зерттеу негізінен қылмыскердің кейбір жеке сипаттамалары туралы: жүрісі, қылықтары, күші, бойы, ептілігі және т.б. туралы түсінік қалыптасады.

Оқиға орнын егжей-тегжейлі қарау барысында олардың арасында кінәлі адамды іздеу керек тұлғалар шеңберін көрсететін белгілерді табуға болады.

Қылмыскер іздерін табу үшін техникалық құралдарды, атап айтқанда, жарық құралдарын, лупаны, ультракүлгін немесе ультрақызыл сәуле көздерін қолдану керек.

Олар ату, қан, сперма, түкірік және т.б. іздерін табуға көмектеседі. Денедегі қан іздерін дәкеден жасаған тампонмен, сүзгіш немесе сорғыш қағазбен алған жөн. Оларды сулап, іздің үстіне жаяды. Сосын кептіреді. Тырнақ астындағы кірді ұшталған ағаш таяқшамен таза қағаз үстіне жинайды. әр саусақ тырнағының астынан алынған зат пен таяқша жеке пробиркаларға салынып, буып-түйіледі. Қажет болса тырнақты да алған жөн. Микрообъектілерді жинау үшін арнайы саптамасы бар микрошаңсорғышты пайдаланады.

Куәландыру жүргізілгені туралы хаттама толтырылады. Табылған барлық іздер мен ерекше белгілер адам денесінің сызба нұсқасында белгіленеді және олардың көлемін сипаттау арқылы бекітеді. Куәландыру барысында суретке түсіру мен бейнежазба жасау куәландыратын тұлғаның рұқсатымен ғана жүзеге асады [4].

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Абуов А.Ф. Криминалистика негіздері. – Алматы: Жеті Жарғы, 2004.
2. Тілеубергенов Е. Криминалистика. – Алматы: «Дәнекер», 2002.
3. Мәжитов Ш., Мұқашев Б. Криминалистикалық техника. – Алматы, 1959.
4. Белкин Р.С. Криминалистикалық энциклопедия. – М.: Издательство БЕК, 1997.

Бекметова З.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Бисенғали Л.

Понятие криминалистической экспертизы

В таможенном законодательстве, включающем в себя Таможенный кодекс Таможенного союза и нормативные акты (приказы), встречается такое понятие, как «специальные познания», которое используется должностным лицом таможенного органа в ходе осуществления таможенного оформления или таможенного контроля, а также в ходе проведения расследования по делам о нарушении таможенных правил или контрабанде.

Специальными именуют познания не общераспространенные, не общеизвестные, а те, которыми обладают лишь специалисты-профессионалы в той или иной (области человеческих знаний (науки, техники, искусства). Познания эти приобретаются в процессе обучения и практической деятельности по той или иной специальности, причем они включают в себя не только соответствующие знания, но и определенные навыки и умения по применению этих знаний. Люди, которые обладают такими знаниями и опытом, являются в судебном производстве сведущими лицами. В таможенном деле этот термин пока не применяется. К помощи этих людей и прибегают следователи, судьи, а в таможенном деле - сотрудники таможенных органов, когда надо решить какой-либо специфический вопрос. Причем вопрос должен быть не из области права или правовых моментов таможенного законодательства. В данном случае специальными познаниями должны обладать должностные лица таможенного органа и никто, кроме них, не вправе решать такие вопросы.

Использовать специальные познания сведущих лиц в соответствии с административным, уголовным, таможенным законодательствами можно в двух формах.

1. Путем их участия в проведении конкретных процессуальных действий, консультировании, дачи различных справок. В этом случае данное лицо выступает в качестве специалиста.

2. Путем проведения экспертиз, когда лицо выступает в качестве эксперта. От процессуального положения сведущего лица зависит и порядок его участия в производстве, например, по делу об административном правонарушении в области таможенного дела, его права и обязанности, характер получаемых им результатов в процессе деятельности.

Не всякий возникающий вопрос в ходе расследования может быть решен с помощью приглашенного специалиста путем осмотра какого-либо объекта или совершения тех или иных опытных действий. Иногда для решения вопроса требуется проведение специального исследования, применения сложных лабораторных методов, выполнения кропотливой работы. И тогда используется вторая форма применения специальных познаний - производство экспертизы.

Объектом такого исследования может быть товар, перемещаемый через границу, иные предметы, документы, транспортные средства, оставленные человеком следы и т.п.

Экспертиза - процессуальное действие, состоящее из проведения исследования и дачи заключения экспертом по вопросам, разрешение которых требует специальных познаний в области науки, техники, искусства или ремесла.

Таможенная экспертиза является одним из видов экспертиз, назначаемых в соответствии с требованиями следующих кодексов России: Таможенным кодексом Таможенного союза (ТКТС), Уголовно-процессуальным (УПК), Гражданско-процессуальным (ГПК).

Приняв решение о назначении экспертизы, должностное лицо таможенного органа обязано, прежде всего, подготовить необходимые для производства исследования материалы. Это пробы или образцы товара, а также, если необходимо, специальные объекты для сравнительного исследования, например, образцы почерка, образцы оттисков печатей и т.п. Кроме того, эксперту могут понадобиться товаросопроводительные документы: грузовая таможенная декларация, контракт, сертификаты на товар и т.д. Круг объектов, направляемых на экспертное исследование, зависит от характера вопросов, которые должен разрешить эксперт.

В наше время проведение криминалистических экспертиз в таможенном деле, а также их решения имеют большое значение. Экспертиза проводится на товары, транспортные средства или на документы, в которых содержится информация о товаре или транспортном средстве, либо на совершенные действия по отношению к товару или транспортному средству. Таким образом, целью криминалистических экспертиз в таможенном деле является идентификация личности, расследование и раскрытие правонарушений в сфере внешнеэкономической деятельности и т.п.

Исследование оттиски печатей и штампов также занимает важное место в криминалистических экспертизах в таможенном деле. Оттиски печатей и штампов ставятся на документах с целью удостоверения подлинности зафиксированных в них фактов и защиты документов от подделки. В этом случае экспертиза выявляет подделки мастичных оттисков печатей. Исследование пломб и закруток. Пломбы навешиваются на различные хранилища таким образом, чтобы снять его после наложения оттисков пломбировочных тисков без нарушения целостности было невозможно. Они служат для удостоверения сохранности товарно-материальных ценностей в железнодорожных вагонах, контейнерах, складских помещениях, автофургонах. Имеющиеся на пломбе всевозможные механические повреждения могут носить случайный характер и не иметь никакого отношения к вскрытию пломбы, в этом случае экспертиза дает знать пытались ли пломб вскрыть или нет, что тоже не мало важно.

Болатбекқызы Ә.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Адамның аяқ іздерін зерттеудің мәселелері

Трасология-бұл із түсетін объектілердің сыртқы құрылысының белгі көрінісіне ие іздер, іздің түсу механизмі,сонымен қатар, қылмыстық соттық іс жүргізудегі маңызға ие жағдайларды анықтайтын мақсатта жүргізілетін құралдар, әдістер мен тәсілдерді табу,тіркеу, алу,сақтау және зерттеу туралы криминалистикалық білім саласы. **Трасология** (фр. *la trace* – із және грек. *logos* – ілім) — іздер туралы криминалистикалық ілім. Криминалистік техниканың құрамдас бөлігі. Адамның (аяғының, қолының, тістерінің, ерінінің, аяқ киімінің), жануарлардың, көлік құралдарының, қылмыс құралының іздерін, олардың пайда болу механизмін, із арқылы анықтау және салыстыру тәсілдерін зерттейді. Іздің пайда болу заңдылықтарын, із түсіруші және із қабылдаушы объектілердің қасиеттерін анықтайды.

Аяқ іздерінің тікелей объектісі болып, аяқ киімнің табанының,жалаң аяқ және шұлық кигенде қалатын іздер. Шұлықпен қалған іздерді зерттеу үшін дактилоскопия әдісімен зерттейді. Қалған аяқ іздері арқылы,тек қана із туралы мәліметтер ғана емес,сонымен қатар динамикалық стериотипі нақты адамның қозғалыстағы ерекшеліктері,

жүріс-тұрысы да сипатталады. Жүрістің қалыптасуына тек анатомиялық қана емес сонымен қатар психофизиологиялық ерекшеліктер де әсер етеді. Жүріс пен жүгіру қозғалыстың әдеті болып табылады. Соған сәйкес, іздерді зерттеу кезінде тек бір ғана ізді қарастырудан, барлық іздерді қарастырған дұрыс. Оны криминалистикада іздердің жолы деп атайды. Ол келесі белгілермен сипатталды: қозғалыс бағыты, жүріс сызығы, оң және сол қадамның қадамның ұзындығы, өкшенің айналу бұрышы. Жүріс-тұрыстың барлық белгілерін қарастырып отырып, жалпы белгілеріне қозғалыс бағыты мен жүріс сызығын жатқызсақ, ал жеке белгілеріне қалғанның барлығын жатқызамыз. Аяқ киім іздерін қарастыру кезінде, аяқ киім табанының жалпы және жеке белгілерін қарастырамыз. Жалпы белгілеріне: аяқ киім табанының ұзындығы, өкшенің бар жоқтығы, табанының қатаю әдісі, табанның бөліктері, табанның тозу дәрежесі және т.б. Жеке белгілері үшке бөлінеді:

– аяқ киімді жасау кезінде пайда болған белгілер: өлшемі мен пішіні, аяқ киімді жасау кезіндегі кемшіліктер, яғни жыртықтар, немесе белгілі бір детальдардың жетіспеуі.

– аяқ киімді кию барысында пайда болған белгілер: өкшесінің желініп кетуі, сырылып кетулер, белгілі бір ерекше суреттерімен, детальдарының орналасуы, өкше шегелерінің болмауы.

– аяқ киімді жөндеуге беру барысында пайда болған белгілер: металдан жасалған өкшелер, өкшенің желінуін жамайтын жамағыштар және олардың көлемі.

Аяқ киім іздері зат, сурет және құрал түрінде болуы мүмкін. Іздің құралына оқиға болған жерде бөлек табылған өкше, бау жатады. Іздің заттарына аяқ киімнің өкше не қыр жағымен сырғығанда пайда болатын іздер. Мұны криминалистикада қалыптасу механизмі деп атайды. Аяқ киімнің суреті көбінесе, көлемді болып келеді. Ол деформацияланған, яғни қар немесе лайда орын алады. Формацияланған цемент ұнтақтарының еденге жеткілікті көлемде себілуі кезінде қалыптасады. Беткі қабатты іздер көбінде еден бетіндегі шаңмен жаңадан боялған, кеппеген еден бетіндегі адам іздерін жатқызсақ болады. Адам іздерін зерттеу барысында статикалық адам іздері маңызды болып келеді. Ал динамикалық адам іздері идентификациялауға қолайсыз болып табылады. Бұрынғы кезде іздер тек топырақта, еденде, жылтыр және теріден жасалған жиһазда көрінеді деп есептеген.

Соңғы кезде, көрінбейтін және әлсіз көрінетін, ағаш, металл, әйнек, резеңке және линолеумнен де алуға болады. Осы іздерді қарау кезінде аяқ киімнің табанының микробөлшектерін де анықтауға болады. Сонымен қатар, жердің, құрылыс материалдарының, тыңайтқыштардың, химикаттардың, жанар-жағармай, минералды майлардың микробөлшектері болуы мүмкін. Егер, аяқ киім табаны қардан немесе жаңбырдан дымқыл болса, онда мұндай ұсақ бөлшектер анық көрінеді. Латентті іздерді анықтау үшін ультракүлгін сәулелерді қолданған жөн. Ферромагнитті порошокты қолданғанда, папилярлы іздерді де байқауға болады. Оны ақ немесе қара қағаз бетін қолдану арқылы анықтаймыз. Дактилопленканың да көмегі өте зор. Қан немесе аяқ іздерін алуға 2 не 3 % полимер ерітіндісін қолдану арқылы алуға болады. Шаң не кір аяқ киіммен кілем бетінде қалған ізді анықтауға электростатикалық әсер көмектеседі. 10 мың вольт шамасындағы, үздіксіз тоқпен пленкаға жіберу нәтижесінде алады. Кейбір іздер ұнтақ үстінде қалады. Олардың қалпын сақтап қалу өте қиын, сондықтан, косметикалық лактар мен аэрозольдардың көмегі өте зор. Іздерді анықтаудың дәстүрлі әдісі, медициналық гипс арқылы, ізге гипсті құйып, анықтайды. Қазіргі кезде парафин де кеңінен қолданылады. Ізге клей құйып, сосын оның кепкен уақытында алады. Іздерді алу кезінде мүмкіндік болса, із қалған бөлшекті де алуға болады. Практикада, аданың ізін алу үшін темір жолдың маңындағы асфальті де алған, себебі, онда қан табылған. Оқиға болған жердегі іздерге қарап, қылмыс жасау уақытында қанша адамның болғандығын анықтауға болады. Шұлықпен қалдырылған іздерде аяқтың аномалиясында анықтауға болады. Шұлықпен қалдырылған адам іздерін зерттеу ортопед және сот дәрігері шақырылады. Ізді

идентификациялау үшін тұлғаға, зеленка, бояу, типографиялық бояулармен жағылған табанмен қағаз бетіне адым жасау керек.

Адам іздерін зерттейтін ғылым антропоскопия деп аталады. Трасологиялық мағынаға ие адам іздері былай ажыратылады: қол, қолғап, аяқ, аяқ-киім, тіс, бастың бөлшектері, бет, папилярлы өрнектері жоқ, яғни ерін, мұрын, маңдай, киім, қан іздері.

Аяқ іздері әр түрлі қылмыстарды тергегенде оқиға болған жерден табылуы мүмкін. Аяқ іздерін қарау мен жалғасушы сараптамалық зерттеу қылмыскерді табу мен іздестіру үшін қолданатын маңызды мән-жәйларды анықтайды.

Аяқ іздері арқылы оны қалдырған адам туралы, яғни оның бойы, жүрісіндегі ерекше белгілер, аяқ-киім белгілері туралы, әрекет жағдайы туралы, яғни қозғалыс жылдамдығы мен бағытын анықтауға, адамды және оның аяқ-киімін салыстыру үшін қолдануға болады [1].

Іздер жалаң-аяқ, аяқ киім, шұлық киген аяқ ізі бойынша ерекшеленеді. Аяқ киім іздері көлемді әрі беткі қабатты болуы мүмкін. Көлемді іздер оқиға болған жерде жеңілдікпен қарастырылады. Жердің беткі қабатына түскен іздер ластанған немесе боялған табанмен қалдырылған жағдайда жақсы, анық көрінеді.

Жалаң-аяқ іздеріне табан өлшемі, әрбір саусақ ұзындықтары мен ендері, табанның жалпы қалыбы, папиляр өрнектердің жалпы құрылысы, флесорлы, яғни иілген қабаттар көрініс алады.

Шұлық киілген аяқ іздерінің жалы белгілері болып мыналар табылады: шұлық өлшемі, жіптердің тоқылуы мен схемасы, өкше жақтарының тігістері.

Аяқ киім табанының жалпы белгілері болып: табанның қойылуы, табанның және оның бөлшектерінің қалпы, олардың жалпы сипаттамасы, табан өкшесі, шегелері, тақалары, өндіруші фабрика белгілері.

Аяқ іздері арқылы адамның шамамен бойы, оның киім өлшемін анықтауға болады. Антропометриялық зерттеулер ер адамның табан өлшемін 15,8 және әйел бойын 15,5 пайызға теңесетіні анықтаған [2].

Адам іздеріне анализ жасау барысында, ол адамның бойының ұзындығы, жүрісінің ерекшеліктері, жол жүруінің бағыты айқындалады. Адам іздерін жалаң аяқ, аяқ киіммен және шұлықпен деп бөліп қарастырамыз. Қазақстан Республикасының табиғат жағдайына байланысты, жалаң аяқ іздер өте сирек кездеседі. Анализ жасау үшін тек бір ғана із емес, бірнеше іздердің жиынтығын алады. Криминалистикада іздердің жиынтығын, іздердің жолы деп атайды [3].

Іздердің жолына қарап отырып, қозғалыстың бағытын, шамамен адамның бойының ұзындығы, ақсақтығы немесе аяғын сылтық басатындығы және қараңғыда жүру фактісі анықталады.

Жалаң аяқ іздің анықталу және бекіту тәсілі қолдікімен ұқсас. Жалаң аяқ іздердің жеке белгілеріне табанның пропорциясы, саусақтардың жеке-жеке иілімі, тыртықтардың болуы, папилярлы өрнектер жатады.

Шұлықпен қалған аяқ іздеріне: аяқ өлшемі, шұлықтың тоқылу схемасы, тігісіндегі ерекшеліктер, өндіруші фабриканың ерекшеліктері. Жалпы белгілері- аяқ киімнің табаны, өлшемі, формасы, конструкциясы. Ерекше белгілеріне аяқ киімге келтірілген өзгерістер, бұзылулар, кию және жөндеу барысындағы өзгерістер. Адам іздерін бекіту үшін оны суретке түсіру қолданылады. Көлемді адам іздерінен құймалар алынады. Беткі қабаттағы іздер үшін із көшіру пленкасын қолданады.

Кейбір іздерді зерттеген кезде оқиға орнын қарау хаттамасында мына шарттар болуы тиіс: Із табылған жер мен із қалған жердің сипаттамасы; іздің түрі көлемді және беткі қабатты, іздің пішіні: туфли, етік, бәтеңке, жалаң аяқ; іздің көлемі, іздің суреті, егер көрінетін болса; өкшенің жеке ерекшеліктері таға, жамау, ұлтандар; із табылғаннан кейінгі белгіленген шаралар, жазықтықта ұнтақ себу, жабысқақ лентаға ізді түсіру; ізді алу және арнайы қораптарға салу; оқиға болған жерді қарау хаттамасынан үзінді; іздерді арнайы материалдарға көшірме жасау кезінде кейбір мағлұматтардың жоғалуы; із

қабыдаушы материал ретінде мөлдір, түссіз, қаралау дактилопенка дұрыс; фотопенканы хаттамаға бекітуге болады [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Е.Тілеубергенов Криминалистика – Алматы, 2002.
2. Абуов А.Ғ. Криминалистика негіздері. – Алматы: Жеті Жарғы, 2004.
3. Белкин Р.С. Криминалистикалық энциклопедия. – М.: Издательство БЕК, 1997.
4. А.Г.Филиппов. Криминалистика. Полный курс. – М.: Юрайт, 2012.

**Болысбаева Э.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Бисенғали Л.**

Некоторые особенности допроса несовершеннолетних

Допрос несовершеннолетних подозреваемых и обвиняемых имеет некоторые особенности, обусловленные возрастом, нравственными, психологическими свойствами допрашиваемых. К ним можно отнести: меньший, чем у взрослых, объем знаний и опыта; низкую способность к сосредоточенному вниманию; высокую внушаемость; как правило, отсутствие аналитических способностей при восприятии и оценке воспринятого; тенденцию к смещению реально воспринятого и воображаемого; повышенную эмоциональность в суждениях и действиях.

Несовершеннолетние не всегда могут осознать произошедшее в целом, не всегда могут выделить главное, основное; запоминают лишь то, что произвело на них яркое эмоциональное впечатление. Как правило, несовершеннолетние часто допускают ошибки при определении временных отрезков, расстояний, последовательности действий и событий, однако очень точно и подробно воспринимают и запоминают те события, которые их заинтересовали.

Им свойственны: повышенная эмоциональная возбудимость, неуравновешенность характера, быстрая смена настроения, что довольно часто сказывается на их показаниях. Нередки случаи, когда поведение несовершеннолетнего во время допроса обусловлено стремлением продемонстрировать собственную зрелость и самостоятельность [1].

Согласно требованиям Уголовно-процессуального кодекса РК, положения, касающиеся производства по делам о преступлениях несовершеннолетних, применяются по делам лиц, не достигших к моменту совершения преступления возраста совершеннолетия, то есть восемнадцати лет.

Законными представителями являются родители, усыновители, опекуны, попечители подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего, гражданского истца, а также представители организаций и лиц, на попечении или иждивении которых находятся подозреваемый, обвиняемый или потерпевший.

У несовершеннолетних, привлекаемых к уголовной ответственности, и у их родителей или иных законных представителей имеется ряд прав как на стадии досудебного производства по уголовному делу, так и на стадии судебного разбирательства [2].

Во время подготовки к допросу несовершеннолетнего следователь должен выполнить ряд мероприятий, направленных на обеспечение оптимальных условий, а именно:

Так, на стадии досудебного производства, согласно ст. 484 УПК РК, несовершеннолетний подозреваемый, обвиняемый вызывается к следователю или в суд через его родителей или других законных представителей, при их отсутствии - через органы опеки и попечительства.

В соответствии со ст. 486 УПК РК по делам о преступлениях несовершеннолетних участие защитника (адвоката) является обязательным. Защитник допускается с момента первого допроса несовершеннолетнего в качестве подозреваемого или обвиняемого, а в случае задержания либо ареста до предъявления обвинения - с момента задержания либо ареста.

В соответствии со ст. 485 УПК РК допрос несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого проводится в обязательном присутствии защитника и законного представителя, а при необходимости - психолога, педагога.

Подозреваемый или обвиняемый имеет право отказаться от дачи показаний на основании ст.ст. 216 и 217 УПК РК.

Допрос несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого производится в дневное время суток и не может продолжаться без перерыва более двух часов, а в общей сложности - более четырех часов в день. В случаях явного утомления несовершеннолетнего допрос должен быть прерван и до истечения этого времени.

При наличии у несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого родителей или других законных представителей их участие в деле обязательно. При их отсутствии обязательно участие представителя органа опеки и попечительства.

На стадии судебного разбирательства, в соответствии со ст. 492 УПК РК, родители или иные законные представители несовершеннолетнего подсудимого должны быть вызваны в судебное заседание.

У несовершеннолетних свидетелей и потерпевших, а также у их законных представителей тоже имеется ряд прав как на стадии досудебного производства по уголовному делу, так и на стадии судебного разбирательства.

На стадии судебного разбирательства, согласно ст. 352 УПК РК, допрос несовершеннолетнего потерпевшего, свидетеля в возрасте до четырнадцати лет, а по усмотрению суда - и допрос этих лиц в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет производится в присутствии педагога. При необходимости вызываются также родители или иные законные представители несовершеннолетнего. Указанные лица могут, с разрешения председательствующего, задавать вопросы потерпевшему и свидетелю. Перед допросом потерпевшего, свидетеля, не достигшего шестнадцатилетнего возраста, председательствующий разъясняет ему значение для дела правдивых и полных показаний. Об ответственности за отказ от дачи показаний и за дачу заведомо ложных показаний указанные лица не предупреждаются и подписка у них не отбирается. По ходатайству сторон или по инициативе суда допрос несовершеннолетнего потерпевшего и свидетеля может быть проведен в отсутствие подсудимого, о чем суд выносит постановление. После возвращения подсудимого в зал судебного заседания ему оглашаются показания несовершеннолетнего потерпевшего, свидетеля, предоставляется возможность задать потерпевшему, свидетелю вопросы и дать свои показания в связи с их показаниями [3].

Таким образом, в законодательстве предусмотрено множество норм, касающихся прав, которыми несовершеннолетние и их законные представители могут беспрепятственно пользоваться в случае участия в уголовном процессе, а знание и использование данными лицами своих прав являются необходимыми для справедливого разрешения каждого уголовного дела с участием несовершеннолетних.

Список использованной литературы:

1. <http://vestnik.udsu.ru/>
2. <http://www.zakon.kz/>
3. Уголовно процессуальный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию 23.04.2014г.)

**Дәулетқалиева Н.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Бұзу құралдарының іздері және оларды зерттеудің ерекшеліктері

Механоскопия – бұзу құралдарының, өндірістік механизмдердің, құлыптардағы, пломбылардағы іздерді зерттеуге арналған трасологияның бір бөлімі болып табылады.

Бұзу құрал – жабдықтарының ізі туралы сөз қозғалмас бұрын, алдымен олардың қандай бөгеттерді бұзу үшін қолданылатындығы туралы айтып өткенім жөн.

Бұзу деп – кіруге тыйым салынған немесе жабық тұрған объектіге кіру мақсатымен белгілі бір объектілерді атап айтқанда: қабырғаны, объектінің төбесін, есік-терезені, еденді, ғимараттарды, сейф, шкаф, бекітілген құрылыстарды және сол сияқты басқа да бөгеттерді толығымен немесе жартылай қиратуды айтамыз.

Бұзу құралының іздері - есіктің беткі қабатынан және оның тұтқаларынан, құлыптан, терезе рамаларының объектінің төбесі мен едендерден, сейфтердің қабырғаларынан және т.б жерлерден табылуы мүмкін [1].

Құлыптарды қарастыратын болсам, құлыптар әртүрлі конструкциялардан тұрады, соған байланысты оларды топтастырып қарастырайық:

1) Жабылатын объектіге орналасу тәсіліне байланысты – тұрақты ойып орнатылған және алынатын аспалы, ілінетін.

2) Тағайындау мақсатына байланысты – жалпы типтегі құлыптар есікке, жиһазға салынатын және арнайы құлыптар сейфке, автокөлікке арналған.

3) Бекітілген құрылғының құрастырылуы бойынша – серіппелі, сувалды, цилиндрлі, бұрандалы, шифрленген жүйемен жабылатын.

Құлыптың негізгі деталь – ригель болып табылады, ол құлыпқа ысырма сияқты әсер етеді. Тұрақты құлыпта ригель қорабы арқылы жылжиды және жапқан кезде есіктің жармалары немесе есікпен оның қорабының түйісу арқылы жабылады.

Құлыпты ашу үшін – кілттер, желбезектер, басқа да заттар іріктелініп алынады.

1) Құлыптың саңылуы арқылы құлыптың механизміне тікелей әсер етуі; мұндай әрекеттер іріктелініп алынған кілттер, желбезектер, басқа да заттармен жүзеге асырылуы мүмкін.

2) Ригельге сыртынан әсер ету жолымен ашу; бұл тәсілді қолдану кезінде қатты тегіс заттар арқылы ригельдің шығып тұрған бөлігіне қысым жасалынады.

3) Есіктің ішкі жағындағы құлыптың қалған кілтті бұрап жылжыту жолымен ашу; кілттің ұшын сыртқы жақтан арнайы қысқышты қолдану арқылы тартып іліп алу жолымен ашылады [2].

Бірінші, механикалық топқа: кесетін-пышақ, қайшы, әйнек, әйнек кесетін құрал, тістеуші және т.б жабатын және қашайтын – балта, кескіш, металды кесетін қашау, қашау, лом, егеп кесетін – егеу, ара, бұрғылайтын – тескіш темір, бұзғы құралдары мен механизмдерін жатқызылады.

Екінші, термикалық топқа: қатты металдарды кесуге және оларды сваркілеуге арналған газ және электірлі аппараттар жатады.

Механикалық топқа жататын құралдар әсер ету сипаты мен түріне байланысты: қысым арқылы түскен іздер, сырғанау, жылжу үйкелу іздері, кесу іздері деп бөлінеді.

Қысым іздері – кедергінің немесе бөгеттің бетінде бұзу құралдарының соққысы нәтижесінде басылып түсуі арқылы пайда болады. Егер кедергі жеткілікті дәрежеде қатты болған жағдайда беткі қабатты із қалады, ал жеткілікті дәрежеде қатты болмаса, онда ішіне қарай басылып батқан із қалады. Батқан іздің тереңдігі басудың күшіне байланысты болады. Ал батқан іздің формасы бұзу құралының жанасу бөлігінің кескін бейнесін конфигурациясын қайталайды және оның өлшемін көрсетеді. Оқиға болған жерді қарау кезінде тергеуші мұндай іздерді зерттеу арқылы бұзу құралының формасы мен өлшемі жөнінде мағлұматтар алады. Соның негізінде ол бұзу құралдарын іздестіру жұмыстарын жүргізу тапсырмаларын тұжырымдайды.

Сырғанау үйкеліс іздері – бұзу құрадарының лом, темір бөлігі бөгеттің, кедергінің астыңғы бұрышынан беткі қабатына әсер етуі арқылы пайда болады. Бұл кезде кедергі материалдарында шұңқырлы сызықтар валиктер пайда болуы және кедергі материалдарды тығыздануы мүмкін, Құралдар кедергіге қарағанда қаттырақ болса, үйкелу іздері анық түседі. Оларға қарап қолданылатын құралдың түрі мен бұзу механизмі жөнінде мәлімет алуға болады.

Кесу іздері – көбінесе ағаш және металдан жасалған кедергілер кездеседі. Бұлар – балтаның, пышақтың, қашаудың және басқа да құралдардың іздері. Кесудің бір түріне арамен аралау іздері жатады, ол өзінің механизмі бойынша бұрғылау және сүргілеу іздеріне ұқсас болып келеді. Кесу іздерінде құралдың кесетін қыры бейнеленіп түседі. Бұл іздер әдетте динамикалық сызықты болып табылады, әрбір қыр кедергіге сызық қалдырады. Қыртыстар мен шұңқырлы кезектесіп түскен жиынтығы беткі қабаттың микробедерін бейнелейді. Шабу, кесу іздері, бойынша – бұл іздерді қалдырған құралдарды теңдестіруге болады.

Арамен кесу іздері бойынша – араның түрін, ал кейбір жағдайларда оның бір бөлігіне сәйкес келетінгістерінің санын анықтауға болады. Бұрғылау іздері бойынша – пайдаланған бұрғының түрі және диаметрі анықталады.

Термикалық әсер ету іздері – металдан жасалған кедергілерді сейфтерді, есіктерді, терезе торларын бұзу кезінде пайда болады [3].

Бұзу құралының іздерін зерттеу кезінде негізгі сұрақтар қойылады: бұзу үшін пайдаланған зат қандай құралдар тобына - түріне, тегіне жатады: бұзу жерінде қалған іздер бір құралмен қалдырылған ба, әлде бірнеше құралдармен қалдырылған ба,; әртүрлі кедергілерді бұзу құралдарынан қалған әртүрлі жерлердегі, сонымен қатар, әртүрлі қылмыстарды жасау кезінде қалдырылған іздер бір құралмен қалдырылған ба, із нақты бір құралмен қалдырылған ба ? – деген сұрақтар туындайды.

Бұзу іздерін фотосуретке түсіру масштабы фототүсірілім әдісі бойынша жүзеге асырылады. Алдымен барлық іздер мен олар орналасқан учаскілер, содан соң жеке іздер, яғни бұзу құралының белгілері барынша анық қалған жерлер детальды әдіспен суретке түсіріледі. Ұсақ іздер мен олардың бөлшектері фотоаппаратқа үлкейткіш сақиналар кигізу арқылы фотосуретке бөлшектерді фотоаппаратқа әртүрлі бағытта түсіру арқылы әр ізден екі, үш фотосурет жасаған жөн болып келеді. Фотосуретке түсірумен қатар іздердің схемалық суретін жасаған дұрыс.

Сызбаны кейіннен – құралдың және іздердің өлшемдерін, пішіндерін т.б. белгілерін салыстыру, зерттелетін объектілерді іріктеп сараптамаға жіберу үшін қолдануға болады.

Қарау хаттамасында: бұзу объектілерінде қалдырылған іздердің орналасуы, олардың жалпы саны және өзара орналасуы жағдайы, еденнің немесе жердің беткі қабатынан биіктігі, іздердің түрі (сырғудың көлемді ізі, шабудың сызықты ізі, т.б.) олардың (жалпы барлық іздердің және жеке учаскелерінің) формасы; өлшемі (ұзындығы, ені, тереңдігі, диаметрі) іздерде бұзу құралынан қалуы мүмкін бөгде заттардың болу жағдайлары толық көрсетіліп жазылады.

Іздер – хаттамаға бекітіліп және суретке түсірілгеннен кейін алынуы мүмкін. Толығымен алынуға қажетті іздер, егер ол құнды объектілердің бұзылуына, бүлінуіне әкеп соқпаса іздерді олар орналасқан затпен қоса алған жөн. Бұзу іздері бар кедергінің бір бөлігі (кесіп, бөлшектеп, т.б.) алынса, оған (үсті, асты, ішкі және сыртқы жағы туралы) түсіндірме жазылады [4].

Мұнда ескеріп кететін жәйт, бұзу құрадарының іздерін сараптамалық зерттеу ерекшеліктеріне байланысты сарапшыға тексерілетін объектілер (үлгі ретінде алынған іздер емес) табиғи түрде жіберілуі тиіс.

Бұзу құралдарының іздерімен қатар өндірістік – механизмдерді іздері де трасологияның объектісіне жатады. Бұлар әртүрлі заттар. Атап айтқанда: темекілер, жіптер, электр жүйелерінің сымдары және т.б. болуы мүмкін.

Аталған өндірістік бұйымдар – адам өлтіру, қарақшылық, зорлау, жол – көлік оқиғасы т.б. қылмыстарын тергеу кезінде заттай дәлелдемелер ретінде қолданылуы мүмкін [5].

Мысалы: зорлау болған жерден түйме табылған жағдайларда оның сезіктінің киіміндегі түймелермен сәйкес келетінін немесе келмейтінін анықтау қажет болады. Өлтірілген адамның қолдары байланған электр сымы айыпкердің тінту кезінде табылған сымдармен салыстырмалы түрде тексеріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аверьянов Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. – М., 2000.
2. Е.Ғ Жәкішев, Ә.А.Исаев, Г.Х.Найманова, Р.Б.Тапалова. Н.С.Темірболат. Криминалистика. Оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2005.
3. Анушат Э. Искусство раскрытия преступлений и законы логики. – М.: ЛексЭст, 2001; Ганс Шнейкерт. Тайна преступника и пути ее раскрытия (к учению о судебных доказательствах) // Тайна преступника. – М.: Книжная находка, 2002.
4. Интернет желісі «e-kitaptar.com» сайты.
5. Қазақ Энциклопедиясы.

**Джаугаштина А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Хабар-ошарсыз кеткен тұлғаларды криминалистикалық есепке алудың мәселелері

Азаматтардың хабар-ошарсыз кетуінің криминалистикалық және криминологиялық мәселелері, әлеуметтанушылар, криминологтармен, криминалистермен әлеуметтік феномен ретінде әлі де толығымен қарастырымаған.

Хабар- ошарсыз кеткен деп- орналасқан жері мен тағдыры белгісіз болып табылатын, белгілі бір себептерсіз кенеттен жоғалып кеткен тұлғаларды айтады.

Өкінішке орай, қазіргі дамыған технологиялар кезінде, адамдардың кенеттен жоғалуы мүмкіндігі өте үлкен. Әдетте мұндай жағдай, қаланың шетінде немесе адама болмайтын тыныш жерде емес, қаланың дәл ортасында, адамдардың көп орналасқан жерінде де болуы мүмкін. Адамдардың хабар- ошарсыз кетуінің себептері әр түрлі- ол кәмелетке толмағандардың үйден қашып кетуінен бастап, адамдарды өлтіру мен кейіннен оны жасыру немесе жойып жіберу болып табылады. Сонымен қатар адамдарды ұрлау да, оларды құлдыққа сату немесе басқа да пайда табу мақсатында орын алатыны туралы мәліметтер кездеседі [1].

ҚР азаматты хабар- ошарсыз кетті деп тану Азаматтық кодекске сәйкес реттеледі. АҚ 28- бабында: егер азаматтың тұрғылықты жерінде ол туралы бір жыл бойы деректер болмаса, мүдделі адамдардың арызы бойынша сот оны хобар- ошарсыз деп тануы мүмкін. Хабар- ошарсыз кеткен азмат туралы соңғы деректер алынған күнді анықтау мүмкін болмаған жағдайда жоқ адам туралы соңғы деректер алынған айдан кейінгі бірінші күні, ал бұл айды анықтау мүмкін болмаған жағдайда келесі жылғы бірінші қаңтар хабар- ошарсыз кетудің басталған күні деп есептеледі.

Статистикаға жүгінетін болсақ, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің мәліметтеріне сәйкес, Қазақстанда 4 мың адам хабар- ошарсыз кеткен деп танылды. 2012 жылы, соңғы жылдарың мәліметтерімен бірге, іздеуде хабар- ошарсыз кетті деп 4257 адам болды. Қазіргі кезде Қазақстанда 843 кәмелетке толмаған және 630 орта жастағы (елу жастағы және одан үлкен) адамдар ізделуде. Статистикалық мәліметтерге сәйкес хабар- ошарсыз кеткен тұлғалардың саны 2008- 2010 жылдары жылдам төмендей бастады, алайда 2011

жылдан бастап қайтадан артты. Мысалы, 2008 жылы іздеуде- 3365 адам, 2009 жылы- 2595 адам, 2010 жылы- 2202, 2011 жылы- 2473 адам болса, 2012 жылы- 2838 адамға жетті.

Адамдардың хабар- ошарсыз кетуі ең көп Алматыда орын алады- 353, Алматы облысында- 350, Оңтүстік Қазақстанда- 314 адам, одан кейін Шығыс Қазақстанда- 269, Жамбыл облысында- 205 [2].

Азаматтарды хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы істер ерекше ведомстволық қарауға жатады және жалпы юрисдикция соттарында ерекше іс жүргізу тәртібімен қаралады.

Іс жүргізу заңнамасына сәйкес, азаматты хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы арыз арызданушының тұратын жері бойынша не хабар-ошарсыз кеткен азаматтың белгілі болған соңғы тұратын жері бойынша сотқа беріледі.

Азаматты хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы іс оның отбасы мүшелерінің, прокурордың, қоғамдық бірлестіктердің, қорғаншылық және қамқоршылық органның және басқа да мүдделі адамдардың арыздары бойынша басталуы мүмкін. Арызда азаматты хабар-ошарсыз кеткен деп тану қандай мақсат үшін қажет болғаны, сондай-ақ оның хабар-ошарсыз кеткенін растайтын мән-жайлар көрсетілуге тиіс. Әскери қимылдарға байланысты хабар-ошарсыз кеткен әскери қызметшілер мен өзге де азаматтарға қатысты арызда әскери қимылдың аяқталған күні көрсетілуі керек. Судья хабар-ошарсыз кеткендер туралы қандай адамдардың мәлімет бере алатынын істі сотта қарауға дайындау кезінде анықтайды, сондай-ақ хабар-ошарсыз кеткен адамның соңғы тұрған жері мен жұмыс орны бойынша тиісті ұйымдардан ол туралы мәліметтерді сұрайды. Судья арызды қабылдағаннан кейін іс қозғалғаны туралы арызданушының есебінен жергілікті газетте жарияланым шығару туралы ұйғарым шығарады. Жарияланымда: 1) азаматты хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы арыз түскен соттың атауы; 2) арызданушының аты-жөні және оның тұрған жері (егер арыз заңды тұлғадан түссе орналасқан жері); 3) хабар-ошарсыз кеткен адамның тегі, аты, әкесінің аты, туған жері мен соңғы жұмыс орны көрсетіледі; 4) азаматтың жүрген жері туралы мәліметі бар адамға бұл туралы жарияланым шыққан күннен бастап үш айдың ішінде хабарлау ұсынылады. Судья арызды қабылдағаннан кейін қорғаншылық және қамқоршылық органға хабар-ошарсыз кеткен азаматтың мүлкін қорғау және басқару туралы қорғаншы тағайындау жөнінде ұсыныс жасайды.

Практика арыздарды көбінесе жұбайлар кәмелетке толмаған балаларға жәрдемақылар алу, некені бұзу үшін; жоқ болған ата-анасының рұқсатын ала алмай жүрген балалар басқа мемлекетке кету үшін; жалпы ортақ меншік құқығымен тиесілі ортақ мүліктің иелері мүлікке иелік етуге кедергі болып отырған жағдайларды жою үшін беретінін көрсетіп отыр [3].

Соңғы жылдары хабар- ошарсыз кеткен тұлғаларды іздеу және есепке алу туралы арыздарды қарастырған кезде, тез арада қылмыстық ізді қозғау үшін, оқиғаның қылмыстық әрекеттен туындағандығын дәлелдейтін белгілердің айқын тізілімін тәжірибеде құру қажеттілігі туындап отыр. Мұндай ақпараттар криминалистика ғылымымен зерттелінуде. Аталған мәліметтер көрініс алғанда қылмыстың криминалистикалық сипаттамасын қарастыра келе, ішкі істер органдарының жалпы істермен айналысатын құрылымдары емес, арнайы криминалистикалық органдар айналысуы қажет.

Қазіргі кезде арнайы әдебиеттерде «ақпараттық жүйелер» термині жиі қолданылады. Криминалистикалық ақпараттық жүйенің мазмұнын, тергеушілер мен басқа да қызметкерлерге олардың өкілеттілігінің шегінде шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін, нақты мәліметтер (ақпарат) құрайды. Криминалистикалық ақпараттық жүйелерде есепке алынуға жататын белгіленгее объектілердің топтары туралы мәліметтер жүйеленеді. Криминалистикалық есепке алудың объектілері өте көп, оларды үш үлкен топқа біріктіруге болады: адамдар, заттар (құжаттар) және құқықтық маңызы бар фактілер. Бірінші топта криминалистикалық тіркелуге жататын тұлғалар көрсетілген.

Олар: қылмыстық істер бойынша сезіктілер, айыпталғандар және қылмыстық жауаптылығын өтеп жүргендер, тергеуден және жауаптылықтан қашып кеткендер. Сонымен қатар, тіркелуге хабар- ошарсыз кеткен тұлғалар жатады [4].

Арнайы есепке алудың жекелеген түрлерін жүргізу мен пайдаланудың қағидасына сәйкес: іздеуді есепке алу - анықтаудан, тергеуден, соттан және жазаны өтеуден жасырынған тұлғаларды, хабар-ошарсыз кеткендерді және жеке басы анықталмаған мәйіттерді тіркеу арқылы жүргізілетін есепке алу. Есепке алудың субъектілері болып заңнамада көзделген тәртіп бойынша тергеу мен анықтауды, жедел-іздігіру қызметін, жазаны атқаруды, миграция қызметін жүзеге асыратын барлық мемлекеттік органдар, Қазақстан Республикасының халықты құжаттау және тіркеу органдары және Қазақстан Республикасының соттары табылады. Есепке алудың объектілері болып Қазақстан Республикасының азаматтары, сондай-ақ шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар саналады. Есепке алуға жататындар: белгісіз себептермен жоғалған, яғни олар жөнінде ішкі істер органдарына жоғалғандығы туралы мәлімдеме түскен және олардың қылмыстың немесе жазатайым оқиға құрбандары болуы мүмкін деген жорамал бар, сондай-ақ қайда екендіктері белгісіз тұлғалар, әрі денсаулығы немесе жасына байланысты өзі туралы мәлімет бере алмайтын аурулар немесе балалар (бұдан әрі ауру адамдар немесе балалар).

Есепке алуды аумақты қорғандар, әскери және көліктік аумақтық органдарды қосқанда, қолдан толтыратын кәртiшкелер және автоматтандырылған банк мәліметтерін әрсанат үшін бөлек жүргізеді.

Көрсетілген ақпараттарды компьютерлік өңдеу мен есепке алу, қолмен жүргізілетін картотекаларды жоққа шығармайды, қайта олар сұрау салуды өндеудегі тездететін көмекші құрал ретінде пайдаланылады.

Аумақтық органдарда (әскери және көліктік аумақтық органдарды қоса) картотекалық қорлардың қозғалысын көрсететін паспорт жүргізіледі.

Іздігіру картотекалары тану картасының оң жақ жоғары бұрышынд аорналасқан немесе деректер банкіне енгізілген соң алғашқы есепке алу құжатына берілетін жеке нөмірі: Е – еркектер, Ә – әйелдер есепке алу формуласы бойынша қалыптастырылады.

Кәртiшкеде жылдың тоқсаны және жылдың ақырғы екі саны көрсетіледі, олар хабар-ошарсыз жоғалғандардың немесе мәйіттердің табылған уақытын көрсетеді, әрі қарай формулада жасы, одан соң бойы көрсетіледі.

Хабарсыз жоғалған тұлғаларға қатысты іздеу істерін және анықталмаған мәйіттердің тұлғаларын анықтау бойынша істерді, белгісіз ауру адамдарды немесе балаларды тіркеу әскери және көліктік аумақтық органдармен қатар, аумақтық органмен немесе аудандық және оларға теңестірілген прокуратуралардан орын ауыстырып келген олардың қызметкерлерімен хабарсыз жоғалған тұлғаларға арналған іздеу істерін, денсаулық жағдайлары немесе жас ерекшеліктері бойынша өздері туралы мәліметтерді хабарлай алмайтын белгісіз ауру адамдарды немесе балаларды есепке алу журналдарында, және анықталмаған мәйіттердің тұлғасын анықтау бойынша істерді есепке алу журналдарында жүргізіледі.

Комитет орталықтандырылған есепке алуды ХАБ-не жолдайтынына байланысты, республикалық орталықтандырылған есепке алуға жіберілетін барлық құжаттарды толтыру орыс тілінде жүргізу қажет, мәліметтерді қысқартусыз, жазу машинкасы немесе дербес электронды есептеу машинасы арқылы. Аталған техникалық құралдар болмаса, құжаттарды қолмен, көк немесе қара сиямен анық, өшірусіз, түзетулерсіз, қайта тазаланусыз толтыруға болады.

Есепке алу толықтығы әскери және көліктік аумақтық органдармен қатар, аумақтық органмен тоқсан сайынғы тексерулер, Сот медицина орталығы филиалдарымен, дәрігерлік мекемелермен, кәметке толмағандарды уақытша оқшаулау, бейімдеу және ақтау орталығымен қарсы тексерулер жүргізу жолымен қамтамасыз етіледі.

Хабар-ошарсыз кеткен тұлғаларды есепке алудың толықтығына бақылау жасау тоқсан сайын ішкі істер органының мәлімдемелер мен хабарларды есепке алу кітабының мәліметтерін аумақтық органдағы (әскери және көліктік аумақтық органдарды қоса) есепке алу журналындағы деректерімен салыстыру арқылы жүргізіледі.

Барлық санаттағы іздестірілуші тұлғалар бойынша тану карталары, есепке алуға қабылданған мерзімінен соң 15 жыл бойы, картотекаларда сақталады (мәліметтер автоматтандырылған деректер банкісінде). Алынған тану карталары және бақылау кәртішкелері бір жыл бойы сақталады

Арнайы есептердің, соның ішінде хабар-ошарсыз жоғалып кеткендер не қылмыс жасағандар ретінде іздестірілетін адамдардың есебінің жекелеген түрлерін жүргізу және пайдалану «Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есептер туралы» 2003 жылғы 22 желтоқсандағы Заңға сәйкес, «Құқықтық статистика және арнайы есептер жөніндегі комитетті құру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2003 жылғы 28 наурыздағы Жарлығымен аталған Комитетке жүктелген.

Арнайы есептердің жекелеген түрлерін жүргізу мен пайдалану қағидасы Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2004 жылғы 29 сәуірдегі № 23 бұйрығымен (кейінгі өзгерістерімен және толықтыруларымен бірге) бекітілген.

Осыған байланысты ҚСЖАЕЖК берген құжат жоқ адамның арнайы есепке қойылғанын растайтын тиісті құжат болып табылады [5].

Қазіргі кезде хабар- ошарсыз кеткен тұлғаларды криминалистикалық есепке алудың бірден бір қиындығы ретінде, бұл оқиғалардың латентті болып қалуы. Егер әлеуметтік желілерді, сайттарды қарастыратын болсақ көптеген адамдар, аталған есепке тұрғызуды қалай жүзеге асыратынын білмейді. Сонымен қатар тұлғалар, өздерінің жеке мүдделерін көздей отырып өздерінің туыстарын немесе қамқоршылығы мен қорғаншылығында болған тұлғаларды хабар- ошарсыз болып тану үшін сотқа арызбен жүгінген кезде, көп жағдайлары ішкі істер органдарында тіркелмеген болып шығады.

Солай бола тұра, облыстық соттардың ақпараттарына қарағанда, бірінші сатыдағы соттар уәкілетті органдардың адамдардың есепке қойылғаны туралы не ішкі істер органдарының іздеу ісінің бар екені туралы мәліметтерін сұратып отырмайды. Әдетте, істерде соттар мен ішкі істер органдарының хабар-ошарсыз кеткен адамдарды іздеу мәселелері бойынша қандай да бір өзара әрекеті туралы мәліметтер кездеспейді.

Осылайша, хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы сот шешімі қабылданған адамдардың жартысы ішкі істер органдары тарапынан іздестірілмеген және тиісінше олар Құқықтық статистика және арнайы есептер жөніндегі комитетте есепте жоқ. Осы ретте оларды істерді қараудың нәтижелері туралы есепке алу жөнінде мәліметтер түспейді.

Қолданыстағы нормативтік актілермен, соның ішінде Азаматтық іс жүргізу кодексінің 135-бабының 2-бөлігімен, 300-бабымен соттарға осындай адамдарға ішкі істер органдары арқылы іздеу жариялау міндеті жүктелмеген.

Осындай жағдайда соттар хабар-ошарсыз кеткен деп таныған адамдардың орталықтандырылған есебін жүргізу туралы ұсыныс назар аударуға тұрарлық. Мұның өзі осындай адамдардың қылмыс құрбаны болғанын және т.б. жағдайларды анықтау үшін қажет.

Астанада ішкі істер органдарына қарасты «Жазатайым жағдайларды тіркеу» арнайы анықтамалық- ақпараттық бюро қызмет атқарады. Бұл бюроның негізгі ықпалдары, әр күн сайын болатын жағдайларды тіркеу және ІІО- на хабарлау болып табылады. Осылайша Астана қаласының тұрғындары өздерінің жақындарын табу үшін бүкіл морг пен ауруханаларға хабарласпай- ақ, аталған қызметті пайдалана алады. ІІО-ның мәліметтері бойынша күн сайын адамдардың жоғалуы туралы 8- 10 хабарламалар түседі.

«Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Заңның 10-бабының 9) тармақшасына сәйкес, қылмыс жасаған, бірақ анықтамадан, тергеуден және соттан бой тасалаған, қылмыстық немесе әкімшілік жазаларын атқарудан және өтеуден жалтарған,

хабар-ошарсыз жоғалып кеткен адамдарды іздестіруді жүзеге асыруға және заңмен көзделген өзге де жағдайларға, сондай-ақ ұрланған мүлікті іздеуді ішкі істер органдары өздерінің алдына қойылған міндеттерге және өз құзыреттері шегінде жүзеге асыруға міндетті. (Іздеуді жүргізу әдістемесі, іздеу салу істерін жүргізудің, орындалуы міндетті сұрау салу шеңберінің тәртібі Ішкі істер министрінің 2005 жылғы 24 ақпандағы № 022 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарындағы іздестіру жұмыстарын ұйымдастыру және оның тактикасы туралы нұсқаулықпен регламенттелген ҚБП).

Солай бола тұра, полиция органдары жүргізген іздеу салу іс-шараларының сапасы төмен және көбіне формальды сипатта болады [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Побегайло Э.Ф., Ревин В.П., Горбуз Н.А. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с бытовыми насильственными преступлениями. – М. 1983.
2. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті мәліметтері.
3. Адамдарды хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы азаматтық істерді қараудың 2009 жылғы сот практикасына талдау.
4. Проблемы криминалистики и судебной экспертизы: Мчедлидзе Р.Л. Понятие и классификация криминалистических информационных систем.
5. Арнайы есепке алудың жекелеген түрлерін жүргізу мен пайдаланудың Қағидасы, Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2004 жылғы 29 сәуірдегі № 23 бұйрығы.

Жакипбекова М.,

заң факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Атыс қаруын зерттеудің ерекшеліктері

Сот баллистикасы криминастикалық техника бөліміне жатады.

Баллистика (гр. сөз. «balle» - «лақтырамын») – оқ және бытыраның қозғалысы мен жылдамдығын зерттейтін ғылым. Баллистика сыртқы және ішкі болып екіге бөлінеді. Ішкі баллистика қару оқпанындағы оқтың қозғалысы. Сыртқы баллистика кеңістіктегі оқтың қозғалысы болып келеді [1].

Баллистика жөнінде алғашқы еңбекті (“Жаңа ғылым” деп аталатын) 1537 жылы италиялық математик Н.Тарталья (1499 —1557) жазды. Кейін Б-ның әр түрлі мәселелерін Г. Галилей, И.Ньютон, Л.Эйлер, т.б. зерттеді. Италия физигі Э.Торричелли (1608—1647) және француз М.Мерсенн снаряд қозғалысы жөніндегі ғылымды “Баллистика” деп атауды алғаш рет 1644 жылы ұсынды. Әйтсе де, ежелгі соғыс құралдарының, соның ішінде садақтардың, жебелердің қолданылу орны мен ретіне қарай түрліше болып келуі баллистика заңдылықтарымен есептесудің көне замандардан бастау алатындығын көрсетеді [2, 3].

Сот баллистикалық зерттеу объектісі болып негізінен ату және атылу мүмкіндігімен байланысты заттай дәлелдемелер табылады. Зерттеу объектілері келесідей топтарға бөлінеді:

- 1) атыс қарулары;
- 2) оқ дәрі жабдықтары (патрондар), шикі заттары, материалдары, қару-жарақ пен оқ-дәріні дайындау кезінде қолданылған құралдар;
- 3) ату құралдарын қолдану іздері.

Соның ішіндегі біздің қарастыратынымыз ол атыс қарулары және атыс қаруларын сараптама кезінде қандай қиыншылықтар туындататынын айта кетеміз.

Атыс қаруы (Стрелковое оружие) — атысты оқпен жүргізетін оқатар қару. Ол жеке және топтық болып бөлінеді. Жеке атыс қаруы сарбаздың, сержанттың немесе офицердің жеке қаруына кіреді (карабин, автомат, пистолет). Топтық атыс қаруы сарбаздар тобы қолданады (пулеметтер). Қазіргі атыс қаруы, негізінен, автоматтық (қайта оқтау оқ-дәрі газы энергиясының есебінен іске асады). Автоматтық емес қарулар да бар (қайта оқтау атушының күшімен іске асады). Атыс қаруы жоғары атыс жылдамдығымен, жақсы дәлдігімен, атыстың жақсы шоғырлануымен, оқтың жеткілікті жойғыш күшімен ерекшеленеді. Атыс қаруы салмағы мен өлшемінің ыңғайлылығы оны орларда, байланыс жолдарында, елді мекендерде, ормандар мен тауларда және т.б. пайдалануға мүмкіндік береді [4].

Атылатын қару-жарақ құралы төмендегідей әртүрлі негіздер бойынша топтастырылады:

Атыс-қарулары қолдануына байланысты: Жауынгерлік – нақты күшпен соғыс техникасын жою үшін пайдаланатын қару-жарақ; Оқулық – қару-жарақтың құрылысын білу үшін және ешқандай ату әрекеттерін жүргізбестен, қалай қалай ату қажеттігін оқып үйренуге арналған; Спорттық – арнайы жарыс спорттарында қолданылатын ату құралы; Аңшылық – аң-құс аулау үшін қолданылатын кәсіптік және әуестік қару-жарақ құралдары.

Ату кезінде қаруды ұстау мен басқару әдісі бойынша: -тапанша; -револьвер; -винтовка; -карабин; -автомат; -тапанша-пулемет; -мылтық болып бөлінеді.

Атыс қаруларын сот баллистикалық сараптама кезінде көптеген қиыншылықтар тудырады.

Сот-сарапшылық баллистикалық зерттеу көбінде адамның жеке басына қарсы, бейбітшілік пен адамзаттың қауіпсіздігіне қарсы, конституциялық құрылыс негіздері мен мемлекет қауіпсіздігіне қарсы, меншікке қарсы, қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке қарсы, халықтың денсаулығына және адамгершілікке қарсы, басқару тәртібіне қарсы қылмыстар жөніндегі қылмыстық істер бойынша, сондай-ақ әскери қылмыстар бойынша жүргізіледі.

Сот баллистикалық сараптаманың тақырыбы маналарды қамтиды:

- заттарды атыс қаруына, оқ-дәрілерге жатқызу фактісін;
- атыс қаруы данасының жарамдылығын (жарамсыздығын) және қарудың атуға жарамдылығын;
- атыс қаруы данасының, дайындау тәсілін немесе оның күйінің өзгеруін;
- атыс қаруы данасының, оқ-дәрілердің түрі, моделі, маркасы, калибрі;
- атыс қаруы данасының жекелік тепе-теңдігін;
- атыс қаруы бөліктерінің оның нақты данасына қатыстылығын;
- атыс қаруы мен оқ-дәрілердің шығу көзін;
- атыс қаруын пайдалану шарттарын анықтаумен байланысты іс жағдаяттарын арнайы ғылыми білім негізінде анықтау болып табылады.

Сараптаманың объектілері:

- бүтіндей атыс қаруы және оның жеке бөліктері;
- оқ-дәрілер - оқтар, кәртеш, бытыра, гильзалар, тығындар, төсемдер, капсюльдер және басқалары;
- газды қару;
- қару мен оқ-дәрілерді қайтаратын заттар — атылған снарядтар (оқтар, бытыра, кәртеш), гильзалар, тығындар, төсемдер, сондай-ақ жәбірленушінің киімдеріндегі зақымдар және оқиға орнындағы заттар (тесіп өту жерлері, рикошет іздері);
- атыс қаруы мен патрондар жарақтары құрауыштарын дайындауға пайдаланылған құрал-саймандар;
- оқиға орнының заттық күйінің элементтері;
- салыстырмалы зерттеуге арналған үлгілер;
- сараптама тақырыбына жататын өзге де іс материалдары.

Сот баллистикалық сараптама объектілерінің әр алуандығын ескергенде, ол мына түр тармақтарына жіктелуі мүмкін атыс қаруының (оның бөліктерінің) сараптамасы;

- оқ-дәрілер сараптамасы;
- газды қару сараптамасы;
- атылыс іздері мен жағдаяттары.

Қару және оның түсінігі, сондай-ақ оқ-дәрілер түсінігі Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 30 желтоқсандағы «Қарудың жеке түрлері айналымына мемлекеттік бақылау туралы» № 339-1 Заңында келтірілген.

Заңның 1-бабы 2) тармақшасында оқты, снарядты, гранатаны ұңғыдан шығару дәрінің немесе өзге зарядтың әсері нәтижесінде болатын қаруды қару деп анықтама берілген.

Кінәлі адамдардың іс-әрекеттерін дұрыс жіктеу үшін қарудың топтық сипаттамаларын анықтаудың маңызы бар, ал бұл әр түрлі негіздер бойынша қарудың толықтай әзірленген жіктеулерін есепке алған кезде мүмкін болады.

Осы Заңның 9) тармақшасында оқ-дәрілер (патрондар) құрылғы немесе қарудың тиісті түрінен атуға және нысанаға тигізуге конструктивті арналған заттар ретінде белгіленген [5].

Криминалистикада мына төмендегі қажетті белгілері болғанда

Дәрінің немесе басқадан жарылыс заттарының көмегімен ату не жарылыс жасау арқылы нысананы зақымдауға арналған; снарядпен (атыс қаруымен оқ атқан кезде), жарқыншақпен не фугастық, термикалық не өзге де әсер ету арқылы зақым келтіретін; заттың құрылымының және нысананы зақымдауда (дене жарақатын салу, кедергілерді қирату және т.б.) нақтылы мүмкіндікті қамтамасыз ететін жарылғыш заттың заряд қуаттылығы болатын; тұтанғыштық құрылғысы болатын; бір рет пайдалану сипаты бар заттар оқ-дәріге жатқызылады.

Демек, криминалистік тұрғыдан қарағанда, нысананы тікелей снарядпен, жарқыншақпен не фугастық, термикалық не өзге де әсер ету арқылы зақым келтіруге арналған, дәрінің немесе тұтанғыштық құрылғысы бар басқа да жарылғыш заттың жарылысы нәтижесінде және өзінің нысананы зақымдауда нақтылы мүмкіндікті қамтамасыз ететін құрылымы мен заряд қуаттылығы бар бір реттік әрекет ететін құралдар (заттар) оқ-дәрілерге жатқызылады.

Атылыстың негізгі іздері — ол снарядтан пайда болған зақымдаулар. Кедергімен түйісу сәтіндегі снарядта болған энергиясына, оның соққы бағыты мен кедергі қасиеттеріне байланысты объектіде өтпелі немесе өтіп кетпеген зақымдар пайда болуы мүмкін. Кедергіге еніп кеткен снарядтан пайда болған зақымдар өтпелі зақымдар болып табылады. Олар тесіп өткен және соқыр зақымдар болуы мүмкін. Тесіп өткен зақымдар снарядтың кедергіден өтіп кетуінен пайда болады. Ол кірген және шығып кеткен тесіктері бар арна түрінде болады. Оқ кедергіде қалып қалғанда, соқыр зақымдар пайда болады. Олар бір кіру тесігі бар арна ретінде болады. Соқыр арнаның соңында снаряд тұрады.

Кедергіге еніп кетпеген снарядтан пайда болған үстіңгі беттегі зақымдар өтіп кетпеген зақымдар болып табылады. Оларға аз ғана тереңдіктегі жаншылу, жанай тиген зақымдар және рикошет іздері жатады. Жанай тиген зақымдарды снаряд объектінің тек шетіне тигенде немесе оның үстіңгі бетімен өткен кезде жасайды. Рикошет іздері снарядтың кедергіге соғылғанында, оның бір үстіңгі бетке соғылып кері қайтып (кейін қайту) және езінің бастапқы ұшу бағытын өзгерткенде пайда болады. Атылыстың қосымша іздері — атылыспен бірге ілесетін құбылыстардың әрекеті нәтижесінде пайда болатын іздер. Мұндай іздердің пайда болуына дәрі газдары, ауа бағаны, ұңғы жалыны, дәрі ұнтағы, капсуль құрамының жайылу енімдері, майлау белшектері мен басқа да заттар аса елеулі рөл атқарады. Атылыспен бірге ілесетін құбылыстардың әсер ету нәтижесінде кедергіде жарым-жартылай қирау, шарпу мен күйу, дәрі ұнтағының калуы, ыс, майлар, үйкелу белдеуі, қару бөліктерінің із-таңбалары пайда болуы мүмкін.

Газды патрондармен ату үшін қолданылатын қару, негізінде, Қолдағы бар ойықты қысқа ұңғылы атыс қаруының дәл көшірмесі болып табылады. Көп жағдайларда, мұндай қарудың металл бөлшектері морт сынғыш металдардан жасалады. Газды патрондармен ату үшін қолданылатын тапаншалар автоматты қару болып табылады, өйткені ондағы қайта оқтау мен келесі атуға дайындық бірінші атылыстан соң дәрі газдары әрекеті есебінен жүзеге асырылады.

Тапаншалармен қатар, өзін-өзі қорғау үшін газды және сигнал беретін патрондармен атуға арналған әр түрлі модельдегі револьверлер пайдаланылады. Газды патрондардың мақсаты кристалды белсенді заттың атуы кезінде 3-метрге дейінгі қашықтыққа лақтыру. Өзінің біршама арзандығы, құрылымының қарапайымдылығы, қолданудың көптігі мен тиімділігі жағынан кең қолданатын, өзінің құрамында ТӘУЗ-і бар аэрозольді баллондар болып табылады.

Сот баллистикалық сараптаманың ғылыми-әдістемелік негіздері атылыс процесі және оқ-дәрі қурауыштары мен кедергілерде іздердің қалыптасу заңдылықтары бар сарапшылық білім саласын қурайды. Сот баллистикалық сараптамасы әдістемесіне криминалистік, баллистикалық, физикалық, химиялық, математикалық, техникалық және өзге де әдістер кіреді.

Сараптаманың шешуіне қойылуы мүмкін сұрақтардың ауқымы

Атысқаруына сараптама тағайындалған кезде

- 1) Зат атыс қаруына жатады ма
- 2) Зерттеуге ұсынылған қару қандай түрге, үлгіге (модельге) жатады
- 3) Қару немесе оның жеке бөлшектері қандай тәсілмен (өнеркәсіптік, қоддан) дайындалған Қару құрылғысына өзгертулер енгізілген бе, егер солай болса, онда қандай өзгертулер, қандай мақсатпен, қандай тәсілмен енгізілген
- 4) Зерттеуге ұсынылған қару жарамды ма, егер жарамсыз болса, оның жарамсыздық себебі неде
- 5) Зерттеуге ұсынылған қару атуға жарамды ма
- 6) Осы қарумен белгілі бір калибр снарядымен ату мүмкін бе
- 7) Осы қарудан ең соңғы атылыс қандай снарядтан (оқ, бытыра, кәртеш) атылған
- 8) Осы қарудан атқаннан кейін қанша уақыт өткен
- 9) Зерттеуге ұсынылған қару қайта жасалған ба, жасалса, онда қандай тәсілмен жасалған
- 10) Зерттеуге ұсынылған қаруда оның күйін өзгерту фактісін куәландыратын іздер (нөмірін жою, бөлшек материалын өзгерту және т.б.) бар ма
- 11) Осы қаруды дайындау кезінде қандай материалдар, заттар пайдаланылған
- 12) Қарудың осы данасын дайындаған адамның қандай кәсіби білік-дағдылары бар
- 13) Зерттеуге ұсынылған қарудың ату шұриппесін баспайақ (белгілі бір нақты жағдайларда) атуға бола ма
- 14) Қарудың бөліктері мен бөлшектері бұрын біртұтас дананы құраған ба [6].

Сот баллистикалық сараптаманы тағайындау үшін материалдарды дайындаудың ерекшеліктері. Атыс қаруы сараптамаға сол қолға түсіру сәтінде болған түрде ұсынылады.

Егер қауіпсіздік үшін тасымалдау кезінде қарудың оғы алып тасталынса, онда ондағы патрондардың саны мен орналасуын бұлжытпай сипаттау керек. Сарапшының алдына атылыстың өздігінен болу мүмкіндігі туралы сұрақты қойған кезде қаруды бөлшектеу рұқсат етілмейді [7].

Хаттамада қару және қолға түсіру мен сақтаудың жағдайлары толық сипатталуы керек.

Қаруды тасымалдау кезінде зақым келмейтін етіп буып түйген жөн. Бөтен заттардың әсері мен дәрі газдарының шығып кетуін азайту мақсатында қарудың ұңғы жағына қандай да бір қорғаныс құрылғысы кигізіледі [8].

Сұрақтарды қою кезінде мынаны ескеру керек қолдан жасалған қаруға оның жарамдылығы туралы емес, оның атуға жарамды жарамсыздығы туралы сұрақ қойылу қажет.

Атыс шүріппесін баспай ату мүмкіндігі туралы сұрақ, қойылған жағдайда, тексерілетін ақпараттан шыға отырып, сұрақта нақты шарттарды (қару күндағын қатты затқа соққанда, мылтық құлап қалған кезде өздігінен атылу мүмкін бе) көрсету керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Е.Ғ. Жәкішев, Ә.А. Исаев, Г.Х. Найманова, Р.Б. Тапалова, Н.С. Темірболат Криминалистика. – Алматы: «Қазақ Университеті», 2005. – 98 б.
2. Граве И.П., Внутренняя баллистика. – Л., 1933 — 1937, вып. 1 — 4
3. Қазақ Энциклопедиясы.
4. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Әскери іс. – Алматы: «Мектеп» ААҚ, 2001.
5. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 30 желтоқсандағы «Қарудың жеке түрлері айналымына мемлекеттік бақылау туралы» №339-1 Заңы.
6. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің 2002 жылғы 24 Қазандағы № 158 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Сот сараптамасы орталығында сот сараптамалары зерттеулерді жүргізу жөніндегі Нұсқаулық.
7. Бычкова С.Ф. Организация назначения и производства судебной экспертизы Теория и практика судебной экспертизы. – Алматы, 1999.
8. Жук А.Б. Энциклопедия стрелкового оружия. – М.: Военное издательство, 1998.

**Жалмаганбетова М.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.**

Первоначальное следственное действие при расследовании преступления хулиганство

Согласно С.И. Ожегову под хулиганством понимается «поведение, грубо нарушающее общественный порядок, обнаруживающее явное неуважение к обществу, к достоинству человека».

В это понятие вкладывается элемент противопоставления себя чему-то объективно установившемуся путем возвышения себя над остальными, путем нарушения установленного порядка, путем проявления неуважения к другим.

Хулиганство определялось как «грубое нарушение общественного порядка, выражающее явное неуважение к обществу, сопровождающееся применением насилия к гражданам либо угрозой его применения, а равно уничтожением или повреждением чужого имущества». Из прежнего состава хулиганства в самостоятельный состав преступления с названием «Вандализм» выделились «осквернение зданий и иных сооружений, порча имущества на общественном транспорте или в иных общественных местах». Кроме того, законодатель расширил сферу использования такого квалифицирующего признака, как совершение преступления «из хулиганских побуждений», вводя его в качестве обстоятельства, усиливающего ответственность виновного при убийстве и при наиболее опасных посягательствах на здоровье личности. Злостным хулиганством признавались «те же действия, отличающиеся по своему содержанию особым цинизмом или особой дерзостью, либо связанные с сопротивлением представителю власти или представителю общественности, выполняющему обязанности по охране общественного порядка, или иным гражданам, пресекающим хулиганские действия, а равно совершенные лицом, ранее судимым за хулиганство» [1, с.78].

Первоначальный этап расследования хулиганства по времени может быть непродолжительным. Анализ практики свидетельствует, что обычно он длится от 3 до 5 дней с момента возбуждения уголовного дела. В это время должно быть осуществлено большое число следственных действий и организационных мероприятий. К сожалению, на первоначальном этапе лица, проводящие расследование, не всегда уделяют должное внимание составлению плана. Однако без тщательного планирования качественно и в срок провести все необходимые следственные действия и другие мероприятия весьма трудно.

По несложным делам следователи и работники дознания на первоначальном этапе расследования в ряде случаев обходятся без подробных письменных планов, организуют свою работу на основе типичных версий и лишь после выполнения первоначальных следственных действий приступают к развернутому планированию. По делам о групповом хулиганстве такую практику нельзя считать приемлемой. Учитывая групповой характер преступления и связанную с этим сложность предстоящей работы, надо с самого начала составлять письменный план расследования, хотя бы в виде простого перечня следственных действий и организационных мероприятий, подлежащих незамедлительному проведению. При расследовании групповых преступлений чаще обычного приходится уточнять, изменять планы расследования, поэтому при их составлении необходимо принимать во внимание и это обстоятельство [2, с.107].

Среди следственных действий, выполняемых на первоначальном этапе расследования хулиганства, вначале должны быть указаны те, производство которых согласно закону обязательно осуществляется в первую очередь (например, допрос перед предъявлением для опознания). Вопрос об очередности выполнения следственных действий обстоятельно исследован А. В. Рагулиным. По его мнению, при расследовании любых преступлений преимущества в плане очередности проведения имеют действия:

- направленные на собирание доказательств, которые в случае промедления могут быть утрачены;
- по розыску, изобличению и изоляции преступника, пребывание которого на свободе представляет опасность для общества;
- способствующие выяснению оснований для предъявления обвинения подозреваемому, содержащемуся под стражей;
- обеспечивающие проверку одновременно нескольких версий;
- сопряженные со значительным расходом времени;
- необходимые в качестве подготовки к последующим следственным действиям;
- не связанные с риском разглашения тайны расследования;
- касающиеся лиц, а также предметов и документов, наличие которых в данный момент может быть обеспечено.

Вместе с тем планирование на первоначальном этапе расследования группового хулиганства имеет особенности, влияющие на последовательность проведения следственных действий. По делам этой категории необходимо:

- во-первых, планировать следственные действия таким образом, чтобы в первую очередь изобличить второстепенных участников хулиганства и попытаться получить от них правдивые показания о событии;
- во-вторых, при наличии сомнений в результатах планируемых следственных действий прежде должны проводиться те из них, которые с большей вероятностью могут обеспечить получение доказательств о причастности заподозренных лиц к совершенному преступлению;
- в-третьих, поскольку хулиганство затрагивает интересы отдельных граждан, которые нередко со временем (как по личным мотивам, так и в результате влияния преступников, их знакомых, родственников) начинают тяготиться участием в расследовании и неохотно дают правдивые показания, одними из первых следует планировать допросы свидетелей;

- в-четвертых, должен быть предусмотрен порядок проведения следственных действий, исключаящий общение между собой как свидетелей и потерпевших, так и задержанных [3, с.27].

Таким образом, планирование работы по уголовному делу имеет немаловажное значение. План расследования включает следующие этапы: ознакомление с исходной информацией и выдвижение типичных версий; анализ собранных в ходе предварительной проверки данных о преступлении и выдвижение конкретных версий; формулировка вопросов, подлежащих выяснению; определение круга первоначальных следственных действий и иных мероприятий, которые должны быть проведены для решения этих вопросов; выбор оптимальных путей и способов проведения следственных действий и иных мероприятий; составление развернутого плана расследования; контроль за исполнением и корректировка плана. Основой планирования расследования являются общие типичные версии, выдвигаемые после ознакомления с первичной информацией; основой корректировки плана расследования являются частные типичные версии, выдвигаемые в ходе работы по уголовному делу о хулиганстве.

Список использованной литературы:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка [Текст] / И. С. Ожегов; под общ. ред. Л. И. Скворцова. – М.: ОНИКС 21 век Мир и Образование, 2003. – 1200 с..
2. Рагулин А.В. Хулиганство: уголовно-правовые аспекты: Учебное пособие [Текст] / А. В. Рагулин. – Челябинск: изд-во Восточного института экономики, гуманитарных наук, управления и права, 2005.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 167-І (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.03.2014 г.)

**Жұмақұлова А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Ақша белгілерінің техника – криминалистикалық сараптамасы

Ақша жүйесі – елдегі тарихи қалыптасқан және заңмен бекітілген ақша айналыс құрылымы. Ақша – жалпыға эквивалент, ерекше тауар. Оның 5 функциясы бар:

1. құн өлшемі- әртүрлі қызметтер мен тауарлардың құнын анықтау мен салыстыру үшін пайдаланады.
2. жинақтау функциясы- төлем құралы ретінде өз номиналын жоғалтпай-ақ кез-келген уақытта ақшаны пайдалану мүмкіндігі (абсолютті өтімділік).
3. Айналыс құралы- тауар мен қызмет қозғалысында делдал ретінде және басқа төлем операцияларын жүзеге асыру үшін қолданылуы.
4. Төлем құралы- тауар және қызметтерді өтеу
5. Әлемдік ақша- халықаралық капитал, тауар және қызмет айналысында пайдалану мүмкіндігі [1].

Шетелдік тәжірибеде ақша жүйесін ұйымдастыруда бірқатар қағидаларға сүйенеді:

- Мемлекет тарапынан орталықтандырылған реттеу. Бұл принцип әкімшілік жүйеде де, нарықтық жүйеде де орын алуы мүмкін.
- Ақша айналымын болжау мен жоспарлау механизмінің бар болуы.
- Ақша айналыс заңының мына теңдікті қамтамасыз етуі $MV=PQ$, осы теңдікте М- ақша массасы, V- ақша айналым жылдамдығы, Р- баға деңгейі, Q- тауар мен қызмет көлемі.
- Ақша эмиссиясының несиелік сипаты, банктердің несиелік операциялар жүргізуінен қолма-қол және қолма-қол емес ақшалар айналысқа түседі.

- Орталық банк парламентке қарасты, ал үкіметтен тәуелсіз.

Жалған ақша белгілері мен бағалы қағаздар - шын ақша белгілерін (банкнотты, мәнетті) және басқа бағалы қағаздарды жасанды жасау және оларды нағыз ақша, бағалы қағаз ретінде беру, өткізу және табыс алу мақсатымен қолдан жасау. Ішінара жалған жасау (мәнет үшін салмағын кеміту, мәнеттік металды арзан металмен ішінара ауыстыру, шын шығарылған жылын, атаулы бағасын немесе өзге де деректерін қайта шеку; банкнот пен басқа да бағалы қағаздар үшін шын белгідегі деректемелерді өзгерту); толық жалған жасау (технологияны не шын белгілерді дайындау кезінде пайдаланылатын материалдардан өзгеше материалдарды қолданып жасанды ақша белгілерін немесе басқа да бағалы қағаздарды жасау).

Ақшаның жалған ақшадан мына белгілер бойынша ажыратуға болады. Ол үшін Ресей Федерациясын алатын болсақ:

1. Ақшаны жалған ақша ма соны білу үшін біріншіден ақшаның жанындағы жіңішке шрихтан анықтауға болады және шеткі жағында Ресей банкінің билеті деген сөз болуы тиіс.

2. Мың рубльдің жалған рубльден айырмашылығын білуге ашық түсті жылтырақ көлденең орналасқан сызық арқылы байқауға болады. Осы жалған сызық елтаңбаның ортасынан не жоғары не төмен жылжып кетеді. Дұрыс рубльдің жылтыр сызығы қозғалып кетпес үшін қорғаныс жібімен жасалады. Шын банкнотаның біртүсті жасыл желегінде сары және көк түсті сызық көрінеді. Ол ақшаның төменгі жағында байқалады.

3. Шын ақшаны жалған ақшадан ультра күлгін сәуле арқылы тексерген кезде байқалады. Ақшаның келесі бетінде қорғаныс жібінен ромбамен бөлініп жазылған қою түсті мың рубльді көруге болады. Жалған ақшада ол ақшыл түсті болып келеді.

4. Шын ақшаны жалған ақша ма соны білу үшін үлкейтіп қарау керек. Ою өрнекті лентаның жоғарғы және төменгі жағында кішкентай жазумен жазылған сөз бар оны тек үлкейтілген жағдайда көруге болады. Ал жалған ақшада болмайды.

5. Шын ақшаны жалған ақшадан жасалған қағаздың сапасынан байқауға болады. Ал қазіргі жасалып жатқан ақша көп құрамды және көп қабатты. Жалған ақшаны А4 форматындағы қағазбен жасалады.

Ал қазіргі уақытта жалған ақшаны жасау үшін А4 форматындағы қағазбен, тырнаққа арнаалған лак, фальга, ксерокс арқылы жасалады.

Статистикаға сүйенетін болсақ осы жылдың басынан бастап 919,5 млн. тенгені құрайтын 12 қылмыстық іс ашылыпты. Осы жалған ақшаның басым бөлігін Орал қаласынан 245, Чапаев ауылынан 4 және басқа ауылдардан айта кетсек Теректі, Жаңа қала ауылынан және Тас қала ауылдарынан табылған. Тексеріліп келгеннен кейін жалған ақшаны Оңтүстік Қазақстанда көп жасайды екен.

«Ақша белгілерін қолдан жасауға қарсы күрес жөніндегі халықаралық конвенция және оған Хаттаманы ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заң жлбасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 17 сәуірдегі №325 қаулысында жалған ақша төмендегі көрсетілген негіздер бойынша жасалуы мүмкін.

Мыналар әдеттегі қылмысты істер ретінде жазалануы тиіс:

1. Осы нәтижеге қол жеткізу үшін қолданылатын тәсіл қандай болса да, ақша белгілерін жасау немесе өзгерту бойынша алдау әрекеттерінің барлығы.

2. Қолдан жасалған ақша белгілерін өткізу.

3. Олардың қолдан жасалу сипаты белгілі болған жағдайда жалған ақша белгілерін өткізуге, елге әкелуге немесе алуға немесе өзіне иеленуге бағытталған әрекеттер.

4. Осы құқық бұзушылықтарды жасауға оқталу және қасақана бірге қатысу жөніндегі әрекеттер.

5. Өзінің мақсаты жағынан жалған ақша белгілерін дайындауға немесе ақша белгілерін өзгертуге арналған құралдарды немесе өзге де заттарды әзірлеу жөніндегі, алу жөніндегі немесе өзіне сатып алу жөніндегі алдау әрекеттері [2].

Қолдан жасалған ақша белгілерін жасау кезіндегі құралдар және өзге де заттар алып қойылуы және тәркіленуі тиіс. Қудалау орын алған елдің заңдары бойынша қылмыстық мұрағаттарда сақталуы қажет заттай айғақтарды, сол сияқты орталық бюроға беру пайдалы болатындай үлгілерді қоспағанда, осы ақша белгілері, осы құралдар және осы заттар тәркіленгеннен кейін тиісті талап бойынша не үкіметке, не ақша белгілері туралы сөз болып отырған эмиссиялық банкке берілуі тиіс. Кез келген жағдайда осы заттардың барлығы пайдалануға жарамсыз етілуі тиіс.

Әрбір елде ақша белгілерін қолдан жасау істері жөніндегі анықтауды ұлттық заңнама шеңберінде айрықша орталық бюро жүргізуі тиіс.

Бұл орталық бюро:

- a) Эмиссиялық органдармен;
- b) Ел ішіндегі милиция (полиция) биліктерімен;
- c) Басқа елдердің орталық бюроларымен тығыз байланыста болуы тиіс.

Ол әрбір елде ақша белгілерін қолдан жасау жағдайларын іздестіруді, олардың алдын алуды және жолын кесуді жеңілдете алатын барлық мәліметтерді орталықтандыруы тиіс.

Қорытындылай келгенде жалған ақшаның алдына алу үшін өзімнің субъективтілік ойымды, яғни ұсынысымды көрсетіп кеткім келеді:

1. Қоғамдық орындарда жарнамалар (теледидар, қаладағы рекламалық плакаттарға, банк және де т.б.) жерлерге енгізу керек.
2. Ақша жасау барысында ақшаның жасалу құрамын қиын қылып жасау керек.
3. Жалған ақша жасаған адамның мүлкін тәркілену керек деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. – М., 2000.
2. Интернет көздері.

Изтлеуова С.,

студентка 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.

Регламентация деятельности специалиста в следственных и иных действиях

Практический интерес представляет рассмотрение вопросов, связанных с деятельностью специалистов-криминалистов, а именно процессуальный статус исследований специалистов в рамках следственных действий как одной из формы применения специальных знаний в судопроизводстве.

В результате реализации положений правовой реформы Республики Казахстан, приведения деятельности правоохранительных органов в соответствие с нормами Конституции Республики Казахстан, органы внутренних дел были освобождены от экспертных функций. В связи с чем экспертно-криминалистическая деятельность претерпела значительные изменения, а сами подразделения были преобразованы в Оперативно-криминалистическую службу органов внутренних дел. Одними из основных задач оперативно-криминалистической службы органов внутренних дел является производство исследований, участие в качестве специалистов в следственных действиях и оперативно-розыскных мероприятиях, ведение и использование криминалистических учетов, технико-криминалистическое обеспечение предупреждения, выявления, раскрытия и расследования преступлений.

Специалист-криминалист выезжает в составе следственной группы на осмотр места происшествия, проводит осмотр и исследования. От качества осмотра и предварительного исследования вещественных доказательств, как правило, зависят ход и

результаты всего расследования преступления. Следовательно, в интересах следствия чрезвычайно важно при проведении этого неотложного следственного действия получить максимум информации. Для целей эффективного расследования и раскрытия преступлений, как говорится, по «горячим следам», согласно действующему процессуальному законодательству (ч.2 ст. 84 УПК) такие исследования проводит специалист-криминалист в рамках следственных действий.

Само исследование может быть проведено на месте обнаружения следов и вещественных доказательств, а также в криминалистических лабораториях правоохранительных органов. На практике протокол с информацией специалиста и его "официальный документ", приложенный к протоколу, успешно используются в качестве источника доказательств. В настоящее время криминалистами органов внутренних дел исследуются 48% различных объектов, изымаемых в связи с расследованием уголовных дел. В Мангистауской, Акмолинской, Актюбинской, Южно-Казахстанской, Северо-Казахстанской областях, в городе Алматы специалистами оперативно-криминалистических подразделений проводятся исследования объектов, изымаемых в ходе осмотра мест происшествий, в рамках следственных действий. Этим исследованиям придается доказательственная значимость, ни одно уголовное дело не было возвращено прокуратурой и судами для назначения экспертизы.

Отечественной процессуальной наукой отвергнута концепция эксперта - научного судьи, несущая на себе печать теории формальных доказательств, согласно которой заключение эксперта принималось за истину и оценке не подлежало. Так, в соответствии с ч.2 ст.25 УПК РК, никакие доказательства не имеют заранее установленной силы и не обладают преимуществом друг перед другом. Однако на практике существует тенденция придания заключению эксперта особого доказательственного статуса. Например, в Карагандинской области прокуратура, основываясь на Законе «О судебной экспертизе», в категоричной форме запретила направлять уголовные дела в суд без акта экспертизы. Подобная практика сложилась в Костанайской области, где прокуратурой не признается доказательственное значение заключений специалиста. В результате, после большинства криминалистических исследований назначается судебная экспертиза, что приводит к необоснованным материальным затратам, затягиванию сроков расследования уголовных дел.

Основной целью экспертизы является получение нового источника доказательства, а в обязанности эксперта входит дача самостоятельного заключения (ст. 83 УПК). Главная цель специалиста состоит в оказании содействия следователю и суду в собирании, исследовании и оценке доказательств, а также в применении технических средств, необходимость в которых возникает в ходе проведения следственных и судебных действий (ст. 84 УПК). Специалист собирает доказательства, направляет их на исследование, эксперт же не имеет процессуальных прав на самостоятельное собирание и направление объектов на исследование. Однако в некоторых случаях соблюсти это положение практически невозможно. Так, выполняя задание следователя (суда), эксперт, проводя осмотр представленных объектов, может обнаружить новые объекты или следы, зафиксировать их в своем заключении. Затем документально органом, ведущим уголовный процесс, обнаруженные объекты приобщаются к делу, приобретают силу вещественных доказательств. Хотя эти действия противоречат уголовно-процессуальному законодательству. Например, при направлении на исследование предметов - вероятных носителей микрообъектов, наличие которых обоснованно предполагается, эксперт первоначально изучает локализацию микрообъектов на предмете-носителе, изымает их, затем проводит исследование. Т. е. он практически собирает доказательства. Или судебно-медицинский эксперт при осмотре трупа обнаруживает, самостоятельно изымает какие-то объекты и по своему усмотрению направляет их на лабораторные или другие исследования, расширяя тем самым круг лиц, участвующих в экспертизе.

С другой стороны возникает следующий аспект данной проблемы. В соответствии с требованиями части 2 статьи 84 УПК специалист не вправе проводить исследование, приводящее к полному или частичному уничтожению объектов либо изменению их внешнего вида или основных свойств. На практике же действия, связанные с обнаружением, закреплением и изъятием некоторых следов требует именно такого вмешательства. Например, обнаружение, фиксация и изъятие следов пальцев рук на денежных купюрах.

Все эти моменты требуют устранения несогласованности критериев разграничения процессуальных функций специалиста и эксперта, законодательной регламентации содержания специальных знаний специалиста и эксперта.

Оперативно-криминалистическими подразделениями МВД Республики Казахстан неоднократно инициировался вопрос законодательной передачи производства отдельных криминалистических экспертиз в криминалистические подразделения МВД, но не нашел поддержки. Хотя, как показывает опыт наших коллег из РФ и Прибалтийских стран, там экспертные функции осуществляются успешно и в МВД и органах юстиции. При существующем положении дел считаем целесообразным решить вопрос о придании законодательного статуса официального доказательства заключению специалиста. А также предусмотреть уголовную ответственность за дачу заведомо ложного заключения, что явилось бы важной гарантией правильности заключения специалиста.

Полагаем, такие изменения и дополнения в действующее законодательство позволят разрешить ряд противоречий.

Изтлеуова С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.

Процессуальное оформление участия специалиста в следственных и иных действиях

В большинстве работ по данной тематике освещались вопросы участия специалистов в производстве следственных действий, регламентированные ранее существовавшим уголовно - процессуальным законодательством. Вместе с тем, проблемы совершенствования уголовно - процессуальных норм, направленных на более детальную регламентацию процессуального положения специалиста, на современном этапе не рассматривались.

В связи с введением в действие нового УПК РК, до настоящего времени не исследовались проблемные вопросы отличия заключения специалиста от заключения эксперта, применения показаний специалиста в качестве доказательства по уголовному делу, правовой неурегулированности о форме предоставления результатов применения специалистом технических средств в исследовании материалов уголовных дел. Кроме этого, не ставились вопросы о проблеме конфликтов, возникающих между следователем и «гражданским специалистом», связанных с привлечением последнего к участию в процессуальных действиях, предотвращения ошибочных переводов в практике расследования уголовных дел.

В процессуальном законодательстве закреплено, что любое следственное действие фиксируется в протоколе (ст. 122 УПК РК), являющемся процессуальным источником доказательств (ст. 115 УПК РК). В протоколе отражается весь ход следственного действия и его результаты, указываются лица, участвующие в деле, в том числе и участие специалиста полностью находит отражение в нем.

В протоколе необходимо указать все данные о специалисте, в частности: Ф. И. О., образование, профессия, стаж работы, содержание деятельности, применяемое оборудование, приборы, материалы, методы, полученные результаты.

Ст. 84 УПК РК регламентирует, что специалист, участвуя в следственных или судебных действиях, обращает внимание участников (следователя, дознавателя, судьи, прокурора, понятых и др.) на обстоятельства, связанных с его действиями при обнаружении, закреплении и изъятии предметов или документов, при применении научно-технических средств, исследовании материалов дела, подготовке материалов для назначения экспертизы, в рамках следственных или судебных действий проводит исследование материалов в протоколе, либо в официальном документе, приобщенном к уголовному делу в порядке, предусмотренном ч. 8 ст. 203 УПК РК.

Однако законом не предусматривается ни сама форма указанного официального документа, ни его содержание. Поэтому специалист в своих действиях должен руководствоваться ст. 120 и 251 УПК РК, где излагается содержание заключения эксперта, т. е. специалист обязан изложить: какие материалы уголовного дела или исследованы, в рамках какого следственного или судебного действия он участвовал, какие объекты были подвергнуты исследованию, какие исследования произведены, какие методы и средства применены и в каком виде они надежны, обоснованные ответы на поставленные вопросы. Если при исследовании специалист установит обстоятельства, имеющие значение для дела, которые ему не были изложены в задании, он вправе указать их в своем документе. Форму официального документа по результатам исследования специалиста можно использовать в виде: «Справки специалиста», «Заключения специалиста» или «Акта специалиста». К официальному документу должны быть приложены оставшиеся после исследования объекты, а также фото таблицы, графики и другие материалы, подтверждающие выводы специалиста. Данный документ подписывается специалистом и лицами, присутствующими при исследовании.

Кроме того, в законе нет четкости о том, кто должен обязательно присутствовать при исследовании материалов дела специалистам, а также при составлении официального документа (следователь, понятые и др.) где специалист может проводить свои исследования - на месте обнаружения объектов или в специальных условиях, например, в криминалистической лаборатории.

Как отмечалось выше, специалист по процессуальному законодательству не имеет права давать самостоятельное заключение, являющееся источником доказательств. Следовательно, его деятельность в уголовном судопроизводстве ограничивается рамками оказания содействия в собирании, исследовании и оценке доказательств, а так же в применении технических средств (п. 1 ст. 84 УПК РК). Формы помощи специалиста весьма разнообразны, зависят как от проводимых следственных действий, так и от вида специальных знаний, которыми обладает следующее лицо.

Основной принцип участия специалиста в следственных и судебных действиях заключается в практической целесообразности применения специальных знаний.

Специалист может принимать участие в следственных действиях, как и в случаях, когда это сочтут следователь или судья. Можно выделить три формы, когда в следственных и судебных действиях участвуют специалисты:

А) Специалист и его специальные знания не определены и предусмотрены, и вопрос о его привлечении решает следователь и судья по своему усмотрению;

Б) Специалист или специальные знания предусмотрены законом в следственных и судебных действиях, однако вопрос о его привлечении также решает следователь и судья;

В) Специалист или специальные знания предусмотрены законом, и их участие обязательно в следственных действиях.

Согласно литературным источникам и процессуальному законодательству, участие специалиста в следственных действиях может состоять в следующем:

- Обнаружении следов и вещественных доказательств и их фиксации;
- Отборе следов и объектов, пригодных для дальнейшего исследования;

- Фиксации обстановки места происшествия и расположения объектов, когда это необходимо для дальнейшего исследования, в изготовлении схем, планов и др.;
- Закреплении следов, вещественных доказательств в процессе осмотра и др. следственных действиях;
- Дактилоскопировании и фотографировании неопознанного трупа;
- Получении посмертной маски с лица и других частей тела трупа;
- Содействии правильному описанию следов и вещественных доказательств в протоколе;
- Осмотре трупа человека на месте его обнаружения или при эксгумации;
- Проведении освидетельствования подозреваемого, потерпевшего, свидетеля, если освидетельствование сопровождается обнажением тела человека;
- Подборе орудий, материалов, боеприпасов и других объектов для проведения экспериментов или опытов в процессе следственных действий;
- Определении количества образцов, их качества, условий получения;
- Помощи в осмотре следов и вещественных доказательств непосредственно на месте их обнаружения, в кабинете следователя или в зале судебного заседания;
- Выявлении обстоятельств, причин и условий, способствовавших совершению преступления в период участия в следственных и судебных действиях.

Участие специалиста в следственных и судебных действиях имеют определенные особенности в зависимости от специфики самих процессуальных действий, их целей и тактических условий проведения.

Изтлеуова С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаетв Б.А.

Особенности тактики применения технических методов и средств для обнаружения, закрепления и изъятия предметов и документов

Указанная проблема подтверждается статистикой изучения архивных уголовных дел. В ходе проведения осмотров места происшествия без участия специалиста следы и вещественные доказательства следователями вообще не изымались. Кроме этого, как показывает практика следователи очень редко, либо вообще не приглашают специалиста к проведению обыска, выемки и освидетельствования. Данную ситуацию подтвердили и результаты анкетирования следователей, которые пояснили, что специалиста к производству обыска вообще не приглашают - 68%, привлекают очень редко - 21%, привлекают очень часто - 11%.

Более удручающие результаты получены при опросе специалистов: не привлекают вообще - 91,5%, привлекают очень часто - 4,3%, привлекают очень редко - 4,3%. Выемка с участием специалиста проводилась только в 1,3% случаев. В результате анкетирования следователей было установлено, что они вообще не привлекают специалиста к производству выемки - 75%, привлекают - очень редко - 20%, привлекают очень часто - 5%. Аналогичные результаты получены и при опросе специалистов: вообще не привлекают - 91,5%, привлекают очень редко - 6,4%, привлекают очень часто - 2,1%.

При обобщении практики расследования уголовных дел и анкетировании следователей и специалистов было выявлено, что освидетельствование как следственное действие с вынесением соответствующего постановления и составлением протокола следователями практически не проводится. В уголовных делах имели место только акты судебно - медицинского освидетельствования, проводимое судебно - медицинским экспертом. Однако в 10,7% случаев имелись достаточные основания для производства освидетельствования и, как правило, следственного, но оно не проводилось.

Во-вторых, существует проблема того, что специалисты допускают ошибки при обнаружении, закреплении и изъятии следов и вещественных доказательств. Указанная проблема подтверждается практикой изучения архивных уголовных дел, анализ которых показал следующие результаты участия специалиста при осмотре места происшествия: 1) изъяты следы и вещественные доказательства, которые имели существенное значение для расследования преступления, были пригодны для индентификации - 36,7%; 2) изъяты следы и вещественные доказательства, которые не имели существенного значения для расследования преступления - 20,4%; 3) ничего не было изъято - 24,5%.

В-третьих, знания специалистов, как следователями, так и самими специалистами используются не в полной мере, а именно редко применяются технические средства для обнаружения, закреплении и изъятия следов и вещественных доказательств. В тех случаях, если специалист был привлечен к проведению следственного действия, то очень часто он формально присутствует, ограничиваясь применением лишь фотоаппарата для проведения фотосъемки, для изготовления фототаблицы к протоколу следственного действия, не применяя иные технические средства.

Мы считаем, что решение вышеназванных проблем должно устраняться следующими путями:

- 1) увеличением числа высококвалифицированных следователей и специалистов;
- 2) повышением эффективности их труда;
- 3) улучшением материально - технической оснащенности правоохранительных органов.

Кроме того, мы считаем необходимым статью «Освидетельствование» УПК РК дополнить частью 6 в следующей редакции: «6. В случаях, не терпящих отлагательства, освидетельствование любого лица может быть произведено до возбуждения уголовного дела»;

во-вторых, внести изменение в закон, касающийся обязательного участия специалиста при производстве освидетельствования, а именно, изложить ч. 3. ст. 179 УПК РФ в следующей редакции: «Следователь производит освидетельствование с участием специалиста».

Проведенный нами анализ следственной практики показал, что технические средства в исследовании материалов уголовных дел наиболее часто применяются при фиксации хода и, результатов следственных действий (аудио-, видеозаписи) и осмотров всех видов.

Специфика применения технических средств при фиксации хода и результатов следственных действий заключается в необходимости разработки специалистом сценария их применения.

При этом специалист исходит из материалов дела (показаний участников процесса, протоколов других следственных действий). Составленный сценарий является примерным, потому что предугадать весь ход следственного действия весьма сложно и есть необходимость его корректировки по ходу.

Наиболее часто, в соответствии с результатами опроса следователей аудиозапись применяется при проведении допроса и очной ставки (31%); проверки показаний на месте (37%); предъявлении для опознания (2%); освидетельствования (1%); осмотра места происшествия (3%); обыска (2%); следственного эксперимента (2%); при задержании (1%). 35% опрошенных следователей вообще не применяют аудиозапись. Аналогичные результаты получены и при опросе специалистов: при проведении допроса и очной ставки (83%); осмотра места происшествия (12,8%); освидетельствования (2,1%); вообще не применяется аудиозапись (2,1%).

Согласно опубликованным данным, анализ опроса следователей показал, что видеозапись наиболее часто применяется при проведении следственного эксперимента (15,3%); допроса и очной ставки (14%); проверки показаний на месте (52,3%); осмотра места происшествия (13,3%); обыска (8,3%); предъявлении для опознания (10,3%);

задержании (2%); вообще не применяли видеозапись (30%). Опрошенные специалисты на тот же вопрос ответили следующим образом: при проведении проверки показаний на месте (39,7%); при допросе и очной ставке (31,2%); при следственном эксперименте (5,7%); не применяли вообще (44,7%).

Основным недостатком применения аудио-, видеозаписи в ходе следственных действий является отставание используемых технических устройств от потребностей сегодняшнего дня. Так, использование магнитных носителей требует специальных условий для обеспечения их сохранности.

**Изтлеуова С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.**

Психологические основы разрешения конфликтов, возникающих между следователем и специалистом

Анализируя законодательную базу и практическую деятельность правоохранительных органов, мы приходим к выводу, что ключевым звеном возникновения конфликтов между следователем и специалистом является несовершенство уголовно - процессуального и уголовного законодательств, а также возможная несовместимость в личностных качествах указанных участников уголовного судопроизводства.

Для подготовительного следственного действия присущи конфликты, возникающие на почве организационного характера, прежде всего: нежелание «гражданского» специалиста выезжать для осмотра места происшествия в составе следственно - оперативной группы. В ходе рабочего этапа следственного действия конфликты возникают при ненадлежащем содействии специалиста следователю при обнаружении, закреплении и изъятии следов и вещественных доказательств, возможны случаи умышленного уничтожения специалистом следов и вещественных доказательств.

Конфликтные ситуации негативно влияют на ход предварительного следствия, а именно снижается возможность получения первоначальной доказательственной информации, следствие осуществляется поверхностно, некачественно, остаются неисследованными существенные обстоятельства расследуемого события.

Причины конфликтов, наиболее часто возникающих между следователем и специалистом, автор определяет как внутриличностные и межличностные.

Внутриличностный конфликт понимается как противоречие, достигшее такой остроты, когда предельно обнажаются и сталкиваются (проявляются) противоположные позиции, точки зрения, мотивы или убеждения, которые включают в себя проблемы отдельной личности, затрудняющие ее взаимодействие с другими людьми, например, неадекватная, чаще завышенная самооценка; проблема «выбора» равнозначных целей поведения или «уклонения» от одинаково нежелательных последствий.

Истоки внутриличностного конфликта специалиста кроются в противоречии между формальным рангом специалиста в расследовании преступления и значением его специальных знаний для решения задач уголовного судопроизводства. Таким образом, налицо несоответствие формального и реального познавательного рангов специалиста в отдельных ситуациях расследования. В условиях непосредственного контактирования (например, при осмотре места происшествия) это противоречие может вылиться в межличностный конфликт между следователем как организатором расследования и специалистом как носителем специальных знаний, обеспечивающих ему известную исключительность и высокую профессиональную самооценку. В данном случае весьма эффективным способом устранения конфликтов автор видит в использовании рекомендаций «адресованные» самооценке, а именно, обращение к позитивным качествам

личности специалиста, а также воздействие на интеллектуальную сферу, объясняющие нежелательные последствия конфликтного поведения.

Для предупреждения конфликтов между следователем и специалистом следует придерживаться нескольких основных правил:

- 1) четко разделить обязанности и сформулировать отдельные поручения;
- 2) соблюдать правила и нормы профессиональной этики;
- 3) к мнению каждого необходимо относиться с уважением;
- 4) при расхождении мнений нужно всесторонне обсуждать и взвешивать доводы каждой стороны;
- 5) критические замечания друг другу необходимо высказывать по-товарищески, без явных или скрытых личных выводов.

Одним из условий успешного преодоления конфликтной ситуации является установление психологического контакта между следователем и специалистом, результатом которого является взаимопонимание и доверие.

Во взаимоотношениях следователя и специалиста должны царить уважение, деловое сотрудничество, доверие. В случае необходимости следователь может указать специалисту на его ошибки, например, попытки, решать вопросы правового характера, выходить за пределы своей компетенции.

Недопустимо, какое то ни было психологическое воздействие на специалиста в виде:

- а) навязывания специалисту собственного мнения, своей версии;
- б) психологическое давление с использованием служебного положения, авторитета;
- в) требования в выборе того или иного метода предварительного исследования вещественного доказательства.

В результате такого воздействия у специалистов снижается критичность ума, наблюдательность, внимательность, точность оценок.

В настоящий момент в УПК Республики Казахстан нет положения об обязательности выполнения требования следователя о явке специалиста, так же как и ответственности за уклонение от выполнения своих обязанностей. Поэтому роль повестки как средства воздействия уже не действует.

Случаи отказа специалистов наблюдаются часто. Обычно от явки уклоняются лица, не работающие в экспертных учреждениях. Причины самые разные - отсутствие интереса к данной форме применения специальных знаний, отсутствие материальной заинтересованности и т.п. «Гражданские» специалисты и раньше ничего не знали о наступлении ответственности в случае необоснованного уклонения от участия в следственном действии, если не вызывались повесткой или специально не предупреждались. А сейчас такой ответственности нет вообще.

Еще более интересен тот факт, что речь идет об ответственности только за разглашение данных предварительного расследования; ответственность, например, за неявку или невыполнение специалистом своих прямых обязанностей не предусматривается, а лишь формально декларируется, что специалист не вправе уклоняться от явки по вызовам дознавателя, следователя, прокурора или в суд. Получается, что следователь, имеющий соответствующие полномочия, может обратиться к специалисту с просьбой об участии в процессуальном или следственном действии и не получить никакого ответа или же получить ответ с отказом от участия в проведении процессуального или следственного действия.

По нашему мнению, для изменения сложившейся ситуации, в УПК РК необходимо внести дополнение, изложив соответствующую часть в следующей редакции: «При уклонении специалиста, обладающего соответствующими специальными знаниями, необходимыми для производства процессуальных действий, предусмотренных настоящим Кодексом, от явки по вызовам дознавателя, следователя, прокурора или в суд, специалист,

может быть, подвергнут денежному взысканию в размере до двадцати пяти минимальных размеров оплаты труда в порядке, установленном настоящим Кодексом, если он об этом был заранее предупрежден в порядке, установленном настоящим Кодексом».

Изтлеуова С.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Непосредственное участие специалиста-криминалиста в оперативно-розыскных мероприятиях

Наиболее многогранной формой участия специалиста-криминалиста в оперативно-розыскной работе является непосредственное привлечение его к проведению конкретного мероприятия. В зависимости от складывающейся обстановки специалист-криминалист может действовать самостоятельно либо совместно с оперативным работником. Выбор той или иной формы участия специалиста зависит также от особенностей мероприятий, проводимых оперативными службами.

Непосредственное участие в оперативно-розыскных мероприятиях для специалиста-криминалиста может заключаться в осмотре различных предметов, в наблюдении за какими-либо действиями, в совершении технических операций, направленных на закрепление получаемых данных.

Для расширения своих возможностей и глубины наблюдений, а также повышения надежности и эффективности в работе вполне правомерно применение специалистом-криминалистом соответствующих технико-криминалистических средств и разработанных криминалистикой приемов. К таким средствам и приемам относятся увеличительные приборы, наборы светофильтров, видеофотоаппаратура, портативные приборы, источники ультрафиолетовых и инфракрасных лучей, слепочные и копирующие материалы, способы выявления невидимых следов и закрепления как видимых, так и невидимых следов, способы консервации объектов, имеющих значение образцов для сравнительного исследования. Одно из важных мест в оперативно-розыскной работе занимает проблема выявления признаков преступлений в совершенных либо совершаемых деяниях с целью быстреего изобличения виновных и пресечения преступлений. Использование оперативно-розыскных приемов и документирования преступных действий лиц, совершающих преступления, направлено на обнаружение фактических данных, уличающих преступников, без раскрытия приемов и источников их обнаружения. Выше уже говорилось, что эти данные имеют большое значение в доказывании преступной деятельности определенных лиц.

Для обнаружения фактических данных проводятся оперативно-розыскные мероприятия, к непосредственному участию в которых привлекаются специалисты-криминалисты. Часто непосредственное участие специалистов-криминалистов заключается в осмотре каких-либо объектов и обнаружении в них различных изменений, возникших в результате совершения преступных действий. Специалист-криминалист при осмотре может выявить на различных объектах следы рук, обеспечить надлежащую их сохранность и предварительно решить вопрос о пригодности этих следов для идентификации; при осмотре рукописных документов, высказать мнение о том, выполнены ли они одним или разными лицами, определить достаточен ли объем рукописного текста для идентификации исполнителя. Специалист также может подметить, какие изменения внесены в бланки документов с целью подделки содержания документов, предложить надежные методы для выявления признаков подчистки, травления, перекопировки, дописки и исправлений в осматриваемых документах (удостоверения личности, паспорта, справки; финансово-отчетные документы: наряды, накладные, расписки, доверенности, ведомости на выдачу зарплаты, акты закупки,

списания, акты ревизий; аттестаты, дипломы об окончании средних и высших учебных заведений; свидетельства, удостоверения на право управления автотранспортом; трудовые книжки и т. д.).

При осмотре возможно использование оптических приборов, соответствующих приемов и наборов светофильтров. При этом объекты для осмотра могут быть непосредственно доставлены к специалисту-криминалисту либо его приглашают участвовать в осмотре объектов по месту их обычного нахождения.

В нормативных документах, где упоминается негласный или оперативный осмотр, отмечается только то, что он является исключительно ответственным мероприятием, осуществляемым лишь в случаях особой необходимости. Организационно-тактические же моменты его проведения не раскрываются.

С участием специалиста-криминалиста целесообразно также проводить осмотр и других различных предметов и объектов, имеющих отношение к совершенным преступлениям. Такими предметами могут быть орудия взлома, детали, части одежды, предметы бытового назначения, записные книжки и тому подобные объекты, которые могут быть утеряны или выброшены преступниками на месте происшествия. Например, в г. Алматы в ряде учреждений были взломаны сейфы. Преступники действовали одним и тем же способом — просверливали в стенке сейфа большого диаметра отверстие, через которое получали доступ к хранившимся ценностям. Сверлильная установка крепилась на сейфе с помощью болта, который ввинчивался в отверстие, сделанное в стенке сейфа с помощью обычного сверла по металлу и ручной дрели. В одном случае преступники забыли болт крепления. Осмотр болта с участием специалиста-криминалиста показал, что подобные болты могут встречаться всего лишь на одном предприятии г. Алматы. Это заставило обратить внимание на работников завода АЗТМ. Среди них были выявлены два лица, входившие в преступную группу, которая занималась взломами сейфов.

Как правило, при осуществлении оперативно-розыскной работы большую роль играют выявление и собирание образцов для сравнительного исследования. Сравнительное исследование образцов позволяет установить важные факты и обстоятельства готовящихся или уже совершенных преступлений. Под образцами понимаются различные пробы (сыпучие и жидкие вещества, пищевые продукты, винно-водочные изделия и т. д.); образцы промышленных изделий широкого назначения (обои, гвозди, канцелярские скрепки, форматная бумага, кожаные материалы, ткани, меха, табачные изделия и пр.); машинописные тексты, бланки документов, рукописи, подписи; протекторы автомобильных шин; различные орудия, инструменты и рабочие части механизмов; выделения человеческого организма (пот, слюна и т. д.); отпечатки рук, следы ног и зубов, оставленные не в связи с преступной деятельностью, и многое другое.

Даже далеко не полный, перечень дает представление о том, какими разносторонними знаниями должен обладать оперативный работник, чтобы из самых разнообразных объектов выбрать образцы, нужные для сравнительного исследования. Практика говорит о том, что оперативные работники не всегда располагают такими универсальными знаниями. Поэтому участие специалиста-криминалиста в выявлении и собирании образцов для сравнительного исследования в большинстве случаев не только желательно, но и необходимо.

Каримова М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Способы обнаружения, фиксации и изъятия следов на месте происшествия

Успешное собирание и предварительное исследование доказательств в процессе осмотра места происшествия предполагают применение современных научно-технических

средств, предназначенных для обнаружения, предварительного исследования, фиксации и изъятия следов и других материальных объектов, имеющих значение для раскрытия и расследования преступления.

Научно-технические средства - это устройства, приспособления и материалы, используемые для собирания и исследования доказательств и ориентирующей информации в целях раскрытия и расследования преступлений.

Из всего арсенала технико-криминалистических средств, имеющихся в распоряжении специалиста-криминалиста, выбираются те, применение которых соответствует конкретным задачам и ситуации на месте происшествия [1].

По целевому назначению технико-криминалистические средства можно разделить на следующие группы:

- *средства фиксации.* Это фото- и видеоаппаратура, применяемые для запечатления обстановки на месте проведения следственного действия, а также различных следов и объектов, имеющих значение для дела;

- *средства выявления невидимых и мало видимых следов и других объектов.* К ним относятся лупы, в том числе специальные криминалистические с подсветкой, различные порошки, как обычные (алюминия, графита, сажи, окиси цинка и др.), так и на магнитной основе (железо, восстановленное водородом, рубин, сапфир, агат и пр.), наборы средств для выявления следов папиллярных узоров парами йода, растворы нингидрина, азотнокислого серебра и т. д. К данной группе относятся также приборы и инструменты для выявления и изъятия микрообъектов (микрочпылесосы, глазные пинцеты, липкие пленки и др.). Сюда же относят и средства для изъятия запаховых следов (одорологические чемоданы);

- *поисковые средства* для обнаружения различных объектов, могущих иметь значение вещественных доказательств (металлоискатели, магнитные подъемники, тралы, щупы, ультрафиолетовые осветители, электронно-оптические преобразователи и др.);

- *средства закрепления (копирования) и изъятия следов.* Наиболее распространенными такими средствами являются: гипс (для изготовления слепков со следов обуви, протекторов шин и других крупных объектов), силиконовые пасты для фиксации мелких следов (орудий взлома, небольших участков следов обуви), пластилин (для снятия слепков со следов взлома), лаки в аэрозольном исполнении (для закрепления следов на сыпучих поверхностях, например песке);

- *средства для получения отпечатков пальцев у живых лиц и трупов:* типографская краска, дактилоскопические подушки, платы, резиновые валики для раскатки краски, дактилопленки, бланки дактилокарт;

- *средства для изготовления композиционных портретов.* Это компьютерные системы для составления композиционных портретов;

- *средства-маркеры.* Эти средства зачастую называют химическими ловушками, поскольку они оставляют на преступнике трудно устранимые и хорошо заметные следы своего воздействия;

- *универсальные средства:* унифицированные чемоданы, передвижные криминалистические лаборатории, предназначенные для использования при осмотре места происшествия и при производстве других следственных действий;

- *средства для систематизации и выдачи криминалистически значимой информации.* Это различные картотеки и коллекции (следов рук, обуви, транспортных средств, взлома, поддельных денег и документов и ряд других), а также ПЭВМ, используемые для их ведения [3].

При производстве осмотра места происшествия также широко используются приспособления, выполняющие вспомогательные функции, - различные инструменты (столярные, медицинские, измерительные и др.), противопожарные средства, канцелярские принадлежности и т. п.

Наибольшими возможностями для квалифицированного осмотра располагают специалисты, выезжающие на места происшествий на передвижной криминалистической лаборатории (ПКЛ). Специальное оборудование ПКЛ состоит из комплекта средств обнаружения, фиксации, изъятия и исследования следов и иных объектов: (для дактилоскопирования, для изъятия объемных следов, для обнаружения и изъятия микрообъектов и следов крови, для дактилоскопирования и туалета трупа, с фотопринадлежностями и осветительной аппаратурой), электротехническое, поисковое и другое оборудование, противопожарные средства, спецодежда, канцелярские и чертежные принадлежности для составления различных документов.

В процессе осмотра места происшествия используются также отдельные унифицированные и специализированные наборы технико-криминалистических средств. Так, органы внутренних дел оснащаются унифицированными чемоданами для осмотра места происшествия, куда входят: ультрафиолетовый осветитель, лупы, дактилоскопические порошки и кисти, приспособления для дактилоскопирования, пленка дактилоскопическая, перчатки хирургические, бинт, ножницы, пинцеты, скальпель, зонды зубные, нож-игла глазная, шпатель, предметные стекла, полиэтиленовые пакеты, стеклорез» гипс, пластилин, рулетка, электрический фонарь, компас, индикатор напряжения, штангенциркуль, набор фломастеров, лента склеивающая, комплект щупов, комплект бирок с номерами, бланки дактилокарт, бумага писчая и миллиметровая, набор инструментов [2].

Список использованной литературы:

1. Бирюкова Н.Д. Технология печатных процессов: Давление печатания в поле контакта. - М.: МПИ, 1976. - 189 с.
2. Бобров В.Ф. Основы теории резания металлов. - М.: Машиностроение, 1975. - 344 с.
3. Бобров В.Ф. Развитие науки о резании металлов. - М.: Машиностроение, 1967. - 416 с.

Каримова М.,

студентка 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Осмотр места происшествия, связанного с обнаружением трупа

Известно, что обнаружение трупа может быть следствием не только преступления, но и события некриминального характера. Поэтому, изучив материальную обстановку, труп, его позу, а также окружающие предметы, можно сделать предварительный вывод о причинах, повлекших смерть [1].

Приведем классификацию смерти, принятую в судебной медицине:

I. Категория смерти — насильственная и ненасильственная.

II. Вид смерти:

- насильственной — механические повреждения; отравление; действие температуры, электричества и т. д.

- ненасильственной — заболевания сердечно-сосудистой системы; заболевания органов дыхания и т. д.

III. Род смерти:

- насильственной (внешнее воздействие) — убийство; самоубийство; несчастный случай;

- ненасильственной — скоростное наступление смерти (когда отсутствует диагноз заболевания); внезапное наступление смерти (если в течение болезни не было симптомов, угрожающих жизни) [2].

Установление обстоятельств происшедшего иногда может быть осложнено инсценировками, к которым прибегают преступники (например, маскировка убийства под самоубийство или несчастный случай).

Следует помнить, что обстановка места происшествия могла быть изменена и лицами, пытавшимися оказать пострадавшему медицинскую помощь до прибытия следственно-оперативной группы. Поэтому специалисту-криминалисту необходимо учитывать возможность этих изменений, чтобы не принять более поздние следы за следы происшествия. К тому же при осмотрах, связанных с убийствами, место обнаружения трупа не всегда может совпадать с местом совершения преступления. Это также должно быть учтено участниками следственного действия.

Отличием осмотра места происшествия при обнаружении трупа от других видов осмотра является обязательное участие врача — специалиста в области судебной медицины. В связи с этим правильная организация такого осмотра следователем предполагает разграничение действий специалистов (врача и криминалиста) в зависимости от их компетенции, а также взаимодействие между ними [4].

Все действия по наружному осмотру трупа, как правило, выполняются следователем с помощью судебного медика. В обязанности последнего входит констатация смерти, установление признаков насилия, характера и механизма возникновения повреждений, а также выявление трупных изменений, позволяющих судить о времени наступления смерти и других данных, имеющих значение для уголовного дела.

Специалист-криминалист, используя технические средства и приемы, помогает следователю в отыскании, фиксации и изъятии объектов и следов, свидетельствующих о действиях предполагаемого преступника в отношении потерпевшего, их взаимном контакте, а также о возможных орудиях преступления. При необходимости, особенно с целью розыска преступника по «горячим следам»; криминалист проводит предварительные исследования объектов на месте осмотра и совместно со следователем выдвигает версии по доводу происшедшего события, причастных к нему лиц.

Если во время осмотра труп не опознан и не обнаружено документов, удостоверяющих его личность, по поручению следователя специалист-криминалист или судебный медик после наружного исследования трупа производит его дактилоскопирование [1].

На первоначальном этапе исследование обстановки места происшествия в таких ситуациях осуществляют по общим правилам в статике, т. е. ничего не изменяя и не касаясь предметов, следов (в том, числе и трупа). Специалист-криминалист вместе со следователем должен определить границы осматриваемого участка (либо помещения); чаще всего они устанавливаются от центра (места нахождения трупа) — к периферии; поиск следов при этом начинают от места их наибольшего скопления — к исходной точке (взаимного контакта потерпевшего и преступника).

Затем специалист обязан принять меры к сохранению видимых следов (либо объектов) предполагаемого преступления: оградить их (например, веревкой на местности либо предметами — в помещении), очертить мелом на полу и т. п. [2].

После поиска и обнаружения следов производится их фиксация, которая также имеет свои особенности. Фотографирование (либо видеозапись) должно сопровождать весь процесс осмотра: от статической стадии до исследования отдельных объектов и следов на трупе. Фото фиксации подлежат следующие основные узлы, элементы обстановки, объекты и следы:

- место обнаружения и расположения трупа относительно окружающей обстановки;
- размещение окружающих его предметов и следов;
- поза трупа; поверхность, на которой он находится (ложе трупа) в период осмотра или находился до перемещения;

- общее состояние одежды на трупе, ее дефекты и загрязнения;
- не прикрытые одеждой телесные повреждения; наличие на трупе предметов, которые могут указывать на предполагаемую причину смерти (статическая стадия осмотра);
- следы, похожие на кровь или выделения человеческого организма;
- раны и другие повреждения тела;
- иные следы, относящиеся непосредственно к трупу (динамическая стадия осмотра);
- признаки внешности;
- особые приметы, имеющиеся на трупе (это крайне важно, если он не опознан): родимые пятна, татуировки, рубцы, протезы и т. д. [3].

После закрепления обстановки места происшествия и обнаруженных следов и объектов съемкой (или видеозаписью) следует осуществить необходимые измерения. Измерение позволяет точно определить расположение трупа относительно окружающих предметов и следов (например, крови, мочи, волос и других объектов). Впоследствии все измерения переносят на план (или схему).

Специалист-криминалист, как уже отмечалось, помогает следователю не только в обнаружении, фотографировании и изъятии следов, но и в правильном описании их в протоколе осмотра, фиксации на плане (или схеме).

В протоколе осмотра кроме указания времени начала и окончания осмотра и характеристик, общих для всех следов, нужно зафиксировать время обнаружения пятен крови, слюны, рвотных масс, мочи и т. п. Это обусловлено быстрыми изменениями, происходящими с объектами такого рода.

При осмотре места происшествия, когда труп уже отправлен в морг или изменено место его нахождения, о его первоначальном положении можно судить по ложу трупа, окружающим следам и объектам. Ложе трупа устанавливают по объяснениям очевидцев или сотрудников милиции, первыми прибывших на место происшествия; для предотвращения утраты следов это место должно быть огорожено. Фото фиксация и описание в протоколе осмотра, отметки на планах (либо схемах) делают по общим правилам: узловая, обзорная съемка; при обнаружении на ложе трупа следов и объектов, имеющих значение для дела, — детальная съемка. Если ложе трупа сливается с окружающей поверхностью, перед фотографированием его выделяют: в помещении очерчивают мелом, на местности устанавливают какие-либо предметы или номерной знак [1].

Список использованной литературы:

1. Брюханов А.В. И др. Толковый физический словарь. Основные термины. – М.: Русский язык, 1987. – 231 с.
2. Бутаев К.К. Основы материаловедения и электроматериаловедения. – М.: Высшая школа, 1971. – 239 с.
3. Бутурлин А.И., Чистяков Ю.Д. Обработка поверхности и поверхностные явления в технологии микроэлектроники: Основы физической химии поверхностных явлений. – М., 1977. – 276 с.
4. Вандер М.Б., Маланьина Н.И. Работа с микрообъектами при расследовании преступлений. – Саратов, 1995. – 119 с.

Каримова М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Осмотр места происшествия по делам о грабежах и разбойных нападениях
(на местности)

В большинстве случаев местом совершения таких преступлений являются малолюдные, неосвещенные, затемненные и заросшие пустыри, скверы, улицы, дорожки в парках и в лесу, а также темные арки и дворы домов.

Предметы преступного посягательства - деньги, ювелирные украшения, радио-, фото- и видеоаппаратура, часы, ценные предметы одежды, а также зонты, сумки, чемоданы и пр.

Потерпевшими становятся в основном лица, которые не в состоянии оказать реального сопротивления преступнику или группе нападающих.

Все преступления данной категории можно подразделить на два вида: совершаемый без подготовки, с внезапно возникшим умыслом (иногда перерастающим из хулиганских действий); с предварительной подготовкой, включающей план совершения преступления и сокрытия его следов, подбор соучастников, с распределением ролей, выбор объекта, места, времени, орудий преступления, средств маскировки, в отдельных случаях — с установлением контакта с потерпевшим [1].

Способы совершения уличных грабежей и разбоев можно разделить на три основные группы: без применения насилия; с применением физического насилия; с использованием психического насилия.

В некоторых случаях преступниками разрабатываются и осуществляются действия по сокрытию преступления и его следов, совершающиеся ими заранее (до выполнения преступного замысла), в момент совершения преступления и после него.

Трудности проведения осмотра места происшествия по факту совершения грабежа или разбойного нападения на местности связаны с ограниченной следовой информацией, имеющейся на месте преступления, проведением осмотра в большинстве случаев в вечернее и ночное время, при недостаточном освещении, а также сложностью фиксации обстановки места происшествия. Нередко осмотры проводятся при плохой погоде в многолюдных местах, где трудно из общей массы следов и предметов, обнаруженных на месте преступления, выделить или определить их относимость к событию преступления, исключить их случайное нахождение на осматриваемой территории [2].

Применение насилия, опасного для жизни и здоровья потерпевшего или связанного с кратковременным расстройством здоровья

Сильный удар в висок или другой жизненно важный орган, сильный толчок, выкручивание рук, избивание, укусы, иные действия, причиняющие длительное страдание потерпевшему

Применение огнестрельного или холодного оружия; угроза, свидетельствующая о готовности применения огнестрельного или холодного оружия

Самодельное и фабричное оружие, предметы хозяйственно-бытового назначения, подвергнутые специальной переделке (шило, напильник и т. д.)

Применение предметов, используемых в качестве оружия, или угроза их применения в случаях, если этими предметами могут быть причинены опасные для жизни и здоровья телесные повреждения. Предметы хозяйственно-бытового назначения (лом, отвертка, топор, молоток, нож, монтировка и т.п.), случайно подобранные предметы (бутылка, палка, камень, кирпич); газовые баллончики и т. п.

Наибольшую сложность представляют осмотры мест происшествий, связанные с грабежами без применения физического насилия или с грабежами и разбоями с использованием психического воздействия на потерпевшего, после совершения которых преступники быстро скрываются, иногда на автотранспорте. В подобных случаях, как правило, следовая информация крайне ограничена [3].

Поиск следов независимо от способа совершения преступления должен быть осуществлен:

- в месте нападения на потерпевшего;
- в направлении движения преступника до места нападения на потерпевшего и совершения преступления;

- в направлении движения преступника после совершения преступления [5].

Необходимо иметь в виду, что способ совершения преступления, точное место нападения преступника и направление, в котором он скрылся, может показать, как правило, только сам потерпевший (либо свидетель — очевидец происшествия), поэтому очень важно использовать любую возможность его выезда на место происшествия или участия в начальной стадии осмотра непосредственно на месте происшествия.

При осмотре места происшествия могут быть обнаружены различные виды следов: обуви (ног), рук, биологического происхождения (например, запаха); микрообъекты и др. При собирании такого рода следов следует помнить, что их могли оставить не только потерпевший, преступник, но и случайные лица, особенно если место связано с постоянным передвижением людей [4].

Из общего числа объектов на месте происшествия необходимо выделить предметы, которые преступник обронил или бросил. На таких объектах можно выявить и изъять следы папиллярных узоров пальцев и ладоней рук, а также запах и микрообъекты. Предметы, используемые в качестве средства нападения или угрозы, обычно обнаруживаются на значительном расстоянии от места нападения, поэтому важно провести осмотр прилегающей территории, где преступник мог их бросить, учитывая и путь его движения после совершения преступления.

При совершении грабежей и разбоев, связанных с подавлением активного сопротивления потерпевших, в ходе осмотров обнаруживаются следы крови, волосы, детали одежды (пуговицы, хлястики, ремни, нитки, лямки и т. п.), реже — личные вещи потерпевшего и преступника (расческа, носовой платок), проездные билеты, документы, газовые баллончики и др.), на которых в дальнейшем, возможно, выявить индивидуальный запах этих лиц, а также микрообъекты — следы взаимного контакта [1].

Наиболее вероятно следы преступника можно обнаружить при исследовании мест нахождения преступника перед совершением преступления (или места засады); мест, в направлении которых он скрылся; при осмотре преодоленной преступником преграды.

При изъятии следов с места преступления необходимо помнить о возможности обнаружения в дальнейшем на теле и одежде потерпевшего, а также преступника следов контактного взаимодействия с предметами окружающей обстановки, в связи с чем в ходе осмотра места происшествия проводится отбор образцов для последующего сравнительного исследования (например, почвы, растительности, строительного мусора, стружки, лакокрасочного покрытия и т. п.).

При проведении осмотра мест уличных грабежей и разбоев во всех случаях составляется план-схема места происшествия, которая также приобщается к протоколу осмотра. Содержание план-схемы может быть различным и отражать как общую обстановку, так и отдельные ее особенности: направление движения потерпевших, преступника, характер местности, места обнаружения и изъятия следов, точки фотосъемки и др. [3].

Список использованной литературы:

1. Бирюкова Н.Д. Технология печатных процессов: Давление печатания в поле контакта. — М.: МПИ, 1976. — 189 с.
2. Бобров В.Ф. Основы теории резания металлов. — М.: Машиностроение, 1975. — 344 с.
3. Бобров В.Ф. Развитие науки о резании металлов. — М.: Машиностроение, 1967. — 416 с.
4. Бойко В.С. и др. Обратимая пластичность кристаллов. — М.: Наука, 1991. — 279 с.
5. Боярская Ю.С. Деформирование кристаллов при испытаниях на микротвердость. — Кишинев, 1972. — 235 с.

**Каримова М.,
студентка 4 курса юридического факультета**

Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяв Б.А.

Осмотр места происшествия, связанного с кражей из производственных объектов и мест хранения материальных ценностей

На производственных объектах, в офисах место происшествия следует рассматривать в комплексе: как помещение и как территорию, ограниченное определенным охраняемым или неохраняемым пространством с прилегающей местностью.

После прибытия на место происшествия специалист-криминалист совместно с другими участниками осмотра выясняет у лиц, осуществлявших охрану объекта на момент преступления, у лиц, первыми обнаруживших происшествие, а также у материально-ответственных сотрудников и представителей администрации обстоятельства совершения кражи, пути проникновения и ухода преступника, наличие следов и орудий взлома и иные сведения, имеющие значение для раскрытия преступления [1].

Получив необходимые предварительные сведения, специалист совместно со следователем или другими участниками следственно-оперативной группы осуществляет обход и обзор прилегающей к объекту территории, выявляет строения, примыкающие к ней, наличие стен, ограждений, подходов, состояние охранной сигнализации.

После этого определяются границы осмотра; в ходе исследования места происшествия они уточняются и, как правило, расширяются, так как следы, орудия взлома, отдельные предметы могут быть обнаружены на значительном удалении от центра. Следует помнить, что необоснованное сужение границ осмотра может привести к утрате возможных следов и объектов [2].

Начинать осмотр места происшествия целесообразно в следующих случаях:

- если на начальном этапе установить центр места происшествия невозможно;
- если существует опасность исчезновения следов, находящихся на периферийных участках, а сохранность следов в центре сомнений не вызывает.

В большинстве случаев при подготовке к осмотру места кражи специалист сталкивается с необходимостью исследования больших участков местности.

Особенности осмотра мест проникновения на объект.

В качестве мест проникновения чаще всего используются двери, окна, реже — стены, потолок, пол, системы вентиляции и подземные коммуникации. Наиболее распространенный способ — проникновение через двери [3].

При взломе дверей чаще всего используются металлические предметы (ломы, «фомки» и др.), воздействие которых направлено на участки крепления замков и запирающих устройств (для отжима двери). Как правило, запирающий конец ригеля выходит из запорной планки, находящейся на дверной коробке (при взломе двустворчатой двери — на ее второй стороне), и там остаются вдавленные следы. В некоторых случаях образуются отщепы, которые при совмещении позволяют судить о направлении приложенного усилия, а также форме следообразующей части орудия взлома.

Взлом дверей может производиться и без применения технических средств, при этом на поверхности могут остаться следы скольжения обуви, трассы от металлических деталей или элементов подошвы (металлических подковок, гвоздей, шурупов и т. п.), которые в последующем могут быть использованы для отождествления обуви. Если дверь выбита вместе с коробкой, то обломки стены будут расположены со стороны, противоположной приложению физической силы. Гвозди, крепящие дверную коробку в проеме, будут отогнуты в сторону, противоположную нанесению удара [1].

Особое внимание необходимо уделить местам проникновения преступника через окно: на осколках разбитого или выставленного стекла, на их острых гранях, на шероховатых участках рамы, на удаленных гвоздях могут остаться частицы материала одежды преступника, отдельные волокна или волосы. Эти объекты необходимо изъять для проведения комплексных экспертиз (трасологических, КЭМВИ или биологических).

Наиболее вероятно обнаружение следов орудий взлома в местах неоконченных разрушений: в них, как правило, сосредоточиваются следы утыкания, дающие наиболее точное и наглядное представление о рабочей части инструмента (форма, размеры, имеющиеся дефекты). Необходимо уделить особое внимание следам наслоения веществ, которые могли отделиться от орудий взлома (смазка, частицы ЛКП, строительных материалов, металлические опилки, ржавчина и т. п.).

Осмотрев разрушения преграды, можно с учетом толщины и твердости материала стены примерно определить время, затраченное на преодоление преграды, а также судить о возможном количестве преступников. Наибольшее число осколков, частей преграды располагается со стороны взлома. Однако иногда преступники во время разрушения стены бросают отколовшиеся куски внутрь образовавшегося отверстия. Отверстие в преграде с той стороны, с которой производилось разрушение, имеет воронкообразную коническую форму.[3]

При осмотре места происшествия следует провести изъятие образцов пыли.

При разрушении деревянных стен они просверливаются, перепиливаются или прорубаются, в данном случае остаются следы сверления, распила, разруба, давления или скольжения. Изъятию подлежат опилки, стружка, а также участки с несквозными отверстиями от сверла.

При взломе потолочных перекрытий на пол осыпается значительное количество пыли, осколков материала перекрытия. Чтобы направить следствие по ложному пути, преступники иногда собирают осыпавшиеся частицы и выбрасывают на значительное расстояние от места совершения преступления. В случае обнаружения следов разрушенной преграды следует изъять их для дальнейшего сравнения с загрязнениями на одежде подозреваемых.

При проникновении в подвальные помещения преступники делают подкопы, используя лопаты, ломы, кирки; на грунте могут остаться их следы, позволяющие судить о форме и размерах орудия. Необходимо учитывать, что на взрыхленном фунте четко отображаются следы обуви, ног.

Осмотр необходимо начинать от входа в помещение. Определяется состояние дверей, запирающих устройств, повреждений и следов на них. Помещение и находящиеся в нем предметы последовательно осматриваются (например, по часовой стрелке), затем исследуется центр. Специалисту следует учитывать, что помещения объекта проникновения и сейфы могут быть блокированы средствами охранной сигнализации. В этом случае целесообразно привлечь к осмотру представителя вневедомственной охраны (инженера, техника).

При взломе дополнительных запорных приспособлений (дверных накладок, задвижек) в качестве рычагов используются ломы, «фомки», другие металлические предметы, которые оставляют в местах крепления этих приспособлений, вдавленные следы, отображающие форму рабочего конца орудия взлома.

Если на поверхности короба замка, дужке, ригеле, защелке, лицевой и запорной планках и т. д. не установлено видимых следов воздействия орудиями взлома и возникает предположение об отпирании замка специально подобранным ключом или посторонним предметом, не допускается разбирать короб замка для осмотра и исследования запирающего механизма, а также отпирать и запирать его ключами, чтобы не повредить возможные следы посторонних предметов [1].

Список использованной литературы:

1. Белкин Р.С., Криминалистика: Проблемы, тенденции, перспективы. Общие и частные теории. – М.: ЮЛ., 1987. – 230 с.
2. Белкин Р.С. Криминалистика: Проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике. – М.: ЮЛ, 1988. – 257 с.
3. Белкин Р. Курс Советской криминалистики: Частные криминалистические теории, т.2. – М.,1978. - 410 с.

Каримова М.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Розыскное, доказательственное значение и особенности собирания отдельных видов материальных следов

Работа с материальными следами - наиболее важная сторона деятельности специалиста на месте происшествия. Для раскрытия и расследования преступлений имеют значение те следы и объекты, которые могут указывать на признаки преступления, служить установлению фактических обстоятельств дела. В ходе осмотра места происшествия или при производстве других следственных действий необходимо обнаруживать, фиксировать и изымать все виды материальных следов, могущих иметь отношение к расследуемому событию, поскольку заранее неизвестно, какие именно следы сыграют решающее значение для поиска преступника и доказывания его причастности к преступлению [1].

Исследование следов рук

Следы рук, отображающие папиллярные узоры пальцев и ладонных поверхностей, наиболее распространены на местах происшествий. Самые типичные среди них — следы, образованные потожировым веществом. Они слабовидимы, если образованы на поверхностях, плохо впитывающих вещество следа (стекло, металлы; пластмасса и т. и.), или невидимы, если оставлены на впитывающих поверхностях (бумага, неполированное дерево и пр.).

Могут встретиться следы рук, образованные различными посторонними веществами, находившимися в момент следообразования на следообразующей поверхности рук или перчаток (кровь, смазочные материалы, красящие вещества и т. п.). В следах перчаток отображаются признаки материала, из которого они изготовлены, швы, заплатки, дыры и другие дефекты. Эти следы на месте происшествия следует искать так же, как и следы рук.

Объемные, поверхностные окрашенные и следы на пыльной поверхности *обнаруживаются* путем осмотра этих поверхностей под различными углами зрения, освещения на просвет. В качестве источников света (кроме дневного освещения) может использоваться карманный фонарь, лупа с подсветкой или ультрафиолетовый осветитель.

Следы рук могут быть *изъяты* непосредственно с теми объектами, на которых они обнаружены, или с частями этих объектов, а также путем откопирования на специальные пленки. Если при откопировании следа возможна его порча (вследствие неровной следовоспринимающей поверхности и пр.), перед попыткой изъятия след в обязательном порядке *фотографируется* с использованием приемов макросъемки.

Исследование следов ног и обуви

Следы ног и обуви удается обнаружить на местах происшествий довольно часто. С их помощью могут быть выяснены обстоятельства происшествия, установлено количество его участников, получены ориентировочные сведения о том, кто мог совершить преступление. В зависимости от условий следообразования следы ног и обуви могут быть объемными и поверхностными, полными (отобразившими все части стопы или подошвы)

и неполными (отобразившими отдельные части — каблук, пяточную часть, подметку, носовую часть и т. д.). Прежде чем приступить к поиску следов ног на месте происшествия, нужно выяснить, кто, кроме участников происшествия, мог оставить следы и как (в зависимости от обстановки) могли передвигаться оставившие их лица. Обнаруженные следы нужно изучить, чтобы выделить каждую дорожку и не смешивать следы разных людей.

Для обнаружения слабовидимых поверхностных следов обуви, содержащих микроколичества образующих их веществ (пыли, гипса, мела, цемента и др.), необходимо по возможности затемнить помещение (задернуть шторы и т. п.). Поиск следов производят с помощью яркого источника направленного освещения. При этом важно, чтобы луч света направлялся к исследуемой поверхности под наиболее острым углом. Таким способом можно обнаружить следы на крашенном дереве, линолеуме, кафеле, полимерных материалах.

Невидимые следы обуви *выявляют* путем обработки участка предполагаемого нахождения следа смесью порошков железа, восстановленного водородом, и феррит-бариевого в пропорции 1:3 при помощи магнитной кисти. Также возможна обработка ёледа другими магнитными порошками.

Единичные следы *фотографируют* по правилам масштабной съемки. При фотографировании дорожки следов применяется способ линейной панорамы или глубинного масштаба.

Поверхностные следы обуви, сформированные частицами пылеобразующих веществ, после их фотографирования и описания в протоколе *фиксируют* путем откопирования на темную пленку независимо от цвета вещества следа. Черный фон копирующего вещества пленки обеспечивает необходимое для последующего исследования контрастное изображение следа.

Исследование следов одежды

Следы одежды могут быть обнаружены при осмотрах мест самых различных происшествий. Наиболее характерны они при совершении изнасилований, при дорожно-транспортных происшествиях кражах, связанных с проникновением в помещение. Следы одежды бывают поверхностные и объемные. Поверхностные следы наслоения могут быть оставлены загрязненной одеждой (краской, маслом, кровью и т. д.), поверхностные следы-отслоения — чистой одеждой на загрязненной, например запыленной поверхности, а объемные следы — на свежескрашенной и подсохшей «до отлипа» поверхности, почве, снегу и других пластичных поверхностях.

Следы одежды *обнаруживают* и *изымают* так же, как и следы рук.

На местах происшествия могут быть оставлены также единичные текстильные волокна, волоски от меховых изделий, обрывки пряжи, нитей, кусочки одежды.

Исследование следов зубов

Следы зубов на месте происшествия чаще всего обнаруживаются на продуктах питания, реже — на теле человека или трупе, а также на различных объектах (свинцовых пломбах, колпачках бутылок, металлических крышках консервных банок, мундштуках сигарет и папирос и т. п.).

Следы зубов подразделяются на откусы и надкусы (укусы). Откус образуется при полном удалении режущими краями зубов части объекта. Надкусы — это вдавленные следы, которые остаются на поверхности объекта в результате сжатия его зубами.

Откус производится в основном резцами и клыками, надкус может быть сделан любой группой зубов.

Фиксация следов зубов производится описанием в протоколе осмотра, фотосъемкой по правилам масштабной съемки, изготовлением слепков с объемных следов при помощи ранее упоминавшихся слепочных масс — в тех случаях, когда изъятие предмета либо части предмета со следами невозможно.

Изъятие следов зубов производится с продуктами питания (сливочным маслом, салом, шоколадом, сыром, мармеладом, колбасными изделиями и пр.), с жевательной резинкой, с участками кожи трупа потерпевшего (или откушенными участками), с предметами (окурками, пломбами, металлическими упаковочными колпачками от бутылок и пр.).

Хранение изъятых продуктов производится в холодильнике (на время транспортировки — в ящике со льдом, в емкости с холодной водой), скоропортящихся продуктов — в 0,5% растворе формалина [2].

Список использованной литературы:

1. Басалаев А.Н. Сохранение информации, содержащейся в следах: Учебное пособие. – М., 1981. – 83 с.
2. Белкин Р.С., Винберг А.И. История советской криминалистики: Этап возникновения и становления науки (1917-1930 г.г.). – М.: Акад. МВД СССР, 1982. – 270 с.

**Кемелхан Д.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Беттестіру әрекетін жүргізудің негізгі талаптары

Беттестіру жауап алудың бір түрі болып келеді. Сонымен бірге ол өзіне тән мақсаттары бар, оны жүргізудің негіздері мен шарттары бар дербес тергеу әрекеті. Психологиялық аспектіден алғанда, беттестіру, басқа тергеу әрекеттерімен салыстырғанда, шындықты орнатудың әсерлі шарасы болып табылады, өйткені фактілерді дәлелдейтін аргументтерді тергеуші емес, жауап беретін тұлғалардың өздері келтіреді.

Ұтымды дайындалып, ұйымдастырылған беттестіру алынған жауаптардың елеулі қайшылықтарын жою тәсілі ғана емес, сонымен қатар жалған алибиді, қылмысты жасағансуды, жауап алған тұлғаның өзіне және екінші тұлғаға жала жабуын әшкерелеу тәсілі де бола алады. Беттестіру барысында тергеудегі қылмыстық оқиғаға қатысты нақты деректер алынуы мүмкін.

Беттестіру жүргізуге негіз болатын елеулі қайшылықтар деп істі дұрыс ашу үшін маңызды нақты мән-жайлар туралы жауаптарда бірін-бірі жоққа шығаратын мәліметтердің бар болуын айтады.

ҚР ҚІЖК-нің 220-бабына сәйкес беттестіру — жауаптардағы көрсетілген қайшылықтарды жоюды көздейтін, бұрын жауап алынған екі тұлғадан бір уақытта жауап алу болып табылады.

Істің мән-жайлары және олардың қабылданатын шешімге тигізетін әсерін ескере отырып, қайшылықтардың елеулі-елеусіздігі туралы мәселені тергеуші шешеді. Дегенмен, тергеудегі іс бойынша дәлелдеуге жататын және жиналған дәлелдемелерге дұрыс бермеуге әкеліп соғуы мүмкін мән-жайлар туралы қайшылықтарды маңызды деп санаған жөн.

Беттестіру күрделі тергеу әрекеті болғандықтан келесі ұйымдастыру — дайындық шараларын орындауды талап етеді:

1. Жүргізу қажеттілігін анықтау. Жауаптарда елеулі қайшылықтардың болуы әрдайым беттестіру жүргізуді қажет етпейді. Тергеуде жалған жауап беріп отырған тұлғалар беттестіру туралы өтініш жасаған жағдайда, шешімді абайлықпен қабылдаған жөн. Өйткені аталған тұлғалар олардың айыптарын мойындататын беттестіруге қатысушы тұлғаны өз көрсетпелерін өзгертуге бейімдеуге тырысады және бұл әрекет тергеушінің тәжірибесіздігінен, беттестіруді жүргізудің жеткіліксіз дайындалғандығынан т.б. себептермен олар мақсаттарына жетуі мүмкін. Сондықтан жауаптардағы елеулі

қайшылықтарды басқа жолмен, мәселен, жалған сөйлейтін тұлғадан қайтадан жауап алу арқылы жойған тиімдірек болады [1].

Беттестіру жүргізуді ұйғарған тергеуші шын жауаптар берген тұлғаның қарсылас тұлғаның психикалық әсеріне шыдау қабілетіне, психологиялық кедергіні жеңіп, әшкереленетін тұлғаның көзінше көрсетпелер беру қабілетіне сенуі тиіс. Сондықтан айыпкерді туыстарымен, таныстарымен беттестіруге болмайды.

2. Беттестіруге қатысушыларды анықтау. Жауап алынатын тұлғалардан басқа беттестіруге:

а) педагог және жауап алынып отырған адамның заңды өкілі (егер жауап алынатын тұлға 16 жасқа толмаса);

ә) қорғаушы (сезікті немесе айыпкер қатысқанда);

б) сарапшы (егер беттестіру барысында сараптама жүргізуге қатысты сұрақтарды анықтау керек болса);

в) аудармашы;

г) маман-криминалист (егер беттестіру барысы мен нәтижелері дыбыс және бейнежазба құралдары көмегімен жазып алу немесе көру, тыңдау қажет болса) қатыса алады.

3. Психологиялық дайындық. Жауап алынатын тұлға тергеушіге айтқанын әшкереленетін тұлғаның көзінше қайталамауы мүмкін. Сондықтан оны беттестіруге психологиялық тұрғыдан дайындау қажет, яғни қарсылас тұлғаның жағымсыз әсеріне берілмей, қарсы тұруының маңыздылығын түсіндірген жөн. Егер шын көрсетпе жауаптар берген тұлға беттестіруге қатысудан бас тартса немесе өз көрсетпелерін қайталамайтыны туралы жарияласа, беттестіруді өткізбеген тиімдірек болады.

4. Беттестіру жүргізудің жоспары:

а) оған қатысушыларға қойылатын тұжырымдалған сұрақтардан;

ә) олардан жауап алу кезектілігін анықтаудан;

б) қатысушылардың мүмкін болатын тәртібін болжамдаудан;

в) беттестірудің тиімділігін қамтамасыз ететін тактикалық тәсілдерді анықтаудан тұрады.

5. Жағдай жасау — ол беттестіру жүргізілетін жанды (әдетте тергеуші бөлмесін), сондай-ақ көрсетпелерді бекітетін құралдарды, олардың ішінде дыбыс, бейне аппаратураларын дайындау.

Беттестіру практикасы. Беттестіруде жауап алуға кірісер алдында тергеуші оған қатысушылардың бірін-бірі танытын-танымайтындығын және қандай қарым-қатынас бар екендігі анықтайды [2]. Соңғы сұрақты анықтау алынған көрсетпелерді бағалау үшін қажет. Әдетте беттестіру бұрын бірін-бірі білетін немесе тергеудің назарын аударған уақытқа бірін-бірі көрген тұлғалар арасында жүргізіледі.

Беттестіру тергеушінің оған қатысушы тұлғалардан кезекпен анықтауға жататын мән-жайлар туралы көрсетпе беруді сұраудан басталады. Сосын ол аталған тұлғалардың әрқайсысына сұрақтар қояды. Беттестіруге қатысушылар тергеушінің рұқсатымен бір-біріне сұрақ қоя алады.

Көрсетпелердегі елеулі қайшылықтардың себебі шешуші рөл атқарады. Қайшылықтар беттестіруге қатысушылардың біреуінің немесе екеуінің де шатасуынан немесе әдейі өтірік айтуынан болады.

Тергеуші қайшылықтардың себебін тек қана болжай алады. Сондықтан ол беттестіру барысында шын деп бағалағаны көрсетпелерді қате болып шығуына дайын болу керек. Бұл жағдайда тактикалық өзгерту қажет болады.

Егер көрсетпелердегі қайшылықтар беттестіруге қатысушылардың біреуінің шатасуымен байланысты болып, оларды қайтадан жауап алу (басқа да тергеу әрекеттері) арқылы жою мүмкін болмаса, тергеуші оған адасқанын түсіндіріп, шындықты орнатуға мүдде туғызуы керек.

Тергеуші көрсетпелерін шын деп танитын тұлғаға қайшылы мәселенің мәні бойынша түсініктеме беруді ұсынады. Көрсетпелерді тыңдап отырған екінші қатысушы оларды есінде қалған бейнелермен ойша салыстырып, көбінесе жауап беруде ұмытып қалған мән-жайларды есіне түсіреді.

Егер беттестіру даусыз жағдайда жүргізілсе, солар бойынша елеулі қайшылықтар пайда болған мән-жайларды талқылау тиімді болады. Ол үшін беттестіруге қатысушыларға қайшылықтары бар фактілер туралы бір-біріне сұрақ қою ұсынылады.

Кейде беттестіру барысында қайшылықтардың себебі жауап алынған тұлғалардың біреуінің көру не есту қабілетінің кемістігінде немесе сол кезде мас болуында жататыны анықталады. Ол жағдайда оның көрсетпелерін басқа жолмен тексеру қажет.

Бұл қатар жағдайларда екінші тұлғаның мүдделерін қозғайтын жалған көрсетпелер берген тұлғадан бірінші жауап алған тиімдірек болады. Ондай мәліметтерден шын көрсетпелер берген тұлғаны ашу кернеп, нәтижесінде ол шабуылға көшіп, өтірікті әшкерелейді.

Әдетте беттестіру оның барысында:

- а) дәлелдемелер ұсынылғанда;
- ә) жалған көрсетпелер берген беттестіруге қатысушыға психологиялық әсер ету қолданғанда;
- б) беттестіру заты кезекпен зерттелетін жеке эпизодтарға бөлінгенде;
- в) шын көрсетпелер беруге бейімдеу үшін жалған сөйлейтін тұлғаның жағымды қасиеттерін пайдаланғанда;
- г) жалған сөйлейтін тұлға абайсызда шынын айтып қояды деген есеппен беттестірудің шын мақсаттарымен басқа сұрақтармен бүркемелегенде мақсатына жетеді [3].

Егер айыпкер (сезікті) өзін батыл ұстап, оны әшкерелеп отырған куәгер (жәбірленушіні) қорқытса, ондай әрекеттерді уақытында тоқтату шараларын қолдану қажет, ал ол болмағанда, хаттамада себебін көрсетіп, беттестіруді тоқтатқан жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абуов А.Ғ. Криминалистика негіздері. – Алматы: «Жеті жарғы», 2004. – 173 б.
2. Жәкішев Е.Ғ. Криминалистік тактика. – Алматы, 1997. – 89 б.
3. Интернет көздері.

Кенесов Ж.,

студент 3 курса юридического факультета

Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Классификация огнестрельного оружия

Необходимость детально разработанной классификации ручного огнестрельного оружия вытекает из задач, решаемых судебно-баллистической экспертизой. В настоящее время получили распространение несколько систем классификации огнестрельного оружия.

Закон «Об оружии» подразделяет оружие по его назначению на:

- 1) боевое (предназначенное для решения боевых и оперативно-служебных задач);
- 2) служебное (предназначенное для использования организациями, предприятиями при осуществлении возложенных на них законом задач по охране природы, собственности и т.д., работникам которых законодательными актами разрешено ношение огнестрельного оружия);
- 3) гражданское (предназначенное для использования гражданами в целях самообороны, охоты и занятия спортом).

Наиболее подробная и полная классификация ручного огнестрельного оружия сформировалась в работах ученых-криминалистов В.Ф. Червакова, Б.М. Комаринца, Е.Н. Тихонова и представляет собой систему из 12 оснований, так или иначе обусловленных конструктивными признаками оружия. Она содержит более 60 позиций. Рассмотрим основные элементы этой классификации.

По целевому назначению:

- 1) боевое;
- 2) служебное;
- 3) гражданское;
- 4) охотничье;
- 5) спортивное;
- 6) криминальное.

По устройству канала ствола:

- 1) нарезное;
- 2) гладкоствольное.

По длине ствола:

- 1) короткоствольное (до 20 см);
- 2) среднествольное (от 20 до 40 см);
- 3) длинноствольное (более 40 см).

По калибру:

- 1) малокалиберное (до 6,5 мм включительно);
- 2) нормального калибра (до 9 мм включительно);
- 3) крупнокалиберное (свыше 9 мм).

По способу заряжания:

- 1) дульнозарядное (шомпольное);
- 2) казнозарядное.

По применяемым патронам:

- 1) центрального боя;
- 2) кольцевого воспламенения;
- 3) бокового боя (шпилечные патроны Ле-Фоше).

По количеству стволов:

- 1) одноствольное;
- 2) двуствольное;
- 3) многоствольное.

По количеству зарядов:

- 1) однозарядное;
- 2) многозарядное.

По действию механизма заряжания:

- 1) неавтоматическое;
- 2) автоматическое (самозарядное, самострельное, комбинированное).

По способу изготовления:

- 1) заводское;
- 2) самодельное;
- 3) кустарное.

Приведенная классификация включает в себя наиболее существенные основания и является достаточно полной для характеристики большинства образцов огнестрельного оружия.

Боеприпасы. Понятие боеприпасов рассматривается в широком и узком смысле. В быту и в специальной литературе к ним часто относят не только патроны, гранаты, мины, но и все компоненты, используемые при снаряжении этих предметов (порох, дробь, пыжи, прокладки и т. д.). В узком смысле слова под это понятие подпадают только такие предметы, за незаконное ношение, хранение, приобретение, изготовление, сбыт и

хищение которых наступает уголовная ответственность. В этом смысле боеприпасы - предметы одноразового использования, предназначенные для поражения объекта путем выстрела или взрыва. Обязательными элементами таких предметов являются взрывчатые вещества и воспламеняющее устройство. При решении вопроса об отнесении предметов к боеприпасам оценивается их поражающее действие с учетом конкретных условий производства выстрела или взрыва на месте происшествия.

Встречающиеся в криминалистической практике боеприпасы можно разделить на два класса: взрывного действия и стрелкового. В первый класс включаются различные виды гранат, мины, как правило, заводского изготовления, а также самодельные взрывные устройства, в которых в большинстве случаев используются пороха охотничьих патронов. Боеприпасы второго класса - это патроны к стрелковому огнестрельному оружию.

По конструкции патроны можно разделить на:

1) унитарные патроны, в которых посредством гильзы соединены воедино пуля, заряд пороха и капсюль-воспламенитель. Данный патрон, пользуясь трасологической терминологией, является комплектным целым;

2) неунитарные патроны, части которых не объединены в одно целое, а помещаются в канал ствола порознь;

3) безгильзовые патроны, которые начинают использоваться в современных образцах ручного огнестрельного оружия.

В настоящее время подавляющее большинство патронов являются унитарными, поэтому в дальнейшем, говоря о патронах, будем иметь в виду именно их, если не оговорено специально. Кроме как по конструкции, патроны можно классифицировать по следующим основаниям:

По размещению инициирующего (воспламенительного) состава выделяют:

1) патроны центрального боя, у которых инициирующий состав находится в специальном корпусе - капсюле, размещенном в центре дна гильзы;

2) патроны кольцевого воспламенения с инициирующим составом, запрессованным во фланец гильзы;

3) патроны бокового воспламенения (шпилечные) с инициирующим составом внутри порохового заряда в корпусе гильзы.

По целевому назначению патроны к ручному огнестрельному оружию бывают:

1) боевые (армейские, полицейские);

2) гражданские (охотничьи, спортивные, газовые);

3) имитационные (холостые, шумовые, учебные и пр.);

4) проверочные (для проверки стволов, запирающего устройства, баллистических свойств оружия).

По калибру патроны делятся на:

1) малокалиберные (менее 6,5 мм);

2) среднекалиберные (от 6,5 мм до 9 мм);

3) крупнокалиберные (более 9 мм).

По типу используемого оружия патроны условно разделяют на:

1) винтовочные;

2) промежуточные;

3) пистолетные;

4) револьверные.

Кенесов Ж.,

студент 3 курса юридического факультета

Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Методика исследования баллистических объектов

Методика баллистических экспертиз и исследований представляет совокупность применяемых в определенной последовательности частных методов, наиболее эффективных научных приемов криминалистического исследования огнестрельного оружия, следов его действия, боеприпасов, а также научно-технических средств исследования. Она разрабатывается путем широкого обобщения экспертной, следственной и судебной практики на основе различных криминалистических теорий с учетом специфики исследования баллистических объектов.

Методика баллистических исследований состоит из совокупности приемов: экспертного осмотра объектов, предварительного, детального сравнительного исследования, экспертного эксперимента, оценки результатов проведенного исследования и формулирования заключения. Процесс исследования осуществляется в определенной последовательности, что обеспечивает успешное решение поставленные перед экспертом и специалистом вопросы и получение достоверного заключения.

Сущность и последовательность стадий вытекает из специфики конкретного процесса исследования, где важное значение приобретают определенные стадии исследования. Например, для установления, к одной ли партии относятся патроны, или для определения способа изготовления дроби нет необходимости проводить экспертный эксперимент. При решении некоторых неидентификационных баллистических вопросов иногда опускается стадия сравнительного исследования (например, при решении вопросов о кинетической энергии пули, выстреленной из самодельного оружия, возможности прицельной стрельбы из конкретного экземпляра оружия и т.д.).

Все стадии исследования взаимосвязаны и нередко эксперту или специалисту приходится для проверки и уточнения отдельных фактов возвращаться к предыдущим стадиям исследования.

Таким образом, тщательная подготовка и планирование исследования во многом определяет его конечный результат.

Предварительная стадия исследования. Характер задания и объем исследования выясняются путем ознакомления с постановлением о назначении экспертизы или определением суда. Иногда в данных документах могут быть включены вопросы, относящиеся к компетенции судебно-медицинской, судебно-биологической или судебно-химической экспертиз, поэтому следует определить последовательность исследования объектов различными специалистами. Изучив обстоятельства дела, эксперт или специалист могут судить о том, насколько полно представлены вещественные доказательства и все ли вопросы поставлены в конкретном случае. После изучения обстоятельств дела приступают к осмотру исследуемых вещественных доказательств.

Предварительная стадия баллистических исследований, это стадия которая имеет некоторые специфические особенности. К ним относится прежде всего выполнение мер по обеспечению безопасности в обращении с оружием, о которых мы подробно описали в диагностике огнестрельного оружия. Упаковка оружия бывает различной, поэтому при первоначальном осмотре необходимо определить состояние и положение частей ударно-спускового механизма (находится ли он в положении предохранения, на боевом или предохранительном взводе). Результатом такого осмотра должно стать убеждение эксперта или специалиста в безопасности переноса оружия в помещение, оборудование которого способствует соблюдению мер безопасности при дальнейшем его исследовании. Таким помещением может быть специальная комната или специальный стол, поставленный в рабочем кабинете так, чтобы при манипулировании с исследуемым оружием ствол не был бы направлен на людей, находящихся в том же помещении.

После ознакомления с материалами постановления на специально оборудованном месте проверяется, заряжено ли оружие. Если оружие заряжено, то оно разряжается.

У большинства видов автоматического и самозарядного оружия отделяют отъемный магазин и только после этого отводят затвор для проверки наличия патрона в патроннике. У оружия с другими конструкциями магазина необходимо открыть крышку

магазина, извлечь патроны и только после этого разряжать его. У револьверов патроны и гильзы извлекаются из камер барабана в соответствии с конструктивными особенностями, с производством отметок патронов и камер, откуда они были изъяты.

При отсутствии у оружия узлов, обеспечивающих многозарядность, оно разряжается в соответствии с конструкцией запирающего и ударно-спускового механизма, отведением затвора назад или переламыванием стволов. При этом необходимо соблюдать особую предосторожность при переламывании гладкоствольных курковых охотничьих ружей, если есть данные (последний выстрел с осечкой, или патрон остался в патроннике) о неисправности бойка, с тем чтобы не произошел выстрел при касательном воздействии бойка на капсюль патрона.

Особое внимание и осторожность должны быть проявлены при разряжении самодельного огнестрельного оружия. Всегда необходимо предполагать недостаточно надежное взаимодействие деталей его ударно-спускового механизма. Поэтому можно рекомендовать предварительное выяснение характера взаимодействия деталей и принципов работы механизмов оружия, фиксацию оружия в станке или тисках, укрепление взаимодействующих деталей подручными средствами (гвоздями, проволокой и пр.) в отведенном назад (открытом патроннике) положении и медленное и осторожное выталкивание шомполом патрона из патронника.

С большими трудностями обычно сопряжено разряжение дульнозарядного оружия, рассчитанного на раздельное досылание в камеру сгорания всех элементов выстрела. Во всех случаях, даже если нет в постановлении вопроса о следах последнего выстрела, необходимо предварительно прочистить канал куском марли с помощью шомпола и полученный тампон поместить в чистый конверт.

После этого метательный заряд (порох, масса спичечных головок) смачивается водой через канал ствола до ее появления через запальное отверстие. Только после этого элементы выстрела (снаряд), пыжи, метательный заряд извлекаются через дульную часть ствола. Элементы снаряжения дульнозарядного оружия необходимо хранить раздельно, с тем, чтобы в дальнейшем на основании их изучения снаряжать оружие для экспериментальных выстрелов.

Поступившие на исследование баллистические объекты фотографируются.

Знакомиться с материалами дела эксперт или специалист должны всесторонне, полно и объективно, знать обстоятельства дела, относящиеся к предмету исследования, общую задачу к моменту назначения экспертизы, какую помощь и в решении какого вопроса может оказать проводимая экспертиза или исследование. Такие сведения часто оказывают существенную помощь в разрешении новых вопросов.

Детальная стадия исследования. На данной стадии исследования эксперт или специалист изучает объекты исследования (их состояние, необходимость принятия мер к сохранению признаков, наличие посторонних веществ и т.д.). По конструктивным особенностям наиболее общим признакам пуль и гильз устанавливается их принадлежность к определенному виду патронов. Осмотром оружия устанавливается его система, состояние деталей, возможность производства выстрелов.

Используя полученные в результате осмотра данные, определяется порядок дальнейшего исследования в зависимости от особенностей объектов, их состояния, характера подлежащих решению вопросов, конкретных обстоятельств дела, наличия имеющихся в распоряжении эксперта или специалиста научно-технических средств.

Кенесов Ж.,
студент 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяв Б.А.

Общие положения о механизме образования следов выстрела

Выстрел следы выстрела и механизм их образования.

Выстрел - это сложный процесс, в основе которого лежит воспламенение порохового заряда, возникновение высокого давления образующихся при этом газов и превращение энергии пороховых газов в кинетическую энергию снаряда. Взаимодействие частей оружия с патроном, а затем летящего снаряда с преградой приводит к изменению первоначального состояния объектов этой системы, т. е. к образованию различных следов.

Явления, сопровождающие выстрел, по своей природе весьма разнообразны и рассматриваются в таких областях знаний, как химическая физика взрыва, аэродинамика, акустика, внутренняя баллистика, судебная медицина и др.

Схематично процесс выстрела протекает следующим образом. После воспламенения пороха первыми канал ствола покидает часть пороховых газов, прорвавшаяся между стенкой ствола оружия и поверхностью начавшей движение пули, и предпульный столб воздуха, выталкиваемый пулей. Затем из канала ствола выбрасывается снаряд, а за ним основная масса раскаленных пороховых газов, что приводит к образованию ударных волн и вспышки пламени. Пороховые газы вначале имеют скорость большую, чем скорость снаряда, но быстро тормозятся воздухом и уже на расстоянии 20—30 см от дульного среза их скорость становится меньше скорости снаряда.

Пороховой заряд обычно не сгорает полностью, поэтому вместе с газами вылетают несгоревшие и частично сгоревшие зерна пороха, а также шлакообразные продукты его горения, преимущественно в виде углерода. Высокая температура пороховых газов приводит к полному или частичному сторанию оружейной смазки, различного покрытия пуль и гильз, в результате этого в облаке пороховых газов появляется дополнительное количество углерода.

Кроме этого, при отделении пули от гильзы и последующего прохождения пулей канала ствола происходит удаление частиц металла с поверхности пули, гильзы и канала ствола. Часть удаленного металла под воздействием высокой температуры претерпевает химическое изменение и покидает канал ствола в виде окислов. Более крупные частицы металла не успевают окислиться и вылетают в относительно неизменном виде.

Мелкодисперсная взвесь углеродных продуктов, металлов, окислов металлов, элементов капсюльного состава образует копоть выстрела.

Явления, сопровождающие выстрел из нарезного и гладкоствольного огнестрельного оружия, принципиально не отличаются друг от друга, так как в их основе лежат одни и те же физико-химические процессы, протекающие в канале ствола.

Таким образом, выстрел из огнестрельного оружия в общем случае сопровождается следующими факторами:

- 1) выбросом снаряда;
- 2) истечением из ствола струи газов;
- 3) выбросом несгоревших пороховых зерен;
- 4) образованием копоти выстрела;
- 5) вспышкой пламени;
- 6) образованием ударных и акустических волн (звука выстрела).

В судебной баллистике в зависимости от совокупности действующих факторов выстрела и степени их воздействия на преграду принята следующая классификация выстрелов:

- 1) выстрел в упор;
- 2) близкий выстрел;
- 3) дальний выстрел.

Выстрел в упор — это выстрел при условии контакта дульного среза оружия или дульного устройства с поверхностью поражаемого объекта. При контакте оружия с преградой на ней может образоваться отпечаток дульного среза ствола, который называется «штанцмарка». При выстреле в упор в тело человека пороховые газы, проникая под кожу, приводят к образованию местного вздутия. В результате этого на

коже может возникнуть штанцмарка в виде ссадины или кровоподтека, повторяющих форму и конструктивные особенности дульной части оружия.

Ближний выстрел — это выстрел с дистанции в пределах действия на преграду дополнительных факторов.

Дальний выстрел — это выстрел с дистанции за пределами непосредственного действия на преграду дополнительных фактов.

Следы выстрела - в криминалистике следы, возникшие в результате выстрела.

Различают следы:

- 1) на стрелке,
- 2) на оружии,
- 3) на боеприпасах,
- 4) на жертве
- 5) на предметах.

Следы на стрелке могут быть оставлены в виде ссадины между указательным и большим пальцами от отходящего назад кожуха-затвора автоматического пистолета. Остатки пороха, брызги крови или частицы мягких тканей тела жертвы(потерпевшего) могут быть обнаружены на руке, с которой был произведен выстрел, и на одежде жертвы. Следы на оружии как последствия производства выстрела могут быть обнаружены в виде отпечатков пальцев, пыли из кармана и текстильных волокон. При выстрелах в упор частицы тела жертвы (волосы, кровь, частицы мягких тканей) и ее одежды могут проникать вплоть до тыльных частей ствола или в магазин (автоматические пистолеты). Следы на боеприпасах встречаются на гильзах патронов или на пуле, на которой нарезы канала ствола оставляют индивидуальные следы. Наряду с этим могут быть обнаружены следы в виде частиц веществ (ржавчина, остатки смазки, пыль) или вдавленные следы (при деформированных снарядах). Наиболее обширные комплексы следов обнаруживают на гильзах и снарядах (пулях), выпущенных из автоматических пистолетов. Следы, оставленные магазином, возникают при помещении обоймы в магазин и при подаче патронов. При разряжении изготовленного к стрельбе оружия возникают дополнительные следы, которые могут быть достаточными для идентификации оружия. Боек, боевая личинка, захват выбрасывателя и отражатель при выстреле оставляют следы на гильзе, которые служат не только для идентификации, но и для определения системы оружия. Деформация пули может возникать при стрельбе из оружия слишком маленького или слишком большого калибра, при рикошетировании и при встрече с преградой.

Внутренняя баллистика начинается с накола бойком капсюля, отчего происходит взрывчатое разложение инициирующего (воспламеняющего) состава.

Лучи пламени проникают сквозь запальные отверстия капсюльного гнезда дна гильзы и поджигают пороховой заряд. При возгорании всего порохового заряда и достижении определенного давления внутри патрона снаряд начинает двигаться под давлением пороховых газов по каналу ствола. Происходит обтирание поверхности снаряда по поверхности ствола, а следующие за снарядом пороховые газы смывают следы такого обтирания – металлические частички. К моменту выхода снаряда из казенного среза ствола внутри него образуется сложная смесь, называемая «пороховыми газами», имеющая высокую температуру (до 2000-3000 градусов) и оказывающая значительное давление на стенки ствола, доньшко пули (или пыж) и внутреннюю поверхность донной части гильзы (до 1000 атмосфер).

Пороховые газы содержат несколько фракций: газообразные продукты горения пороха (СО, СО₂); микроскопические твердые частички (мельчайшие угольные глыбки и чешуйки металлов); не полностью сгоревшие порошинки.

Кенесов Ж.,
студент 3 курса юридического факультета

Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяв Б.А.

Механизм образования следов канала ствола на выстрелянных пулях

Образование следов на пуле в момент выстрела непосредственно связано с особенностями ее движения по каналу ствола.

Характер движения пули по каналу ствола определяется соотношением следующих основных сил:

- 1) давления пороховых газов на дно пули;
- 2) реакции боевых граней нарезов;
- 3) трения о поверхность канала ствола.

В свою очередь сила реакции и сила трения зависят от сил деформации, возникающих при сжатии пули.

В зависимости от характера движения пули по каналу ствола можно выделить три этапа:

- 1) поступательное движение;
- 2) переход от поступательного к поступательно-вращательному;
- 3) поступательно-вращательное движение.

Силы, действующие на пулю при движении по нарезному каналу ствола:

F_p —сила давления пороховых газов на дно пули; F_r —сила реакции боевых граней нарезов; F_t —сила трения о поверхность канала ствола.

При возрастании давления пороховых газов внутри гильзы пуля начинает отделяться от нее и двигаться поступательно вперед по каналу ствола, форсируя поля нарезов.

Длина, на которой пуля совершает только поступательное движение, зависит от многих факторов, в частности, от степени изношенности канала ствола, его состояния и состояния патрона.

Как показали исследования, выполненные Е.И. Стащенко, для ПМ с малоизношенным стволом поступательное движение пули происходит на длине порядка 10мм. С врезания боевых граней нарезов в поверхность пули начинается короткий этап перехода от поступательного к поступательно-вращательному движению пули, который заканчивается после полного врезания полей нарезов в ведущую часть пули.

Описанный характер движения пули обуславливает образование на ней своеобразных следов от полей нарезов.

Своеобразие заключается в том, что след от каждого поля нареза состоит из двух частей.

Первая часть по времени образования называется первичным следом, так как возникает при поступательном движении и переходе к поступательно-вращательному.

Этот след образуется следующим образом. Двигаясь поступательно, пуля преодолевает сопротивление плавно поднимающегося поля нареза, расположенного под углом к направлению движения пули.

При этом боевая грань и поверхность поля соскабливают металл на ведущей части пули, а затем в контакт с пулей вступает холостая грань, которая и формирует окончательно первичный след.

Ширина первичного следа, представляющего собой совокупность отдельных трасс, параллельных оси пули, увеличивается по мере поступательного движения пули, так как в контакт с ее поверхностью вступают все более удаленные от патронника участки поля нареза.

Вторая часть следа от поля нареза по времени своего образования называется вторичным следом, так как возникает уже при поступательно-вращательном движении пули.

Этот след в общем случае представляет собой полосовидное углубление на ведущей части пули, наклонное к ее продольной оси под углом, равным углу наклона нарезов канала ствола.

Вторичный след ограничен следами от боевой и холостой грани. Между этими следами, представляющими собой четкие и относительно глубокие трассы, расположен след от поверхности поля, при этом вторичный след на свою ширину перекрывает первичный.

Неперекрываемая часть первичного следа примыкает к следу от холостой грани.

Схема образования следа поля нарезки при движении пули:

- а) положение пули перед началом движения;
 - б) начало поступательного движения пули и формирования первичного следа;
 - в) начало поступательно-вращательного движения и формирования вторичного следа;
 - г) окончание формирования вторичного следа поля нарезки при вылете пули из канала ствола
- холостая грань нарезки;
боевая грань нарезки;
первичный след;
вторичный след.

При своем движении по каналу ствола пуля деформируется вследствие сжатия ее полями нарезов и действия давления пороховых газов на дно и, заполняя профиль канала ствола, контактирует с поверхностью дна нарезов.

Площадь пятна контакта зависит от размеров и материала пули, ширины нарезов канала ствола и степени его износа, давления пороховых газов. Как результат на ведущей части пули образуются следы от дна нарезов, расположенные между следами от соответствующих полей.

При использовании нештатных для данного оружия патронов наблюдаются характерные особенности в образовании рассмотренных следов. При выстреле из оружия большего калибра поля нарезов образуют следы в виде отдельных участков, в том числе на головной и хвостовой частях пули.

При использовании оружия меньшего калибра выстреленная пуля сильно вытягивается, а следы от дна нарезов занимают всю площадь между следами от соответствующих полей. Если диаметр пули значительно больше калибра оружия, то она, как правило, фрагментируется при выстреле.

Кроме следов, образующихся при движении пули по каналу ствола, на ней также могут оставаться следы и от других частей оружия, например, деталей магазина, патронного ввода, нижней плоскости затвора.

Кроме того, при отделении пули от гильзы от неровностей внутренней поверхности дульца гильзы на пуле могут остаться трассы, параллельные ее продольной оси, а также другие следы, обусловленные креплением пули с гильзой, например, следы кернения.

Кенесов Ж.,

студент 3 курса юридического факультета

Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Методика идентификации нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях

Методика идентификации огнестрельного оружия по следам на выстреленных пулях принципиально не отличается от методики соответствующего исследования по следам на стреляных гильзах.

На исследование поступают огнестрельное оружие и выстреленная пуля. Требуется установить: «Не из этого ли экземпляра оружия выстрелена данная пуля?».

Предварительное исследование не содержит каких-либо особенностей.

Раздельное исследование обычно принято начинать с изучения поступившей пули. Загрязненные пули нужно промыть мыльной водой или раствором щавелевой кислоты (C₂H₂O₄). В раздельном исследовании условно можно выделить несколько стадий. Вначале на основании конструктивных, размерных, весовых данных устанавливается образец и тип патрона, частью которого является представленная пуля, и по справочнику определяют оружие, в котором может быть использован этот патрон как в качестве штатного, так и нештатного. При этом надо иметь в виду, что один и тот же образец патрона может выпускаться с пулями различной конструкции и назначения. Следующая стадия направлена на установление конкретной модели или узкой группы моделей оружия, из которого могла быть выстрелена представленная пуля. Для этого по следам на пуле определяются групповые признаки оружия:

- 1) калибр;
- 2) количество нарезов, ширина их полей и угол наклона;
- 3) наличие газоотводного отверстия.

Выявленные признаки сравниваются со справочными данными для оружия различных моделей. При сравнении используются средние значения угла наклона и ширины следов полей нарезов, измеренных для каждого следа.

Отметим, что усреднение ширины следов полей нарезов целесообразно только при установлении групповой принадлежности, в то время как совокупность конкретных значений ширины следов от каждого поля нареза и их чередование выступают признаками высокой идентификационной значимости и могут уже использоваться для установления тождества оружия.

Следует заметить, что из анализа следов на пулях выделить конкретную модель используемого оружия значительно сложнее, чем из анализа следов на гильзах. Это связано с тем, что оружие одного калибра, но разных типов может иметь схожие групповые признаки канала ствола, отражающиеся в следах на пулях.

Анализируя наличие, выраженность, размеры первичных и вторичных следов и следов от дна нарезов, делается вывод о степени износа канала ствола применявшегося оружия.

Микроскопическим исследованием проводится оценка следов канала ствола на предмет пригодности их для идентификационных исследований. След может быть признан пригодным к идентификации оружия, если в нем отобразились особенности микрорельефа поверхности канала ствола оружия (индивидуальные признаки).

Оружие, представленное вместе с пулей, исследуют на предмет установления его модели и состояния в целом. Определяют, подвергалось ли оружие каким-либо переделкам в целях использования нештатного патрона, проверяют взаимодействие деталей оружия. При этом допускается его неполная разборка.

Далее устанавливается принципиальная возможность выстрела из данного оружия с использованием патрона, частью которого является представленная пуля. Если установлено, что ни при каких условиях это невозможно сделать, то исследование на этом заканчивается с последующим выводом, что данная пуля выстрелена не из представленного оружия. В противном случае переходят к экспертному эксперименту.

Экспертный эксперимент проводится с целью получения образцов пуль для сравнительного исследования, при этом оружие при необходимости приводится в состояние, пригодное к стрельбе.

Основные рекомендации по проведению этого эксперимента заключаются в следующем:

- 1) перед стрельбой патроны осматриваются для выявления уже существующих на пуле следов;
- 2) должны использоваться патроны с пулями, аналогичными по конструкции пуле с места происшествия;

- 3) помечают положение патрона в патроннике на момент выстрела и положение пули относительно гильзы;
- 4) стреляют вначале из нечищеного оружия, затем из вычищенного (если условия «криминального» выстрела неизвестны);
- 5) при стрельбе из револьверов стрельба ведется из каждой каморы барабана;
- 6) отстрел производится в соответствующий пулеулавливатель;
- 7) после каждого выстрела оружие осматривается, а выстреленная пуля помещается в упаковку с соответствующей надписью.

Необходимое число экспериментальных выстрелов определяется в каждом конкретном случае и зависит от стабильности отображения признаков оружия, но должно быть не менее трех.

Пулеулавливатели, используемые при экспериментальной стрельбе, могут быть различных типов: резиновые, ватные, жидкостные (водные, масляные), кевларовые. Основное требование, предъявляемое к ним, — это обеспечение сохранения следов от канала ствола. Кроме того, пулеулавливатели не должны образовывать посторонних следов и деформировать пулю. Безоболочечными свинцовыми пулями рекомендуется стрелять в ватный и жидкостный улавливатели.

На полученных экспериментальных пулях выявляют следы канала ствола и делают их оценку на предмет пригодности для дальнейшего сравнительного исследования.

Этап сравнительного исследования начинается с сравнения следов на экспериментальных пулях. Сравнивая следы, убеждаются в устойчивости групповых и индивидуальных признаков оружия и стабильности их отображения.

В случае значительной вариационности следообразования продолжают экспериментальную стрельбу до получения пуль с совпадающим набором отобразившихся на них признаков оружия. Затем выбирают из них пулю с наиболее выраженными и информативными следами и переходят к сравнению следов на ней со следами на пуле с места происшествия.

В первую очередь сопоставление следов на пулях проводится по отобразившимся в них групповым признакам оружия. При этом важно сравнивать не только признаки, характеризующие устройство канала ствола (количество нарезов, ширина полей, угол наклона), но и признаки, характеризующие степень его износа. В частности, если установлено, что пуля с места происшествия выстрелена из канала ствола со значительно большим износом, чем экспериментальная пуля, то это исключает тождество оружия.

Для фотографирования всей поверхности пули и сравнения групповых признаков канала ствола, отобразившихся в следах на ней, можно воспользоваться установкой фоторазвертки (типа РФ-4), которая позволяет получать изображения поверхности пуль в одной плоскости.

Кылымжанова А.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Особенности допроса подозреваемого при расследовании преступлений против собственности

В различные исторические периоды существования Республики Казахстан правовое регулирование собственности менялось. Во все годы существования кодифицированных законов (кодексов) правовая доктрина придерживалась той концепции, что укрепление и развитие различных видов собственности способствует экономическому процветанию общества и отдельных граждан. С одной стороны, правовые отношения создают условия для присвоения, использования и распоряжения материальными благами как для общества в целом, так и для отдельных его членов. С

другой стороны, преступные отношения против собственности всегда представляли и представляют значительную опасность для общества. В Уголовном кодексе Республики Казахстан создана единая глава о преступлениях против собственности [1]. Такое решение отвечает положению ч. 1 ст. 6 Конституции Республики Казахстан : «В Республике Казахстан признаются и равным образом защищаются государственная и частная собственность» [2]. Помимо всего, «охрана собственности от преступных посягательств» является одной из задач Уголовного Кодекса Республики Казахстан, закреплённых в главе 6 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Среди средств получения информации о преступлении допрос занимает особое место. Это его положение обусловлено тем, что допрос, во-первых, самое распространенное следственное действие, без проведения которого не обходится расследование ни одного уголовного дела, и, во-вторых, такой источник информации, который позволяет следователю и суду наиболее полно представить событие преступления, все элементы его состава, включая и такие трудно устанавливаемые, как мотив, цель и причины совершения преступного акта. В то же время допрос является одним из самых сложных следственных действий; его производство требует высокой общей и профессиональной культуры, глубокого знания людей, их психологии, мастерского владения тактико-криминалистическими приемами допроса. Неслучайно еще один из пионеров советской криминалистики И. Н. Якимов писал, что "само ведение допроса есть искусство, и притом в высокой степени обусловленное качествами лица, производящего допрос". Допрос подозреваемого, в отношении которого имеются доказательства его причастности к совершению преступления весьма сложен [3, с. 921].

Принимая решение о допросе задержанного подозреваемого прежде всего следователь должен уяснить сложившуюся следственную ситуацию. Это позволит ему в определенной степени предвидеть позицию подозреваемого на допросе. Наиболее типичными и эффективными тактическими приемами, используемыми следователями при допросе подозреваемых при совершении преступлений против собственности являются:

а) использование фактора внезапности. Задержанные испытывают чувство растерянности, задача следователя заключается в том, чтобы умело использовать такое состояние задержанного, быстро и тактически правильно произвести его допрос; в отдельных случаях полезно вовлечение в процесс доказывания лиц, возможность участия которых исключалась подозреваемым; предъявление ему на обозрение материальных следов преступления.

б) применения научных методов расследования и производства различных видов экспертиз.

в) создание правомерными действиями преувеличенного представления подозреваемого об осведомленности следователя о его преступных действиях.

г) продуманная последовательность предъявления имеющихся у следователя доказательств. Применительно к допросу подозреваемого прогнозирование дает возможность детальнее и перспективнее оценить возникшую следственную ситуацию, ее возможное развитие, повысить эффективность использования тактических приемов и применения технических средств при проведении следственных действий. Прогностическая модель ожидаемого результата допроса подозреваемого формируется на базе информации, которой располагает следователь. Чем больше информации, тем вернее прогноз.

Следует подчеркнуть, что, выбирая решение с элементами риска, следователь должен прогнозировать результат, как при удачном, так и при неудачном решении задачи, но так, чтобы неудачный результат был допустим с точки зрения УПК РК, УК РК и следственной этики.

д) использование имеющихся конфликтов и противоречий между соучастниками или преднамеренный вызов конфликта между соучастниками путем оглашения показаний одного из них остальным.

Проведение допроса подозреваемого с использованием полиграфа позволяет с высокой степенью достоверности (до 92%) сделать предположение об информированности опрашиваемого о деталях, которые могут быть известны лишь преступнику.

Допросы с применением полиграфа или использованием метода гипнорепродукции проводятся только с согласия допрашиваемого, а отсутствие принуждения является гарантией соблюдения всех законных прав личности.

В следственной практике используется тактический прием при допросе подозреваемого, основанный на применении технических средств, которые создают благоприятный фон для получения доказательственной информации, позволяют фиксировать не только показания, но и ту обстановку и тот "психологический климат", в котором они получены, оказывают дисциплинирующее воздействие на допрашиваемого.

В плане допроса подозреваемого необходимо предусмотреть - цели и задачи допроса; время и место его проведения; особенности применения научно-технических средств фиксации результатов допроса и перечень вопросов, на которые необходимо получить ответ.

При допросе подозреваемого в совершении преступлений против собственности, особое значение приобретает проблема самоговора: второстепенные участники группы, особенно несовершеннолетние, берут всю ответственность за конкретное преступление на себя в соответствии с заранее предписанной им линией поведения.

Разоблачение такого самоговора может быть достигнуто в результате тщательной проверки следственным путем и путем проведения оперативно-розыскных мероприятий всех фактических данных, сообщенных "признавшимся" подозреваемым. Достижение цели допроса подозреваемого в совершении грабежа или разбойного нападения невозможно без решения проблемы установления психологического контакта между допрашиваемым и следователем.

При изобличении соучастников преступления во лжи большой эффект дает такой тактический прием, как использование в ходе очной ставки показаний признавшегося организатора или активного члена преступной группы. Воздействующая сила такого признания бывает настолько велика, что формирует у других соучастников установку на дачу правдивых показаний не только по рассматриваемым на очной ставке спорным обстоятельствам, но и по новым, неизвестным еще следствию, эпизодам преступной деятельности группы.

Подозреваемые внимательно следят за ведущим допрос следователем, стараются выведать все, что возможно у него узнать, особенно какие доказательства имеются против них. Некоторые подозреваемые пытаются вывести следователя из равновесия, спровоцировать его на резкий тон, сбить с намеченного плана допроса и заставить закончить допрос психологическим срывом.

Среди тактических приемов при допросе подозреваемого чаще всего следователями используются: предъявление доказательств по уголовному делу - 30%; использование противоречий в показаниях соучастников - 20%; использование внутренних противоречий в показаниях - 10%; выявление и устранение причин ложных показаний - 15%; конфликтные отношения соучастников используются в 13% случаев; стимулирование положительных качеств допрашиваемого - 12%.

Успешное раскрытие преступлений против собственности требует всестороннего использования оперативно - розыскных возможностей полиции и правильного их сочетания с работой следователя [5, с.660].

Список использованной литературы:

1. http://otherreferats.allbest.ru/law/00164015_0.html
2. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.02.2011 г.).

3. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Российская Е. Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р. С. Белкина. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА—ИНФРА • М), 2000. — 990 с.
4. Закиров С. Г. Допрос подозреваемого. Статья на сайте <http://www.urprofy.ru/node/570>
5. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. — 3-е изд., перераб. и доп.— М.: Юристъ, 2005. — 781 с.

**Кудабаева А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Кәмелеттік жасқа толмағандардан жауап алудың ерекшелігі

Жауап алу дегеніміз – заңда көрсетілген тергеу және сот әрекеті. Ол арқылы жасалған қылмыстың мән-жайлары жөніндегі керекті деректі мәліметтер алынып, олар қылмысты ашуға пайдаланылады. Жауап алғанда қылмыстық оқиғаға қатысты мынадай мәліметтер: қылмыстың болған уақыты, оның орны, амал-әдісі, қылмысты кімдер жасағаны, оған қанша адам қатысқаны, істеген қылмыстың зардабы, залалы, сипаты мен мөлшері және қылмыстық оқиғаның басқа да мән-жайлары анықталады. ҚР Президентінің 04 ақпан 2012 жылғы №266 жарлығымен Қазақстанның барлық облыстық аймақтарында кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттары құрылды [1].

Алдын ала тергеу және сот талқылауын жүргізу кезінде:

1) кәмелетке толмағанның жасы (туған күні, айы, жылы); 2) кәмелетке толмағанның тұрмысы мен тәрбие жағдайы; 3) интеллектуалдық, ерік-жігерінің және психикалық даму дәрежесі, мінезі мен тегеурінділік ерекшеліктері, мұқтаждары мен мүдделері; 4) кәмелетке толмағандарға ересек адамдар мен басқа да кәмелетке толмағандардың ықпалы анықталуға тиіс. Сезікті, айыпталушы кәмелетке толмағанның құпиялылыққа құқығы қылмыстық сот ісін жүргізудің барлық кезеңдерінде сақталуы тиіс [2].

Кәмелетке толмаған сезіктіні, айыпталушыны шақырудың тәртібі:

1. Кәмелетке толмаған сезікті, айыпталушы тергеушіге немесе сотқа оның ата-аналары немесе басқа заңды өкілдері арқылы, олар болмаған жағдайда қорғаншы және қамқоршы органдар арқылы шақырылады.

2. Арнаулы балалар мекемесінде немесе қамауда ұсталатын кәмелетке толмаған - ол ұсталатын орынның әкімшілігі арқылы шақырылады.

Кәмелетке толмаған сезіктіден, айыпталушыдан жауап алу:

1. Кәмелетке толмаған айыпталушыдан, сезіктіден жауап алу қорғаушысының, заңды өкілінің, ал қажет болған жағдайда психологтың, педагогтің қатысуымен жүргізіледі. Қорғаушы жауап алушыға сұрақтар қоюға, ал жауап алу аяқталғаннан кейін - хаттамамен танысуға және айғақтар жазбасының дұрыстығы мен толықтығы туралы ескертулер жасауға құқылы.

2. Кәмелетке толмаған сезіктіден, айыпталушыдан жауап алу тәуліктің күндізгі уақытында жүргізіледі және үзіліссіз екі сағаттан артық, ал жалпы алғанда - күніне төрт сағаттан артық жалғастырылуға тиіс емес. Кәмелетке толмаған анық шаршаған жағдайда жауап алу осы уақыт аяқталмай-ақ тоқтатылуы тиіс [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президентінің 04 ақпан 2012 жылғы №266 жарлығы
2. Қазақстан Республикасы Қылмыстық іс жүргізу құқығы, Нұрмашев Ү, Алматы 2008 ж.

Кусайнов А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

Фонограмма (аудиозапись, звукозапись) как доказательство в суде

Средства записи звуковой информации стали неотъемлемой частью нашей повседневной жизни: бытовая видеокамера; автомобильный видео регистратор; сотовый телефон или телефонный автоответчик с функцией записи разговоров; диктофон; система записи телефонных разговоров с клиентами и т.д. Зачастую мы просто забываем об их существовании и значении, хотя записанные с их помощью фонограммы достойны нашего внимания в не меньшей степени, чем подпись под каким-либо важным документом.

Закон гласит, что «в качестве доказательств допускаются ... аудио- и видеозаписи, иные документы и материалы», если они содержат «сведения о фактах, на основании которых суд устанавливает наличие или отсутствие обстоятельств, обосновывающих требования и возражения лиц, участвующих в деле, а также иные обстоятельства, имеющие значение для правильного рассмотрения дела» (ст. 219 УПК РК, ст. 237 УПК РК; ч. 7 и 6, ст. 238 УПК РК, ч. 2 ст. 328 ч.6 УПК РК).

В интернете, специализированных изданиях можно найти немало публикаций (список приводится в конце настоящей статьи), посвященных использованию результатов звукозаписи в качестве доказательства в суде. Но, как правило, статьи написаны юристами и для юристов. Цель данной публикации – объяснить на понятном неспециалисту языке, как правильно, не нарушая законы, записать фонограмму и представить ее в суд, с тем чтобы она была признана доказательством по делу.

Прежде чем перейти к сути, договоримся о терминах. В соответствии с ГОСТ 13699-91 звукозаписью называется процесс записи звуковых сигналов. Соответственно, результатом звукозаписи является фонограмма. К сожалению, законодатели не обращают внимание на подобные детали и в законе назвали аудиозаписью не процесс записи звука, а его результат. Но мы, во избежание путаницы, будем использовать термин фонограмма.

А можно ли записывать?

Прежде чем говорить об использовании фонограммы в суде, надо ответить на вопрос: а можно ли в принципе обычному гражданину РК применять звукозапись, например, деловых переговоров, проводимых в офисе или с использованием телефонной связи и т.п.?

Если опустить юридические тонкости, ответ будет положительный – применять можно, но с некоторыми ограничениями: звукозапись должна производиться одним из участников разговора и по его же инициативе; тема разговора не должна касаться личной жизни; для записи не должны использоваться специальные технические средства, предназначенные для негласного получения информации. При этом закон не обязывает извещать другого или других участников разговора о проводимой записи.

Естественно следует отказаться от применения т.н. «жучков» и прочих шпионских атрибутов, в которых нет сейчас особой необходимости: многие современные цифровые диктофоны обеспечивают приемлемое качество записи, находясь в нескольких метрах от источника речевого сигнала, а цифровые автоответчики или сотовый телефон способны записывать телефонный разговор не хуже СОРМ [1]. Не подвергается сомнению и законность записи разговоров между сотрудниками компании или операторами колл-центра с одной стороны и клиентом – с другой, особенно, в случае, когда клиент предупрежден о проведении звукозаписи.

Участники процесса также имеют право производить звукозапись самого судебного заседания, не спрашивая на это разрешения суда (ст. 231 УПК РК, ст. 235 УПК РК, ч. 7 ст. 11 КоАП РК, ч. 3 ст. 154 КоАП РК). На это стоит обратить внимание в связи с тем, что в протоколах судебных заседаний нередко оказываются упущенными важные для рассмотрения дела детали (главным образом из-за несовершенства средств и методов документирования хода судебного заседания).

Требования закона к фонограмме-доказательству

После того как фонограмма записана и на ней, с т.з. инициатора звукозаписи, содержится важная информация по делу, она еще не является доказательством. Доказательством ее может признать только суд, после того как убедится в ее относимости, допустимости и достоверности (ст. ст. 256, 261 УПК РК, ст. ст. 67, 68 КоАП РК). Остановимся на каждом требовании и выясним, что это означает на практике.

Для установления относимости суд должен убедиться в том, что фонограмма содержит данные, которые связаны с подлежащими установлению фактами, и в силу этой связи могут подтвердить или опровергнуть их. Чтобы облегчить суду определение относимости, лицо, представляющее фонограмму, должно указать, какие значимые для дела обстоятельства могут быть установлены с ее помощью, например: факт встречи и разговора между конкретными лицами; наличие незаконных требований или угроз со стороны конкретного лица и т.п. Если все-таки у суда остаются сомнения в относимости фонограммы, назначается фоноскопическая экспертиза, на разрешение которой ставятся следующие вопросы: «Каково дословное содержание разговора, записанного на представленной фонограмме (аудиозаписи)?» и «Имеются ли на представленной фонограмме (аудиозаписи) голоса и речь Иванова И.И., Сидорова С.С. и Петрова П.П., образцы голосов и речи которых представлены для сравнительного исследования? Какие именно реплики принадлежат указанным лицам?».

Допустимым признается доказательство, полученное без нарушения закона. В связи с этим лицо, представляющее фонограмму, обязано указать, когда, кем и в каких условиях осуществлялась звукозапись (ст. 230 УПК РК), например: Представленная на компакт диске в файле «rec1.wav» аудиозапись получена с помощью принадлежащего Иванову И.И. диктофона Olympus (или иного средства звукозаписи) в результате звукозаписи переговоров (разговора и т.п. события) между Ивановым И.И. и Сидоровым С.С. об условиях предоставления кредита ... Переговоры проводились 16.04.2011 с 15.00 по 16.30 в офисе ООО «Х», в кабинете финансового директора Петрова П.П. и в его присутствии. Звукозапись производилась с целью документирования деловых переговоров и подготовки отчета о их результатах для руководителя ООО «Х». По завершении звукозаписи содержащийся в памяти диктофона файл «rec1.wav» с аудиозаписью разговора был записан с помощью программы CDBurner на два компакт-диска TDK. Один из дисков представлен суду. Никакие изменения в саму аудиозапись и в файл при этом не вносились.

Следует отметить, что среди юристов существует иной взгляд на оценку допустимости доказательств [2]: «сведения, полученные не субъектом доказывания с нарушением закона, логически не подпадают под категорию недопустимых доказательств, предусмотренных ч. 1 ст. 75 УПК РК, ч. 2 ст. 233 УПК РК и т.д., что, впрочем, не исключает привлечения к юридической ответственности лиц, совершивших подобные нарушения». Другими словами, если запись проводилась с нарушением закона, это не значит, что полученная таким образом аудиозапись однозначно является недопустимым доказательством. Но, все-таки, надеяться на то, что и суд согласится с этим, не стоит. Поэтому лучше придерживаться вышеизложенных рекомендаций по проведению звукозаписи.

Вполне естественно, что особое внимание суды уделяют достоверности фонограмм или соответствию записанной на них информации действительно происходившему событию: разговору, переговорам и т.п. Как правило, для разрешения сомнений в

подлинности записанной информации назначается фоноскопическая экспертиза, на разрешение которой ставят типовой вопрос: «Имеются ли на представленной фонограмме признаки монтажа или иных изменений, привнесенных во время звукозаписи или после ее окончания?».

Чтобы облегчить и ускорить признание фонограммы доказательством по делу целесообразно заранее подготовить и одновременно с самой фонограммой передать в суд: стенограмму (дословное содержание) записанного разговора; заключение специалиста, подтверждающее подлинность записанной информации.

Криминалистическое исследование фонограмм речи или фоноскопическая экспертиза проводятся с целью оказания помощи суду в установлении относимости, допустимости и достоверности фонограмм.

Исследование, в отличие от экспертизы, может проводиться в т.ч. по инициативе лица, представившего фонограмму.

Чтобы провести исследование, например, с целью установления дословного содержания фонограммы разговора и диагностики ее подлинности (аутентичности), необходимо обратиться с заявлением или адвокатским запросом в соответствующий региональный центр судебных экспертиз или негосударственную экспертную организацию. Последний вариант более предпочтительный хотя бы по той причине, что не придется долго ждать результатов. Но, конечно, главными критериями при выборе экспертной организации, должна быть квалификация и опыт работы специалиста или эксперта, который будет выполнять исследование, а также его профессиональная репутация. Ведь от результатов его работы во многом зависит – признает ли суд представленную фонограмму доказательством по делу или нет. Таким образом, к выбору эксперта нужно подходить примерно также, как к выбору адвоката.

В связи с тем, что закон не устанавливает жестких требований к содержанию заключения специалиста, которое составляется по результатам исследования, в тексте договора с экспертной организацией необходимо особо оговорить следующие условия:

Исследования проводятся на строго научной основе. В заключении специалиста должны быть указаны ссылки на опубликованные описания методов исследования, результаты научных исследований, доклады, статьи, патенты, сертификаты (на метод) и т.п.

В заключении специалиста должна быть подробно изложена процедура исследования, в т.ч. указаны: средства исследования и их характеристики; условия и режимы работы оборудования, при которых получены те или иные результаты, на которых основываются выводы специалиста.

Заказчик имеет право требовать письменных разъяснений по неясным аспектам заключения.

При оценке заключения специалиста следует иметь в виду, что криминалистические исследования существенно отличаются от чисто научных, т.к. проводятся не столько с целью получения новых знаний об объекте исследования и демонстрации интеллектуальных способностей специалиста, сколько с целью получения таких знаний о предмете, которые способствуют установлению истины. В качестве примера: сравните выводы, которые делают два специалиста по результатам диагностического исследования одной и той же аудиозаписи при ответе на типовой вопрос - имеются ли на фонограмме признаки монтажа или иных изменений, привнесенных во время звукозаписи или после ее окончания?

Вывод первого специалиста: «На фонограмме имеются искажения звукового сигнала, признаки монтажа не обнаружены».

Вывод второго специалиста: «Запись фонограммы производилась непрерывно, признаки монтажа фонограммы отсутствуют. Обнаруженные изменения звукового сигнала обусловлены техническими особенностями устройства записи и кодирования сигнала, и не привели к потерям и искажению записанной речевой информации».

С «технической» точки зрения, выводы специалистов тождественны. Но на основе первого вывода фонограмма, вероятнее всего, не будет признана доказательством, т.к. подобный вывод не позволяет суду убедиться в достоверности записанной информации, а на основе второго, возможно, наоборот.

Если заключение специалиста покажется суду или другой стороне неубедительным и недостаточным для признания или непризнания фонограммы доказательством, суд может назначить фоноскопическую экспертизу. При этом «каждая из сторон и другие лица, участвующие в деле, вправе представить суду вопросы, подлежащие разрешению при проведении экспертизы. Окончательный круг вопросов, по которым требуется заключение эксперта, определяется судом. Стороны и другие лица, участвующие в деле, имеют право просить суд назначить проведение экспертизы в конкретном судебном экспертном учреждении или поручить ее конкретному эксперту; заявлять отвод эксперту; ... знакомиться с определением суда о назначении экспертизы и с поставленными в нем вопросами; знакомиться с заключением эксперта; ходатайствовать перед судом о назначении повторной, дополнительной, комплексной или комиссионной экспертизы». В связи с этим особенно важно, чтобы полученное до проведения экспертизы заключение специалиста соответствовало перечисленным выше требованиям, ведь эксперту вольно или невольно придется учитывать выводы предварительного исследования, и либо подтвердить их в своем заключении, либо опровергнуть.

Стремительное развитие информационных технологий неизбежно сопровождается появлением мифов, наделяющих эти технологии сверхвозможностями. Среди подобных мифов особо выделим следующие:

Цифровая фонограмма не принимается судами, т.к. ее можно легко и незаметно подделать!

С помощью современных речевых технологий можно синтезировать голос любого человека и таким образом сфальсифицировать доказательство!

Относительно первого мифа следует напомнить ранее сказанное: закон предъявляет три требования к фонограмме, чтобы ее можно было признать доказательством: относимость; допустимость; достоверность. И нигде в законе не упоминается про способ или вид записи. Возможности современных методов криминалистического исследования аналоговых и цифровых фонограмм в подавляющем большинстве случаев позволяют обнаружить (если они есть на самом деле) следы монтажа и иных изменений, способных привести к частичной утрате или искажению записанной речевой информации. Как правило, на цифровой фонограмме эти следы обнаружить даже легче, чем на аналоговой. Кроме того, качество современной цифровой записи безусловно выше качества аналоговой звукозаписи, что положительным образом отражается на возможности проведения идентификационного исследования в отношении участников записанного разговора и позволяет определиться с относимостью фонограммы.

В опровержение второго мифа можно сказать следующее: в ближайшие несколько лет это невозможно будет реализовать синтез голоса и речи конкретного человека на таком уровне, при котором даже обычный человек не смог бы распознать подделку. Подобный синтез станет возможным, когда будет разработана точная математическая модель речеобразующего тракта человека. Пока это не удалось ни одному научному коллективу ни в нашей стране, ни за рубежом.

В настоящее время все синтезаторы речи используют различные варианты компилятивного синтеза, при котором речь «создается» соединением отдельных ранее записанных звуков, сочетаний звуков или даже целых слов. Чтобы создать такой синтезатор необходимы большие трудозатраты по сбору звуковой базы (однородной по качеству), её сегментации, подбору и обеспечению бесшовного соединения фрагментов речи.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан.
2. Закон Республики Казахстан «О судебной экспертизе». – Алматы, 1998.
3. Уголовный Кодекс РК. – Алматы, 1997.
4. Артемов В.А. Экспериментальная фонетика. – М., 1956. – 51 с.
5. Гинзбург А.Я., Поврезнюк Г.И., Салаев Б.А. Криминалистические методы и средства отождествления личности / Пособие. – Алматы: АянАдет, 1998. – 67 с.

Кусайнов А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Понятие фоноскопической экспертизы. **Предмет, объекты и методы фоноскопической экспертизы**

К новому виду специальных исследований относится криминалистическая фоноскопия, изучающая специальную группу следов, а именно следы звука. Термин «фоноскопия» произошел от греческих слов *phone* – «звук» и *skopeo* – «смотрю». Эти исследования основываются на физиологических особенностях органов речевого аппарата, которые зависят от пола, возраста, профессии и ряда других характеристик человека [1].

Фоноскопическая экспертиза возникла из практической потребности криминалистов в получении объективных научных фактов на основе экспертного исследования таких нетрадиционных следов преступления как голос и речь человека, звуки выстрелов, записанных на материальном носителе, позволяющем многократно их воспроизводить, прослушивать и анализировать.

На первом этапе становления фоноскопической экспертизы, который можно условно обозначить периодом времени с 1969 по 1980 год, были сформированы гносеологические основы, обозначены общие принципы фоноскопической экспертизы с учетом имевшихся на тот период инструментальных средств и методов исследования фонограмм, были впервые очерчены первые контуры нового направления экспертной деятельности. Результаты первых экспертиз и методики, на основе которых они проводились, были опубликованы в работах А.А. Ложкевича, В.Л. Шаршунского, В.А. Снеткова, В.А. Чиванова, Г.Л. Грановского, М.В. Салтевского, Э.К. Ребгуна, Ю.Ф. Жарикова, Г.С. Рамишвили, В.Д. Сердюкова и других

Быстрые темпы становления и развития фоноскопической экспертизы на втором этапе 1980-1990 гг. был вызван тем, что фонограммы стали активно внедряться в уголовный процесс в качестве средства фиксации звуковой информации при производстве следственных действий и при проведении оперативно-розыскных мероприятий. Одновременно расширялась инструментальная база экспертных исследований, шире стали внедряться компьютерные технологии, появились новые средства анализа речевых сигналов, продолжалось формирование теоретических основ данного рода судебной экспертизы. В этот период фоноскопические экспертизы стали проводиться в ряде подразделений системы экспертных учреждений.

Третий этап становления судебной фоноскопической экспертизы, начинается с 1991 года и продолжается в настоящее время. Он характеризуется обобщением накопленного теоретического и методологического знания, широким внедрением современных информационных технологий и разработкой новых частных методик и попытками их автоматизировать, тенденциями к формированию различных видов фоноскопической экспертизы на основе более узкой экспертной специализации, комплексированием с пограничными областями, общими процессами дальнейшей

дифференциации и интеграции научных знаний, внедрением последних достижений речевых и информационных технологий в практику производства экспертиз по конкретным уголовным делам. В экспертную деятельность все больше внедряются современные научные разработки в области автоматического распознавания слуховых образов, шире применяются математические и лингвистические, кибернетические методы исследования, разрабатывается новый исследовательский инструментарий [2].

На данном этапе развития, по мнению автора, фоноскопическая экспертиза, обособившись от экспертизы видеодокументов, завершила этап своего становления и оформилась как самостоятельный род судебных экспертиз, традиционно входящий в класс криминалистических экспертиз.

Специфической чертой современного состояния судебной фоноскопической экспертизы является высокая динамика ее развития, быстрое насыщение новыми направлениями, органичное комплексирование с рядом пограничных областей, широкое включение в спектр ее специальных познаний современных информационно-емких технологий, интеграция универсального комплекса знаний из естественнонаучных и гуманитарных наук, усиливающаяся тенденция к более узкой специализации по видам.

Судебно-экспертная деятельность при производстве фоноскопических экспертиз основывается на принципах законности, соблюдения прав свобод человека и гражданина, прав юридического лица, а также независимости эксперта, объективности, всесторонности и полноты исследований, проводимых с использованием достижений науки и техники.

Цель фоноскопической экспертизы - установление фактических данных, имеющих доказательственное значение. Фоноскопическая экспертиза осуществляется на основе применения интегрированного комплекса специальных научных знаний о природе и свойствах звука, его источнике, процессе трансмиссии и фиксации, о материалах, устройствах и способах звукозаписи, а также способах и методах их исследования [3].

Фонограмма или средство звукозаписи, как любой другой материальный объект, становится вещественным доказательством после осмотра, описания в протоколе и приобщения к делу в установленном законом порядке. В то же время доказательственная информация, полученная в результате фоноскопической экспертизы такого объекта как голос человека, зачастую не может появиться ни из какого иного источника.

Предметом научных основ фоноскопической экспертизы являются закономерности формирования и исследования отображения звуковой информации на носителе записи. А установление по заданию следственных и судебных органов фактов и обстоятельств, связанных с проявлением этих закономерностей, имеющих значение доказательств, составляет предмет фоноскопической экспертизы.

В качестве родового объекта судебной фоноскопической экспертизы выступают: фонограммы, приобщенные к материалам уголовного или гражданского дела; устройства, использованные для трансмиссии (приема, передачи), записи и воспроизведения звуковой информации, являющиеся вещественными доказательствами; процессы (события, явления, действия), зафиксированные в материалах дела, относящиеся к условиям производства звукозаписи, на основании изучения которых эксперт признает другие факты, являющиеся предметом судебной фоноскопической экспертизы [4].

Видовой объект фоноскопической экспертизы - материальный носитель звуковой информации, исследуемый на основе специальных научных знаний в рамках конкретного вида фоноскопической экспертизы. Конкретный объект фоноскопической экспертизы - материальный носитель звуковой информации (фонограмма), средство трансмиссии (приема, передачи), записи и воспроизведения акустического сигнала, обладающее признаками индивидуальности и неповторимости, что и предопределяет специфику конкретного экспертного исследования по конкретному делу.

Исходя из классификации: предмета, объекта и специальных научных знаний, необходимых для решения задач судебной фоноскопической экспертизы, по мнению

автора, можно полагать сформировавшимися три вида судебной фоноскопической экспертизы: судебная фоноскопическая экспертиза речи, судебная фототехническая экспертиза и судебная фоноскопическая экспертиза звуковой среды.

Судебная фоноскопическая экспертиза речи. Сущность данного вида судебной фоноскопической экспертизы заключается в проведении исследования речевой информации, зафиксированной на фонограмме. Данный вид экспертиз сейчас методически достаточно развит в силу того, что речь является источником наиболее криминалистической значимой информации. Предметом данного вида экспертиз являются факты и обстоятельства, устанавливаемые на основе исследования речевого сигнала, его содержания, и свойств, обусловленных индивидуальными свойствами и функционально динамическими навыками говорящего. Целью является установление вербального содержания речевого сигнала, идентификация и диагностика состояния и свойств личности по речи, установление целостности и связности устного текста, его информативности, полноты отражения и т.д. [5].

Судебная фототехническая экспертиза. Сущность данного вида судебной фоноскопической экспертизы заключается в проведении исследования технических (аппаратных) средств приема, передачи, фиксации, хранения звуковой информации и ее носителей. Предметом данного вида экспертиз являются факты и обстоятельства, устанавливаемые на основе исследования технологии изготовления и эксплуатации средств трансмиссии и звукозаписи, фиксации и хранения звуковой информации, закономерностей и механизма слепообразования - отражения на магнитном носителе свойств звукозаписи, свойств и особенностей самого носителя звуковой информации. Данный вид проводится в целях установления системы записи (механическая, оптическая, магнитная), способа (аналоговый или цифровой), оригинальности (запись непосредственно от первоисточника) или копирования, перезаписи или дублирования (тиражирования, например, при расследовании дел, связанных с изготовлением контрафактной продукции), выявления признаков монтажа фонограмм, технологических или иных характеристик их изготовления, дефектов, повреждений и т.п., а также в целях идентификации и диагностики устройств, использованных для снятия, передачи, фиксации и хранения звуковой информации, средств изготовления фонограмм (магнитофон, микрофон, приемник, регистратор, устройство для изготовления грампластинок и компакт-дисков и т.п.), определения технического состояния средств звукозаписи и их компонентов, характера неисправностей, причин их возникновения, степени искажений, вносимых в записываемый и звуковой сигнал технологическими характеристиками тракта приема, передачи, записи и воспроизведения сигнала и т.д. [6].

В целях установления параметрических характеристик и их соответствия различным стандартам, техническим условиям или ведомственным требованиям звукозаписи могут исследоваться устройства аналоговой и цифровой записи (регистрации). Здесь же решаются задачи, связанные с детектированием и компенсацией искажений, вносимых в звуковой сигнал при его воспроизведении устройствами, влияющими на адекватность его слухового восприятия.

Судебная фоноскопическая экспертиза звуковой среды. Ее сущность заключается в исследовании не речевых, а иных акустических сигналов звукового диапазона частот, записанных на конкретном носителе. Для ее производства необходимы специальные знания о физической природе, свойствах источника звуковых сигналов, акустической среды его распространения и передачи от источника звука до приемного и записывающего устройства. Это объясняется тем, что природа и свойства звуковых сигналов определяются характеристиками не только его источника, но и модификациями, которые неизбежно претерпевает звуковая волна на пути от источника звука до приемного и записывающего устройства. Предметом данного вида экспертиз является установление фактов и обстоятельств, связанных с источниками звуков природного происхождения

(например, лай собаки, щебетание птиц, водопада, камнепада и т.д.) и искусственного (например, звуков выстрелов, взрывов, телефонный зуммер, сигналы автотранспортных средств, иные шумы и помехи, в том числе музыкальные и т.д.). К задачам данного вида также относится установление акустической обстановки в процессе порождения и фиксации звукового сигнала (характера помещения, местности), обстановки и ситуации съема и передачи акустической информации, установление факта обычности или необычности порождения звукового сигнала (например, исполнения музыкального произведения под фонограмму, в концертной студии, в студии звукозаписи и т.д.), а также идентификации и диагностики неречевого источника звуковых сигналов (номера набираемого телефона, источника шумовой или музыкальной помехи и т.д.), определение акустических условий и обстоятельств изготовления звукозаписи.

Данная классификация фоноскопических экспертиз способствует решению организационно-практических и теоретических задач, определению научных перспектив и приоритеты в разработке экспертных методик, предопределяет систему обучения и переподготовки экспертных кадров, помогает определить пределы компетенции и область специальных познаний, играет вспомогательную роль при назначении экспертизы требуемого вида и проверке компетентности экспертов [7].

Содержание задач каждого вида экспертиз определяется возможностями исследования объекта экспертизы и потому ее сущность можно уяснить посредством анализа предмета и объекта данного вида фоноскопической экспертизы.

В целом по задачам фоноскопических экспертиз можно отметить, что приведенная классификация имеет существенное значение, как для теории, так и для практики производства фоноскопических экспертиз. В теоретическом плане определение содержания задачи фоноскопических экспертиз как рода судебной экспертизы позволяет детерминировать специфику ее предмета, четко представив цели экспертного знания. В практическом аспекте классификация задач фоноскопических экспертиз может помочь в определении требуемого вида судебной фоноскопической экспертизы, равно как и круга специальных научных знаний эксперта, в формулировке задания и постановке вопросов эксперту при назначении конкретной экспертизы [8].

Надо отметить, что на современном организационном и методическом уровне развития фоноскопической экспертизы могут быть разрешены далеко не все указанные задачи. Ряд диагностических задач в перспективе может быть решен при условии должного развития экспертных методов и экспертного инструментария, а также подготовки квалифицированных экспертных кадров

Специальные научные знания эксперта производящего фоноскопическую экспертизу определяются совокупностью данных разных наук, приобретенных в результате получения базового образования, профессиональной подготовки и специального обучения, позволяющие их обладателю решать поставленные на экспертизу вопросы [9].

Методы, применяемые в судебной фоноскопической экспертизе - это результат, использования соответствующих областей научного знания базовых наук (акустики, лингвистики, радиофизики и т.д.). С развитием фундаментальной и прикладной науки эти методы усложняются, возможности криминалистической фоноскопии расширяются, в результате становится доступным решение все большего круга вопросов, актуальных для установления истины по уголовным делам, что, в свою очередь, приводит к совершенствованию теоретических и методических подходов. Определяющую роль при этом играют процессы интеграции и дифференциации научного знания, расширение и углубление фундаментальных наук, комплексирования с другими родами судебной экспертизы [10].

Список использованной литературы:

1. Бычкова С.Ф. Судебная экспертиза: научные, организационно-правовые и методические основы: Учебное пособие. - Алматы: «Жетіжарғы», Том 2., 2002. – 432 с.
2. Теория и практика судебной экспертизы. Сборник. – Спб., 2003.
3. Галяшина Е.И. и др. Диагностика личности человека по фонограммам устной речи. Учебное пособие. – М., 1993.
4. Громовенко Л.И. Криминалистическое исследование средств и материалов магнитной звукозаписи. – Киев, 1981.
5. Тасмагамбетова Г. Ю. Лекционный материал Центра судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Казахстан по вопросам организации назначения и проведения судебно-экспертного видеофонографического исследования. – Алматы, 1990.
6. Юрков И.С. и др. Подготовка и назначение экспертизы видеозаписей. Методические рекомендации. – М., 1990.
7. Ананьев Б.Г. Проблема формирования человека. – Л., 1949. – 214 с.
8. П.Ананьев Б.Г. Теория ощущений. – Л., 1961. – 122 с.
9. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л., 1968. – 164 с.
10. Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов М.И. Криминалистика. – Минск: Изд. Высшая школа, 1997. – 338 с.

**Қуатбекқызы Г.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Тергеу эксперименті дәлелдеу құралы ретінде

Тергеу үстінде жасалған қылмыстың мән-жайларын, істегі кейбір дәлелдемелердің объективтігін тексеру үшін әр түрлі тәжірибелер жүргізуге тура келеді. Тәжірибе — ақиқат өлшемі және дүние танымның қайнар көзі. Сондықтан тергеу мезгілінде жиналған дәлелдемелердің, және кейбір іске керекті айғақтарың ақиқаттығын, шындығын тек сынақ тәжірибелер жүргізу арқылы білуге болады. Осыған байланысты қылмыстық іс жүргізу заңында осы айтылған жағдайларды тексеру үшін арнайы тергеу экспериментін жүргізу көрсетілген [1].

Тергеу эксперименті дегеніміз, ол қылмыстық оқиғаның кейбір мән-жайларын осы оқиғаға ұқсас және сәйкес жағдайда әр түрлі сынақ, тәжірибелер жүргізу арқылы осы жағдайдың, құбылыстың болу мүмкіндігін тексеру үшін жүргізілетін тергеу әрекеті.

Бұдан туындайтын негізгі қағидалар: біріншіден, басқа тергеу әрекеттерін жүргізу үстінде алынған, іске қатынасы бар деректердің, мәселелердің шындығын тексеру үшін жүргізіледі. Екіншіден, мұндай тексеру, осы тексерілетін құбылыс (әрекет) қылмыстық оқиға болғанда қандай жағдайда өтсе, соған сәйкес, не ұқсас жағдайда арнайы сынақ, тәжірибелерін жүргізу арқылы өткізіледі. Жүргізілетін сынақ тәжірибелердің қорытындысының объективтігі, оның сол тексерілетін оқиға болған жағдайға сәйкес жағдайда өткізілуімен тікелей байланысты. Әрине, тәжірибе жүргізілгенде тура болған жағдайдың өзін, тексерілетін іс-әрекетті бұлжытпай қайталауға болмайды, себебі ондай жағдайда жаңа қылмыс жасалған болар еді. Сонымен қатар, тәжірибе арқылы болған оқиға толық қайталанбайды, тек оның кейбір негізгі бөлігі, көріністері ғана сынақ тәжірибе жүргізу арқылы қайталанатын.

Тергеу эксперименті - іс жүргізу кезінде пайдаланылатын танымдық әдісті қолданудың айрықша бір нысаны. Бұл әдіс әр түрлі тергеу әрекеттері үстінде қолданылады. Оның басқа әдістерден айырмашылығы тергеуші өзінің назарын аударған жайттарды сырттай бақылап қана қоймайды, сонымен бірге оны бірнеше қайтара бастапқы калпына келтіру арқылы өз болжауын нықтай түседі. Тәжірибе жүргізу барысында арнайы шектеу шарттары қойылады: тәжірибе адамның денсаулығына нұқсан келтірмеуі, оның өміріне қатер төндірмеуі тиіс.

Эксперимент арқылы іс бойынша жинақталған кейбір дәлелдемелердің, мәліметтердің шындығы ғана анықталып қоймайды, сонымен қатар жаңа деректер де алынады. Тергеу экспериментін жүргізудің нәтижесінде көбінесе жәбірленушінің, куәлардың, айыпкердің жауаптарында, сондай-ақ басқа да қосымша айғақтарда келтірілген мәліметтердің шындығы, оның болу мүмкіндіктері тексеріліп, анықталады. Тергеуші осындай жолмен өзінің кейбір болжауларына көз жеткізеді. Яғни, оқиғаның қалай болғаны, оның мән-жайы, орындалу тетігі тәжірибе өткізу жолымен тексеріледі [2].

Тергеу эксперименті - өз алдына дербес, өзіне тән міндеттері бар іс жүргізу әрекеті. Сонымен бірге ол тергеудің басқа да әрекеттерімен тығыз байланысты, міндеттері жағынан өзара ұштасып жатады. Яғни, басқа да тергеу әрекеттері сияқты тергеу экспериментінің де басты міндеті — іске қатысты қылмысты ашуға керекті деректер жинау. Дегенмен, деректерді ерекше, өзіне ғана тән тәсілдермен жинап, тексеретіндіктен тергеу экспериментінің өзіне тән міндеттері бар.

Тергеу эксперименті шешетін сұрақтарына орай үш түрге бөлінеді. Эксперименттің бірінші түрі - кейбір құбылыстың не әрекеттің айтылған, көрсетілген жағдайда болуы мүмкін бе, жоқ па, соны анықтау. Мысалы, белгілі бір затты, нәрсені айтылған жағдайда көрсетілген адам көтеріп кете ала ма немесе белгілі бір қашықтыққа көрсетілген уақытта барып жетуге бола ма, айтылған жұмысты ол адам өзі атқара ала ма, ол оның қолынан келе ме, қоймадағы тесіктен белгілі бір затты алып шығуға бола ма, жоқ па, міне осындай толып жатқан сұрақтар төңірегіндегі шындықты анықтау.

Тергеу экспериментінің екінші түрі — белгілі бір жағдайда (қашықтықта) болған оқиғаны, құбылысты көріп қабылдауға, сөзді, дыбысты естуге бола ма, соны анықтау.

Эксперименттің үшінші түрі — із қалдыру (сындыру, соғу, аралау, т.б.) сипатын, оның механизмін анықтау. Тергеу экспериментінің бұл түрі өзінің мән-мазмұны жағынан криминалистикалық сараптаманың кейбір түрлеріне жуықтайды. Алайда, із қалдыру сипатын анықтау үшін ғылыми саралаудың қажеті жоқ, экспериментті тергеушінің өзі жүзеге асырады.

Жекелеген тәжірибелерді жүргізуге, қажет болған жағдайларда, басқа адамдар да шақырылуы мүмкін. Оның санын, міндетін тәжірибенің мән-мазмұнына, түріне орай, тергеуші анықтайды. Егер мұндай адам тәжірибе жүзінде жәбірленушіні, айыпталушыны, куәлар алмастырған болса ол тиісінше алмас-тырылатын адамға барлық белгілерімен (бойымен, тұрпатымен, салмағымен, есту, көру қабілетімен, т.б.) міндетті түрде ұқсауы тиіс.

Тергеуші экспериментінің құрылымына орай оған дайындық екі кезеңде — эксперимент жүргізілетін жерге барғанға дейін және нақ эксперимент жүргізілетін жерде өткізіледі. Эксперимент жүргізілетін жерге барғанға дейінгі дайындық кезінде тәжірибенің мән-мазмұнын, оны өткізу тәртібін, жағ-дайдың өзгерісін анықтап алу керек. Яғни, бұл кезең — маман-дармен ақылдасу; кәсіпорынның жұмыс тәртібін, ішінара айтқанда технологиялық тәртіпті реттейтін құжаттармен, арнаулы әдебиеттермен танысу; қатысушыларды іріктеу; тергеушінің назарын аударған жағдайға байланысты айыпталушыдан қай-тара жауап алу кезеңдері.

Тергеушінің эксперимент өткізетін жерге шықпай тұрып жүргізетін дайындық жұмыстарын үш топқа бөлуге болады: тәжірибе өткізілетін жерді бұрынғы калпына келтіру; экспери-мент өткізуге қатынасатын адамдарды анықтап, белгілеп алу; керекті құралдарды дайындау.

Тергеу эксперименті кезінде тәжірибе өткізілетін жерді бұрынғы калпына келтіру. Эксперимент болып өткен белгілі бір оқиғаны, әрекетті қайта тудыру, сөйтіп, істі тексеру барысында ақиқатты анықтау мақсатын көздейді. Бұған мұқияттайындалу арқылы қол жеткізуге болады.

Эксперименттің түрі мен мақсатына сәйкес ұқсас жағдайлар ретінде - қылмыс жасалған кезге сәйкес келетіндей етіп мекен-жай, жылдың кезеңі мен тәуліктері, ауа райы; ұқсас заттарды - қылмыс жасалған кезде кодданылғандай материалдар, құрал-жабдықтар

түсініледі. Жағдайды, оқиға болған жерді тұтастай немесе оның жекелеген элементтерін бұрынғы қалпына келтіру жолымен де ұқсастыруға болады. Тергеу эксперименті кезінде бұрынғы жағдайды қалпына келтіру дегеніміз тәжірибе жүргізілетін қайсыбір объектіні, оқиғаны немесе жағдайды бастапқы қалпына келтіріп қайта жасау. Мұндай жағдайда кейде өте күрделі реконструкциялық жұмыстар жүргізіледі.

Бұл жүргізілетін дайындық жұмыстардың күрделілігі тергеу экспериментін өткізетін жердің қаншалықты өзгергендігіне және эксперимент үстінде шешілетін сұрақтардың ерекшелігіне байланысты.

«Тергеу эксперименті» түсінігін басқа тергеу әрекеттерінен айқынырақ бөліп қарастыру қажет. Кейбір тергеу әрекеттерінің ұқсастығына қатысты айтсақ, оларды жалпы таным әдістері біріктіреді. Тексеру маңызына қарай заттардың өзіндік қасиетін анықтайтын жекелеген тәжірибелік әрекеттермен байланысты болу мүмкін. Олар айтарлықтай бақылауды толықтырады және қылмысқа байланысты жекелеген көріністерді жаңғыртуға зерттелетін объектілерді тереңірек талдауға мүмкіндік береді. Бірақ, тексеру оқиғаның болған жағдайларының материалдық сипатын жасанды жаңғыртумен байланысты емес. Егер зерттеліп отырған оқиғаның шарттары мен жағдайларын жасанды материалдық жаңғырту керек болса, тексеру кешенді сипатта болады және арнайы тергеу әрекеттерін, тергеу экспериментін өткізу қажеттілігі туындайды.

Бірақ, егер біз дәл баға алғымыз келсе, онда бұл факторларды жеткіліксіз түрде бағалауға немесе ұмытуға болмайды. Қайта жасаудың өзі қоршаған ортаға белсенді әсер етуімен шартты және шындықтың өзгеруімен сипатталады. Белгілі әрекеттердің тәсілдерінің процестердің және механизмдердің заңдылықтарға экспериментті түрде енуінің арқасында қылмысты жасауға итермелейтін немесе керісінше кедергі жасайтын жағдайлардың анықталуы мүмкін, бұл оларды болдырмаудың қажетті шараларын барынша табысты әзірлеуге мүмкіндік береді.

Тергеу экспериментінің түрлеріне техникалық эксперименттің суды ұсынуға болады.

Ол тактикалық эксперименттің біртүрі бола алады. Техникалық құралдарға бірінші кезекте диагностикалық тұрғыдағы полиграф (вариограф) сияқты техникалық құралдарды жатқызуға болады. Бұл мәселе көтерілген Н.И. Парутов полиграфты жедел ақпаратты алу мақсатын да пайдалануды ұсынды.

Полиграфқа балама болып компьютер жүйесі табылады, оның әрекет принципі көрнеудің талдауына негізделген. Компьютердің көмегімен әңгімелесушінің дауыстық сипаттамасын анықтауға болады. Бұл бағдарлама эмоциялық деңгейді (эмоциялық жағдай және эмоцияның тітіркену деңгейі) когнитивті деңгейді (айтылған ұсыныстармен келісу немесе келіспеу деңгейін анықтайтын дауыстық бақыланбайтын элементі) және физиологиялық деңгейді (адамның жалпы физикалық жағдайын көрсетеді) ғана зерттейді. Бұл жұмыс барысында тілдің дауыстық сегменттерін телефон арқылы радио бойынша жазуға жеке әңгіме барысында жинауға болады. Айғақты экспериментальды түрде тексеру қылмысты ашу жолымен жылдам жүргізуге мүмкіндік береді. Ал осы бағдарламаны пайдалану тактикасын өте мұқият түрде әзірлеу керек.

А.В. Дулов және П.Д. Нестеренко өз еңбектерінде тергеу эксперименттерінің түрлерін жетік дайындау әрбір белгіленген жағдайда үлгілеудің, пішіндеудің (макет) мүмкіндіктері мен маңызын айқын анықтауға жеткізуі керек. Авторлар психологиялық тактикалық және эмоционалдық эксперименттерді пайдалануды ұсынады.

Қорыта айтқанда, тергеу экспериментінің белгілі бір істі дәлелдеу үшін маңызы зор болып табылады. Тергеу экспериментін жасау болған оқиғаны қалпына келтіріп қана қоймай, тергеушіге сол қылмысты ашуға жол сілтейді. Тергеу экспериментін дұрыс және нақты қолдану болған қылмыстық істің тез ашылуына зор көмегін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Криминалистикадан оқу құралы.
2. <http://portal.vkgu.kz:1010/4511/4.doc> нтернет сайты

Макрушин А.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Арын А.А.

Особенности тактики обыска и личного обыска

В процессе раскрытия и расследования преступлений возникает необходимость в проведении такого следственного действия, как обыск, носящего ярко выраженный принудительный характер по отношению к лицам, у которых он осуществляется.

Обыск – это следственное действие, направленное на принудительное обследование участков местности, помещений, тела человека, его одежды и личных вещей, осуществляемое в рамках уголовно-процессуального закона управомоченным на то лицом при соблюдении гарантий прав и законных интересов граждан и юридических лиц с целью поиска (обнаружения) и изъятия (задержания) конкретных источников доказательственной информации (материальных объектов), могущих иметь значение для дела. Обыск в ходе расследования может производиться и тогда, когда объектом поиска являются разыскиваемое лицо, труп или его части [1].

Обыск производится с целью обнаружения и изъятия предметов или документов, имеющих значение для дела. Основанием для производства обыска является наличие достаточных данных полагать, что указанные предметы или документы могут находиться в определенном помещении или ином месте, либо у конкретного лица. Обыск может производиться и для обнаружения разыскиваемых лиц и трупов [2.ст.230].

Непосредственными задачами поисковых действий являются: обнаружение искомых объектов; фиксация мест их сокрытия; запечатление общих, частных, а также особых примет обнаруженных объектов; приобщение истребованных объектов к делу.

По количеству обыскиваемых одновременно объектов обыск подразделяется на одиночный– обследованию подвергается один объект и групповой– производится одновременно в нескольких местах. Последний необходим в тех случаях, когда есть основание полагать, что искомые объекты находятся у нескольких лиц, проходящих по одному делу, знакомых между собой, либо у одного лица, но в разных местах (на квартире, даче, в служебном помещении, личном транспорте). В этих случаях обыск приобретает характер тактической операции. Для исключения просчетов в ходе группового обыска привлекается несколько следователей, один из которых ответствен за всю тактическую операцию, он же координирует и деятельность всех поисковых групп.

Различаются также первичные и повторные обыски. Последний производится в особых случаях: 1) когда первичный обыск был произведен непрофессионально, без тщательно продуманной предварительной подготовки, без достаточного представления о признаках искомых объектов, могущих иметь отношение к делу, и потому не дал положительного результата и т.д.; 2) когда отдельные участки помещения или местности были обследованы недостаточно тщательно, без использования научно-технических средств; 3) когда обыск производился при неблагоприятных условиях (плохая освещенность), в силу чего не могли быть получены положительные результаты; 4) когда обыскиваемое лицо или члены его семьи, успокоенные результатами неудачного первичного обыска, начинают возвращать припрятанные вещи, ценности и т.д. в ранее обысканное помещение.

Объектами обыска могут быть жилая комната, квартира, индивидуальный жилой дом или садовый участок, надворные хозяйственные постройки, служебные или подсобные помещения, транспортные средства, гараж, яхта, личный самолет, любая собственность (магазин, кафе, киоск, фирма и др.), а также человек.

Круг предметов, который может явиться искомым при обыске, очень широк: это предполагаемые средства преступления (например, оружие, орудия взлома, инструменты,

взрывчатые устройства и иные материальные слеодообразующие объекты, оставившие следы на месте происшествия (микрообъекты, краска, кровь, частицы грунта, взрывчатых веществ и др.), предметы и ценности, добытые преступным путем либо могущие быть использованными в целях обеспечения возмещения, причиненного преступными действиями, хранение которых запрещено действующим законодательством либо требуется соответствующая лицензия. Искомыми объектами могут выступать скрывающиеся лица (добровольно 11 ч и принудительно), а также труп или его части.

Наряду с указанными изъятию подлежат также объекты (предметы и документы), свидетельствующие о готовящемся преступлении или указывающие на возможные места хранения иных источников доказательственной информации, а в некоторых случаях и такие, которые в дальнейшем могут быть использованы в качестве образцов для проведения сравнительного исследования. Например, если следователь предполагает, что по делу может возникнуть необходимость проведения почерковедческой экспертизы, то специалисту-криминалисту предлагается собрать свободные образцы почерка. В целях обеспечения эффективности обыска следователю предоставлено право вскрывать закрытые помещения и хранилища, если их владелец отказывается сделать это добровольно. Способ, применяемый для вскрытия хранилища, отражается в протоколе обыска. Следователь должен избегать неоправданных повреждений запоров, дверей, предметов.

По общему правилу обыск не производится в ночное время. В исключительных случаях, не терпящих отлагательства, это действие может производиться и ночью. Обыск в помещениях, занимаемых юридическими лицами, производится в присутствии представителей юридического лица [1].

Особенности тактики обыска в помещениях. Поиски в жилых и подсобных помещениях складываются из обследования отдельных частей и узлов здания и обследования внутренней обстановки: мебели и других движимых предметов.

Обыск помещений желательно начинать с обмеров. Следует обращать внимание на однородность материалов, из которых сооружены стены и внутренние перегородки. Пустоты и посторонние включения обнаруживаются простукиванием. Внимательно следует осматривать вентиляционные отдушины, плиточную облицовку, оконные и дверные проемы.

Осматривая предметы внутренней обстановки, следует помнить непреложное правило: исследование должно быть проведено со всех сторон, причем с особой тщательностью осматриваются части, которые обычно скрыты от наблюдателя: плоскости, обращенные к стенам, потолку, полу, и внутренние поверхности мебели. Особое внимание необходимо обращать на мелкие детали. Например, на тайник под поверхностью пола (чаще всего он располагается у стен или под предметами мебели) могут указывать: вскрытия плинтусов; вмятины между досками или паркетными дощечками; доски, состоящие из нескольких частей; отсутствие между досками или паркетными дощечками пазовой грязи; укрепление досок большим количеством гвоздей, иногда с иным характером шляпок и тому подобные признаки. Участки пола с указанными признаками исследуют при помощи металлоискателя и лупы с большим полем зрения, простукивают и при наличии достаточных оснований вскрывают.

Проведение обыска в служебном помещении значительно сложнее, чем в жилом: у него, как правило, большая площадь, и на ней расположено много укромных мест. Обследование производственных помещений и механизмов требует от ищущих некоторых специальных познаний и знания правил техники безопасности. Эти дополнительные трудности должны быть учтены заранее. Так, при обследовании компьютеров необходимо приглашать специалиста, поскольку это весьма удобное место для сокрытия мелких предметов. В то же время несанкционированное проникновение внутрь компьютера может привести к уничтожению ценной доказательственной информации.

Особенности тактики обыска участков местности. Приступая к обыску открытой местности, необходимо разбить территорию на отдельные участки, ограниченные естественными рубежами или вешками. Обыскиваемая территория исследуется планомерно, особое внимание уделяется водоемам, кучам хвороста, поленицам и т.п. Большую пользу может принести использование служебно-розыскной собаки и указанных выше технических средств.

Особенности тактики личного обыска. Такой обыск производится, как правило, в положении стоя. Обыскиваемому предлагают оставить все, что у него в руках, и не двигаться. Чтобы исключить опасность внезапного нападения (сопротивления), обыскиваемого ставят лицом к стене, на которую он опирается поднятыми руками, разведенными на уровне головы, ноги на ширине плеч. В такой позе он должен оставаться до конца обыска. Обыскивающий производит обследование обыскиваемого, находясь за его спиной. Принимаются меры предосторожности и, прежде всего, проверяется, есть ли у обыскиваемого оружие.

Чаще всего личный обыск производится сверху вниз. Вначале обследуется головной убор, затем верхняя одежда и т.д. Каждая вещь должна быть осмотрена со всех сторон, вывернута наизнанку, ощупана. Подозрительные места подпарывают. Тщательно обследуется обувь, особенно кустарного изготовления и ортопедическая.

При этом обязательно обследуются шапка, перчатки (варежки) и, по возможности, обувь (предлагают снять с ног). Следует проверять все карманы одежды, выворачивая те из них, которые можно вывернуть. Зимнюю одежду прощупывают не менее двух раз. Нередко ножи и другие орудия располагают за поясом или подвешивают по средней линии груди, а также со стороны спины по линии позвоночника. Орудия порой прячут в рукавах, где придерживают рукой, а чаще пришивают с внутренней стороны курток (пальто) лямками (напоминающими мягкие ножны). Иногда их подвешивают между ног или крепят с внутренней стороны голени с частичным захватом края обуви. Орудия и вещества, которые могут использоваться для нападения, нужно изымать у задерживаемого немедленно. Если в процессе обыска обнаруживаются иные предметы, которые могут иметь отношение к делу, они также подлежат изъятию.

Личный обыск завершается осмотром тела. Обыскиваемому предлагают раздеться, чтобы обеспечить возможность обнаружения на его теле предметов, в том числе подвязанных и подклеенных, а также заложенных в межпальцевые промежутки ног. Обследование тела обыскиваемого производится визуально, путем обзора его поверхности и естественных отверстий ушей, носа и полости рта, доступных для обзора, без применения специальных методов и инструментов, принятых в медицине.

Проверке подлежат все отобранные у обыскиваемого предметы: сумки, портфели, бумажники, зонты, трости и т.п.[3].

Личный обыск производится только лицом одного пола с обыскиваемым и с участием понятых и специалистов того же пола. Личный обыск может быть произведен без вынесения специального постановления и без санкции прокурора, если:

1) Есть достаточно оснований полагать, что лицо, находящееся в помещении или ином месте, в котором производится обыск, скрывает при себе документы или предметы, могущие иметь значение для дела;

2) Он производится при задержании лица или заключении его под стражу. В этом случае личный обыск может быть произведен в отсутствие понятых [2].

Список использованной литературы:

1. Криминалистика под редакцией доктора юридических наук, профессора Н.П.Яблокова. Глава 23. Тактика обыска и выемки. § 1. Понятие, задачи и виды обыска
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, утвержденный 13 декабря 1997 года № 206-І.

3. Е.Р. Россинская. Криминалистика. Вопросы и ответы. ООО «Издательство Юнита-Дана». 1999. Раздел III. Криминалистическая тактика. Глава 4. Тактика обыска и выемки.

Малакшинов Э.,
студент 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Арын А.А.

Правовые, организационные и методические проблемы криминалистической техники

Изучая проблемы криминалистической техники, как отрасли криминалистики, необходимо обратить внимание прежде всего, на то, что весь достаточно широкий круг решаемых ею задач по разработке, совершенствованию и применению технических средств в процессе расследования преступлений и выработке приемов, правил и рекомендаций такого применения, возможно объединить в некоторые достаточно самостоятельные группы. Во-первых, применение средств криминалистической техники осуществляется не спонтанно, а в определенных правовых рамках. Во-вторых, правоохранительная деятельность, потребности которой во многом реализуются через технико-криминалистическую деятельность, немыслима без организационной системы. И в-третьих, необходим механизм функционирования технико-криминалистической работы на уровне методическом, т.е. нужны определенные технологии, позволяющие в значительной степени формализовать данный процесс для целей его доступности к применению широкого круга специалистов.

Следует отметить, что выделение данных трех групп задач и, что неизбежно, соответствующих им проблем, в целом небесспорно. Существуют мнения, например, что организационные и методические вопросы следует объединять в одну группу – организационно-методические основы, и что особо следует выделять научное обеспечение технико-криминалистического сопровождения раскрытия и расследования преступлений [1].

Организационные и методические проблемы криминалистической техники сами по себе достаточно широки и обладая высокой степенью автономности, могут быть выделены в отдельные категории. Относительно-же особого указания на научные основы криминалистической техники в ряду правовых, организационных и методических ее задач, можно отметить, что научность является базовой категорией по отношению ко всем остальным указанным группам, что делает некорректной попытку ставить ее в один ряд с ними. Говоря об общих вопросах криминалистической техники, представляется целесообразным выделить, прежде всего, проблемы дифференциации круга проблем данной дисциплины. Следует придерживаться обоснованного выше деления проблем криминалистической техники на правовые, организационные и методические. Кроме того, анализ практики свидетельствует, что на приоритетность правовых проблем криминалистической техники указывают 42 % опрошенных нами сотрудников правоохранительных органов, на наибольшую актуальность организационного аспекта обращают внимание 22 % опрошенных, и 36 % респондентов считают наиболее важными методические проблемы в процессе применения средств и методов криминалистической техники в процессе раскрытия и расследования преступлений.

Анализируя правовые вопросы технико-криминалистического сопровождения, следует отметить, что нельзя не упомянуть то обстоятельство, что последнее тесно связано с таким понятием, как «специальные познания», под которыми в науке и практике принято понимать знания из области науки, техники, искусства или ремесла, не являющиеся юридическими [2]. Действительно, современный уровень развития науки и техники выдвигает при работе с технико-криминалистическими средствами требование высокого уровня профессионализма при оперировании с ними, которым может и не

обладать следователь ввиду его загруженности собственно юридическими задачами. Безусловно, актуальной в этой связи является также и исследовательская деятельность, которая также немыслима без применения специальных познаний и использования соответствующих технико-криминалистических средств.

Обозначая наиболее существенные на сегодняшний день правовые проблемы криминалистической техники нельзя не отметить и такую важную часть технико-криминалистической работы, как организационное обеспечение данной деятельности. Специалистами отмечается, что к организационному обеспечению технико-криминалистической работы следует относить следующие вопросы, которые в целом можно выделить в следующие группы:

- снабжения соответствующих подразделений правоохранительных органов техническими средствами, поддержания уровня их работоспособности;

- кадровая работа – подготовка и переподготовка сотрудников, занимающихся технико-криминалистической деятельностью, аттестационные вопросы [3].

Как показывает анализ практики нельзя особо выделять ни одну из указанных групп задач – как первая, так и вторая группы примерно равны по своей значимости (на приоритет вопросов организации снабжения технико-криминалистическими средствами в своей работе указали 54 % респондентов, тогда как уровень подготовки кадров более важен для 46 % опрошенных нами сотрудников).

Несмотря на то, что во многом уровень снабжения техническими средствами зависит от материальных факторов, в этом плане есть определенные собственно организационные резервы. Так, например, актуальна задача своевременного обслуживания и ремонта имеющейся техники. На сегодняшний день налицо ситуация, когда работники криминалистических подразделений работают на технике, которая сложна в эксплуатации и в обслуживании. Разумеется, определенный уровень поддержания техники в рабочем состоянии может обеспечить сам оператор, но это ведь не задача простого криминалиста поддерживать в рабочем состоянии зачастую весьма сложное оборудование. Очевидно, что правоохранительные органы, в целом, не смогут в полном объеме силами своих специалистов решать задачи регламентного обслуживания технических средств. В этой связи актуальной становится задача привлечения специалистов сервисных центров предприятий и фирм, производящих данную технику, для целей регулярного анализа и поддержания ее работоспособности. Возможно следует на ведомственном уровне наладить подобное взаимодействие фирм-производителей и с регионами. В этой связи актуальной становится задача подготовки кадров криминалистических служб. Было бы полезно соответствующее обучение сотрудников данных служб в базовых лабораториях предприятий на предмет обучения регламентному обслуживанию и мелкому ремонту технических средств.

Важность кадровых вопросов весьма существенна в этой связи и проблема дидактического взаимодействия сотрудников криминалистических служб и работников следственных и оперативных подразделений для целей ознакомления последних с современными возможностями криминалистической техники продолжает быть значимой. В этой связи возрастает роль специалиста (эксперта) как лица, профессионально занимающегося криминалистической деятельностью. Необходима личная заинтересованность последнего в непрерывном профессиональном росте, и для реализации этих целей актуально широкое применение средств морального и материального стимулирования сотрудников криминалистических служб.

В аспекте методических проблем технико-криминалистической работы криминалистами-практиками отмечается низкий уровень методического обеспечения регионов с имеющей место быть при этом весьма высокой централизацией работы по подготовке кадров. Первая из указанных проблем, по мнению специалистов, зачастую связана с развитием системы частных экспертных бюро, куда нередко создателям криминалистических экспертных методик более выгодно в материальном плане

направлять свои разработки и, кроме того, немаловажной остается проблема и полиграфии, услуги которой недешевы. Проблема излишней централизации в технико-криминалистическом обучении связана во многом опять-таки с материальными факторами – имеющейся в центральных регионах соответствующей основе - научной и технической базы для обучения. В криминалистических кругах отмечается также и актуальность проблемы стандартизации и паспортизации экспертных методик. Определенным вариантом решения этих проблемы, во многом связанных с финансовым обеспечением криминалистических служб, было бы нормативное разрешение выполнять определенный круг платных экспертиз для целей уголовного и гражданского судопроизводства, что позволило бы иметь дополнительные внебюджетные средства и направлять их на развитие кадровой и материально-технической базы экспертных подразделений.

В статье обозначены наиболее существенные, правовые, организационные и методические проблемы криминалистической техники, пути решения которых, конечно же, неоднозначны, но и предложенные варианты могут помочь специалистам в решении задач технико-криминалистического обеспечения расследования преступлений.

Список использованной литературы:

1. Скорченко П.Т. Криминалистика. Техничко–криминалистическое обеспечение расследования преступлений: Учебное пособие. – М.: Былина, 1999.
2. Лисиченко В.К., Циркаль В.В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учебное пособие. – Киев: КГУ, 1987. .
3. Скорченко П.Т.

**Малгельдинова Е.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.**

Методика расследования кражи

Всякое действие, вызывает противодействие. Этими словами я хотела бы начать свою данную статью. Рост преступности, охвативший широкой волной многие государства, вынудил искать методы борьбы с ними. Австрийский ученый Ганс Гросс впервые использовал термин «криминалистика» для обозначения науки о раскрытий преступления. При этом под раскрытием понимается процесс предварительного расследования в целом. Со временем в термин «раскрытие преступлений» некоторые авторы стали вкладывать более узкое содержание и обозначать им деятельность, совершаемую в момент, когда собраны доказательства, достаточные для предъявления обвинения. Поэтому и криминалистику стали называть наукой о раскрытий и расследований преступлений.

Особенности расследования краж орпеделяются криминалистической характеристикой этих преступлений, которая охватывает само преступное деяние, способы его приготовления, совершения и сокрытия, механизм слеодообразования в широком смысле слова, личностные особенности субъекта преступления и потерпевшего, а также связи между перечисленными элементами. Важным структурным элементом криминалистической характеристики является обстановка совершения преступления, которая включает место и время совершения кражи, предмет преступного посягательства, материальные элементы окружающей среды т.е доступность похищаемого имущества, наличие или отсутствие охраны, скопление большого числа людей, которые в этих условиях могут не воспринимать действия как преступные и т.д. [1., с.87].

Непосредственным местом совершения кражи чужого имущества чаще всего являются: квартиры, дома, принадлежащие гражданам на праве личной собственности,

общежития, заводские, фабричные гардеробы, раздевалки, служебные помещения, вокзалы, станций, поезда, места общественного пользования и др.

Следующим признаком является время совершения преступления, точное установление которого помогает следователю наметить пути поиска доказательств, очертить круг подозреваемых лиц. Большинство краж, как показывает изучение практики, совершается в рабочие дни с 8 до 18 часов т.е. когда основная масса граждан находится вне дома, работает большинство предприятий, учреждений, а на общественном транспорте, рынках, улицах происходит скопление людей. Это позволяет преступникам свободно перемещаясь с одного места на другое, использовать любой подходящий момент для совершения кражи [1, с.90].

Анализируя вышеописанное, хотелось бы выделить, что криминалистическая характеристика кражи чужого имущества должна включать характеристику исходной информации, системы данных о способе совершения преступления, о личности вероятного преступления и вероятных мотивах преступления, о личности типичной жертвы преступления, о некоторых обстоятельствах совершения преступления (место, время, обстановка). Все эти элементы составляют систему т.е. связаны друг с другом и как целое, как единый комплекс, имеет практическое значение лишь в том случае, когда установлены определенные связи и зависимости между ее элементами, носящие закономерный характер и выраженные в количественных показателях [2, с.180].

По своему характеру кражи весьма разнообразны. Существуют кражи из квартир, из государственных объектов, карманные кражи, кражи транспортных средств и другие. Из названных больше распространены кражи из квартир, из помещений государственных и общественных организаций. Успешное раскрытие краж и изобличение лиц, виновных в их совершении. В значительной степени обеспечиваются обоснованным и своевременным возбуждением уголовного дела, быстрым и качественным проведением первоначальных следственных действий и ОРД. Начальный момент для возбуждения уголовного дела по краже – это получение или обнаружение органами дознания, следователем данных, свидетельствующих о совершенном преступлении. При этом достаточно установить факты, содержащие признаки этого состава преступления. Такими признаками являются: следы взлома, указывающие на проникновение в помещение, нарушение обычной обстановки в квартире, исчезновение имущества и т.д.

При наличии достаточного объема исходных данных о совершенной краже следователь должен немедленно возбудить УД и приступить к его расследованию. В тех же случаях, когда данных недостаточно, возникает необходимость в проведении предварительной проверки. Целью такой проверки является своевременность и обоснованность возбуждения уголовного дела. Ее содержанием является проверка законности повода, установления достаточности оснований к возбуждению уголовного дела, а также выяснения наличия или отсутствия обстоятельств, исключающих производство по делу. Тактика проведения предварительной проверки зависит от времени получения сообщений о краже, которые поступают непосредственно после совершения преступления или спустя определенное время [3, с.93].

Решительная и активная борьба с кражами чужого имущества, наносящими невосполнимый моральный и материальный ущерб гражданам и организациям, должна опираться и основываться на теоретических знаниях ученых-криминалистов и практические знания органов дознания, следствия, экспертных учреждений и суда. Успех расследования обеспечивается быстротой и полнотой собирания доказательств в целях установления истины. Закономерность собирания, исследования, оценки и использования доказательств т.е. закономерности работы с доказательствами необходимы для того, чтобы криминалистика могла выполнить свою служебную функцию по содействию практической борьбе с преступностью путем вооружения правоохранительных органов средствами методами судебного исследования и предотвращения преступлений.

Успешно бороться с преступностью, должным образом расследовать каждое преступление можно только обладая профессиональными знаниями и навыками. Они формируются у следователей и оперативных работников на основе овладения комплексом научных знаний и опытом раскрытия и расследования преступлений.

Список использованной литературы:

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденций, перспективы. – М., 1979.
2. Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий. – М., 1981.
3. Яблоко Н.П. Криминалистическая методика расследования. – М., 1985.

Мамедова З.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.

Основные виды специальных средств защиты документов

Документы, снабженные защитными средствами - документы, предоставляющие права или освобождающие от обязанностей, бумажные денежные знаки, ценные бумаги, акцизные и специальные марки, а также иные документы, которым придается совокупность свойств, трудновоспроизводимая в условиях их несанкционированного изготовления.

Развитие защитных средств во многом связано с введением в обращение бумажных денежных знаков.

Способы воспроизведения изображений можно разделить на:

- а) полиграфические;
- б) репрографические.

К полиграфическим способам воспроизведения изображений относятся: высокая печать, глубокая печать, плоская печать.

К репрографическим способам воспроизведения изображений относятся: электрофотография, струйная печать, термоперенос красящего вещества и иные.

Из справочника технологии полиграфического производства нам известно, что:

1) печатная форма – это носитель изображения, представляющий собой обычно монолитную или составную пластину плоской или цилиндрической формы, на поверхности которой находятся печатающие и пробельные элементы;

2) печатающие элементы – участки формы, воспроизводящие изображение, на которые в процессе печатания наносится печатная краска, передающаяся с них на воспринимающую поверхность;

3) пробельные элементы – это участки, не принимающие на себя печатную краску, в результате чего воспринимающая поверхность, соответствующая этим участкам, не будет покрыта красочным слоем.

Мамедова З.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабает Б.А.

Способы подделки защитных средств документов и их признаки

Для проведения исследований денежных знаков необходимо, в качестве образца сравнения, использовать денежные знаки того же номинала, года выпуска. В случае отсутствия образца сравнения допускается использование официальных справочных изданий. Следует различать частичную и полную подделку.

Таким образом, что при полной подделке документов преступники, как правило, используют доступные для широких кругов населения сорта бумаг, на них имитируют водяные знаки следующими способами:

а) рисованием или нанесением оттиска с печатной формы, обычно при этом применяется белое красящее вещество. Однако экспертная практика последних лет свидетельствует, что имитация водяных знаков может осуществляться и темным красителем.

б) рисованием (нанесением оттиска) жиросодержащими веществами, которые изменяют оптическую плотность бумаги;

в) подчисткой верхнего слоя бумаги предметом с острыми кромками или обладающим абразивными свойствами;

г) тиснением изображения водяного знака с помощью металлического клише на предварительно увлажненной бумаге;

д) склеиванием двух листов тонкой бумаги с имитацией водяного знака на внутренней поверхности одного из них каким-либо из перечисленных выше способом.

**Мамедова З.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.**

Этапы исследования бланков документов

Первоначальный этап расследования преступлений, совершаемых путем подделки материальных объектов.

Расследования преступлений, совершаемых путем подделки материальных объектов на первоначальном этапе характеризуется множеством специфических черт, присущих исключительно исследуемой совокупности. В рамках данного этапа следователь, как правило, сталкивается с одной из следующих следственных ситуаций:

а) в распоряжения следствия имеется материальный объект с признаками подделки, однако отсутствует лицо, подозревающееся в совершении преступления;

б) подозреваемое лицо в совершении преступлений в сфере подделки материальных объектов заявляет о своей непричастности и отказывается от дачи признательных показаний;

в) подозреваемое лицо в совершении подделки материальных объектов полностью признает свою вину и дает признательные показания.

Первая из вышеперечисленных мной следственных ситуаций характеризуется дефицитом информации.

Исходя из этого, следственными версиями применительно к данной ситуации являются:

1) поддельный материальный объект введен в оборот под видом подлинного с целью получения материальной прибыли;

2) поддельный материальный объект введен в оборот с целью дискредитации легально циркулирующей продукции;

3) поддельный материальный объект введен в оборот непосредственными участниками правоотношений с целью хищения подлинных аналогов

4) поддельный материальный объект выступил средством совершения иных разновидностей преступлений.

Задачами расследования в указанной ситуации являются:

1) установление лиц, причастных к совершению подделки материальных объектов

2) определение реального масштаба происшествия;

3) отыскание материальных следов, доказывающих причастность конкретных лиц к совершению подделки материальных объектов;

4) поиск лиц, ставших свидетелями либо потерпевшими от действий злоумышленников.

Среди первоначальных и неотложных следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий в качестве наиболее эффективных следует выделить:

- 1) осмотр места происшествия;
- 2) организация назначения и производство судебных экспертиз;
- 3) проведения осмотра предметов и документов;
- 4) возбуждения уголовного дела;
- 5) проверка по специальным учетам лиц, ранее осужденных за совершения аналогичных преступлений;
- 6) опрос граждан, должностных лиц, получения от них информации;
- 7) поиск и отождествление личности по приметам;
- 8) установления гласных и негласных отношений с гражданами;
- 9) проведения допросов свидетелей и потерпевших;
- 10) проведения опознания предметов и документов;
- 11) прослушивание телефонных и иных переговоров;
- 12) снятие информации с технических каналов связи;
- 13) снятие информации с технических каналов связи, компьютерных систем и иных технических систем;

В случае установления лиц, причастных к совершению подделки материальных объектов:

- 1) осуществления задержания;
- 2) допрос в качестве подозреваемого;
- 3) проведения опознания живых лиц;
- 4) проведения личного обыска;
- 5) проведения обыска по месту жительства и работы;

Во втором случае, расследования преступлений, совершаемых путем подделки материальных объектов, протекает в условиях конфликтности и противодействия. В качестве общих задач противодействия Б.Б. Нургалиевым выделяются:

Сокращения информации о событии преступления.

Сокращения информации о виновности конкретного лица в совершении преступления и его соучастия.

Сокращения информации о его носителях доказательственной информации.

Создания неблагоприятных условий для действий правоохранительных органов в их стремлении самостоятельно добыть доказательственную базу.

Дискредитация добытых доказательств.

Мамедова З.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шопабаяев Б.А.

История развития судебно-технической экспертизы документов

Технико-криминалистическое исследование документов это подотрасль исследования документов, исследующая материалы документов, тексты, выполненные машинописным способом, полиграфическую продукцию, признаки изменения первоначального текста документа, возможности восстановления залитых, зачеркнутых текстов, разорванных, сожженных документов, выявления признаков технической подделки подписей, оттисков печатей и штампов.

Абсолютную давность (время изготовления документа) возможно определить, если при изготовлении документа использовались материалы, выпускаемые промышленностью лишь в какой-то определенный промежуток времени.

Относительная давность отдельных фрагментов (порядок внесения изменений в текст) может быть установлена при исследовании пересекающихся штрихов (устанавливается, какой из них находится сверху, т.е. нанесен позднее).

В усовершенствовании методов технической экспертизы документов важное значение имели успехи точных наук, прежде всего возникновение и развитие фотографии, а также достижения физики и химии.

В первой половине XIX в. некоторые сведения о применении технических наук при экспертизе документов мы находим лишь в общих курсах судебной медицины.

До 80-х годов XI-X в. судах США, как и в английских судах, господствовали весьма стеснительные правила проверки подлинности документов. Принадлежность рукописи или подписи определенному лицу устанавливалась не при помощи экспертизы, а посредством допроса свидетелей, знавших руку данного лица.

Важнейшая роль в истории криминалистической экспертизы документов в СССР принадлежит профессору С.М. Потапову. Он выдвинул и разработал теорию криминалистической идентификации, цементируя разрозненные методы криминалистического исследования, и заложил основу общей теории советской криминалистики. Он предложил оригинальную методику криминалистической экспертизы письма, оказавшуюся на практике весьма эффективной и ныне принятую во всех криминалистических лабораториях СССР.

Мамедова З.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: старший преподаватель Шобабаев Б.А.

Оценка заключений эксперта следователем и судом

Исследуя вопросы использования доказательств, А.Я. Гинзбург писал: «Использование доказательств – это достаточно широкое понятие. В числе средств оперирования важное значение имеет предъявление ...различных документов, вещественных и письменных доказательств, кино- , фото- , фоно- документов.

Оценить – это значит определить свое отношение к данному факту, проверить убедительность их путем анализа, сопоставления со всеми другими, собранными по делу доказательствами.

В каждом заключении эксперта имеются: а) положения и утверждения той науки, знаниями из области которой руководствовался эксперт; б) данные, которые стали известны эксперту при ознакомлении с материалами дела; в) вывод, который сделал эксперт в результате проведенного исследования представленных ему объектов и изучения материалов дела.

Эксперт должен не только ответить на поставленные перед ним вопросы, но показать, на каком основании он пришел к таким выводам.

Именно поэтому задача эксперта не сводится только к даче заключения без изложения всего процесса исследования. Если бы эксперт сообщал только свое заключение и не знакомил следователя и суд с ходом и методами исследования, то следствие и суд не могли бы проверить и оценить заключение как доказательство.

Наличие противоречий в выводах эксперта и проведенных исследованиях исключает возможность признания заключения достоверным доказательством. Такая оценка может иметь место только при самом внимательном и тщательном изучении всего заключения эксперта в целом.

Оценивая заключение экспертизы, необходимо установить, достаточно ли хорошо знаком эксперт с материалами дела, имеющими отношение к решению поставленных перед ним вопросами.

Таким образом, заключение эксперта подвергается оценке со стороны следователя и суда на основе всех собранных по делу доказательств, содержащих информацию об исследуемом факте. Доказательства, содержащие информацию об искомом объекте, образуют определенную систему доказательств. Уместно указать на различие подхода эксперта, с одной стороны, следователя и суда, с другой, к оценке идентификационных признаков и свойств.

Махатова А.,
студентка 3 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Дүзбаева С.Б.

Обстоятельства,
подлежащие установлению и доказыванию по уголовным делам о хулиганстве

В настоящее время хулиганство относится к числу наиболее распространенных преступных посягательств, являясь третьей по величине составляющей преступлений, совершаемых в Республике Казахстан.

Повышенная общественная опасность хулиганства заключается также и в том, что в современных условиях происходят изменения не столько количественных показателей хулиганства, сколько его качественных характеристик. Преступные действия хулиганов носят все более дерзкий характер, чаще сопровождаются жестоким избиением потерпевших, глумлением над ними, уничтожением имущества, имеют ярко выраженную разрушительную и даже вандальную направленность. Обозначилась тенденция повышения степени общественной опасности молодежного группового хулиганства, которое все чаще характеризуется достаточно высоким уровнем сплоченности и организованности преступников, нередко связано с политическими и межнациональными конфликтами, перерастающими иногда в массовые беспорядки, погромы, поджоги, преступления против личности с использованием огнестрельного оружия [1, с.36].

В связи с этим борьба с хулиганством остается важнейшей задачей правоохранительных органов. Отсюда вытекает и актуальность теоретической разработки вопросов, связанных с расследованием уголовных дел о хулиганстве и иных преступлений, совершённых из хулиганских побуждений. При расследовании хулиганства подлежат установлению следующие обстоятельства:

- какие конкретно действия совершены подозреваемым/ подозреваемыми;
- имеются ли в них признаки хулиганства, какого именно;
- где и когда совершены хулиганские действия;
- не сопровождалось ли хулиганство совершением других преступлений, если да - каких именно;
- кто совершил хулиганские действия, не совершал ли он подобных действий прежде, не привлекался ли раньше к административной ответственности за мелкое хулиганство;
- если преступление совершено группой, то какова роль каждого ее участника;
- кто потерпевшие, не спровоцировали ли они хулиганские действия;
- какие обстоятельства способствовали совершению хулиганства.

Необходимо отметить, что заранее установить весь круг обстоятельств, которые могут иметь значение для установления обстоятельств, входящих в предмет доказывания, невозможно. Эти обстоятельства определяются применительно к конкретному делу. Круг

этих обстоятельств, в первую очередь, определяет и устанавливает следователь, разрабатывая и проверяя версии происшедшего события [2,с.165].

Практика показывает, что обстоятельства совершения преступлений одного вида нередко бывают в значительной мере однотипными. На любом этапе работы по делу, стремясь восполнить пробелы в информации, следователь на основе своих знаний и опыта, выдвигает типичные предположения об обстоятельствах дела, отбрасывая те, которые в процессе отработки оказались ошибочными. Подобные предположения, выдвигаемые на первоначальном этапе расследования, представляют собой типичные версии.

На первоначальном этапе расследования хулиганства обычно возникают такие типичные ситуации:

1. Хулиган застигнут на месте совершения преступления, известен потерпевший, имеются очевидцы и явные следы преступления. В этой ситуации следователь (орган дознания) обязан вначале принять меры пресечения хулиганских действий. Приняв решение о возбуждении уголовного дела, нужно произвести: задержание подозреваемого; осмотр места происшествия; допрос подозреваемого; допрос потерпевшего; осмотр его одежды и освидетельствование; допрос свидетелей; обыск по месту жительства подозреваемого; назначение экспертиз.

2. Хулиган с места происшествия скрылся, но известны признаки его внешности и другие предметы. В этом случае на первоначальном этапе расследования проводят следующие следственные действия: допрос потерпевшего; осмотр его одежды и освидетельствование; осмотр места происшествия; допросы свидетелей. Главная цель следователя — сбор информации, направленной на установление личности хулигана, и выяснение обстоятельств, связанных с совершением преступления.

3. Хулиганские действия совершены, но хулиган неизвестен. Эта ситуация отличается от предыдущей дефицитом информации как об обстоятельствах преступления, так и о личности преступника.

Анализ практики показал, что применительно к обстоятельствам формирования преступных группировок типичными являются версии о том, что лица, совершившие хулиганство:

- знакомы по месту жительства, работы или учебы;
- земляки (выходцы из одной деревни, местности) либо студенты одного учебного заведения и т.п.;
- объединены общими интересами (голубятники, постоянные посетители дискотек, футбольные и хоккейные болельщики и т. д.);
- родственники.

Для ситуаций, когда преступник(участники преступной группы) неизвестны или известны только отдельные из них, характерны типичные версии, что хулиганство совершили лица, среди которых имеются:

- постоянно распивающие или распивавшие в момент совершения преступления спиртные напитки или недалеко от места происшествия;
- проживающие поблизости от места происшествия и известные местным жителям как склонные к хулиганским поступкам, вызывающе ведущие себя в общественных местах,
- состоящие на учете в органах внутренних дел или привлекавшиеся к административной ответственности за хулиганство;
- ранее судимые за аналогичное преступление;
- привлекаемые к уголовной ответственности за другие преступления и др.

Установлению свидетелей(очевидцев) хулиганских действий способствуют типичные версии о том, что эти лица:

- проживают или работают рядом с местом происшествия;
- являются знакомыми либо родственниками лиц, совершивших хулиганство;

– постоянно в одно и тоже время идут определенными маршрутами, пользуются одним видом транспорта, проходящим вблизи места происшествия, и т. п. [3,с.28].

В процессе проведения первоначальных следственных действий следователь конкретизирует частные типичные версии, видоизменяя их по мере сбора доказательственной информации. Для установления обстоятельств, входящих в предмет доказывания, в ходе предварительного и судебного следствия исследуются иные обстоятельства, так или иначе связанные с устанавливаемыми, а поэтому имеющие значение для дела(относящиеся к делу). Например, для установления предмета, используемого в качестве орудия по конкретному делу, необходимо установить: откуда и каким образом оно попало в руки подозреваемого, каким образом использовалось, какие телесные повреждения нанесены потерпевшему, существует ли возможность причинения данных телесных повреждений именно этим предметом и т.п.

Имеющими значение для дела являются и обстоятельства, выяснение которых необходимо для проверки и оценки доказательств, например, установление неприязненных отношений между обвиняемым и свидетелями может иметь значение при оценке показаний свидетеля, установление дефектов слуха у потерпевшего может поставить под сомнение достоверность его показаний.

Некоторые обстоятельства, которые надо устанавливать в ходе расследования и судебного рассмотрения дела для доказывания юридически значимых обстоятельств, именуется побочными, промежуточными, вспомогательными. Вопрос о том, может ли то или иное обстоятельство иметь значение по делу, должно ли оно быть доказано и какими доказательствами, решает применительно к конкретному делу лицо, производящее дознание, следователь, суд

Таким образом, до возбуждения уголовного дела следователь, исходя из типичных ситуаций хулиганства, выдвигает общие типичные версии, на основании которых разрабатываются подлежащие установлению обстоятельства хулиганства. При выяснении новых обстоятельств хулиганства следователь разрабатывает типичные частные версии.

Список использованной литературы:

1. Криминалистика: Учебник для вузов[Текст] / Под ред. Р. С. Белкина, И. М. Лузгина. – М.: ЮРИСТЪ, 1980. – 218 с.
2. Антонов В. П. Следственные версии и планирование расследования: учебное пособие / В. П. Антонов. – М.: Союз издат, 1978. – 245 с.
3. Волженкин, Б. В. Расследование дел о хулиганстве :квалификация, процессуальные особенности и методика расследования: Учебное пособие [Текст] / Б. В. Волженкин, С. К. Питерцев, В.В. Шимановский. Изд. 2-е, перераб. и доп., 2004. – 104 с.

Мырзакулова М.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Тергеу қарауын жүргізудің кейбір ерекшеліктері

Тергеулік қарау - өз алдына жеке тергеу әрекеті, басқа тергеу әрекеттерімен, мысалға тергеу эксперименті, тінту сияқты әрекеттермен ұқсас жерлері бола тұра, тергеулік қараудың өзінің процессуалдық жағдайы бойынша да және жүргізу тактикасы бойынша да түпкілді айырмашылығы бар, тергеуші қарау кезінде өзінің сезім мүшелері арқылы дәлелдемелік фактілердің болғандығына және сипатына тікелей көз жеткізеді. Көптеген тергеу әрекеттері сияқты, тергеулік қарау танымдық әрекет болып әртүрлі танымдық тәсілдер арқылы жүргізіледі. Қарау – тек қана бақылау емес, сонымен қатар әртүрлі өлшеулер мен есептеулерді жүргізу бақыланытын объектілерді өзімен және басқа да объектілермен, құбылыстармен таныстыру және зерттелетін объектілермен белгілі-

бірденгейде тәжірибе жүргізу, және де тергеушінің және басқа да қатысушылардың тапқандары мен анықтағандарын баяндап жазу және басқа да тәсілдер мен бекіту. Тергеулік қарауда криминалистиканың арнайы тәсілдері кеңінен қолданылады, әсіресе іздері мен және де басқа дәлелдемелік заттармен жұмыс істеудің техника-криминастикалық тәсілдері кең пайдаланылады.

Қарау кезінде материалдық әлемнің объектілері мен құбылыстарының сенімділік танымы логикалық ойлауымен, қараланып жатқанды бағалаумен, талдаумен ұштасады, басқаша айтқанда қараланып жатқан объектілерді бақылау нәтижелері тергелініп жатқан оқиғаға немесе іс бойынша жиналған басқа да деректер мен байланысын анықтау мақсатында логикалық өңдеуден өткізіледі. Сондықтан, қарау кезінде тек қана танымның сезімділік нышанымен ғана байланысты деп ойлау қате, бірақта ол осы тергеу әрекетінде маңызды рөл атқарады. Заттай дәлелдемелер – бұл тергеудегі оқиға туралы ақпаратты қамтитын материалдық дүниенің объектілері. Олардың мазмұны, табылу орны және басқа да белгілері қылмыстың жасалу мән-жайлары туралы мәлімет беруі мүмкін әдетте оларды қылмыстық «тілсіз» куәгерлер деп атайды. Қандай да болмасын қылмыстық істе заттай дәлелдемелер болады және олардың біреуі де алдын ала қарай іс материалдарына тіркелмейді. Тергеудің нәтижелері оның криминалистік жағынан сауатты жүргізілгенінен байланысты болады. Сондықтан криминалистер оқиға орнын және сонда табылған объектілерді қараудың аса маңыздылығына ерекше көңіл бөледі [1].

Заттай дәлелдемелер – бұл тергеудегі оқиға туралы ақпаратты қамтитын материалдық дүниенің объектілері. Олардың мазмұны, табылу орны және басқа да белгілері қылмыстың жасалу мән-жайлары туралы мәлімет беруі мүмкін әдетте оларды қылмыстық «тілсіз» куәгерлер деп атайды. Қандай да болмасын қылмыстық істе заттай дәлелдемелер болады және олардың біреуі де алдын ала қарай іс материалдарына тіркелмейді. Тергеудің нәтижелері оның криминалистік жағынан сауатты жүргізілгенінен байланысты болады. Сондықтан криминалистер оқиға орнын және сонда табылған объектілерді қараудың аса маңыздылығына ерекше көңіл бөледі. Тергеулік қарауды жауапты оқиға болған жерде тексеру мен нақтылау сияқты тергеу әрекетін де айыра білу керек. Жауапты оқиға болған жерде тексеру мен нақтылаудағы тергеушінің әрекеттерінде осы тергеу әрекетін қарау мен жақындастыратын біраз элементтері бар: тергеуді жүргізуші тұлға жауабы тексеріліп жатқан адамның көрсеткен жерлерін және үй-жайларын куәгерлердің қатысуымен қарап тексеріледі. Бұл тәсіл кейде тергеушінің осы жерлерді сипаттағандағы айтылған белгілердің бар екендігіне көз жеткізуіне көмегін тигізеді. Бірақ та жауапты оқиға болған жерде тексеру мен нақтылаудың мазмұны осындай бақылаулармен шектелмейді.

Сонымен қатар тергеулік қараудың мазмұнына куәлар немесе айыпталушылардың заттарды немесе жерлерді көрсету, олардан істің мән-жайлары тура жауап алу кірмейді, оған қоса, қарау кезінде орта куәлардың немесе айыпталушылардың жауаптары бойынша бекітілмейді, тергеушінің бақылау нәтижелері бойынша бекітіледі. Қылмыс ізін, өзге материалдық объектілерді анықтау, сондай-ақ іс үшін маңызы бар жағдайларды айқындау мақсатында тергеуші, ал ол жоқ болған жағдайда анықтаушы немесе қылмыс туралы арыз немесе хабар түскен анықтау органының лауазымы жағынан жоғары қызметкері жердің, үй-жайлардың, заттардың, құжаттардың, көзі-тірі адамдардың, мәйіттердің, жануарлардың қарауын жүргізеді. Қарауды жүзеге асыратын адамның нұсқаулары сол тергеу әрекетіне қатысушылардың барлығы үшін міндетті. Қылмыстық істі қозғау туралы шешім шығару қарауды жүргізбейінше мүмкін болмайтын жағдайларда ол қылмыстық іс қозғалғанға дейін жүргізілуі мүмкін. (ҚР ҚІЖК-нің 221-бабы). ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінде тергеулік қарауды тергеулік тексеру деп берген. Тексеру тергеулік қараудың мазмұнын толық аша алмайды, ол тек бақылау, зерттеу сияқты тергеулік қараудың тәсілдері қатарына жататындықтан ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексіндегі тексеру деген сөзді қарау, яғни тергеулік қарау деп түсіну керек. Тергеулік қарау қылмыстық іс үшін маңызы

бар объектілерді, олардың белгілерін, сипаттарын, жағдайларын және өзара орналасуын анықтау мен тексеруден тұрады [2].

Тергеулік қараудың ерекше түрі болып куәландыру (адамның денесін қарау) табылады. Тергеулік қараудың түрлерінің өзінің ерекшеліктері бар, соған сай оларды жүргізушінің тактикалары анықталады, бірақ та тергеулік қараудың барлық түрлеріне ортақ және көрсетілген тергеулік қараулардың кез-келген түрлерінде тең қолданылатын процессуалдық және тактикалық сипаттағы бірнеше ережелері бар. Осылайша, тергеулік қарау – бұл тергеуші мен немесе анықтаушымен қылмыс іздері мен басқа да заттай дәлелдемелерді алу, оқиғаның мән-жайын, сонымен қатар іс үшін маңызы бар басқа да мән-жайларды анықтау мақсатында тікелей қабылдауы, сараптау мен бекіту арқылы жүргізілетін тергеу әрекеті.

Тергеу қарауын жүргізудің ерекшеліктері: 1) Тергеу қарауын жүргізудегі версиялар; 2) Тергеу қарауында қолданылатын криминалистикалық-техникалық әдістері мен заттары; 3) Тергеу қарауын жүргізудің қорытындыларын бекіту (фиксация); 4) Тергеу қарауы жүргізілген жерді фотосуретке түсіру. 1) Тергеу қарауын жүргізудегі версиялар, версия - оқиға болған жерді қарау бойынша тексеріліп жатқан оқиғаға байланысты логикалық түсіндіретін болжам ретіндегі гипотезаның түрі. Қылмыстық тергеудегі версия тексеріліп жатқан оқиғаның мәні немесе оның жеке мән-жайларының, фактілер арасындағы себепті байланыстың пайда болуы туралы өкілетті тұлғаның шығарған негізделінген болжамды түсінігі. 2) Тергеу қарауында қолданылатын криминалистикалық-техникалық құралдары мен әдістері. Іздер мен басқа да заттай дәлелдемелерді оқиға болған орнына белгілеп немесе алып, табу үшін тергеуші әртүрлі әдістер мен криминалистикалық техниканың құрылдары қолданылады. Іздер мен басқа да дәлелдемелік маңызы бар объектілерді табу әдістерінің көптеген таратылған түрлеріне мыналар: объектілерді ерекше жарық жағдайда немесе арнайы өзгертілген бұрыштарда: іздер табылған орындарын заттар мен бұлап парлау (мысалы иодтың парларымен), белгіленген іздерді шығару қасиеті бар құраммен; іздердің бөлшектері фондармен немесе заттың іздерімен қосылса, онда оларды сулайды сол кезде іздерді көрінетіндей қылады; әртүрлі оптикалық құралдардың көмегімен объектілерді қарау. Іздердің белгіленуі және басқа заттай дәлелдемелерін қабылдауы- ол суретке түсіру, бейне жазу іздерінің размерін немесе басқа объектілерін өлшеу, оның жазылымы; схемалық не бояу түрі; объектіні қайта қарау, осы іздерді сақтау мен белгілеу мақсатында, іздердің копиясын түсіру; оқиға орнындағы іздерді затпен немесе заттың бөлігімен бірге іздерді алу немесе олардың орнынан басқа орынға ауыстыру.

Тергеу қарау кезінде тергеуші арнайы криминалистикалық техникалық құралдарды қолданады. Арнайы құралдарға негізінде кіреді: оперативтік және тергеулік чемодандар, сумкалар, портфельдер. Кейде криминалистикалық техникалық құралдар арнайы автомашиналарда, оқиға орнына баратын- қозғалатын криминалистикалық лаборатория болады. Іздермен жұмыс істейтін тәсілдерден басқа әртүрлі құралдар кіреді, жарықтандыратын құралдар, оқиға орнындағы объектілерді алатын материалдар кіреді. Оқиға орнындағы объектілердің мінездеріне байланысты тергеуші әртүрлі аппараттарды қолдана алады, мысалы: жүргізілетін рентгендік аппарат, кварцтық лампы, мэйіттерді іздеу үшін арналған құралды. Ауыр криминалистикалық техниканы қолдануда тергеушіге маман криминалист көмек көрсетеді, негізінде ішкі істер органдарының криминалистикалық бөлімшелерінің қызметкерлері немесе басқа криминалистикалық мекеменің қызметкері болады. Тергеу қарауының мақсаты – іздер мен заттай дәлелдемелерді талдау арқылы қылмыстарды тіркеп, ашуға мүмкіншілік беретін дәлелдемелерді табу және бекіту. 3) Тергеу қарауын жүргізудің қорытындыларын бекіту, Тергеу қарауын жүргізу өте маңызды, егер оның нәтижелері іс жүргізу негізінде рәсімделсе. Қараудың қорытындысы міндетті бекітілу керек. Қараудың қорытындысын бекіту- ол оқиға орнында тергеуші мен табылған құжаттық көрінісі заңды нысанда бекітілген, олардың оқиға орнында шығарылған іс-әрекетінің жазылуы, оқиға

жағдайының жалпы суретін бекіту, сонымен бірге оқиға орнындағы жеке элементтерінің құрамы және жағдайларының белгілері болады. Қараудың нәтижелерін белгілеудің жеке және жалпы құралдарын айыра білу керек.

Жалпы бекіту құралдарға жатады, олардың көмегімен тергеуші оқиға орнындағы жалпы суретін, қылмыс жасалған жердің жағдайын, оқиға орнындағы объектілердің барлық жиынтығын бекітеді. Бұндай бекіту құралдарына оқиға орнын қарау хаттамасы, оқиға орнының сызбалары және жоспары, схемасы, оның фотосуреттері және бейнежазбалары жатады. Бекіту жеке құралдарына, оқиға орнын жеке объектілерін қарау нәтижелерін белгілеуде қолданылады: масштабтық суреттер, суреттеу. Оқиға орнын қарау хаттамасы- қарау нәтижелерін көрсететін негізгі іс жүргізу құжаты болып табылады. 4) Тергеу қарауы жүргізілген жерді фотосуретке түсіру, фотосурет қарау хаттамасының мазмұнын және хаттамада көрсетілмеген заттардың көрінісі немесе жеткіліксіз анық жазылмағандарды толықтырады. Оқиға орнындағы фотосуретте оның жалпы түрі бірнеше нүктеден белгіленеді, өйткені жағдайдың барлық бөліктерін толығырақ бекіту үшін. Фотоаппарат түсірген кезде жерден жоғары бір нүктеде орнатылады. Түсірген кезде жақсы шығу үшін объектіні бірнеше рет фотаға түсіреді. әрбір қарау хаттамасында ұсынылған суреттің артында түсініктеме жазылу керек, осы суретте қайдау көрініс юар, қандай жерде түсірілгендігі, сонымен бірге суретке түсірген тұлғаның, тергеушінің қолымен бекітілуі, мүмкіншілікке байланысты куәгерлердің қатысуы. Егер фотосуреттер фотокестеде жасалса, онда бұл жазулар осы кестенің ішінде жазылу керек. Егер қарау үрдісінде бейне жазу қолданылса, хаттамаға бейнежазба жазылған кассете қосылады. Панорамалық фотосуреттер, Панорамалық тәсіл дегеніміз- бұл бір объектілердің көрінісін бірнеше кадрға түсіріп алу. Панорамалық әдіс арнайы фотоаппараттар мен немесе кәдімгі фотокамерамен түсіруге болады.

Бұл тәсіл тергеу нәтижелерінде кеңінен қолданылады. өйткені кең ара қашықтықтағы оқиға болған жерді түсіруге мүмкіндік береді. Панораманы түсіруге келесі арнайы фотоаппараттар- киев, горизонт, зорки және т.б. қолданылады. Панораманың келесі түрімен түсіндіруге болады: 1) айналмалы панорама; 2) сызықтық панорама. Айналмалы панорама дегеніміз- фотокамераны бір нүктеде ұстап, объектіні кезекпен түсіру және түсіру кезінде шекаралық фрагменттерді 10-15 пайыз артық түсіріп отыру қажет. әдетте бұл әдіспен екі не одан көп кадрлар түсіріледі. Сызықтық панорама әдеттегідей объектілердің фотокамерадан жақын болған кездерден және объектілердің кең ара қашықтықта болған кездерде қолданылады. Сызықтық панорамада фотаға түсіру кезінде түсірілетін объектілердің бойымен жүре отырып, фотоаппаратты бір сызық бойынша жүргізе отырып кадрлардағы көріністерді кезекпен түсіреді [3].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Интернет көздері
2. ҚР Қылмыстық іс жүргізу Кодексі, 13 желтоқсан 1997 жыл.
3. Е.Ғ.Жәкішов, Ә.А.Исаев, Г.Х. Найманова, Р.Б.Тапалова, Н.С.Темірболат. Криминалистика оқулық. – Алматы, 2007.

Нургазина Б.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Криминалистикалық габитологияның қылмысты ашудағы рөлі

Криминалистикалық габитологияның қылмысты ашудағы рөлін айқындау үшін Қазақстан Республикасы Қылмыстық іс жүргізу кодексіне сәйкес қылмысты ашудағы қағидалардың біріне сүйенетін болсақ, яғни қылмысты ашудағы басты қағидалардың бірі қылмысты тез арада және толық түрде ашу. Ал габитологияның басты мақсаты ұсталған

не табылған адам кейпін тез арада анықтап ашу болып табылады. Басында габитология анықтамасына тоқталар болсақ.

Габитология - әр түрлі көріністегі адамның сыртқы бейнесін зерттейтін және қылмыстарды ашу мен алдын алу мақсатында сыртқы бейне туралы мәліметтерді жинау, зерттеу және пайдаланудың техника-криминалистикалық құрал-жабдықтары мен әдіс-тәсілдерін жетілдіретін криминалистикалық техниканың бір саласы болып табылады [1].

Адамдарды идентификациялау үшін криминалистикада әр түрлі әдістер мен тәсілдер жетілдірілген. Идентификациялауда кеңінен қолданылатын әдістердің бірі - адамды сыртқы бейне белгілері бойынша салыстыру болып табылады.

Адамдарды криминалистикалық идентификациялауға мүмкіндіктің болуы, кез келген адамның сыртқы бейнесінің басқа адамда қайталанбайтын белгілерінің болуына байланысты. Әлемде сыртқы бейне белгілері жиынтығы бойынша бірдей екі адам кездеспейді, тек бір-біріне ұқсас адамдар кездеседі. Бұл қағида криминалистикалық идентификация теориясы мәліметтеріне және тікелей анатомиялық мәліметтерге негізделеді. Барлық материалдық дүние объектілері өзіне-өзі ғана тең, тіпті бір тектес объектілердің өзінде де бір-бірінен айыратын ерекшеліктері болады [2].

Адамның сыртқы бейнесінің барлық белгілері тұрақты емес, олар жиі өзгерістерге түсіп тұрады.

Адамның сыртқы бейнесінің ең мәнді өзгерістері ұзақ уақыт ішінде пайда болады. Олар әсіресе адам сүйегі қалыптасқан кезеңдерде көзге қатты түседі, яғни балалық және бозбалалық кезеңдерде. Жасөспірімдердің өзгеріске ұшыраған белгілерін бейнелеу немесе суретке түсіру және теңдестіру жолдарымен бекіту аралығында айтарлықтай көп уақыт өтпейтіндіктен кри-миналистикада ол белгілердің мәнді маңызы жоқ. Ұзақ жылдар өтсе де, кейбір белгілер қатты өзгеріске ұшырамайды (адамның құлақ қалқаны, оның формасы, бөлшегі).

Адамның сыртқы бейнесі зақым алған жағдайда қатты өзгеріске ұшырайды, бірақ зақым көбінде адамның бетінің жеке бөліктеріне ғана түсуі мүмкін (тыртық, күйік), сондай-ақ ол салыстырмалы түрде аз кездеседі.

Сыртқы бейненің ең тұрақты белгілері сүйекті-шеміршек негізімен байланысты, мысалы: адам бетінің формасы, маңдай формасы мен оның орналасуы, мұрын арқалығының формасы және оның орналасуы, құлақ қалқаны және т.б.

Теңдестіру кезінде жиі кездесетін белгілерге карағанда сирек кездесетін белгілердің маңызы зор. Сыртқы бейненің белгі жиынтығын дұрыс қолданған жағдайда ғана теңдестіру нәтижелі жүргізіледі.

Криминалистикалық габитологияда кеңінен қолданатын ауызша суреттеу әдістемесінде адамның сыртқы бейне белгілерінің қалыпты вариациясы ғана емес, сондай-ақ патологиялық формалар да (анатомиялық және функционалдық, аномалиялары) мәнді маңызға ие болады. Олар «*ерекше белгілер*» деп жеке топқа бөлінеді. *Ерекше* топты бірден *көзге түсетін*, яғни салыстырмалы түрде сирек кездесетін, көзге айқын түсетін, есте оңай сақталынып қалатын белгілер құрайды. Қосымша белгілер тобына адам киімдері мен басқа да ұстап жүретін сипаттағы заттар жатады. Бұл белгілер іздестіру шараларындағы тану әрекеттерін жүргізуге қолданылуы мүмкін.

Ауызша суреттеу анатомиялық белгілерді олардың келемімен, пішінімен, жай-күйімен қарастырады, ал кейбір жағдайларда түсін, санын және көзге көріну деңгейін (әжімдерді) көрсетеді.

Герман Федеративтік Республикасында ең алғаш рет адамның кейпі адамдардан сұрастыру арқылы, жекелеген бөліктерінің карточкаларын қосу арқылы құрастырылып, ең соңында оны компьютерге салу арқылы оның бет әлпетін шығаратын. Ал Қазақстанда бұл жүйе әлі толық түрде жетілдірілмеген. Оған себеп техниканың жетіспеушілігінде. Қылмысты тез ашудың басты кепілі қылмыскердің тез ұсталуында, керек деректерді тез алуда емес пе? Сондықтан да Қазақстандағы криминалистикалық габитологияның рөлін арттыру үшін, оның әлем деңгейіндегі жетілдірілген түрлерін

қолдану керек. Сонымен қатар компьютерге енгізілген қылмыскер не күдікті адамдардың бет әлпетінің базасын құру керек. Ол адамдардың сәйкестігін тез арада ашуға көмек береді. Қорытылай келе, тағы берер ұсынысым камералады адам көп жүрмейтін жерлерде де көбірек орнату. Сонда ғана адмды табуға керек белгілер анық әрі тез ашылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу Кодексі.
2. Криминалистикадан оқу құралы.
3. <http://kzdocs.docdat.com/docs/index-2327.html?page=4> интернет сайты.

Оразбақ С.,

заң факультетінің студенті

Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор м.а. Бижанова А.Р.

Меншікке қарсы қылмыстар криминалистикалық зерттеу объектісі ретінде

Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншікпен жеке меншік табылады және бірдей қорғалады. Меншік субъектілері мен объектілері, меншік (6 баптың I-тарауы) иелерінің өз құқықтарын жүзеге асыру көлемі мен шектері оларды қорғау кепілдіктері заңмен белгіленеді (6 бап II-тарау).

Әлеуметтік құндылықтар жүйесінде меншікке құқық адамның әлеуметтік игіліктерінің ішіндегі ең маңыздысы ретінде саналады. Сондықтан да, бұл игілікке қол сұғушылық адамның өз басына қол бұзушылықпен пара-пар. Меншікті қылмыстық қол сұғушылық қорғау Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Меншікке қарсы қылмыс-мүліктің меншік немесе өзге иеленушісіне залал келтіре отырып немесе залал келтіру қауіпін тудырумен байланысты қылмыстық кодексте көзделген нысандар арқылы жасалатын қасақаналық немесе абайсыздық іс-әрекеттерді айтамыз.

Иелену құқығы дегеніміз – мүлікті іс жүзінде иелену мүмкіндігінің заң мен қамтамасыз етілуі. Бұл құқық адамның мүлікке өз қалауынша ықпал ету мүмкіндігін құрайтын мүлікке нақтылы ие болуды білдіреді. Мысалы, мемлекет жерге, оның қойнауына, су ресурстарына, өсімдіктер мен жануарлар дүниесіне және т.б ие болды, азамат жеке автомобильге, жиһазға және т.б ие бола алады.

(Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексінің -188 бабының 3 тармағы). Меншікке қарсы жасалған әрбір ұрлық және басқа да қылмыс қоғамға қауіпті, себебі ол көрсетілген қатынастарды бұзады. Қылмыстық кодекстың ерекше бөлімінің «меншікке қарсы қылмыстар» тарауында бекітілген баптардың диспозицияларының мазмұны бұл қарастырылып отырған қылмыстардың тікелей объектісі бөтенінің меншігі екендігін көрсетеді. Кейбір қылмыстарда (ұрлық, тонау, алаяқтық, т.б). Тікелей объектілер тектік объектілерге сәйкес келеді. Заң әдебиеттерінде тікелей объектілер ретінде меншіктің нақты нысанын, оның мемлекеттік, кооперативтік, жеке мншік, муниципалдық не жекенген ұйымдардың меншігі болып табылуына байланысты қарастыру керек деген пікір айтылған, мұндай ұсыныспен келісуге болмайды, себебі Қазақстан Республикасының конституциясы мнешіктің кез келген нысанын бірдей қорғауды жарйялап отыр. Сондықтан да ұрлықты бөтен мүлікті иеленуді, тағы басқандай әрекетерді саралау үшін ұрлаған мүліктің қандай нысандағы меншік екендігінің маңызы жоқ.

Объективтік жағынан алғанда меншікке қарсы қылмысты заң шығарушы қылмыстың материалдық құрамы бойынша қарастырған. Сондықтан да, олардың, объективті жағы үш міндетті белігіден тұрады іс- әрекет, зардап және іс-әрекет пен зардап арасындағы себептің- зардаптық байланысы. Тек қарақшылық пен қорқытып алушылық қана формальды қылмыс болып табылады, себебі бұлардың міндетті белгісі- тек

қылмыстық іс-әрекет. Яғни, бұл қылмыстардай зардап қылмыс құрамының тегінен жатыр. Қылмыстық зардапты әрқашанда материалдық сипат болады, мүліктік залал туындайды.

Меншікке қарсы жасалған кейбір қылмыстарда құрамының объективтік жағының міндетті түрдегі элементі қылмыс жасаудың тәсілі (күш қолданып немесе қолданбай, жасырын немесе ашық) болып табылады.

Меншікке қарсы қылмыстың субъектісі заңда белгіленген жасқа жеткен, есі дұрыс адам бола алады, яғни қылмыс субъектісі жалпы бір қылмыста- мүлікті иеленіп алу немесе ысырап етуге –қылмыс құрамының міндетті элементі арнаулы субъект болуға тиіс. Кейбір қылмыстарда арнаулы субъект сараланған құрамының нышаны ретінде алынады, мысалы, қызмет бабын пайдаланып жасалған алаяқтық (Қылмыстық кодекстің 177 бабы 2 бөлімінің «в» тармағы), алдау немесе сенімге қиянат жасау жолымен мүліктік залал келтіру (Қылмыстық кодекстің 182 бабының 1 бөлігі), жерге заттай құқық бұзу (Қылмыстық кодекстің 3 бөлігі). Қылмыскердің жасына қарай жауаптылық жүктеуге байланысты мүлікке қарсы жасалған барлық қылмыстарды екі топқа бөлуге болады. 16 жастан бастап жауаптылық көзделген қылмыстарға сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе ысырап ету (Қылмыстық кодекстің 176 бабы) алаяқтық (Қылмыстық кодекстің 177 бабы), алдау немесе сенімге қиянат жасау жолымен мүліктік залал келтіру (Қылмыстық кодекстің 182 бабы), көрнеу қылмыстық жолмен табылған мүлікті сатып алу немесе сату (Қылмыстық кодекстің 183 бабы), интеллектуалдық меншік құқығын бұзу (Қылмыстық кодекстің 184 бабы), жерге заттай құқықтарды бұзу (Қылмыстық кодекстің 186 бабы), бөтен адамның мүлкін қасақана жою немесе бүлдіру (Қылмыстық кодекстің 188 бабы), автомобильді немесе өзге де көлік құралдарын ұрлау мақсатынсыз заңсыз иелену және ауырлататын мән-жайлардың болмауы (Қылмыстық кодекстің 185 баптың 1 бөлімі).

Меншікке қарсы қылмыстардың ішіндегі ең көп тарағаны және қоғамға едәуір қауіптігі-ұрлау. Қылмыстың заң, ұрлағандық үшін, оның жасалу тәсілдеріне қарай нақты жауаптылық қарастырған. Қылмыстық Кодекстің тиісті баптарына бөліп, нормативтік тұрғыдан бекіткен. Оларға ұрлаудың мына нысандары жатады Ұрлауға мына қылмыстар жатады ұрлық, иемденіп алу немесе ысырап ету, алаяқтық, тонау, қарақшылық. Бөтен мүлікті ұрлау дегеніміз-меншік иесінің мүлкін пайда күнемдік мақсатта заңсыз, қайтарымсыз алу және оны өз пайдасына немесе басқа адамның пайдасына айналдыру.

Заңмен берілген анықтамадан ұрлықтың объективтік жағын сипаттайтын мына белгілерімен бөліп алуға болады:

1. мүлікті алу;
2. алудың заңға қайшылығы;
3. алудың қайтарымсыз болуы;
4. пайда күнемдік мақсат.

Ұрлау арқылы мүлікті алғанда айыпты оны өз пайдасына немесе басқа адамдардың пайдасына айналдырады. Ұрлаған адам мүлікке өз меншігіндей билік жасайды, бірақ заң жүзінде ол меншік иесі бола алмайды, себебі меншік құқығын қылмыстық жолмен алу мүмкін емес. Сондықтан да жәбірлеушінің ұрланған затқа меншіктік құқығын ұрлық жоғалта алмайды. Ұрлауға заң тұрғысынан анықтама бергенде бөтен мүлікті айыптының меншігіне емес, оның пайдасына немесе басқа адамдардың пайдасына айналдыру дегенді бәкім осы тұрғыдан түсіндірну қажет. Айып қою нәтижесінде меншік иесіне не басқа иемденушіге материалдық залал келеді. Ұрлағандағы материалдық залал тікелей нақты залал түрінде көрініс табуға тиіс. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты Пленумының 1996 жылғы 25 шілдедегі қаулысында былай делінген «Қылмыс объектісі болған мүліктің құнын анықтағанда, оны меншік иесінің қалай иемденгеніне байланысты, қылмыс жасалған кездегі жеке сауда нарықтық немесе комиссиялық бағаларға сүйену қажет.

Бағасы болмаған жағдайда мүліктің құнын сараптаманың қорытындысы негізінде анықталады».

Ұрлаудың салдарынан келген зауалдың орнын толтырғанда оның мөлшері сот шешім қабылдаған негізгі бағаларға сүйеніп анықталады. Меншік иесіне немесе заңды иеленушіге материалдық залал келтірмейтін мүлікті алу, ұрлау ретінде саралануға тиіс емес.

Ұрлауды сипаттайтын келесі белігі- оның заңға қайшылығы. Заңға қайшы белгі дегеніміз шындығында да, болжам мен де оған өзінің құқығы жоқ бөтен мүлікті айыптының алуы.

Шындығындағы құқық дегеніміз – ол мүлікті алуға мүмкіндік беретін, заңға негізделген құқықтың болуы. Оның заңда белгіленген тәртіпте реттелделген реттелмегенің маңызы жоқ. Бұл жерде назар ол құқықтың нысанына емес, түп мәніне аударылады.

Бұдан жасалынатын тұжырым - егер адам мүлікті алуға заңды негіздемелері бола тұрып, оны алу үшін белгіленген тәртіптерді ғана бұзса онда бұл жағдайда ұрлау болмайды.

Қылмысы аяқталғаннан кейін мүліктік залалдардың орнын толтыру немесе ұрланған мүлікті қайтару айыптыны жауаптылықтан босатпайды, бәрақ ол жазаны жеңілдетуге негіздеме бола алады.

Айыпты мүлікті алып, оған өз қалау бойынша билік жасай алатын кезден батап ұрлау аяқталған болып саналады.

Әңгіме нақты билік жасағандықты емес, сол билікті жасау мүмкіндігін алғандықта. Күзеттегі аймақта жасалған ұрлаудың аяқталу кезеңі мүліктің аумағына және оның не мақсатқа арналғанына байланысты. Мысылы, егер ұрланатын мүлік тұтынылмайтын болса және оны күзеттегі аймақта пайдалануға мүмкіндік болмаса,оны сол аймақтан сыртқа алып шықпайынша Ал, тұтынылатын мүлікті (мысалы, спирттік ішімдікті) ұрлағанда қылмыстың аяқталу кезеңі айыптының ұрлаған мүлікке деген пиғылына байланысты болады. Егер ол ұрланған мүлікке күзеттегі аймақтан шыққан соң билік жасауды ойластырса, онда мүлікті сол аймақтан тауып алу- ұрлық жасауға оқталу ретінде сараланады. Егер ол ұрланған мүлікке сол аймақтан шықпай-ақ билік жасайтын болса – қылмыс аяқталған деп саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. – М, 2002.
2. Аубакирова А.Ю., Алесковский С.Ю. Криминалистика. – Алматы,2002.
3. Алауов Е.О. Проблемы уголовно-правовой борьбы с вымогательством. – Алматы, 1997.
4. Белкин Р.С Криминалистическая энциклопедия. – М., 1997.
5. Белкин Р.С Курс криминалистики. – М., 1997.
6. Белкин Р.С Криминалистика: учебный словарь-справочник. – М, 1999.
7. Борзенков Г.Н. Уголовно-правовые проблемы охраны имущества граждан от корыстных посягательств. – М, 1991.
8. Возгрин И.А. Криминалистика. – М., 1996.

Өрісбаева З.,

заң факультетінің 4 курс студенті

Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Жол-көлік оқиғасын тергеу әдістемесі

Жол-көлік оқиғалары – көлік құралдарының жолмен жүруі кезінде және оның қатысуымен пайда болған, адамдар қаза тапқан немесе жарақаттанған, көлік құралдары, құрылыстар, т.б. зақымданған не өзгедей материалдық зиян келтірілген оқиға.

Жол жүрісіне қатысушы – көлік жүргізушісі, жаяу жүргінші, көлік құралдарының жолаушысы, т.б. ретінде жол жүрісіне тікелей қатысқан адам [1].

Жол жүрісі қауіпсіздігі мыналар арқылы қамтамасыз етіледі:

– Қазақстан Республикасы Үкіметінің, орталық және жергілікті атқарушы органдарының жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы өкілеттігі мен жауапкершілігін белгілеу;

– жол-көлік оқиғаларының алдын алу және олардың зардаптарының ауырлығын азайту мақсатымен орталық және жергілікті атқарушы органдардың, заңды және жеке тұлғалардың қызметін үйлестіру;

– автомобиль, қалалық жер үсті электр көлігінде және жол шаруашылығында жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметті реттеу;

– жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі нормативтік құқықтық актілерді белгіленген тәртіппен әзірлеу және бекіту;

– жол жүрісін ұйымдастыру;

– жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі шараларды бағдарламалық-мақсатты жоспарлау;

– жол жүрісі қауіпсіздігі жөніндегі шараларды ғылыми, материалдық-техникалық және қаржы жағынан қамтамасыз ету;

– көлік құралдарының жүргізушілерді даярлауды ұйымдастыру және азаматтарға жүріс қауіпсіздігінің ережелері мен талаптарын оқытып-үйрету;

– жол жүрісі қауіпсіздігін медициналық жағынан қамтамасыз ету жөнінде шаралар кешенін жүргізу [2].

Баспрокуратураның Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті жол-көлік оқиғаларының және одан зардап шеккен адамдарды есепке алу деректер банкінің мәліметтеріне сәйкес 2012 жылдың 10 айында Республика бойынша 11 186 ЖКО тіркелгенін хабарлайды, бұл өткен жылдың ұқсас кезеңінде 15 %-ғанемесе 1 668 дерекке артқаны байқалады.

Жол-көлік оқиғаларының алдын алу үшін мыналар қажет:

1) жолда жұмыс істеуге техникалық жарамды көлік құралдарының тежегіштерін, рульдік басқару және жарық беретін аспаптардың қызметін тексергеннен кейін ғана рұқсат беру;

2) қауіпті жағдайларда қозғалыс кезінде (жолдың тар учаскелері, жол жабынының нашар жай-күйі, көктайғақ, шектеулі көрініс) жылдамдықты қозғалыс қауіпсіздігін қамтамасыз ететін шегіне дейін түсіру;

3) жарық аспаптары жағылған қозғалыс кезінде қарсы шыққан көлік жүргізушісінің көзіне жарықты шағылыстыруға болмайды;

4) басып озу және қиылыстардан өту қағидаларын қатаң сақтау;

5) бөтен адамдардың көлік құралдарын ұрлап кету және жүргізу жағдайларын болдырмау;

6) көлік құралдарын басқаруға жүргізушілерді мас күйінде жібермеу;

7) көлік құралдарының жүргізушілерімен жол қозғалысы қағидалары және жылдың көктемгі-жазғы, күзгі-қысқы маусымдарында көлік құралдарын пайдалану ерекшеліктері бойынша тұрақты түрде сабақтар өткізу, көрсетілген сабақтарға жол қозғалысының қауіпсіздігі жөніндегі уәкілетті органның мамандарын тартуды практикаға енгізу;

8) арнайы көлік қызметінде қозғалыс қауіпсіздігі бөлмелерін, сыныптар мен бұрыштарды жабдықтау;

9) жол және әуе айлақ жабындарының (көктайғақ, қар, жаңбыр, бұршақ, батпақ) жай-күйі туралы ескерту жазбалар мен плакаттарды іліп қою;

10) арнайы көлік қызметі басшылары мен инженер-техникалық құрамына жүргізушілермен еңбек тәртібін күшейтуге бағытталған тәрбие жұмыстарын үнемі жүргізу;

11) алдыңғы қатарлы жүргізушілердің авариясыз және жол қозғалысы қағидаларын бұзбай жұмыс істейтін тәжірибесін қабырға газеттерінде, брошюраларда, оқу құралдарында кеңінен тарату.

Жол апатының алдын алу, жол қауіпсіздігін сақтау тек қана полиция қызметкерлерінің міндеті емес, әрбір жүргізушінің басты парызы екенін ұмытпаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. www.wikipedia.kz.
2. Е. Ғ. Жәкішев Кримналистика. – Алматы: Жеті жарғы.

Райымбергенова К.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Тергеу ситуацияларының құқықтық реттелуі

Ғұлама ғалым Әл-Фараби «Әуелі адамға тәртіп, одан кейін білім керек, өйткені білім тәртіпсіздің уысына түссе еліне опат алып келеді» деген екен. Олай болса, тергеушілердің мемлекет дамуына қосар үлестері ерекше әрі елеулі деп білеміз. Тергеу қызметі – ішкі істер органының бет-бейнесі десе де болады. Әрбір қылмыстық істің артында бір ғана адамның емес бірнеше адамның тағдыры тұрады. Мемлекетіміз қазіргі таңда тергеу қызметкерлеріне көмек беру жағын қатты ойластыруы тиіс, себебі олар өзге мемлекеттік қызметкерлермен қатар мемлекет атынан жұмыс жасайды, әрі белгілі бір билік құзыреті бар болады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың қазақ халқына жолдауында «Қазақстан өз даму сатысында жаңа табыстарға қол жеткізуде. Стратегиялық міндет: Қазақстан бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына енуі», – деді. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді, діни экстремизм, халықаралық терроризм және есірткі саудасына қарсы күресті арттыру арқылы жетуге болатынын атап көрсетті. Қазақстан бүгінгі күні терроризм, ұйымдасқан қылмыс, заңсыз қару, есірткі сату т.б. қауіп қатермен күрес жолында дүние жүзі елдерінің одақтастықты нығайту және кеңейту үшін қажетті жағдайлардың бәрін жасауда. Орта Азия аймағындағы мемлекеттердің одақтастығының артуы қазіргі заманға қылмыс түрлеріне қарсы тұра білудің кепілі [1]. Бүгінгі күн психологиясы тұрғысынан алғанда құқық қорғау органдарының тергеу бөлімдерінің тұрақтылығы мемлекет тарапынан белгілі бір материалды және басқа қызығушылықтан бөлек психологиялық көмекті қажет етеді. Сондықтан да, мемлекеттік деңгейде тергеу қызметкерлерінің беделін көтеру қажет.

Тергеу органдарының кәсіби іс - әрекеті мемлекеттік іс - әрекет мемлекет бұл органдар алдына азаматтардың қылмыстық зиянкесті әрекеттерінен қорғауға бағытталған белгілі бір мақсатпен міндеттеуді қояды [2].

Тергеуші болу үшін, арнайы табиғи нышандардың болуы қажет емес. Тергеу іс - әрекеті үшін жүйке жүйесі, ми, темперамент типінің рөлі зор. Т.Богдан, Холерик және меланхоликтік темпераменттер соттық қылмыстық қызмет үшін түбірлі түрде қарама-қарсы деп түсіндіреді.

Ал В.Ф. Конн тергеуші қызметіндегілер адамгершілік негізде қызмет етулері керектігі жөнінде зерттеген.

Біздің тәуелсіз жас мемлекетіміз жаңа, түбірлі өзгерісті, яғни сапалы күйге көшуді жүзеге асыруда және демократия, әрі нарықтық қатынастар бәсекелестік жағдайына икемделгіш, әрі белсенді, жан- жақты дамыған жеке тұлғаларды қажетсінеді.

Тергеу органдары қызметкерлері жеке тұлғасының қалыптасуы мәселесін екі жақты қарастыру керек: Сыртқы әрі ішкі.

Тергеуші жеке тұлғасының қалыптасуы барысында сезіну мен өзіндік сана - сезімнің рөлі артуы тиіс. Егер де қызығу, қажеттіліктер, мотивтер мен мақсат жұмыс мазмұнына сәйкес келіп жетсе, бұл жағымды оң нәтижелерге жеткізетін болады.

Психикалық заңдылықтарды білу, оны оперативті іздеу іс - әрекетінде қолдану және арнайы психологиялық әдістемелерді қолдана білуі тергеушінің жұмысын жеңілдететін әбден мүмкін. Өйткені өзіне қажетті адамдармен бірге қарым - қатынасқа терең түскен жағдайда өз әрекетін реттеп жүйелей алуы, заң бұзушы адамдардың мотивтерін терең түсінуі, объективті объекті тани біліп оны дұрыс бағалап, нәтижесін практикалық іс - әрекетінде қолдана білуі абзал.

Тергеуде жасалған жұмыстардың барлығы да сотта ерекше мәнге ие. Неге десеңіз, судьялар сол тергеу ісінің нәтижесі арқылы белгілі бір қорытындыға келуге мәжбүр. Соңғы кездері сотқа келіп түскен қылмыстық істердің жалпы саны азайғанмен, сапасы жақсарған жоқ. Бұған мысал 2011 жылы облыстық соттарға барлығы 2 855 қылмыстық іс түссе, ал, 2012 жылы 2029 қылмыстық іс, яғни, 826 қылмыстық іске кем түскен. Осы 2011 жылы қаралған қылмыстық істердің тергеу сапасының нашарлығына байланысты 28 іс қосымша тергеу жұмысын жүргізу үшін кері қайтарылған. Ал, 2012 жылы қосымша тергеуге қайтарылған қылмыстық істер саны 13 болды. 2012 жылы қосымша тергеуге қайтарылған қылмыстық істер саны азайғанымен, алдын ала тергеудің сапасы жақсарды деп тағы айта алмаймыз. 2011 жылы облыс бойынша 4 адамға ақтау үкімі шығарылса, ал, 2012 жылы бұл көрсеткіш 17 адамға өсті. Ақтау үкімінің қандай жағдайда шығарылатыны белгілі. Оған себеп тергеу жұмысы сапасының өте нашарлығы, қылмыстық іс жүргізу заңдары талаптарының өрескел бұзылуы болып табылады. Тергеу жұмыстарының сапалы жүргізілуі қоғамға қауіпті қылмыс жасағандардың заң алдында әділ жазасын алуларына, қылмыстан зардап шеккендердің заңды құқықтарының қорғалуына кепіл болмақ.

Қылмыстық іс жүргізудегі міндетті мынау тергеушінікі, мынау прокурордікі, мынау соттың жұмысы деп бөле қарауға болмайды. Қандай да қылмыстық іс болмасын, істің дұрыс тергеліп, әділ шешімін табуы біздің ортақ міндетіміз. Сондықтан да, қылмыстық іс тергелу кезінде заң талаптары қатаң сақталуы тиіс. Әр уақытта тергеу кемшіліктері сот талқылауы барысында анықталып жатады.

Шындығында, сот әділдігін жүзеге асыруда алдын ала тергеудің, анықтама жұмыстарын сапалы жүргізудің маңызы аса зор. Алайда, сот тәжірибесінде көргеніміздей, көптеген кемшіліктердің салдарынан атүсті, шала-жансар тергелген істер өз деңгейінде дәрежеленбей, кейбір қылмыскерлердің жеңіл жазамен құтылуына, ал, кейбір кезде соттан ақталып кетуіне әсерін тигізуде. Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 116-бабы бойынша, тергеу кезінде жіберілген кемшіліктер сот талқылау барысында алынып тастауға жатады. Бұл сот әділдігінің дұрыс шешілуіне, әрине, теріс әсерін тигізеді. Біздіңше бұның бірнеше себептері бар деп санаймыз. Себебі, қазіргі кезде тергеушілер сезікті адамды ұстағаннан кейін, ол қалай жауап беріп мойындады, тек сол бағытта қалып қояды да, қалған болжамдар тексерілмейді. Кейін айыпталушы есін жиып алғаннан кейін әртүрлі жорамалдар мен себептер айтып, сол тергеуді тұйыққа тіреп қояды.

Тергеушілер тарапынан нақты қандай қателіктер жіберіледі деп қарасақ:

1) Үнемі жіберілетін кемшілік қатарына оқиға болған жерді қарау хаттамасын қосуға болады. Хаттаманың бәрі қолмен жазылып жүр қазір. Қолмен жазған жазуды оқу тіпті, мүмкін емес кейде.

2) Екіншіден, сол оқиға болған жер суретке түсіріледі. Ал, ол бұрын түрлі-түсті фото карточка болып шығарылатын, қазір не себептен екені белгісіз, қара-ақ түсті етіп принтерден шығарылады. Ондай суреттерден қандай зат, қандай жер түсірілгенін анықтау мүмкін емес. Оның үстіне, түсіру кезінде тергеуші масштабтық линейка дегенді қолданбайды және детальдық, панограммалық, бұрыштық деген фотосуреттер жоқтың қасы. Қалай болса, солай түсіріледі. Суретті теріс төңкеріп түсіріп, жапсырып қойған

жағдай да болды. Сосын осы оқиға болған жердің хаттамасына схема сызылмайды. Схема сызылса, сотта іс қарағанда оны бақылайтын, қадағалау жасайтын прокурорға да жеңіл болар еді. Және бірізділік жоқ. Бұрын «спиральный образный» дейтін, мысалы, бір жерден бастап айналдырып жазу керек криминалогияда. Ондай жоқ, не көрді, соны жазады.

3) Үшіншіден, саусақ ізі жөнінен. Саусақ іздері алынған кезде ешқандай нөмірленбейді. Мысалы, Ақтөбе облысы Алға ауданындағы Наренов дегеннің ісі бойынша 20-30 шақты саусақ ізі алынған, ал, бірақ, ол іздер қайдан алынды, белгісіз.

4) Айғақ болар заттарды іріктеуде де кемшілік: оқиға болған жерден алынған заттардың буылып-түйілуіне де көңіл толмайды. Себебі, мөрмен бекітіліп, қолдары қойылған айғақтық заттар кейіннен екінші рет сараптамаға барған кезінде тергеушінің мөрімен бекітілгенін білмей дал болатын, я мөрі жоқ, я оның қолы қойылмаған, яғни екі ортада ашылғандығын айғақтайтын деректер де орын алып тұрады. Мұндай жағдайда оны кім ашты, қашан ашты, жазылып, қолы қойылып, қайтадан бекітілгені көрсетілуі керек. Көптеген істер бойынша мәйітті қарау (осмотр трупа) қажет болады. Ол мәйітті қараған кезде сотқа сарапшы қатысуы керек, не болмаса, дәрігер маман қатысуы керек. Мысалы, Бүркіталинді өлтірген Құлжановтың ісі бойынша Ақтөбе обл. Алға ауданының тергеушісінің хаттамасын алайық. Не дәрігер жоқ, не сарапшы жоқ, өзі хаттама жазып, жарاقاتтың бәрін өзі толтырған. Бұл хаттаманың іс жүзінде ешқандай дәлелді күші болмайды.

Мұндай кемшіліктер заң бұзушылыққа апарып соқтырады.

Қылмыстық істі тергеуге алғанда күдіктіге айып тағу жайы да мұқият болуы керек. Мән бермеу салдарынан кейде қылмыстық іс қозғалмай-ақ айып тағыла береді. Мысалы, жақында ғана қылмыстық істер қарайтын сотта ұсталған азаматтарға қарулары бойынша іс қозғалмай жатып, айып тағылған. Тағы бір айтатын мәселе, тергеу тобын құрған кезде ішкі істер органдарының бастықтары өздерінің қарарларын, бұйрықтарын шығарады, тергеу тобын құру жөніндегі. Бұл дұрыс емес. Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 198-бабы 1-бөлігінің талабына сай, тергеу тобын құруға тергеу бөлімінің бастығы ғана құқылы. Ал, қалған бұйрықпен құрылған тергеу тобы, оның қарауындағы тергеушінің жасаған іс-әрекеттері заңсыз болып табылады. Ол жөнінде қазірдің өзінде адвокаттар мәселе қойып, бәрін көтеріп жатыр.

Кейбір аудандық жерлерде анықтаушыны тергеуші ретінде қатыстырады да, оған тіпті бұйрық шығармайтын кездер бар. Мысалы, Ойыл ауданында Ширмановтың ісі бойынша тергеу ісі жөніндегі іс-қағазға анықтама жүргізушіге ішкі істер бөлімінің бұйрығы тіпті тіркелмеген. Осының бәрі заңбұзушылық.

Тергеу барысында тінтуге қатысты қандай келеңсіздіктер кездеседі, деп қарастырсақ: Тергеу әрекетінің бірі тінту мен алу болып табылады. Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 232-бабында: «Тінту куәгерлердің қатысуымен жүргізіледі» деп көрсетілген. Бізде куәгерлер тек екі-үш жағдайда ғана қатысады. Жеке адамды тінтігенде, үйді тінтігенде және үйді қараған кезде ғана. Қалған уақытта айғақ адамдардың заң бойынша қатысуы қазір қарастырылмаған. Сондықтан, тінту мен алу кезінде техникалық құралдарды міндетті түрде қолдану керек. Мысалы, есірткі заттарына байланысты қылмыстық істер бойынша бір қателік, жеке адамды тінту жөніндегі тергеу әрекеті «оқиға болған жердегі қарау хаттамасы» деп жазылып жүр.

Бұл мүлде дұрыс емес. Тінту прокурордың санкциясымен ғана жүргізіледі. Ал, егер де айрықша жағдайда, уақыт тығыздығына байланысты жүргізген жағдайда 24 сағаттың ішінде прокурорға хабарланып, ол жөнінде заңды қаулы қабылдануы керек. Ондай құжаттың болмауы тінту жүргізудің заңсыздығына әкеледі. Осы тінту, алу кезінде айғақтық заттар алынады. Сараптама тағайындау кезінде бұлардың үлкен күші бар. Егер тінту мен алу кезінде алынған айғақтық заттарда заң талабы бұзылатын болса, одан кейін сол заттар бойынша оған сараптама тағайындап, уақыт алып жүрудің ешқандай қажеттілігі жоқ.

Кісі өлімі бойынша қаралатын істе өлген кісілердің киімдеріне жасалған сараптама тіркеледі. Ал, ол киім қайдан шықты, қалай алынды деген мәлімет жоқ [3]. Мәйіттің үстінен алынған киім жөнінде ешқандай хаттама толтырылмайды. Сот барысында осы мәселеге қорғаушылар назар аударып, дәлел ретінде алып тастауды жиі ұсынады.

Тергеудегі тіл мәселесі қандай болмақ:

Талай істерді қарастырсақ: сотталушы қазақ, жәбірленуші қазақ, куәлардың бәрі қазақ, бірақ, іс орыс тілінде. Енді ана жәбірленушіден сұрайын десең, ол орыс тілін білмейді. Сотталушының өзі шала-пұла. Сонда тергеушінің өзі қазақ бола тұра неге істі қазақша жүргізбеген? Жүректе кішкене патриоттық сезім болуы керек қой. Сондықтан, тергеушілер ана тілін білуі керек. Ең болмаса, іске қатыстының бәрі қазақ болған жерде қазақша жүргізу керек қой. Сотқа келген жанға мәселені түсіну үшін сұрақ қоямыз, үн жоқ, ойын жеткізе алмайды. «Тергеудің бәрінде әп-әдемі қылып орысша жазыпсыз ғой, бір қатесіз» дейміз. Осыны өз пайдаларына жаратқан қорғаушылар «кім жазды» десе қатысушылардың «тергеуші жазды» деп жауап беретін кезі аз емес. Сондықтан, барынша тіл мәселесін сақтау керек. Егер айғақ беретін адам қазақ тілді болса, онда тұрған ештеңе жоқ, қазақша берсін жауабын, аударып, іске тігу керек.

Бір өкініштісі, тергеу саласына келген жастар жиі ауысады. Тұрақтап жұмыс істейтіні аз. Көбісі кетіп қалады. Оларды табу, тергеу анықтама саласына сүйреп алып келудің өзі қиын. Өйткені, жұмыстан бәрі қашады. Негізі, ауырлығын біледі. Көбісі жеңіл жұмыс іздейді. Келсе де, өзіміз үйреткенше бір жылдан аспай тағы да басқа салаға кетеді. Арамызда қызметкерлердің 50 пайызы ғана өздеріне сеніп жұмыс істейді. Ал, маманның жетіспеуі, жүктеменің көптігі шалағайлыққа, кемшілікке түрткі болып жатқаны анық. Оның сыртында, заңдылықтар жазылған кодекстердің бетін ашуға да уақыт жетпей жатады. Жалқаулық та болады. Жастарға айтамыз, түсіндіреміз. Күнделікті қылмысты жүргізу кодексінің бетін ашуға ерінетіні рас. Бір-бірінен сұрай салады, шала білгендер, шала түсіндіреді. Білмегендер қолындағы кешігіп тігілген құжаттарды көрсете салады. Осылай тергей бер деп.

Бірақ, тергеушілердің жұмысы ауыр. Таңертең 9-да келеміз, түнгі 12-де кетеді. Сол уақытта олардың оқитыны қылмыстық іс пен соған қатысты материалдар. Қылмыстық істі тергеген маманды шақырып, түсіндіріп, нұсқау жазып береді. Үлкен проблема болған кезде бөлімді толық жинауға тура келеді. Олардың әрқайсысына жеке-жеке түсіндіреді.

Тінту мәселесіне қатысты. Есірткіге қатысты тінту біздің қаржы полициясында көптеп кездеседі. Мысалы, қызметкер пара алу үстінде ұсталған кезде тергеу 6-7 сағатқа дейін ұзақ жүргізіледі. Өздеріңізге белгілі, Жоғарғы Соттың талабы бар, 3 сағаттың ішінде адамды қамау мәселесін шешу жөнінде.

Міне, қалыпқа симай, кемшілік жіберуіміздің бір шеті осында. Біріншіден, тінту жүргізу іс қозғалмай жатып үлкен қиындық туғызады. Екіншіден, 3 сағатта адамды қамау туралы шешім шығару да оңай емес. Сол себепті, біз телефонмен байланыста боламыз, бір тергеуші оқиға орнына барып қарап жатқан кезде, екінші тергеуші жұмыста отырып қаулысын басады, үшінші тергеуші адамның өзін көрмей жатып 3 сағаттың ішінде адамды қамау жөнінде хаттама толтыруға тура келеді. Бұл ішкі істерде жедел уәкілдерде болатын өмірі бітпейтін проблема.

Экономикалық істерді қарағанда алдын ала тергеу жүргізген кезде кемшіліктер кетеді. Жалған кәсіпорынға сараптама тағайындаған уақытта олардың салықтан жалтарғандығын анықтау керек. Бұлар сұрақ қойғанда қаулысында жалған кәсіпорын қандай салық төлемеген, қанша салық төлемеген деген сұрақ қояды. Жоғарғы Соттың нормативтік қаулысы бойынша, олар жалған кәсіпорын болып танылса, оған салық салынбайды, себебі олардың ешқандай өндірістік қызметі жоқ. Жалған кәсіпорын мәселесінде құйтырқылық көп. Алаяқтар бір кәсіпорын ашып қоймайды, бірнеше кәсіпорын ашады. Ақшаны алып, бір-біріне төлем құжаттарын жіберіп, «осындай заттарды сатып аламыз» деп бір-бірімен шартқа тұрып та қояды. Ал, негізінде, олар ешқандай затты да әкелмейді, ештеңе істемейді де, тек қағаз түрінде жұмыс жасап,

ақшаны бір-біріне аударады. Осындай заңсыздық тергелгенде шарттың ішінде жасалған талаптар орындалды ма, орындалған жоқ па, соны жақсылап тексеру керек. Тауар берілді ме, берілген жоқ па? Ол тауар берілсе, онда бухгалтерияның құжаттарынан өтуі керек. Қоймаға қабылдануы керек. Соның бәрі мұқият тексерілуі қажет. Ал, тергеушілер банктен мекеменің құжаттарын алады да, ары қарай тексермейді. Жалған кәсіпорынның бір мекемесін тексереді де, екінші мекемесі тексерілмей қалады. «Мынау мына ақшаны алған, оны бір-біріне берген» дейді де қалған жағдай жабулы күйінде қалады. Содан кейін «осы мекеме салықтан жалтарды» деп айтады. Жалған кәсіпорындар банктен аз ақша алмайды, миллиондап, 60-70 миллион теңгелеп алады. Жақында тексерілген бір жалған кәсіпорын 400 млн теңге алған. Оның да сұрауы болу керек қой? Былтыр қараша айында заң өзгерді. Соған сай, салық төлемеген мекемелердің қарызы 2 000 айлық есептік көрсеткіштен асса, онда іс қозғалады, ал, оған жетпесе, онда іс қозғалмайды, ол қылмыстық іс деп саналмайды. Ал, тергеушілер болса оған назар аудармайды, сот өздері шешсін деп бізге жолдай салады. Алдымен олар ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексын жақсылап оқып, танысуы керек. Көбісі соны білмейді [4].

Енді жоғарыда аталған кемшіліктердің орнын толтыру мақсатында мынадай іс-әрекеттер атқарған жөн деп ойлаймыз:

1) Қазіргі түсініктегі тергеуші деген институтты мүлдем алып тастап, детектив сияқты жаңа органды қалыптастыратын уақыт жетті. Ол ізкесушілер қылмыстың ізін кесіп, оны анықтап, сезіктіні ұстап, сотқа беретін болады. Ал, қазіргі тергеушілерді негізінен рәсімдеуші деп айтуға негіз бар. Өйткені, жедел уәкілдер оларға дайын адамды, дайын куәлерді ұстап әкеліп береді, ал, тергеушілердің міндеті – солардың бәрін рәсімдеу. Кейбір істер бойынша айыптау қорытындысы бізде бір том болып жатады. Тергеушілерді осындай міндеттен арылту керек. Яғни, оларды кабинеттік жұмыспен ғана айналыстырмай, керісінше, өздері тергеуді жүргізіп, із кесіп, оқиға орнынан бастап, қылмыскерлерді ұстап, куәлардан жауап алып, қылмыскерді іспен бірге бірден сотқа беруге міндеттеген жөн.

2) Қосымша оқу курстарын іске асыру керек. Мысалы, еліміз Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясында судьялардың біліктіліктері әр бес жыл сайын екі-үш апта ішінде арттырылып отырылады. Және әр үш жыл сайын біз жоғары тұрған сот сатыларында тәжірибеден өтеміз. Ал, тергеуде осы іспеттес тәжірибенің бар екенін естіген емеспін. Сондықтан да, оларда да қосымша оқу курстары болуы тиіс. Қазіргі заманауи технология, қазіргі заңдардың өзгерістерімен оларды ең болмаса екі жылда бір рет, кем дегенде бір айға оқытып тұру керек. Және де жоғары тұрған ішкі істер органдарында, мысалы, айталық, аудандық ішкі істер басқармасының тергеушісі облыстық Ішкі істер департаментінде, облыста қызмет ететіні Ішкі істер министрлігінен тәжірибеден өтуі қажет. Осылайша, қосымша оқу жұмыстарын атқарсақ және біліктілігі зор мамандар оқу жұмыстарында жас мамандарға өздерінің білімдерімен бөлісіп, дәрістер оқытылатын болса, онда қазіргі мамандардың келешектегі жағдайының жақсаруына септігі тиетініне күмәнім жоқ.

3) Егер тергеушінің материалдық жағдайын жақсартсақ, онда «оларды қайдан іздейміз?» деп, бас ауыртпас едік. Бос тұрған орын жөнінде хабарлама берсеңіз, іле-шала өз ісін білетін мамандарыңыз қайтып келер еді. Демек, тергеуші мамандарды ынталандыру шараларын қолдану арқылы кәсіби білікті мамандарды тандап ала аламыз деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің 2001.09.04. N 677 Жарлығымен «Қазақстан Республикасы Мемлекеттік тергеу комитетінде және оның органдарында қызмет өткеру туралы Ережені, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік тергеу комитетінің және оның органдарының қызметкерлері қабылдайтын Ант мәтінін бекіту туралы».
2. «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік тергеу комитеті және оның органдары туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 21 желтоқсандағы № 2706 [U952706](#) Заң күші бар Жарлығы.
3. Қазақстан Республикасы Қылмыстық іс жүргізу кодексі 1997 ж, 13 желтоқсан.
4. Интернет көздері

Сағынаева Ұ.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Криминалистикалық есепке алудың қылмысты ашу мен тергеудегі рөлі

Қазақстан Республикасында қоғамды реформалаудың әлеуметтік маңызды проблемалардың бірі қылмыспен күрес болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті «Қылмыстың ұстамсыз өсуі мемлекетке және қоғамға, азаматтардың өмірі мен мүліктері үшін және Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіруде» деп атай келе, «Заңның абсолютті жоғарлығын белгілеу және заңды бұлжытпай орындайтын азаматтарды қылмыстан қорғау. ... билікпен заңнамалардың барлық күшін өзіне заңсыз жолмен бақуатты өмір сүру жағдайын жасағандарға қолдану» керек екендігін көрсетті [1].

Ресми статистика соңғы жылдары жалпы қылмыстың тұрақсыздық тенденциясын байқатады. Республика бойынша 2004 жылы жалпы 143550 қылмыс тіркелсе, 2005 жылы олардың саны 146347 жетіп, 1,9 пайызға өскен ал, 2006 жылы 141271 қылмыс тіркеліп -3,5 пайызға төмендегендігін байқаймыз [2]. Дегенмен де, қылмыстық құбылыстардың латенттік дәрежесі жоғары екендігін айта кеткен жөн.

Криминалистикалық есептер – қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алу мақсатында қолданылатын ғылыми әдістер және құралдар көмегімен негізделініп мамандармен қайта құралған, өзінде криминалистикалық ақпараттар массивін ұсынатын, құқықтық сипаттағы ақпараттық-ізвестіру жүйесі.

Криминалистикалық есеп объектісі – қылмыстардың алдын алуға, ашуға және тергеуге бағытталған қызметті жүзеге асыру процесінде қайта қолдану үшін құқық қорғау органдарымен арнайы мәліметтер банкісінде жинақталған қылмыстық оқиға туралы және осы оқиғамен себепті байланыста болатын тұлғалар және заттар туралы ақпараттар. Криминалистикалық есептер объектілері болып тұлғалар, заттар және оқиғалар туралы мәліметтер табылады. Криминалистикалық есеп объектілерінің шеңберін анықтаудың жалғыз белгісі болып, есеп объектісінің қылмыс оқиғасымен байланысы табылады [3].

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі жүйесінде жинақталған криминалистикалық есептер көмегі қылмыстарды ашу барысында орташа есеппен 19-дан 30 пайызға дейін қолданылады. Алайда, бұл көрсеткішті қанағаттанарлық деп қарауға болмайды. Сол себептен де, криминалистикалық тіркеу туралы ілімді ары қарай дамытып-жетілдіру, қылмыстарды ашу және тергеу процесі барысында криминалистикалық тіркеу мәліметтерін қолдану тиімділігін көтеру ерекше маңыздылықты және өзектілікті иемденеді.

Криминалистикалық есептерді тәжірибе қызметінде қолданудың проблемалары болып, криминалистикалық тіркеудің ғылыми теориялық ережелердің жеткіліксіз өңделгендігі табылады. Қарастырылып отырған проблема жеке зерттеу шеңберінде кешенді сипат алған жоқ. Осыған байланысты көптеген күрделі сұрақтар бүгінгі таңға дейін аз зерттеліп өз шешімін таппай қалуда.

Криминалистикалық әдебиеттерде, қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алуда криминалистикалық тіркеумен байланысты сұрақтарды қарастырып зерттеуге, криминалистика саласында бірқатар жұмыстар арналды. Атап айтқанда, өткен жүзжылдықтың ғалымдары – А.И. Винберг, С.М. Потапов, П.С. Семеновский, Н.В. Терзиев, Б.М. Шавер, И.Н. Якимов – қылмыскерлерді тіркеудің жаңа тәсілдерін өңдеуге және негіздеуге ерекше назар аударды. Соңғы жылдары криминалистикалық тіркеу проблемаларын шешуге өздерінің ғылыми зерттеулерін ғалым – криминалистер Т.В. Аверьянова, Ф.Г. Аминев, А.Ф. Аубакиров, Э. Анушат, Р.С. Белкин, Б.М. Бишманов, А.В. Брылевский, А.Н. Васильев, Н.И. Вытовтова, Р.Е. Демина, С.Е. Еркін, Е.Ф. Жәкішев, Г.А. Зорин, А.А. Исаев, М.К. Каминский, В.Я. Колдин, В.В. Крылов, Қ.М. Кучуков, А.М. Ларин, И.М. Лузгин, Н.Н. Лысов, В.М. Мешков, М.А. Миловидова, Н.Е. Мещеряков, Б.М. Нұрғалиев, В.А. Образцов, Н.С. Полевой, А.В. Пахомов, Л.Д. Самыгин, М.В. Салтаевский, В.И. Титов, Б.Х. Төлеубекова, А.Д. Урсул, Ю.И. Черняк, В.Ю. Федорович, А.М.Ишин, М.Н. Хлынцов, У.Р. Эшби, А.Ж. Шпекбаев, С.А. Ялышев, Н.П. Яблоков және тағы басқа ғалымдар арнады [4]. Аталған ғалымдар криминалистикалық есеп түрлерін талдауға, криминалистика ғылымының жүйесінде криминалистикалық тіркеу орнын белгілеуге, криминалистикалық тіркеуді ұйымдастыруды жетілдіру және бүгінгі күнгі таңның талаптарына сәйкестендіру, есептерді автоматизациялау проблемаларына басты назар бөлді.

Қазіргі таңда қолданымдағы Заң актілері жекелегенде, Қазақстан Республикасының 22 желтоқсан 2003 жылғы «Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есептер туралы» Заңы Ішкі істер органдарында және басқа да құқық қорғау органдарымен жүргізілетін есептерді толық көлемде барынша қамтымайды. Ал, Ішкі істер органдарында жүргізілетін есептер, тек қана ведомствалық бұйрыққа негізделген. Көрсетілген жағдай қылмыстырды ашу және тергеу процесін толық түрде ақпараттық қамтамасыз етудің мазмұнын ашпайды. Осыған байланысты барлық есеп түрлерін, мақсатын, құралдары мен криминалистикалық тіркеу шегін анықтайтын және бекітетін ортақ нормативтік құжат қажет.

Криминалистикалық есептің басқа есеп түрінен негізгі айырмашылығы қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алумен байланысты Ішкі істер органдарының қызметтерін ақпараттық талдаумен қамтамасыз ету бағыттылығымен ерекшеленеді.

Криминалистикалық есеп өзінде ақпараттық-ізвестіру жүйесін ұсынады, демек кез-келген ұқсас жүйенің жұмысының негізінде жатқан сондай ережелерге бағынады. Криминалистикалық жүйенің негізгі элементі болып тергеу үшін маңызды криминалистикалық ақпараттарды иемденетін құжаттар массиві табылады. Көрсетілгендерге байланысты, тергеуді ақпараттық талдаумен қамтамасыз ету деп іс бойынша дәлелдеме ретінде қолданылатын немесе дәлелдемелерді алуға ықпал ететін, құқық қорғау органдарының қызметкерлерімен алынған, мәліметтер банкісіндегі мағлұматтарды іздестіру, бағалау және қолдану процесін түсінуді ұсынады [5].

Қазақстан Республикасында криминалистикалық есептерді жүргізу және ұйымдастыру бойынша қызметті талдау шет мемлекеттер тәжірибесіне жүгіну қажеттілігін көрсетеді себебі ол, шет елдердің тіркеу қызметін құру үрдісі барысында орын алған кемшіліктерді және проблемаларды болдырмауға мүмкіндік береді.

Шет мемлекеттердің криминалистикалық есептерін төрт топқа бөлуге болады:

- 1) қылмысты жасау тәсілі бойынша қылмыстардың есебі;
- 2) қылмыс объектісі туралы мәліметтерді құрамдайтын есептер;
- 3) қылмыскер туралы мәліметтерді құрамдайтын есептер;
- 4) танылмаған мәйіттер және із-түзсіз жоғалған тұлғалардың есебі.

Шет мемлекеттердің тіркеу қызметінің айырмашылығы болып, криминалистикалық және статистикалық есептердің тығыз байланыстылығы табылады. Францияда, Америка Құрама Штаттарының есеп объектілері туралы мәліметтер жинау

үшін типографиялық тәсілмен орындалған, өзінде әр түсті бланкілерді ұсынатын хаттамалар қолданылады.

Шет елдердің құқық қорғау органдарының тіркеу қызметінде «мұрағаттық» қылмыстық іс мәліметтерін қолдану тәжірибесі қызығушылық тудырады. Қылмыстық істерге қарағанда, криминалистикалық есептер мәліметтерді аз иемденеді. Осы негізінде, жекелеген шет ел мемлекеттерінде барлық қылмыстық істер кодталынып компьютер жадына енгізіледі.

Жоғары ұйымдастырылған және кең тармақталған тұрғындардың есеп жүйесі Швецияда пайдаланылады, ол әрбір швед азаматтары иемденетін жеке нөмірлеріне негізделген [6].

Ғылымның қазіргі мүмкіндіктері криминалистикалық есептерді құру үрдісін толығымен автоматтандыруға, оларға қылмыспен қарсы күреске жұмылдырылған барлық қызметкерлердің қолдарын жеткізуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ мәліметтер банкін өзекті және заманауи ақпараттармен дер кезінде толықтырып отыру мәселелеріне де ерекше көңіл бөлу қажет.

Өкінішке орай құқық қорғау органдары әлі күнге дейін криминалистикалық тіркеу үрдісін басқару бойынша ғылыми өңдемелермен қаруланбаған. Құқық қорғау органдарымен қылмыстың алдын алу, ашу және тергеу процесін ақпараттық талдаумен қамтамасыз ету жеткіліксіз деңгейде. Себебі, кейбір жағдайларда тәжірибе қызметкерлері криминалистикалық есеп мүмкіндіктері туралы толыққанды хабардар емес. Мәліметтер базалары шынайы емес немесе ескірген ақпараттармен толған. Аймақтық орган қызметкерлері криминалистикалық есептерден мәліметтер алуға қатысты сұраныстары көп уақыт шығындарын қажет ететін жағдайлар кездеседі.

Криминалистикалық есептерді құрамдайтын мәліметтер мүмкіндіктерін пайдалану арқылы қылмыстарды ашу мен тергеу пайызы елеулі түрде төмен, осыған орай криминалистикалық есеп мүмкіндіктеріне қол жеткізу шалғайдағы қалалық-аудандық органдардың қызметкерлері үшін де мүмкін болатын, ақпараттар объективті, дер кезінде және өзекті болатын криминалистикалық есеп қызметін ұйымдастырудың жаңа қағидаларын енгізуіміз қажет.

Криминалистикалық ақпаратты құрамдайтын, ішкі істер органдарының тіркеу массиві қылмыстарды ашуда және тергеуде маңызды рөл атқарады. Криминалистикалық тіркеуді жүзеге асырушы органдарда, әртүрлі есеп түрлері қолданылады, сақталған ақпараттың жалпы көлемі миллиондаған құжаттармен есептеледі. Алайда, бұл мәліметтерді тиімді қолдану, есептерді ұйымдастыруда алатын жекелеген кемшіліктердің болуына байланысты қиындап отыр.

Құқық қорғау органдарының қызметінде криминалистикалық есептерді қолдану тиімділігін көтеру ақпараттық массивтермен жұмыс жүргізуді ұйымдастырудың қағидалы жаңа тәсілдерінсіз мүмкін емес. Маңызды проблемалардың бірі болып дер кезінде мәліметтер банктерін өзекті және шынайы ақпараттармен толтыру қалып отыр. Оны шешу үшін төмендегі шараларды жүзеге асыру қажет.

Біріншіден, қолданымдағы барлық криминалистикалық есептерді, тіркеу ақпараттарды жинауды ортақтандыру мен кері ортақтандыруды ұйымдастыру.

Екіншіден, криминалистикалық және қылмыстық-статистикалық есептің алғашқы есептік құжаттарының бірыңғай түрлерін қалыптастыру.

Үшіншіден, криминалистикалық есептерге жүгінген тергеу және жедел қызметкерлерге автоматтандырылған жұмыс орындарын құру, ол тергеулік ахуал теориясы ережелерін криминалистикалық тіркеуге тарту шартында маңызды болып табылады.

Қылмыстың алдын алу, ашу және тергеу бойынша тәжірибе қызметінің тиімділігін ары қарай жетілдіру үшін қажетті назарды тек қана ғылымның және техниканың жаңа жетістіктеріне ғана аудармай тіркеу қызметінің өзін ұйымдастыру негізіне де қараған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Казахстан-2030: Процветание, безопасность и обеспечение благосостояния всех казахстанцев: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана // Казахстанская правда. – 1997. – 11 октября.
2. ҚР құқық қорғау органдары қызметінің 2006 жылдың 12 айының негізгі көрсеткіштері туралы құқықтық статистика және арнайы есептер бойынша Комитеттің мәліметтері.
3. Қазақ Энциклопедиясы
4. Седов А.Е. Концепции информации в биологии: поиски междисциплинарной методологии и их особенности в отечественной науке // Институт истории естествознания и техники им. С.И. Вавилова РАН. Годичная научная конференция. – М.: Изд-во. «Янус–К», 1997. – 95-100 б.б. Смирнов Н.А. Западное влияние на русский язык в петровскую эпоху. – СПб.: Тип. Акад. наук, 1910. – 123 б.
5. Анушат Э. Искусство раскрытия преступлений и законы логики. – М.: ЛексЭст, 2001; Ганс Шнейкерт. Тайна преступника и пути ее раскрытия (к учению о судебных доказательствах) // Тайна преступника. – М.: Книжная находка, 2002. – 19-104 б.б.
6. Интернет желісі «e-kitaptar.com» сайты.

**Салимов А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Куәландырудың тактикалық және процессуалдық аспектілері

Тергеулік куәландыру қылмыс іздерін сондай ақ қылмыстық іс үшін маңызды мән жайларды анықтау мақсатында жүргізіледі. Тексеруді арыз не хабар келіп түскен анықтау органының тергеушісі, ал ол жоқ болған жағдайда анықтаушы не лауазымы жоғары қызметкер жүргізеді.

Тергеу куәландырудың мақсаты — іздер мен заттай дәлелдемелерді талдау арқылы қылмысты тіркеп, ашуға мүмкіншілік беретін дәлелдемелерді табу және бекіту [1].

Заттай дәлелдемелер — бұл тергеудегі оқиға туралы ақпаратты қамтитын материалдық дүниенің объектілері. Олардың мазмұны, табылу орны және басқа да белгілері қылмыстың жасалу мән-жайлары туралы мәлімет беруі мүмкін әдетте оларды қылмыстың “тілсіз куәгерлері” деп атайды. Қандай да болмасын қылмыстық істе заттай дәлелдемелер болады және олардың біреуі де алдын ала қараусыз іс материалдарына тіркелмейді. Тергеудің нәтижелері оның криминалистикалық жағынан сауатты жүргізілгеніне байланысты болады. Сондықтан криминалистер оқиға орнын және сонда табылған объектілерді қараудың аса маңыздылығына ерекше көңіл бөледі [2].

Куәландыру. Куәландырудың тактикалық әдістері мен этикалық негіздері.

Куәландырылушы тұлғаның денесінде табылған кез келген ізді, дақты, зат бөлшегін дәйекті түрде сипаттап, өлшеп, фотосуретке түсіру немесе суретін салу қажет. Қаралуға жататын объектінің ерекшелігі (адам денесі) мен денсаулыққа зиянды немесе қорлайтын әрекеттерге тыйым салатын заң нормалары іздерді және ерекше белгілерді анықтау мен бекітудің ғылыми-техникалық және тактикалық әдістерінің өз алдына ерекшелігін анықтайды.

Тергеу әрекетінің ерекше бір түрі — адамдарды куәландыру. Қылмыстық істерді тергеу үстінде кейбір жағдайларда сезікті адамның, айыпкердің не жәбірленушінің киімінде, денесінде әр түрлі дақ, ерекше белгілер, не іздер барлығын анықтау үшін оларды заңда көрсетілген тәртіпті сақтай отырып, куәландырып қарауға тура келеді.

Өзіндік міндеті бойынша және қарау үстінде қолданылатын тәсілдер бойынша куәландыру бірде тергеу әрекеті есебінде жүргізілсе, екінші жағдайда сот-сараптамасының бір ерекше түрі есебінде жүргізіледі.

Куәландыру жүргізу туралы тергеуші сезікті, айыпталушы үшін міндетті болып табылатын қаулы шығарады.

Аталған істер бойынша куәландыру жәбірленушінің немесе сезіктінің денесінде немесе киімінде әртүрлі жарақаттар мен қанның іздері қалған жағдайда жүргізіледі.

Куәландырғанда ең алдымен куәландырылатын тұлғаның киіміне қарау жүргізіледі, содан кейін денесінің ашық бөліктеріне қарау жүргізіледі.

Киімдегі жарақаттарға және қан дақтарына көңіл аударылады. Қан іздерін тырнақ астынан, шаш арасынан, құлақ ойыстарынан және т.б. бөліктерден іздеу керек.

Куәландырылатын тұлғаның жәбірленушімен контактіде болғанын сараптамалық жолмен анықтауға мүмкіндік беретін микрообъектілерді табуға да көңіл бөлу керек. Бұл микрообъектілерді табу үшін лабораториялық жағдайда, арнайы құралдарды пайдалана отырып, маманның көмегімен заттарға қайта тексеру жүргізуге болады. Бұлай тексеру жүргізу үшін және алда сараптамалық зерттеу жүргізу үшін киімдер мен заттар айналыстан алынады және жеке-жеке буып-түйіледі. Куәландыру барысында дененің, киімнің жалпы бөліктерін және табылған іздерді фотосуретке түсіріп отыруға болады. Фотосуреттер кесте ретінде хаттамаға қоса тіркеледі [3].

Тергеу әрекеті есебінде жүргізілген жағдайдан басқа, объектілерді қарау үстінде әдеттегідей пайдаланылатын әдістер қолданылады. Айтайық, адам куәландырылғанда, біріншіден, оның үстінде киген киімдері қаралады, олардың жалпы жағдайы, жыртылған жері, үзілген түймесі, дақ, таңба, тағы басқа да ерекше белгілердің бар жоғы анықталады. Киімін қарап болғаннан кейін, оның денесі қаралады. Киімге қарау жүргізуде астарына, қалталарына, тігістеріне және басқа да жерлеріне, яғни қанның сақталып қалатын жерлеріне көңіл аударылады. Бұл жағдайда маманның көмегін пайдаланған да дұрыс.

Егер куәландырылатын адамды мұндай қарау үстінде жалаңаштандыруға тура келсе, онда бұл тергеу әрекетіне басқа жыныстың адамдары қатыса алмайды. Сондықтан егер әйел адам жалаңаштандырылып қаралса, бұл тергеу әрекетін әйел тергеуші жүргізу керек те, ал еркек адам куәландырылса, еркек тергеуші өткізуі керек. Қалай болғанда да бұл тергеу әрекетін жүргізу үстінде куәландырушы адамның намысына тиетіндей, оны кемсітетіндей іс-әрекеттер жасалмай, жүргізілетін жұмыстардың бәрі моральдық нормаларға сай болуы тиіс.

Бұл тергеу әрекетін жүргізгенде негізінен куәландырылатын адамның үстінде бір ерекше белгілер, дақ және басқа іздердің болуы тексеріліп, қаралады. Мысалы, бір істі тергегенде жәбірленуші қылмыскердің сол жақ иығында қал, ал кеудесінде жүректің суреті тәрізді татуировка бар екені баяндалды.

Тергеудің бастапқы кезеңінде ұсталған сезікті адам бұл қылмысқа қатыспағанын және жәбірленушіні танымайтынын айтып жауап берді. Оны куәландыру үшін беліне дейін шешіндіргенде жәбірленушінің айтқанындай қылмыскердің иығында қал, кеудесінде татуировка бар екені анықталды.

Сонымен куәландырудың қорытындысы істі дер кезінде ашуға өте құнды дәлелдеме есебінде пайдаланылды.

Куәландыру сонымен қатар сот-медициналық сараптаманың бір ерекше түрі есебінде жүргізіледі. Сезіктінің, айыпкердің, не жәбірленушінің денесін қарағанда арнайы медициналық білім қолданылып, олардың денесінде бар жарақат тексеріліп, зерттелсе ондай куәландыру сараптамалық зерттеудің бір түрі болып саналады. Мұндай зерттеп қарау үстінде негізінен мына төмендегі сұрақтар анықталады:

- а) куәландырған адамның денесінде, қай жерінде, қандай жарақаттар бар;
- ә) жарақаттардың түрі, өлшемі, саны және олардың жалпы ауырлығының дәрежесі;
- б) бұрын операция жасалған басқа куәландырушының денесінде оның белгісі бар ма?

Егер де жай қарау арқылы бұл сұрақтарды шешуге мүмкіндік болмай, оларды анықтауға медициналық зерттеулер қажет болған жағдайда сот-медициналық сараптама тағайындалады.

Куәландырылушының денесін зерттеудің негізгі әдістемесі – жай ғана бақылау, және “құрал” ретінде көру мүшелері қызмет етеді. Куәландыру кезінде криминалистикалық техниканы қолдану анағұрлым күшті әсер береді.

Куәландыру барысында табылған іздер мен ерекше белгілер хаттама толтыру, фотоға түсіру, дененің сызбасын сызу, көлемді көшірмелер дайындау жолдарымен бекітіледі. Іздер мен заттай дәлелдемелерді хаттамада дәйекті түрде сипаттап қана қоймай, оларды қылмыстық іс құжаттарына тіркеу үшін түпнұсқа күйінде алу керек.

Куәландыру тергеулік қараудың ерекше түрі болып табылады. Оның мақсаты айыпкердің, сезіктінің, куәгердің немесе жәбірленушінің денесіндегі қылмыс іздерін, жеке белгілерін, зақымдарын анықтау, мастық күйін және қылмыстық іс үшін маңызды басқа да мән-жайларды айқындау. Куәландыру денені мәжбүрлеп жалаңаштаумен байланысты болып, жеке тұлғаның құқықтарын белгілі бір деңгейде қозғайтын болғандықтан, заң куәландыратын тұлға үшін міндетті болатын арнайы қаулы шығаруды талап етеді.

Егер куәландыру толық жалаңаштауды талап етсе, куәгерлердің жынысы сол тұлғамен бірдей болуы керек. Тергеуші басқа жынысты тұлғаның жалаңаш денесін қарамайды, оның нұсқауы бойынша аталған қарауды куәгерлердің көзінше дәрігер жүргізеді.

Сонымен тергеулік куәландыру мынандай мәселелерді анықтайды:

- Куәландырушының денесінде ерекше белгілер бар ма, атап айтқанда қандай және қай жерінде;
- Оның денесінде қандай да бір зақымдалған жер бар ма және қай жерінде;
- Денеде немесе киімде оқиға орнынан ілесіп келген немесе алып келген куәландыруға қызмет ететін бөлшектер немесе басқа да заттар бар ма;
- Денеде немесе киімде оның кәсіби бұйымдарында және т.б. айғақ болатын куәландыру белгілері бар ма.

Тергеуші анықталған фактілерді дәрігер мен куәгерлердің сөздері бойынша хаттамаға енгізеді. (ҚР ҚІЖК-нің 227-бабы).

Куәландырудың барысында хаттама мен оның қосымшаларында куәландырылатын тұлғаның денесіндегі:

- қылмыстық әрекеттің барысында немесе сонымен байланысты жағдайларда алынған зақымдардың;
- ерекше белгілердің;
- қылмыстық іске қатысты мән-жайлар барысында куәландырылатын тұлға ұстаған объектілердің іздерінің болуы айқындалып, бекітіледі [4].

Бұл іздерге қан, топырақ, бояу, майлайтын заттар, ерін далабы, ұрық, шаш, мата талшықтары, микробөлшектер жатады.

Куәландыруға дайындық орындалатын міндетті анықтаудан (не нәрсеге назар аудару керектігін, нені және қай жерден табуға болатынын білуден), оны жүргізу уақыты мен орнын тандаудан, техникалық құралдар мен аталған әрекетке қатысушыларды (дәрігерді, куәгерлерді) дайындаудан тұрады .

Іздеу объектісі туралы деректер жауап алу, оқиға орнын, мәйітті, көлік құралдарын қарау барысында анықталады. Куәландыру уақытын таңдағанда, оны кідірту куәландыруға жататын тұлғаның әдейі немесе абайсыз жасаған әрекеттерінің салдарынан дәлелдемелердің жоғалуына әкеп соғуы мүмкін шұғыл тергеу әрекеті екенін ұмытпау қажет.

Куәландыру жүргізгені туралы хаттама толтырылады. Табылған барлық іздер мен ерекше белгілер адам денесінің сызба нұсқасында белгіленеді және олардың көлемін сипаттау арқылы бекітіледі. Куәландыру барысында суретке түсіру мен бейнежазба жасау куәландырылатын тұлғаның рұқсатымен ғана жүзеге асырылады [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях. – М.: Юрид. лит. 1990. – 157 с.
2. Гинзбург А.Я. Осмотр места происшествия, освидетельствование. Учебно-практическое пособие. – Алматы: ТОО «Аян Эдет», 1998. – 114 с.
3. Еникеев М.И., Черных Э.А. Психология осмотра происшествия. Учебное пособие. – М., 1994. – 94 с.
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі, 13 желтоқсан 1997 жыл.
5. Жәкішев Е. Криминалистік тактика: Оқу құралы. – Алматы: «Жеті Жарғы», 1997. – 92 б.

Сатыбалдина С.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Тінту тактикасының ерекшеліктері

Тінту дегеніміз үй-жайды, қора-ауланы еріксіз түрде қарау арқылы іске қатынасы бар айғақ заттарды, тығылып қалған қылмыскерді тауып алу үшін жүргізілетін, заңда көрсетілген күрделі тергеу әрекеті. Тінтудің негізгі мақсаты болып — әдейі тығып қойған немесе тығулы тұрған айғақ заттарды арнайы тактикалық әдістерді қолдану арқылы тауып алу болып табылады. Кейбір авторлар тінту әрекетін жедел-ізвестіру әрекеті ретінде қарастырады. Тінтуді жедел-ізвестіру әрекеті деп санауға болмайды. Жедел-ізвестіру әрекеті, әрине тінту үстінде, тіпті тінту басталғанға дейін де жүргізіледі. Оның мақсаты — тергеушіге тінтуді сапалы жүргізуге керекті деректер тауып беру, атап айтқанда қандай зат қай жерде болуы жөнінде, тінтілетін адамда қару бар ма, жоқ па, тінтуді жүргізуге керекті мәліметтер жинап, тауып беру. Сондықтан жедел-ізвестіру жұмыстарын тінтумен тұтас күйде қарауға болмайды.

Тінтудің басқа тергеу әрекеттерінен айырмашылығы — оның еріксіздігі.

Тінтудің бірнеше түрлері болады. Ол — жеке адамды тінту, тұрғын үйді, жеке бөлмені тінту, ауланы немесе басқа ғимараттар мен нысандарды тінту.

Тінту алдында тергеуші арнайы дайындық жұмыстарын жүргізеді. Біріншіден, ол тінту жүргізілетін объект және үйі тінтілетін адам жөнінде керекті бағдарлық мәліметтерді жинап алу керек. Тінтілетін адам және пәтер болса, оның толық мекен-жайы, неше бөлмеден тұратыны, қылмыс ғимараттың қай қабатында жасалғаны, онда телефон бар ма, жоқ па, қанша адам тұрады, жеке үй болса ауласында не бар, қай мезгілде үйде кісілер болады, міне осының бәрі алдын ала анықталады. Тінтілетін адам жөнінде — оның мінез-құлқы, қаруы болу мүмкіндігі және оны сипаттайтын басқа да мәліметтерді жинап алу керек. Екіншіден, жедел-тергеу тобын құрған кезде алдын ала тінтуге қандай лауазымды адамдардың немесе мамандардың қатысуы керек екендігін анықтап алып, оларды қай жерге орналастыру қажеттігін келісу керек. Үшіншіден, тінтуге керекті арнайы техника құралдарын дайындау керек, айталық, темірден, не асыл металдан жасалған заттарды іздейтін құралдарды дайындау қажет [1].

Дайындық жұмыстары толық аяқталысымен тергеуші, жедел топқа кіретін адамдар тінтілетін үйге келеді. Осы тінтілетін жерге тосыннан, күтпеген мезгілде келу үшін де белгілі бір тактикалық әдістер қолданылады. Тінтілетін үйге жақындағанда жедел топтағы адамдар бөлініп, осы нысанға жан-жақтан жеке-жеке келуі тиіс. Үйге жақындар алдында үйдің маңайында бөтен адамдар бар ма, жоқ па, соны абайлап қарау қажет. Тінтілетін пәтер көп қабатты болса, бір қабат жоғары өтіп кетіп, тосу керек [2].

Тінтудің тактикалық әдістері тергеу әрекетінің кенеттен, тосыннан жүргізілуіне негізделеді. Сондықтан тінтуге керекті деректер жиналысымен және дайындық жұмыстары бітісімен, кешіктірілмей дер кезінде жүргізілуі тиіс. Тосыннан, күтпеген жерден жүргізілген тінту арқылы ғана іс бойынша пайдалы және маңызды деректер, дәлелдемелер тауып алуға болады. Сондықтан тергеуші, әр түрлі тактикалық әдістер

қолдану арқылы, тінтетін үйге күтпеген жағдайда, кенеттен кіру тәсілін ойластыруы керек. Үйге кіргеннен кейін тінтілетін адамды тінту жөніндегі қаулымен таныстырып, іске байланысы бар объектілерді тергеу орнына өз еркімен беру тінтілетін адамның міндеті екені айтылады. Тергеушінің бұл талабы бойынша олар кейбір нысанды (заттарды) тінтуге өз еркімен беруі де мүмкін.

Бұдан кейін жүргізілетін жұмыс — тінту нысанын жалпы шолып қарау, ауланы, бөлмелерді бақылап, дайындық үстінде алған бағдарлық мәліметтерге сәйкес пе, жоқ па, соны тексеру.

Жеке басты тінтудің өзі екі кезеңге бөлінеді. Әуелі, жалпылай тінтіп, бойында қару бар ма, жоқ па соны қарап, содан кейін басынан төмен қарай киімін, денесін ұқыпты, мұқият тексеріп шығу қажет. Қалтасынан табылған құжаттар, заттар арнайы алдын ала дайындалған жерге қойылып, кейін хаттамаға енгізіледі. Тінтуді, әрине сол тінтілетін адаммен бір жынысты адам жүргізуі тиіс. Тінтілетін адамның денесінде бинттелген, байланған жер болса оны шешіп көру үшін медицина мамандары қатыстырылып, бинтті шешу соларға жүктеледі.

Жалпылай шолудан кейін жеке объектілерді қарау кезеңі басталады. Тінтудің ойдағыдай табысты аяқталуы, оның белгілі бір тәртіппен, бағытпен жүргізілуіне, объектілерді қарау кезегін сақтауға, тағы басқа да тактикалық әдістердің толық және дұрыс қолданылуына байланысты.

Тінтуге кірісер алдында тергеуші нені іздеу керектігіне, қайдан іздеу керектігіне және қалай іздеу керектігіне айрықша назар аударады. Не іздеу керек екенін тергеуші тінтуге келер алдында анықтап, шешіп алады. Ал, қайдан іздеу керектігі тінтілетін нысанды (үйді, бөлмені) жалпы шолып қарағанда анықталады.

Не іздеу керектігін анықтаудың маңызы зор. Айталық, ізделетін нәрсе үлкен зат па, құжат па, ақша ма? Айғақ ізделетін жердің көлемі үлкен, іздеу жұмысы көпке созылатын болса, тінтуді сол ізделетін зат табылады-ау деген жерден бастау керек.

Тінтуге келгенде үйде қанша адам болса, бәрі де тінту біткенше орнында болуы тиіс, кетуге рұқсат етілмейді. Тек жұмыс бабымен келген адамдарға, айталық, укол салуға келген медбикеге, хат тасушыға, жөндеу жұмыстарын жүргізуге келген шеберге, өзінің кәсіби қызметіне байланысты келген тағы басқа адамдарға, олардың құжаттарын, куәліктерін тексергеннен кейін үйден кетуге рұқсат беріледі. Отбасы мүшелеріне, үй-іші, бала-шағаларға бір белгілі жер бөлініп (мысалы, жеке бөлме) тінту біткенше сол орында отыруды талап ету керек. Бірнеше бөлме болса, қай бөлмеден тінту бастау керек екені бірден шешіліп, анықталуы тиіс. Кей жағдайда тергеуші өзі бір бөлмені тінтсе, екінші бөлмені тінту өзімен бірге келген полиция қызметкеріне тапсырылады. Тінтетін нысан тек бір бөлме болса іздеу есіктен басталып, қабырға бойымен бір бағытта оңнан солға, не керісінше жүргізіліп, одан кейін бөлменің ортасында тұрған объектілер қаралады. Табылған заттар алдын ала арнайы белгіленген, айталық, арнайы жеке үстелге кезек-кезегімен қойылады [1].

Тінту үстінде тінтілетін адамның көңіл-күйін, іс-әрекетін, психологиялық құбылысын бақылап, осының бәріне сын көзбен қарау керек, себебі мұндай жағдайда тінтілетін адам асып-сасып, заттың тығылған жерін өзі білдіріп қоюы мүмкін.

Мысалы, бір іс бойынша тінту жүргізілгенде үйде жалғыз тұратын, тінтілген бір сатушы әйел басында ашуы келіп, асып-сасып абдырай берген еді. Тінту ортасында бөлменің бір бөлігі тексерілгеннен кейін оның көңіл күйі көтеріліп, тінтіп жатқан адамдармен қалжыңдаса бастады. Тергеуші тінтілуші әйелдің көңіл күйінің өзгеруін байқап қалып, дер кезінде оған мән береді, тексерілген нысандарды тағы бір мұқият қарап шығуды жөн көреді, әсіресе, осы әйелдің тапжылмай тұрып алған төсек-орын тұсы сезік келтіреді. Айтқандайын, қайта тексергенде төсектің алмалы арқалығының қуысынан толған ақша, тергеуге қажет жалған құжаттар табылады. Міне, сөйтіп тергеуші тінтіліп жатқан адамның психологиялық көңіл күйіне дер кезінде дұрыс мән беруінің нәтижесінде іске керекті нысандарды тауып, тінтуді табысты аяқтайды. Сондай-ақ тінтуде бір нәтиже

беретін тактикалық, психологиялық әдіс — "ауызша барлау". Бұл тактикалық әдістің мәні тергеуші өзінің көмекшілеріне нұсқау берген болып немесе ақылдасқан болып, ауызша тінтілушіге естірітіп, қай жерлерді, қай нәрсені, нендей нысанды мұқият қарау керек екендігін айтады. Сонымен бір мезгілде тінтілетін адамның психологиялық көңіл күйін бақылайды. Затты тыққан жері аталғанда, өзін қанша ұстамды ұстаса да, тінтілетін адам көбіне қобалжыған көңіл - күйін білдіріп қояды, құты қашып асып-сасып қалады.

Жасырын, құпия жерді іздегенде тінтілетін адамның мамандығын, оның кәсіби қабілетін де ескерген жөн [2].

Қабырғадағы қуыс балғамен қаққан кезде күңгірт дыбыс береді, ол құлаққа естіледі. Жаңадан сырланған, жаңадан тұсқағаз жабыстырылған жер болса осы жерді аса ұқыптылықпен қарау керек, қабырғадағы суреттер де алынып қаралады. Металдан жасалған асыл бұйымдарды іздеуге арнаулы құрал-жабдықтар пайдаланылады.

Ұйымдастыру тәсіліне орай тінту екі түрге — *қайтара тінту* және *топтасып тінту* түріне бөлінеді. Алғашқы тінту оған қолайсыз жағдайда жүргізіліп ойдағыдай нәтиже бермеген, тінтуші жұмысқа жедел тартылып, оның қолында қажетті құрал-жабдықтар жеткілікті болмай, тінтуге көмектесетін арнаулы мамандар немесе басқа да қатысушылар жетіспей, тінтудің сапасына нұқсан келтірілген алғашқы тінту кезінде кейбір жерлердің назардан тыс қалып немесе асығыс тінтіліп, тергеу ісіне нұқсан келтірген, сондай-ақ алғашқы тінту кезінде оқиғаға қатысты айғақ заттар болмаған, оны жаңадан іздестіру қажеттігі туған немесе қылмыскер алғашқы жасырып қалған заттарын кейін бұрынғы орнына қойған жағдайларда тінту қайтара жүргізіледі. Топ болып тінту кезінде операцияны бір мезгілде, үйлесімді жүргізудің маңызы айрықша. Бұл қылмыскерлердің бір-бірімен байланыс орнатып, әр түрлі айла-әрекеттер қолданып, жазадан құтылып кетудің жолын кеседі. Тінтуді топтасып жүргізген кезде де оған дайындық және оны өткізу жеке-жеке жүргізіледі. Алайда, олардың бәрі бір жоспарға бағындырылып, бір жетекшінің басшылығымен ұйымдастырылады.

Тінту немесе алу жүргізетін адам осы Кодекстің 203-бабында көзделген талаптарды сақтай отырып хаттама жасайды. Хаттамада заттар немесе құжаттар қай жерде және қандай жағдайда табылғаны, олардың ерікті түрде берілгені немесе мәжбүрлеп алынғаны көрсетілуге тиіс. Барлық алынған заттар хаттамада саны, мөлшері, салмағы, өзіндік белгілері және мүмкіндігінше бағасы дәл көрсетіле отырып жазылуға тиіс. Егер тінту немесе алу жүргізген кезде алынуға жататын заттарды немесе құжаттарды жою немесе жасыру әрекеттері жасалған болса, бұл хаттамада қолданған шаралар көрсетіле отырып жазылуға тиіс. Тінту немесе алу хаттамасының көшірмесі олар жүргізілген адамға не оның кәмелетке толған отбасы мүшесіне, ал олар болмаған жағдайда тұрғын үй пайдалану ұйымның немесе жергілікті атқарушы органның өкіліне олардан қолхат алынып тапсырылады. Егер тінту немесе алу ұйымда жүргізілсе, онда хаттаманың көшірмесі оның өкілдеріне қолхат алынып тапсырылады [3].

Операцияның жетекшісі оның барлық қатысушыларына нұсқау беріп, тінтудің басталар мезгілін белгілеуге, аяқ астынан туған шараларға, айталық, тінтуді қайтара жүргізу қажет болған кезде, қосымша күш бөлуге міндетті. Тергеу әрекеті хатталады. Онда қандай заттың қай жерден табылғаны, заттың ерікті не еріксіз түрде алынғаны, ол заттардың қалай сақталғаны көрсетіледі. Заттарды бейнелегенде оның сезік тудыратын белгілерін қағазға түсірудің қажеті жоқ. Алынған заттар тінтуге қатысушылардың көз алдында қолдары қойылып, мөрленеді. Хаттамада қай заттың кімнің жауапкершілігімен сақтауға қойылғаны, қатысушылардың арыз - өтініштері де көрсетіледі. Оған тінту барысында түсірілген фотосуреттер қоса тіркеледі. Хаттаманың көшірмесі тінтілген адамға беріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Криминалистика оқулығы, Е.Ғ.Жәкішев, Ә.А.Исаев, Г.Х. Найманова, Р.Б.Тапалова, Н.С.Темірболат – Алматы: «Қазақ университеті», 2005.

парақтарынан.

3. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс – жүргізу кодексі, 13 желтоқсан 1997.

**Сәбетбек С.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Қорқытып алушылық қылмысы бойынша кейінгі тергеу әрекеттерінің тактикалық ерекшеліктері

Қазақстан Республикасы өз алдына дербес мемлекет етіп жариялаған сәттен бастап, өзінің Ата заңын қабылдап соның негізінде құқықтық институттарын дамытуға бет бұрды. Бұл уақытқа дейін осы бағытта көптеген жұмыстар атқарылып өз нәтижесін беруде. Қазіргі таңда Ел басымыздың салиқалы саясатының негізінде Ізгілік қағидасы жүргізілуде. 2010-2011жж Ел басының рахымшылық актісімен жеңіл қылмыс жасаған адамдар босатылған болатын.

Сонымен қатар ҚР ҚІЖК де жетілдірілуде, оның ішінде тергеу әрекеттерінің тактикасына да мән берілуде. Оның негізгі мақсаты тергеу әрекеттерінің тактикасын жетілдіріп, қылмысты толық түрде ашу. Яғни тергеуді тек заң шеңберінде ғана жүзеге асыру қажет. Соның негізінде Қорқытып алушылық қылмысы бойынша кейінгі тергеу әрекеттерінің тактикалық ерекшеліктері төмендегідей [1].

Кейінгі тергеу әрекеттеріне сезікті адамдар мен айыпталушыдан жауап алу, тану үшін көрсету, беттестіру, сот сараптамаларын тағайындау жатады [2].

Айыпталушыдан жауап алу.

Тергеу нәтижелі болу үшін, әсіресе сезікті мен айыпталушыдан жауап алу нәтижелі болуы үшін, олардың қайсысынан шынайы дерек алуға болатынын анықтау керек. Әдетте ол адам қылмысқа жаңадан араласқан, топта маңызы төмен қызмет атқаратын болады. Шынайы дерек беруге топ жетекшісімен, не топтың басқа мүшелерімен қарым қатынасы бұзылған, үлес бөлінгенде есем кетті деген топ мүшесінің де ыңғайы болады. Мұндай адамдардың жауабын аудио не бейне таспаларға жазып алған жөн. Өйткені топ мүшелері өз кінәларын мойындамау кезеңінде бұл таспалар ықпалын тигізеді.

Егерде қылмыскер қылмыс үстінде ұсталған болса жауап бірден алынады, себебі бұл кезеңде олар абыржулы күйде болады. Жауап алу кезінде міндетті түрде мынадай сұрақтар қойылып жауап алынуы тиіс:

- Қылмысқы итермелеуші кім болды
- Бұл мақсат қашан, қай жерде талқыланды
- Қылмысқа қатысушылардың қайсысы жәбірленушімен таныс болды, қандай жағдайда танысқандарын анықтау қажет.

Сонымен қатар қылмыстың ұйымдастырушысының жәбірленушінің табысы, материалдық жағдайы туралы қайдан білгенін, барлау әрекеттерін кім және қашан жасағанын анықтау керек.

Егер қылмыскерлер тұтқынға адам алған болса, өте мұқият кімді кім тұтқындағанын, қашан, қайдан, қалай, оларда қай жерде тұтқындалуын, телефон арқылы кім, қашан сөйлескенін, кімге талап қойылғанын, тұтқындалған адамға зорлық жасалды ма, зорлықшының кім екенін, кім күзеткенін анықтау қажет [3].

Тергеушінің келесі әрекеті. Қуәлардан жауап алу.

Қуәлардан жауап алу ерекше маңызды болып саналады. Әдетте бұл жәбірленушіге талап қойылғанда естіп тұрған, не жазбаша түрін көрген немесе талап етілген затты бергенде бірге болған, зорлық әрекеттерін көрген адамдар.

Қорқытып алу фактісін тергеу барысында сезікті не айыпталушыны жәбірленушімен беттестіру қажеттігі жиі туындайды. Себебі олардың жауаптарының

қарама қайшылықтарын анықтау қажет және бір топтың құрамындағы қылмыскерлердің біреуі шынайы дерек беріп, ал енді біреулері жалған дерек беріп отырған кезде жақсы нәтиже береді және де қорқытып алу фактісін тергеу барысында төмендегідей сараптамалар тағайындалуы мүмкін:

- Сот медициналық сараптамасы
- Сот тауарлық сараптамасы
- Жазу үлгісінің сараптамасы
- Микробөлшектердің криминалистикалық сараптамасы
- Құжаттардың техника криминалистикалық сараптамасы
- Сот баллистикалық сараптамасы [4].

Сот медициналық сараптама. Жәбірленушінің алған жарақатының барлығын, сипатын, ауырлығын және мерзімін анықтау үшін тағайындалады.

Сот тауарлық сараптама. Қылмыскерлердің жәбірленушіден алған затының нақтылы құнын анықтауға, жартылай қылмыскерден шыққан, жартысы жәбірленушіде қалған заттың бір артикульді зат екенін анықтау үшін, бір өндірістің бір мекеменің өнімі екенін дәлелдеу үшін тағайындалады.

Жазу үлгісінің сараптамасы. Жәбірленушінің қылмыскерден алған жолдаманың иелігін анықтау үшін.

Микробөлшектердің криминалистикалық сараптамасы. Қылмыскердің киімі мен қалтасындағы заттардағы микробөлшектердің, олардың ұсталған кезде қалтасындағы заттардағы микробөлшектердің, олардың ұсталған кезде лақтырып жіберген заттарынан табылуы және тұтқындалған адамдардың киімдерінің бөлшектерін тауып анықтау үшін тағайындалады.

Құжаттардың техника криминалистикалық сараптамасы. Жәбірленушіге қылмыскердің жолдаған хабарның баспа техникасынан шыққанын анықтау үшін тағайындалады.

Сот баллистикалық сараптама. Қылмыс орнынан табылған оқ, гильза бойынша қылмыскердің қаруын анықтау үшін тағайындалады [3].

Кейбір жағдайларда зиянның мөлшерін анықтау үшін кешенді бухгалтерлік – экономикалық сараптама тағайындалады. Сондай-ақ сот – фоноскопиялық сараптама аса маңызды болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 13 желтоқсандағы N 206
2. ҚР Қылмыстық Кодексі
3. Тергеу әрекетінің тактикасы. Еркенов С.Е., Сұлтанов С.И. – Алматы Данекер 2002.
4. Алауханов Е.О. Криминология (Қылмыстану). Оқулық. – Алматы, 2005 ж www.zakon.kz

**Серикжанова А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Кәмелет жасқа толмағандардан жауап алу немесе жауап алғанда қолданылатын тактикалық әдістер

Жауап алу дегеніміз заңда көрсетілген тергеу және сот әрекеті. Ол арқылы жасалған қылмыстың мән-жайлары жөнінде керекті деректі мәліметтер алынып, олар қылмысты ашуға пайдаланылады.

Іс жүргізу жағдайына байланысты жауап беретін адамнан жауап алудың бірнеше түрі бар. Атап айтқанда: жәбірленушіден, сезікті адамнан, куәден, айыпкерден жауап алу

деп, бұл тергеу әрекеті төрт түрге бөлінеді. Кімнен жауап алынса да ол қылмыстық іс жүргізу заңында көрсетілген тәртіп бойынша жүргізілуі тиісті, Бірақ іс бойынша неғұрлым көп, маңызды мәліметтер жинап, осы тергеу әрекетінің сапасын арттыру үшін жауап алғанда, бұған тиімді, ыңғайлы тактикалық әдістер қолданылады. Бірақ ол қаншалықты тиімді болғанымен ол заңда көрсетілген тәртіпке қайшы келмеуі керек.

Жауап алғанда қылмысты оқиғаға қатысты мынандай мәліметтер: қылмыстың болған уақыты, оның орны, амал-әдісі, қылмысты кімдердің жасағаны, оған қанша адамның қатысқаны, істеген қылмыстың зардабы, залалы, сипаты мен мөлшері және қылмысты оқиғаның басқа да мән-жайлары анықталады. Бұлар - заңда көрсетілген, міндетті түрде дәлелдеуге тиісті -жағдайлар, қылмысты оқиғаға тікелей қатысы бар деректі мәліметтер. Сондай-ақ, жауап алу арқылы тікелей қылмысты оқиғаға қатысы жоқ, бірақ қылмысты ашуға керекті аралық мәліметтер де алынады. Айталық, қылмыскердің қайда екенін, оның мекен-жайын білу үшін қылмыскердің ең жақын адамдарынан жауап алуға тура келеді. Жауап алудың мұндай аралық түрінің, қылмысты ашуға тікелей қатысы болмаса да, істі тез ашуда, қылмыскерді тауып ұстауда, істің кейбір мән-жайын анықтауда үлкен маңызы бар.

Жәбірленушінің, куәнің жауаптары істегі басқа деректерді нақтылап, тергеушінің, соттың оқиғаның мән-жайына толық қанығып, тиісті шешім қабылдауына зор-септігін тигізеді. Дегенмен, болған қылмыстың мән-жайын қылмыскердің өзінен артық ешкім білмейді. Сондықтан қылмысты мойындап, өз қателігін дұрыс түсінген қылмыскерден аса маңызды мәліметтер алуға болады. Бірақ оны асыра бағалап, оған ерекше сенімділікпен қарауға болмайды. Өйткені, істегі деректердің дәлелдемелік күштері бірдей, бірінен-бірінің артықшылығы жоқ. Сондықтан қылмыскердің қылмысын мойындап, берген жауабына да сын көзбен қарау керек. Тіпті, кей жағдайларда қылмыскердің ауыр қылмысын жасыру үшін, бір ұсақ қылмыстарын мойнына алып, тергеушіні осыған сендіріп, өзінің жасаған ауыр қылмыстарынан құтылып кетуге тырысуы мүмкін. Айып істегі барлық деректердің тұжырымды қорытындысына ғана негізделуі тиіс [1].

Жауап алғанда қолданылатын тактикалық әдістер. Жауап алғанда тергеуші мен жауап беруші адамның арасында белгілі бір қарым-қатынас қалыптасады. Психологиялық тұрғыдан ол қарым-қатынас олардың көзқарасында қайшылықтың бар-жоғына байланысты орнығады. Егер жауап беріп отырған адам өз еркімен шындықты, істің мән-жайын толық айтып отырса, мұндай пікір қайшылығы жоқ жағдай деп есептеледі.

Ал, егер жауап беріп отырған адам жалған жауап беріп, істің кейбір мән-жайларын жасырып, айтқысы келмей жалтарса, мұндай жағдай келіспеушілік, яғни қайшылықты жағдай деп саналады.

Іс бойынша толық мәлімдеме алу үшін осы екі жағдайда да белгілі бір тактикалық әрекеттер қолданылады.

Бірінші жағдайда тергеу әрекеттері ұмытылып қалған оқиғаның кейбір мән-жайын жауап беріп отырған адамның есіне түсіруіне бағытталса, екінші жағдайда тактикалық әдіс жауап беріп отырған адамның өтірігін шығарып, әшкерелеп, оның шындықты айтуына мәжбүр етуге бағытталады.

Жедел-іздістіру деректерін пайдаланудың барлық әдістерін егжей-тегжейлі сипаттап беру мүмкін емес. Өйткені, ол тексерілетін нақты іске байланысты өзіндік ерекшелігімен, өзіндік тәсілдерімен анықталады. Дегенмен, криминалистика ғылымы жедел-іздістіру деректерін пайдаланудың жалпыға, мейлінше ортақ бірқатар тәсілдерін ұсынады. Ондай тәсілдер төмендегідей:

а) жауап алу барысында сұрақтардың сипатына орай айыпкер оның шыққан көзін байқап қалатын деректерді пайдаланбағаны жөн;

б) егер қолданылған шаралардың барысында айыпкердің қылмыстық жолмен жинаған құнды заттары, мүліктері, т.б. заттай айғақтары жасырылған жерлерді

анықтайтын қайсыбір деректер табылса, ол заттарды, не мүліктерді тергеу әрекеттері (тінту, т.б.) арқылы қолға түсіріп, содан кейін ғана оның нәтижелерін, жауап алу кезінде пайдалану ете орынды болады. Мұның өзінде бұл заттай дәлелдемелердің қалай алынғандығын айыпкер білмеуі тиіс;

с) жауап алу барысында қаралатын іс бойынша барлық айғақтарды айыпкерге толық көрсетуге асықпау керек. Мұндай асығыстық тергеу орнына қайсыбір заттай дәлелдемелердің қалай түскенін айыпкердің байқап қалуына соқтыруы мүмкін;

д) егер жауап алушыға жедел-іздістіру шараларын жүргізу барысында анықталған қайсыбір фактілерді жауап алу жөніндегі хаттамаға енгізу қажеттігі туындаса, ол фактіні растайтын жәйттерді (уақытқа, тұраққа т.б. байланысты) алдын ала мұқият тексеріп алу керек. Егер жауап беруші тергеушінің назарын аударған мәселеге қажет қосымша деректерді білдірсе, ол деректер ұсақ-түйегіне дейін сұралып, кейін егжей-тегжейлі тексерілуі тиіс.

Кәмелеттік жасқа толмағандардан жауап алу ерекшеліктері. Кәмелеттік жасқа толмаған куәдан, айыпталушы тергеушіге немесе сотқа оның ата-аналары немесе басқа заңды өкілдері арқылы, ал олар болмаған жағдайда қамқоршы және қорғанушы органдары арқылы шақырылады. Кәмелеттік жасқа толмаған айыпталушыдан, куәдан жауап алу қорғаушының, заңды өкілдің, ал қажет жағдайларда психологтың, мұғалімнің қатысуымен жүргізіледі. Қорғаушы жауап алушыға сұрақтар қоюға, ал жауап алу аяқталғаннан кейін хаттамамен танысуға және айғақтар жазбасының дұрыстығы мен толықтығы туралы ескертулер жасауға құқығы бар. Кәмелеттік жасқа толмаған куәдан және жәбірленушілерден жауап алу, негізінде, тыныш жағдайда, онымен әңгімелесу нысанында жүргізілуі тиіс, жасөспірімнің көңілін ешкім және ештеңе аудармауы тиіс. Кәмелеттік жасқа толмағанның жауаптарын хаттамаға жазу одан сұралған оқиғаны немесе мән-жайларды ол мазмұндап берген соң ғана жүргізіледі. Кәмелеттік жасқа толмаған куәдан, айыпталушыдан жауап алу тәуліктің күндізгі уақытында жүргізіледі және үзіліссіз екі сағаттан артық, ал жалпы алғанда — күніне төрт сағаттан артық жалғастырылуға тиіс емес. Кәмелеттік жасқа толмаған анық шаршаған жағдайда жауап алу осы уақыт аяқталмай-ақ тоқтатылуы тиіс [2].

Қазақстан Республикасы ҚІЖК-нің 215-бабына сәйкес: 1) 14 жасқа дейінгі куәдан немесе жәбірленушіден жауап алуға қатысу үшін, ал тергеушінің қалауы бойынша 14 жастан 18 жасқа дейінгі куәдан немесе жәбірленушіден жауап алуға қатысу үшін педагог шақыртылады. Кәмелеттік жасқа толмаған куәдан немесе жәбірленушіден жауап алу кезінде оның заңды өкілдері қатысуға құқылы; 2) 16 жасқа дейінгі куәлар мен жәбірленушілерге айғақ беруден бас тартқаны үшін және көрінеу жалған айғақ бергені үшін жауапкершілік туралы ескертілмейді, өйткені көрінеу жалған айғақ бергені үшін қылмыстық жауапкершілік 16 жастан басталады. Мұндай куәлар мен жәбірленушілерге іс жүргізудегі құқықтары мен міндеттері түсіндірілген кезде оларға тек шындықты ғана айтудың қажет екені атап көрсетіледі. Кәмелетке толмаған куә мен жәбірленушіге өздерінің немесе жақын туыстарының қылмыс жасағанын ашатын айғақтар беруден бас тарту құқығы түсіндіріледі. 3) Осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген жауап алуға қатысушы адамдарға хаттамаға енгізілуге тиісті жауап алынып отырған адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзушылық туралы ескертпелер беру, сондай-ақ тергеушінің рұқсатымен жауап алынып отырған адамға сұрақ қою құқығы түсіндіріледі. Тергеуші сұрақ қоюды қабылдамауға құқылы, бірақ оны хаттамаға енгізуге және қабылдамаудың себебін көрсетуге тиіс [3].

Кәмелеттік жасқа толмағандардың істері бойынша іс жүргізудің аталған ерекшеліктері мемлекеттің кәмелеттік жасқа толмаған куәлардың (айыпталушының) құқықтары мен заңды мүдделерін тиісті қорғауды қамтамасыз етуге ұмтылыс жасап жатқандығын көрсетеді

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Криминалистика: Оқулық / Е.Ф.Жәкішев, Ә.А.Исаев, Г.Х.Найманова, Р.Б.Тапалова, Н.С.Темірболат. – Алматы: Қазақ университеті, 2005.
2. Ш.Е.Әмитов, М.Т.Сатыбалдинов, С.Ж.Сембиев, А.Қ.Ибраева Қылмыстардың жекелеген түрлерін тергеу әдістемесі. – Алматы: ҚР ПМ Академиясы ҒЗжРБЖҰБ, 2007.
3. Қазақстан Республикасы ҚІЖК-нің 215-бабы.

Серікбаев А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Криминалистикалық одорология және оның қылмыстарды ашу мен тергеудегі маңызы

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік жылдары ішінде криминалистиканы жете дамытып келеді. Яғни, бүгінгі біздің зерттеп отырған тақырыбымыз криминалистикалық одорология және оның қылмыстарды ашу мен тергеудегі маңызы болып табылады. Криминалистика ғылымынан мәлім, криминалистикалық одорология – адамның қалдырылған иісін зерттейтін және қандай да бір иіс шығаратын заттармен қалдырылғанын зерттейтін, қалдырылған иіс іздерін алу мен сақтауды құрайды және осы иіс іздерін кейінгісінде қылмыстық сот ісін жүргуде пайдаланылатын криминалистиканың ерекше әдісі болып табылады [1].

Криминалистикалық одорологияны иістерді алу, анализ жасау мен тіркеуге байланысты келесідей түрлерге бөлеміз: кинологиялық және құрал-жабдықтық (аспапты) ольфактроникалық (латынша-olfactus- иіс) болып бөлінеді. Кинологиялық одорологияда иісі бар заттарды іздейтін арнайы жануарлар танылады. Құрал-жабдықтық (аспапты) ольфактроникалық одорологияда арнайы физика-химиялық арнайы құрал жабдықтар, яғни адамнан бөлініп шыққан арнайы иістерді зерттеу болып табылады. Криминалистикалық одорология көп жылдар бойы ғалымдардың зерттеу объектісі болып табылды. Ежелден мәлім, жан-жануарлар арнайы құрал-жабдықтардан, арнайы, иістерді зерттейтін құрал-саймандарға қарағанда иіс сезу қабілеттері өте мықты, өте сезімтал болып табылады. Осы жан-жануарларға қарап адамзат қазіргі таңда арнайы иісті зерттейтін құрал-жабдықтар (аспаптар) жасап шығарады. Яғни, иттің иіскеу қабілеті қандай мықты болса, сондай мінездемелік жақтарын алып, криминалистикалық аспаптар жасап шығарылуда.

Мысал ретінде айтатын болсақ, жан-жануарларды қазіргі таңда, бағалы заттардың жабылған жерлерін іздеуде, газ құбырлары бұзылған кезде-бұзылған жерді табу кезінде атқаратын рөлдері өте маңызды және табу деңгейі 94-98%-ды құрайды. Қазіргі таңда, Қазақстан Республикасында криминалистикалық одорологияның басты мәселесі, ол – арнайы одорологиялық аспаптардың, техникалардың жетіспеушілігінде болып табылады. Яғни, құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің, криминалист-мамандардың арнайы сараптама мен тексеріс жүргізген кезде қызметінің біршама ауырлығы. Мысалы, Америка Құрама Штаттарының әділет министрілігінің жанында құрылған, федералдық тергеу бюросының криминалист-мамандары, сарапшылары қазіргі таңда әлемнің ең мықты криминалист-мамандар қатарында, тіпті арнайы құрал жабдықтарын зерттеп, жасап шығаратын арнайы зертханалары бар. Отандық криминалистикалық одорологияның маңызды мәселелерінің бірі осы болып табылуда. Қазіргі кезде, техника саласында қызмет атқаратын маман-профессорлар құрамы аз.

Сондықтан да, Отандық криминалистика саласында жұмыс атқаратын құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің қызметі ауыртпаушылықтарға ұшырауда. Криминалистикалық одорологияның тағы да бір маңызды мәселерінің бірі – ол, әлемдік деңгейдегі, халықаралық стандарттарға сәйкес жұмыс істейтін аспаптармен жұмыс атқаратын кадрлар санының жетіспеушілігі. Яғни, барлығымызға мәлім – мұндай заман

талабына сай техникамен жұмыс атқаратын кадрларды дайындау үшін арнайы оқу курстары керек болып табылады, осы аталып отырған техникалар шетел мемлекеттерінде жасап шығарылғандықтан шетел оқытушылығының дәріс беріп, үйретуі қажет. Бұл жердегі шешім – ол, шетел мемлекеттерінен ғалым – профессорларды шақырып, біздің криминалист – мамандарға арнайы білім беруі арқылы көрініс табуы керек деген ойдамыз. Ұлыбритания королдігінде маман-криминалисттерді, құқық қорғау қызметкерлерін міндетті түрде заңда көзделген мерзімдерде арнайы криминалистикалық ғылыми-зерттеуші институттарда білім беріп, қазіргі заманда шығып жатқан ғылыми-техникалық құралдармен жұмыс істеуді үйретіп, тәжірибесін молықтырып отырады. Ең алғашында қылмыспен күрес жүргізу үшін иттерді қолдануды 1896 жылы австриялық криминалист Ганс Гросс ұсынған болатын, яғни Гильдесгеймде полициялық қызметті жүзеге асыратын арнайы үйретілген 12 ит болды. Иттің иіскеу қабілеттілігі адаммен салыстарғанда 800000 есе өткір болып табылады [2].

Одан кейін, иттерді қылмыстылықпен күресуде пайдалануды Германия мемлекетінде пайда болды. Қазіргі таңда, одорология ғылымын зерттеп жатқан мемлекеттердің бірі – Израиль. Израиль мемлекетінде қазіргі таңда оқиға болған жерден табылған иістерді идентификациялауды нақты, барынша дәл салыстырманы жүзеге асыратын арнайы техникалық құралдар жасалуда. Яғни, біздің бұл жердегі ұсынысымыз арнайы иістерді идентификациялайтын құрал-жабдықтарды жасайтын лабораториялар ашып, қызметтерін Ішкі Істер Министірлігімен және Әділет Министірлігімен тығыз байланыста орнату. Одорологиялық сараптама келесідей жүзеге асырылады, адамның қолтығына стерильдік фланел салынып 30 минут ішінде адамның қолтығында болады және осы фланельді итке иіскеуге береді. Оқиға болған жерден табылған иісті арнайы контейнерге салып қасына бірнеше өзге иісті контейнерлерді қояды. Итті осы контейнерлерді иіскетуге кинолог-маман итті жақындатады, сәйкесінші ұқсас иісті тапқаннан кейін ит сол контейнердің қасына жатады. Бұл процедура 3-4 рет қайталанатын және өзге тағы басқа 2-3 иттер қатыстырылады. Бұл процедура куәгерлердің қатысуымен ғана жүзеге асырылады. Тергеуші, куәгерлер және тағы да басқа адамдар арнайы көрінбейтін айнаның артында тұрып бұл процедураны бақылап тұрады. Бұл жағдайда ешқандай тұлға сараптаманың қорытындысына әсер ете алмайды.

Ең алғашында одорологиялық сараптамаға Қазақстан Республикасының сот органдары теріс көзқараспен қараған, бірақ та сотта белгілі бір іс шешіле алынбай жатқан кезде, судья ұры-рецидивистті өзі одорологиялық сараптаманы жүргізу үшін сараптама орталығына алып келеді, нәтижесінде – ит қылмыскердің иісін тауып, қылмысқа қатыстылығы толығымен анықталды. Қазақстан Республикасында одорологиялық сараптама жүргізудің тәсілі 5 жыл ішінде қолданылып келеді. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының одорология саласындағы қызметкерлері қазіргі таңда арнайы криминалистикалық одорологияға байланысты тәжірибелері жиналып, оқулықтар мен оқу құралдарын жазып шығаруда және Республиканың басқа аймақтарында және көршілес мемлекеттердің одоролог қызметкерлері осы оқулықтармен өз тәжірибелерін арттыруда. Қазіргі таңда, Қазақстан Республикасында криминалистикалық одорологияны зерттеп отырған орталық ол – Алматы қаласы болып табылады, 75% криминалистикалық одорологиялық зерттеулер Алматы қаласында жүзеге асырылады. Тек Алматы қаласының өзінде 100 қылмыстық іс одорологиялық сараптаманың қорытындысы негізінде ашылды. Криминалистикалық одорология аса ауыр қылмыстар мен жалдаулы адам өлтіру қылмыстарын ашуда тигізетін әсері зор. Яғни, егер кінәлі емес адам ұсталған жағдайда оны, түгелмен жауапкершіліктен босатуда және нағыз қылмыскерді тауып әділ жазасын беруінде болып табылады. Криминалистикалық одорологиялық сараптамасы жай көзбен қарағанда оңай, әрі қарапайым болып көрінеді, бірақ та бұл процесс күрделі, әрі қиын болып табылады, өйткені арнайы иттерді жаттықтырып тұрмаса арнайы алған тәжірибелерін жоғалтып алады. Тек арнайы үйретілген иттер ғана қылмыскердің иісін ондаған басқа иістерден ажыратып, таба алады.

Басқа ешбір құрал мұндай процесті жүзеге асыра алмайды. Адамның қылмыс жасаған кезде иіс іздері қалады. Оны жасыру мүмкін емес болып табылады. Иіс іздері міндетті түрде тегіс бетті және өзге де объектілерде міндетті түрде қалады [3].

Отандық криминалистикалық одорологияның маңызды проблемаларының бірі, ол – арнайы иттерді дайындайтын мекемелердің аз болуында болып табылады. Арнайы үйретілген иттерді шетел мемлекеттерінен алып келінеді, мысалы, Германиядан – неміс овчаркалары, Англиядан – лабрадор және тағы да басқа мемлекеттерден әкелінеді. Әрбір адамның иісі индивидуалды, өзіне ғана тән болып келеді. Адам терлеу барысында, шыққан терісінен өзіне ғана тән иісі шығып әр түрлі материалдарға жағылады, сол материалдарда қалған иіс іздері криминалистикалық одорологияның зерттеу объектісі болып табылады [4].

Адамның иісі туылған кезінде пайда болады және өмір бойы сол иісі өзгеріссіз қалады. Криминалистикалық одорология қазіргі таңда, Қазақстан Республикасында шекара қызметтерінде кеңінен қолданылады. Заңсыз өткен қылмыскерлерді, шекараны кесіп қашу әрекетін істеген қылмыскерлерді идентификациялауда қолданылады. Бұл жерде қызметтік иттердің атқаратын қызметі өте күрделі, әрі қиын болып табылады. Мысалы, арнайы көлік құралдарында заңсыз шекараны кесіп қашып бара жатқан қылмыскерді арнайы техникалық құралдары көрмеуі әбден мүмкін, бірақ арнайы үйретілген иттерден мұндай заңсыз әрекеттерді жасыру мүмкін емес болып табылады. Көршілес мемлекетіміз, Ресей Федерациясында осы айла тәсіл кеңінен қолданылады. Яғни, криминалистикалық одорология сараптамасын жүргізу үшін арнайы үйретілген иттерге жүгінеді. Сараптаманы жүзеге асыру процесі біздің мемлекетімізбен өте ұқсас болып табылады. Отандық криминалистикалық одорологияның маңызды проблемаларының бірі болып – иіс іздерінің ұзақ мерзімде сақталмауы болып табылады. Яғни, оқиға болған жерден табылған иіс іздерін, арнайы шүберекке енгізіп, ауасы тартылған арнайы контейнерге енгізіп, сақтауы арқылы көрініс табады, осы іздер климаттық және сақталу жағдайына байланысты бірнеше жылдар бойы сақталуы мүмкін. Табылған иіс іздері ешқандай теорияда жоқ иістерге жатқызылуы мүмкін, осы да криминалистикалық одорологияның қазіргі таңдағы маңызды проблемасы болып табылады. Иіс іздерін идентификациялауда қиыншылықтарға әкеліп соғады. Қазіргі таңдағы тек Қазақстан Республикасы үшін ғана емес, бүкіл әлем үшін криминалистикалық одорологияда маңызды проблемалардың бірі болып, ол – арнайы иіс іздерін идентификациялайтын арнайы ғылыми техникалық құралдардың 100%-ды нақты қорытынды бермейтіндігенде болып табылады, осы криминалистикалық одорологияның басты қиыншылығы деп ойлаймыз. Бұл жердегі шешу жолы келесідей деп ойлаймыз – криминалистикалық одорология тақырыбына арнайы одоролог профессор, мамандардың съездерін өткізіп, тәжірибе алмасуы, арнайы құралдар ойлап табуда бас біріктірулері арқылы көрініс табуы керек деп ойлаймыз.

Арнайы иттерді таңдауда криминалист одоролог мамандар арнайы үйрету курсынан өткен, емтихан тапсырған кезде оң қорытында алған иттермен ғана жұмыс істеуі және иттің белгілі бір жасқа дейінгі мөлшерінде ғана иістерді ажырата білуінде болып табылады. Егер осы міндеттер орындалмаған жағдайда, криминалистикалық одорология сараптама қорытындысы дұрыс болмай, кінәсіз адам жауапкершілікке тартылып кетуі мүмкін, осы мәселеде де – Отандық криминалистикалық одорологияның проблемалық тұсы болып табылады. Криминалистикалық одорологияның тағы да бір маңызды проблемаларының бірі болып – арнайы иттерді үйрететін курстардың болмауында болып табылады, яғни, үйрету мекемелерінің аздығында болып табылады. Көбінесе мұндай үйретілген иттер жоғарыда айтылғандай шетел мемлекеттерінен әкелінеді. Біздің бұл жердегі басты ұсынысымыз – құқық қорғау органдарының мекемелерінің оқыту орындарында арнайы криминалист одоролог мамандарды дайындау және арнайы криминалистикалық одорология сараптамасын жүзеге асыру үшін иттерді үйретудің арнайы курстарын ашу болып табылады. Біздің арнайы иттерді үйретудің

курстарын басқа мемлекеттерден тәжірибе ретінде енгізуіміз қажет деп ойлаймыз, біздің ұсынысымыз – Америка Құрама Штаттарының К-9 құқық қорғау мекемесінің арнайы криминалистикалық одорология сараптамасын жүзеге асыру үшін үйретілетін курстар дұрыс деп ойлаймыз. Өйткені, криминалистикалық одорология сараптамасының дұрыстығы – 96%-ды құрайды. Отандық криминалистикалық одорологияның маңызды проблемаларының бірі болып – қылмыстық іс жүргізу заңнамасында криминалистикалық одорология сараптамасының көлемді түрде көрініс табылмауы болып табылады. Криминалистикалық одорология сараптамасы қылмыстық процесте әрқашанда 100%-ды дәлелдеме ретінде пайланылмайды, яғни, шешуде айтарлықтай үлкен салмаққа ие емес, осы айтылып отырған мәселе де, криминалистикалық одорологияның өте маңызды проблемаларының бірі деп ойлаймыз. Мысалы, Америка Құрама Штатының, Калифорния штатының нормативтік заңнамасына сәйкес, криминалистикалық одорология сараптамасы негізгі дәлелдеу қорытындысы болып табылады деп көрініс тапқан. Біздің ойымызша, криминалистикалық одорология сараптамасы қылмыстарды ашу мен тергеуде және соттың әділ шешім шығаруында маңызы өте зор деп ойлаймыз және біздің нормативтік заңнамаларымызда да негізгі, әрі міндетті дәлелдеу қорытындысы болуы керек деп ойлаймыз.

Қазіргі таңда, Қазақстан Республикасының Президентінің жыл сайынғы жолдауларында құқық қорғау қызметін жетілдіру бағыттары өте көп көрініс табады. Яғни, Қазақстан Республикасының Үкіметі Отандық криминалистиканы дамытуға өте көп жұмыстар атқаруда. Ата-бабаларымыз айтқандай, ел бірлігі – ел теңдігі, отандық криминалистиканы дамыту үшін біз өте көп ерінбей еңбек етуіміз қажет. Қазақстан Республикасы жас мемлекет, тәуелсіздік жылдарында отандық криминалистика өте жақсы дамыды, қазіргі таңда да өте жақсы дамып келуде. Егер талпынсақ, бұдан жоғары жетістіктерге жетеміз деп ойлаймыз. Қазақстан Республикасында криминалистикалық одорологияны дамытуға өте жақсы профессор-мамандар, заңгерлер өз үлестерін қосып, жоғары нәтижелер көрсетуде. Қазақстан Республикасы криминалистикалық одорология саласын дамыту үшін барлық мүмкіндіктер жасалуда. Болашақта, Қазақстан Республикасы криминалистикалық одорология саласынан бірінші орында болады деген сенімгерлікпен қараймыз.

Қазақстан Республикасында криминалистикалық одорология саласын дамыту үшін біздің ұсыныстарымыз келесідей болып табылады:

Біріншіден, құқық қорғау органдарының оқу мекемелерінде криминалистикалық одорология саласын оқып үйрететін арнайы мамандық ашу.

Екіншіден, құқық қорғау органдарында арнайы иттерді криминалистикалық одорология сараптамасын жүргізу үшін оқып үйрететін арнайы оқу курстарын ашу және осы оқу курстарына шетел мемлекеттерінен арнайы криминалист-одоролог мамандарды шақыру.

Үшіншіден, әлемнің барлық мемлекеттерінен криминалист-одоролог мамандардың съезін жасап тәжірибе алмасуы және бас қосып арнайы криминалистикалық одорологиялық сараптама жүргізу үшін арнайы техникалық құралдарды ойлап шығару.

Төртіншіден, криминалистикалық-одорологиялық сараптаманың сотта маңызды салмақтылығының болуы және қылмыстық іс жүргізу заңнамасында көлемді орынға ие болуы.

Бесіншіден, Отандық криминалистикалық одорологияны дамыту үшін шетел тәжірибесінің оң жақтарын басшылыққа алу. Мысалы: Америка Құрама Штаттары, Ұлыбритания королдігі және тағы да басқа мемлекеттер.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жәкішев Еркін Ғазизұлы. Исаев Әжімұрат Алыбалаұлы. Найманова Гүлмира Хасенқызы. Тапалова Роза Баишқызы. Темірболат Нұрайша Серікқалиқызы. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 243 б.

2. Рейс Р.А. Полицейские собаки // Научная техника расследования преступлений/ Под ред. С.Н. Требулова. – СПб.: Сенатская типография, 1912 жыл. – 9 бет.
3. Кириченано А.А., Басай В.Д. и др. Криминалистика. Полный комплект учебно-методического обеспечения частей «Теорологии» и «Техника»: Учебно-методическое пособие – Хмельницкий: Изд.-во АПВ Украины, 2001. – 26 б.
4. Салтевский М. В Криминалистическая одорология. – Киев, 1976. – 41.

Сулейменова А.,
студентка 4 курса юридического факультета
Научный руководитель: преподаватель Арын А.А.

Некоторые проблемы проведения тактики осмотра места происшествия

Осмотр места происшествия - это неотложное следственное действие, которое состоит из познавательных и удостоверительных операций следователя (дознателя), выполняемых на месте обнаружения признаков совершенного или предполагаемого преступления с целью отыскания и закрепления следов, предметов и других объектов, позволяющих уяснить механизм происшедшего события и установить обстоятельства, имеющие значения для правильного разрешения дела [1].

Цели осмотра места происшествия: обнаружение вещественных доказательств и следов, которые свидетельствуют о том, что данное происшествие имеет или не имеет в себе признаков преступления, обнаружение мотива преступления, уточнение количество участников данного происшествия, обнаружение доказательств для раскрытия преступления.

Местом происшествия принято считать участок местности или помещение, в пределах которых обнаружены следы и объекты, свидетельствующие о совершенном преступлении. Местом происшествия также следует считать любой локализованный участок пространства, где обнаружены следы, предметы и другие объекты, относительно которых возникло обоснованное предположение о том, что они появились в результате совершения преступления [2].

Осмотр места происшествия следует производить сразу же после поступления информации об обнаружении признаков преступления, если есть основания полагать, что на определенном участке местности или в помещении либо в ином месте могут быть обнаружены сведения, имеющие значение для своевременного, законного и обоснованного принятия решений о возбуждении уголовного дела, о привлечении виновного лица в качестве обвиняемого.

Если в осмотре места происшествия участвуют понятые, то им разъясняются права, предусмотренные УПК РК. В случае необходимости следователь (дознатель) отбирает от понятых подписку о неразглашении данных предварительного расследования. Понятой обязан не разглашать без разрешения дознавателя, следователя, прокурора материалы предварительного расследования [3].

По усмотрению следователя (дознателя) в осмотре места происшествия могут принимать участие: специалист; переводчик; лицо, на которое совершено преступное посягательство; очевидцы и лица, первыми обнаружившие происшедшее; потерпевшие, свидетели, подозреваемый, обвиняемый и его защитник.

Участие подозреваемого и обвиняемого в осмотре места происшествия целесообразно, если они изъявляют желание уточнить место совершения преступления или указать, где спрятаны орудия преступления и объекты преступного посягательства.

Однако при этом следует иметь в виду, что желание подозреваемого и обвиняемого принять участие в осмотре мест происшествия может быть продиктовано их стремлением скрыться от следствия и суда (если они задержаны или заключены под стражу) или уничтожить следы преступления [4].

Нежелательно участие подозреваемого и обвиняемого в первоначальном осмотре места происшествия по делам о преступлениях против личности, так как в последующем это может оказаться препятствием для производства следственного эксперимента путем воспроизведения обстановки или определенных обстоятельств события преступления.

Осмотр жилого помещения производится только с согласия проживающих в нем совершеннолетних лиц или с санкции прокурора. Если проживающие в нем лица являются несовершеннолетними или заведомо страдающими психическими или иными тяжкими заболеваниями или возражают против осмотра, следователь выносит постановление о принудительном осмотре, которое должно быть санкционировано прокурором. В случае отказа в даче санкции прокурором осмотр не производится.

Если жилое помещение является местом происшествия и его осмотр не терпит отлагательства, то осмотр жилого помещения может быть произведен по постановлению следователя, но с последующим уведомлением прокурора в суточный срок о произведенном осмотре для проверки его законности.

Получив указанное уведомление, прокурор проверяет законность произведенного осмотра и выносит постановление о его законности или незаконности. В случае, если принято решение о незаконности произведенного осмотра, данное действие не может быть допущено в качестве доказательства по делу.

В заключении стоит подвести итог относительно наиболее актуальных проблем проведения осмотра места происшествия. К ним относятся: наличие ошибок в составленных протоколах осмотра места происшествия, неурегулированное соотношение законодательства и приемов фиксации, отсутствия развернутого определения научно-технического средства в УПК РК, необязательность составления планов и схем, отсутствия в УПК точного порядка проведения осмотра места происшествия [5].

Поскольку одним из шагов на пути достижения истины становится проведение первоначальных следственных действий, в том числе и осмотра места происшествия, я бы предложила внести соответствующие дополнения в Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Казахстан либо принять новый нормативно-правовой акт (инструкцию), который урегулирует все вопросы, касающиеся осмотра места происшествия.

Список использованной литературы:

1. Бегалиев К., Попов В. Теоретические вопросы осмотра места происшествия // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1983.
2. Самылкина Е.А. Актуальные проблемы осмотра места происшествия: Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы. – Саратов, 1994.
3. Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года № 206-І (часть 5, статья 86).
4. С.Ф. Шумилин, Б.Д. Завидов Правовые проблемы следственного осмотра.
5. Следственный осмотр: Понятие, виды и доказательственное значение: учеб.-практ. пособие / отв. ред. О.А. Луценко. – М.:Элиста, 2007.

**Таныбекова Д.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: аға оқытушы Баяндина М.О.**

Құқық қорғау органдарына қызметке түсетін кандидаттарды медициналық куәландыруден өткізу тәртібі

2011 жылы 6 қаңтарда қабылданған «ҚР Құқық қорғау қызметі туралы» заңында құқық қорғау органдарына қызметке және ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке түсетін кандидаттарды медициналық куәландыруден өту міндеті жүктелген [1]. Бұл медициналық куәландыруден өту «Әскери-дәрігерлік сараптаманы жүргізу

қағидасын және Әскери-дәрігерлік сараптама органдары туралы ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 30 қаңтардағы № 44 Қаулысы мен реттелінеді. Осыған негізделе отырып кадр қызметтері құқық қорғау органдарына қызметке және ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке кіретін кандидаттың жолдамасын (лауазымына және мамандығына сәйкес) ресімдейді. Жолдама ӘДК-ға (Әскери дәрігерлік комиссия- бұдан ары ӘДК) медициналық куәландыруға берілген күннен бастап отыз күнтізбелік күн ішінде жарамды.

Медициналық куәландыру үшін кандидаттар денсаулық сақтау ұйымдарынан құжаттарды ұсынады. Ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке және құқық қорғау органдарына қызметке кіретін азаматтар медициналық куәландыру кезінде әскери билетті немесе әскери қызметке жарамдылығы және әскери қызметке шақырудан шеттету себептері туралы белгісі бар тіркеу куәлігін ұсынады.

Медициналық куәландыру аяқталғаннан кейін кандидатқа амбулаторлық науқастың медициналық картасы және медициналық құжаттар (егілу картасы) қайтарылады. Құқық қорғау органдарына қызметке және ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке кіретін кандидаттарды медициналық куәландыруды ішкі істер органдары ӘДК-сының дәрігер-мамандары: хирург, терапевт, невролог, психиатр, оториноларинголог, офтальмолог, дерматовенеролог, стоматолог, әйелдер үшін – гинеколог жүргізеді.

Штаттық ӘДК-да медициналық куәландыру кезінде құқық қорғау органдарына қызметке кіретін кандидаттарға психологиялық тексеру жүргізіледі.

Ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке кіретін кандидаттарға психикалық-физиологиялық зерттеулер көрсеткіштер бойынша жүргізіледі (қару-жаракты және оқ-дәрілерді сақтауға байланысты лауазымдарға әскери қызметке кіретіндерге).

Науқастану диагнозын нақтылау үшін кандидат амбулаторлық немесе стационарлық тексеруге медициналық денсаулық сақтау ұйымына жіберіледі. Куәландырылушыны медициналық тексеруді аяқтау бір ай ішінде мүмкін болмаған кезде, сондай-ақ тағайындалған қосымша медициналық зерттеулер нәтижелері мерзімінде ұсынылмаған жағдайда ӘДК «Қорытынды медициналық куәландыруға келмеуіне (тексерілуінің аяқталмауына) байланысты шығарылмайды» деген қорытынды шығарады.

Кандидат тексерілуден бас тартқан кезде ішкі істер органдарының ӘДК-сы: «Құқық қорғау органдарына қызметке жарамсыз», «Келісімшарт бойынша әскери қызметке кіруге жарамсыз» деген қорытынды шығарады. Ішкі істер органдарының ӘДК-сы құқық қорғау органдарына қызметке және ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке түсетін кандидаттарды медициналық куәландыру үшін медициналық куәландыру актісін ресімдейді.

Құқық қорғау органдарына қызметке кіруге жарамды деп танылған кандидаттарға қатысты ішкі істер органдарының ӘДК-сы құқық қорғау органдарында қызмет өткеру үшін, құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарында оқуға, климаттық жағдайлары қолайсыз аумақтарда арнаулы қызмет өткеруге (жолдамаға сәйкес) жарамдылығы туралы ӘДК қорытындысын шығарады. Ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке кіруге жарамды деп танылған кандидаттарға қатысты, медициналық куәландыруға жолдамаға сәйкес ішкі істер органдарының ӘДК-сы ішкі әскерлерде келісімшарт бойынша әскери қызмет өткеру үшін, құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарында оқуға, климаттық жағдайлары қолайсыз аумақтарда әскери қызмет өткеруге жарамдылығы туралы қорытындысын шығарады.

Медициналық куәландыру кезінде құқық қорғау органдарына қызметке кіруге кедергі келтіретін науқастану немесе жүктілік анықталған кезде одан әрі медициналық куәландыру тоқтатылады және ішкі істер органдарының ӘДК-сы (жолдамаға сәйкес) «Құқық қорғау органдарына қызметке жарамсыз» деген қорытындысын шығарады. Құқық қорғау органдарына қызметке уақытша жарамсыз деп танылған адамдарға қатысты да осындай қорытынды шығарылады.

Медициналық куәландыру кезінде ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке түсуге кедергі келтіретін, емдеу үшін уақытты қажет ететін науқастану немесе жүктілік анықталған кезде одан әрі медициналық куәландыру тоқтатылады және ішкі істер органдарының ӘДК-сы «Келісімшарт бойынша әскери қызметке кіруге жарамсыз» деген қорытындысын шығарады, бұл ретте ішкі әскерлерге әскери қызметке жарамдылық санаты туралы қорытынды шығарылмайды.

Ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке уақытша жарамсыз деп танылған адамдарға қатысты да осындай қорытынды шығарылады. Ішкі әскерлерге келісімшарт бойынша әскери қызметке және құқық қорғау органдарына қызметке түсетіндер үшін ӘДК қорытындысын іске асыру мерзімі – алты ай [2].

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.
2. «Әскери-дәрігерлік сараптаманы жүргізу қағидасын және Әскери-дәрігерлік сараптама органдары туралы ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 30 қаңтардағы № 44 Қаулысы.

**Тәлей М.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Беттестірудің тактика-процессуалдық аспектілері

Қазақстан Республикасы ҚДЖК-нің 220-шы бабында беттестіру тергеу әрекетін жүргізуге мүмкіндік беретін жәйттер көрсетілген.

Егерде бұрын жауап алынған екі адамның көрсетпелерінде елеулі қайшылықтар боса, тергеуші осы қайшылықтардың себебін анықтау үшін оларды беттестіреді. Беттестіру осы заңда көзделген жағдайларда қорғаушы, педогог, дәрігер, аудармашы және жауап алынып отырған адамның заңды өкілі қатыса алады [1].

Беттестіру барысында беттестіріліп отырған адамдардың бірін-бірі білетін-білмейтіндігі және олардың арасында қандай қарым-қатынас бар екені анықталады. Куә мен жәбірленушіге айғақ беруден бас тартқаны, айғақ беруден жалтарғаны және көрінеу жалған айғақ бергені үшін қылмыстық жауаптылығы туралы ескертіледі, сондай-ақ оларға өзіне, еріне (зайыбына) және өзінің жақын туыстарына, ал діни қызметшілерге,-тәубе үстінде өздеріне ішкі сырын сеніп ашқан адамдарға қарсы куәлік етпеу құқығы түсіндіріледі.

Беттестіру шақырылған адамдарға анықтау үшін беттестіру жүргізіліп отырған істің жайы туралы айғақ беруден кезек бойынша ұсынылады. Мұнан соң тергеуші сұрақ қояды. Беттестіруге шақырылған адамдар тергеушінің рұқсатымен бір-біріне сұрақ қояды. Беттестіру кезінде тергеуші іске қоса тігілген заттай дәлелдемелер мен құжаттарды көрсетуге құқылы.

Беттестіруге қатысқандардың алдыңғы жауап алулардағы айғақтарын жария етуге олар беттестіруде айғақ бергеннен кейін және ол айғақтар хаттамаға енгізілгеннен кейін рұқсат етіледі. Беттестірудің барысы мен нәтижелері осы заңның 203 бабында көзделген ережелер бойынша жасалатын хаттамада көрсетіледі.

Тергеуші беттестіруге қатысушы адамдарды хаттаманың мазмұнымен таныстырады. Жауап алынған адамдар хаттамаға түзетулер мен толықтырулар енгізуді талап етуге құқылы. Беттестіру хаттамасына тергеуші және жауап алынған адамдар қол қояды. Әрбір жауап алынған адам өз айғақтарына және хаттаманың әрбір бетіне қол қояды. Мұнан ары қарай бұл тергеу әрекетінің мазмұнын ашуға тырыстым.

Қылмысты істі тергеу тергеу үстінен өте жиі кездесетін жағдай-бұрын жауап алынған адамдардың жауаптарының арасында елеулі қайшылықтардың болуы. Мұндай жағдайларда, осы қайшылықтарды анықтап жою үшін оларды беттестіріп отырып жауап алынады. Яғни, беттестіріп жауап алу дегеніміз бұрын жауап алынған екі адамдардың арасында жүргізіледі. Куә мен куәгер, сондай-ақ, куәгермен айыпкер немесе айыпкермен айыпкердің арасында жүргізіледі. Жауаптағы қайшылықтар әр түрлі себептерге байланысты болуы мүмкін. Бірде бұл жауап берушінің біреуінің жаңылуынан немесе кейде беттесуге қатынасып отырған жақтың біреуінің жалған жауап беруінен болады.

Беттестіру өте күрделі тергеу әрекеті, сондықтан оны сапалы, нәтижелі өткізу үшін тергеуші оған мұқият дайындалып, беттесу көрсетілген қылмысты іс жүргізу тәртібін қатаң сақтауы керек. Тергеу әрекетінің мұндай түрін өткізуге дайындық кезінде тергеуші мынадай мәселелерді шешіп алуы тиіс.

1. Беттестіру үстінде қандай қайшылықтарды шешу керек?
2. Беттестіруге қатынасып отырған адамдарға қандай сұрақтар қою керек?
3. Беттесуге қатынасатын адамдардан қандай кезекпен жауап алу керек?

Тергеу әрекетін бастамас бұрын тергеуші беттесуге қатынасатын адамдардың өзара қарым-қатынасын, егер олардың бас арыздығы болса оның себебін, ал егер екеуі де куәгер болса, олардың айыпкерге, жүргізіп отырған іске қандай қатынасы бар екендігін анықтап біліп алуы керек. Беттестіру кезеңінде жауапқа қатынасып отырған адамдарға ұсынылатын айғақ заттарды, құжаттарды алдын ала белгілеп, дайындап қоюы тиіс [2].

Заң бойынша беттестіру тек бірімен-бірі таныс адамдардың арасында жүргізіледі. Егер беттесуші адамдар куәгерлер болса, оларға дұрыс жауап беруге міндетті екендіктерін түсіндіріп және жауап беруден бас тартқаны немесе біле тұра өтірік жауап бергені үшін жауапты болатынын ескертіп, қол хат алу керек. Бұдан кейін тергеуші беттесуге қатынасып отырған адамның біреуіне істің мән-жайын, атап айтқанда, жауаптың қайшылықты тұстары жөнінде сұрақ қояды.

Тактикалық тұрғыдан бірінші сұрақ тексеріп отырған фактіні дәлелдеп, бекітіп отырған адамға беріледі. Ол өзінің осы факті бойынша бұрын берген жауабын бекітетіндігін айтып, берген жауабын беттесуге қатынасушы екінші адамның көзінше қайталап, баяндап береді.

Беттесуге қатынасып отырған екінші адам, бұл жауапты толық естігенімен кейін оны бекітетінін немесе бекітпейтінін білдіреді, егер бекітпесе себебін айтып, өзінің бұрынғы берген жауабын қайталайды. Осыдан кейін тергеуші бірінші жауап берген адамға сұрақ қойып, екінші адамның жауабы жөнінде оның пікірін сұрайды [3].

Беттестіру үстінде тергеушінің рұқсатымен беттестіруге қатынасып отырған адамдар бір-біріне сұрақ қоя алады. Бірақ мұндайда тергеуші бұл екі адамның бір-біріне сұрақ қоя алады. Бірақ мұндайда тергеуші бұл екі адамның бір-бірімен алдын ала өзара келісіп, істі жүргізуге бөгет болатындай сарында қоймауына мұқият назар аударуы, егер қажетсіз, яғни іске тікелей қатынасы жоқ сұрақ қойылса, оны тоқтатып тасуы керек. Беттестіріп отырған адамдардың бірімен сөз таластырып, айтысып кетуіне де жол бермеуге тиіс. Өйткені беттестіруге қатынасып отырған адамдар осы сәтті пайдаланып астарлы сұрақтармен алдағы қимыл-әрекеттерін бағдарлап ымырласуы мүмкін.

Беттесу үстінде берген жауаптарды тергеуші хаттамаға жазып бекітеді. Беттесушілердің біреуінің жауабы хаттаманың оң жағына жазылса, екіншісінің жауабы қағаздың сол жағына жазылады. Кей жағдайда хаттаманы екіге бөлмей, жауап беру кезегіне сәйкес әуелі бірінші сұралған адамның жауабы, содан соң екінші адамның жауабы жазылады.

Қорыта келе, бітірушілік біліктілік жұмысы бойынша қорыта келгенде, біздің қарастырған тақырыбымыздың теориялық және тәжірибелік маңыздылығы өте жоғары. Себебі қандай да болмасын қылмыстың түрлерін тергеу осы тергеу әрекетін тиімді жүргізуіне байланысты болады. Біз барлығымыз білетіндей криминалистикалық тактика,

криминалистиканың тарауларының ішіндегі ядросы болып саналады. Кез-келген қылмыстардың түрлерін тергеу әдістемесі криминалистикалық тактикадан тұрады.

Жауап алу тереу әрекетін нәтижелі жүргізу қылмыстың істердің ары қарайғы тағдырын шешеді. Өйткені жауап алу арқылы тергеуші немесе анықтаушы оқиғаға қатысты көптеген мәліметтер алады. Қандай да болмасын қатысушалардан дұрыс психологиялық байланыс жасап жауап алу, тергеушіге, анықтаушыға қажетті ақпараттар жиынтығын береді [4].

Ішкі істер органдарына қандай да болмасын қылмыс туралы хабарламалар түскен бойда тергеуші немесе жедел іздеу уәкілі барып алдын ала тексеру жұмыстарын жүргізеді. Бұл жұмысты орындау барысында олар қылмысты көргендерден және жәбірленушілерден түсініктеме алады. Кейін қылмыстық іс қозғалған соң, аталаған тұлғалардан қайталап жауап алу тергеу әрекеті жүргізіледі. Осы мақсатта менің ұсынысым, жауап алу тергеу әрекетін қылмыстық іс қозғамай тұрып-ақ жүргізуді.

Екіншіден, қылмыстық іске қатысты көрсетім берген жәбірленуші немесе куәгерлер ары қарай қылмыстық істер сот өндірісі барысында қаралуда, олардың қатысуынсыз-ақ өткізуді, яғни ол көрсетімдерді сот талқылауы барысында тергеушінің толтырған хаттамасына жүгініп жүргізе беруді. Оның мақсаты қылмыстық іске қатысушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Қажеттілігіне қарамастан қандай да болмасын жауап алу тергеу әрекетін жүргізу барысында дыбыс және бейне жазулар жүргізуді. Оған жауапталушының қарсылығы әсер етуі тиіс.

Менің пікірім бойынша менімен ұсынылған басқа да мүмкіндіктер қылмыстық іс жүргізу заңдылығымен қарастырылған. Тек қана сол әрекеттерді қажеттілігінше заң тұрғысында орындауы тиім нәтиже береді деген түсініктемін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі, 13 желтоқсан 1997 жыл.
2. Жәкішев Е. Оқу құралы. Криминалистік тактика. – Алматы: «Жеті жарғы», 1997.
3. А.Я. Гинзбург, А.Р. Белкин. Криминалистический тактика, Учебник. – Алматы, 1998.
4. Криминалистика. Учебник под редак. Проф. А.Г. Филиппова и проф. А.Ф. Волынского. – М.:Спарк М, 1999.

Тунгышева А.,
заң факультетінің 3 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.

Кісі өлтірудің тергеу әрекеттерінің ерекшеліктері

Қазіргі қоғамдағы жиі кездесетін және жылдан жылға саны өсіп бара жатқан қылмыс түрі бұл – кісі өлтіру болып табылады және оның барлық түрлері қоғамдық қауіптілікті жоғарлатылатын қылмысқа жатқызылады. Азаматтардың өмір қауіпсіздігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар кез келген қасақанылықпен адам өлтірудің объектісі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабында «...оның ең қымбат қазынасы—адам және адамның өмірі...» болып табылатындығы аталып көрсетілген [1].

ҚР ҚК 96-бабының 1-бөлімінде қарастырылған адам өлтіру берілген қылмыс түрінің негізгі құрамы болып табылса, 96-баптың 2-бөлімі ауырлатылған мән-жайда жасалған адам өлтірудің бірнеше түрін кірістіреді оларды тергеу әдістемесі тек істің фактілік мән-жайларын (қылмыс құрамының объективтік жағы) қарастырып ғана қоймай, қылмыс жасаған тұлғаның жас шамасын, субъективтік факторлардың болғандығын, қажетті жағдайларда қылмыстың қатысушыларын анықтау және тергеушінің өндірісіндегі

нақты іске қатысты болып табылатын бірқатар басқа да міндеттерді шешу қажет болады [2].

Қасақаналықпен адам өлтіруді тергеу барысында дәлелденуі тиіс мән-жайлардың шеңбері ҚР ҚДЖК-нің тиісті баптарымен, адам өлтірудің әрбір түрі үшін жауаптылықты қарастыратын ҚР ҚК-нің баптарымен және де тергеудегі нақты қылмыс оқиғасының сипатымен анықталады. Қылмыстық істерді қозғауға (қасақаналықпен адам өлтіруге байланысты істерді де) төмендегідей себептер мен негіздер болуы мүмкін: азаматтардың арыздары; кінәсін мойындап келу; мемлекеттік органның лауазымды адамының немесе ұйымда басқару функцияларын атқарып отырған адамның хабарламасы; бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабар; лауазымды адамдардың және қылмыстық іс қозғауға құқық берілген органдардың қылмыс туралы мәліметтерді тікелей анықтауы [3].

Тексеру әрекеттерінің таңдалып алынуы, олардың кезектілігі, сипаты мен көлемі қозғалған қылмыстық істі тергеудің әдістемесі де тергеушімен дербес анықталады және көп жағдайда қылмыстық істі қозғауға негіз болған материалдардың сипатына тікелей тәуелді болады. Кісі өлтіру, яғни басқа адамға құқыққа қарсы қасақана қаза келтіру (ҚР ҚК 96-бап 1-бөлім) болып табылатындықтан және жеке адамға қарсы қол сұғушылықтың мейілінше ауыр түрі болғандықтан тергеу барысында ең бірінші кезекте басқа адамға құқыққа қарсы қаза келтіру оқиғасының орын алғандығы дәлелденуі тиіс және сонымен өзара байланыстылықта берілген қылмыс құрамының объективтік және субъективтік жақтарының құрамдық белгілері: орыны, уақыты, жасалу тәсілі және қылмыстың іздерін жасыру, қаза келген адамның жеке басы және қылмысты жасаған тұлғаның жеке басы және басқа да фактілік мәліметтер анықталуы керек.

Тергеу міндетіне тек жасалған қылмыстың барлық мән-жайларын анықтау ғана емес, сонымен бірге құқыққа қарсы әрекет жасаған тұлғаны және оның кінәлілігінің дәрежесін, қылмыстық жауаптылыққа тартудың мүмкіншілігін анықтау міндеті де кіргізіледі себебі, кез келген қылмысты тергеу әдістемесі өзіне қылмыстық іс бойынша дәлелдеу нәрсесіне жатқызылатын және қылмыстың құрамының объективтік те, субъективтік те жақтарын құрайтын барлық мән-жайларды анықтауға бағытталған ғылыми-негізді кепіл-кеңестерді жатқызуға болады.

Қасақаналықпен адам өлтірудің қоғамдық қауіптілігі өте жоғары болғандықтан және соған сәйкес осындай қылмысты жасаған тұлғалар жазаның қатал түрлеріне тартылатындықтан атап айтқанда, ұзақ мерзімге қоғамнан оқшауланатындықтан кей реттерде тіпті өлім жазасына да кесілуі мүмкін болғандықтан оларды тергеу жұмыстарының барысында тергеушінің қылмыстың қылмыстық-құқылық сипатын құрайтын барлық элементтерді жетік білуі міндетті болып табылады аларды анықтау дәлелдеу нәрсесіне кірістіріледі ал оларды анықтау және дәлелдеу қасақаналықпен адам өлтірудің нақты түріне қолданылатын бірқатар әдістемелік құралдарда топтастырылған [4].

Криминалистикалық сипаттамасының негізі болып қылмысты жасау тәсілі және қылмысты жасыру тәсілі табылады. Кісі өлтірудің жиі кездесетін біртектес тәсілдері атыс қаруларын, ұшсыз заттарды, қолмен және аяқпен ұру арқылы, улау, тұншықтыру. скға батыру, биіктен немесе қозғалыстағы автотранспорттан құлату, жәбірленуші дәрменсіз жағдайда жеткізіп, оны кісі өлтіру үшін қолдану жолдарымен өмірінен айыру болады. Көбінесе қауіпті жағдайда болатын адамдардың санаты бар және олар қылмыс құрбандарына айналады. Олар:

1) бұлар міндетіне қоғамдық қауіпсіздікті, бағалы заттарды қорғауға кіретін тұлғалар жатқызылады. Бұл санатқа жиі кездесетін оқиғалары мүлікті иемдену немесе қоғамдық тәртіпті бұзуды тыю кезіндегі кісі өлтірулер кіреді;

2) екінші санатқа өрескел, ұрысқа оңай түсетін жеңіл тыныстықтарға және шулы жерлерге, бұзалық әрекеттерге жақын, алкоголь, есірткі заттарды қолданатын тұлғалар жатады. Бұл санаттағы себепсіз төбелестен шығатын сондай- ақ, абайсызда ұрыс нәтижесінде болатын кісі өлтірулер жатады.

3) тұрмыстық және махаббаттық қатынасқа ұрысқа түсетін тұлғалар жатады. Бұл жерде жиі кездесетін себептер болып кек алушылық, қызғанушылық, алдап кету және тағы басқа есептеледі.

Жеке басы анықталмаған және бөлшектенген мәйіттер табылғанда алғашқы кезеңде тергеушінің және анықтама органының күші оның жеке басын анықтауға бағытталынады, міне осындай жағдайда тергеудің негізгі қиындығы туындайды. Жәбірленушінің жеке басы келесідей иәсілдермен анықталады:

- дактилоскопиялық және оны ПМ есептерінен тексеру;
- мәйіттің киімдерін оның иесін анықтау мақсатында қарау;
- тірі кезінде жәбірленушіні мүмкін білетін тұлғаларға мәйітті немесе киімдерін тану үшін көрсету;
- іс түссіз жоғалғандардың картотекалық есептерінен тексеру және ол тұлғалардың белгілермен мәйіттің белгілерін салыстыру;
- мәйіттің өзінен немесе оған жақын жерлерден табылған заттарға қарау жүргізу;
- іс түссіз жоғалғанның фотосуретін бұқаралық ақпараттар құралдарына жариялау және т.б.

Осылайша қасақаналықпен адам өлтіруді тергеу жұмысының күрделілігі, көп еңбек сіңіруді талап ететіндігі және көп қырлылығы бір жағынан тергеушіден жоғарғы кәсіби шеберлікті талап етсе, екінші жағынан қылмыстың осындай түрін ашу және тергеу жұмыстарын жеңілдететін жаңа әдістемелік амалдарды практикада қолдана білуді талап етеді. Сондықтан қасақаналықпен адам өлтіруді тергеу тергеудің өте күрделі түрлерінің бірі болып табылатындықтан осы санаттағы қылмыстық істер тергеу органдарының барынша білікті тергеушілеріне жүктеледі, олардың көп жағдайда аса маңызды істер бойынша тергеушілер деп аталатындығы да сондықтан.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 2012. – 40 б.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі. – Алматы, 2012.
3. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу Кодексі. – Алматы, 2012.
4. Тлеубергенов Е.М. Криминалистикалық әдістеме. Оқу құралы. – Алматы: «Дәнекер».

Ужахов А.,

студент 4 курса юридического факультета

Научный руководитель: преподаватель Арын А.А.

Допрос как средство доказывания

Не всегда по уголовным делам назначаются и проводятся судебные экспертизы. Возможно успешно осуществить расследование без предъявления людей и вещей для опознания, производства следственных экспериментов и других процессуальных действий, предусмотренных УПК РК в качестве средств собирания доказательств. Но без допросов ни одно уголовное дело обойтись не может. Знание правовых и криминалистических (технологических) характеристик допроса, особенностей подготовки и проведения отдельных видов допроса и умение их применить – наиболее важное условие для достижения целей данного действия. Но, безусловно, они необходимы при производстве других вербальных следственных, а также действий, в структуру которых входит в качестве элемента вербальный способ получения и проверки криминалистической значимой информации.

Допрос как средство доказывания – широко исследуемое направление в практике уголовного процесса регулируется нормами УПК. Решение задач уголовного судопроизводства в стадии предварительного расследования определяется неуклонным соблюдением процессуальной процедуры и тем, насколько квалифицированно

следователи организуют свою работу по уголовным делам. Успех в расследовании преступлений во многом зависит от правильного проведения следственных действий, в том числе допросов, которые являются наиболее распространенным источником доказательств по уголовным делам. Требуется к себе внимания и проблема объективизации показаний, повышения их надежности, в том числе и за счет использования при допросе технических средств [1].

Допрос - незаменимое следственное действие, без которого невозможно провести полное, всестороннее и объективное расследование ни одного уголовного дела. Он играет важную роль не только как преимущественно используемое средство собирания и закрепления доказательств, но и как средство проверки и оценки фактических данных в целях установления истины, в том числе как способ устранения различных нарушений уголовно-процессуального закона, допущенных в процессе расследования. С точки зрения правового положения некоторых участников уголовного процесса, было бы оправданным выделить в УПК в качестве самостоятельных видов допроса - допрос гражданского истца и гражданского ответчика как самостоятельных участников процесса, наделенных соответствующими правами, отличными зачастую от статуса таких участников процесса, как потерпевший, обвиняемый. Последние допрашиваются с учетом своего процессуального положения [2].

Содержанием процессуального, доказывания является познание обстоятельств преступления, осуществляемое в особой процессуальной форме и состоящее в собирании, проверке, оценке, а также использовании доказательств для решения задач уголовного судопроизводства по расследуемому уголовному делу. представляется необходимым более подробно рассмотреть допрос как средство собирания доказательств, а в более широком смысле как средство доказывания. Одна из важнейших особенностей расследования состоит в реконструкции обстоятельств преступления с целью установления его картины. События, факты, подлежащие установлению в процессе предварительного расследования во всех случаях относятся к прошлому.

Задача следователя в этом случае сводится к реконструкции обстоятельств этих событий с целью установления картины преступления. Следователь должен проанализировать исследуемое событие в обратном направлении, по различным материальным и нематериальным следам восстановить процесс его развития, получить доказательственную информацию и зафиксировать полученные фактические данные в установленной уголовно-процессуальным законом форме. Последние из указанных задач следователь решает в процессе проведения допросов и других следственных действий. Деятельность следователя, как подчеркивалось, носит удостоверительный характер. Это означает, что следователь должен облечь все свои действия в соответствующие, предусмотренные законом протокольные формы. Лишенные этого удостоверительного начала действия следователя не могут иметь доказательственного значения. Практически при расследовании каждого уголовного дела допрос активно используется как средство получения доказательств. Установлено, что более четверти бюджета рабочего времени следователи тратят на производство допросов и лишь 4 % времени - на проведение остальных следственных действий [3].

Допрос может рассматриваться с позиций различных наук. С точки зрения уголовного процесса допрос - это подробно регламентированный законом процесс получения показаний. Криминалистика изучает допрос с точки зрения применяемых в процессе его производства тактических приемов, места допроса в методике расследования в целях формирования доказательственного материала. Судебная психология рассматривает допрос как процесс специфического общения допрашивающего с допрашиваемым, изучает психологические явления, связанные с производством данного следственного действия, а также проявляющиеся в процессе допроса закономерности человеческой психики. Допрос, как следственное действие, заключается в получении органом расследования в установленном законом порядке от допрашиваемого сведений об

известных ему фактах, имеющих доказательственное значение. Изучение допроса, с позиций теории информации, позволяет более полно передать суть некоторых его элементов, обосновать употребление в анализе допроса терминов из области кибернетики.

Использование допроса в качестве источника доказательства до сих пор представляется весьма спорным, но тем не менее очень важным следственным действием.

Особенности тактики допроса несовершеннолетних.

Тактика допроса несовершеннолетнего строится с учетом его возрастных особенностей. Для несовершеннолетних, особенно дошкольного и младшего школьного возраста, характерны повышенная внушаемость, склонность к фантазированию, домысливанию неполно воспринятой картины происшедшего события. Жизнь несовершеннолетних эмоционально насыщена и полученные впечатления нередко способствуют забыванию воспринятого. Поэтому их допрос нельзя откладывать на долгое время.

При подготовке к допросу необходимо получить сведения об уровне развития несовершеннолетнего, его интересах, склонностях, привычках, взаимоотношениях с лицом, в отношении которого будет проводиться допрос. Несовершеннолетний до 16 лет вызывается на допрос через родителей или других законных представителей. Иной порядок допускается, когда это вызывается обстоятельствами дела.

При участии в допросе педагога, а также законных представителей или близких родственников несовершеннолетнего нужно заранее убедиться, что характер их взаимоотношений с несовершеннолетним не повлияет отрицательно на допрашиваемого. Эти лица должны быть предупреждены о недопустимости каких-либо подсказок, наводящих вопросов, раздражения в отношении несовершеннолетнего.

Допрос малолетних предпочтительнее проводить в привычной для них обстановке - в детском учреждении, школе, дома. Психологическому контакту с допрашиваемым будет способствовать спокойный, уверенный тон следователя, его благожелательная манера обращения.

При оценке показаний несовершеннолетнего следует обращать внимание на гладкость, заученность сообщаемых им сведений, использование не свойственных допрашиваемому оборотов, наличие противоречий, что может свидетельствовать о влиянии заинтересованных лиц. Полученные показания должны быть обязательно проанализированы с точки зрения наличия в них внутренних противоречий, а также противоречий с другими доказательствами [4].

Список использованной литературы:

1. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. – М.: Госюриздат, 2001. – 235 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, 13 декабря 1997 год.
3. Васильев А.Н., Корнеева Л.Н. Тактика допроса при расследовании преступлений. – М.: Юридическая литература, 2006. – 290 с.
4. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактические приемы допроса. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского юридического ун-та, 2006. – 280 с.

**Хильман А.,
заң факультетінің 4 курс студенті
Ғылыми жетекші: оқытушы Арын А.А.**

Телефонды сөйлесімдерді криминалистикалық қамтамасыз ету

Азаматтардың хат-хабар жазуы, телефонмен сөйлесуі, телеграф арқылы хабарлауы олардың жеке өмірлік құқықтары болып табылады және мұндай хабарлаудың құпиялылығы сақталады. Байланыс мекемелері азаматтардың осындай құқықтарын

мүлтіксіз қорғауға міндетті. Азаматтардың хат-хабар жазысу, телефонмен сөйлесу, телеграф арқылы хабарласу құпиясын бұзған адамдар тәртіпке, әкімшілік немесе қылмыстық жауаптылыққа тартылады. Тек қана бір жағдайда ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 235-237- баптарында көрсетілген негіздер бойынша ғана хат жазысу, телефонмен сөйлесу, почта-телеграф жөнелтілімдерін немесе өзге хабарларды тұтқындау, оларды тексеру мен алу, жол жөнекей ұстау, тыңдау мен жазу әрекеттері жүзеге асырылады [1].

Бұл әрекеттерді жүзеге асыру тергеуші мен прокурордың құзыретіне жатады. Басқа негіздермен мұндай әрекеттерді жүзеге асыруға ешкім де құқылы емес, мұндай ретте кінәлы адам Қылмыстық кодекстің 143-бабы бойынша жауапқа тартылады. Қылмыстың тікелей объектісі хат жазысу, телефонмен сөйлесу, почта, телеграф хабарларының немесе өзге хабарлар құпиясын реттейтін қоғамдық қатынастар. Қылмыс объективтік жағынан азаматтардың хат жазысу, телефонмен сөйлесу, почта, телеграф немесе өзге хабарларының құпиясын заңсыз бұзу арқылы көрініс табады. Құпиялылықты бұзуға заңсыз телефонмен сөйлесуді тыңдау, почта-телеграф мәліметтерімен жәбірленушінің келісімінсіз танысу, біреудің хат-хабарын ашып оқып, соның мазмұнын жұртқа жария ету әрекеттері жатады. Қылмыс формальдық құрамға жатады және ол осы көрсетілген әрекеттердің біреуі орын алғанда аяқталған деп танылады.

Осы баптың (143-бап) екінші тармағында осы қылмыс құрамының екі түрлі ауырлататын түрі көрсетілген:

1) Адам өзінің қызмет бабын пайдаланып жоғарыда көрсетілген әрекеттерді істеуі. Бұл ретте қылмыстың субъектісі арнаулы-почта, телеграф, басқадай байланыс мекемелерінің лауазымды адамдары болады. Лауазымдық жағдайы олардың осы қылмысты істеуін анағұрлым жеңілдетеді.

2) Ақпаратты жасырын алуға арналған құралдарды пайдаланып жасалған нақ сол әрекеттер. Мұндай құралдарға жасырын хабарлар алуға, ондағы бағдарламаларды ашуға арналған арнаулы құралдар, аппараттар жатады. Осы қылмыс құрамын анықтау үшін біріншіден көрсетілген заттарды: 1) өндіру; 2) өткізу; 3) өткізу мақсатында алуды анықтау қажет. Мұндай техникалық құралдарды жасаудың мақсаты-осы құралдар арқылы ақпаратты жасырын алу болып табылады. Бұл әрекеттер заңсыз жүзеге асырылады [2].

Субъективтік жағынан қылмыс тек қана тікелей қасақаналықпен істеледі. Кінәлы адам хат жазысу, телефонмен сөйлесу, почта, телеграф хабарлары немесе өзге хабарлар құпиясын заңсыз бұзатынын сезеді және осыны істеуді тілейді. Қылмыстың субъектісі 16-ға толған есі дұрыс, кез келген адам.

Алаяқтық әрекеттеріне ұрынсаңыз, не істеу керек?

СМС қағып алу, сөйлесулерді тыңдау және абоненттің орнын анықтау бағдарламалары:

Бүгінгі таңда Сіз түрлі төмендегідей сервистерді сатып алу ұсыныстарына тап болуыңыз мүмкін: «Оның СМС-терін оқу бағдарламасы», «Оның телефонын тыңдау бағдарламасы», «Телефондардың контроллері», «Мобильді детектор», «Мобильді локактор» т.б. Атауларында көрсетілгендей, алаяқтар абоненттерге өзгелердің СМС хабарламаларын оқуды, басқа абоненттің қоңырау шалу тарихын көруге немесе абоненттің орналасқан орнын анықтауды т.б. ұсынады.

Қазіргі кезде Компанияда ақпаратты оқып, үшінші тұлғаларға беру бағдарламаларының бар-жоқтығына қатысты ақпарат жоқ. Мүмкін, мұндай әрекеттерді алаяқтар алдау жолымен абонент телефонына түрлі құрылғыларды немесе бағдарламаларды орнату арқылы жүргізетін болар [3].

Әрекет ету амалы:

Мұндай әрекеттердің алдын алу үшін телефоныңызды үшінші тұлғаларға бермеңіз. Ұялы телефоныңызды заңсыз қол жеткізуден қорғау үшін бұғаттан шығару паролін орнатыңыз (телефоныңызды пайдалану нұсқаулығын оқыңыз).

Хат алмасу құпиясын, телефон сұхбаттарын және басқа да хабарлама құпиялығын заңсыз бұзуға тыйым салынғандығын және мұндай әрекеттерге Қазақстан Республикасының заңмен орнатылған қылмыстық жауапкершілік жүктелетінін есте ұстау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Криминалистика: Оқулық. – Алматы: Жеті жарғы, 2006. – 520 б.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі.
3. Интернет көздері.

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА И КРИМИНОЛОГИИ»

Абдрасил Д., Жетібаев Н.С. Халықты виктимизациялау үдерісі және нарықтық экономика жағдайындағы оның негізгі факторлары.....	4
Абуов Н., Жетібаев Н.С. Виктимология түсінігі.....	5
Адамбектегі А., Шопабает Б.А. Некоторые вопросы противодействия коррупции зарубежных странах.....	7
Адамбектегі А., Шопабает Б.А. К вопросу о причинах коррупции.....	8
Адамбектегі А., Шопабает Б.А. К вопросу о понятии взяточничества.....	9
Адамбектегі А., Шопабает Б.А. К вопросу о понятии «коррупционная преступность».....	11
Адамбектегі А., Шопабает Б.А. Некоторые вопросы противодействия коррупции США.....	13
Аманбаев Ш., Избасова А.Б. Қылмыстық құқықтағы қылмыстың арнаулы субъектісі.....	14
Әлібай М., Жетібаев Н.С. Криминологиялық ілім ретіндегі виктимологияның түсінігі.....	19
Баимбетова Д., Дүзбаева С.Б. Причины и условия совершения преступления несовершеннолетними.....	21
Беркалиев А., Жетібаев Н.С. Виктимология және оның негізгі категориялары мен түсінігі.....	24
Досалыев Д., Бижанова А.Р. Жасөспірімдер арасындағы қылмыстар туралы.....	25
Досымжан Ә., Дүзбаева С.Б. Кәмелет жасқа толмағандардың қылмыс жасау себептері мен оларды жасауға әсер ететін факторлар.....	27
Жанболат М., Жетібаев Н.С. Қылмыстардың виктимологиялық алдын алуының түсінігі.....	30
Жетписбаева А., Жетібаев Н.С. Виктимдендіру мәселесі.....	32
Жумаханова Х., Арын А.А. Қорқорды қорғайтындар «қор» болды.....	34
Кадырова Ж., Бижанова А.Р. Әлемдік экстремизм туралы.....	35
Калиаскарова А., Жетібаев Н.С. Шет мемлекеттердегі виктимологиялық алдын алу жүйесі.....	38
Кенжегулов А., Бижанова А.Р. Нашакорлық және есірткі бизнесіне қарсы күрес және есірткінің адам денсаулығына зияны.....	39
Кенжеев Б., Бижанова А.Р. Әскери қылмыстардың құқықтық сипаты жөнінде.....	41
Көпбаев Н., Бижанова А.Р. Денсаулыққа қасақана зиян келтіру жөніндегі қылмыстар туралы.....	45
Кылымжанова А., Дүзбаева С.Б. Уголовная ответственность за насильственные действия сексуального характера.....	48
Кыстыкбаева С., Шопабает Б.А. Информационная безопасность Республики Казахстан: ее принципы и формы реализации.....	52
Кыстыкбаева С., Шопабает Б.А. Развитие информационных преступлений как угрозы информационной безопасности Республики Казахстан.....	54
Кыстыкбаева С., Шопабает Б.А. Уголовное законодательство зарубежных стран о компьютерных преступлениях.....	58
Кыстыкбаева С., Шопабает Б.А. Психологические личностные особенности субъектов компьютерной преступности.....	63
Кыстыкбаева С., Шопабает Б.А. Противодействие информационной преступности уголовно-правовыми средствами и способами.....	67

Қалмырза А., Бижанова А.Р. Дін туралы білім мен тәжірибе – өмір соқпағында сүрінбеудің кепілі.....	71
Қасымбекова А., Бижанова А.Р. Экологияның бұзылуы – бүкіл әлемдік мәселе....	73
Қуандықов Т., Бижанова А.Р. Терроризммен күресті жұмылып жүргізейік.....	75
Қыстаубай З., Бижанова А.Р. Өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасын белгілі бір мерзімдік жазамен алмастыру мәселесі.....	79
Макрушин А., Арын А.А. Запрет на курение кальяна в общественных местах.....	81
Мамыров А., Бижанова А.Р. Терроризм мен діни экстремизм – қоғамның кеселі..	83
Мұстапа Қ., Бисенова М.Қ. Терроризм туралы.....	84
Мырзашер Ш., Жетібаев Н.С. Қылмыстылықтың себептері туралы негізгі теориялар.....	89
Нариманов Ә., Арын А.А. Қазақстан Республикасында терроризммен күресудің шаралары.....	90
Нәрікбай Н., Жетібаев Н.С. Виктимология оқу пәні ретінде.....	92
Нұржұма Е., Жетібаев Н.С. Виктимологияның даму тарихы.....	94
Нұртаза Г., Бижанова А.Р. Терроризм – дүниежүзілік басты проблема.....	96
Омарбек Р., Жетібаев Н.С. Криминологиядағы виктимология.....	98
Онгарбаева Г., Бижанова А.Р. Бұзақылықтың тағылықтан айрмашылығы.....	101
Орынбасаров М., Бижанова А.Р. Суицид туралы.....	103
Орынбасаров М., Бижанова А.Р. Түзеу жұмыстары мен айыппұл салу.....	104
Рахманова Д., Мухамадиева Г.Н. ХХІ ғасырдағы киберқылмыстылықтың алдын алу.....	105
Сейтімбет Д., Бижанова А.Р. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес.....	109
Серікбаев А., Арын А.А. Қорқор тартып қор болма!.....	112
Сүлеймен А., Жетібаев Н.С. Халықты виктимизациялау үдерісі және нарықтық экономика жағдайындағы оның негізгі факторлары.....	114
Тарихова Ж., Бижанова А.Р. Қазақстан Республикасындағы суицид мәселесі.....	116
Төлеген Е. Бас бостандығынан заңсыз айырғаны әрекеттер үшін қылмыстық жауаптылықты ретроспективалық талдау.....	118
Төлмұратова А., Арын А.А. Лауазымды тұлғалардың қылмыстылығы.....	119
Төрегелді Г., Бижанова А.Р. Сыбайлас жемқорлықпен күресудің қылмыстық-құқықтық реттелуі.....	121
Түркменбаева Т. Жаңа діни қозғалыстар және экстремизм мәселесі.....	123
Чотбаев Р., Бижанова А.Р. Лаңкестік және оның түрлері.....	126
Шамұрат А., Бижанова А.Р. Паракорлық, пара алу негіздері, себептері, түрлері.....	128
Шарханов Е., Бижанова А.Р. Терроризм актісі жөнінде жалған хабарлау жөнінде..	129

СЕКЦИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ И УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА»

Абиева Г., Баяндина М.О. ҚР кеден органдарының тарихы.....	131
Аблаким Р., Баяндина М.О. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының түсінігінің мәселелері.....	132
Адамбеков А., Арын А.А. Ұлттық қауіпсіздік органдары қызметінің негізгі бағыттары.....	135
Адамбеков А., Арын А.А. Қазақстандағы ювеналды юстицияның қызмет атқару ерекшеліктері.....	137
Амангельді М., Берсугурова Л.Ш. Виды судебного контроля на стадии предварительного расследования.....	139
Амангельді М., Берсугурова Л.Ш. О судебном контроле в уголовном судопроизводстве.....	141
Амангельді М., Берсугурова Л.Ш. Соотношение судебного контроля и	

прокурорского надзора в уголовном процессе.....	143
Амангельді М., Берсугурова Л.Ш. Принципы судебного контроля.....	145
Асубаева А., Арын А.А. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметкерлерін аттестациясын өткізудің тәртібі.....	148
Әбдіғани Н., Баяндина М.О. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне қойылатын шектеулер туралы.....	150
Әсілбек С., Баяндина М.О. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің құқықтық жағдайы.....	151
Баимбетова Д., Дүзбаева С.Б. Участие прокурора в гражданском процессе и его процессуальное положение.....	153
Байбек М., Мухамадиева Г.Н. Сот бақылауы қылмыстық іс жүргізу қағидаларының жүзеге асырылуының құралы ретінде.....	157
Байсынова А., Берсугурова Л.Ш. Рекомендательный характер международных документов в области обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства.....	160
Байсынова А., Берсугурова Л.Ш. Детерминантный характер международных стандартов в области прав человека.....	162
Байсынова А., Берсугурова Л.Ш. Влияние международного законодательства на законодательство Республики Казахстан в области обеспечения безопасности участников уголовного процесса.....	163
Байсынова А., Берсугурова Л.Ш. Практика зарубежных стран по обеспечению безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве.....	165
Бейсбаев А., Баяндина М.О. ҚР құқық қорғау қызметіне қабылдау ерекшеліктері... Джаугаштина А., Арын А.А. Қазақстан Республикасындағы мамандандырылған соттар.....	168
Досымжан Ә., Дүзбаева С.Б. Прокуратура органдарының сотта мемлекет мүддесін білдіру мәселелері.....	170
Дюсембаева А., Берсугурова Л.Ш. Конституционное право на судебную защиту... Дюсембаева А., Берсугурова Л.Ш. О праве на судебную защиту.....	174
Дюсембаева А., Берсугурова Л.Ш. О содержании понятия «судебный контроль»... Дюсембаева А., Берсугурова Л.Ш. Международные стандарты и принципы судебного контроля.....	177
Дюсембаева А., Берсугурова Л.Ш. Международные стандарты и принципы судебного контроля.....	180
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Спорные вопросы назначения апелляционного заседания.....	182
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Развитие института апелляции в судопроизводстве по уголовным делам Республики Казахстан.....	185
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Права заявителей апелляционной жалобы.....	188
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Сущность апелляционного производства.....	190
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Позитивные стороны развития апелляции в судопроизводстве РК.....	193
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Предмет апелляционного пересмотра.....	195
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Сроки апелляционного пересмотра судебных решений по уголовным делам.....	196
Ем М., Берсугурова Л.Ш. Защита прав заявителей апелляционной жалобы в уголовном судопроизводстве РК.....	198
Ем М., Берсугурова Л.Ш. О порядке рассмотрения дел в суде апелляционной инстанции.....	200
Жамашов Е., Избасова А.Б. Қылмыстық іс жүргізу құқықтық қатынастар саласындағы жеке айыптау түсінігі мен мәні.....	203
Жамашов Е., Избасова А.Б. Жеке айыптау ісін қылмыстық істердің ерекше категориясына жатқызудың негіздері.....	208
Жамашов Е., Избасова А.Б. Шетел мемлекеттерінде жеке айыптау істері бойынша сот өндірісі институтының қалыптасуы.....	214

Жамашов Е., Избасова А.Б. Шетел мемлекеттеріндегі жеке айыптау істері бойынша сот өндірісінің ерекшеліктері.....	218
Жумаханова Х., Арын А.А. Телефонды сөйлесімдерді тындаудың құқықтық аспектілері.....	222
Закирова М., Мухамадиева Г.Н. Сот әділдігін тек қана соттың жүзеге асыру қағидасы мен оның маңызы.....	224
Закирова М., Мухамадиева Г.Н. Проблемы апелляционного производства в уголовном процессе.....	229
Зорбаева А., Баяндина М.О. Қазақстан Республикасындағы өрт қауіпсіздік органдарының жұмысын жетілдіру мәселелері.....	231
Кеңесбай Ж., Мухамадиева Г.Н. Сот әділдігінің мәні.....	233
Кеңесбек Н., Мухамадиева Г.Н. Қылмыстық іс жүргізудегі дәлелдеуді мәселелері..	235
Қазыбеков С., Мухамадиева Г.Н. Қазақстан Республикасындағы Қаржы полициясы.....	239
Мадиганов Г., Баяндина М.О. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының ағымды кезеңдегі мәселелері.....	241
Муратова А., Бисенғали Л. Роль и место адвокатуры в Республике Казахстан.....	244
Нағашыбаев А., Мухамадиева Г.Н. Қылмыстық процеске қатысушылар.....	246
Нурғалиева А., Дүзбаева С.Б. Использование гипноза в следственных действиях	249
Нурсапова А., Бисенғали Л. Ораторлық өнер.....	252
Нурсапова Г., Дүзбаева С.Б. Прокуратура органдарының сотта мемлекет мүддесін білдіру маңызы және міндеттері.....	253
Нүрсейтова А., Баяндина М.О. ҚР құқық қорғау органдарының қағидаларының ерекшеліктері.....	256
Нұртай Ү., Мухамадиева Г.Н. Қылмыстық іс жүргізудегі заңдылық қағидасының мәні.....	258
Омарова М., Арын А.А. Прокуратура органдарының биліктің басқа да тармақтарымен өзара байланысы.....	260
Разақов А., Мухамадиева Г.Н. Қылмыстық іс жүргізудегі алдын ала тергеу сатысының мәні.....	263
Серікқызы Ә., Баяндина М.О. Құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарына қабылдау және оқу ерекшеліктері.....	264
Совет Ж., Мухамадиева Г.Н. Қазақстан Республикасындағы сот-сараптама қызметінің өзектілігін арттыру.....	266
Тағыбергенов Е., Мухамадиева Г.Н. Қылмыстық іс жүргізудегі прокурор.....	267
Тохтаров Б., Бисенғали Л. Адвокаттың құқықтары мен міндеттері.....	269
Тұрсынбек Т., Бисенғали Л. Адвокаттың қылмыстық іс жүргізуге қатысуы.....	271
Умбетжанова Ж., Дүзбаева С.Б. Организация деятельности прокуратуры Франции, Германии, Республики Казахстан. Сравнительный анализ.....	273
Успанов Д., Берсугурова Л.Ш. Границы исследования доказательств по уголовным делам.....	278
Успанов Д., Берсугурова Л.Ш. Относимость как обязательный признак доказательств в уголовном процессе РК.....	280
Успанов Д., Берсугурова Л.Ш. Допустимость доказательств в уголовном процессе Республики Казахстан.....	281
Успанов Д., Берсугурова Л.Ш. О законодательном регламенте определения понятия доказательств в уголовном процессе.....	283
Чажабаяева А., Мухамадиева Г.Н. Қылмыстық іс жүргізудегі кейбір қағидалардың жүзеге асырылуының кепілдіктері.....	285
Шыңберген Ж., Баяндина М.О. ҚР құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің жауаптылығы мен кадрлерді дамыту мәселелері.....	291

СЕКЦИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КРИМИНАЛИСТИКИ И СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ»

Абен Т., Арын А.А. Жеке басы белгісіз мәйіттерді криминалистикалық есепке алудың мәселелері.....	294
Абыканова А., Арын А.А. Тонау бойынша жүргізілетін алғашқы және кейінгі тергеу әрекеттері мен жедел-іздістіру шаралары.....	296
Амангельдықызы А., Арын А.А. Ізін суытпай қылмыстарды тергеудің әдістемесі..	297
Амир А., Арын А.А. Сот медицина сараптамасының қылмысты ашу мен тергеудегі рөлі.....	299
Асубаева А., Арын А.А. Криминалистикалық одорологияның қылмысты ашудағы маңызы.....	304
Ашимова А., Шопабает Б.А. К вопросу о классификации следов в трасологии.....	307
Ашимова А., Шопабает Б.А. Общие положения трасологии.....	308
Ашимова А., Шопабает Б.А. Значение следов обуви при расследовании преступления.....	310
Ашимова А., Шопабает Б.А. К вопросу о следах в криминалистике.....	312
Ашимова А., Шопабает Б.А. К вопросу о понятии следа в трасологии.....	315
Әшімбаева А., Арын А.А. Проблемные вопросы уголовно-правовой и криминалистической характеристики угона и кражи транспортных средств.....	317
Баимбетова Д., Дүзбаева С.Б. Методика расследования убийств.....	319
Баймбетова Л., Арын А.А. Криминалистикалық болжамдардың қылмыстарды ашу мен тергеудегі рөлі.....	323
Бекметова З., Бисенғали Л. Понятие криминалистической экспертизы.....	326
Болатбекқызы Ә., Арын А.А. Адамның аяқ іздерін зерттеудің мәселелері.....	327
Болысбава Э., Бисенғали Л. Некоторые особенности допроса несовершеннолетних.....	330
Дәулетқалиева Н., Арын А.А. Бұзу құралдарының іздері және оларды зерттеудің ерекшеліктері.....	331
Джаугаштина А., Арын А.А. Хабар-ошарсыз кеткен тұлғаларды криминалистикалық есепке алудың мәселелері.....	334
Жакипбекова М., Арын А.А. Атыс қаруын зерттеудің ерекшеліктері.....	338
Жалмаганбетова М., Дүзбаева С.Б. Первоначальное следственное действие при расследовании преступления хулиганство.....	342
Жұмақұлова А., Арын А.А. Ақша белгілерінің техника – криминалистикалық сараптамасы.....	344
Изтлеуова С., Шопабает Б.А. Регламентация деятельности специалиста в следственных и иных действиях.....	346
Изтлеуова С., Шопабает Б.А. Процессуальное оформление участия специалиста в следственных и иных действиях.....	348
Изтлеуова С., Шопабает Б.А. Особенности тактики применения технических методов и средств для обнаружения, закрепления и изъятия предметов и документов.....	350
Изтлеуова С., Шопабает Б.А. Психологические основы разрешения конфликтов, возникающих между следователем и специалистом.....	352
Изтлеуова С., Шопабает Б.А. Непосредственное участие специалиста-криминалиста в оперативно-розыскных мероприятиях.....	354
Каримова М., Шопабает Б.А. Способы обнаружения, фиксации и изъятия следов на месте происшествия.....	355
Каримова М., Шопабает Б.А. Осмотр места происшествия, связанного с обнаружением трупа.....	357
Каримова М., Шопабает Б.А. Осмотр места происшествия по делам о грабежах и	

разбойных нападениях (на местности).....	359
Каримова М., Шопабает Б.А. Осмотр места происшествия, связанного с кражей из производственных объектов и мест хранения материальных ценностей.....	361
Каримова М., Шопабает Б.А. Розыскное, доказательственное значение и особенности собирания отдельных видов материальных следов.....	364
Кемелхан Д., Арын А.А. Беттестіру эрекетін жүргізудің негізгі талаптары.....	366
Кенесов Ж., Шопабает Б.А. Классификация огнестрельного оружия.....	368
Кенесов Ж., Шопабает Б.А. Методика исследования баллистических объектов.....	370
Кенесов Ж., Шопабает Б.А. Общие положения о механизме образования следов выстрела.....	372
Кенесов Ж., Шопабает Б.А. Механизм образования следов канала ствола на выстрелянных пулях.....	375
Кенесов Ж., Шопабает Б.А. Методика идентификации нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях.....	376
Кылымжанова А., Дүзбаева С.Б. Особенности допроса подозреваемого при расследовании преступлений против собственности.....	378
Кудабаева А., Арын А.А. Кәмілеттік жасқа толмағандардан жауап алудың ерекшелігі.....	381
Кусайнов А., Шопабает Б.А. Фонограмма (аудиозапись, звукозапись) как доказательство в суде.....	382
Кусайнов А., Шопабает Б.А. Понятие фоноскопической экспертизы. Предмет, объекты и методы фоноскопической экспертизы.....	386
Қуатбекқызы Г., Арын А.А. Тергеу эксперименті дәлелдеу құралы ретінде.....	390
Макрушин А., Арын А.А. Особенности тактики обыска и личного обыска.....	393
Малакшинов Э., Арын А.А. Правовые, организационные и методические проблемы криминалистической техники.....	396
Малгельдинова Е., Дүзбаева С.Б. Методика расследования кражи.....	398
Мамедова З., Шопабает Б.А. Основные виды специальных средств защиты документов.....	400
Мамедова З., Шопабает Б.А. Этапы исследования бланков документов.....	401
Мамедова З., Шопабает Б.А. История развития судебно-технической экспертизы документов.....	402
Мамедова З., Шопабает Б.А. Оценка заключений эксперта следователем и судом...	403
Махатова А., Дүзбаева С.Б. Обстоятельства, подлежащие установлению и доказыванию по уголовным делам о хулиганстве.....	404
Мырзакулова М., Арын А.А. Тергеу карауын жүргізудің кейбір ерекшеліктері.....	406
Нургазина Б., Арын А.А. Криминалистикалық габитологияның қылмысты ашудағы рөлі.....	409
Оразбақ С., Бижанова А.Р. Меншікке қарсы қылмыстар криминалистикалық зерттеу объектісі ретінде.....	411
Өрісбаева З., Арын А.А. Жол-көлік оқиғасын тергеу әдістемесі.....	413
Райымбергенова К., Арын А.А. Тергеу ситуацияларының құқықтық реттелуі.....	415
Сағынаева Ұ., Арын А.А. Криминалистикалық есепке алудың қылмысты ашу мен тергеудегі рөлі.....	420
Салимов А., Арын А.А. Куәландырудың тактикалық және процессуалдық аспектілері.....	423
Сатыбалдина С., Арын А.А. Тінту тактикасының ерекшеліктері.....	426
Сәбетбек С., Арын А.А. Қорқытып алушылық қылмысы бойынша кейінгі тергеу әрекеттерінің тактикалық ерекшеліктері.....	429
Серикжанова А., Арын А.А. Кәмелет жасқа толмағандардан жауап алу немесе жауап алғанда қолданылатын тактикалық әдістер.....	430
Серікбаев А., Арын А.А. Криминалистикалық одорология және оның	

қылмыстарды ашу мен тергеудегі маңызы.....	433
Сулейменова А., Арын А.А. Некоторые проблемы проведения тактики осмотра места происшествия.....	437
Таныбекова Д., Баяндина М.О. Құқық қорғау органдарына қызметке түсетін кандидаттарды медициналық куәландыруден өткізу тәртібі.....	438
Тәлей М., Арын А.А. Беттестірудің тактика-процессуалдық аспектілері.....	440
Тунгышева А., Арын А.А. Кісі өлтірудің тергеу әрекеттерінің ерекшеліктері.....	442
Ужахов А., Арын А.А. Допрос как средство доказывания.....	444
Хильман А., Арын А.А. Телефонды сөйлесімдерді криминалистикалық қамтамасыз ету.....	446